



THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY



3961156885



45990

วันที่ 10 / ก.พ. / 2549
เลขทะเบียน 119 A.1
เลขหมู่ DS
578.32
A/2110
2541

จดหมายเหตุการณ์พระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ฯ
สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร
จัดพิมพ์ทุกเล่มแล้ว ๙ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณ

ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง
วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

จดหมายเหตุงานพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก ในคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จัดพิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๑

๓๙๐.๒๒

ศิลปากร, กรม. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ศ ๕๒๘ จ

จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี กรุงเทพฯ, ๒๕๕๑.

๒ เลม. ภาพประกอบ.

๑. พิธีทางศาสนาและพิธีกรรม - - พระบรมศพ.

๒. ศรีนครินทราบรมราชชนนี, สมเด็จพระ. ๒๕๔๓ - ๒๕๓๘

๓. ชื่อเรื่อง.

ISBN 974 - 417 - 349 - 1

พิมพ์ที่บริษัท รุ่งศิลปการพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด

๘๕-๙๕ ถนนนคร บางรัก กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐ โทร. : ๒๓๖๐๐๕๘ แฟกซ์ : ๒๓๘๔๐๒๘

นายจตุรงค์ ชวนะปัญญา ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ปีที่พิมพ์ ๒๕๕๑



คำปรารภ

รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤพดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร อนุสรณ์สำนักในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงไว้ซึ่งพระราชคุณูปการแก่ประเทศและประชาชนชาวไทยอนงอนันต์ ด้วยนับตั้งแต่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลย-เดชวกรรม พระบรมราชชนก เสด็จสวรรคตเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๒ ทรงมอบพระราชภาระการปกครองรักษาอภิบาล บำรุงพระราชธิดา พระราชโอรส ขณะนั้นพระองค์มีพระชนมพรรษาเพียง ๒๙ พรรษา ต่างปรารภกันว่าพระองค์ เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีที่มีพระวิญญานเป็นนักประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ เหตุการณ์ต่อมาได้ประจักษ์ว่า พระบรมราชโอรสทั้งสองพระองค์ ผู้ดำรงอยู่ในหัวใจของชาวไทยเป็นนิรันดรนั้น เป็นพระมหากษัตริย์ที่ประเสริฐสุด ของชาวไทย แสดงถึงพระอัจฉริยภาพแห่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ทรงพระปรีชาญาณลุ่มลึกล้ำเลิศ หากจะได้พิจารณาพระราชจริยาวัตรและพระราชกรณียกิจทั้งปวง ล้วนมีมีมหาคุณภาพเป็นคุณแก่บ้านเมืองอย่าง มหัตศจรรยาทั้งสิ้น

เมื่อสมเด็จพระบรมราชโอรสเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นกำลังสำคัญในการสงเคราะห์ประชาชนทั่วไป เป็นการช่วยแบ่งเบาภาระอัน หนักหน่วงของบ้านเมืองด้วยพระปรีชาสามารถ ภาพที่เห็นชินตาไปแล้วปีเล่าที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผลัดเปลี่ยนเวียนเสด็จพระราชดำเนินสู่ชนบทในท้องถิ่นทุรกันดารชายแดนสุดเขตพระราชอาณาจักร ไม่ว่าเขาจะสูงเสียดฟ้า ป่าที่กว้างไพศาล แม้อากาศจะหนาวเหน็บและพื้นดินจะรุดด้วยไอร้อน ทั้งเหนียว ใต้ ตะวันออก ตะวันตก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนินไปถึง ทรงบำรุงขวัญข้าราชการ ทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ทรง จัดความทุกข์ลำบากที่เกิดจากความอดอยากของราษฎรผู้ยากไร้ด้วยโอกาส ทรงทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาใน ชนบทให้สามารถพัฒนาเพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ให้ทัดเทียมกับสังคมชาวเมือง ทรงสร้างโรงเรียนชายแดนเพื่อ พลสภานิกที่ห่างไกลได้ศึกษาอย่างทั่วถึง

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงประสบพบเห็นความยากลำบากของราษฎรด้วยสายพระเนตร ของพระองค์ จึงทรงแผ่พระเมตตาธรรมปลดเปลื้องบรรเทาให้ทุกข์เหือดหาย ทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์อาสาและหน่วย แพทย์อาสาทางอากาศเข้าไปสู่ผู้เจ็บป่วยในท้องถิ่นต่างๆ ทั้งพระราชอาณาจักร ช่วยให้ผู้เจ็บป่วยรอดพ้นจากความ ทรมาน ยังชีวิตให้ยืนยาวและเป็นพลเมืองที่แข็งแรงของชาตินับเรือนหมื่นเรือนแสน

แม้พลสภานิกในเมืองหลวงก็ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาเช่นกัน ทรงทำนุบำรุงสุขภาพทางจิตให้มี ธรรมะเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจ โปรดให้จัดรายการบริหารทางจิต นำธรรมะออกบรรยายทางสถานีวิทยุ อ.ส. อาราธนาพระเถระเรียบเรียงข้อธรรมที่เรียบง่ายและจำเป็นแก่การครองเรือน พัฒนาจิตให้สมบูรณ์ ด้วยทรงตรัสว่า

**คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก
พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี**

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ	ประธานอนุกรรมการ
๒. รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ร้อยตำรวจโท เขาวริน ลัทธศักดิ์ศิริ)	รองประธานอนุกรรมการ
๓. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	รองประธานอนุกรรมการ
๔. ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย	รองประธานอนุกรรมการ
๕. เลขาธิการพระราชวัง	อนุกรรมการ
๖. ผู้อำนวยการสำนักงานประมาณ	อนุกรรมการ
๗. เลขาธิการสภาสถาบันราชภัฏ	อนุกรรมการ
๘. อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๙. อธิบดีกรมสามัญศึกษา	อนุกรรมการ
๑๐. อธิบดีกรมวิชาการ	อนุกรรมการ
๑๑. ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านภาษาเอกสารและหนังสือ กรมศิลปากร (นางประกอบ ลากเกษร)	อนุกรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑๓. ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๑๔. หม่อมราชวงศ์คิรินทร์ ดิศกุล	อนุกรรมการ
๑๕. คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	อนุกรรมการ
๑๖. คุณหญิงแมนมาส ชวลิต	อนุกรรมการ
๑๗. หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑๘. ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑๙. นางวันเพ็ญ แก้วทองค์	อนุกรรมการ
๒๐. นางสาวเพลินพิศ กำราญ	อนุกรรมการ
๒๑. นายบุญพิร์ พันธุ์วร	อนุกรรมการ
๒๒. รองอธิบดีกรมศิลปากร (นายกนก บุญโพธิ์แก้ว)	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๓. ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๕. นางสาวไหม จบกลศึก	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๖. นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๗. ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นางสาวพรทิพย์ อุดมเวทยนันท์)	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

**คณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำจดหมายเหตุ
งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี**

คณะที่ปรึกษา

๑. นายแก้วขวัญ วัชโรทัย
๒. นายเศวต ธนประดิษฐ์
๓. นายเครือ กัณฑ์นนท์
๔. นายสมคิด โชติภาณิชย์
๕. นายฐิติ บุรกรรมโกวิท
๖. นายเสรี หวังในธรรม
๗. เรืออากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น
๘. นางประกอบ ลาภเกษร
๙. นายพนวัฒน์ สมพันธ์
๑๐. นายอาร์กซ์ สังหิตกุล
๑๑. นายวีระ โรจน์พจนรัตน์

คณะทำงาน

- | | |
|---|----------------|
| ๑. ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
(นางกุลพันธุ์ธาดา จันทร์โพธิ์ศรี) | ประธานคณะทำงาน |
| ๒. นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม | คณะทำงาน |
| ๓. นายเกรียงไกร วิศวามิตร | คณะทำงาน |
| ๔. นางสาวเพลินพิศ กำราญ | คณะทำงาน |
| ๕. นายประภมรัตน์ มาลากุล ณ อยุธยา | คณะทำงาน |
| ๖. นางสาวนัยนา แยมสาธา | คณะทำงาน |
| ๗. นางสาวสุมล ดีคง | คณะทำงาน |
| ๘. นางสาวทัศนีย์ มังคะลา | คณะทำงาน |
| ๙. นางวลัย เนาวโรจน์ | คณะทำงาน |
| ๑๐. นายวีระศักดิ์ ตันติศักดิ์ชัยชาญ | คณะทำงาน |
| ๑๑. นางบุศยารัตน์ คู่เทียม | คณะทำงาน |
| ๑๒. นางสาวอักษร เสนะเปรม | คณะทำงาน |
| ๑๓. นางสาวอรพินท์ เปรมใจ | คณะทำงาน |
| ๑๔. นางสาวศันสนีย์ มานะกุล | คณะทำงาน |
| ๑๕. นางสาวพจนา ผลิผลเกิด | คณะทำงาน |

- | | |
|------------------------------|-----------------------------|
| ๑๖. นางสาวพนาวลัย จ้างแสง | คณะทำงาน |
| ๑๗. นางสาวพรพิมล ศรีอินทร์ | คณะทำงาน |
| ๑๘. นางสาวชนิกา โพธิอาศน์ | คณะทำงาน |
| ๑๙. นางสาวสุวคนธ์ ตั้งสุहन | คณะทำงานและเลขานุการ |
| ๒๐. นางสาวเสาวนีย์ เพชรพิรุณ | คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ |
| ๒๑. นางณัฐธิดา สวัสดิ์ศุภผล | คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ |

หน้าว่าง

สารบัญ

จดหมายเหตุงานพระบรมศพ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
เล่ม ๑

คำปรารภ

(๓)

ภาคที่ ๑

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ
ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

๓

ภาคที่ ๒

การประดิษฐานพระบรมศพ
การบำเพ็ญพระราชกุศล การบำเพ็ญพระกุศล
และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

เสด็จสวรรคต

๔๗

การถวายน้ำสรงและประดิษฐานพระบรมศพ

๖๐

การถวายสักการะพระบรมศพ

๗๖

การบำเพ็ญพระราชกุศล การบำเพ็ญพระกุศล และการบำเพ็ญกุศล

๘๔

ถวายพระบรมศพ

การบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์

๘๖

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วัน

๑๑๘

การบำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศล

๑๓๑

ถวายพระบรมศพประจำสัปดาห์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ	๑๔๙
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงบำเพ็ญ พระราชกุศลถวายพระบรมศพ	๑๕๗
ราชสกุลทุ๊กมหาสาขาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๑๖๔
ราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวบำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๑๗๐
ราชินิกุลบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๑๗๖
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายพระบรมศพ	๑๘๑
คณะองคมนตรีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๑๘๗
สมาชิกวุฒิสภาบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๑๙๒
อดีตนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๑๙๘
นายกรัฐมนตรี พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๐๓
คณะตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๐๙
กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ พร้อมด้วยสมาคมแม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุด บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๑๕
พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๕๐ วัน	๒๒๑
การบำเพ็ญกุศล (พิธีงเด็ก) ถวายพระบรมศพ	๒๓๙
คณะสงฆ์จีนนิกายบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๔๑
คณะสงฆ์อนัมนิกายบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๕๐
มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง สมาคมจีนต่าง ๆ หนังสือพิมพ์จีนรายวัน และคณะสงฆ์จีนทั่วประเทศบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๕๘
นายเจริญและคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และคณะ พร้อมด้วยมูลนิธิสิริวัฒนภักดีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๖๕
สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๒๗๓
พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๑๐๐ วัน	๒๙๔
ชาวไทยเชื้อสายมอญบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ	๓๐๗

ภาคที่ ๓

การจัดเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ

คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ	๓๒๑
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	
คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธี	๓๒๕
คณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศ สิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ	๓๒๖
ราชรถ พระยานมาศ และส่วนประกอบพระราชพิธี	
คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์	๓๒๘
คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร	๓๓๑
คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก	๓๓๒
คณะอนุกรรมการฝ่ายเลขานุการและประสานงาน	๓๓๔
คณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการ	๓๓๕
งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	
การจัดเตรียมงานพระราชพิธี	๓๓๘
การจัดเตรียมงานด้านการพระราชพิธี	๓๓๘
การจัดเตรียมงานด้านการซ่อมสร้างพระเมรุมาศ ราชรถ ราชยาน	๓๕๕
และสิ่งประกอบพระราชพิธี	
การจัดเตรียมงานด้านการประชาสัมพันธ์	๓๖๐
การจัดเตรียมงานด้านการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย	๓๗๕
และการจราจร	
การจัดเตรียมงานด้านการจัดทำจดหมายเหตุและจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก	๓๘๕
การจัดเตรียมงานด้านการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการ	๓๘๖
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร	๔๐๒
และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน	
ร่วมในการประชุมคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ	

หน้าว่าง

ภาคที่ ๑

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ
ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี



หน้าว่าง

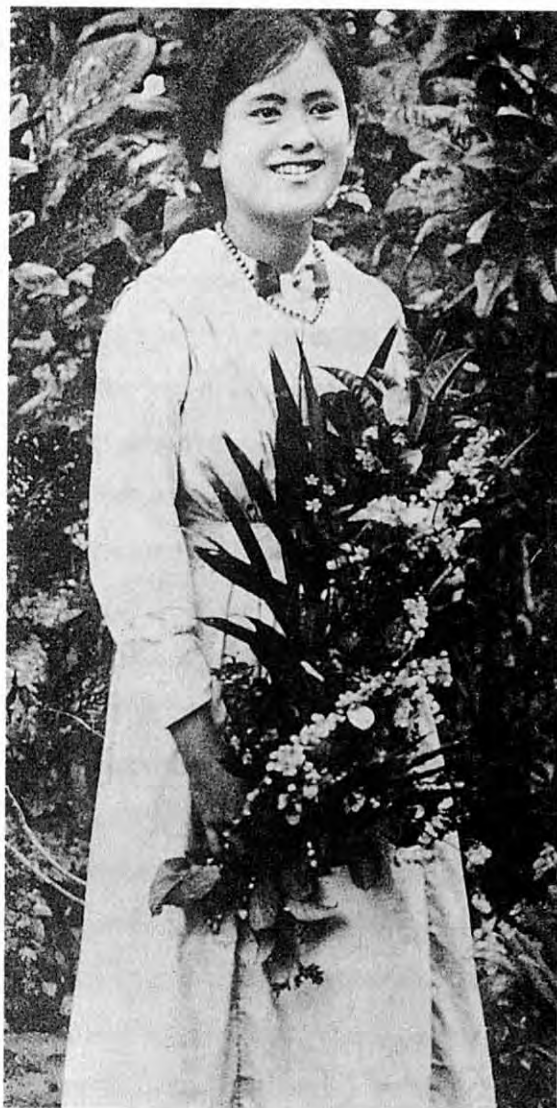
ภาคที่ ๑

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือที่ปวงชนชาวไทยขนานพระนามเป็นสามัญว่า “สมเด็จพระย่า” และที่บรรดาชาวไทยภูเขากวายเป็นสมญานามว่า “แม่ฟ้าหลวง” พระนามเดิมว่า สິงวาลัย เสด็จพระราชสมภพที่เมืองนนทบุรี เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ปีชวด (ค.ศ. ๑๙๐๐) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นบุตรคนที่ ๓ ของพระชนกษุ และพระชนนีคำ มีพระภคินีและพระเชษฐาร่วมพระอุทร ๒ คน ทว่าถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเยาว์ คงเหลือแต่คุณภรรยา พระอนุชาเพียงคนเดียวที่มีวัยอ่อนกว่า ๒ ปี เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงจำความได้นั้น ครอบครัวได้ย้ายบ้านมาประกอบอาชีพทำทองอยู่ที่ธนบุรี บริเวณซอยที่ปัจจุบันเป็นซอยวัดดอนงค์หรือวัดดอนงคาราม ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากบ้านเดิมของพระชนกษุเท่าใดนัก ที่บ้านนั้นนอกจากครอบครัวของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีแล้วยังมีญาติทางพระชนนีคำได้แก่ ท่านช่วย ร่วมอาศัยอยู่ด้วย เมื่อพระชนกษุสิ้นแล้ว อาชีพการทำทองของครอบครัวก็ยุติลง โดยหันมารับจ้างและค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ แทน

ด้านการศึกษาในชั้นแรกสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเริ่มเรียนอักษรวิธอ่าน เขียน เบื้องต้นกับพระชนนีคำ ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ด้านหนังสืออยู่บ้าง ครั้นเมื่อมีโอกาสจึงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนวัดดอนงคาราม แผนกเด็กนักเรียนหญิงของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (นวม พุทฺธสโร) เจ้าอาวาสวัดดอนงคารามเวลานั้น เรียนได้ไม่ถึงปีโรงเรียนได้เลิกกิจการ ต่อมาทรงย้ายเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนศึกษานารีซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีในความอุปถัมภ์ของสมเด็จพระพุฒาจารย์เช่นกัน ทรงเรียนได้เดือนกว่าก็ต้องออกจากโรงเรียน เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์สนับสนุน ครั้นพระชนนีอายุได้ ๗-๘ พรรษา พระชนนีคำอนุญาตให้ท่านรอน้องของพระชนกษุนำพระองค์ไปฝากไว้กับคุณพระพี่เลี้ยงจันทร์ แสงชูโต และได้ขึ้นถวายตัวเป็นข้าหลวงรุ่นเด็กในสมเด็จพระราชปิตุจฉาเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ ณ พระตำหนักสวนสี่ฤดู พระราชวังดุสิต ได้ปฏิบัติหน้าที่ขึ้นเฝ้าเฉพาะตอนเช้าและค่ำหลังจากนั้นได้เล่าเรียนหนังสือกับหม่อมเจ้าหญิงมณฑลารพ กมลาสน์ แล้วต่อมาเข้าโรงเรียนใกล้พระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระย่า เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธรโปรดให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเข้าเรียนที่โรงเรียนสตรีวิทยา (ตำบลตึกดิน ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับโรงเรียนสตรีวิทยาปัจจุบัน) จนพระชนนีอายุ ๙ พรรษา พระชนนีคำได้ถึงแก่กรรม ดังนั้นจึงทรงอยู่ในพระอุปการะของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และสมเด็จพระย่า เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธรตลอดมา

ในระหว่างที่ทรงศึกษาที่โรงเรียนสตรีวิทยานี้ เนื่องจากยังทรงพระเยาว์ และการเดินทางไปมาไม่สะดวก คุณพระพี่เลี้ยงจันทร์จึงนำสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีไปฝากไว้กับคุณหวน หงสกุล ซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้โรงเรียน



ขณะพระชนมายุ ๑๖ พรรษา ทรงฉายเมื่อ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๙

จากนั้นไม่นานด้วยมิเชิมตำฟ้าพระหัตถ์ จึงย้ายไปพำนักที่บ้านพระยาดำรงแพทยาคุณ (ฮวด วีระไวทยะ) เพื่อรับการผ่าตัดและได้รับประทานพระอนุญาตจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ให้ประทับต่อจนกระทั่งจบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ จากโรงเรียนสตรีวิทยา พ.ศ. ๒๔๕๖ พระชนมายุ ๑๓ พรรษา จึงทรงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลแห่งศิริราชตามคำชักชวนของพระยาดำรงแพทยาคุณ ซึ่งในสมัยนั้นผู้คนยังไม่นิยมเรียนพยาบาลกัน ทรงเริ่มเข้ารับการศึกษเมื่อวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๕๖ ในโรงเรียนแห่งนี้ซึ่งสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการ และทรงเป็นนักเรียนใหม่ที่มีอายุน้อยที่สุดในโรงเรียน การที่ทรงเลือกศึกษาด้านวิชาพยาบาลนั้นนับว่าถูกต้องกับพระอุปนิสัยมาก เพราะทรงสุภาพอ่อนโยน มีพระเมตตาและขันติธรรม ทรงเอื้ออาทรต่อบุคคลทั่วไป

แต่เดิมนักเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลแห่งศิริราชแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือนักเรียนหลวง และนักเรียนเชลยศักดิ์^๑ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเป็นนักเรียนประเภทแรก ดังนั้นจึงต้องทรงย้ายมาพำนักเป็นนักเรียนประจำของโรงเรียนซึ่งตั้งอยู่ในเขตโรงพยาบาลศิริราช หลักสูตรของการเรียนแบ่งออกเป็น ๓ ปี ปีแรกเรียนหลักวิชาต่าง ๆ คือ ภาควิชาศัลยกรรม อาชีววิทยา สรีรวิทยา ผดุงครรภ์ สุขวิทยา การตรวจใช้ การพยาบาล และธรรมจริยา ในปีที่สองและที่สามจึงฝึกหัดทำงานภายใต้การควบคุมของพยาบาล เมื่อทรงเรียนจบหลักสูตรได้รับประกาศนียบัตรในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ จากนั้นทรงทำงานต่อที่โรงพยาบาลศิริราช ตามข้อผูกพันของการเป็นนักเรียนหลวง

จากการที่ทรงเลือกศึกษาวิชาชีพสาขานี้ นับเป็นเหตุให้เกิดความเปลี่ยนแปลงยิ่งใหญ่ในพระชนมชีพ เพราะในเวลาต่อมาสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ได้พระราชทานทุนเล่าเรียนเพื่อคัดเลือกนักเรียนแพทย์และนักเรียนพยาบาลส่งไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ตามพระประสงค์ของพระราชโอรส คือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมขุนสงขลานครินทร์ เวลาต่อมาทรงดำรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ขณะนั้นทรงสนพระราชหฤทัยและส่งเสริมการศึกษา เพื่อปรับปรุงยกระดับการแพทย์และการสาธารณสุขของไทย ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ในส่วนพระองค์เองนั้นกำลังทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์อยู่ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด มลรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการนี้ พลเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร ขณะดำรงพระยศเป็น สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย จึงทรงคัด



จากซ้าย สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมขุนสงขลานครินทร์ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

^๑นักเรียนหลวงได้แก่ผู้ที่สมัครเข้ามาเรียนและรับเงินบำรุงเดือนละ ๑๕ บาท โดยมีข้อผูกพันว่าเมื่อสำเร็จสอบได้ประกาศนียบัตรแล้วต้องทำงานเกี่ยวข้องกับโรงเรียนไม่น้อยกว่า ๓ ปี ส่วนนักเรียนเชลยศักดิ์เป็นนักเรียนที่สมัครเล่าเรียนแต่วิชาความรู้ ไม่ประสงค์จะรับเงินบำรุงและเสียค่าเล่าเรียน.



ทรงฉายเมื่อ ๓๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่เมือง
ฮार्टฟอร์ด มลรัฐคอนเนคติกัต

นามสกุลนี้ภายหลังคุณถนอมยาได้จดทะเบียนนามสกุลที่อำเภอว่า ชูกระมล ดังความที่ปรากฏในพระนิพนธ์หนังสือ “แม่
เล่าให้ฟัง” ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ว่า

**“ส่วนถนอมยาน้องชายของแม่ เมื่อเจริญวัยได้ไปขอจดทะเบียนที่อำเภอ ใช้นามสกุลว่า
“ชูกระมล” ถึงแม้ว่าแม่ไม่เคยใช้นามสกุล ชูกระมล ก็อยากถือว่าแม่เกิดมาในสกุลนี้”**

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จฯ โดยทางเรือพร้อมคณะนักเรียนไทยและผู้ดูแลจากกรุงเทพฯ
ถึงประเทศสหรัฐอเมริกาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ทรงพักพร้อมกับนางสาวอุบล กับครอบครัววัดมโหรี
เมืองเบอร์คลีย์ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย เป็นเวลาประมาณ ๑ ปี เพื่อศึกษาภาษาอังกฤษและวัฒนธรรมอเมริกัน ต่อจาก
นั้นจึงทรงออกเดินทางพร้อมคณะนักเรียนไทยอีกจำนวนหนึ่ง โดยทางรถไฟไปยังเมืองบอสตัน และได้เฝ้าฯ สมเด็จพระ



จากซ้าย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (นางสาวสังวาลย์ขณะ
นั้น) สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมขุนสงขลานครินทร์ และนางสาว
อุบล ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา

เลือกนักเรียนแพทย์และนักเรียนพยาบาลประเภทละ ๒
คน สำหรับทุนนักเรียนพยาบาลนั้นทรงเลือกสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (หรือ นางสาวสังวาลย์
ขณะนั้น) และนางสาวอุบล (ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา)
โดยพิจารณาจากความฉลาดหลักแหลมเป็นสำคัญ
ก่อนที่จะเสด็จไปยังสหรัฐอเมริกาได้ทรงเข้าชั้นเรียนภาษา
อังกฤษที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งมีหม่อมไคโล (Miss
Edna Sarah Cole) เป็นอาจารย์ใหญ่ พร้อมกับได้เตรียม
พระองค์ในเรื่องเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย อย่างไรก็ตาม
การเดินทางไปยังต่างประเทศจำเป็นต้องมีนามสกุลใช้ใน
หนังสือเดินทาง ฉะนั้นจึงทรงใช้นามสกุลของขุนสงขลา
นครินทร์ (หลี่ ตะละภักฎ) เจ้ากรมของสมเด็จพระเจ้าฟ้า
มหิตลอลกุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ เกี่ยวกับเรื่อง

พระบรมราชชนก เป็นครั้งแรกที่สถานีรถไฟ แม้
ว่าสมเด็จพระบรมราชชนกจะทรงดำรงพระอิสริย-
ยศสูงศักดิ์ แต่กลับทรงดำเนินพระกิจวัตรอย่าง
เรียบง่าย และทรงใช้พระนามที่นั่นว่า มิสเตอร์
ม.สงขลา เนื่องจากมีพระชนมายุสูงกว่าบรรดา
นักเรียนไทยทั้งหลาย จึงทรงวางพระองค์ประหนึ่ง
ผู้ดูแลนักเรียนไทย ทรงรับเป็นพระอรรชดุแลให้คำ
แนะนำ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือทุกด้าน และ
มักทรงพานักเรียนไทยที่มาเฝ้าฯ ไปเที่ยวชม
สถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้ให้นักเรียนไทยได้มีโอกาส
เรียนรู้วัฒนธรรมต่างชาติควบคู่ไปกับการเรียนรู้
วิชาการ ทรงกำชับเสมอให้นักเรียนไทยตั้งใจ
ศึกษาเพื่อนำความรู้กลับไปพัฒนาประเทศ ด้วย

นำพระราชกฤษฎีกาที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาธรรมนี้ นักเรียนไทยและผู้ที่ได้เข้าเฝ้าฯ ต่างพากันเคารพรักในพระองค์เสมอมา สำหรับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและนางสาวอุบลนันน์ สมเด็จพระบรมราชชนกโปรดเกล้าฯ ให้เดินทางจากบอสตันไปพำนักกับครอบครัวสตรีทองที่เมืองฮาร์ตฟอร์ด มลรัฐคอนเนคติกัต เพื่อฝึกฝนทักษะการพูด อ่าน เขียน ภาษาอังกฤษให้ชำนาญก่อนเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย โดยที่สมเด็จพระบรมราชชนกทรงห่วงใยและมักเสด็จฯ เยี่ยมนักเรียนหญิงทั้งสองคนอยู่เนือง ๆ สมเด็จพระบรมราชชนกจึงทรงคุ้นเคยและมีพระทัยปฏิบัติต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในเวลาต่อมา

ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ สมเด็จพระบรมราชชนกได้มีลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนุญาตหมั้นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นเมื่อเสด็จฯ นิวัตประเทศไทยเนื่องในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวงจึงได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต อภิเษกสมรสตามกฎหมายเถียรบาล ครั้นได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จึงได้ทรงเดินทางกลับประเทศไทยและได้มีพิธีอภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๓ โดยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ เป็นประธานในพิธี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี



ภาพฝีพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถ่ายพระราชทานสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิตลอลกุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ และหม่อมสังวาลย์



พระชนมายุ ๒๐ พรรษา



ทรงฉาย ณ วังสระปทุม พ.ศ. ๒๔๖๓



สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระธิดา (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์)



สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระธิดา (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์)

การแพทย์ของไทย พอถึง พ.ศ. ๒๔๖๕ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทั้งสองพระองค์จึงต้องกลับประเทศไทยอีกครั้งเพื่อตามเสด็จ พระเชษฐภคินีออกไปรักษาพระองค์ที่ประเทศสหราชอาณาจักร ต่อมาในวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๖ สมาชิกใหม่แห่งราชสกุลมหิดล คือหม่อมเจ้ากัลยาณิวัฒนา (สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์) ได้ประสูติ ณ กรุงลอนดอน ประเทศ

จึงมีพระนามที่เรียกขานในเวลานั้นว่า หม่อมสังวาลย์ ทั้งสองพระองค์ได้ทรงกลับไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกา ขณะที่สมเด็จพระบรมราชชนก ทรงศึกษาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด และที่สถาบันเอ็ม.ไอ.ที. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงเข้าศึกษาหลักสูตรเตรียมพยาบาลที่วิทยาลัยซิมมอนส์ และหลักสูตรการสาธารณสุขเกี่ยวกับโรงเรียน (School Health) ที่สถาบันเอ็ม.ไอ.ที. ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๔ สมเด็จพระบรมราชชนกทรงสำเร็จการศึกษา และได้



สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงอุ้มพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล

เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (หม่อมสังวาลย์) ไปทวีปยุโรปเพื่อท่องเที่ยวดูงานและทรงเจรจากับผู้แทนมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ เรื่องขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิเพื่อปรับปรุงการศึกษาด้าน

สหราชอาณาจักร ในปลายปีเดียวกันนั้นครอบครัวมทิดลทั้ง ๓ พระองค์ได้ทรงเดินทางกลับประเทศไทยอีกครั้ง ทั้งนี้ สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงเข้ารับราชการดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมมหาวิทยาลัย ข้าหลวงสำรวจการศึกษาทั่วไป ในกระทรวงธรรมการ ทรงทำงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และทรงเป็นอาจารย์สอนวิชากายวิภาคศาสตร์ ประวัติศาสตร์แก่นักเรียนเตรียมแพทย์ รวมทั้งนิสิตคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงตราครุฑพระวรกายจนพระสุภาพทรุดโทรม คณะแพทย์ได้ถวายความเห็นว่าจะควรประทับรักษาพระองค์ในประเทศที่มีอากาศหนาว ดังนั้นจึงทรงตัดสินพระทัยนำหม่อมและพระธิดาเดินทางไปรักษาพระองค์พร้อมกับทรงศึกษาต่อที่ประเทศเยอรมนี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ ในปีเดียวกันนี้ สมาชิกพระองค์ที่ ๒ คือ หม่อมเจ้าอาชนันทมทิดลได้ประสูติ ณ เมืองไฮเดลเบิร์ก ประเทศเยอรมนี ในวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๘

ต่อจากนั้น ทั้งสองพระองค์พร้อมด้วยพระธิดาและพระโอรสได้ทรงย้ายไปประทับที่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งเป็นเมืองที่มีธรรมชาติและทิวทัศน์ที่งดงามมาก ภายหลังจากพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ แล้ว จึงเสด็จฯ กลับไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกาอีกครั้ง สมเด็จพระบรมราชชนกได้ทรงศึกษาวิชาแพทยศาสตร์ต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ส่วนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเข้าศึกษาวิชาจิตวิทยาและคหกรรมศาสตร์ ณ วิทยาลัยซิมมอนส์ และใน พ.ศ. ๒๔๗๐ พระโอรสพระองค์ที่สองได้ประสูติ ณ เมืองเคมบริดจ์ ตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีมาก่อนหน้านั้น หม่อมเจ้ากัลยาณิวัฒนาและหม่อมเจ้าอาชนันทมทิดลได้รับพระมหากรุณาธิคุณเลื่อนพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ด้วยเหตุนี้พระโอรสพระองค์ใหม่ที่เพิ่งประสูติภายหลังพระบรมราชโองการจึงได้ดำรงพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า มาแต่แรกประสูติ และได้รับพระราชทานพระนามว่า ภูมิพลอดุลยเดช



ทรงฉายในวันที่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลเสด็จพระราชสมภพครบ ๓ ปี วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๑ ที่ร้านเดอเยอง (DE JONGH) เมืองโลซานน์ สวิตเซอร์แลนด์

เมื่อทรงสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาแพทยศาสตรชั้นเกียรตินิยมใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ครอบครัวมทิดลได้นิวัตประเทศไทย และในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ สมเด็จพระบรมราชชนกได้เสด็จฯ ไปทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นแพทย์ประจำที่โรงพยาบาลแมคคอร์มิค จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทรงงานด้วยพระวิริยะอุตสาหะและพระทัยเสียสละเพื่อส่วนรวม และจากการที่ทรงอุทิศพระองค์ช่วยเหลือประชาชนผู้ทนทุกข์ทรมานด้วยโรคภัยไข้เจ็บมาโดยตลอด จนกระทั่งพระสุภาพที่ทรุดโทรมไม่สามารถจะฟื้นได้ ประชวรอยู่นาน ๔ เดือน จึงด่วนสวรรคต ณ พระตำหนัก วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒* นับแต่นั้นเป็นต้นมา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจึงต้องเป็นทั้งพระชนกและพระชนนีของพระธิดา พระโอรสทั้ง ๓ พระองค์โดยปริยาย

*ปลายปีเดียวกันนั้น คุณธมยา พระอนุชาในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ถึงแก่กรรมด้วยโรคเยื่อหุ้มสมองอักเสบ ขณะกำลังศึกษาอยู่ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์.



สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมด้วยพระธิดาและพระโอรส

แต่เดิมมาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงดูแลอภิบาลพระธิดาและพระโอรสด้วยพระองค์เองมาตลอด ทรงอนุสาสน์ สั่งสอนทั้งความประพฤติ การปฏิบัติพระองค์และการศึกษาเล่าเรียนตลอดมา นอกจากการเน้นเรื่องสุขภาพอนามัยแล้ว ยังทรงอบรมพระธิดาพระโอรสให้ทรงอยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ทุกพระองค์ต้องทรงปฏิบัติพระกิจวัตรทุกอย่างเป็นเวลา ไม่ว่าจะเป็นการเสวยอาหารตามหลักโภชนาการ การบรรทม การเล่น อีกทั้งทรงระมัดระวังอย่างยิ่งที่จะไม่ให้พระธิดาพระโอรสทรงข่มเหงหรือวางอำนาจเหนือผู้อื่น หรือเพื่อนเล่นด้วยกัน เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า เมื่อสมเด็จพระบรมราชชนกสวรรคต สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระชนมายุเพียง ๒๙ พรรษา กอปรกับพระธิดาพระโอรสยังทรงพระเยาว์อยู่มาก สมเด็จพระพันวัสสาฯ จึงทรงเป็นห่วงอนาคตของพระสุณิสาและพระราชชนัดดาอย่างมาก แต่กระนั้นทรงไว้วางพระราชหฤทัยในพระสุณิสา โปรดให้สิทธิ์อย่างเต็มที่แก่พระสุณิสาในการอบรมเลี้ยงดูพระราชชนัดดาทั้งสาม ส่วนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ทรงรักและเคารพสมเด็จพระพันวัสสาฯ ยิ่ง เนื่องจากเป็นเจ้านายที่ตั้งอยู่ในความยุติธรรมมิได้ทรงรังเกียจว่าพระสุณิสาเป็นเพียงสตรีสามัญ ช่วงเวลาระหว่างนั้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และเจ้านายเล็ก ๆ ทั้งสามพระองค์ประทับอย่างเรียบง่าย พระตำหนักใหม่ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกของวังสระปทุม ไกลถนนพญาไท แต่แล้วเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองครั้งใหญ่ในประเทศได้เกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่ของวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ พระมหากษัตริย์เป็นพระประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ

ประมาณเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๗๖ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามที่ได้รับความเห็นชอบจากสมเด็จพระพันวัสสาฯ สมเด็จพระเจ้า

เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร ตลอดจนสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาชัยนาทนเรนทรให้ทรงพาพระธิดา และพระโอรสทั้งสามกลับไปประทับ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อการศึกษาและพระอนามัยของพระธิดา และพระโอรส ทรงให้พระธิดาพระโอรสเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนประถมชื่อเมียร์มองด์ พอถึงฤดูหนาวก็ทรงส่ง ไปประทับที่โรงเรียนบนภูเขา ดังนั้นจึงทรงได้เล่นสกี สก๊ และอากาศบนภูเขาก็มีผลดีต่อพระสุขภาพของพระโอรส พระองค์ใหญ่

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติ รัฐบาลในสมัย นั้นจึงเห็นพ้องกันกราบบังคมทูลอัญเชิญพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ซึ่งมีพระชนมายุเพียง ๘ พรรษา และทรงอยู่ในลำดับที่ ๑ แห่งการสืบราชสมบัติตามกฎหมายเถียรบาลว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ดังนั้นฐานันดรของหม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา จึงเปลี่ยนไป โดยทรงรับการสถาปนาเป็นพระราชชนนีศรีสังวาลย์ และต่อมาทรงได้รับการเฉลิมพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ โดยลำดับ และด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ยังมีพระชนมายุยังน้อยมาก ฉะนั้นจึงตกเป็นภาระของพระราชมารดาที่จะต้องถวายพระอภิบาล อบรมไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่เด็ก ๆ ทุกคนจะต้องศึกษา ตลอดจนเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับพระราชกิจในฐานะพระเจ้าแผ่นดิน และพระราชประเพณีต่าง ๆ เพื่อเตรียมพระองค์ให้พร้อมสำหรับการเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีในระบอบประชาธิปไตย มีพระอุปนิสัยที่งดงามอันจะเป็นพื้นฐานของการพัฒนาให้ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรมในกายภาคหน้า พร้อมกันนั้น พระโอรสและพระธิดายังได้รับการอบรมให้ทรงเป็นเจ้านายไทยที่มุ่งสร้างประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองในอนาคต มีระเบียบวินัยทั้งกายและใจ มีคุณธรรมความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือหัวใจของการเป็นพลเมืองที่ดีและเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดี

แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลจะเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว หากแต่พระองค์ยังคงประทับ เพื่อทรงศึกษา ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ต่อไป แต่ก็ได้เสด็จนิวัตพระนครเพื่อทรงเยี่ยมพสกนิกร ในครั้งแรกเมื่อ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ พสกนิกรทุกหมู่เหล่าล้วนชื่นชม และประทับใจในพระราชจริยาวัตรที่งดงาม เป็น เวลาจวบสามเดือนจึงได้เสด็จกลับไปทรงศึกษาต่อในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑* ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ กระทั่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ อย่างไรก็ตามในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ขณะนั้น) ในฐานะหัวหน้าครอบครัว ทรงใช้พระสติปัญญา ความสามารถอย่างเต็มที่ประคับประคองครอบครัวเล็ก ๆ ของพระองค์ผ่านช่วงเวลาวิกฤตการณ์สงครามโลกมาได้ โดยสวัสดิภาพ ทั้งนี้ยังได้ทรงเกื้อหนุนคนไทยในต่างแดนตามอัธยาศัย ครั้นถึงวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเจริญพระชนมายุ ๒๐ พรรษา ได้เสด็จนิวัตพระนครเยี่ยมพสกนิกรอีกครั้งในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจหลายประการด้วยความสุขุมคัมภีรภาพ ได้ทรงเยี่ยมราษฎรทั้งในพระนครและต่างจังหวัด พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนีและสมเด็จพระราชอนุชา ยังผลให้เกิดขวัญ กำลังใจแก่ราษฎรถ้วนหน้า

หลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคต ยังความโศกเศร้าในพระราชหฤทัยสมเด็จพระบรมราชชนนีเป็นล้นพ้นที่ต้องสูญเสียพระราชปิโยรสด้วยเหตุปัจจุบันทันด่วน กระนั้นก็ทรงตั้งพระสติปฏิบัติพระราชกิจต่อไปด้วยความเข้มแข็ง รัฐบาลขณะนั้นได้กราบบังคมทูลอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขณะพระชนมายุ ๑๘ พรรษา เสด็จขึ้นฉลองสิริราชสมบัติสืบแทน เฉลิมพระปรมาภิไธยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้า

*เวลานั้น วันขึ้นปีใหม่ของไทย คือ วันที่ ๑ เมษายน จนพ.ศ. ๒๔๘๔ จึงเปลี่ยนมานับวันที่ ๑ มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่.



พระบรมฉายาลักษณ์ที่สามพระองค์ทรงฉายร่วมกันเป็นครั้งสุดท้าย

อยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นรัชกาล
ปัจจุบัน สมเด็จพระบรมราชชนนีจึง
ทรงรับพระราชภาระถวายพระอภิบาล
พระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่ต่อไปอีก
ระยะหนึ่งจนกระทั่งทรงบรรลุนิติภาวะ
จึงทรงปลีกเวลามาประกอบ
พระราชกรณียกิจอื่น ๆ มากขึ้น

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงรับพระราชภาระ
ปฏิบัติราชการแผ่นดินในฐานะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ คราวที่พระ



บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยือน
นานาประเทศ อาทิประเทศเวียดนาม พ.ศ. ๒๕๐๒
ประเทศอินโดนีเซีย สหภาพพม่า สหรัฐอเมริกา
ประเทศแถบยุโรป พ.ศ. ๒๕๐๓ ปากีสถาน สหพันธรัฐ
มลายา นิวซีแลนด์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ออสเตรีย พ.ศ. ๒๕๐๗
สหราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๙ อิหร่าน สหรัฐอเมริกา
แคนาดา พ.ศ. ๒๕๑๐ นอกจากนี้ยังเสด็จออกรับแขก
อัครราชทูตประเทศต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระราช-
สาส์นตราตั้ง พระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการ
ศึกษาจากมหาวิทยาลัย ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเนื่อง
ในเทศกาลและวันสำคัญทางพุทธศาสนา ตลอดจนได้
ทรงลงพระนามาภิไธยในประกาศ พระราชบัญญัติ และ
กฎหมายหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติเครื่องราช-
อิสริยาภรณ์อันมีศักดิ์รามาธิบดี พ.ศ. ๒๕๐๓ พระราช-
บัญญัติปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. ๒๕๐๓ พระราช-
บัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. ๒๕๐๓
ประกาศเรื่องแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔-
๒๕๐๙ และประกาศเรื่องแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
๒๕๐๓ เป็นต้น ด้วยพระเกียรติคุณพระอุปการะอันมี
คุณูปการยิ่งใหญ่และพระเมตตากรุณาธิคุณที่มีต่อ
อาณาประชาราษฎร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิ
พลอดุลยเดชจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนา
สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์เป็นสมเด็จพระศรีนคริน-
ทราบรมราชชนนี ในวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓

ทรงปฏิบัติราชการแทนพระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ณ พระ
ที่นั่งอนันตสมาคม



สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีกับงานดอกไม้สดแห้ง



งานศิลปะฝีพระหัตถ์ สมุดภาพดอกไม้อัดแห้งทรงจดชื่อและที่มาของดอกไม้เหล่านั้นด้วยเพื่อเตือนความทรงจำ



เครื่องเคลือบดินเผาฝีพระหัตถ์

จากเนื้อความพระราชประวัติที่กล่าวมาเบื้องต้น แสดงให้เห็นถึงพระราชจริยาวัตรและพระราชอัธยาศัยของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังพอที่จะประมวลสรุปโดยรวมได้ดังนี้

- พระองค์เป็นคนตรง คนจริง ทรงคุณลักษณะเด่นในการแสดงพระราชดำริอย่างตรงไปตรงมาเสมอ
- การที่ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการศึกษาอย่างแท้จริง ทรงพร้อมที่จะศึกษาในวิชาการและศาสตร์ที่แปลกใหม่ อาทิ การถ่ายรูป การขับรถยนต์ การถ่ายภาพยนตร์ การปั้นเขียนเครื่องเคลือบดินเผา เครื่องกระเบื้อง การศึกษาวิชาพฤกษศาสตร์ วิชาดาราศาสตร์ ภาษาฝรั่งเศส บาลี ฯลฯ และทรงสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ได้อย่างดี
- พระองค์ทรงเข้มแข็งมีพระราชหฤทัยที่แน่วแน่มั่นคง พร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรค
- พระองค์โปรดการทำงาน การพึ่งพาตนเอง และการใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ มีพระราชดำริว่าเวลาเป็นของมีค่า งานอดิเรกที่ทรงมีหลายประเภท อาทิ งานฝีพระหัตถ์ปักผ้าครอสติชท์ ดอกไม้อัดแห้ง ปลูกต้นไม้ ปั้นและเขียนลายกระเบื้องเคลือบ เป็นต้น งานฝีพระหัตถ์บางอย่าง เช่น ผ้าปัก และดอกไม้อัดแห้ง ได้พระราชทานบุคคล หน่วยงานต่าง ๆ เป็นที่ระลึก และเพื่อจำหน่ายหารายได้เข้าการกุศลมูลนิธิทั้งหลาย
- พระองค์ทรงคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก มีพระราชปณิธานอย่างแรงกล้าในการบำเพ็ญประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ทรงปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์
- พระองค์ทรงยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย ในการอบรมอภิบาลพระธิดาพระโอรสได้ทรงสอดแทรกวิถีการแบบประชาธิปไตยเสมอมา
- ทรงวางพระองค์ ดำรงพระชนมชีพอย่างเรียบง่าย เล็กเช่นคนธรรมดาสามัญ โปรดการใช้จ่ายอย่างประหยัด โปรดการเดินป่า ปีนเขา ทอดพระเนตรพืชพรรณธรรมชาติ
- จากการศึกษาพระพุทธานุภาพอย่างลึกซึ้ง ทำให้ทรงสนพระทัยศึกษาหลักธรรมคำสอน การฝึกสมาธิ ทรงดำเนินพระชนมชีพอยู่ในธรรม ไม่ทรงติดข้องอยู่กับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นอกจากนี้ยังใฝ่พระราชหฤทัยโปรดให้จัดพิมพ์เผยแพร่ธรรมะแก่ประชาชนในรูปของบทความ และหนังสืออีกด้วย อาทิ หนังสือเรื่อง “พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร” “กรรมอีกโกสกสูตร

ขันติ” “พรหมวิหาร ๔” “หลักการทำสมาธิเบื้องต้น” นอกจากนี้ยังได้พระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์จัดพิมพ์เผยแพร่พระไตรปิฎก สร้างหอพักธรรมนิवासหลังวัดมกุฏกษัตริยาราม เพื่อเป็นที่พักนักศึกษาคณะที่ซัดสนไร่ที่อยู่ ตลอดจนโปรดให้มีการจัดแสดงพระธรรมเทศนาแก่ข้าราชการในพระราชสำนักหลายครั้ง ในยามที่ทรงว่างจากพระราชภารกิจ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงปั้นพระพุทธรูปด้วยพระหัตถ์ของพระองค์เอง พระพุทธรูปฝีพระหัตถ์นี้ บางองค์พระราชทานแก่ข้าราชการ



ขณะทรงงานอดิเรกปักผ้า เพื่อพระราชทานในวาระต่างๆ



ขณะทรงพระอุทิศสาหะปั้นพระพุทธรูป

บริพัตรใกล้ชิด บางองค์ทรงให้เสานำรายได้มาสมทบทุนการกุศล สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงปฏิบัติพระองค์โดยสมควรเหมาะสม ปราศจากกิเลสคือ โลภ โกรธ หลง แต่กระนั้นก็ยังมิได้ทรงวางเฉยหรือละไปเสียทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อมุ่งสู่พระนิพพานเพราะทรงถือว่ามนุษย์ยังมีภาระหน้าที่ความรับผิดชอบในการครองชีพ จึงต้องทำหน้าที่ของตนไปตามสมควร



ทรงปลูกต้นไม้



โปรดประกอบอาหาร

สืบเนื่องจากที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และได้ทรงดำรงพระชนมชีพอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดเป็นเวลาหลายปี ได้เห็นพระราชจริยาวัตรและพระราชอัธยาศัยอันงดงาม ย่อมจะทรงซาบซึ้งซึ่งศรัทธา ทรงรับถ่ายทอดแนวพระราชดำริต่างๆ ไว้มาก ด้วยเหตุนี้จึงทรงดำเนินการต่างๆ หลายประการ ซึ่งล้วนสืบทอดพระราชปณิธานตามรอยพระยุคลบาทของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ในการบำเพ็ญประโยชน์แก่บ้านเมืองให้ลุล่วงบริบูรณ์สืบไป พระราชกรณียกิจที่ทรงกระทำเพื่ออาณาประชาราษฎร์นั้นมีเป็นอเนกประการ ไม่ว่าจะเป็นด้านการแพทย์ การพยาบาล การส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนที่ด้อยโอกาส ในที่นี้จะได้กล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่สำคัญโดยสังเขป ดังนี้

โปรดเสด็จประพาสภูเขา และทรงเก็บดอกไม้มาชานนิต



มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

จากการที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เสด็จประพาสหัวเมือง เยี่ยมพสกนิกรภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้ทรงพบเห็นความทุกข์ยากของประชาชนอันเนื่องมาจากความเจ็บป่วย การขาดแคลนทางด้านสุขอนามัย สาธารณสุขมูลฐาน

ปลาย พ.ศ. ๒๕๑๐ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเริ่มให้แพทย์ประจำพระองค์และแพทย์จากกรมตำรวจ ออกตรวจรักษาประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ เป็นครั้งคราว

ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๑ มีพระราชดำริ จัดตั้งหน่วยแพทย์อาสาเคลื่อนที่ในพระองค์ให้การรักษาประชาชนตามท้องถิ่นกันดารทั่วทุกภาคของประเทศ และได้ออกทดลองปฏิบัติงานครั้งแรกที่จังหวัดเชียงใหม่และน่าน ต่อมาวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีการประชุม ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ อันเป็นที่มาของการก่อตั้ง “หน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระราชชนนี” ซึ่งมีชื่อย่อว่า “พอ.สว.” การปฏิบัติงานมีข้อกำหนดว่า

- ยา จัดพระราชทานแก่หน่วยแพทย์
- เครื่องมือแพทย์ พระราชทานเงินแก่หัวหน้าหน่วย เพื่อจัดซื้อตามความจำเป็น
- ที่พัก กรณีที่ค้างคืน ขอให้ตำรวจตระเวนชายแดนให้ความอนุเคราะห์
- อาหาร พระราชทานเงินให้จัดเตรียมไป
- ยานพาหนะ ใช้เฮลิคอปเตอร์ของตำรวจตระเวนชายแดน
- จุดที่จะออกพื้นที่แต่ละครั้ง ต้องพิจารณาถึงความปลอดภัย
- ผู้ที่ออกปฏิบัติงานต้องติดเครื่องหมายประจำตัวของหน่วย



ทรงร่วมปฏิบัติงานกับหน่วยแพทย์อาสา



พระราชทานยารักษาโรคแก่บรรดาพสกนิกรผู้สูงอายุ และของเล่นแก่ลูกหลาน
ผู้มาเฝ้าฯ ตลอดจนมีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรของพระองค์อย่างใกล้ชิด



ด้านอาสาสมัคร แบ่งออกเป็น
อาสาสมัครสามัญ ประกอบด้วยแพทย์
ทันตแพทย์ เภสัชกร เจ้าหน้าที่สาธารณสุข
พยาบาล ผู้ช่วยพยาบาล พนักงานอนามัย
ส่วนอาสาสมัครสมทบ ได้แก่ผู้ที่สนใจใน
กิจการและยินดีให้ความช่วยเหลือตามกำลัง
ระยะเวลาการปฏิบัติงานในวันหนึ่ง ๆ เริ่ม
ตั้งแต่เวลา ๙.๐๐-๑๖.๐๐ น. เฉลี่ยปีละ ๑๒-
๒๔ ครั้ง

นอกจากนี้หน่วยแพทย์อาสา
สมเด็จพระราชชนนียังได้รับการสนับสนุน
จากภาครัฐ เอกชน และรัฐบาลต่างประเทศ นับเป็นปัจจัยผลักดันให้กิจการมั่นคง เป็นปีกแผ่นยิ่งขึ้น ต่อมาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงริเริ่มทดลองใช้วิทยุเป็นเครื่องมือสื่อสารในการรักษาพยาบาล

วันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ หน่วยแพทย์อาสาได้รับการจดทะเบียนเป็น “มูลนิธิแพทย์อาสา
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” (พอ.สว.) (PRINCESS MOTHER'S VOLUNTEER FLYING DOCTOR FOUNDATION) มีหน่วยจัดตั้งในจังหวัดตามแนวชายแดนและพื้นที่ทุรกันดาร รวม ๔๘ จังหวัด และได้ดำเนินงานประเภท
ต่างๆ เช่น โครงการรักษาโรคเฉาะทาง โครงการทันตสาธารณสุข โครงการจัดหาอาหารให้ผู้ป่วยในโรงพยาบาล
ชุมชนขนาด ๑๐ เตียง โครงการสนับสนุนการปลูกถ่ายอวัยวะ ตลอดจนทุนอุดหนุนการวิจัยสาขาวิทยาศาสตร์สุขภาพ
สาขาวิทยาศาสตร์เคมี สาขาสังคมวิทยา

มูลนิธิสงเคราะห์ตำรวจตระเวนชายแดนและครอบครัว

โรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคม

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเปี่ยมล้นแก่บรรดาดำรวจตระเวนชายแดน ซึ่งก่อนนี้ไม่มีใครทราบว่าตำรวจตระเวนชายแดนมีความเป็นอยู่กันอย่างไร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรจังหวัดเชียงใหม่ ได้ทรงเยี่ยมที่ตั้งหน่วยตำรวจตระเวนชายแดนเขต ๕ ด้วยทรงสนพระราชหฤทัยในหน้าที่ภารกิจของตำรวจตระเวนชายแดน ทรงเห็นว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละมีความเป็นอยู่อย่างลำบาก และเสี่ยงอันตรายต่างๆ จากนั้นจึงทรงเริ่มเสด็จฯ เยี่ยมตำรวจตระเวนชายแดนตามท้องที่ต่าง ๆ ทุกเขต ไม่ว่าท้องที่นั้นจะทุรกันดารเพียงใดก็เสด็จพระราชดำเนินไปจนถึง บางครั้งก็โปรดให้ตั้งแคมป์เป็นที่ประทับแรม ในบางพื้นที่ที่มีภูมิประเทศเป็นอุปสรรค ทำให้เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งลงไม่สะดวกก็มีได้ทรงย่องท้อที่จะเสด็จฯ ให้ถึงหมู่บ้าน เพื่อพระราชทานข้าวของเครื่องใช้แก่ราษฎร อุปกรณ์การศึกษาแก่โรงเรียนในท้องถิ่นทุรกันดาร



พระราชทานสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเครื่องแบบนักเรียนแก่ตำรวจตระเวนชายแดน และเด็กนักเรียนในถิ่นทุรกันดาร

“มูลนิธิสงเคราะห์ตำรวจตระเวนชายแดนและครอบครัว” ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ เพื่อช่วยเหลือตำรวจตระเวนชายแดนและครอบครัวในด้านสวัสดิการเมื่อเจ็บป่วยหรือถึงแก่กรรมและที่ประสบสาธารณภัย นอกจากนี้ก็มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเหลือข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนที่ได้รับบาดเจ็บหรือถึงแก่กรรม เนื่องจากการปฏิบัติราชการ รวมทั้งช่วยเหลือการศึกษาของบุตรข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนด้วย

หลังจากได้ตั้งมูลนิธิขึ้นแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินจำนวน ๑,๑๕๗,๐๐๐ บาท เป็นทุนเริ่มแรกของมูลนิธิต่อมาได้มีคหบดี และบุคคลที่เห็นใจในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจตระเวนชายแดน ได้ถวายเงินสมทบทุนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เงินทุนนี้ทางมูลนิธิได้ฝากธนาคารเพื่อนำดอกผลมาช่วยสงเคราะห์ตำรวจตระเวนชายแดนที่ปฏิบัติหน้าที่ต่อสู้ ปรานปรามผู้ก่อการร้ายหรือผู้ร้ายและได้รับอันตรายถึงชีวิต บาดเจ็บสาหัส ถึงแก่ความตาย ตลอดจนภรรยาที่ได้รับบาดเจ็บหรือเสียชีวิต บุตรที่เรียนดีจะได้รับทุนซึ่ง



เสด็จฯ เยี่ยมตำรวจตระเวนชายแดน และทรงเปิดป้ายโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคม

กำหนดไว้ทุกปี ตำรวจตระเวนชายแดนที่ประสบภัยธรรมชาติก็จะได้รับการสงเคราะห์เช่นเดียวกัน

มูลนิธิสงเคราะห์ตำรวจตระเวนชายแดนและครอบครัวได้วางหลักเกณฑ์ในการสงเคราะห์ไว้ คือ

๑. ข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนที่ถึงแก่กรรมเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่
๒. ข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนที่ได้รับบาดเจ็บเนื่องจากการปฏิบัติหน้าที่
๓. ข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนและครอบครัวที่ประสบสาธารณภัย
๔. ข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนที่ทำหน้าที่ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน
๕. บุตรของข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนชั้นประทวนลงมาที่กำลังศึกษาอยู่
๖. ข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนหรือภริยาที่ถึงแก่กรรม

ในส่วนของโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมนั้น เมื่อได้ทรงทราบว่าตำรวจตระเวนชายแดนสอนนักเรียนหมู่บ้านชาวเขา และท้องถิ่นกันดาร โรงเรียนก็มีสภาพเป็นเพียงโรงที่มีหลังคา ไม่มีฝา ไม่มีโต๊ะเรียน จึงได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ให้จัดตั้งโรงเรียนชายแดนขึ้นหลายแห่ง ทรงจัดหาเครื่องอุปกรณ์การเรียนส่งไปพระราชทาน ซึ่งพระมหากรุณาธิคุณนี้ได้ช่วยให้เด็กชาวเขา ชาวบ้านที่อยู่บริเวณชายแดนได้มีการศึกษา นอกจากนั้น ยังได้เสด็จพระราชดำเนินไปเป็นประธานในพิธีเปิดโรงเรียนในชายแดนไม่ว่าจะเป็นถิ่นทุรกันดารเพียงใด สำหรับข้าราชการตำรวจตระเวนชายแดนที่ทำหน้าที่เป็นครูโรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมในรอบปีนั้น ๆ ให้คณะกรรมการมูลนิธิพิจารณาสงเคราะห์โดยจัดซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคให้ตามกำลังเงินแต่ละปี

โรงเรียนชาวเขาและประชาชนไกลคมนาคมเหล่านั้น ถ้าโรงเรียนใดตั้งตัวได้มีอุปกรณ์พร้อมก็โอนให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดรับไปดำเนินการต่อไป

ส่วนอุปกรณ์การศึกษา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงจัดหาไปพระราชทานแก่นักเรียนในชายแดนทุกปี โปรดเกล้าฯ ให้จัดหาซื้อเองบ้าง มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายบ้าง ในการเตรียมของพระราชทานแก่เด็กนักเรียนได้ทรงช่วยข้าราชการบริพารบรรจุหีบห่อด้วยพระองค์เอง



มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระราชูปถัมภ์

สืบเนื่องจากการที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดาร โดยเฉพาะชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ตามจังหวัดชายแดนภาคเหนือของประเทศไทย ทรงพบเห็นชาวเขาส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ลำบากยากแค้น ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร เช่น การทำไร่เลื่อนลอย การปลูกฝิ่น เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ทรงพบว่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ล้วนมีศิลปหัตถกรรมประจำเผ่า เมื่อผลิดงานศิลปหัตถกรรมออกจำหน่ายกลับถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนกลาง เนื่องจากชาวเขาเหล่านั้นขาดการศึกษา เพื่อช่วยเหลือชาวเขาเผ่าต่าง ๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินเป็นทุนเริ่มแรก ก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขาไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยมุ่งส่งเสริมการผลิตงานศิลปหัตถกรรม ส่งเคราะห์ในการจำหน่าย และช่วยส่งเคราะห์ความเป็นอยู่อื่น ๆ ให้ชาวเขามีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ เมื่อแรกตั้งมีที่ทำการอยู่ที่ถนนบรรพปราการ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อเป็นศูนย์กลางติดต่อกับชาวเขาในภาคเหนือ มีกิจกรรมหลักในการอบรมและให้การศึกษแก่เยาวชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือชนกลุ่มน้อยไกลคมนาคม เยาวชนชาวเขาที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ได้กลับไปยังหมู่บ้านของตน เพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป ต่อมากิจการของมูลนิธิขยายมากขึ้น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี องค์นายิกาภิตติมศักดิ์ของมูลนิธิได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานทุนทรัพย์ จัดซื้อที่ดินแห่งใหม่ที่บ้านป่าจิว ตำบลรอบเวียง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มูลนิธิยังได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรระหว่างประเทศ อาทิ สถานทูตแคนาดา สำนักงานเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา



งานเทิดพระเกียรติ "ไหว้สาแม่ฟ้าหลวง" จัดขึ้น ณ ไร่แม่ฟ้าหลวง
จังหวัดเชียงราย

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีเป้าหมายหลักดำเนินกิจการด้านส่งเสริมและรักษาศิลปหัตถกรรม วัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจในครัวเรือน พร้อมทั้งให้การอบรมพัฒนาเยาวชนผู้นำชาวเขา และพัฒนาหมู่บ้านควบคู่กันไป เพื่อความมั่นคงของประเทศ และสถาบันพระมหากษัตริย์ ภายหลังงานของมูลนิธิได้ขยายขอบข่ายกว้างขวางขึ้น มิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะชาวเขาเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงชาวพื้นราบ มูลนิธิได้รับข้อผลิตภัณฑ์ของชาวพื้นราบและนำชาวพื้นราบเข้ามารับการอบรมทำงานและอยู่ร่วมกับชาวเขาทุกเผ่าในไร่แม่ฟ้าหลวงโดยปราศจากปัญหาใด ๆ ทั้งหมดจะช่วยกันรับผิดชอบ และแก้ปัญหาเกี่ยวกับงานต่าง ๆ ภายในไร่ทุกชนิด ด้วยทางมูลนิธิพยายามปลูกฝังให้เยาวชนเหล่านี้เจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาทขององค์อุปถัมภ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเมตตา ความมีศีลธรรม ความประหยัด ตลอดจนการรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

ในส่วนการจัดกิจกรรมที่ทำให้ไร่แม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ได้แก่ การจัดงาน “ไหว้สาแม่ฟ้าหลวง” ซึ่งเป็นการนำประเพณีวัฒนธรรมล้านนาบางประการมาปรับปรุงให้เข้ากับยุคสมัยเพื่อเกิดพระเกียรติ แสดงออกถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีองค์อุปถัมภ์ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงรวมถึงหาทุนจัดสร้าง “หอคำ” พิพิธภัณฑ์ซึ่งแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านและหาเงินรายได้ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายในกิจการสาธารณกุศลด้านต่าง ๆ

โครงการพัฒนาคอยคอง

ครั้งหนึ่งบนสันคอยเทือกเขานางนอนที่ทอดยาวอยู่ระหว่างชายแดนไทยพม่านี้คือส่วนหนึ่งของดินแดนสามเหลี่ยมทองคำอันเป็นแหล่งปลูกฝิ่นที่กว้างใหญ่ไพศาล ป่าต้นน้ำแห่งเทือกเขานางนอนได้ถูกทำลายลงถึงร้อยละ ๙๐ เพื่อปลูกฝิ่น หลงเหลือไว้เพียงความรกร้างและภูเขาหัวโล้น

โครงการพัฒนาคอยคองนั้นมีจุดเริ่มต้นจากการที่รัฐบาลและประชาชนต่างมีความหวังใจและต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเจริญพระชนมายุมากแล้ว น่าที่จะมีที่ประทับในประเทศไทย แทนการแปรพระราชฐานไปประทับ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ทูกรอบ ๒ ปี เพื่อพักพระวรกายหลังจากทรง



ภูมิทัศน์โดยรอบพระตำหนักคอยคอง



สวนแม่ฟ้าหลวง ข้างพระตำหนักคอยคอง

บำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อพสกนิกรชาวไทย ในการนี้ สำนักพระราชเลขาธิการในพระองค์จึงได้เพียรพยายามหาสถานที่ที่เหมาะสมต่อการปลูกสร้างที่ประทับมาเป็นเวลานาน

ใน พ.ศ. ๒๕๓๐ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ได้พบคอยบริเวณบ้านอี้อ่าป่ากล้วย อำเภอมะจัน จังหวัดเชียงราย เป็นทำเลที่มีภูมิทัศน์คล้ายกับที่มองเห็นจากที่ประทับในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งจะเป็นที่ที่สามารถจะทรงงานเพื่อก่อประโยชน์ได้ ต่อมาในวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๐ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ไปทอดพระเนตรบริเวณที่เห็นสมควรจะสร้างพระตำหนัก ทั้งสองพระองค์โปรดสถานที่แห่งนี้ สมเด็จพระบรมราชชนนีมีพระราชกระแสรับสั่งว่า “ฉันจะปลูกป่าบนคอยคอง”

ฉะนั้นการต่อสู้เพื่อคืนผืนป่า
คืนธรรมชาติและสร้างชีวิตใหม่ได้เริ่มขึ้น
แล้ว ณ จุดเล็ก ๆ จุดหนึ่งบนเทือกเขา
นางนอน ดอยดุง ซึ่งจะเป็นแนวทางนำ
ไปสู่การพลิกฟื้นผืนป่าของประเทศ เพื่อ
กระจายชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

รัฐบาลจึงได้ริเริ่มจัดทำโครง
การพัฒนา ดอยดุงขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์
ที่สำคัญ คือ การยกระดับคุณภาพชีวิต
ของประชากรให้ดีขึ้น พัฒนาทรัพยากร
ในพื้นที่ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมตาม
ศักยภาพอันจะก่อให้เกิดความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจ
สังคม เพื่อให้ดอยดุงเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ของภาค
เหนือที่มีความมั่นคงยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อหารูปแบบการ
พัฒนาอย่างเป็นระบบ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ในการ
พัฒนาพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปในอนาคต โดยมีเป้าหมายใน
การดำเนินงานดังนี้

๑. ลดการตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย
และการปลูกฝิ่น โดยส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร ใน
พื้นที่ป่าอย่างเป็นระบบ

๒. สร้างความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร
ธรรมชาติให้บังเกิดขึ้นในหมู่ประชากรท้องถิ่น

๓. นำทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำ ดิน แร่
ธาตุ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์

๔. แสวงหาวิธีการเพิ่มผลผลิตทางเกษตร
อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งพัฒนาการเกษตรไปสู่
อุตสาหกรรมขนาดย่อมและส่งเสริมกิจกรรมการตลาด

๕. พัฒนาประชากรในท้องถิ่นและบริเวณใกล้เคียงให้มีคุณภาพ สามารถร่วมกับส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ
และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาพื้นที่โดยใช้วิธีที่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม

๖. พัฒนาระบบพื้นที่โครงการดอยดุงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับประเทศ

นอกจากนี้ยังมีโครงการย่อยเป็นการสร้างความมั่นคง ความอยู่ดีกินดีให้แก่คนในพื้นที่ เพื่อสนองพระราช
ดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีซึ่งประกอบด้วยโครงการดังนี้

- โครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งเป็นวัยที่กำลัง
เจริญเติบโตทางด้านสมอง ต้องให้การเอาใจใส่ดูแลเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง

- ศูนย์บำบัดผู้ติดยาเสพติดและฟื้นฟูคุณภาพชีวิต เนื่องจากพื้นที่โครงการพัฒนา ดอยดุงทั้งหมดอยู่ใน



สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมด้วยสมเด็จพระ
เจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชน
ครินทร์ เสด็จฯ ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยแฝก โครงการพัฒนา
ดอยดุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ วันที่ ๔
พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ และทรงปักชำหญ้าแฝก



ทรงปลูกป่าในโครงการพัฒนา ดอยดุง



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เยี่ยมสมเด็จพระบรมราชชนนี ณ พระตำหนักคอยคอง



ขณะทรงสำราญพระอิริยาบถ



กิจวัตรที่ทรงโปรดปราน

บริเวณสามเหลี่ยมทองคำ ประชากรในพื้นที่อาศัยผืนเป็นยารักษาโรค จึงได้เสพและติดผืน เฮอร์อินกันมาก เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่ประชากรในท้องที่ จึงต้องป้องกันการปลูกพืชเสพติด รวมทั้งป้องกันการซื้อขายลำเลียงยาเสพติด ขณะเดียวกันก็ให้การบำบัดผู้ติดยาเสพติด และฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ติดยาในพื้นที่ โครงการพัฒนาอดอยดุงให้ดีขึ้น

- โครงการจัดหรือควบคุมโรคติดต่อ เพื่อจัดและควบคุมโรคติดต่อในบริเวณโครงการพัฒนาอดอยดุง เช่น โรคพิษสุนัขบ้า โรคโปลิโอ โรคมาลาเรีย โรคเท้าช้าง

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นต้นมา โครงการพัฒนาอดอยดุงตามพระราชดำริได้เจริญก้าวหน้าด้วยดี เนื่องจากความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ร่วมโครงการ การปลูกป่าเริ่มเมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๒ เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงปลูกกล้าไม้ต้นแรก และการปลูกป่าก็ประสบความสำเร็จอย่างดี ปลูกได้เฉลี่ย ๓,๖๒๕ ไร่ต่อปี แรงงานที่ช่วยปลูกป่ารักษาป่า ก็คือ ชาวบ้านที่ก่อนหน้านั้นเคยโค่นไม้ปลูกพืชไร่และฝิ่น นอกจากนี้เพื่อให้มีការว่าจ้างงานตลอดปี และเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านเลี้ยงตัวได้ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากบริษัทเอกชน เช่น บริษัทนวัตติ ปลูกป่าเศรษฐกิจ อาทิ แมคคาเดเมีย เกาลัด กาแฟ บริษัทนวัตตะยา ปลูกไม้ดอกไม้ประดับมีราคา เช่น หน้าวัว ปักษาสวรรค์ ชิงแดง แกลดิโอลัส วาสนา ฯลฯ ภายใต้ร่มเงาของไม้ยืนต้นต่างๆ ส่วนชาวบ้านที่ต้องการทำไร่ของตนเอง ทางโครงการได้จัดสรรที่ดินให้เพื่อ

ปลูกพืชประเภทต่างๆ ที่เหมาะสม ได้แก่ มะม่วง ขนุน ไม้ ผลผสมกัน โครงการพัฒนาโดยยังคงได้สร้างสรรค์งานอาชีพอื่นนอกเหนือจากการเพาะปลูกด้วย เช่น โรงงานทอผ้า ทอพรหม ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำกระดาษสา ผลิตภัณฑ์ศิลปะต่างๆ โรงเพาะต้นไม้จากเนื้อเยื่อ โรงเพาะเห็ด การสร้างงานประเพณีทำให้ชาวบ้านได้ฝึกฝนทักษะความชำนาญและมีรายได้ตอบแทนสูง นับเป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกแก่หญิงสาวชาวบ้านจำนวนมาก ไม่ต้องไปประกอบอาชีพให้บริการทางเพศตั้งแต่ก่อน นอกจากนี้ยังเป็นส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หลังจากที่พระตำหนักดอยดุงสร้างเสร็จ ถนนหนทางที่สะดวก ปลอดภัย สวนแม่ฟ้าหลวงและสวนพฤกษศาสตร์ทั้งดงงาม ล้วนเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยี่ยมชมโครงการ เป็นการเพิ่มพูนรายได้แก่ชาวบ้านอีกทางหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ผลการดำเนินงานของโครงการในระยะ ๖ ปีแรก พื้นที่ประมาณร้อยละ ๘๐ ได้กลับคืนสู่สภาพป่าที่สมบูรณ์ รายได้ของชาวบ้านเพิ่มขึ้นเป็นปีละ ๑๒,๑๕๕ บาท จากเดิมที่เคยได้ปีละไม่ถึง ๔,๐๐๐ บาท ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งเรื่องการรักษาความสะอาด โภชนาการ และการศึกษา เนื่องจากมีถนน มีน้ำใช้ มีสถานีอนามัย และโรงเรียน การปลูกฝิ่นยุติลง การตัดฝิ่นและการค้าฝิ่นที่เคยเป็นปัญหาใหญ่ในบริเวณนี้ลดลงอย่างมาก ชาวบ้านในโครงการพัฒนาโดยดุง ทั้งชาวไทยภูเขา ชาวไทยใหญ่และชาวไทยพื้นราบต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่ทรงริเริ่มโครงการอันเปรียบเสมือนการสร้างชีวิตใหม่ให้แก่พวกเขาทั้งปวง

ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทต่างซาบซึ้งในพระเมตตาคุณและมีความจงรักภักดีด้วยพระราชอัธยาศัยอันอ่อนโยน เป็นกันเอง ประชาชนจึงต่างรู้สึกเคารพรักใกล้ชิดสนิทสนมประหนึ่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีคือญาติผู้ใหญ่ของพวกเขา จึงพร้อมใจกันถวายพระนามด้วยความเคารพภักดียิ่งว่า **“สมเด็จพระย่า”** ในขณะที่บรรดาชาวไทยภูเขา ก็ถวายพระนามด้วยความรักและเทิดทูนว่า **“แม่ฟ้าหลวง”** เพราะทรงมีคุณูปการต่อพวกเขาเป็นที่สุด พระนาม **“สมเด็จพระย่า แม่ฟ้าหลวง”** นี้ จึงได้กลายเป็นพระนามอย่างไม่เป็นทางการที่ใช้กันแพร่หลายในหมู่พสกนิกรชาวไทย อันสะท้อนถึงความรักความจงรักภักดีและความรู้สึกใกล้ชิดผูกพันอย่างยิ่งระหว่างสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและประชาชนชาวไทย

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เริ่มมีพระพลานามัยไม่สมบูรณ์เท่าเดิมเมื่อพระชนมายุเพิ่มขึ้น เคยมีพระอาการพระโลหิตเลี้ยงสมองไม่ทันนับแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้เสด็จเข้าโรงพยาบาลศิริราช เพื่อให้คณะแพทย์ถวายการผ่าตัดเปลี่ยนหัวใจกระดูกพระโสณิ (ตะโพก) โดยใช้โลหะใส่แทนใน พ.ศ. ๒๕๓๔ ทรงพระประชวรด้วยโรคเส้นพระโลหิตพระหทัยตีบใน พ.ศ. ๒๕๓๖ ทรงพระประชวรเกี่ยวกับพระเนภีซึ่งเกิดจากมีพระโลหิตออกจากเยื่อกระดูกเพาะอาหาร โดยมีพระอาการแทรกซ้อนพระหทัยเล็กน้อยใน พ.ศ. ๒๕๓๗ และในช่วงที่ยังประทับรักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลศิริราช ณ อาคาร ๗๒ ปีในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรและได้มีการถวายการรักษาโดยใช้วิธีขยายเส้นพระโลหิตที่พระหทัยด้วยลูกโป่งขยายหลอดเลือดเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ได้ประทับรักษาพระองค์อยู่ ณ อาคาร ๘๔ ปี และเมื่อพระวรกายแข็งแรงขึ้นแล้ว ได้ทรงพระดำเนินมาทรงเยี่ยมพระอาการของสมเด็จพระบรมราชชนนีหลายครั้ง และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ประทับต่อ ณ อาคาร ๗๒ ปี จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพักฟื้นพระวรกายเป็นที่ไว้วางใจของคณะแพทย์ที่ถวายการรักษาแล้วจึงได้เสด็จฯ ออกจากโรงพยาบาลศิริราชเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ประทับร่วมรถยนต์พระที่นั่งไปส่งเสด็จที่พระตำหนัก วังสระปทุม ก่อนจะเสด็จฯ กลับพระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชวังดุสิต สำหรับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งได้อาพระทัยใส่ถวายอภิบาลสมเด็จพระบรมราชชนนีอย่างใกล้ชิดได้เสด็จฯ ล่วงหน้ามาทรงดูแลความเรียบร้อย รับเสด็จฯ ณ พระตำหนัก วังสระปทุม

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระอาการทางพระหทัยกำเริบในคืนวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ และเสด็จเข้ารับรักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลศิริราชเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๘ เมื่อถึงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ เวลา ๒๑.๑๗ นาฬิกา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จสวรรคต ท่ามกลางความวิโยคโศกเศร้าอาดูรของพระประยูรญาติและเหล่าพสกนิกรทั่วแผ่นดิน เป็นการสูญเสียใหญ่หลวงที่ปวงชนชาวไทยทั้งชาติเศร้าเสียตายเป็นที่สุดจะประมาณได้ สิ่งเดียวที่ชะโลมใจอาณาประชาราษฎร์ในยามนั้น คือ ความเชื่อมั่นว่า ด้วยอาณาภาพแห่งกุศลกรรมที่ทรงบำเพ็ญเป็นอเนกอนันต์ พระผู้ทรงจากไปได้เสด็จสถิตในภพภูมิอันประเสริฐอันควรแก่พระคุณธรรมของพระองค์แล้ว

พระเกียรติคุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงประกอบพระราชภารกิจอันเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างมหาศาลดังได้กล่าวมาแล้ว ทำให้ประชาชนชาวไทยตลอดจนชาวต่างประเทศต่างพากันแซ่ซ้องสดุดีพระเกียรติคุณและพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ของพระองค์

พระเกียรติคุณประการแรก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งเป็นที่ปรากฏแก่พสกนิกรชาวไทยและชาวต่างประเทศ คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงดำรงฐานะ “พระราชมารดาผู้ประเสริฐสุด” ของพระมหากษัตริย์ไทย ถึง ๒ พระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบราชสันตติวงศ์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอิสริยยศพระราชชนนีขึ้นเป็น “สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์”

ในรัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรำลึกถึงพระคุณอันประเสริฐของสมเด็จพระบรมราชชนก และสมเด็จพระบรมราชชนนีที่ทรงมีต่อพระองค์และต่อพสกนิกรชาวไทย วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๓ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาสมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ขึ้นเป็น “สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก” และโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ขึ้นเป็น “สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” ดังปรากฏข้อความในพระบรมราชโองการ ดังนี้

“อนึ่ง ทรงพระราชดำริถึงสมเด็จพระราชชนนี ว่า ทรงพระคุณอันประเสริฐได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอันได้บังเกิดประโยชน์แก่บ้านเมือง และประชาชนเป็นอเนกปริยาย มีพระทศุทัยเปี่ยมด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณ ทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป ได้เสด็จออกไปสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามจังหวัดต่างๆ อยู่เป็นเนืองนิจ แม้ว่าจะเป็นที่ห่างไกลทุรกันดารก็ทรงพระอุตสาหะเสด็จไปจนทั่วถึง โปรดให้จัดสร้างโรงเรียนขยายแผนกขึ้นเป็นหลายแห่งเพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ขึ้น และโปรดให้ออกไปทำการรักษาพยาบาลประชาชนในท้องที่ต่าง ๆ ทั่วพระราชอาณาจักร เมื่อใดมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนผู้ประสบเคราะห์ที่ประสบภัยโดยทั่วหน้า ประทานทรัพย์สินส่วนพระองค์แก่ทางราชการ และองค์การกุศลต่าง ๆ ให้จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนยารักษาโรค เพื่อนำไปแจก

จ่ายบรรเทาความเดือดร้อน นอกจากนี้ยังได้เสด็จออกเยี่ยมเยียนเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร และพลเรือน ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติราชการ ณ ชายแดน จนถึงฐานที่ปฏิบัติงาน โดยมีได้ทรง หวังเกรงคือความยากลำบาก และภัยอันตรายใด ๆ ด้วยมุ่งหวังดังพระพุทธรูปที่จะให้เกิด ประโยชน์สุขแก่ประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ ในด้านการพระศาสนานี้ก็ได้ทรงสนับสนุน การศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างกว้างขวาง และได้ทรงบริจาควัตถุปัจจัยเกื้อกูลกิจการต่าง ๆ ในพระบรมพุทธศาสนา และศาสนาอื่น ๆ อยู่เสมอ ในส่วนพระองค์เล่าก็ทรงเป็นอุปการณามี คุณูปการยิ่งกว่าผู้ใด เบื้องต้นแต่ได้ทรงอภิบาลบำรุงและทรงอนุสาสน์สั่งสอนความดีงามตาม ขัตติยราชประเพณีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มา และมีพระพุทธรูปเสนาหาห้วงโยอยู่มิได้ขาด ทั้งได้ ทรงรับพระราชภาระปฏิบัติราชการแผ่นดินในคราวที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปต่างประเทศ เป็นเวลาหลายครั้ง บัดนี้ สมเด็จพระชนนีเสด็จเหลืออยู่พระองค์เดียว ที่ทรงเป็นเขตอันล้ำเลิศ อันจะเกิดสิริสวัสดิ์พัฒนามงคลแก่พระองค์”

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในฐานะพระราชมารดาที่ประเสริฐ ของพระโอรสและพระธิดา ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ดูแลทุกพระองค์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ทรงต้องรับพระราชภาระที่ หนักยิ่งโดยลำพังพระองค์เดียว ภายหลังจากที่สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก สวรรคต เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๒ และโดยที่ทรงเป็นพระราชมารดาของพระมหากษัตริย์ถึง ๒ พระองค์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงสั่งสอนอบรมความดีงามตามขัตติยราชประเพณีแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ หัวทั้งสองพระองค์นั้นด้วย ทำให้พระโอรสทรงดำรงฐานะพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งของพลสกนิกร เป็นที่ ประจักษ์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ดังที่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์ ไว้ใน “สาส์นสมเด็จ” เรื่องการรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงเมือง ปิ้ง ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ความตอนหนึ่งว่า

“วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ พฤศจิกายน หลวงแก้วลงไปก่อนเพื่อนแล้วกรมขุนชัยนาท ข้าหลวงและกงซุลลงไปเฝ้าเวลาเช้า ๘ นาฬิกาเศษพอเจ้าเมืองกำลังจะไปลงเรือช่วง แก ขวนหม่อมฉันให้ไปพร้อมกัน หม่อมฉันตอบว่าแกไปในตำแหน่งราชการ หม่อมฉันไปเป็น ส่วนตัวจะไปพร้อมกันหาควรไม่ หม่อมฉันจะคอยอยู่ที่ท่าจนแกกลับแล้วจึงจะไป เมื่อเจ้า เมืองกลับมา พอขึ้นจากเรือก็ยิ้มเข้ามาทักเฉพาะตัวหม่อมฉัน พูดว่า I congratulate you for having such a good boy as your king แล้วจึงเลยไปขึ้นรถ”

นอกจากนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ยังได้ทรงกล่าวชมเชยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีไว้ในลายพระหัตถ์ถึง หม่อมเจ้าหญิง จงจิตรถนอม ดิศกุล ตอนหนึ่งว่า

“...ส่วนพระองค์สมเด็จพระอานันทมหิดลนั้น พระกริยาอัธยาศัย หรือถ้าว่าอีก อย่างหนึ่งคือ พระอุปนิสัยดีมาก มีเค้าทรงพระสติปัญญาคิดกับเด็กสามัญ และรู้จักวาง พระองค์พอเหมาะแก่เป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ยังทรงพระเยาว์ ใครๆ ที่ได้เข้าไปใกล้แล้วมีแต่ ชอบและสรรเสริญกันทุกคน ไม่เลือกว่าไทยหรือฝรั่ง... มีอีกอย่างหนึ่งที่ได้พระชนนีอย่าง

พระชนนีศรีสังวาลย์ พ่อไม่เคยคิดคาดเลยว่าจะเป็นผู้หญิงที่มีสติปัญญาสามารถมาก เพิ่งมาสังเกตในคราวนี้ รู้จักวางพระองค์พอเหมาะพอดีทุกสถาน ใครเห็นก็ต้องนับถือและค่อยคลายห่วงสมเด็จพระอานันทมหิดลเพราะมีพระชนนีดีด้วย”

พระเกียรติคุณในด้านการแพทย์และพยาบาล

เนื่องจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก “บิดาแห่งการแพทย์ไทย” อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง อาทิ เป็นองค์อุปถัมภ์ในกิจการแพทย์และการพยาบาลหลายแห่ง ทรงก่อตั้งและส่งเสริมโครงการแพทย์อาสาเพื่อบริการตรวจรักษาแก่ประชาชนที่อาศัยในท้องถิ่นห่างไกลโดยพระราชทานเงินทุนเริ่มแรก จำนวน ๑ ล้านบาท ก่อตั้งมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พอ.สว.) ทรงสนับสนุนและส่งเสริมทั้งการศึกษาระดับปริญญาตรีและอาชีวพยาบาลให้เจริญก้าวหน้าตลอดจนทรงสนพระทัยส่งเสริมกิจการป้องกันและรักษาพยาบาลผู้เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น ซึ่งพระราชกรณียกิจเหล่านี้ได้ทรงรับเป็นพระราชภาระและทรงปฏิบัติมาตลอดเวลาแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ ดังนั้น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (บางแสน) จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาพยาบาลศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เมื่อวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ และมหาวิทยาลัยบูรพา ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาพยาบาลศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

อนึ่ง การที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงอุทิศเวลาเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนในชนบทห่างไกลซึ่งนับว่าเป็นพระราชกรณียกิจอันทรงคุณค่ายิ่ง ดังนั้นจึงทรงได้รับการยกย่องสรรเสริญอีกประการหนึ่งว่า “มารดาแห่งการแพทย์ชนบท”

พระเกียรติคุณด้านการสังคมสงเคราะห์

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เสด็จนิวัตประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔ แล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเริ่มบำเพ็ญประโยชน์อันมหาศาลให้แก่ประชาชนชาวไทย สืบทอดพระราชดำริในสมเด็จพระบรมราชชนก และนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นต้นมา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงอุทิศพระองค์ในการเสด็จ เยี่ยมราษฎร ทหาร ตำรวจในชนบท จนทรงได้รับการสดุดีว่า “ทรงเป็นพระบรมราชชนนีพระองค์เดียวในโลกนี้เท่านั้นที่มีความห่วงใยในความเป็นอยู่ของพสกนิกรที่อาศัยอยู่ตามชนบทและได้เอาพระทัยใส่ทุ่มเทพระปรีชาสามารถ พระราชทานความช่วยเหลืออย่างถึงที่สุด” ได้เสด็จฯ เยี่ยมแม่กระทั่งดินแดนทุรกันดารหรือดินแดนที่อยู่ห่างไกล เช่น หมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ จนพวกเขาเหล่านั้นถวายพระสมัญญาว่า “แม่ฟ้าหลวง”

นอกจากชาวไทยด้วยกันแล้ว พระเกียรติคุณอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนียังเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวต่างประเทศที่ได้รู้เห็นหรือร่วมทำงานกับพระองค์ดังเช่น นางดอรา ฮ. เลย์ตัน กล่าวถึงการเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมประชาชนในชนบทของพระองค์ว่า*

* จิรภา อ่อนเรือง, สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๖๒.

* เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖-๖๗.

“...เมื่อใดที่แม่ฟ้าหลวงเสด็จเยี่ยม เมื่อนั้นประชาชนชาวป่าคอยย่อมนใจว่า สิ่งที่กำลังจะเกิดแก่เขาแล้ว ชำราชการเจ้าหน้าที่จะเมตตาเขา และเข้าใจเขาดีขึ้น คนแก่จะได้รับพระราชทานผ้าห่มช่วยให้อบอุ่น เด็กๆ จะได้มีโรงเรียนหนังสือและข้าวของตลอดจน เครื่องแบบนักเรียน บางทีอาจได้โรงเรียนสักหลังหนึ่งในที่ที่ไม่เคยมีโรงเรียนมาก่อนเลย ที่สำคัญเหมือนสิ่งอื่นใด ซึ่งแม่ฟ้าหลวงนำมาพระราชทานก็คือ ความรัก ความเข้าใจ ความสนพระราชหฤทัยต่อประชาชนบ้านป่าเมืองคอยที่ต้องอยู่อย่างโดดเดี่ยว ถูกคัดขาดจาก กระแสธารแห่งวัฒนธรรมและชีวิตแบบไทย

ยามที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จลงจากฟากฟ้าฉลองพระองค์และพระภูษาที่ยับเบือน เพราะเสด็จมาไกลนัก เมื่อย่างพระบาทออกจากเฮลิคอปเตอร์ พระที่นั่ง ก้าวลงสู่พื้นดินของหมู่บ้านไกลโพ้น ซึ่งมีแต่โคลนคมหรือไม้กุ่มรูลินั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ ได้ทรงพาประเทศไทยมาสู่หมู่บ้านทุรกันดาร และชาวบ้านป่าก็ได้สำนึกว่าคนนั้นเป็นประชาชนของแผ่นดินไทย”

พระราชกรณียกิจต่างๆ ที่ได้ทรงปฏิบัตินั้น เป็นที่ตระหนักและยกย่องของชาวไทยทั้งมวล ดังนั้นทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงมีมติเห็นพ้องกันทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณุภวัฑฒิตดกิตติมศักดิ์สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์แด่พระองค์เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๙ และต่อมาอีก ๓ ปี คือเมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาวิทยาศาสตรคุณุภวัฑฒิตดกิตติมศักดิ์สาขาสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยา

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโล่รางวัล “มหิตลวราวุธ” ให้สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์เพื่อมอบให้แก่บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกว่าเป็นผู้มีผลงานดีเด่นในด้านการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม ที่ควรแก่การยกย่องและถือเป็นแบบฉบับ ในโอกาสวันมหิดลที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกและเผยแพร่พระเกียรติคุณของสมเด็จพระบรมราชชนก ในด้านสังคมสงเคราะห์ และในปีเดียวกันนี้ คณะกรรมการคัดเลือกฯ ต่างมีมติเป็นเอกฉันท์เห็นสมควรทูลเกล้าฯ ถวายโล่รางวัลนี้แด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยพิจารณาเห็นว่าพระองค์ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมอันประเสริฐ ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจในด้านสังคมสงเคราะห์ ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและอาณาประชาราษฎร์ทั่วประเทศเป็นอเนกประการ และสภาสังคมสงเคราะห์ฯ โดยคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติด้วยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีได้ถือเอาวันคล้ายวันพระราชสมภพของพระองค์คือวันที่ ๒๑ ตุลาคม เป็น “วันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ”*

นอกจากนี้ “มูลนิธิชีวิตใหม่” ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนียังได้ขอพระราชทานพระราชนุญาตถวายพระสมัญญาพระองค์ท่านว่า “มารดาแห่งการสังคมศาสตร์” เนื่องในมหามงคลพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา ใน พ.ศ. ๒๕๒๗

คัดจากหนังสือ “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จัดพิมพ์ทูลเกล้าฯ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณ ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

* คณะอนุกรรมการจัดงานวันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ในคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนางานสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ, สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๘๘.

หน้าว่าง

ภาคที่ ๒

การประดิษฐานพระบรมศพ

การบำเพ็ญพระราชกุศล การบำเพ็ญพระกุศล
และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ





พระโกศพระบรมศพประดิษฐานเหนือพระแท่นสุวรรณเบญจดล พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท



เครื่องราชอิสริยยศราชูปโภคที่ตั้งแต่งถวายหน้าที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ



เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ตั้งแต่งถวายหน้าที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ



พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประดิษฐานบนพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตร



พวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
และสมเด็จพระบรมวงศ์



พวงมาลาของราชสกุล ราชินีกุศล

พวงมาลาของประมุขมิตรประเทศ





ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระ
บรมศพ



ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ





สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา





พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา



พระสงฆ์สดับปกรณ์



พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม



เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์และผ้าไตร



สำหรับภัตตาหารถวายสมเด็จพระสังฆราชและ
สมเด็จพระราชาคณะ



พระกระยาหารถวายพระบรมศพ



ผู้มาเฝ้าฯ บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท



ผู้มาเฝ้าฯ บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
และบริเวณลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหา
ปราสาท



ข้าราชการ ประชาชน นักเรียน
นักศึกษา ที่มาถวายสักการะ
พระบรมศพ



ข้าราชการ ประชาชน ที่มาถวายสักการะพระบรมศพ





ข้าราชการ ประชาชน ที่มาถวายสักการะพระบรมศพ



ภาคที่ ๒

การประดิษฐานพระบรมศพ

การบำเพ็ญพระราชกุศล การบำเพ็ญพระกุศล

และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

เสด็จสวรรคต

ก่อนเสด็จสวรรคตสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเริ่มประชวรและเข้ารับการรักษาพระองค์ที่โรงพยาบาลศิริราชครั้งแรกด้วยพระโรคกระดูกพระโสณิ (สะโพก) ด้านขวาหักเนื่องจากทรงหกล้มในห้องบรรทม ขณะประทับอยู่ที่วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕ คณะแพทย์ได้ถวายการตรวจพระวรกาย และถวายการตรวจทางรังสีวิทยาแล้วให้การวินิจฉัยว่า หัวกระดูกพระโสณิด้านขวาหัก จึงได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จพระราชดำเนินเข้าประทับรักษาพระองค์ ณ ตึก ๗๒ ปี ชั้น ๕ โดยคณะแพทย์ได้ถวายการผ่าตัดเปลี่ยนหัวกระดูกพระโสณิ ซึ่งเป็นไปด้วยความเรียบร้อยไม่ปรากฏพระอาการแทรกซ้อนแต่อย่างใด สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีประทับรักษาพระองค์อยู่จนถึงวันที่ ๑๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๕ จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปประทับยังวังสระปทุมอยู่ระยะหนึ่ง แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับและทรงงานตามปกติ ณ พระตำหนักคอดยดุง

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๓๖ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระอาการประชวรเกี่ยวกับพระนาภีและมีพระอาการแทรกซ้อนเล็กน้อย จึงได้เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักคอดยดุงเข้าประทับรักษาพระองค์ ณ ตึก ๗๒ ปี ชั้น ๕ โรงพยาบาลศิริราช อีกครั้งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๖ จนถึงวันที่ ๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ จึงเสด็จพระราชดำเนินกลับไปประทับ ณ วังสระปทุม ในปลายปีพุทธศักราช ๒๕๓๗ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระอาการประชวรอีก เนื่องจากเจริญพระชนมายุมากจึงได้เสด็จฯ เข้าประทับรักษาพระองค์ที่ตึก ๗๒ ปี โรงพยาบาลศิริราชอีกครั้ง ด้วยโรคพระหทัยและพระโลหิตออกในกระเพาะอาหาร ตั้งแต่วันที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗ จนถึงวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งในระหว่างนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเข้ารับการรักษาพิเศษ และประทับรักษาพระองค์ ณ ตึก ๘๔ ปี ด้วยเช่นกัน จึงได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีหลายครั้ง ทราบจนกระทั่งทั้งสองพระองค์ทรงพักฟื้นพระวรกายจนเป็นที่ไว้วางใจของคณะแพทย์ที่ถวายการรักษาแล้ว จึงได้เสด็จพระราชดำเนินออกจากโรงพยาบาลศิริราชพร้อมกันทั้งสองพระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปส่งเสด็จฯ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ วังสระปทุมก่อน แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

ครั้นเมื่อวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระอาการพระหทัยกำเริบ คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาเบื้องต้นแล้วจึงทูลเชิญเสด็จฯ เข้าประทับรับการักษาพระองค์ที่ตึก

๘๔ ปี ชั้น ๕ โรงพยาบาลศิริราช ในวันศุกร์ที่ ๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งพระอาการทางพระหทัยดีขึ้นเป็นลำดับ แต่ในวันที่ ๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ ทรงมีไข้ซึม และเกร็งเป็นบางครั้ง คณะแพทย์ถวายพระโอสถปฏิชีวนะ พระโอสถควบคุมไข้และพระอาการเกร็งปรากฏว่าพระอาการไขลดลง ไม่มีพระอาการเกร็ง แต่พระอาการซึมมีมากขึ้นจนความรู้สึกพระองค์น้อยลง

วันที่ ๖ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ คณะแพทย์ถวายตรวจเอ็กซเรย์คอมพิวเตอร์สมอง ไม่พบความผิดปกติที่ชัดเจน ไม่มีพระโลหิตตอกในสมอง ทรงหายใจเอง การถวายพระกระยาหารทางสายยางทรงรับได้ดี ผลการตรวจทางจุลชีววิทยาพบว่ามีการติดเชื้อในกระแสพระโลหิต คณะแพทย์จึงได้ถวายพระโอสถปฏิชีวนะเพิ่มอีกชนิดหนึ่ง

วันที่ ๗ มิถุนายน คณะแพทย์ได้เปลี่ยนแปลงพระโอสถบ้างตามความเหมาะสม เวลา ๒๐ นาฬิกา ๔๐ นาที ทรงเริ่มรู้สึกพระองค์มีการรับสั่งถามและตอบประโยคสั้น ๆ ยกพระกรและขยับพระขงฆ์ได้เอง แม้จะมีพระอาการอ่อนเพลีย

วันที่ ๘ มิถุนายน ตั้งแต่เช้าถึงบ่าย ทรงรู้สึกพระองค์มากขึ้นตามลำดับ พระอาการทางพระหทัยปกติถวายพระกระยาหารทางสายยางได้มากขึ้น ในตอนค่ำ ทรงมีพระอาการแทรกซ้อนลำไส้ไม่ทำงาน ไม่สามารถถวายพระกระยาหารและพระโอสถทางสายยางได้ ตอนดึกทรงมีพระอาการไข้สูงขึ้น

วันที่ ๙ มิถุนายน คณะแพทย์ถวายการตรวจเอ็กซเรย์พระปัสสาวะ (ปอด) พบว่า มีการอักเสบที่กลีบบนของพระปัสสาวะข้างขวา จึงได้ถวายพระโอสถปฏิชีวนะเพิ่ม พร้อมกับอภิบาลด้านระบบหายใจและถวายพระกระยาหารและพระโอสถทางหลอดเลือดแทน ซึ่งตลอดเวลาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงรู้สึกพระองค์ดี

วันที่ ๑๓ มิถุนายน พระอาการทางพระหทัยคงเดิม พระอาการไขลดลง ลำไส้ทำงานดีขึ้น สามารถถวายพระโอสถที่จำเป็นทางสายยางได้ พระอาการทางระบบหายใจดีขึ้น ผลการตรวจเอ็กซเรย์พระปัสสาวะ พบว่าการอักเสบที่กลีบบนของพระปัสสาวะข้างขวาไม่เพิ่มขึ้น

วันที่ ๑๔ มิถุนายน พระอาการอักเสบที่กลีบบนของพระปัสสาวะข้างขวาคงเดิม แต่ลำไส้ผิดปกติมีพระอาการปวดพระนาภีช่วงล่าง คณะแพทย์จึงได้ถวายตรวจเอ็กซเรย์คอมพิวเตอร์ของช่องท้องพบว่า มีลำไส้บวมและโป่งพอง (dilatation) ในตอนกลางคืนทรงมีพระอาการเหนื่อยหอบและทรงมีพระโลหิตตอกในกระแสอาหาร ต่อมาทรงมีพระอาการทางพระหทัยและทางระบบหายใจมากขึ้น คณะแพทย์จึงจำเป็นต้องถวายเครื่องช่วยหายใจตั้งแต่วันที่ ๕ นาฬิกา



สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี



วังสระปทุม



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเยี่ยมสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี



พระตำหนักคอยคอง

๓๐ นาที ของวันที่ ๑๕ มิถุนายน ทำให้พระอาการทั่วไปดีขึ้น สามารถควบคุมการหายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจเป็นที่พอใจ และมีแนวโน้มที่ดีขึ้น พระหทัยทำงานดีขึ้น ความดันพระโลหิตและพระชีพจรปกติ ไม่มีพระโลหิตออกในกระเพาะอาหารแต่ยังมีพระอาการไข้และลำไส้ยังไม่ปกติ คณะแพทย์ได้ถวายพระโอสถและพระกระยาหารทางหลอดเลือดต่อไป

วันที่ ๑๗ มิถุนายน เวลาบ่ายมีพระอาการผิดปกติทางพระนาภีมากขึ้น ทำให้กระทบต่อการทำงานของพระหทัยและพระปัปผาสะ คณะแพทย์ได้ติดตามพระอาการอย่างใกล้ชิดและได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายการผ่าตัดลำไส้ส่วนที่เสียเนื่องจากขาดเลือดออกเมื่อเวลา ๕ นาฬิกา ๔๕ นาที ของวันที่ ๑๘ มิถุนายน ณ ห้องผ่าตัด ๔๐๙ ดิกลสยามินทร์ โรงพยาบาลศิริราช ใช้เวลาผ่าตัด ๕๙ นาที การผ่าตัดเป็นผลสำเร็จโดยไม่มีพระอาการแทรกซ้อนระหว่างการผ่าตัด หลังจากนั้นสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จประทับพักฟื้น ณ ดิกล ๘๔ ปี ชั้น ๕ โดยมีคณะแพทย์เฝ้าติดตามพระอาการตลอดเวลา ซึ่งภายหลังถวายการผ่าตัดลำไส้แล้วพระหทัยทำงานดีขึ้นยังทรงหายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจ มีแนวโน้มที่ดีขึ้น ทรง

รับการถวายพระกระยาหารทางหลอดเลือดได้ดี ยังมีพระอาการไข้อยู่เล็กน้อย

วันที่ ๒๐ มิถุนายน พระอาการโดยทั่วไปดีขึ้นแผลผ่าตัดเรียบร้อยดี ไม่มีพระอาการแทรกซ้อน การทำงานของพระหทัยและความดันพระโลหิตปกติ การทำงานของพระปัปผาสะดีขึ้น ยังทรงหายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจแต่ใช้ออกซิเจนน้อยลง

วันที่ ๒๒ ถึงวันที่ ๒๓ มิถุนายน ทรงรู้สึกพระองค์มากขึ้น ทรงหายใจได้ด้วยพระองค์เองโดยอาศัยเครื่องช่วยหายใจช่วยบางส่วน แผลผ่าตัดเรียบร้อยดี ลำไส้ยังไม่เริ่มทำงาน ทรงรับการถวายพระกระยาหารทางหลอดเลือด มีพระอาการไข้ต่ำ ๆ เป็นครั้งคราว การทำงานของพระหทัยและระบบไหลเวียนพระโลหิตเป็นที่พอใจของคณะแพทย์

วันที่ ๒๕ มิถุนายน แผลผ่าตัดที่พระนาภีมีเนื้อเยื่อเน่าเสียเพราะติดเชื้อไม่สามารถทำความสะอาดโดยวิธีธรรมดาได้ คณะแพทย์จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายการตัดแต่งแผลผ่าตัด เมื่อเวลา ๒๓ นาฬิกาและถวายเครื่องช่วยหายใจทางพระคอ เพื่อลดพระอาการแทรกซ้อนทางพระปัปผาสะ การผ่าตัดเป็นผลสำเร็จและไม่มี

พระอาการแทรกซ้อน รวมเวลาผ่าตัดทั้งสิ้น ๒ ชั่วโมง

วันที่ ๒๘ มิถุนายน พระอาการทั่วไปดีขึ้น ไม่มีพระอาการไข้ ลำไส้เริ่มทำงาน ยังทรงหายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจ การทำงานของพระหทัยคงที่ ทรงรับพระโอสถและพระกระยาหารทางหลอดเลือด

วันที่ ๑ กรกฎาคม การทำงานของพระหทัยและระบบไหลเวียนพระโลหิตผิดปกติ ความดันพระโลหิตต่ำลงอยู่ชั่วขณะหนึ่ง ทำให้มีผลกระทบต่อการทำงานของระบบหายใจและพระวัจกะ (ไต) คณะแพทย์ได้ถวายพระโอสถแก้ไขสถานการณ์ฉุกเฉินในเวลาอันสั้น ทรงมีพระอาการไข้ต่ำ พระอาการทางพระหทัยสามารถควบคุมได้ ทรงหายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจ การทำงานของพระวัจกะยังไม่ปกติ แผลผ่าตัดเรียบร้อยดี ลำไส้ทำงานดีขึ้นและพระอาการโดยทั่วไปยังคงทรงอยู่ตลอดสัปดาห์

วันที่ ๑๐ กรกฎาคม คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาความผิดปกติของการทำงานของพระวัจกะด้วยการฟอกพระโลหิตด้วยเครื่องไตเทียม

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ทรงมีพระอาการไข้ต่ำ พระอาการทางพระหทัยอยู่ในเกณฑ์ที่ควบคุมได้ การทำงานของพระปัสสาวะดีขึ้นเล็กน้อยยังทรงหายใจด้วยเครื่องช่วยหายใจ และถวายการฟอกพระโลหิตด้วยเครื่องไตเทียมเป็นครั้งคราวตามความจำเป็น

ในตอนค่ำของวันที่ ๑๗ กรกฎาคม ทรงมีพระอาการทรุดลงด้วยพระอาการแทรกซ้อนทางพระยกะ (ตับ) และพระวัจกะยังไม่ทำงาน พระหทัยทำงานไม่ปกติความดันพระโลหิตต่ำ มีผลทำให้เกิดภาวะเป็นกรดในพระโลหิต ประสิทธิภาพการทำงานของพระปัสสาวะลดลง คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาความผิดปกติของระบบต่างๆ ดังกล่าวรวมทั้งถวายการฟอกพระโลหิตด้วยเครื่องไตเทียมและกรองสารพิษซึ่งเกิดจากภาวะผิดปกติของพระยกะ

เช้าวันที่ ๑๘ กรกฎาคม จนถึงเวลาเที่ยง พระอาการยังอยู่ในภาวะวิกฤตและทรุดหนักลงตามลำดับ จนกระทั่งถึงเวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๗ นาที สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต ระหว่างนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเฝ้าพระอาการอย่างใกล้ชิด

เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงก้มลงกราบสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเป็นครั้งสุดท้าย แล้วเสด็จฯ ออกจากห้องที่ประทับ ทรงมีพระราชปฏิสันถารถึงการเสด็จสวรรคตกับ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี นายทหาร ตำรวจชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทุกกระทรวง ทบวง กรม ที่มาเฝ้าฯ พระอาการที่บริเวณหน้าห้องที่ประทับ

จากนั้น เวลา ๒๒ นาฬิกา ๓๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงร่วมอำนวยความสะดวกเตรียมปฏิบัติถวายพระบรมศพ โดยได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระบรมมหาราชวัง ทรงสำรวจสถานที่เตรียมการประดิษฐานพระบรมศพ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดถวายพระเกียรติยศแก่พระบรมศพสูงสุดตามราชประเพณีที่ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราช ประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในราชสำนักไว้ทุกข์ถวายมีกำหนด ๑๐๐ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ถึงวันที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ดังความในประกาศของสำนักพระราชวังลงวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ว่า



ประกาศ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
สวรรคต

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จประทับรักษาพระอาการประชวร ณ ตึก ๘๔ ปี โรงพยาบาลศิริราช ตั้งแต่วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๓๘ ตามที่สำนักพระราชวังได้แถลงให้ทราบเป็นระยะแล้วนั้น

แม้คณะแพทย์ได้ถวายการรักษาอย่างใกล้ชิดจนสุดความสามารถ พระอาการประชวรได้ทรุดหนักลงตามลำดับ และสวรรคตเมื่อเวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๗ นาที วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ รวมพระชนมายุ ๙๔ พรรษา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ สำนักพระราชวังจัดการพระบรมศพถวายพระเกียรติยศสูงสุดตามราชประเพณี ประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าทูลละอองธุลีพระบาทในราชสำนักไว้ทุกข์ถวายมีกำหนด ๑๐๐ วัน ตั้งแต่วันสวรรคตเป็นต้นไป

อนึ่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ ซึ่งประดิษฐาน ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่วันที่ ๙ นาฬิกา ถึงเวลา ๑๖ นาฬิกา วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๘

สำนักพระราชวัง
๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘

พร้อมกันนี้ สำนักนายกรัฐมนตรีได้ออกประกาศเรื่อง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต รวม ๒ ฉบับ ดังความต่อไปนี้



ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต

ตามที่ได้มีประกาศสำนักพระราชวัง เรื่อง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สวรรคต ลงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ นั้น รัฐบาลได้รับทราบด้วยความโศกอย่างยิ่งและได้พิจารณาเห็นว่า โดยที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงต่อพสกนิกรชาวไทยตลอดมา จึงเห็นสมควรประกาศดังต่อไปนี้

๑. ให้สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และสถานศึกษาทุกแห่ง ลดธงครึ่งเสาเป็นเวลาสามวัน ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เป็นต้นไป
๒. ให้ข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ ไว้ทุกข์เป็นเวลาสามวันตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เป็นต้นไป

สำนักนายกรัฐมนตรี
๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘



ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี
เรื่อง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต (ฉบับที่ ๒)

ตามที่มีประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สวรรคต ลงวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ ให้สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และสถานศึกษา ลดธงครึ่งเสาเพื่อแสดงความไว้อาลัยถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีกำหนด ๓ วัน นับแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ นั้น นายกรัฐมนตรีมีบัญชาให้ขยายกำหนดการลดธงครึ่งเสาออกไปจนครบ ๑๕ วัน นับแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เพื่อให้สอดคล้องกับกำหนดเวลาการแต่งกายไว้ทุกข์ถวาย จึงให้สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และสถานศึกษาทุกแห่ง ลดธงครึ่งเสาต่อไป จนถึงวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๕๓๘

สำนักนายกรัฐมนตรี
๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๘

ต่อมาได้มีหนังสือเวียนจากสำนักนายกรัฐมนตรี ขอความร่วมมือให้ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจและข้าราชการในสถานศึกษา ร่วมไว้ทุกข์ถวายจนครบ ๑๐๐ วัน เช่นเดียวกับข้าราชการสำนัก ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือทั้งจากข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ข้าราชการครู รวมไปถึงพลกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า เพราะต่างซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ทรงมีต่อประชาชนและประเทศชาตินับอเนกอนันต์

นอกจากนี้ยังมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบดูแลให้ทุกจังหวัดมีส่วนร่วมในการจัดงานถวายสักการะพระบรมศพ และเชิญชวนให้ประชาชนไว้ทุกข์โดยทั่วกัน รวมทั้งขอความร่วมมือสถานบริการต่างๆ ให้งดหรือลดการแสดงเพื่อความบันเทิงโดยคำนึงถึงช่วงเวลาตามความเหมาะสม พร้อมกันนี้ได้ให้ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องขอความร่วมมือจากสถานีวิทยุและโทรทัศน์ให้ประกาศเผยแพร่กำหนดการพระราชพิธีพระบรมศพ เชิญชวนประชาชนไปถวายสักการะพระบรมศพ และควบคุมดูแลรายการที่ออกอากาศในช่วงเวลา ๑๕ วัน ให้เหมาะสมแก่โอกาสในแต่ละช่วงเวลา



ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระฉายาลักษณ์

ในการนี้กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการให้ทุกจังหวัดจัดตั้งพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ศาลากลางจังหวัด เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระฉายาลักษณ์ ในวันที่พุธที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ตั้งแต่เวลา ๙ นาฬิกา ถึง ๑๖ นาฬิกา และให้ทุกจังหวัดจัดงานรื่นเริงเพื่อเป็นการไว้ทุกข์ถวายแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

หน่วยราชการ โรงเรียน มหาวิทยาลัยต่างๆ ได้จัดสถานที่อันควรประดิษฐานพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และวางสมุดลงนามถวายสักการะ เชิญชวนข้าราชการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ร่วมถวายสักการะและลงนามถวายสักการะ พร้อมทั้งจัดพิธีการบำเพ็ญกุศลสวดคล้องกับหมายกำหนดการของทางสำนักพระราชวัง และจัดกิจกรรมอื่นๆ เพื่อถวายพระราชกุศล แสดงความไว้อาลัย สักการะ และเทิดพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดใหม่งดการแสดงความยินดีกับตำแหน่งที่ได้รับ หน่วยราชการต่างๆ ได้เชิญชวนให้ข้าราชการร่วมกันทำคุณงาม

ความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละ คอยดูแลทุกข์สุขของประชาชนอย่างใกล้ชิดเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

มหาเถรสมาคมมีมติให้พระภิกษุในวัดทั่วประเทศเจริญจิตภาวนาหลังจากทำวัตรสวดมนต์เย็นหรือค่ำตามปกติทุกวันเป็นเวลา ๑๕ นาที เสร็จแล้วให้อุทิศถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ซึ่งตรงกับวันจันทร์ที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

สำนักจุฬาราชมนตรีมีประกาศให้ชาวมุสลิมทั่วประเทศร่วมแสดงความไว้อาลัยถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีโดยทั่วกัน

อนึ่ง ในการเชิญพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจากโรงพยาบาลศิริราชมายังพระที่นั่งพิมานรัตยา เพื่อถวายน้ำสรงพระบรมศพ มีรายละเอียดดังนี้

ณ วันพุธที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๘ นาฬิกา ๑๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินไปยังตึก ๘๔ ปี ชั้น ๕ โรงพยาบาลศิริราช เพื่อเตรียมการเชิญพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้มีรับสั่งกับศาสตราจารย์ นายแพทย์อรุณ เผ่าสวัสดิ์ คณะบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ถวายการแต่งพระบรมศพให้ตั้งงามก่อนที่จะเชิญพระบรมศพออกจากโรงพยาบาลศิริราชไปยังพระบรมมหาราชวัง โดยถวายฉลองพระองค์สีแดง พระภูษาแพรพันพระองค์สีขาวลายสีฟ้าม่วง แล้วถวายคลุมพระบรมศพตั้งแต่พระศอจรดปลายพระบาทด้วยพระภูษาพื้นแพรสีแดง ไม่ถวายฉลองพระเนตร

ในระหว่างนี้ มีประชาชนจำนวนมากที่ทราบข่าวการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เดินทางมาเฝ้าฯ ที่บริเวณหน้าตึก ๘๔ ปี อยู่อย่างแน่นขนัดไปจนถึงบริเวณด้านหน้าโรงพยาบาลเพื่อจะถวายบังคมพระบรมศพ ขณะเชิญพระบรมศพออกจากโรงพยาบาล ขณะเดียวกันทางโรงพยาบาลศิริราชได้เชิญพระฉายาลักษณ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมาประดิษฐานยังห้องโถงศาลาศิริราช ๑๐๐ ปี เพื่อให้ประชาชนและผู้ที่มาเข้ารับการรักษาพยาบาลถวายน้ำสรงที่พานหน้าพระฉายาลักษณ์แทนพระบรมศพ

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปยังตึก ๘๔ ปี ชั้น ๕ โรงพยาบาลศิริราช และต่อมาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาคู พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภาได้เสด็จไปยังตึก ๘๔ ปี ชั้น ๕ จากนั้นสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้เสด็จมาถึง ณ ที่นั้นเป็นลำดับถัดมา

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๓๐ นาที สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ โปรดเกล้าฯ ให้คณะแพทย์พยาบาลที่ถวายการรักษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีถวายน้ำสรงพระบรมศพในห้องประทับรักษาพระอาการประชวร ชั้น ๕ ตึก ๘๔ ปี โรงพยาบาลศิริราช โดยมีท่านผู้หญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม เฝ้าพระบรมศพอยู่ ณ ที่นั้นด้วย

ครั้นได้เวลา ๑๕ นาฬิกา ๖ นาที สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เสด็จนำเชิญพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีลงจากชั้น ๕ ตึก ๘๔ ปี โดยลิฟต์ มีหม่อมราชวงศ์คึกคักคาคติศกุล ราชเลขาในการในพระองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและนายแพทย์สุพัฒน์ วาณิชยการ แพทย์ประจำพระองค์เลื่อนเตียงพยาบาลทรงพระบรมศพเข้าสู่ลิฟต์ โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาคู และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จฯ ตามพระบรมศพ เมื่อเชิญพระบรม-



ประชาชนที่มาเฝ้าถวายบังคมพระบรมศพ ณ บริเวณสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า



สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
เสด็จนำพระบรมศพ ถึงหน้าประตูพรหมโสภา

ศพถึงชั้นล่างของตึก ๘๔ ปีแล้วจึงเชิญเตียง
พยาบาลทรงพระบรมศพเคลื่อนเข้าสู่รถพยาบาล
ที่เทียบรออยู่หน้าตึก ๘๔ ปี รถพยาบาลนี้เป็นรถ
ตู้สีขาว หมายเลขทะเบียน ๘ ฌ - ๑๐๓๐ กรุงเทพ
มหานคร ภายในตึกแต่งม่านผ้าสีชมพู ซึ่งเป็นราช-
พาหนะที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
เคยทรงประทับเมื่อครั้งประสูติและประทับรักษา
พระองค์ก่อนหน้านั้น โดยมีนายแพทย์และพยาบาล
ที่ถวายการรักษาเฝ้าประคองพระบรมศพมาในรถ

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๑๐ นาที กระทบ
รถเชิญพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรม-
ราชชนนีเริ่มเคลื่อนออกจากโรงพยาบาลศิริราช



สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า
กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ประทับยืนรอรับพระบรมศพ

โดยมีรถพระประเทียบสี่ล้อสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกประทับ นำรถ
พยาบาลเชิญพระบรมศพซึ่งมีนายสุชีพ พวงผกา หัวหน้าหน่วยยานพาหนะของโรงพยาบาลศิริราชเป็นสารีตามด้วย
รถยนต์พระที่นั่งของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา และกระบวนรถราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ศาสตราจารย์

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมารับพระบรมศพที่หน้าประตูพรหมโสภา ข้างกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท



นายแพทย์อรุณ เผ่าสวัสดิ์ คณบดีคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล พร้อมด้วยคณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมหิดล ภาวะบรรณคดีพระบรมศพออกจากประตูโรงพยาบาลทางด้านตึกอุบัติเหตุ ถนนพราณก ไปทางสะพานอรุณอมรินทร์ เลี้ยวขวาขึ้นสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า เข้าสู่ถนนราชดำเนินในแล้วเลี้ยวขวาไปตามถนนหน้าพระลาน เลี้ยวซ้ายถนนมหาราช เข้าสู่พระบรมมหาราชวังทางประตูเทวาภิรมย์ ประตูศรีสุนทร ตรงข้ามท่าราชวรดิฐ ตลอดสองข้างทางที่ภาวะบรรณคดีพระบรมศพผ่านนี้มีประชาชน เฝ้าฯ ถวายบังคมพระบรมศพอย่างเนืองแน่น

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๑๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรการจัดตกแต่งสถานที่ในการถวายน้ำสรงพระบรมศพ ณ พระที่นั่งพิมานรดิยา และการจัดตกแต่งสถานที่ในการประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และประทับทรงรอรับพระบรมศพที่ห้องพระโรงพระที่นั่งพิมานรดิยา

ครั้นใกล้เวลา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินลงมาทอดพระบรมศพที่หน้าประตูพรหมโสภา ข้างกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ พระประยูรญาติ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการบริวาร

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๐ นาที ภาวะบรรณคดีพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีถึงหน้าประตูพรหมโสภา โดยมีภพระประเทียสสีเหลืองสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประทับนำรถพยาบาลเชิญพระบรมศพ ตามด้วยรถยนต์พระที่นั่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา รถพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตามเสด็จฯ



คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการบริวาร เฝ้าฯ รอรับเสด็จฯ



พระที่นั่งพิมานรัตยา

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๕ นาที รถพยาบาลเชิญพระบรมศพเทียบด้านในประตูพรหมโสภาตรงกับบันไดพระที่นั่งพิมานรัตยา แพทย์และพยาบาลเชิญพระบรมศพโดยเปลพยาบาล ขึ้นสู่พระที่นั่งพิมานรัตยา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ตามพระบรมศพ เมื่อเชิญพระบรมศพเข้าในพระที่นั่งพิมานรัตยา ถึงที่พระแท่นสรง นายแพทย์และพยาบาลเชิญพระบรมศพประคองบรรทมที่พระแท่นซึ่งปูลาดด้วยพระยี่ภู่ และพระเชนยสีขาว ณ ที่นั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทอดพระเนตรและควบคุมการปฏิบัติเรียบร้อยแล้ว ทุกพระองค์เสด็จฯ ไปรอเฝ้าฯ ที่นอกพระฉาก ซึ่งจัดเป็นที่ประทับ

ส่วนที่ท้องพระโรงหน้าพระที่นั่งพิมานรัตยา และท้องพระโรงหลังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งต่อกับท้องพระโรงหน้าของพระที่นั่งพิมานรัตยา จัดเป็นที่เฝ้าฯ รอรับเสด็จฯ ดังนี้

ท้องพระโรงหลังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประธานองคมนตรี อดีตนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา ผู้บัญชาการทหารสูงสุด รอเฝ้าฯ รับเสด็จฯ ที่ท้องพระโรงหน้าพระที่นั่งพิมานรัตยา พระราชวงศ์ และข้าราชการในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายสำนักพระราชวัง และสำนักราชเลขาธิการ รอเฝ้าฯ รับเสด็จฯ

พระที่นั่งพิมานรัตยา ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเป็นที่ถวายน้ำสรงพระบรมศพ สร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นพระมหารัชมณเฑียรอาคารสถาปัตยกรรมไทยโบราณก่ออิฐถือปูนยกพื้นสูง สร้างต่อจากมุขกระสันพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททอดยาวไปทางทิศใต้ รอบระเบียงเป็นเสาราย หลังคาชั้นลด ๓ ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบสี มีข้อฟ้าใบระกาทางหงส์ พระที่นั่งองค์นี้เคยจัดเป็นพระราชมณเฑียรที่พระบรรทมของสมเด็จพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในโอกาสที่เสด็จมาประทับ



พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ณ หมู่พระมหาปราสาทนี้ และต่อมาได้จัดเป็นที่ถวายน้ำสรงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระบรมศพสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพนี้ ติดต่อกับท้องพระโรงด้านเหนือของพระที่นั่งพิมานรัตยา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างครั้งแรกด้วยไม้มีพระปรีศวัยขวาและเรือนจันทร์เป็นบริวาร สร้างเสร็จเมื่อ พุทธศักราช ๒๓๒๗ พระราชทานนามว่าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมหาปราสาท ใช้ประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกตามขัตติยราชประเพณี ครั้นต่อมา พุทธศักราช ๒๓๓๒ เกิดอสนีบาตต้องยอดพระมหาปราสาท เป็นเพลิงลุกไหม้พระที่นั่งทั้งหมด แต่เจ้าหน้าที่สามารถนำพระราชบัลลังก์ประดับมุกออกมาได้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดให้สร้างพระที่นั่งขึ้นใหม่เป็นพระมหาปราสาทก่ออิฐถือปูนแบบจตุรมุข หลังคาชั้นลด ๔ ชั้น เครื่องยอดทำด้วยไม้ มุมยอดปราสาทย่อไม้สิบสอง มีรูปสลักครุฑขุดนาครีบริวารแทนทวย หน้าบันพระมหาปราสาททั้ง ๔ มุข แกะสลักรูปนารายณ์ทรงสุบรรณ ปิดทองประดับกระจก พระทวารพระบัญชาเป็นซุ้มทั้งหมดปิดทองประดับกระจก มุขด้านใต้มีท้องพระโรงหลังเชื่อมติดต่อกันกับพระที่นั่งพิมานรัตยา มุขด้านเหนือมีมุขเด็จตั้งบุษบกสำหรับเสด็จออกให้เฝ้าฯ ในงานพระราชพิธี พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นสถานที่ประกอบพระราชพิธีสำคัญต่างๆ มาตลอดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพพระมหากษัตริย์และสมเด็จพระอัครมเหสี และพระบรมศพสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย

การถวายน้ำสรงและประดิษฐานพระบรมศพ

สำนักพระราชวัง ได้ออกหมายรับสั่งในการถวายน้ำสรงพระบรมศพ ณ พระที่นั่งพิมานรัตยา และประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีความดังนี้



(แบบ ข.)

หมายรับสั่งที่ ดันหมาย

สำนักพระราชวัง

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๘

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประชวรสวรรคตด้วยพระอาการสงบ วันอังคารที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๗ นาที ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร

วันพุธที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เวลา ๑๗ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งพิมานรัตยา ในพระบรมมหาราชวัง ถวายน้ำสรงพระบรมศพเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานเชิญพระบรมศพลงสู่หีบ ดำรวจหลวงเชิญไปประดิษฐานหลังพระแท่นแว่นฟ้าทอง ประกอบพระลงทองใหญ่ ภายใต้เศวตฉัตร ๗ ชั้น แวดล้อมด้วยเครื่องสูง บังแทรก ชุมสาย ต้นไม้ทองเงิน ณ มุขตะวันตกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงวางพวงมาลา ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูป และทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์ ๙๕ รูปสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนที่พระแท่นพระสวดพระอภิธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินกลับ

การแต่งกาย แต่งเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ สายสะพายจุลจอมเกล้า

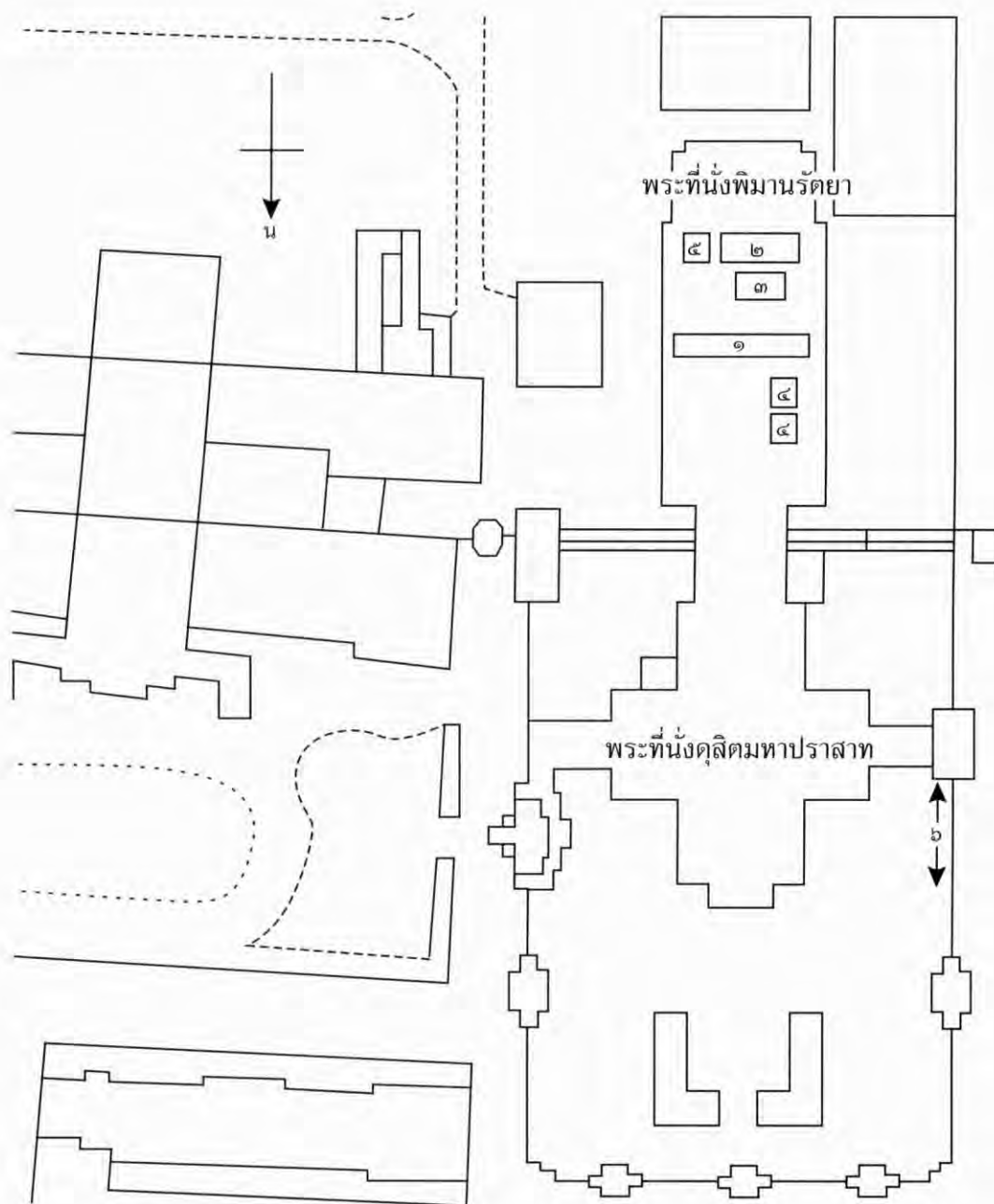
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ประจำทั้งกลางวัน กลางคืน รับพระราชทานฉันเช้าวันละ ๘ รูป เพลวันละ ๘ รูป กำหนด ๑๐๐ วัน

ในการนี้ สำนักพระราชวังได้ยืมพระโกศทองใหญ่รัชกาลที่ ๕ พร้อมด้วยพุ่มเฟื่องดอกไม้ฟ้าและดอกไม้แ้วแผ่นทองคูนพระพิศตรึงทองคำลงยา ชองพลูทองคำลงยา พระชฎาลายทองคำลงยา และพานทองพระมหากัจจันจากกรมธนารักษ์เพื่อปฏิบัติกรวัพร้อมตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งภายในพระที่นั่งพิมานรัตยา และพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้ ดังนี้

ณ พระที่นั่งพิมานรัตยา ภายในองค์พระที่นั่งจัดตั้งฉากตราแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ แบ่งเป็นส่วนด้านเหนือ มีพระทวารล่องค์พระที่นั่ง ซึ่งเป็นตอนหน้าพระที่นั่งใกล้พระทวารทางเสด็จฯ เข้า ทอดพระราชอาสน์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมทั้งที่ประทับสำหรับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

แผนผังการถวายน้ำสรงพระบรมศพ

๑. พระฉาก
๒. พระแท่นประดิษฐานพระบรมศพ
๓. เครื่องทองน้อยและที่ทรงกราบราบ
๔. พระราชาสนัน
๕. พระพุทธรูปประจำพระชนมวาร เครื่องทองน้อย และพานใส่แผ่นทองคุณพระพักตร์ พระสาาง ซองพลู ทองคำลงยา และพระชฎา
๖. ชาวพนักงานประโคม





การตั้งเตียงวันสรองน้ำพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ภายในพระที่นั่งพิมานรัตยา



แผ่นทองคูนพระพักตร์ พร้อมด้วยพระแสงและช่องพลูทองคำลงยา



การตั้งแต่งภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา แล้ว กั้นพระฉาก ส่วนตอนกลางในพระฉากนั้น ตั้ง แท่นสรองพระบรมศพ เป็นแท่นเท้าสิงห์ปิดทอง ลายสลัก ปูพรมลาดพระสุทนต์เยียรบับ ทอดพระ ยี่ภู่ พระเชนยผ้าสีขาวสำหรับพระบรมศพบรรทม พระเคียรไปทางทิศตะวันออก และตั้งม้าห่มู สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปางถวายเนตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำพระชนมวารของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมด้วยเครื่อง ทองน้อย ๑ เครื่อง ตั้งโต๊ะลายทองเล็กวางพาน ทองรองรับแผ่นทองคูนพระพักตร์สำหรับถวาย ปิดพระพักตร์ พร้อมด้วยพระแสง (หวิทำด้วยไม้ จันทน์หอม) ช่องพลูทองคำลงยาบรรจุดอกบัว รูปไม้ระกำ ๑ เทียน ๑ สำหรับถวายทรงพนม และพานทองวางพระชฎาทองคำลงยา สำหรับ ถวายสวมพระบรมศพ

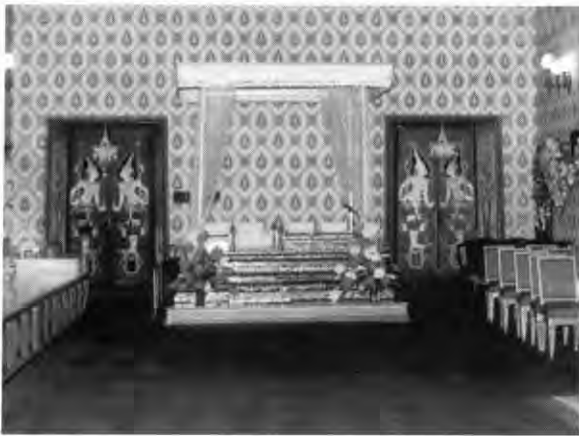
ลาดพระสุทนต์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงกราบราบ ที่หน้าพระแท่นสรองพร้อมด้วย เครื่องทองน้อยสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุด ถวายสักการะพระบรมศพ และตั้งโต๊ะลายทอง เล็กวางชั้นถมพานรอง ที่ปลายพระแท่นสรองรองรับสายสิญจน์ที่คล้องถวายจากพระบาท เพื่อ ถวายน้ำสรองพระบรมศพ

นอกจากนั้น เจ้าพนักงานได้จัดเตรียม เครื่องใช้สำหรับพระราชพิธีถวายน้ำสรองพระบรม- ศพครั้งนี้ มีหม้อน้ำทองคำบรรจุน้ำสรอง ผอบทองคำ ลงยาใส่น้ำขมิ้น ๑ ผอบทองคำลงยาใส่น้ำพระ- สุคนธ์ ๑ ถัดออกไป กั้นพระฉากอีกตอนหนึ่งด้านใต้ ตั้งทึบไม้สลัก ในพระฉากตอนด้านหลังสุดนี้ เป็นที่ พักเจ้าพนักงานภูษามาลา ตำรวจหลวง นายทหาร มหาดเล็ก ในการปฏิบัติเกี่ยวกับการเชิญพระบรม- ศพพร้อมด้วยเจ้าหน้าที่และพนักงานฝ่ายในผู้มี หน้าที่

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มุขด้านทิศตะวันออก ที่มุมเสาด้านใต้ ทอดพระราชอาสน์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยเครื่องราชูปโภค

มุขด้านทิศใต้ แนวผนังด้านตะวันออก ทอดพระราชอาสน์สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมทั้งที่ประทับสำหรับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และพระราชวงศ์ตามลำดับ แนวผนังด้านตะวันตกต่อมุขด้านทิศตะวันตกเว้ากว้างไว้ สำหรับเป็นทางเดินเชิญหีบพระบรมศพไปประดิษฐานที่มุขด้านทิศตะวันตก หลังพระแท่นทองทรายอันเป็นที่ตั้งพระแท่นสุวรรณเบญจดล ในวันถัดไปจัดเป็นที่ทอดพระราชอาสน์สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และที่เฝ้าฯ ของพระราชวงศ์ฝ่ายหน้า

ส่วนกลางของมุขด้านทิศใต้ บนพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก ภายใต้ันพญาลมहाเศวตฉัตร ตั้งโต๊ะหมู่



การตกแต่งที่พระแท่นราชบรรจรณ์สำหรับพระสงฆ์สวดธรรมคาถา

ธรรมเทศนาจบ หน้าพระแท่นนี้ ตั้งโต๊ะลายสลักปิดทองรองรับเครื่องบูชากระบะมุก สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดบูชา

พระแท่นราชบรรจรณ์ที่จัดเป็นที่สำหรับพระนั่งสวดธรรมคาถานี้ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาคน) เป็นผู้สร้าง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นฝีมือช่างครูเดียวกับพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก เดิมตั้งอยู่ในพระที่นั่งพิमानรัตยา ต่อมาในรัชกาลที่ ๗ โปรดให้ย้ายมาตั้งสำหรับเป็นมณฑลพิธีประดิษฐานพระพุทธรูป

มุขด้านทิศเหนือ ใกล้เคียงพระทวารอัมรินทร์ชั้นลงซ้ายขวา ตั้งแท่นลายสลักปิดทองประดับกระจก มีเสาโครงเพดานผ้าขาวระบาย ๓ ชั้น ขลิบทองแผ่ลวดห้อยดอกไม้พวงกลางแต่งด้วยพู่กลิ้งทั้งสี่มุม จัดเป็นอาสน์สงฆ์ปูลาดผ้าขาว มีหมอนอิงและตั้งตู้พระธรรม สำหรับพระพิธีธรรมจากพระอารามหลวง ๙ วัด คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสระเกศ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดสุทัศนเทพวราราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดระฆังโฆสิตาราม วัดประยูรวงศาวาส วัดอนงคาราม และวัดราชสิทธิาราม สวดพระอภิธรรมทั้งกลางวันและกลางคืนผลัดเปลี่ยนแท่นละ ๔ รูป มีกำหนด ๑๐๐ วัน ที่หน้าแท่นสวดพระอภิธรรมทั้ง ๒ แท่นนี้ ตั้งเครื่องบูชากระบะมุกสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดบูชาธรรม

ส่วนกลางของมุขด้านทิศเหนือ ตั้งเก้าอี้แบ่งเป็น ๓ ตอน ตอนกลางแถวหน้าเป็นเก้าอี้สำหรับนายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา ต่อไปข้างหลังเป็นเก้าอี้สำหรับรัฐมนตรี วุฒิสมาชิก และสมาชิกสภาผู้แทน

บรมราชชนนี ที่สี่มุมพระแท่นราชบัลลังก์ ตั้งต้นไม้ทองต้นไม้เงิน ด้านหน้าทอดเครื่องนมัสการพานทองสองชั้น พร้อมพระแท่นทรงกราบสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายสักการะพระพุทธรูปในการประดิษฐานพระบรมศพ

ที่แนวผนังด้านเหนือของมุขด้านทิศตะวันออก ตั้งอาสน์สงฆ์ยกพื้นปูลาดผ้าขาวตลอดสำหรับพระสวดพระพุทธรูปในการบำเพ็ญพระราชกุศลและสดับปกรณ์ ที่กลางผนังปลายสุดของมุขด้านทิศตะวันออก ตั้งพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก มีเสาโครงเพดานผ้าขาวระบาย ๓ ชั้น ขลิบทองแผ่ลวด สำหรับพระพิธีธรรมขึ้นนั่งสวดบรรยายธรรมคาถา เมื่อถวายพระ

ราษฎร แถวริมขีดผนังด้านทิศตะวันตก จัดเก้าอี้สำหรับคณะทูตานุทูต และผู้แทนฝ่ายกงสุล แถวริมขีดผนังด้านทิศตะวันออก จัดเก้าอี้สำหรับองคมนตรีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่

มุขด้านทิศตะวันตก จัดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีตามพระเกียรติยศพระบรมศพ ตั้งฐานทองทรายซึ่งเป็นฐานไม้สิบสอง มีช่องเป็นซุ้มสำหรับตั้งพานพุ่มดอกไม้ทอง ดอกไม้เงิน (ช่องซุ้มที่ใส่พานพุ่มนี้ สร้างขึ้นเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๖ เคยนำมาใช้ในงานพระบรมศพสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โดยถอดรูปปั้นนรสิงห์ออก ใช้พุ่มแทน ถ้าเป็นพระบรมศพพระมหากษัตริย์ จะต้องเปลี่ยนเป็นนรสิงห์ที่ตั้งเช่นงานพระบรมศพรัชกาลที่ ๘) บนฐานทองทรายนี้ ตั้งพระเบญจาทองคำจำหลักลายคุณประดับรัตนชาติสีขาว แต่ละชั้นของพระเบญจา ตกแต่งตั้งพานพุ่มทอง พุ่มแก้ว ที่มีฐานทองทรายและพระเบญจา มีฉัตรโลหะปิดทองทั้งสี่มุม พระเบญจาชั้นสุดเป็นบัวกลุ่ม ประดิษฐานพระโกศทองใหญ่ประดับด้วยพุ่มเฟื่อง ดอกไม้ไหว ดอกไม้เฒ่า เต็มตามพระราชอิสริยยศพระบรมศพสมเด็จพระบรมราชชนนี โดยรอบแทนที่ประดิษฐานพระบรมศพนั้น แวดล้อมด้วยเครื่องพระอภิกรรม หักทองขวาง มีฉัตรช่มสาย ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น บังแทรก ข้างมุมพระแท่นทองทรายตั้งบุษบกเพลิงซ้ายขวา

ด้านหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ ตั้งม้าหมูปิดทอง ตั้งเครื่องราชอิสริยยศราชูปโภค และเครื่องราชอิสริยยศเป็นหมูซ้ายขวา ตรงกลางเป็นเสาบัว สำหรับวางพาน ๒ ชั้น รองรับพระกุษาโยงจากพระโกศทองใหญ่และหีบพระบรมศพ สี่มุมแท่นทองทรายที่ประดิษฐานพระบรมศพนี้ จัดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ผลัดเปลี่ยนกันมา ยืนยามเป็นพระเกียรติยศ มุมละ ๑ นาย โดยถือปืนลดปากกระบอกจรดพื้น ก้มหน้า มือทั้งสองกุมท้ายปืน วันแรกที่ประดิษฐานพระบรมศพ เป็นเหล่าทหารม้ารักษาพระองค์ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ครั้นใกล้เวลาเสด็จพระราชดำเนิน สมเด็จพระบรมวงศ์ พระราชวงศ์ ข้าราชการบริวาร องคมนตรี อดีตนายกรัฐมนตรีนายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา ผู้บัญชาการทหารสูงสุด รอฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ บริเวณท้องพระโรงหน้าพระที่นั่งพิมานรัตยาและท้องพระโรงหลังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมวงศ์ พระราชวงศ์ ถวายน้ำสรงพระบรมศพที่สายสิญจน์ซึ่งคล้องจากพระบาทมีพานทองรองรับ พร้อมด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มีพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ คณะองคมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี นายบุญเหลือ ประเสริฐสุวรรณ ประธานรัฐสภา นายประมาธ ชาญชื้อ ประธานศาลฎีกา นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ประธานวุฒิสภา และอดีตนายกรัฐมนตรีนายจอมพล ถนอม กิตติขจร พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายอานันท์ ปันยารชุน นายชวน หลีกภัย เป็นลำดับมา

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราชบรมนาถบพิตรและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐานพระราชวังดุสิต ไปยังพระที่นั่งพิมานรัตยา ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระที่นั่งพิมานรัตยา โดยมีนายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง รับและตามเสด็จฯ เข้าในพระฉากซึ่งพระบรมศพบรรทมอยู่บนพระแท่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวารของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงกราบราบถวายบังคมพระบรมศพแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับหม้อน้ำและผอบน้ำขมิ้น น้ำพระสุคนธ์จากเจ้าพนักงานสนมพลเรือน ถวายสรงที่พระอู่พระบรมศพ แล้วทรงกราบราบที่พระสุทนต์หน้าพระแท่นพระบรมศพ ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรทอง ปี่ กลองชนะ ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี หยุดประโคมเมื่อประดิษฐานหีบพระบรมศพที่พระแท่นเรียบร้อยแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-

ราชินีนาถ เสด็จฯ ไปที่ปลายพระแท่น ทรงรับชวดพระสุคนธ์จากหัวหน้าฝ่ายพระราชฐานชั้นในและเจ้าพนักงานสนมพลเรือน ถวายสรองที่พระบาทสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี แล้วทรงกราบราบที่หน้าพระแท่น เสร็จแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงรับพระสางจากเจ้าพนักงานภูษามาลา ทรงหิวพระเกศขึ้นครึ่งหนึ่ง ทวีลิ่งครึ่งหนึ่ง แล้วหิวกลับขึ้นอีกครึ่งหนึ่ง แล้วทรงหักพระสางนั้นวางไว้ที่พานซึ่งเจ้าพนักงานเชิญอยู่ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ที่นอกพระฉากพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายแพทย์ พยาบาล เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญพระบรมศพลงบรรทมในหีบที่จัดสร้างขึ้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทอดพระเนตรพร้อมด้วยท่านผู้หญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม และมีนายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง ควบคุมการปฏิบัติงาน เรียบร้อยแล้วนายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง ไปเฝ้าฯ กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปถวายของพระศรีทองค้ำลังยาบรรจุดอกบัวตูม ๑ ถูบไม้ระกำ ๑ เทียนเล็ก ๑ เป็นเครื่องสักการะพระจุฬามณี โดยทรงวางที่ข้างพระกรพระบรมศพ แล้วทรงรับแผ่นทองจำหลักลายคุณมีพระกรรม ทรงถวายปิดที่พระพักตร์ แล้วทรงรับพระชฎาทองค้ำจากเจ้าพนักงานถวายวางข้างพระเศียรพระบรมศพ ทรงคม เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ที่เดิม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง คลุมผ้าถวายก่อนที่เจ้าพนักงานปิดฝาหีบพระบรมศพและไขตะปูควงที่มุมด้านข้างของหีบพระบรมศพทั้ง ๔ ด้าน แล้วถวายคลุมหีบด้วยผ้าตาดทองพร้อมที่จะเชิญไปยังที่ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง กราบบังคมทูลเพื่อทรงทราบ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้าถวายบังคมยกเชิญหีบพระบรมศพออกจากพระที่นั่งพิมานรัตยาไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีตำรวจหลวง ๒ นาย นำผ่านทางมุขกระสันซึ่งเชื่อมระหว่างพระที่นั่งทั้งสององค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงยืนที่หน้าพระราชอาสน์ที่ประทับ ขณะที่เชิญหีบพระบรมศพผ่านพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินตามพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริวาร ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ โดยลำดับ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินเข้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแล้วทรงยืนที่หน้าพระราชอาสน์ ทอดพระเนตรการประดิษฐานพระบรมศพ เมื่อนายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเชิญหีบพระบรมศพไปยังหลังพระแท่นสุวรรณเบญจดลแล้ว ตำรวจหลวงเข้ารับเชิญหีบพระบรมศพพร้อมด้วยเจ้าพนักงานสนมพลเรือนขึ้นประดิษฐานที่ฐานบุผ้าตาดทอง แล้วถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้นเจ้าพนักงานสนมพลเรือนปฏิบัติการประกอบถวายผ้าตาดทองคลุมหีบพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เข้าไปทอดพระเนตรที่ประดิษฐานพระบรมศพ แล้วจึงเสด็จฯ ไปประทับที่พระราชอาสน์ด้านนอก



นายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เชิญหีบพระบรมศพ



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงวางพวงมาลาหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ

บังคมพระบรมศพ แล้วประทับพระราชอาสน์ ชาวพนักงานหยุดประโคม

เจ้าหน้าที่กรมการศาสนานิมิตต์พระสงฆ์ พระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร จากวัดบวรนิเวศวิหาร ๑๕ รูป วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ๑๑ รูป วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑๐ รูป วัดสุทัศน์เทพวราราม ๑๐ รูป วัดราชาธิวาส ๑๐ รูป วัดจักรวรรดิราชาวาส ๑๐ รูป วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ๑๐ รูป วัดอนงคาราม ๑๐ รูป และวัด



ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะกราบถวายบังคมพระบรมศพ



ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวาร

จากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงวางพวงมาลาหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรทอง ปี่ กลองชนะ ปี่พาทย์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ ทรงวางพวงมาลาตามลำดับ จากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวาย

เทพศิรินทราวาส ๙ รูป รวม ๙๕ รูป เฝ้าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์เพื่อสดับปกรณ์โดยแบ่งขึ้นเป็น ๗ เที้ยว เที้ยวแรก ๑๒ รูป เที้ยวที่สอง ๑๓ รูป เที้ยวที่สามและเที้ยวต่อๆ ไป เที้ยวละ ๑๔ รูป เมื่อพระสงฆ์เที้ยวแรกขึ้นนั่งพร้อมแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวารที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เส้าบัวข้างธรรมาสน์เทศน์และเจ้าพนักงานภูษามาลาอีกชุดหนึ่งลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๒ รูป จากนั้นเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน เสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรพระสงฆ์แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๑๒ รูปสดับปกรณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรทอง ปี่พาทย์ พระสงฆ์เที้ยวแรกลงจากพระที่นั่งดุสิตมหา

ปราสาท แล้วพระสงฆ์เที่ยวต่อไป ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์เป็นเที่ยวๆ และสดับปกรณ์จนครบ ๙๕ รูป โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯไปทรงทอดผ้าไตรทุกเที่ยว เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ และเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการที่มาเฝ้าฯ อยู่ทางมุขเหนือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชาพระระบุมุกที่หน้าตู้พระธรรม โดยทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันตก พระพิธีธรรมที่แท่นเบญจา ๔ รูป เริ่มสวดพระอภิธรรมโดยสวดสลับกันจะสวดทั้งกลางวันกลางคืนแล้วรับพระราชทานฉันเช้า ๘ รูป เพล ๘ รูป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว



ประชาชนเดินทางมาร่วมถวายสักการะพระบรมศพ



ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระฉายาลักษณ์ ณ ศาลาสหทัยสมาคม

และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ตามเสด็จฯ ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อเวลา ๑๘ นาฬิกา ๔๒ นาที รถยนต์พระที่นั่งผ่านหน้าทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

ในวันพระราชพิธีถวายน้ำสรงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าต่างมุ่งมั่นเดินทางมาร่วมถวายสักการะพระบรมศพตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำ สำนักพระราชวังได้จัดเตรียมสถานที่เข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพตามที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ประชาชนเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระฉายาลักษณ์ ซึ่งประดิษฐาน ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่เวลา ๙ นาฬิกา ถึงเวลา ๑๖ นาฬิกา

ภาพประชาชนที่มาร่วมถวายความจงรักภักดีและถวายน้ำสรงพระบรมศพอย่างเนืองแน่นไม่ขาดสาย และได้ทิวจำนวนมากขึ้นเป็นลำดับ บรรยากาศในขณะนั้นเต็มไปด้วยความโศกสลด เสียงร่ำไห้ระงมของประชาชนผู้จงรักภักดีที่ได้สูญเสียพระผู้ทรงเป็นที่รักยิ่ง เคล้าด้วยเสียงสายฝนที่เริ่มโปรยปรายและตกลงมาอย่างหนัก คล้ายกับสวรรค์เบื้องบนจะรับรู้ถึงความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ของประชาชนในขณะนั้น เป็นภาพแห่งความโศกสลดใจสุดที่จะพรรณนาได้



การประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ

เกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างขึ้นสำหรับทรงพระบรมศพรัชกาลที่ ๕ เมืองนอกพระเมรุจึงเรียกว่า พระโกศทองใหญ่ รัชกาลที่ ๕ หรือพระโกศทองรอง การตกแต่งประดับพระโกศนั้น โดยปกติมีลวดหลั่นกันหลายชั้นตามพระเกียรติยศพระศพ ในครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องประดับพระรองทองใหญ่ครบทุกอย่างตามโบราณราชประเพณีที่ทรงมีพระราชอิสริยยศคือเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีของพระมหากษัตริย์ คือยอดพระรองประดับด้วยพุ่มดอกไม้เพชร ถัดลงมาที่ชั้นกระจังฝาพระรองประดับด้วยดอกไม้เพชร เรียกว่าดอกไม้ฝา ฝาครอบพระรองห้อยเฟื้องเพชรโดยรอบและมีพู่เงินห้อยประดับเป็นระยะทุกมุม เอวพระรองประดับดอกไม้เพชรโดยรอบเรียกว่า ดอกไม้เอว

พระโกศพระบรมศพประดิษฐานอยู่เหนือพระแท่นสุวรรณเบญจดลจำหลักลายดุน ประดับรัตนชาติสีชาวดองเบื้องบนเพดานแขวนสลัปปฏลเศวตฉัตรกางกั้น ตกแต่งพระแท่นสุวรรณเบญจดลด้วยพานพุ่มทองพุ่มแก้ว แจกันปักดอกบัวตาดทอง ที่มุมพระแท่นทุกชั้นปักสุวรรณฉัตรประดับด้าน ๑๕ ชั้น รวม ๑๒ องค์* พระแท่นสุวรรณ

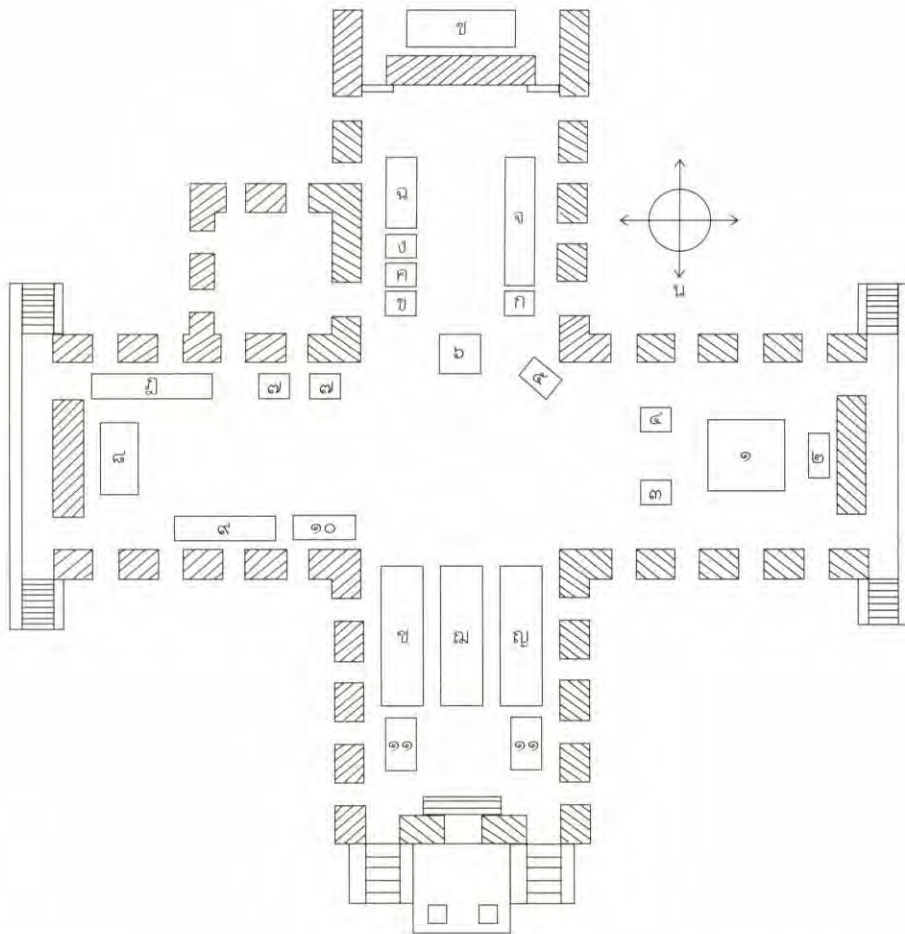
ส่วนประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วทุกสารทิศที่ไม่สามารถเดินทางมาถวาย น้ำสรงพระบรมศพ ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ได้ร่วมกันถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระฉายาลักษณ์ซึ่งประดิษฐานบนโต๊ะหมู่บูชา ณ สถานที่ที่แต่ละจังหวัดกำหนดจัดขึ้น ประชาชนทุกเพศทุกวัยต่างพร้อมใจกันไว้ทุกข์ถวายและแสดงความอาลัยต่อการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในครั้งนี้

ในการประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบเครื่องตั้งแต่งเพื่อถวายพระเกียรติยศตามราชประเพณี ดังนี้

พระโกศพระบรมศพ ประดิษฐาน ณ มุขด้านทิศตะวันตกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ภายใต้สลัปปฏลเศวตฉัตรซึ่งโดยธรรมเนียมราชประเพณีพระบรมศพจะได้รับการเชิญสู่พระโกศโลหะปิดทองชั้นใน ประกอบขึ้นนอกด้วยพระรองทองใหญ่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ

*ฉัตรปรุ ๑๒ องค์ เชิญมาจากพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส.

แผนผังการประดิษฐานพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท



๑. พระโกศพระบรมศพ
๒. ทับพระบรมศพ
๓. เครื่องราชอิสริยาภรณ์
๔. เครื่องราชอิสริยยศราชูปโภค
๕. พระฉายาลักษณ์
๖. พระแท่นราชบัลลังก์นพปฎลมหาเศวตฉัตร
๗. พระราชอาสน์
๘. พระแท่นราชบรรจกรณ
๙. อาสน์สงฆ์
๑๐. ธรรมาสน์
๑๑. แท่นพระพิธีกรรม
- ก. พระราชอาสน์ลาดสูงหน้า
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
- ข. พระราชอาสน์ลาดสูงหน้า
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- ค. พระเก้าอี้เหล็กฉัตร สมเด็จพระบรมวงศ์ฝ่ายใน
- ง. พระเก้าอี้เหล็กตัด พระอนุวงศ์ฝ่ายใน
- จ. พระเก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า
- ฉ. พระเก้าอี้พระราชวงศ์ฝ่ายใน
- ช. สมาชิกราชสกุล ราชินิกุล
- ซ. ที่นั่งเฝ้าฯ คณะองคมนตรีและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
- ฅ. ที่นั่งเฝ้าฯ นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา
ประธานศาลฎีกา ประธานวุฒิสภา คณะรัฐมนตรี
- ญ. ที่นั่งเฝ้าฯ คณะทูตานุทูต และผู้แทนฝ่ายกงสุล
- ฎ. ที่นั่งเฝ้าฯ ผู้ตามเสด็จ

เบญจฉลนนั้นตั้งอยู่บนพระแท่นทองทรายอีกชั้นหนึ่ง โดยรอบพระแท่นทองทรายแวดล้อมด้วยเครื่องพระอภิรม ชুমสายทักทองขวาง ประกอบด้วยชুমสาย ๓ ชั้น ๔ องค์ ฉัตร ๕ ชั้น ๖ องค์ ฉัตร ๗ ชั้น ๒ องค์ บังแทรก ๘ องค์ และบังพระสุริย์ ๑ องค์ โดยฉัตรชুমสาย ๔ องค์นั้น ตั้งล้อมพระแท่นทองทราย เบื้องซ้ายและขวาพระแท่นทองทราย ตั้งฉัตร ๕ ชั้น และบังแทรกสลับเว้นระยะห่างกัน เบื้องหลังพระแท่นทองทรายตั้งฉัตร ๗ ชั้น ๒ องค์ มีบังพระสุริย์ ตั้งกลาง ข้างพระแท่นทองทรายตั้งบุษบกเพลิงแต่ปรับเปลี่ยนเป็นเทียนไฟฟ้าซ้ายและขวา

ถัดจากพระแท่นทองทราย ซิดผนัง ประดิษฐานหีบพระบรมศพบนพระแท่นปิดทองประดับกระจก ถวายคลุมหีบด้วยผ้าตาดทองและระบายดอกไม้สด ด้านหน้า ทอดเครื่องทองน้อยพร้อมพระแท่นทรงกราบเล็ก ๒ ที่ เบื้องซ้ายของหีบพระบรมศพทอดพระกระยาหารถวาย พร้อมด้วยเครื่องรับโทรทัศนและนาฬิกา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์และเครื่องราชอิสริยยศราชูปโภค ที่หน้าพระแท่นทองทรายตั้งมาหมู่ปิดทองสองหมู่ หมู่ขวาทอดเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของไทยและต่างประเทศที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้รับพระราชทานและได้รับทูลเกล้าฯ ถวาย หมู่ซ้ายทอดเครื่องราชอิสริยยศราชูปโภค สำหรับตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชชนนี

หมู่ขวา เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ทอดถวายได้แก่

๑. เครื่องขัตติยราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่ง มหาจักรีบรมราชวงศ์ (ฝ่ายใน)
๒. เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตน์ราชวราภรณ์ (ฝ่ายใน)
๓. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า (ฝ่ายใน)
๔. เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือก (มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก)
๕. เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎไทย (มหาวชิรมงกุฎ)
๖. เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลที่ ๘ ชั้นที่ ๑ และเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลปัจจุบัน ชั้นที่ ๑
๗. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดจากประเทศญี่ปุ่น Grand Cordon of Precious Crown (First Class) ที่ทรงได้รับจากสมเด็จพระจักรพรรดิของประเทศญี่ปุ่น
๘. เหรียญสุขภาพดีถ้วนหน้า (HEALTH FOR ALL) ขององค์การอนามัยโลก (WHO)
๙. เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งดิเรกคุณาภรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่รัฐบาลได้สร้างขึ้นสำหรับพระราชทานแก่ผู้ทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ



เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ตั้งแต่ง
ถวายหน้าที่ประดิษฐานพระโกศ
พระบรมศพ



เครื่องราชอิสริยยศราชูปโภคที่ตั้งแต่งถวาย
หน้าที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ

นอกจากนี้ยังมีเหรียญ AGRICOLA ที่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสที่คณะทูตานุทูตและกงสุล เฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล ในวโรกาส วันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ในฐานะที่ทรงอุทิศพระองค์เพื่อช่วยเหลือราษฎรในการทำมาหากิน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมดิเรกคุณาภรณ์และเหรียญ AGRICOLA ถวายหน้าพระโกศพระบรมศพ เมื่อวันที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

หมู่ซ้าย เครื่องราชอิสริยยศราชูปโภคที่ทอดถวายได้แก่

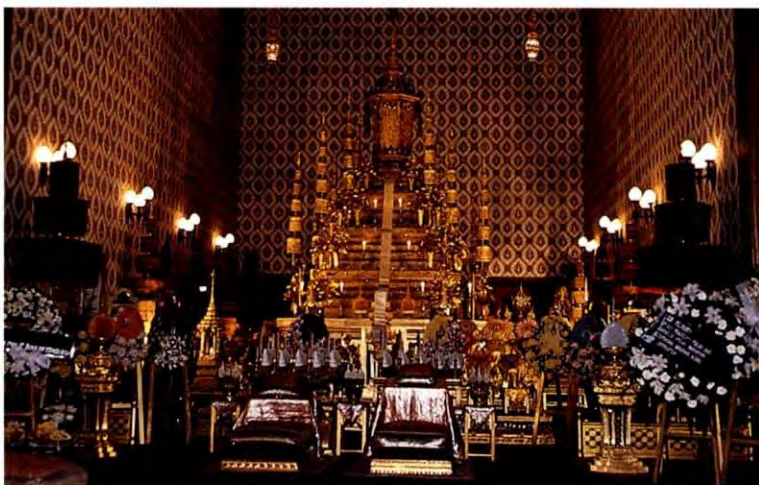
๑. พานพระศรีทองคำลงยา พร้อมเครื่อง
๒. พระสุพรรณศรีทองคำลงยา
๓. ถาดพระสุธารสและกาน้ำทองคำลงยา พร้อมถ้วยทยกมีฝาปิด
๔. หีบพระศรีทองคำลงยา พร้อมพานทองคำลงยา
๕. ชั้นสงรองพระพักตร์ทองคำลงยา พานรองพร้อมคลุมปัก
๖. คณโฑทองคำลงยา พร้อมพานรอง
๗. พานเครื่องพระสำอาง พร้อมพระสำอาง พระกรันท์ทองคำลงยา สำหรับบรรจุเครื่องพระสำอาง
๘. พระฉายกรอบทองคำลงยา
๙. ราวพระภูษาซับพระพักตร์ทองคำลงยารูปพญานาค ๒ ตัวชนกัน พร้อมผ้าซับพระพักตร์จีบรีวพาดที่ราว ๒ ผืน

เครื่องราชอิสริยยศราชูปโภคเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างขึ้น



พระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พระฉายาลักษณ์ ประดิษฐาน ณ มุขด้านทิศใต้ตรงมุมที่ต่อกับมุขด้านทิศตะวันตกเป็นพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครั้นทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉายเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๗ ทรงฉลองพระองค์เต็มยศสวมสายสะพายอันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวรารณ์ ที่



เครื่องราชสักการะหน้าที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ

พระอุระเบื้องซ้ายประดับดารานพรัตน์ เหนือพระอังสา ประดับเหรียญรัตนราชวรารณ์รัชกาลที่ ๘ และรัชกาลที่ ๙ ชั้นที่ ๑ ประดับเพชรล้วน ทรงสวมสร้อยพระคอนพรัตน์และทรงสวมสร้อยข้อพระหัตถ์ ประทับยืนหน้าพระราชอาสน์ตราจักรี เหนือโต๊ะด้านขวา ทอดเครื่องพระราชอิสริยยศราชูปโภคไว้พร้อมสรรพ เหนือกรอบพระฉายาลักษณ์มีอักษรพระนามาภิไธยย่อ สว อักษร ส สีแดง

ตามสีวันพระราชสมภพ อักษร ว สีเงิน กรอบพระฉายาลักษณ์ ประกอบตกแต่งด้วยดอกไม้สดเป็นลวดลายประดิษฐ์ มุมกรอบพระฉายาลักษณ์สองด้านบนห้อยช่อดอกไม้คาดเงิน

เครื่องราชสักการะ ด้านหน้าที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ กันแสงราชวัติปิดทองทางมุมด้านเหนือ และด้านใต้ ถัดออกมาตั้งฐานเสาบัวปิดทองประดับกระจกสำหรับตั้งพุ่มคาดเงินและคาดทองข้างละ ๑ พุ่ม ช่องกลางระหว่างแผงราชวัติ ทอดเครื่องราชสักการะทองคำลงยา พร้อมพระแท่นทรงกราบสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่หนึ่ง เครื่องราชสักการะลงยารอง พร้อมพระแท่นทรงกราบสำหรับสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถอีกที่หนึ่ง พร้อมด้วยเครื่องทองน้อย ตรงกลางระหว่างเครื่องราชสักการะทั้งสองที่ ตั้งโต๊ะปิดทองทอดเครื่องทองน้อยสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ถัดมาทางด้านใต้มีเครื่องทองน้อย พร้อมพระแท่นทรงกราบทอดไว้อีกพานหนึ่งสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ทรงจุด เมื่อเสด็จมาถวายสักการะพระบรมศพ

พวงมาลา ที่หน้าพระแท่นประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ ตั้งข้างตั้งวางพวงมาลาเป็นพวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและของสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ถัดมาทางเบื้องขวาเป็นพวงมาลาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน พระราชธิดาพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ถัดมาทางเบื้องซ้ายเป็นพวงมาลาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตดา มาตุ

นอกจากนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดับพวงมาลาของสมเด็จพระราชาธิบดี และสมเด็จพระราชินีนาถ ต่างประเทศ พร้อมทั้งพระราชวงศ์ต่างประเทศกับประมุขต่างประเทศ วางที่หน้าพระโกศพระบรมศพ ส่วนพวงมาลาของกระทรวง ทบวง กรม ภาครัฐ และเอกชน องค์กร สถานศึกษา และโรงเรียนต่างๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำขึ้นแขวนสลับเปลี่ยนกันไป ณ พนักด้านในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทจนเต็มทั้งมุขด้านทิศเหนือ มุขด้านทิศใต้ และมุขด้านทิศตะวันออก โดยแขวนกับราวทองเหลืองซึ่งยึดติดระหว่างขอบพระบัญชาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ส่วนมุขด้านทิศใต้ มุขด้านทิศตะวันออก และมุขด้านทิศเหนือ รวมทั้งบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประกอบด้วยเครื่องตั้งแต่งดังนี้

มุขด้านทิศใต้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปปางถวายเนตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปประจำพระชนมวารของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจากวังสระปทุมขึ้นประดิษฐาน ณ โต๊ะหมู่บนพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกภายใต้ฉัตรพญาลมहाเศวตฉัตร ลักษณะของพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ทั้งสองประสานกันที่พระเพลา พระหัตถ์ขวาทับพระหัตถ์ซ้าย ลืมพระเนตรด้วยอาการสังวร สูงจากฐานถึงยอดพระเกตุมาลา ๓๑.๕ เซนติเมตร ประดิษฐานบนโต๊ะหมู่ และตั้งต้นไม้ทองต้นไม้เงิน ๒ ข้างประดับด้วยแจกัน ดอกไม้สด ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่งกับนายแก้วขวัญ วัชโรทัย



พระพุทธรูปประจำพระชนมวารของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี



พระราชอาสน์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ

ผนังของมุขได้ตั้งพระราชอาสน์บนสูงหนึ่งสำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และทอดที่ประทับสำหรับพระราชวงศ์ฝ่ายหน้า ชิกตะวันตกออกแนวผนังของมุขได้ตั้งพระราชอาสน์บนสูงหนึ่งสำหรับสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และทอดที่ประทับสำหรับพระราชวงศ์ฝ่ายใน

มุขด้านทิศตะวันออก ที่มีมเสาด้านใต้ ทอดพระราชอาสน์สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยเครื่องราชูปโภค ชิดผนังด้านใต้ตั้งเก้าอี้สำหรับสมุหราชองครักษ์ เลขาธิการพระราชวัง ราชเลขาธิการ ข้าราชการในราชสำนักชั้นผู้ใหญ่ นางสนองพระโอษฐ์และนางพระกำนัล ที่แนวผนังด้านเหนือตั้งอาสน์สงฆ์ยกพื้นปูลาดผ้าขาวตลอด สำหรับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลและ



การตั้งแต่งที่แทนเบญจาทระสวดพระอภิธรรม

เลขาธิการพระราชวัง ว่า พระพุทธรูปประจำพระชนมวารองค์เล็กเกินไปมองลักษณะรูปร่างได้ไม่ชัดเจนนัก เลขาธิการพระราชวังจึงได้เชิญพระพุทธรูปปางถวายเนตรขนาด ๖๕ เซนติเมตร จากพิพิธภัณฑวัตถุพระศรีรัตนศาสดารามมาประดิษฐานบนโต๊ะหมู่หลังพระพุทธรูปปางถวายเนตรองค์เดิม สีมุมพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกตั้งต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ด้านหน้าทอดเครื่องนมัสการพานทองสองชั้นพร้อมพระแท่นทรงกราบสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และทอดเครื่องนมัสการกระบะถมพร้อมที่ทรงกราบ สำหรับสมเด็จพระบรมวงศ์ทรงจุดบูชาพระพุทธรูปประจำพระชนมวารเมื่อเสด็จมาถวายสักการะพระบรมศพประจำวัน ถัดจากพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุกชีกตะวันตกแนว

ลำดับกรรม ที่หัวอาสน์สงฆ์ตั้งธรรมาสน์กลีบบัวลายสลักปิดทองประดับกระจก สำหรับสมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะชั้นนั่งถวายพระธรรมเทศนา มีจกปลักเทียนดูหนังสือซ้ายขวา ที่ปลายสุดของมุขตะวันออกระหว่างพระทวารตั้งพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุก มีเบญจาทระบายชิลบทองสามชั้นสำหรับพระพิธีธรรม ๔ รูป ชั้นนั่งสวดบรรยายธรรมคาถาเมื่อสมเด็จพระราชาคณะหรือพระราชาคณะถวายเทศน์จบหน้าพระแท่นราชบรรจถรณ์ ตั้งโต๊ะลายสลักปิดทองรองรับเครื่องบูชากระบะมุก

*ภายหลังโปรดเกล้าฯ ให้นำธรรมาสน์ปาฏิโมกข์ตั้งที่หัวอาสน์สงฆ์เพื่อพระสงฆ์ที่ถวายพระธรรมเทศนาขึ้นลงสะดวก.

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเมื่อเวลาพระพิธีธรรมจะบรรยายพระธรรมคาถา

มุขด้านทิศเหนือ โถงพระทวาร อัมมจันทรขึ้นลงซ้ายขวา ตั้งแทนลายสลักปิดทองประดับกระจกสองแทน มีเบญจจำผ้าวาระบาย ๓ ชั้น ขลิบทองแผ่ลวด และผูกม่านผ้าขาวทั้ง ๔ เส้าห้อยดอกไม้พวงกลางแต่งด้วยพู่กลิ้งทั้งสี่มุม ปลูกาดผ้าขาวจัดเป็นอาสน์สงฆ์ มีหมอนอิง ตั้งคู่พระธรรม เป็นแทนเบญจจำสำหรับพระพิธีธรรมนั่งบรรยายธรรม ซึ่งนิมนต์จากวัดที่มีพระพิธีธรรมทั้ง ๙ วัด ผลัดเปลี่ยนกันมาสวดพระอภิธรรมแทนละ ๔ รูป ทั้งกลางวัน กลางคืน ตั้งแต่วันถวายน้ำสรงพระบรมศพ จนครบกำหนด ๑๐๐ วัน หน้าแทนเบญจจำพระสวดพระอภิธรรมทั้งสองแทน ตั้งเครื่องบูชากระเบลมุกสำหรับทรงจุดบูชาธรรมถัดจากแทนเบญจจำพระสวดพระอภิธรรมเข้ามาชิดผนังด้านตะวันออกตั้งอาสน์สงฆ์ยกพื้นปลูกาดผ้าขาวตลอดสำหรับพระสวดพระพุทธรูปมณฑิในการบำเพ็ญพระราชกุศล หน้าอาสน์สงฆ์ตั้งเก้าอี้สำหรับผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทหันหน้าเข้าสู่ที่ประทับเก้าอี้แบ่งเป็นสามตอน คือ ตอนกลางแถวหน้าเป็นเก้าอี้สำหรับนายกรัชมุนตรี ประธานรัฐสภา ประธานศาลฎีกา ถัดไปข้างหลังเป็นเก้าอี้สำหรับรัฐมนตรี วุฒิสมาชิกและ



กองทหารเกียรติยศสำหรับพระบรมศพ



กองทหารเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตอนริมด้านตะวันออกเป็นเก้าอี้สำหรับประธานองคมนตรี องคมนตรี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ตอนริมด้านตะวันตกเป็นเก้าอี้สำหรับคณะทูตานุทูตและผู้แทนฝ่ายกงสุล^๓

ณ บริเวณสี่มุมที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์กองพันต่าง ๆ จัดทหารยืนยามถวายพระเกียรติยศทั้งสี่มุมมุมละหนึ่งนาย โดยผลัดเปลี่ยนเป็นวัน ๆ

ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในวันที่มีพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน และพระราชกุศลออกพระเมรุมาศ ที่หน้าศาลาทิมคคเป็นที่ตั้งกองทหารเกียรติยศสำหรับพระบรมศพ พร้อมแถวธงประจำกอง ที่ลานด้านตะวันตกชิดกำแพงแก้วเป็นที่ตั้งของชาวพนักงานประโคม สังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี กลองชนะสำหรับประโคมย่ำยามถวายพระเกียรติยศพระบรมศพ ทิมคคด้านตะวันตกจัดเป็นที่ตั้งวงดนตรีไทยประโคมเวลาพระขึ้น-ลงใน การบำเพ็ญพระราชกุศลและบำเพ็ญกุศล และที่หน้าตึกสำนักราชเลขาธิการตรงกับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ตั้งกองทหารเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมแถวธงประจำกอง นอกจากนี้ มีการตั้งประรำระหว่างศาลาทิมคคสำหรับข้าราชการทั่วไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในการเข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพ พระบาท

^๓เชิญทูตและกงสุลมาเฉพาะวันถวายน้ำสรงพระบรมศพและวันพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน โดยขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเฉพาะคณบดีทูตและภริยา.

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พ่อค้า ประชาชน เข้าถวายน้ำสรงพระบรมศพหน้าพระฉายาลักษณ์ ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง เป็นเวลา ๓ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๙ กรกฎาคม ถึงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๙ นาฬิกา จนถึงเวลา ๑๖ นาฬิกา

การถวายสักการะพระบรมศพ

เมื่อประชาชนชาวไทยทั่วทั้งประเทศได้ทราบข่าวการสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ต่างมีความรู้สึกเศร้าโศกอาลัยในความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่นี้และพร้อมใจกันเดินทางมาร่วมถวายสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท อย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกวัน ในกรณีนี้ สำนักพระราชวัง ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เตรียมการเกี่ยวกับการเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ดังนี้



ประกาศสำนักพระราชวัง

เรื่อง การถวายสักการะพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ด้วยสำนักพระราชวังได้รับพระบรมราชานุญาตในเรื่องการเข้าถวายสักการะพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังนี้

๑. เปิดศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าถวายสักการะหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๗.๐๐ น. ทุกวัน ซึ่งในกรณีนี้ได้จัดสมุดลงนามถวายสักการะไว้ ณ ที่นี้ด้วย
๒. ให้ประชาชนทั่วไปเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทได้ภายหลังการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วันแล้ว ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เป็นต้นไป เวลา ๐๙.๐๐ น. - ๑๖.๐๐ น. ทุกวัน

จึงขอประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

สำนักพระราชวัง

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘

ในการเข้าถวายสักการะพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทั้งที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและศาลาสหทัยสมาคมตั้งแต่วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นต้นมาปรากฏว่ามีประชาชนผู้จงรักภักดีจากทั่วทุกสารทิศเดินทางมาถวายสักการะพระบรมศพเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะอากาศจะร้อนระอุ หรือฝนตกหนัก มีน้ำท่วมสูงบริเวณลานพระบรมมหาราชวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน้าลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทประชาชนเหล่านั้นก็มีได้ย่อท้อ ยังคงมุ่งมั่นเข้าแถวยื่นรอขึ้นถวายสักการะพระบรมศพกันอย่างแน่นขนัดทุกวัน บรรยากาศแห่งความเศร้าสลดใจและความเพียรพยายามที่จะเข้าถวายสักการะพระบรมศพอย่างพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้จะอยู่ในความทรงจำของผู้ที่พบเห็นตราบนานเท่านาน

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทประชาชนทุกหมู่เหล่า ในชุดเครื่องแต่งกายไว้ทุกข์ สีดำ ดำ-ขาว ชุดเครื่องแบบนักเรียน นักศึกษานักศึกษาวิชาทหาร ข้าราชการพลเรือน ทหาร ตำรวจ ได้มารวมกลุ่มกันตั้งแต่ก่อนฟ้าสว่าง ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและตามเดินที่ต่างๆ ที่จัดเตรียมไว้ จะมีประชาชนนั่งเต็มทุกเดินที่ บางกลุ่มก็นั่งบนพื้นลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ด้านทิศเหนือเต็มไปหมดจนไม่มีที่ว่าง คงเหลือเฉพาะทางเดินที่ปูเสื่อทับไว้เท่านั้น



ประชาชนที่มาถวายสักการะพระบรมศพ



ประชาชนที่มาถวายสักการะพระบรมศพ



ประชาชนที่มาถวายสักการะพระบรมศพ

หากเป็นวันที่มีพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลประจำสัปดาห์ทุกวันพุธและวันศุกร์ เจ้าหน้าที่จะไม่อนุญาตให้ประชาชนขึ้นสักการะพระบรมศพจนกว่าจะเสร็จพิธี ทำให้จำนวนประชาชนที่มาเฝ้ารอเพื่อถวายสักการะพระบรมศพมีมากขึ้น ต้องแออัดเบียดเสียดกันอยู่ด้านหน้าลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เจ้าหน้าที่จะนำประชาชนที่เข้ามาในเขตพระบรมมหาราชวังไปสักการะพระพุทธรูปมหายานในวัดพระศรีรัตนศาสดารามก่อน แล้วเดินออกมาทาง



ถนนจักรจักรณ์ ผ่านหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วจึงเดินขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านมุขตะวันออก

ครั้งใกล้กำหนดเวลาที่จะให้ประชาชนได้เข้าถวายสักการะพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี คือ เวลา ๘ นาฬิกา เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะคอยกำกับจัดประชาชนให้เดินเป็นแถวตอนเรียง ๒ โดยทุกคนจะต้องถอดรองเท้าเสียก่อน แล้วเดินไปบนทางเดินที่กำหนดไว้ โดยจะมีลือปูไว้เป็นแนวทางยาวตลอดลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปจนจรดบันไดทางขึ้นและทางลงพระที่นั่งด้านมุขตะวันออกและด้านมุขเหนือ ทั้งนี้ เพื่อความเป็นระเบียบและรวดเร็วในการเข้าถวายสักการะพระบรมศพ



ประชาชนที่มาถวายสักการะพระบรมศพ

สืบเนื่องมาจากพระราชกระแสในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงห่วงใยในเรื่องต่างๆ อาทิ การจัดระเบียบขึ้นลงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทของประชาชนเป็นจำนวนมากในการเข้าถวาย

สักการะพระบรมศพ การบริการประชาชนที่พิการ คนชรา เด็ก ให้ได้รับความสะดวก การปฐมพยาบาลผู้เจ็บป่วย การจราจรและที่จอดรถ จึงทำให้ทุกฝ่ายต่างพร้อมใจกันสนองพระราชกระแส เพื่อยังความสะดวกแก่ประชาชนในทุกด้านตลอดระยะเวลาที่ประชาชนเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ซึ่งยังความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นที่ยิ่งแก่มวลพลสกนิกรโดยถ้วนหน้า

เมื่อมวลหมู่ประชาชนต่างทยอยขึ้นสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านมุขตะวันออกแล้ว ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท จะมีเจ้าหน้าที่คอยกำกับจัดหมู่ประชาชนออกเป็นกลุ่ม ๆ ก่อนที่จะเข้าถวายสักการะพระบรมศพ โดยประชาชนจะค่อย ๆ เคลื่อนเข้าไปถวายสักการะหน้าพระโกศพระบรมศพทีละกลุ่ม กลุ่มละประมาณ ๑๐-๑๕ คน



ประชาชน นักเรียน นักศึกษา ถวายสักการะพระบรมศพ

หรืออาจจะมากกว่าหรือน้อยกว่าจำนวนที่กล่าวมาก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนของประชาชนในแต่ละช่วงขณะนั้นว่าจะมีมากน้อยเพียงไร และขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของเจ้าหน้าที่ที่จะกำหนดจำนวนในแต่ละกลุ่มนั้น ๆ ด้วย โดย

ยึดหลักความเป็นระเบียบเรียบร้อยและรวดเร็วในการถวายสักการะพระบรมศพ

เมื่อมีการแบ่งกลุ่มหรือตัดตอนกลุ่มประชาชนที่เคลื่อนขึ้นสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแล้ว ก็จะมีเจ้าหน้าที่อีกฝ่ายหนึ่งทำหน้าที่ให้สัญญาณกับประชาชนกลุ่มแรกก่อน โดยให้สัญญาณประชาชนให้หมอบกราบราบที่หน้าพระโกศพระบรมศพ และให้หันหน้าไปทางทิศที่พระพุทธรูปประจำพระชนมวารสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งประดิษฐานภายใต้ต้นพญาลมहाเศวตฉัตร แล้วทุกคนหมอบกราบ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วหันกลับไปหมอบกราบที่หน้าพระโกศพระบรมศพ ๑ ครั้ง แต่หากเป็นเวลาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ประทับ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประชาชนเหล่านั้นก็จะหมอบกราบไปทางที่ประทับของทั้งสองพระองค์อีก ๑ ครั้ง เป็นเสร็จพิธี ถวายสักการะพระบรมศพ

อนึ่ง เมื่อเสร็จพิธีถวายสักการะพระบรมศพแล้ว ประชาชนบางส่วนก็นำพวงมาลัยที่ตนนำมาด้วยวางถวายไว้บนพาน ซึ่งตั้งอยู่หน้าพระโกศพระบรมศพด้วย และบางคนหรือประชาชนส่วนใหญ่ก็จะทูลเกล้าฯ ถวายเงินตามกำลังศรัทธา โดยวางไว้บนพานที่ตั้งอยู่หน้าพระโกศพระบรมศพอีกด้วย เสร็จแล้วก็จะลงจากพระที่นั่งตรงประตูด้านมุขเหนือและตรงประตูทางลงด้านนี้ จะมีเจ้าหน้าที่มอบพระฉายาลักษณ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่พลสกนิกรทุกคนที่เข้าถวายสักการะพระบรมศพ เพื่อให้ประชาชนได้เก็บไว้เป็นที่สักการะต่อไป เป็นภาพพระโกศพระบรมศพ สีสี ขนาด ๕x๗ นิ้ว ด้านหลังของภาพจะพิมพ์ตัวหนังสือข้อความ

เกี่ยวกับพระราชประวัติโดยย่อในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและหมายกำหนดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ ตั้งแต่สวรรคตจนถึงพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่พสกนิกรตั้งแต่วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นต้นไป

ครั้นประชาชนกลุ่มแรกเข้าถวายสักการะเสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มต่อไปก็จะทยอยเข้าถวายสักการะด้วยขั้นตอนเช่นเดียวกันกับกลุ่มแรกหมุนเวียนต่อเนื่องกันไปตลอดวันมิได้ขาดสาย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พสกนิกรทุกหมู่เหล่าได้มีโอกาสเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ตั้งแต่เวลา ๘ นาฬิกา ถึง ๒๔ นาฬิกา ทุกวัน แม้ขณะที่พระองค์ประทับภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประชาชนต่างได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ให้เข้าถวายสักการะพระบรมศพได้อย่างใกล้ชิด ซึ่งยังความปลาบปลื้มและซาบซึ้งแก่ประชาชนอย่างหาที่สุดมิได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดและมาถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในยามดึก ๓-๔ นาฬิกา ก่อนฟ้าสว่างของวันใหม่ ซึ่งหากเป็นเวลาทีพระองค์ประทับ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ก็ทรงอนุญาตให้ประชาชนเหล่านั้นได้เข้าถวายสักการะทันทีโดยมิต้องคอยให้ถึงกำหนดเวลาดังกล่าว และด้วยพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงเป็นห่วงในเรื่องความยากลำบากในการหาอาหารเข้ารับประทานของประชาชนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด ซึ่งมีจำนวนนับหมื่นคนในแต่ละวัน และด้วยพระบารมีปกเกล้าฯ จึงทำให้มูลนิธิเอกชนคือมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง รับพระราชกระแสจัดทูลเกล้าฯ ถวายพระองค์เพื่อพระราชทานอาหารเข้าให้กับมวลหมู่ประชาชนที่มาถวายสักการะพระบรมศพตลอดงาน ส่วนในช่วงเวลากลางวันก็จะมีบริษัทเครื่องดื่มจัดบริการน้ำดื่ม น้ำหวาน ให้กับประชาชนตลอดทั้งวันเช่นเดียวกัน และในกรณีประชาชนที่เข้าถวายสักการะพระบรมศพ มีอาการไม่สบาย เช่นเป็นลมหรือเจ็บป่วยขึ้น ก็จะมีหน่วยแพทย์ และพยาบาลประจำอยู่ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตลอดเวลา ผู้ที่มีอาการวิงเวียน หน้ามืด ก็จะได้รับแจกแอมโมเนียหอม เพื่อบรรเทาอาการดังกล่าวหรือแจกผ้าเย็น หากอากาศในช่วงนั้นร้อนจัดและอบอ้าว เป็นต้น

ถึงแม้ว่าในบางวันเมฆฝนจะโปรยปรายหรือมีพายุโหมกระหน่ำอย่างหนักหน่วง รุนแรง หรือแม้ว่าแสงแดดจะร้อนแรงกล้าสักเพียงใด แต่กลิ่นของมหาชนทุกชนชั้น ทุกอาชีพและทุกวัยจากทุกสารทิศทั่วประเทศไทย นับตั้งแต่วัยเด็กอนุบาล วัยรุ่น วัยทำงาน จนถึงวัยชรา ซึ่งต้องมีบุตรหลานจูงหรือประคองหรือถือไม้เท้าด้วยตนเองขณะก้าวเดิน ต่างมิได้ท้อถอยหรือหวั่นเกรงต่อสภาพดินฟ้าอากาศที่แปรปรวนแปรเบื้องหน้าแต่ประการใด กลิ่นของประชาชนยังคงหลังไหลด้วยดวงจิตที่มุ่งมั่นมาสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท อันเป็นสถานที่ประดิษฐานพระโกศพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งดวงใจทุกหมู่เหล่าต่างเคารพ เกิดทูลบูชา และจงรักภักดีอยู่เหนือเกล้าฯ โดยมิได้ขาดสาย ตั้งแต่เช้า สาย บ่าย เย็น ค่ำ ดึก จนกระทั่งรุ่งสว่างของวันใหม่หมุนเวียนกันเช่นนี้ทุกวัน

ประชาชนกลุ่มใด สถาบันใด ว่างในช่วงเวลาใด ก็จะเข้าถวายสักการะในช่วงเวลานั้น ๆ ส่วนประชาชนที่อยู่ห่างไกลในต่างจังหวัดทุกภูมิภาคของไทยก็จะเดินทางรอนแรมกันมาเป็นหมู่คณะในช่วงเวลากลางคืน เพื่อจะรอเข้าถวายสักการะในเวลาเช้าของวันใหม่ที่มาเยือน ระยะทางจากเหนือสุดจนถึงใต้สุดและตะวันออกจดตะวันตกของประเทศหาได้เป็นอุปสรรคที่ขวางกั้นในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีและสุดแสนอาลัยเป็นที่ยิ่งในองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือ “แม่ฟ้าหลวง” ของผองไทยทั่วประเทศ ต่างผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันเช่นนี้ตลอดเวลาทุกวัน กลุ่มแรกกลับไป กลุ่มใหม่ก็ทยอยเข้ามาแทนที่ต่อเนื่องกันตลอดเวลา นับตั้งแต่วันสวรรคตเป็นต้นมา

ณ ศาลาสหทัยสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ จัดแสดงนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีขึ้นระหว่างวันที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ถึง ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙

ห้องซีกตะวันออก ได้จัดตกแต่ง
เป็นห้องแสดงนิทรรศการ

ห้องโถงกลาง ตั้งโต๊ะวางสมุด
สำหรับให้ประชาชนลงนามถวายสักการะ
พระบรมศพ

ห้องซีกตะวันตก ตั้งพระฉายา
ลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ในพระอิริยาบถประทับยืน และพวงมาลา
รวมทั้งแผ่นป้ายชื่อ ซึ่งคณะบุคคล บุคคล
ทั้งทหาร ตำรวจ พลเรือน หน่วยราชการ
องค์การ รัฐวิสาหกิจ จังหวัด ชมรม
สถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษา โรงเรียน
บริษัท ห้างร้าน มูลนิธิ สมาคม สโมสร ฯลฯ
นำมาถวายสักการะ โดยจัดตั้งเรียงรายทั้ง
ซ้ายและขวาของพระฉายาลักษณ์ ที่เหลือน
นอกนั้นจะติดเรียงรายไว้โดยรอบผนังห้อง
ตั้งแต่ขอบบนของผนังห้องที่ต่อจากเพดาน
ลงมาจนจดขอบล่างของผนังติดกับพื้นห้อง
มองดูหลากหลายสีสันและรูปแบบนานาชนิด
ประดุกำแพงที่ทำด้วยพวงมาลาและล้อม
รอบพระฉายาลักษณ์ไว้อย่างหนาแน่นจนหา
ที่ว่างมิได้ นับเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนี



นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พระองค์แรกในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ที่ประชาชนต่างพร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลทุกรูปแบบเพื่ออุทิศถวายพระบรม-
ศพและเข้าถวายสักการะพระบรมศพด้วยความจงรักภักดีอย่างล้นหลาม เป็นที่เลื่องลือระบือไกลไปทั่วทุกสารทิศทั้ง
ใกล้และไกลทั้งนี้เพราะพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อพสกนิกรผู้ยากไร้และด้อยโอกาสในท้องถิ่นทุรกันดารตลอดมา
นำมาซึ่งความจงรักภักดีต่อพระองค์ท่านอย่างหาที่เปรียบมิได้ เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จสวรรคต
ก็คงทิ้งไว้แต่ความอาลัยอย่างสุดซึ้งของมวลหมู่พสกนิกรทั่วหน้า

นิทรรศการเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ ประกอบด้วยพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระศรี-
นครินทราบรมราชชนนี ซึ่งแสดงเกี่ยวกับพระราชภาระทางครอบครัว พระราชภาระเพื่อประเทศชาติ การสำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ พระราชกรณียกิจกุศลสงเคราะห์ งานผีพระหัตถ์ บันทึกส่วนพระองค์ ของใช้ส่วนพระองค์
อุปกรณ์การทำสวนส่วนพระองค์ หุ่นจำลองการปลูกหญ้าแฝกเพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่โครงการพัฒนาโดยดุง
ตัวอย่างการขยายพันธุ์ต้นกล้วย ดอกหน้าวัว หญ้าแฝกด้วยวิธีเพาะเลี้ยงจากเนื้อเยื่อ สิ่งของบางส่วนที่ประชาชนนำมา
ทูลเกล้าฯ ถวายบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และสิ่งประดิษฐ์ที่ทำด้วยธนบัตรเป็นรูปร่างต่างๆ เช่น ช่อดอกกล้วยไม้
ดอกกุหลาบ พุ่มทรงข้าวบิณฑ์ ดอกบัว ผีเสื้อ ดาว ฯลฯ โดยใช้ธนบัตรราคาตั้งแต่ชนิด ๑๐, ๒๐, ๕๐, ๑๐๐, ๕๐๐ และ
๑,๐๐๐ บาท เป็นต้น ซึ่งนับเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ต่อมาวันที่ ๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ณ ห้องโถงกลางได้มีการปรับเปลี่ยนการจัดนิทรรศการใหม่
โดยเพิ่มการจัดฉายภาพยนตร์เกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

เพื่อให้ประชาชนที่เข้าถวายสักการะพระฉายาลักษณ์ได้ชมทุกวัน วันละ ๖ รอบ ตั้งแต่เวลา ๑๓.๐๐ - ๑๖.๐๐ นาฬิกา

เมื่อประชาชนเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะเดินทางไปยังศาลาสหทัยสมาคมเพื่อชมนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ ด้วยความสนใจและลงนามถวายสักการะพระบรมศพในสมุดซึ่งเจ้าหน้าที่จัดเตรียมไว้ หรือหากประชาชนที่เข้าถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมากล้นจนไม่มีที่นั่งหรือยืน เจ้าหน้าที่จะแบ่งให้ประชาชนส่วนหนึ่งได้เข้าไปชมนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ และสักการะพระฉายาลักษณ์พร้อมทั้งลงนามถวายสักการะในสมุด ณ ศาลาสหทัยสมาคมเสียก่อน เมื่อกลุ่มที่เข้าถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเสร็จเรียบร้อยแล้ว กลุ่มที่อยู่ ณ ศาลาสหทัยสมาคมก็จะเดินทางไปถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแทนกลุ่มแรกต่อไป เฉพาะอย่างยิ่งหากประชาชนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด เมื่อชมนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติ แล้ว บางส่วนจะเข้าไปสักการะพระพุทธรูปมหาธรรมิกราชปฏิมากรด้วย นับเป็นการกระจายหรือแบ่งแยกปริมาณคลื่นของประชาชนในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังศาลาสหทัยสมาคมและวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทำให้จำนวนประชาชนไม่แออัดหรือคับคั่งมากเกินไปในจุดใดจุดหนึ่ง ประชาชนทุกหมู่เหล่าจะหมุนเวียนกันไปตามจุดดังกล่าวจนครบทั้งสามจุดในเวลาที่ต้องเนื่องหมุนเวียนกันโดยตลอดทั้งวัน

ในส่วนของการวางพวงมาลาถวายสักการะพระบรมศพ สำนักพระราชวังได้กำหนดดังนี้



ประกาศสำนักพระราชวัง เรื่อง การวางพวงมาลาถวายสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ตามที่สำนักพระราชวังได้ออกประกาศให้ประชาชนทั่วไปเข้าถวายสักการะพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๓๘ เป็นต้นไป ตั้งแต่เวลา ๙.๐๐ น. ถึง ๑๖.๐๐ น. ทุกวัน นั้น

เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสถวายสักการะพระบรมศพได้โดยทั่วถึงกัน สำนักพระราชวังจึงได้กำหนดให้วางพวงมาลาถวายสักการะที่หน้าพระบรมฉายาลักษณ์ ในศาลาสหทัยสมาคม แล้วจึงเชิญไปถวายบังคมพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สำหรับคณะบุคคลต่างๆ ที่ประสงค์จะวางพวงมาลาถวายสักการะหน้าพระบรมศพ บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สำนักพระราชวังจะจัดให้วางได้ โดยเริ่มตั้งแต่เวลา ๑๗.๐๐ น. ทุกวัน นอกจากทุกวันพุธและวันศุกร์ ให้เริ่มวางได้ตั้งแต่เวลา ๑๘.๐๐ น. เป็นต้นไป

สำนักพระราชวังจึงประกาศมาเพื่อทราบโดยทั่วกัน

สำนักพระราชวัง

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘



ประชาชนทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล

การเข้าถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทั้งที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและศาลาสหทัยสมาคม ประชาชนได้ถวายเงินเป็นจำนวนมาก เพื่อร่วมทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลในการพระราชพิธีพระบรมศพ เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพานตั้งไว้สำหรับรับเงินที่ประชาชนทูลเกล้าฯ ถวาย โดยมีเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเป็นผู้รวบรวมเงินที่ถวายในแต่ละวัน นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทุกวันในเวลาเสด็จพระราชดำเนินมาถวายภัตตาหารเช้าแด่พระสงฆ์ที่สวดพระอภิธรรมในตอนค่ำ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำริให้รวบรวมเงินจำนวนดังกล่าวไว้สร้างโรงพยาบาลเพื่อเป็นสิ่งอนุสรณ์แด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีต่อไป ทางสำนักพระราชวังได้ตีตีประกาศแจ้งยอดเงินที่มีผู้ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลไว้ที่หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ในวันที่มีพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ ซึ่งได้แก่ วันพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วัน ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน วันพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นการส่วนพระองค์ ทุกวันอังคารในช่วงเวลา ๑๐๐ วัน ของการสวรรคต และหลังจากช่วงเวลา ๑๐๐ วัน จนถึงวันพฤหัสบดีที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งราชสกุลทุกมหาสาขา คณะรัฐบาล และภาคเอกชนต่างๆ ได้ประกอบพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายประจำทุกสัปดาห์นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนเข้าถวายสักการะพระบรมศพได้เป็นช่วงๆ ตามความเหมาะสม

เมื่อครบกำหนดวันเข้าถวายบังคมพระบรมศพแล้ว ประชาชนยังคงเดินทางมายังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นระยะๆ ทางสำนักพระราชวังจึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตขยายเวลาเข้าถวายสักการะพระบรมศพต่อไปจนถึงวันศุกร์ที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ก่อนวันพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุในการถวายพระเพลิงพระบรมศพหนึ่งวัน ปรากฏว่าคลื่นมหาชนล้นไหลมาในวันสุดท้ายอย่างเนืองแน่นยิ่งกว่าทุกๆ วันที่ผ่านมา

อนึ่ง การเข้าถวายสักการะพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีของประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าทั่วประเทศในครั้งนี้ ปรากฏว่า มีพวงมาลาที่คณะบุคคลและบุคคลต่างๆ นำมาทูลเกล้าฯ ถวายทั้งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และที่ศาลาสหทัยสมาคม มีจำนวนทั้งสิ้น ๒,๓๖๒ พวง และมีประชาชนที่มากราบถวายบังคมพระบรมศพฯ บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ระหว่างวันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ถึงวันที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ จำนวน ๓,๒๕๕,๐๑๙ คน พร้อมทั้งได้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล เป็นจำนวนทั้งสิ้น ๓๑๔,๒๔๖,๕๖๐ บาท ๕๙ สตางค์

การบำเพ็ญพระราชกุศล การบำเพ็ญพระกุศล และการบำเพ็ญกุศล ถวายพระบรมศพ

นับแต่วันสวรรคตเป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำเพ็ญพระราชกุศลตามราชประเพณี ให้มีพระพิธีธรรมนิมนต์จากวัดหลวงทั้ง ๙ วัด คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสระเกศ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดระฆังโฆสิตาราม วัดประยุรวงศาวาส วัดอนงคาราม และวัดราชสิทธิาราม สวดพระอภิธรรมทั้งกลางวัน กลางคืน โดยเริ่มสวดตั้งแต่วันที่ ๖ นาฬิกา จนถึง ๒๔ นาฬิกา ทุกวัน มีกำหนด ๑๐๐ วัน โดยสลับเปลี่ยนเป็นชุด ชุดละ ๘ รูป ชุดแรกจะสวดตั้งแต่ ๖ นาฬิกา ถึง ๘ นาฬิกา ชุดที่ ๒ จะสวดตั้งแต่ ๑๐ นาฬิกา ถึง ๑๒ นาฬิกา ชุดที่ ๓ จะสวดตั้งแต่ ๑๔ นาฬิกา ถึง ๒๔ นาฬิกา ซึ่งพระสงฆ์ชุดนี้จะจำวัดที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อรับพระราชทานฉันทน์เช้า และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จะเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประเคนภัตตาหารแด่พระสงฆ์เป็นประจำทุกเช้า

ในการนี้ มีการประโคมย่ำยามพระบรมศพตามโบราณราชประเพณี เพื่อเป็นสัญญาณให้ทราบกำหนดเวลาปฏิบัติหน้าที่ โดยมีพนักงานอยู่เวรตีระฆังบอกเวลา มีพนักงานประโคมแต่งกายสวมเสื้อเข้มขาบ นุ่งกางเกงมัสหลู๋ สวมหมวกทรงประพาสโหมดเทศยอดจุก เป่าปี่ ๒ สังข์ ๑ แตรรอง ๘ เบิ่ง ๑ และกลองชนะ ๒๐ ประโคมเพลงสำหรับบทตามกำหนด ประโคมย่ำยามเวลา ๖ นาฬิกา ๑๒ นาฬิกา ๑๘ นาฬิกา ๒๑ นาฬิกา และ ๒๔ นาฬิกา ทุกวันจนครบกำหนดไว้ทุกชุดตามพระเกียรติยศพระบรมศพ ซึ่งในพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อพนักงานเครื่องสูงและกลองชนะ สำนักพระราชวัง ประโคมย่ำยามตามพระราชประเพณีแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรจัดวงปี่พาทย์นางหงส์ มาบรรเลงต่อจากพนักงานเครื่องสูงและกลองชนะ เครื่องดนตรีที่ใช้มีปี่ชวา ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ข้องวงใหญ่ ข้องวงเล็ก กลองทัด และฉิ่ง บรรเลงเพลงนางหงส์สองชั้น ประกอบด้วย เพลงพราหมณ์เก็บหัวแหวน เพลงสาวสอดแหวน เพลงแสนสุดสวาท เพลงแมลงปอทอง และเพลงแมลงวันทอง

สำนักพระราชวังได้ออกกำหนดการประจำวันตลอด ๑๐๐ วัน ดังนี้

เวลา ๐๖.๐๐ นาฬิกา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ถึง ๒๔.๐๐ นาฬิกา ประโคมย่ำยาม

เวลา ๐๗.๐๐ นาฬิกา พระพิธีธรรมรับพระราชทานฉันทน์เช้า

เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา พระพิธีธรรมรับพระราชทานฉันทน์เพล

เวลา ๑๒.๐๐ นาฬิกา ประโคมย่ำยาม

เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา ถวายพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ ทุกวันพุธ และทุกวันศุกร์

เวลา ๑๗.๔๕ นาฬิกา พระสงฆ์สดับปกรณ์

เวลา ๑๘.๐๐ นาฬิกา ประโคมย่ำยาม

เวลา ๒๐.๔๕ นาฬิกา พระสงฆ์สดับปกรณ์

เวลา ๒๑.๐๐ นาฬิกา ประโคมย่ำยาม

เวลา ๒๔.๐๐ นาฬิกา ประโคมย่ำยาม

อนึ่ง ในการบำเพ็ญพระราชกุศลพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม นั้น สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีมีหนังสือด่วนที่สุด ที่ นร ๐๒๑๗/ ว ๑๑๑ ลงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๓๘ ที่ นร ๐๒๑๗/ ว ๑๑๒ ลงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๓๘ และที่ นร ๐๒๑๗/ ว ๑๒๒ ลงวันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘ มอบหมายให้แต่ละกระทรวงรับ

ผิดชอบจัดเวรเฝ้าฯ เข้าฟังพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันละ ๑ กระทรวง แบ่งเป็น ๓ ผลัด คือเวลา ๖ นาฬิกา ถึง ๘ นาฬิกา ๑๐ นาฬิกา ถึง ๑๒ นาฬิกา และ ๑๔ นาฬิกา ถึง ๒๒ นาฬิกา แต่ละผลัดจัดเป็นข้าราชการระดับ ๗ ขึ้นไปผลัดละ ๓๐ คน ตามบัญชีดังนี้

บัญชีการจัดข้าราชการเข้าเฝ้าฯ ในพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ลำดับที่	รายชื่อกระทรวง	วันที่เข้าเวรเฝ้าฯ
๑.	สำนักนายกรัฐมนตรี	๒๐ ก.ค., ๔ ส.ค., ๑๙ ส.ค., ๓ ก.ย., ๑๘ ก.ย., ๓ ต.ค., ๑๘ ต.ค.
๒.	กระทรวงกลาโหม	๒๑ ก.ค., ๕ ส.ค., ๒๐ ส.ค., ๔ ก.ย., ๑๙ ก.ย., ๔ ต.ค., ๑๙ ต.ค.
๓.	กระทรวงการคลัง	๒๒ ก.ค., ๖ ส.ค., ๒๑ ส.ค., ๕ ก.ย., ๒๐ ก.ย., ๕ ต.ค., ๒๐ ต.ค.
๔.	กระทรวงการต่างประเทศ	๒๓ ก.ค., ๗ ส.ค., ๒๒ ส.ค., ๖ ก.ย., ๒๑ ก.ย., ๖ ต.ค., ๒๑ ต.ค.
๕.	กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	๒๔ ก.ค., ๘ ส.ค., ๒๓ ส.ค., ๗ ก.ย., ๒๒ ก.ย., ๗ ต.ค., ๒๒ ต.ค.
๖.	กระทรวงคมนาคม	๒๕ ก.ค., ๙ ส.ค., ๒๔ ส.ค., ๘ ก.ย., ๒๓ ก.ย., ๘ ต.ค., ๒๓ ต.ค.
๗.	กระทรวงพาณิชย์	๒๖ ก.ค., ๑๐ ส.ค., ๒๕ ส.ค., ๙ ก.ย., ๒๔ ก.ย., ๙ ต.ค., ๒๔ ต.ค.
๘.	กระทรวงมหาดไทย	๒๗ ก.ค., ๑๑ ส.ค., ๒๖ ส.ค., ๑๐ ก.ย., ๒๕ ก.ย., ๑๐ ต.ค., ๒๕ ต.ค.
๙.	กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม	๒๘ ก.ค., ๑๒ ส.ค., ๒๗ ส.ค., ๑๑ ก.ย., ๒๖ ก.ย., ๑๑ ต.ค., ๒๖ ต.ค.
๑๐.	กระทรวงยุติธรรม	๒๙ ก.ค., ๑๓ ส.ค., ๒๘ ส.ค., ๑๒ ก.ย., ๒๗ ก.ย., ๑๒ ต.ค.
๑๑.	กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม	๓๐ ก.ค., ๑๔ ส.ค., ๒๙ ส.ค., ๑๓ ก.ย., ๒๘ ก.ย., ๑๓ ต.ค.

ลำดับที่	รายชื่อกระทรวง	วันที่เข้าเวรฝ้าฯ
๑๒.	กระทรวงศึกษาธิการ	๓๑ ก.ค., ๑๕ ส.ค., ๓๐ ส.ค., ๑๔ ก.ย., ๒๙ ก.ย., ๑๔ ต.ค.
๑๓.	กระทรวงสาธารณสุข	๑ ส.ค., ๑๖ ส.ค., ๓๑ ส.ค., ๑๕ ก.ย., ๓๐ ก.ย., ๑๕ ต.ค.
๑๔.	กระทรวงอุตสาหกรรม	๒ ส.ค., ๑๗ ส.ค., ๑ ก.ย., ๑๖ ก.ย., ๑ ต.ค., ๑๖ ต.ค.
๑๕.	ทบวงมหาวิทยาลัย	๓ ส.ค., ๑๘ ส.ค., ๒ ก.ย., ๑๗ ก.ย., ๒ ต.ค., ๑๗ ต.ค.

นอกจากการบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์เป็นประจำทุกวันแล้ว เมื่อครบกำหนด ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ของการเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวายตามราชประเพณีการพระบรมศพที่เคยบำเพ็ญมาแต่โบราณ นอกจากนี้ ทุกๆ วันอังคาร ซึ่งตรงกับวันเสด็จสวรรคตแต่ไม่ตรงกับพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชานุญาตเปิดโอกาสให้ราชสกุลทุกมหาสาขา หน่วยงานราชการ คณะบุคคล องค์กร สมาคมต่างๆ เป็นเจ้าภาพบำเพ็ญพระราชกุศลและบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพจนถึงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙

การบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเพื่อทรงสดับพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมเป็นประจำนับตั้งแต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเสด็จสวรรคต จะดเสด็จพระราชดำเนินเฉพาะวันที่ทรงมีพระราชกิจจำเป็นและทรงพระประชวรเท่านั้น นอกจากนี้ยังทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเป็นพิเศษ คือ หลังจากครบ ๑๐๐ วันแล้ว ทุกเย็นวันพุธและวันศุกร์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์จากพระอารามต่างๆ ทั่วประเทศมาถวายพระธรรมเทศนาหน้าพระที่นั่ง

ในการนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน พระราชธิดาพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาคู พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ หม่อมเจ้าจุฑาววัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรเศร มหิดล หม่อมเจ้าจักรีวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรวีร มหิดล หม่อมเจ้าหญิงบุษย์น้ำเพชร มหิดล^๕ นาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน พระสวามีในสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี นายปีเตอร์ เจนเสน พระสวามีในทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และหม่อมสุจาริณี มหิดล ตามเสด็จฯ และเสด็จฯ ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่อทรงสดับพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ตามพระราชอัธยาศัย ดังนี้



ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์



^๕ต่อมาได้รับพระราชทานนามว่า หม่อมเจ้าหญิงสิริวัณวรี มหิดล.

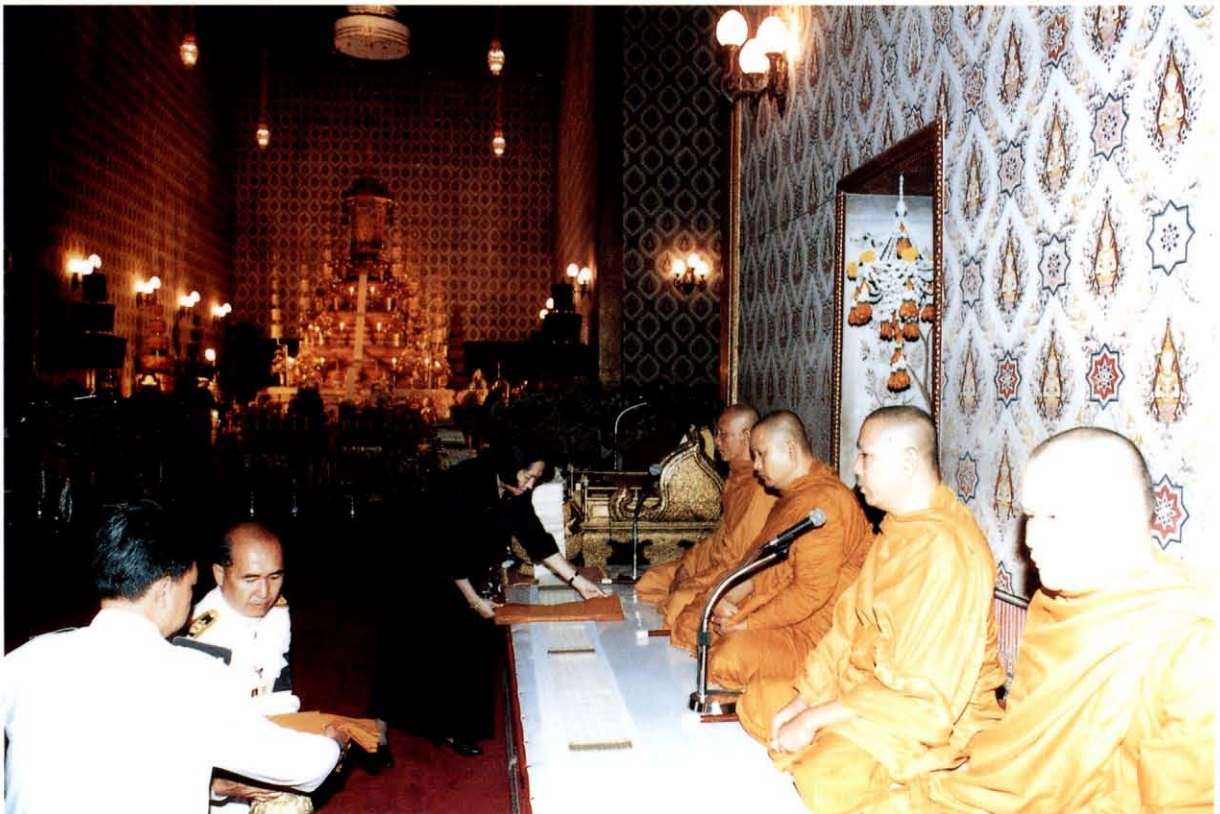




ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์



ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลส่วนพระองค์



วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันพุธที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ การประดิษฐานพระบรมศพ	๒๒.๐๐ - ๒๒.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๐ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๑.๓๕ - ๒๒.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๒๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ พร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๓๐ - ๒๑.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	๒๒.๑๐ - ๒๒.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันอาทิตย์ที่ ๒๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๐.๓๕ - ๑๑.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ถวายภัตตาหารเพล
	๑๙.๒๕ - ๒๐.๔๗ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาวัฒนวงศ์
	๑๙.๓๐ - ๒๐.๔๖ นาฬิกา	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทิน นัดตามาดู และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
	๑๙.๔๕ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูก เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๐๐ - ๒๑.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๒.๐๕ - ๒๒.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๒๔ และวันอังคาร ที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทักษิณานุปทานครบ ๗ วัน		
วันพุธที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๘ - ๑๙.๔๗ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันพฤหัสบดีที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๗ - ๒๐.๔๘ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๐.๒๕ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๔๕ - ๒๑.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๕.๒๕ - ๑๖.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๙.๓๕ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๔๐ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๒๑.๕๕ - ๒๒.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๗.๑๐ - ๑๘.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๘.๒๕ - ๑๙.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๑๐ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันเสาร์ที่ ๒๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๑๐ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๓๕ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๓๗ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๒๐.๒๕ - ๒๑.๒๘ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๗.๑๐ - ๑๘.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันอาทิตย์ที่ ๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๑๐ - ๑๙.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๘.๔๐ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ การบำเพ็ญพระราชกุศล ประจำสัปดาห์ที่ ๑	๑๖.๐๐ - ๑๙.๓๐ นาฬิกา ๑๖.๑๕ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา ๑๖.๓๕ - ๑๘.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรม- โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ พระเจ้า หลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
วันอังคารที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ การบำเพ็ญพระราชกุศล ประจำสัปดาห์ที่ ๑	๑๐.๑๕ - ๑๓.๐๐ นาฬิกา ๑๘.๓๕ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรม- โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระ เจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส ราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันพุธที่ ๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๐๕ - ๑๘.๔๕ นาฬิกา ๑๗.๐๗ - ๑๘.๕๕ นาฬิกา ๑๘.๓๒ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร- ราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริ- ภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทร กิติคุณ นาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน
วันพฤหัสบดีที่ ๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๕ - ๒๐.๑๐ นาฬิกา ๑๘.๑๕ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา ๒๐.๒๕ - ๒๑.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันศุกร์ที่ ๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๒๐ - ๑๘.๓๗ นาฬิกา ๒๐.๒๕ - ๒๑.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๑๕ - ๑๘.๒๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอาทิตย์ที่ ๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๓๕ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ นาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน
	๑๙.๔๕ - ๒๑.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๑๘.๓๕ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ การบำเพ็ญพระราชกุศล ประจำสัปดาห์ที่ ๒	๑๘.๔๕ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ นาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน
	๒๓.๕๕ - ๒๔.๑๕ นาฬิกา	ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ
	๑๖.๐๔ - ๑๗.๓๕ นาฬิกา	หม่อมเจ้าจุฑาวัชร หม่อมเจ้าวัชรเศวต หม่อมเจ้าจักรีวัชร หม่อมเจ้าวัชรวิรุ หม่อมเจ้าหญิงบุษย์น้ำเพชร และหม่อมสุจารีณี มหิดล
	๑๖.๐๖ - ๑๗.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ
	๑๖.๒๐ - ๑๗.๓๕ นาฬิกา	ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน
วันอังคารที่ ๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ การบำเพ็ญพระราชกุศล	๑๖.๒๕ - ๑๗.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๖.๓๐ - ๑๗.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	๑๙.๔๕ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๑๐.๐๕ - ๑๑.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร-

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
ประจำสัปดาห์ที่ ๒		<p>ราชกุมารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ หม่อมเจ้าจุฑาวัชร หม่อมเจ้าวัชรเศวต หม่อมเจ้าจักรีวัชร หม่อมเจ้าวัชรวิริ หม่อมเจ้าหญิงบุษย์น้ำเพชร หม่อมสุจาริณี มหิดล นาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน ถวายภัตตาหารเพล</p> <p>๒๐.๐๐ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์</p>
วันพุธที่ ๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	<p>๑๐.๐๐ - ๑๐.๓๕ นาฬิกา</p> <p>๑๗.๑๐ - ๑๘.๔๐ นาฬิกา</p> <p>๑๘.๕๐ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา</p> <p>๒๐.๔๐ - ๒๑.๒๕ นาฬิกา</p>	<p>ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน</p> <p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว</p> <p>สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี</p> <p>สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์</p>
วันพฤหัสบดีที่ ๑๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	<p>๑๙.๐๐ - ๒๑.๒๕ นาฬิกา</p>	<p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์</p>
วันศุกร์ที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	<p>๑๐.๕๐ - ๑๑.๐๕ นาฬิกา</p> <p>๑๖.๔๐ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา</p> <p>๑๗.๓๐ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา</p> <p>๒๐.๔๕ - ๒๒.๑๕ นาฬิกา</p>	<p>ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และนายปีเตอร์ เจนเสน พระสวามี ถวายภัตตาหารเพล</p> <p>ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และนายปีเตอร์ เจนเสน พระสวามี</p> <p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว</p> <p>สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์</p>
วันเสาร์ที่ ๑๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	<p>๑๒.๔๕ - ๑๔.๕๕ นาฬิกา</p>	<p>พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว</p>
วันอาทิตย์ที่ ๑๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	<p>๑๐.๕๐ - ๑๑.๔๕ นาฬิกา</p>	<p>ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และนายปีเตอร์ เจนเสน พระสวามี ถวายภัตตาหารเพล</p>

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันจันทร์ที่ ๑๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๓ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๒๐ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๓๐ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๐.๓๐ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๒๕ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๐.๐๐ - ๑๒.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร- ราชกุมารี พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ถวายภัตตาหารเพล
วันพุธที่ ๑๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๕ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๒๐.๓๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๐.๓๐ - ๑๒.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ถวายภัตตาหารเพล
วันพฤหัสบดีที่ ๑๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๔๐ - ๑๙.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๐.๒๕ - ๒๑.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๐.๕๕ - ๑๒.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๑๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๕ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	นายปีเตอร์ เจนเสน พระสวามี ในทูลกระหม่อมหญิง อุบลรัตน
	๑๐.๔๐ - ๑๐.๕๕ นาฬิกา	ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน ถวายภัตตาหารเพล
	๑๗.๒๕ - ๑๘.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๘.๓๘ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันเสาร์ที่ ๑๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๐ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๐๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๒๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๖.๐๕ - ๑๗.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๘.๒๐ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๑๘ - ๑๙.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๑.๓๐ - ๒๒.๒๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันอังคารที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๙.๔๕ - ๑๑.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ถวายภัตตาหารเพล
	๑๙.๐๐ - ๒๑.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๑๙.๕๐ - ๒๑.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๑.๔๐ - ๒๒.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันพุธที่ ๒๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๐๐ - ๒๐.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๑๓ - ๒๑.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันพฤหัสบดีที่ ๒๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๕๐ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๒๐ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๒๑.๔๕ - ๒๒.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันศุกร์ที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๕๕ - ๑๙.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๐๐ - ๒๐.๔๗ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันเสาร์ที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๑.๔๕ - ๒๓.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๔๐ - ๒๐.๓๑ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๕๕ - ๒๐.๕๑ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๐ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๘.๔๐ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร- ราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริ- ภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทร กิติคุณ
	๒๑.๓๐ - ๒๒.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันจันทร์ที่ ๒๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๑๘.๓๐ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๔๐ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันพุธที่ ๓๐ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๑.๓๐ - ๒๓.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๖.๑๕ - ๑๖.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๗.๓๐ - ๒๑.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๑.๒๐ - ๒๑.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๖.๑๘ - ๑๘.๑๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๗.๕๘ - ๑๙.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๑.๓๕ - ๒๒.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันศุกร์ที่ ๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๔๐ - ๑๙.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๔.๐๐ - ๑๔.๑๐ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และ หม่อมเจ้าวัชรเศวต หม่อมเจ้าวัชรวิริ หม่อมเจ้าหญิงบุษย์ น้ำเพชร และหม่อมสุจาริณี มหิดล
	๑๘.๕๕ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๑.๒๐ - ๒๒.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอาทิตย์ที่ ๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๐๐ - ๑๘.๑๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันจันทร์ที่ ๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๕๒ - ๒๑.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอังคารที่ ๕ และวันพุธที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทักษิณานุประทานครบ ๕๐ วัน		
วันพฤหัสบดีที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๕ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๐ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๔๖ - ๒๑.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๐ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอาทิตย์ที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๕ - ๒๐.๑๙ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ คณะสงฆ์ จินิกายประกอบพิธีงเด็ก	๑๐.๐๐ - ๑๑.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๓.๔๕ - ๑๕.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๑๕ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอังคารที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๐.๐๐ - ๑๑.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชร- รัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ถวายภัตตาหารเพล
วันพุธที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๔๕ - ๒๑.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๑.๕๐ - ๒๓.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	๑๙.๕๐ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๙ - ๑๙.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๑.๔๕ - ๒๓.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๑๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๕ - ๒๑.๑๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๕๐ - ๒๑.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอาทิตย์ที่ ๑๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๔๐ - ๒๑.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ คณะสงฆ์อนัมนิกาย ประกอบพิธีกึ่งเด็ก	๙.๐๕ - ๙.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	๑๙.๐๔ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรม- หลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๑๐ - ๒๓.๑๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร- ราชกุมารี
	๒๐.๒๕ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๒๑.๓๐ - ๒๒.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอังคารที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๖.๔๐ - ๑๖.๔๕	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	นาฬิกา	
	๑๗.๑๐ - ๑๗.๔๕	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นำเสด็จฯ สมเด็จพระราชินีนาถโสภา แห่งเบลเยียมมาทรงวางพวงมาลา
วันพุธที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๑.๑๕ - ๒๒.๐๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
	๑๕.๓๐ - ๑๗.๐๐	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๕๗ - ๒๐.๔๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
	๑๖.๕๕ - ๑๘.๑๕	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๒๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๑.๐๐ - ๒๒.๑๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
	๒๑.๔๕ - ๒๒.๒๕	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๒๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๐ - ๑๙.๔๕	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	นาฬิกา	
	๑๙.๒๕ - ๒๐.๔๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๖.๔๕ - ๑๗.๕๕	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	นาฬิกา	
	๒๐.๐๐ - ๒๑.๔๖	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๒๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๔๕ - ๑๙.๔๕	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	นาฬิกา	
	๑๙.๐๕ - ๒๐.๑๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๑.๔๐ - ๒๒.๓๐	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	นาฬิกา	
	๑๓.๔๐ - ๑๖.๑๐	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
นายอุเทน เตชะไพบูลย์ ร่วมกับมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง สมาคมจีน	๒๑.๐๐ - ๒๑.๓๐	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
ต่าง ๆ ฯลฯ ประกอบพิธีงเด็ก วันอังคารที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๕๐ - ๒๑.๑๓ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
	๒๑.๒๕ - ๒๒.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๑.๔๕ - ๒๒.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันพุธที่ ๒๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๕๐ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๓๐ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๐ - ๒๑.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๒๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๕ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๐๐ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๑.๔๕ - ๒๒.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๑๐ - ๑๙.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอาทิตย์ที่ ๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๕๕ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๕๕ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๐.๐๕ - ๑๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงประกอบพิธีงเด็ก
นายเจริญและคุณหญิง วรรณมา สิริวัฒนภักดี	๑๓.๔๗ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
และคณะ พร้อมด้วย มูลนิธิสิริวัฒนภักดี	๑๖.๕๕ - ๑๙.๒๕ นาฬิกา	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาตี นัดตามาตุ พร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้า พัชรกิติยาภา
ประกอบพิธีงเด็ก	๑๙.๑๕ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
	๑๙.๑๕ - ๒๑.๐๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
วันอังคารที่ ๓ ตุลาคม	๒๐.๑๘ - ๒๑.๑๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	พระบรมราชินีนาถ
วันพุธที่ ๔ ตุลาคม	๑๘.๑๐ - ๒๐.๓๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	
วันพฤหัสบดีที่ ๕ ตุลาคม	๑๗.๒๐ - ๑๘.๔๐	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๕๕ - ๒๒.๐๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
วันศุกร์ที่ ๖ ตุลาคม	๑๘.๑๐ - ๑๙.๔๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	
วันเสาร์ที่ ๗ ตุลาคม	๑๙.๔๐ - ๒๑.๓๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	
วันอาทิตย์ที่ ๘ ตุลาคม	๑๘.๒๐ - ๑๙.๒๕	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๕๕ - ๒๐.๐๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
วันจันทร์ที่ ๙ ตุลาคม	๒๐.๒๕ - ๒๒.๐๓	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	พระบรมราชินีนาถ
วันอังคารที่ ๑๐ ตุลาคม	๒๐.๐๕ - ๒๑.๓๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	
วันพุธที่ ๑๑ ตุลาคม	๑๘.๐๐ - ๑๙.๕๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	
	๒๑.๓๕ - ๒๒.๓๕	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
	นาฬิกา	กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันพฤหัสบดีที่ ๑๒ ตุลาคม	๒๐.๔๕ - ๒๒.๔๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	พระบรมราชินีนาถ
วันศุกร์ที่ ๑๓ ตุลาคม	๑๘.๐๕ - ๑๙.๔๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	
	๒๑.๔๐ - ๒๓.๐๐	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
	นาฬิกา	กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๑๔ ตุลาคม	๒๐.๔๕ - ๒๓.๑๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ
พุทธศักราช ๒๕๓๘	นาฬิกา	พระบรมราชินีนาถ

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอาทิตย์ที่ ๑๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๗ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๑.๓๐ - ๒๒.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันจันทร์ที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๑๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๔๐ - ๒๑.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๐ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๑๐ - ๒๑.๑๓ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันพฤหัสบดีที่ ๑๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๐ - ๒๐.๒๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๒๐ - ๒๒.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๒๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๕๕ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๑๐ - ๒๒.๐๖ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๒๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๐ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๐๐ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๒๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๕๕ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราช- สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอังคารที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๕๘ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๐๘ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๒๕ และวันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ทรงบำเพ็ญพระราช กุศลทักษิณานุปทานครบ		

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
๑๐๐ วัน สมุดคมนักธุรกิจ สัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประกอบพิธีงเด็ก วันศุกร์ที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๕ - ๒๐.๓๘ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๘.๔๐ - ๒๐.๓๘ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันเสาร์ที่ ๒๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๑๐ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	๑๙.๕๕ - ๒๒.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๕ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพรัตน- ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๓๐ - ๒๑.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๖.๕๕ - ๑๘.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๔๐ - ๒๒.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๕๐ - ๑๙.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๔๕ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๙.๕๕ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
วันพฤหัสบดีที่ ๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๒๕ - ๒๐.๒๘ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๔๕ - ๒๒.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๕ - ๒๐.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๐.๕๐ - ๒๑.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันเสาร์ที่ ๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๔๐ - ๒๒.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๑๗ - ๑๙.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๓๐ - ๑๙.๔๗ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๐๐ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอังคารที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๒๐ - ๒๑.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๔.๒๕ - ๑๕.๒๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๗.๔๕ - ๑๙.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๐ - ๑๙.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๑๕ - ๒๒.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
	๒๑.๐๕ - ๒๒.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๑๐ - ๒๐.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๒๕ - ๒๒.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๐ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๔๐ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๐ - ๑๙.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๙.๑๐ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๒๑.๑๕ - ๒๓.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๕ - ๒๒.๑๓ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันพุธที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๒๕ - ๒๒.๑๓ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๗.๔๕ - ๒๑.๑๘ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๕ - ๒๑.๑๘ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
	๑๕.๐๐ - ๑๖.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๐ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๑๐ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพรัตน- ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันอาทิตย์ที่ ๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๕ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๒๕ - ๒๒.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๑.๑๕ - ๒๒.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันอังคารที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๔๑ - ๒๓.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๑.๓๐ - ๒๓.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันพุธที่ ๒๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๐ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๐๓ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๒๐ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๙.๔๕ - ๒๒.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๑.๐๕ - ๒๒.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๑ - ๑๙.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๓๘ นาฬิกา ๒๑.๐๐ - ๒๒.๕๕ นาฬิกา	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๕๕ - ๒๓.๐๕ นาฬิกา ๒๑.๒๕ - ๒๓.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันพุธที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๒ - ๒๐.๓๗ นาฬิกา ๑๙.๓๐ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๑๐ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา ๒๐.๕๕ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันศุกร์ที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๔ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๐ - ๒๓.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๕๐ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา ๑๘.๕๒ - ๒๐.๔๒ นาฬิกา ๑๙.๐๐ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันพุธที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๕ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ พร้อมด้วย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระ บรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระเจ้าว รวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ถวาย

วัน	เวลาเสด็จ ฯ	รายพระนามและรายนาม
วันพฤหัสบดีที่ ๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๒๐ - ๒๐.๒๐ นาฬิกา	เหรียญขององค์การ FAO หน้าพระโกศพระบรมศพ และทรงสดับพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม
วันศุกร์ที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๕ - ๒๑.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๔๐ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๕ - ๒๑.๑๒ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๕ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๐ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๑.๐๐ - ๒๑.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๐.๐๕ - ๑๒.๑๐ นาฬิกา	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทิน นัดตามาตุ ถวายภัตตาหารเพล
	๑๙.๔๕ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๐ - ๒๐.๑๘ นาฬิกา	พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทิน นัดตามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
วันเสาร์ที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๕ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๕๕ - ๑๙.๔๗ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๓๕ - ๑๘.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๙.๐๕ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๕๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอังคารที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๕๐ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๑๐ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๐.๓๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันพุธที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๐ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๑๕ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๓๕ - ๒๑.๒๙ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
วันศุกร์ที่ ๒๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๕๕ - ๒๐.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๐๕ - ๒๐.๒๔ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๐๘ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
วันอาทิตย์ที่ ๒๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๗.๕๐ - ๑๘.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๒๕ - ๑๙.๑๗ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๙.๓๐ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๔๓ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอังคารที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๐๙.๕๕ - ๑๑.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ถวายภัตตาหารเพล
	๑๙.๐๕ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๑๕ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๒๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๔๐ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
	๑๘.๔๒ - ๒๐.๑๒ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๒๐.๐๕ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๒๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๓๕ - ๒๐.๐๘ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๘.๕๐ - ๒๐.๑๘ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๓๕ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันเสาร์ที่ ๓๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๐ - ๑๙.๑๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๐๘ - ๒๐.๒๓ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	๑๘.๒๐ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๒๐ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๒๐.๒๐ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๕.๕๘ - ๑๖.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๗.๕๕ - ๑๙.๒๒ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๒๐.๐๓ - ๒๑.๓๔ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๔๕ - ๑๙.๓๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๕๓ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๒๐ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๘.๔๐ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันพฤหัสบดีที่ ๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๒๕ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันศุกร์ที่ ๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๐ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๓๐ - ๒๑.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอาทิตย์ที่ ๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๑๐ - ๑๙.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๑๕ - ๒๐.๑๒ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๒๕ - ๒๐.๑๓ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันอังคารที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๐๕ - ๒๑.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๔๕ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๐๖ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๔๕ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๘.๕๐ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๘ - ๑๙.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๓๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอังคารที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๑.๑๓ - ๒๒.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๐๕ - ๒๐.๔๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๔๒ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๑๕ - ๑๙.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันเสาร์ที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๐๕ - ๒๐.๒๒ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๐๗ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันอาทิตย์ที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๓๕ - ๑๙.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๐ - ๒๐.๑๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๑.๐๘ - ๒๒.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๓๕ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๑.๐๕ - ๒๒.๑๓ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๒๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๓๘ - ๒๐.๐๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๔๕ - ๑๙.๔๙ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๑๙.๔๐ - ๑๙.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๔๕ - ๒๐.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๒๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๕๐ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๐๐ - ๒๑.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๐๕ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๑๕ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๓๐ - ๒๐.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๐๐ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันศุกร์ที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๒๐ - ๑๙.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๐ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๑๐ - ๒๑.๑๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๓ - ๒๐.๑๙ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๐๐ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๕๕ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๕ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๕๐ - ๒๑.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๒๐ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๘.๓๕ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๐๕ - ๒๐.๐๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	๑๙.๐๕ - ๒๐.๓๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันจันทร์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๔๖ - ๒๑.๓๓ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๑๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๗.๕๐ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๘.๔๕ - ๒๐.๒๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๔๐ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันศุกร์ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๕ - ๒๐.๐๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
วันเสาร์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๙ - ๒๐.๐๕	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	นาฬิกา	
วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๕ - ๒๐.๓๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
	๑๙.๒๐ - ๒๐.๓๐	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
วันจันทร์ที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๒๐ - ๒๐.๓๕	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	นาฬิกา	
วันอังคารที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๘ - ๑๙.๓๓	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
วันพุธที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๓๐ - ๒๐.๕๐	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	๑๙.๔๕ - ๒๑.๑๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๕ - ๒๐.๒๐	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	นาฬิกา	
วันศุกร์ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๐๐ - ๒๑.๓๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
	นาฬิกา	
	๑๘.๓๕ - ๒๐.๓๘	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันเสาร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๕ - ๑๙.๕๐	สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
	นาฬิกา	
	๒๐.๒๐ - ๒๑.๒๗	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๐๕ - ๑๙.๕๕	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	นาฬิกา	
	๑๘.๕๕ - ๑๙.๕๕	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	นาฬิกา	
	๑๙.๒๕ - ๒๑.๑๐	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
นาฬิกา		

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๐ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๑๕ - ๒๐.๔๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๐๕ - ๒๑.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๙.๔๐ - ๒๑.๐๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๓๘ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙	๒๐.๒๐ - ๒๑.๓๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันเสาร์ที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๒๐ - ๑๙.๕๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระ บรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิ วัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๔๓ - ๑๘.๕๑ นาฬิกา	สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
	๑๘.๔๓ - ๒๐.๑๖ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันอังคารที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๗.๕๐ - ๑๙.๒๐ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๒๒ - ๒๑.๕๕ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
วันพุธที่ ๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๑๕ - ๒๐.๒๐ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเทพรัตนราช สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี
วันพฤหัสบดีที่ ๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๕.๕๐ - ๑๖.๓๔ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
	๒๐.๒๕ - ๒๑.๔๑ นาฬิกา	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ
วันศุกร์ที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙	๑๘.๐๐ - ๒๐.๕๕ นาฬิกา	สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

วัน	เวลาเสด็จฯ	รายพระนามและรายนาม
<p>วันเสาร์ที่ ๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ งานพระราชพิธีออกพระเมรุมาศ วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ พระราชพิธีถวายพระเพลิง พระบรมศพ</p>	<p>๑๘.๑๕ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา ๑๘.๒๕ - ๒๐.๓๐ นาฬิกา ๒๔.๕๕ - ๐๑.๐๕ นาฬิกา</p>	<p>พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทิน นัตตามาตุ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้า ฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน</p>

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วัน

ครั้นเมื่อประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครบกำหนดสวดมนต์แห่งการเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วัน ถวายพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตามหมายกำหนดการ ดังนี้



ที่ ๑๔/๒๕๓๘

หมายกำหนดการ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วันถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พุทธศักราช ๒๕๓๘

นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับสนองพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตจะบรรจบครบ ๗ วัน ในวันจันทร์ ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๘ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ดังมีรายการต่อไปนี้

วันจันทร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงวางพวงมาลา แล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรวงดนตรีฝรั่ง มโหระทึก^๔ ปี่ กลองชนะ ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพ ถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสนะ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม สมเด็จพระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา แล้วทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชากัณฑ์เทศน์และทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระ

^๔ในการปฏิบัติเจ้าพนักงานมิได้นำมโหระทึกมาประโคม.

ราชดำเนินไปทรงจุดธูปเทียนที่เตียงพระสวดพระอภิธรรม เสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ สายสะพายมหาจักรีบรมราชวงศ์ หรือสายสะพายมงกุฎไทย

วันอังคารที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน สวดถวายพรพระ จบ ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสร็จแล้ว ทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสนะ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา แล้วทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชากัณฑ์เทศน์และทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา แล้วทรงทอดผ้าพระสงฆ์อีก ๙๕ รูปเท่าพระชนมพรรษา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินกลับ แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๓๘

อนึ่ง ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วัน ถวายพระบรมศพครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์วิद्याทานสำหรับพระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าถวายสักการะพระบรมศพ จำนวน ๒ เล่ม คือ “หนังสือเสด็จฯ พิชิตยอดดอยอินทนนท์ ๒๖ เมษายน ๒๕๐๗” และ หนังสือ “พระธรรมเทศนา” ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาในโอกาสที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลสัปตมวาร

ครั้นถึงวันพระราชพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพระราชพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันจันทร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

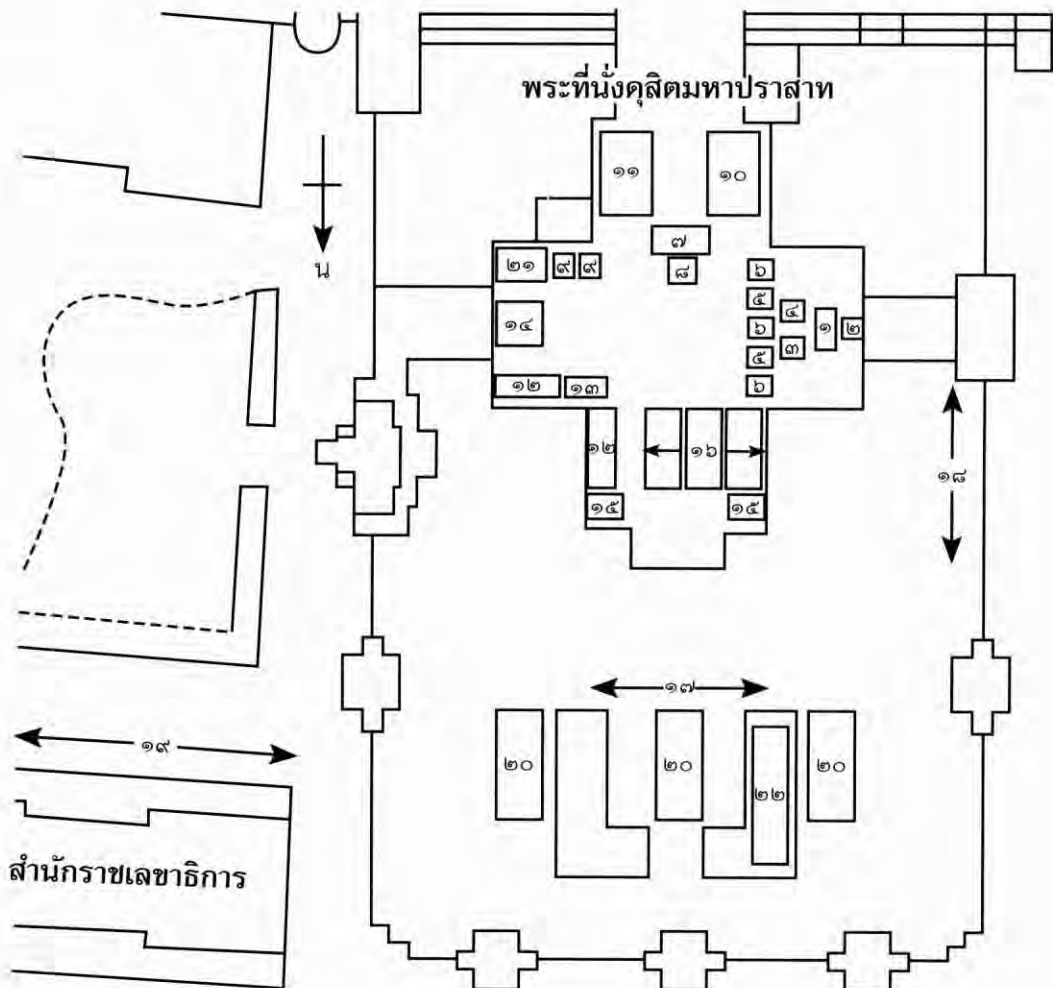
เวลา ๑๖ นาฬิกา พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทิมคค และปะรำระหว่างทิมคค ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านเหนือ

ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพพร้อมแถวธงประจำกองตั้งแถวที่บริเวณหน้าศาลาทิมคค และทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมแถวและธงประจำกองตั้งแถวที่บริเวณถนนหน้าตึกสำนักราชเลขาธิการ ตรงกับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรออมน ปี่ กลองชนะตั้งแถวประจำที่ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทชิดกำแพงแก้วด้านตะวันตก

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๐ นาที พระสงฆ์ ๓๐ รูปที่สวดพระพุทธมนต์มีสมเด็จพระวันรัต (จิบ จิตฺตมโฆ ป.ธ.๙) วัดโสมนัสวิหาร สมเด็จพระพุทธปาพจนบดี (ทองเจือ จินฺตาคโร ป.ธ.๖) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ (นิยม จานิสฺสโร ป.ธ.๙) วัดชนะสงคราม พระญาณวโรดม (ประยูร สุนฺตงฺกุโร ป.ธ.๙) วัด

แผนผังพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วัน

- | | |
|---|--|
| ๑. พระโกศพระบรมศพ | ๑๓. ธรรมาสันกليبัว |
| ๒. ทึบพระบรมศพ | ๑๔. พระแท่นราชบรรจถรณ์ |
| ๓. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ | ๑๕. แท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม |
| ๔. เครื่องราชอิสริยยศราชูปโภค | ๑๖. ผู้มาเฝ้าฯ |
| ๕. เครื่องราชสักการะพร้อมพระแท่นทรงกราบ | ๑๗. กองทหารเกียรติยศสำหรับพระบรมศพ
พร้อมแถววงประจำกอง |
| ๖. เครื่องทองน้อย | ๑๘. ชาวพนักงานประโคม |
| ๗. พระแท่นราชบังลังก์นพปฎลมหาเศวตฉัตร | ๑๙. กองทหารเกียรติยศสำหรับ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว |
| ๘. เครื่องนมัสการพร้อมพระแท่นทรงกราบ | ๒๐. ข้าราชการทั่วไปเฝ้าฯ |
| ๙. พระราชอาสน์ | ๒๑. ผู้ตามเสด็จฯ |
| ๑๐. พระราชวงศ์ฝ่ายหน้าเฝ้าฯ | ๒๒. พระสงฆ์ |
| ๑๑. พระราชวงศ์ฝ่ายในเฝ้าฯ | |
| ๑๒. อาสน์สงฆ์ | |



เทพศิรินทราวาส พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรบุญโย ป.๕.๙) วัดปากน้ำ พระสุเมธาธิบดี (บุญเลิศ ทตตสุทธิ ป.๕.๘) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระอุดมญาณโมลี (มานิต ถาวโร ป.๕.๙) วัดสัมพันธวงศ์ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน ป.๕.๙) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภททจาร์ ป.๕.๙) วัดสุทัศนเทพวราราม พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.๕.๙) วัดยานนาวา พระธรรมวราภรณ์ (สุพจน์ ปภสฺสโร ป.๕.๑) วัดราชผาติการาม พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.๕.๙) วัดราชโอรสาราม พระธรรมสิริสารเวที (บุญเรือน ปุณฺณโก ป.๕.๕) วัดบวรนิเวศวิหาร พระธรรมรัตนวิสุทธิ (บุญมา ทิปถมโม ป.๕.๖) วัดจักรวรรดิราชาวาส พระธรรมสิริชัย (บุญเลิศ ไชสโก) วัดอรุณราชวราราม พระเทพปัญญาเมธี (สนิท ขวนบุญโย ป.๕.๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม พระเทพสิทธิญาณรังสี (จันทร์ คเวสโก) วัดป่าชัยรังสี จังหวัดสมุทรสาคร พระเทพวรมณี (ถาวร ดิสฺสานุกโร ป.๕.๕) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระเทพวรมณี (สมชาย วรชาโย ป.๕.๘) วัดเทพศิรินทราวาส พระราชวิสุทธิเวที (เที่ยง อคฺคธมโม ป.๕.๙) วัดระฆังโฆสิตาราม พระราชมงคลญาณ (สังัด อัสมาลี) วัดปากน้ำ พระราชปฏิภาณโกศล (สุชิน อคฺคชิโน ป.๑-๒) วัดราช-บพิธสถิตมหาสีมาราม พระราชธรรมภรณ์ (จ่านงค์ ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศ์ พระราชสิทธิมงคล (เสนาะ ปญฺญา วชิโร ป.๕.๖) วัดสระเกษ พระราชพิพัฒน์โกศล (โกศล มหาวิโร) วัดศรีสุธาราม พระกิตติสารเมธี (สมคิด เขมจารี ป.๕.๙) วัดทองนพคุณ พระกิตติสารสุธี (พิเชนทร์ ชินวิโส ป.๕.๕) วัดบวรมงคล พระสิริชัยโสภณ (ณรงค์ ปภสฺสรวุโส ป.๕.๕) วัดชัยพฤกษ์มาลา พระภาวนาวิสุทธิจารย์ (ธงชัย ธมฺมธโช ป.๕.๖) วัดไตรมิตรวิทยาราม พระภาวนาพิศาลเถร (พุทธ ธานีโย ป.๕.๕) วัดปทุมวนาราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณ มุขตะวันออก ๑๐ รูป มุขเหนือ ๒๐ รูป

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาคู พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แครววงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๗ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงวางพวงมาลาดอกไม้สดหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แคร่ฝรั่ง แตรงอน ปี่กลองชนะ ปี่พาทย์ ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ แครววงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อย กราบถวายบังคมพระบรมศพ สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงยืนเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฏิภูล มหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ และเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๓ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบเวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๒ นาที พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสร็จแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.๕.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร ที่จะถวายพระธรรมเทศนา และนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถา ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนคูหนังสือเทศน์พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แคร่ฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้า



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงวางพวงมาลาหน้าประดิษฐานพระบรมศพ

สวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุก

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๔๖ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก ที่หน้าพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุกพระสวดธรรมคาถา แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๔ รูป สวด



ทรงทอดผ้าไตร

งานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพ นำมาปักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป จากนั้น เชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน เสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกและพระสงฆ์ที่สวดธรรมคาถาทั้ง ๔ รูป แล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์สวดปกรณัม จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงหลังทักษิณทก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดพระอภิธรรม ๘ รูป ขึ้นนั่งบนแท่นเบญจาพาพระสวดพระอภิธรรม เบญจจาละ ๔ รูป

อยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรมแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนา คีล ทรงศีล สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายธรรมเทศนา ชันติกา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะ

ธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ที่เดิม

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วยธูปเทียนพนมใส่พานมุก แจกกันมุก ๑ คู่ ปักดอกคาร์เนชั่นสีขาว กิมุกใส่ชูณ้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ แพรเพลละ ๑ ผืน ผ้าห่ม ๑ ผืน นาฬิกาแขวนประดับมุก ๑ เรือน เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานดับเทียนคูหนังสือเทศน์และเทียนบูชาภัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงาน

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่น
นพปฎลมหาเศวตฉัตร เสร็จแล้ว เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปทรงกราบถวายบังคม
พระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการที่มาเฝ้าฯ ณ มุขเหนือ พระ
ที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๘ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้า
แท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตก พระสงฆ์เริ่มสวด
พระอภิธรรม เสร็จแล้ว เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระ
นางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ
พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ตามเสด็จฯ ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว ขณะเสด็จพระราชดำเนินผ่าน
กองทหารเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ และเมื่อรถยนต์พระที่นั่งเคลื่อนผ่านทหารกองเกียรติยศ
สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เสด็จพระราชดำเนิน
กลับเมื่อเวลา ๑๘ นาฬิกา ๑๘ นาที

พระธรรมเทศนา

ขันติกถา

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙)

วัดบวรนิเวศวิหาร

ถวายในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วัน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันจันทร์ที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๗ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺทสฺส (๓ จบ)

สตฺถุโน วจโนวาทัง

ภโรติเยว ชนฺตีโก

ปรมา ย จ ปุชฺชาย

ชินํ ปุเชติ ชนฺตีโกติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี
ในการพระราชกุศล ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ทรงพระราชปรารภวันสวรรคตครบ
สี่ปีตมวาร แห่งสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพระองค์นั้น จึง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย ตามวิถิทักษิณานุปทาน
ในพระพุทธศาสนา ตามกำลังสูงส่งแห่งพระกตัญญูทศเวทิตาธรรมประจำพระราชหฤทัย ในพระเดชพระคุณทว่มั่น

พันพรรณาแห่งสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนี ผู้เสด็จสวรรคตแล้ว เพียงแก้วมณีล้ำค่ามาหายไป ย่อมเป็นที่กระทบกระเทือนพระราชหฤทัย ยิ่งกว่าความเศร้าเสียใจของใครอื่นแน่แท้ แต่ทรงอบรมพระราชหฤทัยไม่เว้นว่างตามทางพระพุทธศาสนา ตามธัมมะที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกล่าวแสดงไว้ให้เป็นเครื่องพาพ้นทุกข์ทั้งน้อยใหญ่ได้จริง จึงยอมเป็นสิ่งเป็นไปไม่ได้ ไม่สุดวิสัย ที่จะทรงนำความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ มาแปรเปลี่ยนให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่พระราชหฤทัย และแก่จิตใจสภานิกราชแผ่นดิน ผู้มีส่วนร่วมในความสูญเสียสำคัญของชาติครั้งนี้ไม่เคยมีการสูญเสียใด ที่จะเกิดปฏิกิริยาทั่วทุกแห่งหน มีการทำบุญทำกุศลพร้อม ด้วยมีจิตนอบน้อมมุ่งขอพระราชทานถวาย ให้ได้เป็นพระราชกุศลบุญราศีนในสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น นี่เป็นความชื่นใจทั้งของผู้ทำและของผู้รู้เห็น เป็นพระมหากษัตริย์อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งได้รับพระราชทานจากสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น ผู้ทรงมีพระคุณานุคุณสำคัญใหญ่หลวง ผู้คนที่ปวงประจักษ์ชัดแจ้งแก่จิตใจอย่างดี แต่แม้กระนั้นต่างก็มีความปรารถนาที่จะบอกเล่าที่จะรับรู้ ไม่รู้แล้ว เพราะเป็นการให้ความรู้สึกที่เป็นความสุขความภาคภูมิใจแก่จิตใจได้อย่างอัศจรรย์

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนีนั้น ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์ท่านอีกแล้ว ไม่ว่าจะทรงอยู่ในพระวัยใดก็ไม่มีผู้เสมอเหมือน ตั้งแต่ทรงเยาว์พระชันษา ก็ตาม จนสุดท้ายแห่งพระชนมชีพก็ตาม ไม่มีชีวิตผู้ใดเปรียบได้ ผู้ศึกษาพระชีวประวัติอย่างประณีต อย่างมีธรรมเป็นหลัก ย่อมเห็นชัดทั้งพระกุศลกรรมและพระอกุศลกรรมในพระอดีตชาติ ที่มากมายลับซับซ้อน และในพระชาตินี้ได้ส่งผลที่ทําทายพระสติปัญญา ทําทายธัมมะที่ทรงยึดเป็นหลักดำรงพระชนมชีพตั้งแต่ยังทรงเยาว์พระชันษา ครบจนเวลาสุดท้ายเมื่อพระชนมายุ ๕๔ พรรษา ผลแห่งการทําทายที่ทรงได้รับอย่างหนักหนาทตลอดพระชนมชีพ คือทรงได้รับชัยชนะ ทรงเป็นผู้ชนะอย่างบริสุทธิ์สะอาดงดงามในทุกเรื่องทุกกาลเวลา ด้วยทรงใช้พระบารมีธรรมที่ล้ำเลิศ ไม่มีผู้เสมอเหมือน เป็นอาวุธ จากพระราชประวัติชีวิตปรากฏชัดว่าทรงมีพระขันติธรรมนำอยู่ และพร้อมบริบูรณ์ด้วยพระสติปัญญาพระวิริยะอุตสาหะ มีผู้เปรียบว่าทรงมีพระราชประวัติชีวิตเหมือนเทพนิยาย ซึ่งเป็นการเปรียบที่ชัดเจนยิ่งนัก หลายคนปรารถนากันว่าทรงมีพระชาตชีวิตเหมือนฝัน งดงาม สูงส่ง และหนักหนา เกินกว่าจะเกิดได้กับมนุษย์เดินดินคนใดคนหนึ่ง และก็เกิดแล้วกับสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนีพระองค์นั้น เป็นความมหัศจรรย์ยิ่งนัก เป็นความภาคภูมิใจเกินจกพรรณนาของประชาชนชาวไทย ที่เสด็จประสูติร่วมในดินแดนแผ่นดินนี้

ทรงมีสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นหลักประจำพระราชหฤทัย ปรากฏชัดในพระราชกระแสรับสั่งต่อบุคคลสำคัญของรัฐบาลสมัยปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ ที่ไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ณ เมืองโลซานน์ กราบบังคมทูลเชิญให้เสด็จพระราชดำเนินกลับมาประทับในสยามประเทศ เพื่อให้เป็นที่เชื่อถือว่ามีพระมหากษัตริย์จริง ทรงตอบว่า “ทั้งลูกและแม่ไม่มีความต้องการยศและลาภ แต่ทรงรับเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ต่อบ้านเมือง เพราะฉะนั้นจะทำอะไรต่อไป ขอให้ทุกคนดี อย่าบังคับและคัดค้านสภาพ สำหรับร่างกายและการศึกษาแล้วขอให้ได้เต็มที่เวลานี้ทรงเป็นเด็ก ก็ขอให้เป็นคน พระเจ้าแผ่นดินที่ร่างกายไม่แข็งแรงและโง่ ก็ไม่เป็นสง่าสำหรับประเทศ” ซึ่งมีร่างลายพระราชหัตถ์สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ปรากฏอยู่ดังนี้ “ฉันต้องชมเชยสังวาลย์อีกครั้งหนึ่ง ฉลาดเป็นอัศจรรย์ใจเย็น พูดได้ดั่งดงามอย่างน่าพิศวงกับเจ้าพระยาศรัทธาธรรมาธิเบศ บุญของฉันมาได้ลูกสะใภ้เช่นนี้ บุญของหลานที่มีแม่ที่เลิศ ไม่มีใครจะมาคู่กันได้ว่าเลวทราม ฉันพูดนี้ปลื้มใจด้วย เศร้าใจด้วย จนน้ำตาไหล” และในลายพระราชหัตถ์กราบทูลสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ได้ทรงไว้ตอนหนึ่งว่า “หม่อมฉันไม่เคยอยากได้ยศศักดิ์ไหนแต่ไรแล้ว ที่หม่อมฉันต้องการก็คือมีโอกาสอบรมลูกให้เป็นคนดี จะได้ทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้” ซึ่งปรากฏชัดแล้ว ว่าทรงทำได้สำเร็จอย่างงดงามที่สุด

พระพุทธศาสนาเป็นหลักประจำพระราชหฤทัยก็เห็นได้ตลอดมา ได้ทรงแสดงออกถึงความมั่นพระราชหฤทัยเป็นเนืองนิตย์ ว่าแม้มีธัมมะก็จะเป็นคนดีได้ จึงทรงสอนให้พระโอรสธิดาทรงขอพรพระให้เป็นคนดีเสมอ ให้ทรงรู้จักธัมมะ และปฏิบัติธัมมะ ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีเลิศในเรื่องขันติ ที่มีอำนาจทั้งหลายยากจักปฏิบัติ พระพุทธศาสนสุภาสิตที่รับพระราชทานอัญเชิญเป็นบพทุเทศ แปลความว่า “ผู้มีขันติชื่อว่าทำตามคำสอนของพระศาสดา และผู้มีขันติชื่อว่าบูชาพระชินเจ้าด้วยบูชาอันยิ่ง”

เมื่อได้เห็นความอ่อนแอของสี่พระพักตร์และแววพระเนตร ราวกับมิได้เคยทรงพบความหนักหนาในพระชนมชีพมาตลอดเวลายาวนาน ยากจักทำให้ไม่คิดเทิดทูนพระราชหฤทัยที่สมบูรณ์จริง ด้วยพระธรรมล้ำเลิศของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงศึกษาปฏิบัติอบรมมาแต่ยังทรงเยาว์พระชันษา โดยมีได้ทรงทอดทิ้งละเลยตลอดมา ทำให้เป็นไปได้ว่าทรงมีพระขันติธรรมอย่างที่สุด ก็มีใช้ทรงมุ่งจะได้ชัยชนะด้วยการใช้ขันติธรรม แต่คงทรงมุ่งปฏิบัติตามคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อได้ทรงบูชาสมเด็จพระบรมครูด้วยบูชาอันยิ่ง เป็นสิ่งที่แสดงความสูงส่งยิ่งนักแห่งพระราชหฤทัย

ปฏิภิกขุของผู้นั้นทั่วประเทศหลังเสด็จสวรรคต ที่ไม่เคยปรากฏมีมาก่อน เป็นเครื่องบ่งแสดงแจ้งชัด ว่าทรงรับรองคำที่กล่าวว่า “ผู้มีขันตินับว่ามีเมตตา มีลาภ มียศ และมีสุขเสมอ ผู้มีขันติเป็นที่รักที่ชอใจของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย”

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทั้งสองพระองค์ ทรงมั่นในกตัญญูกตเวทิตาธรรม ได้ทรงรำลึกถึงพระราชอุปการคุณยิ่งใหญ่พันคำโคจรพรรณนา ในสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และในสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวาย ทรงพระราชปรารภวันเสด็จสวรรคตครบ ๗ วันในวันนี้ แห่งสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

ขออำนาจแห่งพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศถวายทั้งปวง จงเป็นผลสัมฤทธิ์ ดังพระราชปรารภมาทุกประการ

ขอพระบรมเดชาานุภาพแห่งสมเด็จพระบูรพกษัตริยาธิราชเจ้าทุกพระองค์ และแห่งสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชแห่งสมเด็จพระบรมราชชนก แห่งสมเด็จพระบรมราชชนนี และอานุภาพแห่งพระสยามเทวาธิราช แห่งอารักขเทพทั้งนั้น ได้อภิบาลรักษาสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ให้ทรงพระเจริญด้วยพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ ความเศร้าหมองผองภัยอย่าแผ้วพานพระมหากษัตริบรมราชวงศ์ และประเทศชาติ พระศาสนา พระบรมราชวงศ์ พระราชวงศ์ มุขอำมาตย์มนตรี สมณชีพราหมณาจารย์ และข้าแผ่นดินทั้งสิ้นทั้งปวง ตลอดจักรกาล

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ยุติลง เอิ้วก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอพระราชทานถวายพระพร

วันอังคารที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เจ้าพนักงานตรวจคกแต่งภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อมและนำต้นไม้เงิน ต้นไม้ทอง มาตั้งแต่งเพิ่มเติมจากวันก่อนตามพระราชกระแสอีก ๒ คู่ โดยวางประดับข้างพระพุทธรูปประจำพระชนมวารของสมเด็จพระศรีนครินทร์ราบรมราชชนนี ๑ คู่ ข้างพระแท่นราชบัลลังก์ประดับมุก ๑ คู่

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่เจริญพระพุทธมนต์แต่ก่อน ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท मुखวันออก ๑๐ รูป मुखเหนือ ๑๐ รูป และที่อาสน์สงฆ์บริเวณศาลาทิมคค หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑๐ รูป

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรม-



ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ

โอรสธิดาฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรีณยศภา เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ



พระสงฆ์สวดถวายพรพระ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๗ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร ฝรั่ง แตรงอน ปี่ กลองชนะ ปี่พาทย์ เสร็จแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้นพระสงฆ์ ๓๐ รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อนสวดถวายพรพระ จบแล้ว



ทรงหลังทักษิณาทก

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๙ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหารถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉัน สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ทรงประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ

ภัตตาหารที่จัดถวายพระสงฆ์ในวันนี้

ของคาวประกอบด้วย ข้าวสวย แกงเผ็ดเปิดอย่าง ผัดป้าปญอง น้ำปลาหวาน-กุ้งเผา-สะเดา คัมย่ำปลาช่อน ยำสามกรอบ ของหวานประกอบด้วย ข้าวเหนียวแก้ว ลูกพลับ แอปเปิ้ล จาวดาลเชื่อม เงาะกระป๋อง เม็ดขนุน ตะโก้แก้ว ลำไยสีชมพู

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๕๐ นาที พระสงฆ์รับพระราชทานฉันทเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยง จากที่ประดิษฐานพระบรมศพ นำมาปักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป จากนั้นเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ขาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

จากนั้น เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๐ รูป ซึ่งนั่งอยู่ ณ อาสน์สงฆ์ด้านมุขทิศเหนือ มานั่งบนอาสน์สงฆ์ด้านมุขทิศตะวันออก เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พระสงฆ์ลงจากพระที่นั่งทางบันไดมุขตะวันออก เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์อีก ๑๐ รูป ซึ่งรับพระราชทานฉันทที่ศาลาทิมคคหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ด้านมุขทิศตะวันออกบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม พระสงฆ์ลงจากพระที่นั่งทางบันไดมุขทิศตะวันออก

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๑๘ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ.๙) วัดสระเกศ ที่จะถวายพระธรรมเทศนา และนิมนต์พระครูสังฆญาณภัทร ฐานานุกรม พระเปรียญ วัดสระเกศ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนคูหนังสือเทศน์พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ขาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เจ้าพนักงานนิมนต์สมเด็จพระพุฒาจารย์ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าทีกรมการศาสนาอาราธนาศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศีล สมเด็จพระพุฒาจารย์ ถวายศีล จบ เจ้าหน้าทีกรมการศาสนาอาราธนาธรรม สมเด็จพระพุฒาจารย์ ถวายพระธรรมเทศนา สัทธาติกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ จากนั้นพระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุก

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๔๒ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก ที่หน้าพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุกพระสวดธรรมคาถา แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ที่เดิม

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชา กัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย ธูปเทียนพนมใส่พานมุก แจกกันมุก ๑ คู่ ปักดอกคาร์เนชั่นสีเหลือง ก็มุกใส่ชุน้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ กระเป๋าเอกสาร ๑ ใบ พรหมปูนั่ง ๑ ผืน แท่นเสียบปากกาหินอ่อน พร้อมปากกา ๑ ชุด เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานดับเทียนคูหนังสือเทศน์และเทียนบูชากัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรง

ทอดผ้าไตร แล้วเสด็จ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิโณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เมื่อเวลา ๑๓ นาฬิกา ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชอาสนะ พระครูสัญญาบัตร พระเปรียญจากวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม วัดจักรวรรดิราชาวาส วัดชนะสงคราม วัดปทุมวนาราม วัดทองนพคุณ วัดอนงค์าราม ที่จะสดับปกรณ์เท่าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จำนวน ๔๕ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ โดยแบ่งขึ้นเป็น ๗ เที้ยว เมื่อพระสงฆ์เที้ยวแรกขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิโณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เมื่อเวลา ๑๓ นาฬิกา ๑๕ นาที ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จบแล้ว พระสงฆ์เที้ยวต่อๆ ไป ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร เมื่อพระสงฆ์สดับปกรณ์จนครบ ๔๕ รูปแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่น นพปฎลมหาเศวตฉัตร เสร็จแล้ว เสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับเวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๕ นาที

พระธรรมเทศนา

สัทธาติกถา

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ.๙)

วัดสระเกศ

ถวายในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วัน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๒๕ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๒ นาฬิกา

นโม คสฺส ภควโต อรทโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส (๓ จบ)

สทฺธอ จ โทติ ทิริ จ โทติ โอตตบปี จ โทติ

พหุสุตโต จ โทติ ปญญวา จ โทตีติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานวิสัชนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ในการพระราชกุศล ที่สมเด็จพระบรมบพิตรทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภ วันเสด็จสวรรคต ครบสัปดาห์แห่งสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพระองค์นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย ตามวิธีทักษิณานุประทานในพระพุทธศาสนา ด้วยกำลังสูงส่งแห่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่สถิตมั่นในพระราชหฤทัย ในพระเดชพระคุณพันคนนักษัตรแห่งสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้เสด็จสวรรคตแล้ว พระราชกัลยาณจริยาทุกประการที่ สมเด็จพระบรมบพิตรสมภารพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทรงปฏิบัติ ด้วยอำนาจพระธรรมที่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้นี้ ทำให้พสกนิกรเห็นได้ชัดเจนว่า “เป็นธรรมปรากฏ” ที่สามารถเปลี่ยนโศกปริเทวะที่หนักมาก มาเป็นกุศลธรรม เกิดเป็นพระกุศลจิต ในพระราชหฤทัย ทั้งนำไปพสกนิกรข้ามแผ่นดินทุกระดับชั้นที่มีส่วนร่วมในความสูญเสียสำคัญของชาติครั้งนี้ ต่างน้อมจิตทำบุญกุศลทุกหนทุกแห่ง แม้นในถิ่นทุรกันดารด้วยจิตนอบน้อม ขอพระราชทานถวายให้เป็นพระราชกุศล ในสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระองค์นั้น ศาสนาต่าง ๆ ก็จัดพิธีถวายพระราชกุศล ตามวิธีแห่งศาสนานั้น ๆ

การที่พสกนิกรข้ามแผ่นดินทุกระดับชั้น ทุกศาสนา พวกกันประกอบพิธีถวายพระราชกุศลทั่วทั้งแผ่นดินนี้ เป็นการประกาศความรู้สึกในพระคุณูปการคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล ที่ประจักษ์แจ้งในจิตแห่งตน ทั้งพระราชจริยาจะเป็นเนตติแบบอย่างแก่คนในชาติทุกกรณี เป็นนิมิตกาลนิรันดร

สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น ยากจะหาผู้ใดเสมอเหมือนอีกแล้ว ทรงประทับพระองค์พระชนมชีพครั้งทรงพระเยาว์ได้ในทุกประการ ไม่มีสิ่งใดที่จะกล่าว นอกจากพระบุพเพกตบุญญาเท่านั้นที่คอยหนุนนำพระชนมชีพให้ผ่านพ้นทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นภัย ทรงได้รับความปลอดภัยไปรุ่งเกษมแล้วทรงนำมามอบให้แก่ชาวไทยทุกถ้วนหน้า ดูองค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญทศกิริยาเกือบพระชนม์จะหาไม่ แล้วทรงนำพระกระแสแห่งพระโพธิญาณมอบให้แก่ชาวโลก เป็นอมตมรดก นักปราชญ์ทางศาสนาจึงกล่าวว่า พระพุทธเจ้าเป็นจุดมรดก เพราะทรงตลอดธรรมให้แก่ชาวโลก

สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น ทรงปฏิบัติหน้าที่ของสมเด็จพระบรมราชชนนี ดังที่พระพุทธองค์ตรัสยกย่องมารดา ว่า เป็น “พรหม” ทรงปฏิบัติให้เห็นได้ชัดเจนว่า “ทรงมีพระพรหมวิหารธรรม มีพระเมตตา เป็นต้น อย่างสูงสุด” ต่อพระราชโอรส ธิดา และที่ทรงปฏิบัติได้อย่างสูงสุดเช่นนี้ เพราะเห็นแก่บ้านเมืองแผ่นดินในภายหน้าว่า “จะได้มีพระมหากษัตริย์ที่เป็นสิริมงคลมีขวัญ สว่างดงาม แก่บ้านเมือง”

สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น ทรงปฏิบัติบำเพ็ญพระธรรมอย่างมั่นคง ตามมรรคาแห่งพระธรรม จึงทรงสามารถแผ่เป็นพระบารมีไปสู่ยังประชาชนอย่างมากมาย บรรดาพระธรรมเหล่านั้น ทรงปฏิบัติบำเพ็ญสอดคล้องกับพระบาลีที่รับพระราชทานอัญเชิญเป็นบทอุเทศว่า “สโท จ โทติ” เป็นอาทิ

แปลความว่า กุศลสตรีที่ปฏิบัติบำเพ็ญธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา หิริโอตตปปะ พาหุสัจจะ และปัญญา ย่อมสามารถดำเนินชีวิตในโลกนี้ได้ด้วยดี แม้จะโลกนี้ไปแล้ว ก็ไปสู่สุคติ ดังนี้

ศรัทธา มีนัยต่าง ๆ เช่น ตถาคตโพธิศรัทธา เมื่อมีศรัทธาในพระโพธิญาณมั่นคง ก็คือมีความมั่นคงในธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมมีความแจ่มใสแห่งจิต ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ เมื่อมีความแจ่มใสแห่งจิตดังกล่าว ก็จะเป็นทุกอย่างชัดเจน ที่กล่าวว่า “แจ่มแจ้ง” จึงสามารถบำเพ็ญคุณานุประโยชน์อย่างถูกต้อง และกว้างไกลล่วงทัศนวิสัยแห่งผู้อื่น เข้าสู่ทัศนวิสัยแห่งเทพและพรหม ต้องตามพระพุทธดำรัสที่ว่า เทวดาก็นิยมนพรหมก็สรรเสริญ

ส่วน หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ และปัญญา พิจารณาได้ตามนัยแห่งพระราชจริยาในสมเด็จพระบรมบพิตร

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น คือ

เพราะพระองค์ทรงมีพระหิริอย่างยิ่ง จึงทรงปฏิบัติหน้าที่แห่งสมเด็จพระบรมราชชนนียิ่งพระชนมชีพ ไม่ทรงหวั่นไหวต่อสรรพภัยทุกประการ ทรงทะนุถนอมพระราชโอรสไว้ให้แก่ชาวไทยอาณาประชาราษฎร์

เพราะพระองค์ทรงมีพระโศตตปเปอย่างยิ่ง จึงทรงปกป้องผองภัย ต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ด้วยพระอัจฉริยภาพที่ส่งสง่า จงดราบทรงชราเสด็จสวรรคต

เพราะพระองค์ทรงมีพระพาส์จจะที่ยิ่ง ทั้งคติโลกคตินิยม จึงทรงบำเพ็ญคุณานุประโยชน์ อเนกอนันตนิย โภศาล กล่าวได้ว่า **“ล้นฟ้า ล้นแผ่นดินไทย”**

เพราะพระองค์มีพระปัญญาที่แหลมหลักและแหลมคม จึงทรงนำความมั่งคั่งมรึ่มเย็นมาสู่อาณาประชาราษฎร์ เอื้ออำนวยประโยชน์สูงสุด ต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

เป็นบุญอย่างสูงสุดของประเทศไทย ที่มีสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น ทั้งเหมือนกับพระราชทานพระราชจริยาที่เป็นธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ แก่ชาวไทยที่พระองค์ทรงห่วงและรัก ดังที่พระองค์ตรัสในที่ทั่วไป ทำให้ชาวไทยทุกคนรู้สึกว่ **“พระองค์ทรงห่วงและรักทุกคน”**

สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้ง ๒ พระองค์ ทรงมั่นในพระกตัญญู กตเวทิตาธรรม ได้ทรงรำลึกถึงพระราชอุปการคุณอันยิ่งใหญ่ไพศาล ในสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานถวาย

ขออำนาจพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศถวายทั้งปวง จงสำเร็จเป็นพระอิฏฐวิบูลย์มบุญผล แต่สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมพระราชอุทิศทุกประการ

ในโอกาสแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์จตุรวรรคจักได้สวดธรรมคาถา เพื่อเพิ่มพูนพระผลานิสงส์ ด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

การบำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพประจำสัปดาห์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชสกุลทุกมहाสาขา หน่วยงาน คณะบุคคล องค์กร สมาคมต่างๆ ร่วมเป็นเจ้าภาพในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทุกวันอังคารของสัปดาห์ซึ่งตรงกับวันเสด็จสวรรคต โดยเริ่มแต่สัปดาห์หลังจากวันพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๗ วัน เป็นต้นมาจนครบ ๑๐๐ วัน และหลังจากห้วงเวลา ๑๐๐ วัน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะบุคคล บุคคล ร่วมเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพทุกวันจนถึงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๙ เนื่องจากมีผู้มีความประสงค์จะบำเพ็ญกุศลถวายเป็นจำนวนมาก ดังกำหนดการต่อไปนี้

กำหนดการบำเพ็ญพระราชกุศลประจำสัปดาห์ ถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี		
สัปดาห์ที่ ๑	วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอังคารที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ
สัปดาห์ที่ ๒	วันจันทร์ที่ ๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอังคารที่ ๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
สัปดาห์ที่ ๓	วันอังคารที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	ราชสกุลทุกมहाสาขา
สัปดาห์ที่ ๔	วันอังคารที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	ราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
สัปดาห์ที่ ๕	วันอังคารที่ ๒๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	ราชินิกุล
สัปดาห์ที่ ๖	วันอังคารที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	
ทรงบำเพ็ญพระราช กุศลทักษิณานุปทาน ครบ ๕๐ วัน	วันพุธที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	
สัปดาห์ที่ ๗	วันจันทร์ที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอังคารที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	คณะสงฆ์จีนนิกายประกอบพิธีรดน้ำ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัฒณวดี

สัปดาห์ที่ ๘	วันจันทร์ที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอังคารที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	คณะสงฆ์อัครมุนิกายประกอบพิธีกตึก คณะองคมนตรี
สัปดาห์ที่ ๙	วันจันทร์ที่ ๒๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอังคารที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	นายอุเทน เตชะไพบูลย์ ร่วมกับมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง สมาคมจีนต่างๆ หนังสือพิมพ์จีนรายวัน และคณะสงฆ์ จีนทั่วประเทศ ประกอบพิธีกตึก คณะรัฐสภา
สัปดาห์ที่ ๑๐	วันจันทร์ที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอังคารที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	นายเจริญและคุณหญิงวรรณมา สิริวัฒนภักดี และคณะ พร้อมด้วย มูลนิธิ "สิริวัฒนภักดี" ประกอบพิธีกตึก อดีตนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี
สัปดาห์ที่ ๑๑	วันอังคารที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	นายกรัฐมนตรี พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี
สัปดาห์ที่ ๑๒	วันอังคารที่ ๑๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	คณะตุลาการ กระทรวงยุติธรรมและสำนักงานอัยการ สูงสุด
สัปดาห์ที่ ๑๓	วันอังคารที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศและกรมตำรวจ พร้อมด้วยสมาคม แม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุด
สัปดาห์ที่ ๑๓ ทรงบำเพ็ญพระราช กุศลทักษิณานุปทาน ครบ ๑๐๐ วัน สัปดาห์ที่ ๑๓	วันพุธที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ถึง วันจันทร์ที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘	สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประกอบพิธีกตึก
สัปดาห์ที่ ๑๔	วันอังคารที่ ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ถึง วันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันเสาร์ที่ ๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ วันอาทิตย์ที่ ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘	สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประกอบพิธีกตึก คณะสงฆ์ไทยในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ คณะ สงฆ์จังหวัดภูเก็ต ตรัง พังงา กระบี่ ระนอง และสตูล มูลนิธิสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มูลนิธิอนุเคราะห์

<p>วันจันทร์ที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>คนพิการ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มูลนิธิกองทุนการกุศลสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มูลนิธิราชประชาสมาสัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมสตรีภาคพื้นแปซิฟิกและเอเชียอาคเนย์แห่งประเทศไทย โรงเรียนสตรีวิทยา สตรีวิทยาลัยสมาคม มูลนิธิสตรีวิทยา สมาคมผู้ปกครองและครูสตรีวิทยา โรงเรียนอำนวยการศิลป์ธนบุรี</p>
<p>วันอังคารที่ ๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สมาคมไทยอุตสาหกรรมผลิตยาแผนปัจจุบัน วชิรพยาบาล สำนักการแพทย์ สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด</p>
<p>วันพุธที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สโมสรอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</p>
<p>วันพฤหัสบดีที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>กระทรวงการคลัง</p>
<p>วันศุกร์ที่ ๑๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>ธนาคารแห่งประเทศไทย กระทรวงพาณิชย์</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.)</p>
<p>วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ</p>
<p>วันจันทร์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สโมสรลูกเสือวิสามัญแห่งประเทศไทย โรงเรียนพณิชยการสยาม โรงเรียนพณิชยการสันติราษฎร์ ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ</p>
<p>วันอังคารที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สโมสรลูกเสือกรุงเทพ สมาคมร่วมใจเพื่อนอาสา ชมรมกายบริหารชายบุญนาค สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนพณิชยการสันติราษฎร์</p>
<p>วันจันทร์ที่ ๑๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>มูลนิธิศรีรัตนโกสินทร์ ศูนย์วิปัสสนา วัดไทรงามธรรมาราม (คณะแม่ชี) จังหวัดสุพรรณบุรี</p>
<p>วันอังคารที่ ๑๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สภาการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราช ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี</p>

<p>วันพุธที่ ๑๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) ธนาคารกสิกรไทย</p>
<p>วันพฤหัสบดีที่ ๑๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สภาอากาศไทย</p>
<p>วันศุกร์ที่ ๑๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด บริษัท ยูไนเต็ดแมชชีนเนอรี จำกัด บริษัท ไทบูลย์ประกันภัย จำกัด บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ ไทยแม็กซ์ จำกัด (มหาชน)</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๑๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>โรงเรียนราชินี โรงเรียนราชินีบน สมาคมนักเรียนเก่าราชินี ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนราชินี สมาคมผู้ปกครองและครูโรงเรียนราชินีบน</p>
<p>วันอาทิตย์ที่ ๑๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>มูลนิธิติก สก. ในพระบรมราชูปถัมภ์ พิระยานุเคราะห์มูลนิธิ มูลนิธิศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษ มงคลนาวิน</p>
<p>วันจันทร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>มูลนิธิโครงการหลวง</p>
<p>วันอังคารที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน</p>
<p>วันพุธที่ ๒๒ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>บริษัท นายเลิศ จำกัด บริษัท นายเลิศพัฒนา จำกัด บริษัท โรงแรมปาร์คนายเลิศ จำกัด บริษัท เลิศลิริสทกล จำกัด</p>
<p>วันพฤหัสบดีที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>เลิศ - สิ้น มูลนิธิ โรงแรมฮิลตัน อินเตอร์เนชั่นแนล บางกอก ณ ปาร์คนายเลิศ สยามสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมนักเรียนเก่าสวีตเซอร์แลนด์</p>
<p>วันศุกร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สมาคมสมาพันธ์การศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย สมาคมโรงเรียนอาชีวศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>กระทรวงมหาดไทย สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท</p>

	<p>วันเสาร์ที่ ๒๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันจันทร์ที่ ๒๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันอังคารที่ ๒๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันพุธที่ ๒๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๓๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันศุกร์ที่ ๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันเสาร์ที่ ๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองนนทบุรี ทันตแพทยสภาในนามทันตแพทย์ทั่วประเทศ บริษัท คอลเกต-ปาล์มโอลีฟ (ประเทศไทย) จำกัด บริษัท เดอะโซลิแทร์ จำกัด ห้างหุ้นส่วนจำกัด พี.เอ็น. โปรโมชั่น บริษัท ที โอ เอ เฟ้นท์ (ประเทศไทย) จำกัด โรงเรียนจิตรลดา โรงเรียน ภปร. ราชวิทยาลัย จังหวัดนครปฐม โรงเรียนราชวินิต โรงเรียนราชวินิต มัชฌิม โรงเรียนราชวินิตบางแก้ว โรงเรียนราชวินิตบางเขน โรงเรียนราชวินิตบางแค ปานซำ สภาสตรีแห่งชาติ โสสะมูลนิธิ มูลนิธิศูนย์กลางประสานงานพัฒนาชนบท มูลนิธิกฤตานุสรณ์ มูลนิธิร่วมจิตต์น้อมเกล้าฯ เพื่อเยาวชน ในพระบรม- ราชานุอุปถัมภ์ มูลนิธิอนุสรณ์หม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร สมาคมภริยาแพทย์แห่งประเทศไทย ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) สโมสรซอนต้าแห่งประเทศไทย มูลนิธิกตเวทิน ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยสยาม คณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมแห่งชาติ สมาคมจิตวิทยาความมั่นคงแห่งประเทศไทย และสมาชิกสกุล “เคชประดิษฐ์” สมาคมส่งเสริมการเลี้ยงไก่แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิช่วยคนปัญญาอ่อนแห่งประเทศไทย ในพระบรม- ราชานุอุปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์</p>
--	--	---

วันอาทิตย์ที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		คณะบุคคล ในตระกูล “ชาญชัยวานิช” (สโมสร) สมาคมโทรแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ด้วยกิจกรรมทางศาสนา
วันจันทร์ที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		บริษัท ฐานเศรษฐกิจ บริษัท คูปองท์ (ประเทศไทย) จำกัด บริษัท เจซีมอเตอร์เซลล์ (จันทบุรี) ชลบุรี จำกัด
วันพุธที่ ๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		บริษัทบุญรอด บริวเวอรี่และบริษัทในเครือ
วันพฤหัสบดีที่ ๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		คณะนางสนองพระโอษฐ์ในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กองราชเลขาธุการในพระองค์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
วันศุกร์ที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		กองศิลปอาชีพและอาสาสมัคร คณะกรรมการและอาสา สมัครร้านจิตรลดา บริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) บริษัท ทางด่วนกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด
วันเสาร์ที่ ๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		บุตร ธิดา ของพระยาและคุณหญิงศรีวิสารวาจา พร้อม ด้วยญาติ มูลนิธิโอสถานุเคราะห์
วันอาทิตย์ที่ ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		มูลนิธิพุทธนิมิตโสภณสมาธิวัตร (เฟื่อง ปิยธมโม ป.) วัดเจ้ามูล มูลนิธิอัฐมราชานุสรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย และมูลนิธิสิรินธรราช- วิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราช- สุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันจันทร์ที่ ๑๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		กระทรวงคมนาคม บริษัท ขนส่ง จำกัด วุฒิสภา
วันอังคารที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		ราชสกุลกฤดากร ราชสกุลชุมสาย และราชสกุลทวิวงศ์ ราชสกุลรพีพัฒน์ ราชสกุลอาภากร และราชสกุลสุริยง
วันพุธที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		ราชสกุลรังสิต ราชสกุลสนทวงศ์ และราชสกุลประวิตร
วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		ราชสกุลสวัสดิวัตน์ ราชสกุลเทวกุล ราชสกุลกฤษร และราชสกุลอิศรเสนา
วันศุกร์ที่ ๑๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘		ราชสกุลจิตรพงศ์ ราชสกุลไชยันต์ ราชสกุลชุมพล ราชสกุลงอนรถ ราชสกุลติศกุลและมูลนิธิ

<p>วันเสาร์ที่ ๑๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันจันทร์ที่ ๑๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>ราชสกุลทองใหญ่ ราชสกุลวรวรรณ และราชสกุลด้าววัลย์</p> <p>ราชสกุลเกษมศรี และโรงเรียนพระมารดาอัครมเหศวร</p> <p>หอการค้าไทย และบริษัทเมืองไทยประกันชีวิต จำกัด</p> <p>สภาหอการค้าแห่งประเทศไทย</p> <p>มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย</p> <p>นายไพโรจน์ และคุณหญิงอรสา ลำซำ</p> <p>บริษัท ล็อกซ์เลย์ จำกัด (มหาชน)</p> <p>คุณหญิงจางงศรี รัตนิน โรงพยาบาลจักรบุรีรัตนิน</p>
<p>วันอังคารที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันพุธที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>กองทัพบก</p> <p>สมาคมแม่บ้านทหารบก กองพลทหารม้าที่ ๒</p> <p>นายเจริญ และคุณหญิงวรรณภา สิริวัฒนภักดี</p> <p>บริษัท คาร์ลสเบอร์ก บริวเวอรี่ (ประเทศไทย) จำกัด</p> <p>เครือบริษัทไทยเจริญคอมเมอร์เชียล</p> <p>กลุ่มบริษัท สุราทิพย์</p> <p>บริษัท สุรามหาราษฎร์ จำกัด (มหาชน)</p> <p>บริษัท นิวอิมพีเรียลไฮเต็ล จำกัด (มหาชน)</p>
<p>วันพฤหัสบดีที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>บริษัท สยามอินเตอร์เนชั่นแนลคอร์ปอเรชั่น จำกัด</p> <p>สโมสรไลออนส์สากลภาค ๓๑๐ อี (๑๗ สโมสร)</p> <p>ชมรมลูกเสือชาวบ้านเขตบางกอกน้อย</p>
<p>วันศุกร์ที่ ๒๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>จอมพล ถนอม กิตติขจร และครอบครัว</p> <p>มูลนิธิสังเคราะห์ครอบครัวทหารผ่านศึก</p> <p>ศาสตราจารย์ กนต์ธีร์ ศุภมงคล และครอบครัว</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๒๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>คณะสงฆ์และอุบาสก อุบาสิกาวิฑฒนาราม</p> <p>พร้อมด้วยคณะกรรมการ</p> <p>มูลนิธิสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม</p> <p>พระบรมราชชนก</p>
<p>วันอาทิตย์ที่ ๒๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>ครอบครัวพระมหามนตรีศรีอริวงค์สุภะ</p> <p>(ฉัตร โชติกเสถียร) และครอบครัว</p> <p>พลโท พระสราภยสุษติการ (กระมล โชติกเสถียร)</p> <p>วิทยาลัยภาคกลาง จังหวัดนครสวรรค์</p>
<p>วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>สมาคมธนาคารไทย</p> <p>โรงเรียนอำนวยการศิลป์ เขตราชเทวี และสมาคมนักเรียนเก่า</p> <p>อำนวยการศิลป์</p> <p>หอการค้าจังหวัดตรัง</p>

<p>วันจันทร์ที่ ๒๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันอังคารที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>มูลนิธิรางวัลมหิดล ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยมหิดล</p> <p>มูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย</p> <p>มูลนิธิช่วยการสาธารณสุขชุมชน ในพระอุปถัมภ์ของ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์</p> <p>มูลนิธิเด็กโรคหัวใจ ในพระอุปถัมภ์ฯ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)</p>
<p>วันพุธที่ ๒๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>ราชบัณฑิตยสถาน</p> <p>กรมศิลปากร</p> <p>กรมปศุสัตว์</p> <p>บริษัท บ้านฉาง กรู๊ป จำกัด (มหาชน) และบริษัทในเครือ</p> <p>บริษัท ยูโนเด็คคอมมูนิกേഷัน อินดัสตรี จำกัด (มหาชน) และครอบครัวเวญจรงค์กุล</p> <p>บริษัท พี เอ อี (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)</p>
<p>วันศุกร์ที่ ๒๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>มูลนิธิราชประชานุเคราะห์ ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>มูลนิธิโรงเรียนราชประชาสถาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>โรงเรียนราชประชาสถาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๓๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>โรงเรียนศึกษานารี</p> <p>โรงเรียนอัมพรไพศาล</p> <p>โรงเรียนสตรีวัดระฆัง</p>
<p>วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘</p>	<p>กรมประมง</p> <p>สมาคมศิษย์เก่าการเรือนสวนดุสิตร่วมกับสโม่สรไล- ออนส์พระนั่งเกล้า กรุงเทพ</p> <p>ชมรมชาวตลาดสดห้วยขวาง</p>
<p>วันจันทร์ที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>มูลนิธิสิริวัฒนา เซสเซียร์ ในพระบรมราชินูปถัมภ์</p> <p>มูลนิธิบ้านบางแค ในพระอุปถัมภ์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ</p> <p>การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย</p>
<p>วันอังคารที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย</p> <p>องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย</p> <p>กรมประชาสัมพันธ์</p> <p>สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย</p>
<p>วันพุธที่ ๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย</p> <p>องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย</p> <p>กรมประชาสัมพันธ์</p> <p>สมาคมปราบวัณโรคแห่งประเทศไทย</p>

<p>วันพฤหัสบดีที่ ๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิ พอ.สว. ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนคริน- ทราบรมราชชนนี สำนักงานจัดการทรัพย์สินส่วนพระองค์ มูลนิธิรัฐบุรุษ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ มูลนิธิวิจัยประสาท ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิศาสตราจารย์ ประสพ รัตนากร และบริษัท เอ็ม เอ็ม ซี สิทธิผล จำกัด</p>
<p>วันศุกร์ที่ ๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>กองทัพเรือ ศูนย์ปฏิบัติการลูกเสือชาวบ้าน ในพระบรมราชานุเคราะห์</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>สมาคมการค้าผู้ผลิตน้ำตาลไทย สมาคมโรงงานน้ำตาลไทย สมาคมการค้าอุตสาหกรรมน้ำตาล และกลุ่มบริษัทผู้ส่งออกน้ำตาล สมาคมอุตสาหกรรมพลาสติกไทย สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย</p>
<p>วันอาทิตย์ที่ ๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>การไฟฟ้านครหลวง การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย กรมธนารักษ์</p>
<p>วันจันทร์ที่ ๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>กองทัพอากาศ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการบริหารแพทยสมาคมแห่งประเทศไทย</p>
<p>วันอังคารที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>ในพระบรมราชูปถัมภ์และมวลสมาชิก โรงเรียนวัดอินทาราม “โกวิทอินทราทร” โรงเรียนหนองขาโกวิทพิทยาคม วัดอินทาราม วัดใหญ่ดงรัก</p>
<p></p>	<p>องค์การบริหารส่วนตำบลหนองขา สุขาภิบาลหนองขา สถานีตำรวจภูธรตำบลหนองขา สถานีอนามัยตำบลหนองขา กลุ่มแม่บ้านตำบลหนองขา หมู่บ้านเมืองทอง โรงเรียนบ้านห้วยตลุง โรงเรียนบ้านรางจิก สหกรณ์การเกษตรสุวรรณภูมิ</p>

	<p>วันพุธที่ ๑๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันศุกร์ที่ ๑๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันเสาร์ที่ ๑๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันจันทร์ที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอังคารที่ ๑๖ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพุธที่ ๑๗ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๑๘ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>หมู่บ้านเมืองใหม่ กรมป่าไม้ มูลนิธิธรรมกาย คณะศึกษานูศิษย์วัดเขาสุกิม อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี บริษัทกรุงเทพประกันภัย จำกัด (มหาชน) บริษัทกรุงเทพโสภณ จำกัด (มหาชน) สมาคมสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>กรมตำรวจ มูลนิธิโรงพยาบาลตำรวจ สมาคมแม่บ้านตำรวจ ทบวงมหาวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ สถาบันเทคโนโลยีการเกษตรแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ โรงเรียนราชประชาสถาลัย ฝ่ายมัธยม มูลนิธิสายใจไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์ ร. ๒ โครงการสาธารณุกรมไทยสำหรับเยาวชน สหพันธ์แปดองแห่งประเทศไทย มูลนิธิสถาบันราชพฤกษ์ กรุงเทพมหานคร สมาคมแม่บ้านกรุงเทพมหานคร การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค คณะแม่บ้านและครอบครัวการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สมาคมพนักงานรัฐวิสาหกิจการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค ท่านผู้หญิงวิริยะ ชวกุล และมูลนิธินิธิพรซ์ - รัตนโกสินทร์ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน) ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และ บริษัทในเครือ บริษัท อินซ์เคปไทย จำกัด บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ ซีเอฟ จำกัด (มหาชน) บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) มูลนิธิเกียรติร่วมมิตรเพื่อการศึกษา สหพันธ์สมาคมสตรีนักธุรกิจและวิชาชีพแห่งประเทศไทย</p>
--	--	---

	<p>วันศุกร์ที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันเสาร์ที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันจันทร์ที่ ๒๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอังคารที่ ๒๓ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพุธที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มกราคม</p>	<p>สมาคมเลขาธิการสตรีแห่งประเทศไทย มูลนิธิบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ด้านกิจกรรมทางศาสนา กระทรวงการต่างประเทศ ศาลแขวงพระนครใต้ การทำเรือแห่งประเทศไทย การประปาส่วนภูมิภาค โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ บริษัทจตุลดิศ ดีเวลลอป จำกัด บริษัท ซี.ไอ.พรีอเพอดี จำกัด และบริษัทในเครือ บริษัท ธนบุรีประกอบรถยนต์ จำกัด ราชสกุลจักรพันธ์และราชสกุลภานุพันธ์ บริษัท อมรินทร์พรีนติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) นายสมชาติ ศรีรัตนารุ่งเรือง พร้อมคณะ บริษัท บี กริม โฮลดิ้ง จำกัด บริษัท เอ.เอ.เอส ออร์โต้ เซอร์วิส จำกัด และบริษัท จากัวร์ คาร์ส (ประเทศไทย) จำกัด ท่านผู้หญิงวรรณพิมล สรเทศน์ ในนามของภริยาอดีต อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับคณะอดีตนิสิตฯ พลเอก สุนทร คงสมพงษ์ และครอบครัว พลเอก อรุณ และคุณหญิงอรุณี ปรีวัตธรรม นายอนันต์ อนันตกุล และครอบครัว คุณหญิงพันธุ์เครือ ยงใจยุทธ และชมรมอาสาสมัคร อีสานเขียว สมาคมพ่อค้าจังหวัดนนทบุรี สโมสรไลออนส์รัตนานิเบศร์ บริษัท สยามกลการ จำกัด และบริษัทในเครือ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพฯ โรงแรมแอมบาสเดอร์ซีดี จอมเทียน บริษัท ชวริน จำกัด นายวิชัย และนางประนอม กฤษดาธานนท์ บริษัท เอ็ม.ซี.ซี. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ ไอ.พี.เอฟ. บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ไฟว์สตาร์ และหมู่บ้านกฤษตามหานคร มหาวิทยาลัยขอนแก่น</p>
--	---	---

<p>พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันศุกร์ที่ ๒๖ มกราคม</p> <p>พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หน่วยโรคหัวใจ โรงพยาบาลโรคทรวงอกนนทบุรี ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรม- ราชูปถัมภ์ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ชมรมสตรีราชสีมา บริษัท อู่เซดชัยอุตสาหกรรม จำกัด ครอบครัวแอ้อชูเกียรติ</p>	<p>สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หน่วยโรคหัวใจ โรงพยาบาลโรคทรวงอกนนทบุรี ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรม- ราชูปถัมภ์ โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ชมรมสตรีราชสีมา บริษัท อู่เซดชัยอุตสาหกรรม จำกัด ครอบครัวแอ้อชูเกียรติ</p>
<p>วันเสาร์ที่ ๒๗ มกราคม</p> <p>พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>ธนาคารเอเชีย จำกัด (มหาชน) บริษัท ไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ จำกัด (มหาชน) บริษัท เงินทุนเอเชียธนกิจ จำกัด บริษัท มิตซูย แอนด์ คัมปานี (ไทยแลนด์) จำกัด วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม โรงเรียนวัดราชบพิธ มูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) สถานสงเคราะห์คนชรา “วาสนเวศม์” โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) นครหลวง พระนครศรีอยุธยา มูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตตถาวโร - วงศ์มัลลย์ คณะศิษยานุศิษย์ของพระพิศาลพัฒนาทร (ถาวร จิตตถาวโร) มูลนิธิคุณแม่ง่วนเอ็ง แซ่ฉั่ว นายสิงห์ไชย มงคล และบุตร คุณหญิงประเทียบ ชลทรัพย์</p>	<p>ธนาคารเอเชีย จำกัด (มหาชน) บริษัท ไทยพลาสติกและเคมีภัณฑ์ จำกัด (มหาชน) บริษัท เงินทุนเอเชียธนกิจ จำกัด บริษัท มิตซูย แอนด์ คัมปานี (ไทยแลนด์) จำกัด วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม โรงเรียนวัดราชบพิธ มูลนิธิสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) สถานสงเคราะห์คนชรา “วาสนเวศม์” โรงพยาบาลสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) นครหลวง พระนครศรีอยุธยา มูลนิธิศาลาพระราชศรัทธา มูลนิธิถาวรจิตตถาวโร - วงศ์มัลลย์ คณะศิษยานุศิษย์ของพระพิศาลพัฒนาทร (ถาวร จิตตถาวโร) มูลนิธิคุณแม่ง่วนเอ็ง แซ่ฉั่ว นายสิงห์ไชย มงคล และบุตร คุณหญิงประเทียบ ชลทรัพย์</p>
<p>วันจันทร์ที่ ๒๙ มกราคม</p> <p>พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>ท่านผู้หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์ พร้อมด้วยบุตรหลาน และญาติมิตร มูลนิธิ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ บริษัท ทิพยประกันภัย จำกัด บริษัท พรหมภิบาล จำกัด บริษัท ห้องอาหารวิจิตร จำกัด บริษัท ห้องอาหารยกยอ จำกัด บริษัท วิจิตรก่อสร้าง จำกัด บริษัท ผลิตภัณฑ์นมกรุงเทพ จำกัด</p>	<p>ท่านผู้หญิงวิจิตรา ธนะรัชต์ พร้อมด้วยบุตรหลาน และญาติมิตร มูลนิธิ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ บริษัท ทิพยประกันภัย จำกัด บริษัท พรหมภิบาล จำกัด บริษัท ห้องอาหารวิจิตร จำกัด บริษัท ห้องอาหารยกยอ จำกัด บริษัท วิจิตรก่อสร้าง จำกัด บริษัท ผลิตภัณฑ์นมกรุงเทพ จำกัด</p>

	<p>วันอังคารที่ ๓๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>บริษัท อุตสาหกรรมนมไทย จำกัด บุตร ธิดา ของพลเอก หลวงสุรณรงค์ และท่านผู้หญิงจรรยา สุรณรงค์ พร้อมด้วยญาติ บริษัท วโรภรณ์ (มหาชน) บริษัท ยูโนเด็คคอนสตรัคชั่นแมติเรียล จำกัด บริษัท นิตिकासตั้ง จำกัด</p>
	<p>วันพุธที่ ๓๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>บริษัท สยามโภชนาการ จำกัด และครอบครัวชัยเจริญ ข้าราชการและครอบครัว กองทัพภาคที่ ๔ สหพันธ์สมาคมสตรีอาสาสมัครรักษาดินแดน กรมส่งเสริมสหกรณ์และสหกรณ์ทั่วประเทศ</p>
	<p>วันพฤหัสบดีที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>ครอบครัวเต็มทองไชย บริษัท สาทรยูนิค จำกัด นายชัย - นางดารณี อร่ามรามศรี และครอบครัว สมาคมพนักงานรัฐวิสาหกิจการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตพัฒนวิชาการพระนคร สมาคมผู้ปกครองและครูฯ และสมาคมศิษย์เก่า บริษัท ท้างเซ็นทรัลดีพาร์ทเมนท์สโตร์ จำกัด และบริษัทในเครือ</p>
	<p>วันศุกร์ที่ ๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>สโมสรไลออนส์คอนเมืองกรุงเทพ กล้วยน้ำไทมูลนิธิ โรงพยาบาลกล้วยน้ำไ ยุวสมาคมฯ พระโขนง บริษัท กำแพงเพชรวิวัฒน์ก่อสร้าง จำกัด</p>
	<p>วันเสาร์ที่ ๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>คณะภริยา และบุตรธิดา ของคณะผู้ตามเสด็จทางเรือ ไปสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย มูลนิธิมหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย นายสุวัจน์ - นางเพ็ญพัชร ศุภรสุนทร พร้อมครอบครัวและญาติพี่น้อง คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล นายสมศักดิ์ ลีสวัสดิ์ตระกูล และคณะผู้บริหารบริษัท SSP GROUP</p>
	<p>วันอาทิตย์ที่ ๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>พรรคพลังธรรม สมาคมเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ</p>

	<p>วันจันทร์ที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอังคารที่ ๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพุธ ที่ ๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันศุกร์ที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันเสาร์ที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>มูลนิธิเกริกมั่งคั่งพะฤกษ์ สภามหาวิทยาลัยเกริก มหาวิทยาลัยเกริก</p> <p>โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา และโรงเรียนสาขา คือ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาปทุมธานี สุวินทวงศ์ และ โรงเรียนบรมราชินีนาถราชวิทยาลัย (เตรียมอุดมศึกษา จังหวัดราชบุรี)</p> <p>มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และสมาคมธรรมศาสตร์ มูลนิธิเพื่อโรงพยาบาลธรรมศาสตร์ เฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยบูรพา</p> <p>กลุ่มโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา ส่วนกลาง กลุ่มที่ ๒</p> <p>สมาคมรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ใน พระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>เครือเจริญโภคภัณฑ์</p> <p>บริษัท สหฟาร์ม จำกัด และบริษัทในเครือ</p> <p>กลุ่มบริษัท ศรีกรุงวัฒนา จำกัด</p> <p>บริษัท แทกซ์ เซ็นเตอร์ จำกัด</p> <p>บริษัท ยูโนแคลไทยแลนด์ จำกัด เครือเบทาโกร</p> <p>บริษัท บีโตรเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)</p> <p>กลุ่มโรงแรมในเครือดุสิตธานี</p> <p>รอยัลปรินเซสและดุสิตธานี</p> <p>กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม</p> <p>คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล</p> <p>ศิริราชมูลนิธิ</p> <p>กลุ่มสถาบันฝึกอบรมแพทย์เฉพาะทางแห่งประเทศไทย</p> <p>ราชวิทยาลัยศัลยแพทย์แห่งประเทศไทย</p> <p>สมาคมสตรีชาวนาไทย</p> <p>มูลนิธิส่งเสริมสงเคราะห์ผู้กระทำความดี</p> <p>กลุ่มชมรมมิตรรุ่งอรุณ พระราชวังสนามจันทร์</p> <p>สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย</p> <p>กลุ่มบริษัท กระจาดศรีสยาม จำกัด</p> <p>วิทยาลัยทองสุข และห้างหุ้นส่วน จำกัด พิมเนศการช่าง</p> <p>มูลนิธิสมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย</p> <p>มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระ เจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส</p>
--	---	--

	<p>วันจันทร์ที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอังคารที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพุธที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>ราชนครินทร์</p> <p>สมาคมสวนสุนันทา ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>สมาคมครูผู้ปกครองโรงเรียนอัสสัมชัญสมุทรปราการ</p> <p>สมาคมคนตาบอดแห่งประเทศไทย</p> <p>สายปัญญาสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>มูลนิธิพลเรือโท พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และหม่อมมกอบแก้ว อาภากร ณ อยุธยา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี</p> <p>สมาคมนักเรียนเก่าเทพศิรินทร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>สมาคมผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาแห่งประเทศไทย</p> <p>ร่วมกับมูลนิธิ พลเอก มานะ รัตนโกเศศ และโรงเรียนวังไกลกังวล มูลนิธิราชวินิตร่วมใจและสมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนราชวินิต</p> <p>โรงพยาบาลศูนย์เชียงใหม่ประชาชนุเคราะห์ ชาวเชียงใหม่ และข้าผู้จงรักภักดี</p> <p>โรงพยาบาลราชวิถี และมูลนิธิโรงพยาบาลราชวิถี</p> <p>มูลนิธิโรคโลหิตจางธาลัสซีเมียแห่งประเทศไทย</p> <p>เครือข่ายพัฒนาพิบูล</p> <p>มูลนิธิส่งเสริมศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>สมาคมส่งเสริมการศึกษาในถิ่นกันดาร ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสมาคมเบญจมาบพิตร ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี</p> <p>สมาคมผู้ปกครองและครูสตรีวิทยา ๒ ร่วมกับโรงเรียนสตรีวิทยา ๒ ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โรงเรียนสตรีวิทยา ๒ มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนนวมินทราชินูทิศ สตรีวิทยา ๒ มินบุรี และมูลนิธิสตรีวิทยา ๒</p> <p>ราชตฤณมัยสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>สมาคมสโมสรกอล์ฟดุสิต ในพระบรมราชูปถัมภ์</p> <p>สมาคมราชกรีฑาสโมสร</p> <p>คณะอนุกรรมการอำนวยการจัดส่งเยาวชนไทยไปแข่งขันคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์โอลิมปิกระหว่างประเทศ</p> <p>กองทุนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา</p>
--	---	---

	<p>วันศุกร์ที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันเสาร์ที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันจันทร์ที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอังคารที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพุธที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันศุกร์ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>เพื่อโครงการโอลิมปิกวิชาการ ชมรมโอลิมปิกวิชาการ ครอบครัว “ณรงค์เดช” คณะผู้บริหารกลุ่ม KPN สมาคมบริษัทหลักทรัพย์ เบริยธรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีฯ มูลนิธิเบริยธรรม สมาคมแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีฯ และสมาคมศิษย์อนงคาราม ในพระบรมราชูปถัมภ์ คณะสงฆ์จังหวัดหนองคาย พร้อมศิษยานุศิษย์ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โรงพยาบาลรัตนแพทย์ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดภาคใต้ และภาคกลาง</p> <p>ธนาคารแหลมทอง จำกัด ธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์นวมธนกิจ จำกัด (มหาชน) ธนาคารกรุงเทพฯ พาณิชยกรรม จำกัด บริษัท เงินทุนหลักทรัพย์ไทยฟูจิ จำกัด บริษัท หลักทรัพย์จัดการกองทุนรวมไทยพาณิชย์ จำกัด กรมชลประทาน</p> <p>นายเอนก สิทธิประศาสน์ และครอบครัว บริษัท สหยูเนียน (มหาชน) บริษัท สตาร์บล็อก จำกัด (มหาชน) บริษัท อีสเทอร์นสตาร์ จำกัด (มหาชน) บริษัท โพลด์พัลลิซซิ่ง จำกัด (มหาชน) วัดในวัง</p> <p>นายวิฑูร อุทัยพันธุ์ และคณะจังหวัดปัตตานี นางบุญศรี สันธยางกูร และคณะ คณะสงฆ์ แม่ชีเนกขัมมะ อุบาสก อุบาสิกา ศูนย์วิปัสสนา วัดป่าคูเมือง ร่วมด้วยข้าราชการ พ่อค้าและประชาชน ชาวจังหวัดบุรีรัมย์</p> <p>สมาคมมิตรภาพไทย - จีน มูลนิธิ ๕ ธันวาคมหาราช กลุ่มชินวัตร บริษัท สติลเซ็นเตอร์ (ประเทศไทย) จำกัด และบริษัทในเครือ สโมสรโรตารีพระปิ่นเกล้า - ธนบุรี</p>
--	--	---

	<p>วันเสาร์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันจันทร์ที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันอังคารที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพุธที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p> <p>วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙</p>	<p>กลุ่มสกุล "ไบทยก" และสกุล "รุจิรวงศ์" ราชสกุลเทพหัสดิน ราชสกุลอิศรางกูร ปาลกะวงศ์ และเสนีวงศ์ ราชสกุลมลากุล บริษัท ซิงเกอร์ประเทศไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท บางกอกอินเตอร์คอนติเนนตอลโฮเต็ล จำกัด บริษัท ไอ.พี.เทรคดิง จำกัด สมาคมพยาบาลภาคตะวันออกเฉียง คณะกรรมการหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรภาค รัฐร่วมเอกราช รุ่นที่ ๑ (ปรอ.๑) บริษัท การบินกรุงเทพ จำกัด บริษัท กรุงเทพดุสิตเวชการ จำกัด (มหาชน) (โรงพยาบาลกรุงเทพ) ศูนย์เนื้อเยื่อชีวภาพกรุงเทพฯ ในพระอุปถัมภ์ของ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง นราธิวาสราชนครินทร์ และมูลนิธิกระดูกและเนื้อเยื่อ เพื่อการแพทย์ สมาคมอุตสาหกรรมก่อสร้างไทย สมาคมสตรีอาสาสมัครรักษาดินแดน กรุงเทพมหานคร บริษัท เสริมสุข จำกัด บริษัท คอม - ลิงค์ จำกัด นายมณฑล ไกรวัตนุสสรณ์ และคณะสมาคมประมงแห่งประเทศไทย ชมรมนักเรียนทุนมูลนิธิอานันทมหิดล ชมรมวิศวกูฬา ๙๘ คณะวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๓๑ บริษัท เอลโซ่แอสตันดาร์ดประเทศไทย จำกัด พลเอก จรวัย และนางนิตยา วงศ์สายัณห์ พร้อมด้วยครอบครัว พลเอก อัครเดช และพันโทหญิง กรรณิการ์ ศศิประภา พร้อมด้วยครอบครัว พลเอก เมธิ และนางทิพย์วัลย์ สมุทรรักษ์ พร้อมด้วยครอบครัว บริษัท เศรษฐอินทรีแห่งประเทศไทย จำกัด</p>
--	--	--

การบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพประจำสัปดาห์ทุกๆ วันอังคารในช่วง ๑๐๐ วัน มีรายการโดยย่อดังนี้
เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์ ๑๑ รูป สวดพระพุทธรมนต์ จบแล้ว

เวลา ๑๐.๓๐ นาฬิกา มีพระธรรมเทศนาถกถ์ ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ

เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร สดับปกรณ์ เป็นเสร็จการ

ทั้งนี้โดยสำนักพระราชวังคิดประมาณการค่าใช้จ่ายในการบำเพ็ญกุศล ดังนี้

๑. ค่าผ้าไตรเต็มถวายพระเทศน์ ๑ ไตร เป็นเงิน ๙๕๐ บาท
๒. ค่าผ้าไตรแบ่งถวายพระสวดมนต์ ๑๐ ไตร เป็นเงิน ๔,๗๕๐ บาท
๓. ค่าเครื่องไทยธรรมถวายภักข์เทศน์ ๑ เครื่อง เป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท
๔. เงินถวายพระสวดพระพุทธรมนต์ ๑๐ รูป เป็นเงิน ๕,๐๐๐ บาท
๕. เงินถวายพระเทศน์ เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท
๖. ค่าภัตตาหารถวายพระสงฆ์ ๑๑ รูป เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๗. ค่าดอกไม้สดตกแต่ง ฯลฯ เป็นเงิน ๒,๓๐๐ บาท

รวมเป็นเงิน ๒๘,๐๐๐ บาท (สองหมื่นแปดพันบาทถ้วน)

ส่วนการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพหลังจาก ๑๐๐ วัน มีรายการโดยย่อดังนี้

เวลา ๑๐.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธรมนต์ จบแล้ว

เวลา ๑๐.๓๐ นาฬิกา มีพระธรรมเทศนา ๑ ถกถ์ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ

เวลา ๑๑.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์ฉันภัตตาหาร สดับปกรณ์

เวลา ๑๙.๓๐ นาฬิกา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

ทั้งนี้โดยสำนักพระราชวังคิดประมาณการค่าใช้จ่ายในการบำเพ็ญกุศล ดังนี้

๑. ค่าผ้าไตรเต็มถวายพระเทศน์ ๑ ไตร เป็นเงิน ๙๕๐ บาท
๒. ค่าผ้าไตรแบ่งถวายพระสวดมนต์ ๙ ไตร เป็นเงิน ๔,๒๗๕ บาท
๓. ค่าเครื่องไทยธรรมถวายภักข์เทศน์ ๑ เครื่อง เป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท
๔. เงินถวายพระสวดพระพุทธรมนต์ ๑๐ รูป เป็นเงิน ๕,๐๐๐ บาท
๕. เงินถวายพระเทศน์ เป็นเงิน ๒,๐๐๐ บาท
๖. ค่าภัตตาหารถวายพระสงฆ์ ๑๐ รูป เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท
๗. ค่าผ้าไตรถวายพระสวดพระอภิธรรม ๔ ไตร เป็นเงิน ๑,๙๐๐ บาท
๘. เงินถวายพระสวดพระอภิธรรม เป็นเงิน ๑,๒๐๐ บาท
๙. ค่าดอกไม้สดตกแต่ง ฯลฯ เป็นเงิน ๒,๖๗๕ บาท

รวมเป็นเงิน ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

อนึ่ง ในการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพนี้ สำนักพระราชวังได้ขอให้คณะผู้บำเพ็ญกุศลพร้อมที่ประจำหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ก่อนกำหนดเวลาบำเพ็ญกุศล และสวดพระอภิธรรม ประมาณ ๓๐ นาที โดยให้รถของผู้บำเพ็ญกุศลเข้าพระบรมมหาราชวังทางประตูวิเศษไชยศรี ประตูพิมานไชยศรี เลี้ยวขวาจอดส่งที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วไปจอดรอรับ ณ ที่พักรถ ซึ่งเจ้าหน้าที่รับรองจะแจ้งให้ทราบ ส่วนการแต่งกาย สุภาพบุรุษ สากลสีเข้ม ไว้ทุกข์ สุภาพสตรีชุดไทย หรือสากลนิยม ไว้ทุกข์ เฉพาะวันอังคาร แต่งเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์

การบำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประจำปีปดาศั ๓ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งแต่วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ จนถึงวันอังคารที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาก่อนพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน มีดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ

วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพระราชพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแแต่งและตรวจแแต่งเครื่องประกอบพระราชพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๔๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รอรับเสด็จ ฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฒโน ป.ธ.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ.๙) วัดสระเกศ พระธรรมปัญญาจารย์ (ประจวบ กนดาจาโร ป.ธ.๕) วัดมกุฏกษัตริยาราม พระธรรมราชา นวัตร (กมล ไกวิโท ป.ธ.๖) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระธรรมสิริสารเวที (บุญเรือน ปุณณโก ป.ธ.๕) วัดบวรนิเวศวิหาร พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก ป.ธ.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระเทพกวี (จุนท์ พุทธิมคุดโต ป.ธ.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชพิพัฒน์นารถ (พลายงาม จันทสุวณโณ) วัดราชสิทธาราม พระราชสุธี (เยี่ยม ภัทรธมโม ป.ธ.๙) วัดอนงคาราม พระทักษิณคณิสสร (บรรจง ปญญาวุฑโฒ ป.ธ.๓) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ मुखะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ मुखได้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๕ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ อัครราชกุมารี เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ मुखได้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รอยน็ดพระที่นั่งเทียบที่ประดิษฐานแวงแแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๖ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อย กราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี กลองชนะ ปีพาทย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมพภูมมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ เสร็จแล้ว ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ขณะนั้นชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เจ้าพนักงานนิมนต์สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ (นิยม จานิสฺสโร ป.ธ.๙) วัดชนะสงคราม ที่จะถวายพระธรรมเทศนา และนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูปที่จะสวดพระธรรมคาถา ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมาสน์เทศน์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม จากนั้นเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

จากนั้น เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศีล สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ถวายพระธรรมเทศนาสังคหวัตถุธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก พระสวดธรรมคาถา แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ที่เดิม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายสมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานดับเทียนดูหนังสือเทศน์และเทียนบูชาภัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป จากนั้นเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ เสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป สดับปกรณ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิณทก พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระที่จะสวดพระอภิธรรม ๘ รูป ขึ้นนั่งบนแท่นเบญจาพระสวดอภิธรรมมุขเหนือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ และเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการที่มาเฝ้าฯ ณ มุขเหนือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตก พระสงฆ์เริ่มสวดพระอภิธรรม จากนั้น เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ เสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระธรรมเทศนา
สังคหวัดฤๅษณภค
สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม จานิสโร ป.ธ. ๙)
วัดชนะสงคราม
ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
วันจันทร์ที่ ๓๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘
เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส (๓ จบ)

ทานญจ เปยยวชฺชญจ

อตถจริยา จ ยา อิธ

สมานตตฺตา จ ธมฺเมสุ

ตตถ ตตถ ยถารหฺนติฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนา แสดงพระธรรมเทศนาสังคหวัดฤๅษณภค ฉลองพระเดชพระคุณ
พระเดชพระคุณญาณประทีปสมเด็จพระราชาคณะเจ้าคณะรองราชูปถัมภ์วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวาระสัตตมาวาร ที่ ๒ นี้ โดยที่ทรงคำนึงถึงพระคุณูปการอันสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ทรงมีต่อพระองค์สมเด็จพระบรมปิตรเป็นอเนกประการ เพื่อทรงอุทิศพระราชกุศลถวายแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
พระองค์นั้น ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามวิสัยของท่านสัตบุรุษพุทธมามกชน เป็นผลทางธรรมปฏิบัติ
สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในติโรกเทศสูตร ว่า เปตานิ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ เมื่อบุคคลมาทวนอนุสรณ์ถึง
อุปการคุณที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่ตนในหนหลัง พึงให้ทักษิณาทานแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระคุณูปการแด่สมเด็จพระบรมปิตรพระราชสมภารเจ้า พระราชโอรส
พระราชธิดา พระราชนัดดาและพระราชปนัดดาทุกพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ พลสถนิกร ตลอดจนประเทศชาติ
และพระศาสนา นับเป็นอเนกประการ โดยฐานที่พระองค์ทรงตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา ความรักใคร่สันนิทสนม
กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดีปรีดาเมื่อผู้อื่นได้ดี และ อุเบกขา ความวางเฉย
ในคราวที่จะต้องวางพระองค์เป็นกลาง พระองค์ทรงคุณพิเศษเหตุทรงเป็นนาริรัตนอัศจรรย์ในหมู่มนุษย์
แม้มิได้ทรงอุบัติในชาติดิยราชสกุล ก็ทรงอุบัติในตระกูลช่างทอง ในถิ่นฐานที่เจริญด้วยหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา
อันไดนามว่าปฏิรูปเทศบาล การอยู่ในถิ่นฐานที่เหมาะสม และทรงอาศัยความเป็นผู้มีบุญคุณที่ได้สร้างสมอบรมไว้
ในชาติก่อน อันมีชื่อว่า ปุพฺเพกตปุญฺญตา สนับสนุนให้ทรงการศึกษา ทรงพระจริยาดี ทรงพระเกียรติยศอันสูงส่ง
เป็นพระราชชนนีของพระมหากษัตริย์ถึงสองพระองค์ และทรงประกอบด้วยคุณธรรมอันสำคัญคือ อตตสมฺมาปณฺธิ
การดำรงพระองค์ไว้ในทางที่ชอบประกอบความดี ทรงเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทรงบริจาคแจกแจง ทรงจำแนกแบ่งปัน
วัตถุสิ่งของ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ เช่น ทรงจัดแพทย์หลวงเคลื่อนที่ไปให้การรักษาเยียวยาแก่ผู้ที่อยู่ใน

ท้องถิ่นทุรกันดารให้ปลอดจากทุกข์ภัยไข้เจ็บ ทรงสงเคราะห์ชาวชนบทผู้ยากไร้ด้วยเสื้อผ้าและอาหาร ทรงจัดแจกอุปกรณ์การศึกษา มีเสื้อผ้าและหนังสือเรียนแก่นักเรียนในท้องถิ่นที่ขาดแคลน ทรงช่วยเหลืออาชีพของชาวเขา ด้วยการแจกพันธุ์ไม้ดอกไม้ผล เพื่อให้ทุกคนประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน และทรงตั้งมูลนิธิเพื่อพัฒนาชาวเขา จนกระทั่งชาวเขาถวายพระนามพระองค์ว่า **แม่ฟ้าหลวง** ประชาชาติไทยทั้งปวงน้อมถวายพระนามว่า **สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก** เป็นการบูชาพระคุณ

พระคุณูปการที่ทรงบำเพ็ญยากที่จะพรรณนาให้สิ้นสุดได้ แต่เมื่อประมวลกล่าว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกว่า สังคหวัตถุ คือ เรื่องการสงเคราะห์ หรือสิ่งของสงเคราะห์ หรือเครื่องห่วงเหนี่ยวน้ำใจ การบำเพ็ญสังคหวัตถุย่อมยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ผู้อื่น ยิ่งความชื่นชมให้เกิดแก่ผู้ได้รับ เป็นอุบายยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ได้รับการสงเคราะห์อนุเคราะห์ ให้จงรักภักดีนิยมนับถือในผู้ปฏิบัติบำเพ็ญ ทั้งเป็นอุบายให้กิจการใหญ่น้อยลุล่วงไปด้วยดี ท่านเปรียบเสมือนลีมส์สลักเพลารถที่กำลังแล่นไป ถ้าขาดลีมส์สลักเสียแล้ว รถก็ไม่สามารถจะแล่นไปได้ เพราะเรือนรถและล้อรถก็จะกระจัดกระจายไปส่วนละทิศละทาง เหตุดังนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์มีพระประสงค์จะทรงนำพุทธเวไนยให้บรรลุถึงคุณสมบัติอัครสัมมาปณิธิ คือ ความตั้งตนไว้ชอบ จึงทรงแสดงสังคหอุบายโดยนัยแห่งอุเทศ ซึ่งยกขึ้นไว้เบื้องต้นว่า **ทานญจ เปยยวชฺชญจ อตฺถจริยา จ ยา อิธ** เป็นต้น ความว่าอุบายสำหรับสงเคราะห์ คือ ยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน เหล่านี้ ๔ ประการ คือ **ทาน** การให้การแจก ๑ **เปยยวชฺช** ถ้อยคำอันดูดีมีใจ ๑ **อตฺถจริยา** การประพฤติประโยชน์แก่กัน ๑ **สมานคตฺตา** ความเป็นผู้เสมอในธรรมนั้นๆ ๑ ย่อมห่วงเหนี่ยวคนทั้งหลายให้กลมเกลียวกันในโลก เหมือนลีมส์สลักเพลารถ ซึ่งกำลังแล่นไปอยู่ฉะนั้น ถ้าสังคหอุบายนี้ไม่พึงมีไซ้ มารดาภิณี บิดาภิณี จะไม่พึงได้ความนับถือบูชาเคารพสักการะ เพราะเหตุมีบุตร เพราะเหตุที่บัณฑิตทั้งหลายพิจารณาเห็นสังคหอุบายเหล่านี้ว่าเป็นกิจอันชอบและประกอบตามกำลัง ฉะนั้นจึงบรรลุถึงความเป็นใหญ่ และเป็นผู้นับคนทั้งหลายสรรเสริญ ดังนี้

จักรับพระราชทานพรความตามลำดับไปว่า **ทาน** การให้ การแจก การสละ การแบ่งปันจำแนกเป็น ๒ ประการ การให้วัตถุสิ่งของเครื่องบริโภคนิโคตนิโคต ได้แก่ของกินของใช้ มี ข้าวปลา อาหารคาวหวาน เสื้อผ้าอาภรณ์ เครื่องประดับร่างกาย มี แก้ว แหวน เงิน ทอง เป็นต้น ตลอดจนตำแหน่งหน้าที่การงาน เพื่อประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต เรียกว่า **อามิสทาน** การให้คำสั่ง คำสอนบอกกล่าว ชี้แจงแนะนำในทางที่ชอบที่ถูกที่ควร เพื่อความประพฤติดีปฏิบัติชอบ ด้วยจิตประกอบด้วยเมตตา เรียกว่า **ธรรมทาน** เป็นหน้าที่กิจการที่มารดาบิดาจะพึงให้แก่บุตรธิดา ครูอาจารย์จะพึงให้แก่ศิษยานุศิษย์ พระอุปัชฌาย์อาจารย์จะพึงให้แก่สังฆิทธิวิหาริกและอันเดวาลิก ญาติมิตรสหายจะพึงให้แก่ญาติมิตรสหายของตนๆ ผู้ใหญ่จะพึงให้แก่ผู้น้อยหรือเด็กๆ ผู้บังคับบัญชาจะพึงให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา นายจ้างจะพึงให้แก่ลูกจ้าง คนมั่งมีจะพึงให้แก่คนยากจนขัดสน อีสรรจนจะพึงให้แก่ผู้อยู่ในปกครอง เพราะเป็นเครื่องห่วงเหนี่ยวน้ำใจ เป็นเครื่องผูกไมตรีจิตให้รักใคร่นับถือเคารพบูชากล่าวตามโวหารในปัจจุบันว่า การปิดช่องว่างระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย คนมีกับคนจน นายจ้างกับลูกจ้าง เป็นต้น สมด้วยนัยพระพุทธรูปนิพนธ์ภาษิตว่า ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักที่ชอกใจ ผู้ให้ย่อมได้รับสรรเสริญ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้ ผู้ให้ย่อมเป็นผู้ชนะสงครามคือความตระหนี่ จิตของผู้ให้ย่อมแผ่ไพศาล การให้จึงจัดเป็นอุบายเครื่องห่วงเหนี่ยว เครื่องผูกน้ำใจไมตรีประการหนึ่ง ๖ **เปยยวชฺช** แปลว่า ถ้อยคำอันดูดีมีใจ จำแนกออกไปเป็น ๒ ประการ คือ **ปิยวาจา** ได้แก่ วาจาไพเราะอ่อนหวาน ทำให้ผู้พูดเป็นที่รักของผู้ฟัง ๑ **อตฺถสฺสทิตฺตา** วาจา ได้แก่ วาจาประกอบไปด้วยประโยชน์ ๑ ผู้ที่เข้าใจพูด อาจยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ฟังได้ ทำให้เกิดความรัก ความเชื่อถือ เชื่อมมั่น ผู้พูดคำอ่อนหวาน คำนั้นย่อมจับใจ ทำให้เกิดความรัก ความนับถือ ผู้ใหญ่ฉลาดในปฏิสนธิสารกล่าวคำทักทายปราศรัยไปรยปรายแก่ผู้น้อยโดยทั่วหน้า ย่อมสามารถทำให้เกิดความเคารพนับถือ เข้าใจพูดชักนำ ย่อมทำให้ผู้น้อยมีกำลังใจทำงานด้วยความจงรักภักดี มีคาถาในชาดกปรกณแสดงความชอนี้ไว้ว่า **มณาปเมว ภาเสยย นามนาป กุทาจน** บุคคลควรกล่าวคำพูดเป็นที่เจริญใจ ได้แก่ทำให้ใจให้เอิบอาบ ไม่ควรกล่าวคำพูดที่ไม่ชอบใจในกาลไหนๆ คำพูดไพเราะอ่อนหวาน ประกอบไปด้วยประโยชน์ จึงเป็นอุบายเครื่องห่วงเหนี่ยว เครื่องผูกน้ำใจไมตรีประการหนึ่ง ๖ **อตฺถจริยา** คือการประพฤติประโยชน์ จำแนกออกเป็น ๒ ประการ คือ **เวยฺยาวจฺจ** การช่วย

ชวนช่วยทำกิจการของผู้อื่น เพื่อให้เกิดความสำเร็จ ๑ **ธมฺมสมาทปนา** การชักนำในธรรมปฏิบัติ ๑ มารดาบิดาเอาใจใส่ชวนช่วยในการเลี้ยงดูบุตรธิดา เช่น ประคับประคองทะนุถนอมบุตรตั้งแต่แรกเกิดมา เป็นธุระในการรักษาพยาบาลเมื่อบุตรป่วยไข้ ชวนช่วยให้มีการศึกษาเล่าเรียนเมื่อถึงเวลา ช่วยจัดหาฝากฝังให้มีหน้าที่การงานเมื่อบุตรมีความสามารถ จัดการปลูกฝังให้มีหลักฐานมั่นคงด้วยการจัดหาคู่ครองให้ จัดให้มีที่อยู่อาศัย คือ เกษสถาน บ้านเรือน บุตรธิดาก็ย่อมชวนช่วยในหน้าที่การงานกิจการของมารดาบิดา ทั้งสองฝ่ายก็จะรักใคร่ผูกพันกัน แม้สามีภรรยาญาติต่อญาติ มิตรต่อมิตร สหายต่อสหาย ครูกับศิษย์ พระอุปัชฌาย์อาจารย์กับสัทธังวิหาริกอันเดวาลิก แต่ละฝ่ายต่างชวนช่วยในธุรกิจของกันและกัน ต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ด้วยกำลังกายบ้าง กำลังใจบ้าง กำลังความคิดบ้าง และหรือกำลังทรัพย์บ้าง ทั้งสองฝ่ายต่างชวนช่วยต่อกันและกัน ก็ย่อมจะรักใคร่มีไมตรีจิตสนิทสนมกัน **ธมฺมสมาทปนา** การชักนำในธรรมปฏิบัติ ท่านมุ่งหมายให้ชักนำการทำความดี ประพฤติดี เพราะมีความสุขเป็นผลเป็นกำไร เช่นบางคนเป็นอันธพาล ประพฤติเหลวไหลเกะกะเกร บังเอิญไปพบหรือคบหาสมาคมกับท่านผู้ฉลาดในประโยชน์ ทางศาสนาเรียกว่า อุตถโกศล บุคคลผู้เช่นนี้จักแนะนำชักชวนสนับสนุนให้ละเลิกความร้ายความเลวนั้นเสีย เมื่อเขาละได้เลิกได้ กลับจิตกลับใจ กลับกายวาจาเป็นคนดีได้แล้ว ย่อมจะนึกถึงคุณของผู้แนะนำชักชวน **อุตถจริยา** การประพฤติประโยชน์ จึงเป็นเครื่องห่วงเหนี่ยวน้ำใจให้บุคคลรักใคร่นับถือแก่กันและกันอันมั่นคงประการหนึ่ง

สมานตตคา ความเป็นผู้วางตนสม่ำเสมอในธรรมหรือโดยธรรม ในที่นี้ท่านมุ่งหมายบุคคลผู้ประพฤติอุปายนธรรม คือ การประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน เช่น บุคคลที่อายุอ่อนกว่า น้อยกว่าโดยวัยแม้จะเป็นผู้พิเศษกว่าด้วยอิสริยยศ ด้วยศักดิ์ ด้วยอำนาจ ด้วยหน้าที่ ด้วยโภคสมบัติ ด้วยบริวาร ก็ไม่ทำอหังการทงตน ทำความอ่อนน้อมถ่อมตน กราบไหว้ญาติผู้เจริญวัยกว่า แต่กาลก่อนเคยนับถือมาอย่างไร ภายหลังก็นับถืออย่างนั้น ญาติทั้งหลายได้รับการบนอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมรักใคร่แสดงความนับถือตอบ ต่างทำความสามัคคีแก่กันและกัน ญาติผู้เสมอกันโดยชั้นโดยวัย แสดงความนับถือกันฉันทญาติ ไม่คู่ถูกคู่แกล้งกันเพราะเหตุไรว่าสนา ญาติผู้ใหญ่ผู้มีเมตตา นับถือญาติผู้น้อย ย่อมสนิทสนมกลมเกลียวกันยิ่งขึ้น มิตรต่อมิตรเคยสนิทสนมกันมาอย่างไร แม้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็ตามที ทั้งสองฝ่ายยังรักษาน้ำใจรักษาความเป็นมิตรไว้ได้ เช่นนี้ชื่อว่ารักษามิตรธรรมไว้มั่นคง แม้ผู้ที่มีได้เป็นญาติ ก็อาจผูกสัมพันธ์กันได้ด้วยวิสาสะคือความคุ้นเคย สามารถยังประโยชน์ของแต่ละฝ่ายให้สำเร็จได้ ฯ ญาติต่อญาติ มิตรต่อมิตร นับถือกันโดยฐานะ ย่อมเป็นสมานตตคาในธรรม คือ สัมมานะ ได้แก่ความนับถือกันและกัน อันบุคคลผู้อยู่เป็นหมู่เป็นคณะ จะเจริญรุ่งเรืองได้ก็ด้วยอำนาจเป็นผู้มีธรรมเสมอกัน ไม่เช่นนั้น มีอาจรักษาความสามัคคีของหมู่คณะไว้ได้ เพราะเช่นนั้น ผู้เป็นหัวหน้าคณะจึงต้องคอยสอดส่องดูแล เพื่อให้คนทั้งหลายในคณะปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนตามธรรมเนียมของคณะ คอยขจัดหรือปราบผู้ละเมิด พยุงหรือส่งเสริมผู้ที่มีระเบียบแบบแผน และธรรมเนียม รักษาสามัคคีของคณะให้มั่นคง **สมานตตคา** ความเป็นผู้วางตนเสมอในธรรมนี้หากปฏิบัติให้เหมาะสมแก่ฐานะของบุคคลหรือของคณะแล้ว ย่อมยึดเหนี่ยวน้ำใจของบุคคลหรือคณะไว้ในความสามัคคีได้ นับว่าเป็นอุบายห่วงเหนี่ยวน้ำใจประการหนึ่ง

สังคหวัตถุ เครื่องห่วงเหนี่ยวน้ำใจทั้ง ๔ ประการนี้ ผู้ฉลาดในอุบายพิจารณาว่า อย่างไหนควรปฏิบัติแก่ใคร ในเวลาใด เมื่อใด แล้วปฏิบัติให้เหมาะสม ย่อมเจริญด้วยบริวารสมบัติ มีเรื่องที่ท่านสาธกไว้ว่า ครั้งหนึ่ง ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่เมืองอาฬวี หัตถกะอุบาสกไปสู่ที่เฝ้า มีพวกอุบาสกตามไปด้วยเป็นอันมาก พระองค์ตรัสถามว่า หัตถกะ บริวารของท่านเป็นหมู่ใหญ่ ท่านสงเคราะห์ยึดเหนี่ยวน้ำใจของเขาไว้ได้อย่างไร หัตถกะอุบาสกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ย่อมสงเคราะห์บริษัทหมู่นี้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ ซึ่งพระองค์ตรัสประทานเป็นอนุสาสนีไว้ ข้าพระองค์เห็นว่า ผู้ใดควรรับสงเคราะห์ด้วยอาการเช่นใด ก็สงเคราะห์ผู้นั้นด้วยอาการเช่นนั้น ข้าพระองค์สงเคราะห์ด้วยการให้พัสดุสิ่งของเกื้อกูลบ้าง ด้วยถ้อยคำพูดเอาใจบ้าง ด้วยประพฤติประโยชน์บ้าง ด้วยประพฤติสม่ำเสมอในทางสามัคคีบ้าง พระเจ้าข้าฯ สมเด็จพระบรมศาสดาทรงสาธุการว่า ทำอย่างนั้น ชอบแล้ว ถูกแล้ว

ตรัสสรรเสริญว่า หัตถกะ ท่านเกิดมาเพื่อสงเคราะห์บริษัทใหญ่ๆ ในอดีตกาล บุคคลใดควบคุมบริษัทไว้ได้มาก บุคคลนั้นทำสำเร็จได้ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล แม้ในอนาคตก็จะเป็นเช่นเดียวกัน ถึงในปัจจุบันนี้เล่า ก็เป็นอยู่อย่างนี้ เมื่อหัตถกะอุปาสกกลับแล้ว พระองค์ตรัสสรรเสริญแก่ภิกษุทั้งหลายว่า หัตถกะอุปาสกเป็นคนน่าประหลาด อัจฉริยะ พวกเธอทั้งหลายจำไว้เถิด ดังนี้ ฯ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงดำรงพระองค์อยู่ในพรหมวิหารธรรม คือทรงพระเมตตา ความรักใคร่สนิทสนม ทรงพระกรุณาความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ทรงมุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และทรงอุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อต้องทรงวางเฉย ทรงประกอบสังคหุบาย คือ ทาน ทรงให้ ทรงเสียสละ ทรงบริจาค เปยยวัชชะ ตรัสคำเป็นที่รัก ถูกใจ ชอบใจ อุดมจริยา ทรงประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสมานัตตาคา ความเป็นผู้วางพระองค์สม่ำเสมอ ไม่ถือพระองค์ต่อประชาชนทั่วไปทุกหมู่เหล่า ไม่เลือกชั้น วรรณะ เพศ และวัย จึงเป็นที่นิยมนับถือกราบไหว้ สักการะบูชา ของพสกนิกรทั่วทุกภาคของประเทศ ดังปรากฏตามข่าวประจำวันตั้งแต่วันเสด็จสู่สวรรคาลัยเป็นต้นมา ประชาชนทุกภาค ทุกชั้น ทุกเผ่า ทุกภาษา ต่างพากันบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระราชกุศลในชื่อของตนๆ และเดินทางมาถวายความจงรักภักดี ถวายความคารวะ สักการะ บูชา พระบรมศพตลอดมาจนกระทั่งวันนี้

พระราชกุศลบูรพการีเปตพลีทักษิณานุปทาน อันสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวโรกาสนี้ นับว่าสำเร็จโดยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม คารวะธรรม และอปายานะธรรม โดยแท้ ของสำเร็จเป็นอานิสงส์ผล เพิ่มพูนพระราชกุศลบุญราศี ที่สามารถอำนวยการพิชิตทุกข์พิชิตภัย แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในสุคติสัมปรายภพ สมดังพระราชปรารภทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณระดับพระปัญญาบารมี พอสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้ เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

วันอังคารที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๙ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท รอรับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๗ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ มุขใต้

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ มุขใต้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก และพระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อนทั้ง ๑๐ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ด้านมุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๒ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร โดยรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่

นั่งราชกรัณยสภา เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้นเจ้าพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่ กลองชนะ ปี่พาทย์ แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วประทับพระราชอาสน์ จากนั้นเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ถวายศีล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศีล จบแล้ว พระสงฆ์ ๑๐ รูป ที่สวดพระพุทธรมนต์แต่วันก่อนสวดถวายพรพระ จบแล้ว

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหารถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉัน สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ทรงประเคน และปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับดังนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร หม่อมเจ้าชมิยบุตร ชุมพล หม่อมเจ้าพิริยดิศ ดิศกุล หม่อมเจ้าวัฒนานุกัณฑ์ วัฒนวงศ์ หม่อมเจ้าบุญทัดสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้านรยราต สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าปุสาน สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าจิตติพันธ์ ยุคล และหม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล



พระสงฆ์สวดถวายพรพระ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๔๘ นาที พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ที่เดิม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารและราชสกุลที่ปฏิบัติพระสงฆ์กลับไปประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับภัตตาหารและภาชนะเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป จาก



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประเคนภัตตาหารถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก



ทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉันทาคารอาหาร

ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากอาสน์สงฆ์ และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๒๐ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะสดับปกรณ์เท่าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ โดยแบ่งชั้นเป็น ๘ เที่ยวๆ แรก ๑๑ รูป เที่ยวต่อๆ ไปเที่ยวละ ๑๒ รูป เมื่อพระสงฆ์เที่ยวแรกขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อนเสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์สดับปกรณ์และสวดมาติกา เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงสายที่ลาดบนอาสน์สงฆ์เข้าที่เดิม แล้วถอนปลายพระภูษาโยงสายที่เนื่องจากพระบรมศพออกมิให้ต่อกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้นพระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา แล้วลงจากอาสน์สงฆ์ ออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จากนั้นพระสงฆ์เที่ยวต่อๆ ไป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อนเสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ที่เดิม พระสงฆ์สดับปกรณ์และสวดมาติกา จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงสายที่ลาดบนอาสน์สงฆ์เข้าที่เดิมเช่นครั้งก่อน พระสงฆ์เที่ยวต่อๆ ไป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ โดยทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับเที่ยวแรก เมื่อพระสงฆ์สดับปกรณ์และสวดมาติกาจนครบ ๙๕ รูปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ ทรงมีพระราชปฏิสันถารกับร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร แล้วเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการที่มาเฝ้าฯ ณ มุขเหนือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตก พระสงฆ์เริ่มสวดพระอภิธรรม จากนั้น เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้วเสด็จพระราชดำเนินกลับ เมื่อเวลา ๑๒ นาฬิกา ๕๐ นาที

นั้นเชิญปลายพระภูษาโยง ทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินเสร็จแล้ว ถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรแล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยง ทั้งสองสายเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลังทักษิณทก พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายอนุโมทนา

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอและสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายพระบรมศพ

วันจันทร์ที่ ๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพระราชพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพระราชพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๔๕ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มี พระอุดมญาณโมลี (มานิต ถาวโร ป.ธ. ๙) วัดสัมพันธวงศ์ พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาททจารี ป.ธ. ๙) วัดสุทัศนเทพวราราม พระธรรมวราจารย์ (แบน กิตติสาโร ป.ธ. ๕) วัดบวรนิเวศวิหาร พระเทพเมธาภรณ์ (สุปัญญา สุปัญโญ ป.ธ. ๕) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระเทพวัชรธรรมภรณ์ (สรพงศ์ จานวโร ป.ธ. ๕) วัดตรีทศเทพ พระราชสุนันต์มุนี (อภิพล อภิพล ป.ธ. ๕) วัดบวรนิเวศวิหาร พระราชรัตนดิลก (พิมพ์ ญาณวีโร ป.ธ. ๗) วัดปทุมคงคา พระมงคลเทพโมลี (สุพจน์ โชติปาโล) วัดสุทัศนเทพวราราม พระราชรัตนวิมล (เฉย เขมโก ป.ธ. ๔) วัดสุทัศนเทพวราราม พระราชปฏิภาณโกศล (สุชิน อคฺคชิโน ป. ๑-๒) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕ นาที หม่อมเจ้าจุฑาวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรเศวต มหิดล หม่อมเจ้าจักรีวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรวิโร มหิดล หม่อมเจ้าหญิงบุษย์น้ำเพชร มหิดล เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วย หม่อมสุจารีณี มหิดล เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้และเข้านั่งประจำที่ ณ มุขใต้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๐ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ และนาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้และเข้านั่งประจำที่ ณ มุขใต้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๔ นาที สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ มุขใต้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๖ นาที ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ มุขใต้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๒๔ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระราชอาสน์ ณ มุขใต้

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๒๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักถนนทบุรีถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสัน



สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพ
ทรงธรรม

พระที่นั่งพิमानรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ
ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน
ปี่พาทย์ แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ
ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระ
ปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบเมื่อเวลา ๑๖ นาฬิกา ๔๓ นาที พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายอดิเรก ถวายพระ
พรลา จบแล้วลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ขณะนั้น ชาวพนักงาน
ประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เจ้าพนักงานนิมนต์พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปัญญา โย ป.ธ. ๙) วัดปากน้ำ
ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ และนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูปที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์
ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎ
ราชกุมาร ทรงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ และทรงจุด
ธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับ
พระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๐ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล ทรงศีล พระธรรมปัญญาบดี ถวายศีล
จบ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระธรรมปัญญาบดีถวายพระธรรมเทศนา อัมมปิติกถา จบแล้ว กลับ
ลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุก

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๔ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงจุดธูป
เทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระแท่นราชบรรจถรณ์ประดับมุกพระสวดธรรมคาถาแล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์
พระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงประเคน

จดุปัจจัยไทยธรรมบุชชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระธรรมปัญญาบดี เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย รูปเทียนพนมใส่พาน มุก แจกันมุก ๑ คู่ปักดอกคาร์เนชั่น ก็มีใส่ชูดน้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ โคมไฟ ๑ ดวง นาฬิกา ๑ เรือน แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานดับเทียนคูหนังสือเทศน์และเทียนบูชาภัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพ นำมาปักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป เสร็จแล้วถวายความเคารพ

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๕ รูปสดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงหลั่งทักษิโณทกพระสงฆ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จากนั้น เจ้าพนักงานนิมนต์พระพิธีธรรม ๘ รูปขึ้นนั่งบนแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๒ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ เสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ คณะองคมนตรี เฝ้าฯ ไปที่แท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม ณ มุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตก เสร็จแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และพระเจ้าหลานเธอทุกพระองค์ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ เสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระธรรมเทศนา

ธัมมปิตักถา

พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปุณฺโณ ป.ธ. ๙)

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุประทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันจันทร์ที่ ๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที

อีกประเภทหนึ่ง เป็นความสุขที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ความสุขชนิดนี้ เป็นความสุขที่ถาวร ผู้ปรารถนาความสุขชนิดนี้ จะแสวงหาและค้นคว้าได้จากตนเอง ด้วยการเสียดสละวัตถุสิ่งของ ด้วยการให้เป็นทานการกุศล ด้วยการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เพื่อส่วนรวมโดยลักษณะเช่นนี้ เมื่อได้เห็นผู้ที่ตนมุ่งสงเคราะห์ได้รับประโยชน์อันเกิดขึ้นจากการให้การเสียดสละ หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลนั้น ความอึดเอมใจ ความสุขใจ ย่อมเกิดขึ้น หรือโดยการปฏิบัติธรรม มีธรรมเป็นครรลองแห่งชีวิต จะประกอบภารกิจใด ก็ไม่เห็นห่างจากธรรมดังคำที่ว่า เกะหลักให้ดี ทำใจให้มั่น ย่อมพล้นปลอดภัย จนกระทั่งถึงขั้นสูงขึ้นไป เป็นการปฏิบัติเพื่อทำจิตใจให้หลุดพ้น จากกิเลสอาสวะซึ่งเรียกว่า ธรรมปฏิบัติ หรือ นิพพานสุข

ความสุขโดยลักษณะเช่นนี้ ไม่ว่าจะเป็ขั้นแห่งภูมิธรรม ขึ้นไหนดก็ตาม เป็นความสุขที่ถาวร เพราะมีความสงบเยือกเย็นเป็นพื้นฐาน มีความผ่อนคลายเป็นอารมณ์ คำกล่าวที่ว่า “เพียงใจที่คิดจะให้ ย่อมสบายกว่าใจที่คิดจะรับ” เป็นคำพูดที่น่าพิจารณา ทั้งนี้ เพราะใจที่มีความผ่อนคลาย ย่อมมีความสุขสงบสุขร่วมเย็น ใจที่หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ ย่อมเป็นใจที่เป็นอิสระมีความสุขเป็นนิรันดร์ ดังมีเรื่องปรากฏในบัณฑิตวรรค อรรถกถาธรรมบท ขุททกนิกายพระสุตตันตปิฎก ได้กล่าวถึงพระมหากบปินเถระผู้มีบุญญาธิการอันได้กระทำไว้แล้วในอดีตชาติ เมื่อมาอุบัติในพุทธกาลนี้ จึงบังเกิดในราชตระกูลในกุกกุฏวดีนคร เมื่อได้รับการสถาปนาขึ้นครองราชสมบัติแล้ว แทนที่จะมีใจชื่นชมยินดีในโลกธรรมที่ได้รับ กลับมีพระหฤทัยทวนรำลึกนึกถึงพระรัตนตรัย คอยสดับข่าวอยู่ทุกลมหายใจว่า เมื่อไร? พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติในโลก ครั้นเมื่อได้รับทราบข่าวอันเป็นมงคลคือการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าจากพ่อค้าที่มาจากเมืองสาวัตถี จึงทรงมีความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ได้สละราชสมบัติมอบให้แก่พระมหาลีปกครองแทน แล้วพร้อมด้วยอำมาตย์ข้าราชการที่ตามเสด็จทั้งปวง เดินทางโดยอควนิก เสด็จมาพบพระพุทธองค์ซึ่งกำลังประทับรอยู่ภายใต้ต้นไทรใหญ่ ริมฝั่งแม่น้ำจันทภาคา หลังจากได้ฟังพระธรรมเทศนาเรื่องอนุปปพิทกกาแล้วต่างได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วทูลขออุปสมบท หลังจากได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงแก่พระนางอโนชา พระอัครมเหสีที่ตามเสด็จมาภายหลัง ก็ได้บรรลुพระอรหัตผลตามเสด็จพระพุทธองค์มาอยู่ที่เขตวันมหาวิหาร

พระมหากบปินเถระ เนื่องจากได้ผ่านชีวิตสูงสุดในเพศฆราวาสวิสัย คือความเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองบ้านผ่านเมืองมาแล้ว ทรงพิจารณาเห็นถึงความสุขที่พระองค์ได้รับมาก่อนเก่า ไม่เทียมเท่าเศษเสี้ยวหนึ่งแห่งความสุขที่ทรงได้รับในขณะนี้ จึงได้เปล่งอุทานอยู่เสมอว่า **อโห สุข อโห สุข** สุขจริงหนอๆ ทำให้ผู้ที่ได้ฟังเข้าใจผิด คิดไปว่าท่านคงจะทวนรำลึกถึงความสุขในราชสมบัติ จึงเปล่งอุทานเรื่อยไปว่าดังนี้ เมื่อเรื่องนี้ได้ถึงพระพุทธองค์และตรัสสอบถามทั้งที่ทรงทราบอยู่ว่าความจริงเป็นเช่นใด แต่เพื่อทำความกระจำแจ้งให้ปรากฏ เมื่อได้รับคำตอบแล้ว จึงตรัสเสริมว่า ภิกษุทั้งหลาย มหากบปินะบุตรของเรา เปล่งอุทาน หาใช่เพราะปรารถนากามสุขไม่ แต่เพราะปรารถนากัมมัสนิมสุขนิพพานสุข จึงเปล่งอุทานเช่นนั้น ตามเรื่องทีแสดงมานี้ จะเห็นได้ว่า ความสุขที่แท้จริงนั้นมีใช้อยู่ที่อาศัยเหตุปัจจัยภายนอกเป็นพื้นฐาน แต่อยู่ที่การสร้างเหตุปัจจัยภายในคือการประพฤติธรรมนั่นเองเป็นส่วนสำคัญ

ฉะนั้น ผู้มีใจใฝ่ธรรม มีความอึดเอมใจ อันเป็นผลเกิดจากการปฏิบัติธรรม มีความใสสว่างเป็นที่ตั้ง ย่อมอยู่เป็นสุขในทุกอิริยาบถ และท่านผู้เช่นนี้ ย่อมมีแต่ความรื่นเริงยินดีในธรรมของพระพุทธองค์โดยยิ่งขึ้นไป โดยแท้ ทั้งนี้ เพราะมาทราบชัดตามความเป็นจริงว่าไม่มีความสุขอันใด จะมีผลยิ่งใหญ่และดีไปกว่าความสุขอันเกิดจากการประพฤติธรรม

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ทรงมีคุณธรรมประจำพระหฤทัย ด้วยทรงใกล้ชิดสนิทธรรม มาแต่ครั้งบุรพภาคแห่งชีวิต ฉะนั้น พระองค์จึงทรงมีความมั่นคง มีความมั่นพระทัยในการประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ มีน้ำพระทัยประกอบด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่า จะเห็นได้ว่า ทุกครั้งที่พสกนิกรได้พบ จะเห็นแต่พระพักตร์ที่ผ่อนคลาย ยิ้มละไมอยู่ตลอดเวลา นั่นแล เป็นผลแห่งธรรมปฏิบัติและความสงบสุข

อันบังเกิดขึ้นในพระฤทัย จากการปฏิบัติธรรมของพระองค์โดยแท้

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้งสองพระองค์ทรงมั่นในพระกตัญญู กตเวทิตาธรรม ได้ทรงรำลึกถึงพระราชอนุเคราะห์อันยิ่งใหญ่ไพศาลในสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย ทั้งปวง จงสัมฤทธิ์ประสิทธิศุภผลเป็นสุขวิปากสมบัติ แก่ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี สมเด็จพระราชอนุชาธิราชฯ ทุกประการ

ในโอกาสแห่งพระธรรมเทศนาที่ พระสงฆ์จตุรวรรค จักได้สวดธรรมคาถา เพื่อเพิ่มพูนพระผลานิสงส์โดยยิ่งขึ้นไป ด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

วันอังคารที่ ๘ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา พระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕ นาที หม่อมเจ้าจุฑาวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรเรศร มหิดล หม่อมเจ้าจักรีวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรวิโรจน์ มหิดล หม่อมเจ้าหญิงบุษย์น้ำเพชร มหิดล เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วยหม่อมสุจาริณี มหิดล เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ และเข้านั่งประจำที่ ณ มุขได้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๖ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าอทิตยาทรกิติคุณ และนาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้และเข้านั่งประจำที่ ณ มุขได้ พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระพุทธรูปมนต์แต่วันก่อน ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๐ นาที ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ ณ มุขได้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๒ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับพระราชอาสน์ ณ มุขได้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๒ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักนทบุรีถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ข้างพระที่นั่งราชกรีธยสภา ทหารกองเกียรติยศถวายความเคารพ เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วประทับพระราชอาสน์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๓ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา อารามาศิล พระอุดมญาณโมลี (มานิต ถาวร ป.ธ. ๙) วัดสัมพันธวงศ์ ประธานสงฆ์ ถวายศีล ทรงศีล จบ พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่ สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน สวดถวายพรพระ จบแล้ว



สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบ ถวายบังคมพระบรมศพ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหาร ถวาย พระอุดมญาณโมลี ผู้เป็น

ประธาน สงฆ์ แล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติ พระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ทรงประเคนพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ ดังนี้ หม่อมเจ้าจุฑาวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรศรี มหิดล หม่อมเจ้าจักรวัชร มหิดล หม่อมเจ้าวัชรวีร์ มหิดล หม่อมเจ้าชมิยบุตร ชุมพล หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล หม่อมเจ้านรยราต สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าบุสาน สวัสดิวัตน์ และนาวาอากาศเอก วีระยุทธ ดิษยะศริน

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๒๐ นาที พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับภัตตาหารและภาชนะเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพ นำมาพับไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วถวายความเคารพ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๒๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้า

ไตรถวายพระสงฆ์ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๑๐ รูปสดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน ทรงหลังทักษิณาทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา



ทรงหลังทักษิณาทก

ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปีพาทย์

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงกราบ พระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ จากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างภาพฉายพระฉายาลักษณ์หมู่หน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ โดยประทับเรียงลำดับคือ ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสร็จแล้วทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ เสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เฝ้าฯ ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม ณ มุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตกเสร็จแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตน และพระเจ้าหลานเธอทุกพระองค์ ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ

ราชสกุลทุกมหาสาขาทรงบำเพ็ญพระราชกุศล บำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพระราชพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพระราชพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ ราชสกุลทุกมหาสาขา เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและมุขกระสันพระที่นั่งพินาณรัตยา

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๓ นาที พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูปมนต์มี พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาททจารี ป.ธ. ๙) วัดสุทัศน์เทพวราราม พระเทพวราภรณ์ (คณิศร์ เขมวโร ป.ธ. ๙) วัดบูรณศิริมาตยาราม พระเทพปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙) วัดชนะสงคราม พระราชบัณฑิต (พูนศักดิ์ วรภททโก ป.ธ. ๘) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม พระราชปริยัติเมธี (ประกอบ ธมฺมเสฏฺโฐ ป.ธ. ๙) วัดชนะสงคราม พระราชวราลังการ (พิมพ์ ภามวฑฺฒโธ ป.ธ. ๕) วัดบูรณศิริมาตยาราม พระสมุทฺธโมลี (ประยงค์ ปิยธมฺโม ป.ธ. ๕) วัดเพชรสมุทฺร จังหวัดสมุทฺรสงคราม พระปริยัติโกศล (ทองหล่อ วรฑฺฒโธ ป.ธ. ๘) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม พระวิมลกิจจาภรณ์ (กฤษ กิตติวิโร ป.ธ. ๓) วัดชนะสงคราม พระมงคลภาณกาจารย์ (สนิท คุณสินฑฺโธ) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๘ รูปที่จะสวดพระอภิธรรมนั่งที่บริเวณศาลาทิมคคหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๑๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารีและพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรีณยสภา เสด็จฯ ขึ้น

ทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยาแล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์ ราชสกุลทุกมหาสาขาเฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

จากนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธ-รูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๒ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาทจาโร ป.ธ. ๙) วัดสุทัศน์เทพวราราม ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๘ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ และทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล ทรงศีล พระวิสุทธาธิบดี ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่ยืนอาราธนาธรรม พระวิสุทธาธิบดี ถวายพระธรรมเทศนา ธรรมของคณิศร จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบแล้ว

เวลา ๑๑ นาฬิกา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหารถวายพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้นโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ประทับพระเก้าอี้เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉันตามลำดับ ดังนี้ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขุมานีนท์ หม่อมเจ้าชมิษฐ บุตร หม่อมเจ้าพิริยดิศ ดิศกุล หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล หม่อมเจ้าวัฒนาวิวัฒน์ วิวัฒน์วงศ์ หม่อมเจ้าบุญทัดสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้านรยราต สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าปุสาน สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธุ์ เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว พระราชวงศ์ที่ปฏิบัติพระสงฆ์กลับไปประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะเสร็จแล้ว

อนึ่ง ระหว่างที่พระสงฆ์ ๑๐ รูปรับพระราชทานฉันบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทอยู่นั้น พระสงฆ์ที่สวด



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ



ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม

พระอภิธรรมจำนวน ๘ รูป รับพระราชทานฉันทเพล ณ ศาลาทิมคค บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านทิศเหนือ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๑๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จฯ ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือ ทรงเยี่ยมประชาชนที่จะเข้าสักการะพระบรมศพและเผ้าถวายเงิน ณ ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านทิศตะวันตกและด้านทิศเหนือ จนกระทั่งเวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๘ นาที เสด็จฯ ขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๔๐ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระวิสุทธาธิบดี เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย ธูปเทียน แจกนาคอกไม้สด ใบชา ยาชุดตำราหลวง นาฬิกาปลุก ผงชกฟอก ยาสีฟัน แปรงสีฟัน สบู่ น้ำยาซักแห้ง ผ้าห่ม กระเป๋าเอกสาร เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพ และนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วถวายความเคารพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ขาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๕๔ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพ แล้วทรงมีพระราชปฏิสันถารกับพระราชวงศ์ ที่เฝ้าฯ ณ มุขด้านเหนือและมุขด้านตะวันออกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จฯ ลงทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระธรรมเทศนา

ธรรมของคนดี

พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาทจาโร ป.ธ. ๙)

วัดสุทัศนเทพวราราม

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุประทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๑๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

นิโม ตสส ภควโต อรทโต สมมาสมพุทฺธสฺสฯ

สพฺภิเรว สฺมาเสถ

สพฺภิ กุพฺเพถ สฺนถ

สคํ สทฺธมฺมณฺเณย

ณฺาติมชฺเฒ วิโรจตีติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในสัปปริสธรรมกถาสอนองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาในพระราชกุศลทักษิณานุปทานปัจฉิมการกิจ ซึ่งสมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชสกุลทุกมหาสาชา สมาชิกในราชสกุล ณ ออยุธยา เจ้าของ “ทุน ณ ออยุธยา” ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ทรงบำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายสมเด็จพระบรมบพิตรสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นส่วนบุพเพตพลีธรรมบรรณาการ สำเร็จด้วยอำนาจพระกตัญญูกตเวที ตาคคุณ อันมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ในพระทัย และในจิตใจ ตามวิสัยของสัปปริสบัณฑิต สมด้วยพระพุทธภาษิตว่า

เปตานิ ทฺกฺขิณํ ทฺชฺชา ปุพฺเพ กตฺมฺนุสฺสรํ

เมื่อมาหวนคำนึงถึงอุปการคุณที่ท่านได้ทำไว้แล้วแก่ตน พึงบำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณานุปทาน เพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงสมบูรณด้วยพระคุณสมบัติเป็นมหัศจรรย์ โดยอนกประการ ถ้าจะพรรณนาให้พิสดาร ก็เป็นการสุดวิสัยสามารถ แต่จะขอพระราชทานวโรกาสพรรณนาโดยย่อพอเป็นที่ตั้งแห่งอนุสสติภาวนามัย อันเป็นปัจจัยให้บรรเทาเสียซึ่งปียวิปโยคโคกเค็ร่ากำสรดโคกาคูร เพิ่มพูนพระสติกลับได้ปิติโสมนัสเบิกบาน โดยฐานที่ทรงเป็นพระนาริรัตน พระองค์ทรงสมบูรณด้วยพระรูปสมบัติและพระจริยาวัตรอันงดงาม สมควรแก่ความเป็นชาติดิยะนาริอันอุดม ปลูกความนิยมแก่บุคคลทุกชั้น โดยฐานที่ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงกอปรพรหมวิหารธรรมทุกประการ ทรงพระเมตตารักใคร่และปรารถนาความสุขสำราญแก่พระราชโอรส พระราชธิดาเป็นอย่างยิ่ง ทรงอภิบาลอุปถัมภ์และทรงโอวาทพระราชโอรสพระราชธิดาให้เจริญด้วยพระคุณสมบัติและพระจริยาวัตรเป็นอย่างดี จนมีพระเกียรติยศเลื่องลือปรากฏทั่วไป ทั้งได้ทรงแบ่งเบาพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระราชโอรส ด้วยการทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ ทรงอุทิศปฏิบัติราชกิจด้วยความเรียบร้อยดีทุกประการ โดยฐานทรงเป็นสมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวงของปวงชน พระองค์ทรงมีพระเมตตากรุณาโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อแก่แม่แก่บุคคลทั่วไปทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งผู้อยู่ในวัยชรา โดยฐานทรงเป็นพุทธศาสนิกชน ก็ทรงศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนามั่นคง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลจริยาสม่ำเสมอปฏิบัติเป็นนิจนิรันดร ทรงบริจาคกับปิยภัณฑ์สร้างโรงเรียน ศาสนสถาน อาคาร เสนาสนะในอารามหลายแห่ง เช่น ที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรชาวเขาได้รับความสะดวกในการเล่าเรียนศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัย อันเป็นปัจจัยสนับสนุนพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองไพโรจน์ เป็นหินดานุทิศประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ฝ่ายสาธารณกุศล ได้ทรงสร้างโรงเรียนในถิ่นทุรกันดาร แล้วทรงมอบให้ตำรวจตระเวนชายแดนช่วยทำการสอน และทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์อาสา ให้ไปรักษาพยาบาลประชาชนผู้อยู่ห่างไกลจากถิ่นเจริญ พระราชทานความสุขสำราญแก่คนไข้ สร้างความเจริญมั่นคงแก่ประเทศชาติบ้านเมือง พระคุณสมบัติทั้งปวงนี้ ย่อมเป็นที่สรรเสริญของบัณฑิต มหาชนมีความคิดเห็นพระคุณของพระองค์เป็นดังร่มโพธิ์ร่มไทรให้ความร่มเย็นแก่ตน ต้องด้วยพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า

สาชาปตฺตผลฺลเปโต ขนฺธิมาว มหาทุโม

มูลวา ผลสมฺปนฺโน ปติฏฺฐา โทติ ปกฺขิณํ

เหมือนต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงมั่นในพสุธา ตั้งลำต้นแตกสาขา ผลิบา เพล็ดผลย่อมเป็นที่พึ่งของผู้วิหคในอริย ทั่วพากันเข้าอาศัย ใครต้องการร่มเงาก็เข้าจับ ใครต้องการผลก็บริโภค ฉะนั้น

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงสมบูรณด้วยพระคุณสมบัติอันเป็นสิริ มีงษ์ขวัญซึ่งสำเร็จมาแต่บุพเพกตปุญญตา ความเป็นผู้มีพระกุศลอันได้ทรงสร้างสมอบรมมาในกาลก่อนเข้าอุปถัมภ์ นำให้เป็นที่ยังโปรดปรานของสมเด็จพระบรมชนก และได้รับยกย่องสถาปนาในพระอิสริยยศสูงสุด สำเร็จมาแต่พระคุณสมบัติส่วนอัคคสัมมาปณิธิ คือการดำรงพระองค์ไว้ชอบ เป็นธรรมจาริณี อันเป็นที่หลังไหลมาแห่งโศกสมบัติและ มนุญผลหลากหลาย เป็นกำลังให้ทรงอาศัยกุศลโลบายพร้อมด้วยพระสติ พระปัญญา ทรงแสวงหาประโยชน์และพระเกียรติคุณในทางที่ชอบ ทรงประกอบกรกุศลทั้งส่วนสงเคราะห์ทั้งส่วนปฏิการะ มีพระศรัทธาอาจหาญทรงบำเพ็ญพระบารมีให้ทวียิ่งขึ้นไป จึงเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือของมหาชนทั้งที่ใกล้ ทั้งที่ไกล ทั้งคฤหัสถ์ ทั้งบรรพชิตแม้จะเสด็จสวรรคตไปในปูนปัจฉิมวัย ก็ยังไม่วายจะเสียดายอาลัยรัก เป็นเหตุเศร้าโศกโศกกาลอย่างยิ่งของปวงชนโดยทั่วไป และมีราษฎรจากที่ต่างๆ มาถวายความเคารพพระบรมศพอย่างล้นหลาม ไม่มีครั้งใดที่มีประชาชนมากเหมือนในครั้งนี้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงบรรลุลูกความเจริญสภาพและทรงสมบูรณพระคุณาลังการนั้นๆ อันเป็นที่สรรเสริญว่า **โชติ โชติปรายโน** สว่างไสวมาแล้ว สว่างไสวต่อไปในเบื้องหน้าเป็นศุภผลอันไพศาล ซึ่งสืบเนื่องมาจากการได้ทรงสมาคมนิสนมด้วยสัตบุรุษ ทรงน้อมนำธรรมะของสัตบุรุษมาปฏิบัติ เพื่อเป็นพระคุณสมบัติ จึงประสบผลแจ้งชัด ตามเทวตวาทษิตคาถา ที่อัญเชิญมาเป็นหัวข้อเทศนาว่า

สพภิเรว สมาสถ สพภิ กุพเพถ สนนถ์
สत् สหุทมมมณญาย ภาติมขณเฏ วิโรจติ

บุคคลควรสมาคมนิสนมกับสัตบุรุษพวกเดียว ควรทำความคุ้นเคยกับสัตบุรุษ เพราะรู้จักสังขารของสัตบุรุษแล้ว ย่อมรุ่งเรืองในท่ามกลางญาติ ดังนี้

คาถาทเวทภาษิตนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงรับรองว่าเป็นคำที่ถูกต้อง เบื้องต้นได้แสดงมูลเหตุ คือการคบหาสมาคมนิสนมกับสัตบุรุษ จนได้ความรู้ความเข้าใจ่องแท้ในธรรมปฏิบัติของสัตบุรุษ แล้วน้อมนำธรรมะของสัตบุรุษมาประพฤติด้วยช่วยสนับสนุนตนจึงให้เกิดผลดี มีความรุ่งเรืองในท่ามกลางแห่งญาติได้ ก็ธรรมะของสัตบุรุษนั้น สมเด็จพระบรมศาสดาทรงจำแนกไว้ ๗ ประการ คือ ๑ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ ๒ ความเป็นผู้รู้จักผล ๓ ความเป็นผู้รู้จักตน ๔ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ๕ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา ๖ ความเป็นผู้รู้จักสังคัมชุมชน ๗ ความเป็นผู้รู้จักเลือกคน

การคบหาสมาคมนิสนมกับสัตบุรุษ เป็นปัจจัยถ่ายทอดอุปนิสัยและคุณธรรมนั้นมาสู่ตน อาจสามารถใช้ความรู้ทั้ง ๗ นั้น ได้ทันทั่วทั้ง มีอุปมาดังนายแพทย์ผู้มีไอศกรรครบครัน ทั้งมีความรู้รอบคอบในเชิงวิชา แพทย์และสามารถวางยานั้นๆ บำบัดและบำรุงตามเหตุที่ควรจะประกอบยาชนิดใด ถือเอาผลคือความหายจากโรค เป็นประมาณ ทั้งให้คนที่หายจากโรคแล้วกลับมีเรี่ยวแรงทำกิจการได้ตามหน้าที่ การปลูกฝังสร้างสมอบรมสัปปุริสธรรมให้เกิดมีในตนย่อมได้ผลดี เป็นทางให้มีความรุ่งเรืองในท่ามกลางญาติได้จริง ทั้งให้สำเร็จเป็นคุณประโยชน์ เกื้อกูลแก่หมู่คณะแก่ผู้อื่นได้เป็นอย่างดี มีพระบาลีรับสมอ้างความขื่อนี้ชื่อว่า **สปปุริโส ภิกขเว กุเล ชายมาโน พหุโน** **ชนสส อคถาย ทิตาย สุขาย โทติ** เป็นอาทิ แปลความว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตบุรุษเมื่อเกิดในสกุล ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเป็นอันมาก ทั้งแก่มารดาบิดา แก่บุตรภรรยา แก่คนรับใช้และกรรมกร แก่มิตรสหายและอำมาตย์ แก่บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว แก่พระราชามหากษัตริย์เจ้า แก่เหล่าเทวดา และแก่สมณะพราหมณาจารย์ เปรียบเหมือนมหาเมฆคือฝนอันตกลงมา ย่อมส่งเสริมข้าวกล้าในนาทั้งสิ้นให้งอกงามมีผลสมบูรณได้ ฉะนั้น

ความเป็นผู้รู้จักเหตุรู้จักผล ถือเป็นคนมีเหตุมีผลนั่นเอง ไม่ใช่คนงมงาย สิ่งที่บ้านดาล หรือบังคับสนับสนุนให้ผลเกิดขึ้น ได้ชื่อว่าเหตุ สิ่งสืบเนื่องสำเร็จมาแต่เหตุหรือสืบสายติดต่อมาแต่เหตุ ได้ชื่อว่าผล ในรุกขชาติ

ต้นหนึ่ง ๆ มีพร้อมทั้งเหตุทั้งผล คนเราก็เหมือนกันมีกรรมเป็นเหตุ มีวิบากเป็นผล ย่อมแตกต่างกันโดยเหตุผลทั้งข้างชั่วและข้างดี ข้อนี้นี้กรรมคือ การจงใจกระทำของคนเป็นเรื่องกำหนดหมาย อันได้ในคำว่า **ยัม กมมัม กริสสนนฺติ กลยาณํ** ว่า ปาปํ ว่า ตสฺส ทายาทา **ภวิสสนนฺติ** ทำกรรมชนิดใดไว้ดีก็ทำตามชั่วก็ตาม จักต้องรับผลของกรรมนั้น ความข้อนี้นี้เป็นอันประกาศทั้งเหตุทั้งผล เป็นเครื่องเตือนใจวิญญูชนให้หมั่นพิจารณาดูอาการ ที่ทำ ที่พูด ที่คิดของคนโดยรอบคอบ จะได้ประกอบเลือกทำแต่ฝ่ายข้างดี มีการเลิก ละ พุจจริต บำเพ็ญสุจริต เป็นวงแห่งความประพฤติของตนฯ อีกอย่างหนึ่ง ความทุกข์ทั้งสิ้นเป็นผลมาจากตัณหา ได้แก่อาการทะเยอทะยานอยากมีอยากได้อยากเป็นและอยากพ้น ซึ่งเป็นเหตุฝ่ายโทษฝ่ายทุกข์ ความล่องพ้นจากทุกข์ดับไปได้ เป็นผลอันเนื่องมาจากมัชฌิมาปฏิปทา ได้แก่อาการที่มีความเห็นแจ้งชัดในข้อปฏิบัติรอบตัว ไม่มีความคิดเห็นอันเกลือกกลั้วเจือปนระคนด้วยมิฉฉาปฏิบัติ ขจัดอคติมีฉันทาคติ เป็นต้น และอภิขมาโทมนัสออกเสียจากใจได้ มีความรู้เหตุรู้ผลเป็นกำลังใหญ่เป็นประธานในการทำ การพูด การคิด นิยมมั่นในภาษิตว่า

เหตุ ปฏิจจ สมภูตา เหตุภงคา นิรุชมเร

สิ่งและเรื่องทั้งหลาย อาศัยเหตุจึงเกิดขึ้นมิได้ เพราะตัวเหตุสลายก็ต้องดับสิ้นไป ความรู้ขั้นนี้ เป็นธัมมัญญาตา อุตตัญญาตา คือความเป็นผู้รู้จักเหตุและรู้จักผล ย่อมเป็นคุณสมบัติประจำบุคคลให้เลือกทำแต่เหตุข้างดี มีไหวพริบเฉียบแหลมยึดสารประโยชน์ไว้ได้อย่างงดงามฯ

ความเป็นผู้รู้จักตนนั้น คือรู้จักภาวะฐานะของตน ได้แก่มีสติระลึกรู้สึกตนว่า ตัวเราเองโดยชาติ สกฺล ยศ ศักดิ์ สมบัติ บริวาร วิชาความรู้ และคุณงามความดี มีเพียงเท่านั้นฯ แล้วรู้จักวางตนให้เหมาะให้ควร ประมวลความเป็นอยู่ของตนให้เป็นอัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ ให้สมควรแก่ความเป็นผู้เนื่องในหมู่ฯ แม้แต่สิ่งของเครื่องใช้สอย ยังต้องการจัดตั้งวางไว้ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยน่าดูจึงจะดี หมู่คนก็มีวิธีวางตนฉันนั้น อุตตัญญาตาจึงได้ชื่อว่าเป็นอุดมมงคล ดังพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า **อุตตสมมาปณิธิ จ เอตมมงคลมุตตมํ** การตั้งตนไว้ชอบ นี้เป็นมงคลอันสูงสุด

ความเป็นผู้รู้จักประมาณนั้น คือรู้จักพอเหมาะ พอดี พอควร พึงให้เป็นไปในกิจทั้งปวงและบริโภคใช้สอยสมบัติ เป็นฐานที่ตั้งแห่งความไม่สُرุ่ยสُر่ายและผิดเคือง ไม่ขาดแคลนไม่บกพร่องและเป็นขีดแห่งความมีชัยแห่งความสำเร็จทุกสิ่งทุกประการ แม้จะเป็นเศรษฐีมหาศาล ถ้าหากไม่รู้จักประมาณเพียงอย่างเดียว จะหาความมั่นคงและความเจริญมาแต่ไหน ต่อเมื่อได้อาศัยความรู้จักประมาณเป็นเครื่องชี้ขาด จึงสามารถถึงความสมประสงค์ ตรงตามภาษิตว่า **มตตณฺณตา สทา สาธุ** ความเป็นผู้รู้จักประมาณ ให้ประโยชน์สำเร็จทุกเมื่อ

ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลานั้น เป็นเรื่องสำคัญในการทำกิจทุกอย่าง ผู้ที่ทำงานตรงเวลาทันเวลา ถูกเวลา ชื่อว่าเป็นคนมีโชคคติทุกสมัย ถ้าปล่อยให้กาลเวลาล่วงเลยไป ก็มีแต่เสื่อมเสียประโยชน์ อันจะพึงได้พึงถึง เสียใจในภายหลัง ดังพระพุทธภาษิตเตือนพุทธบริษัทว่า **ขโณ โว มา อุปจจกา** ขณะคือคราวครั้ง อย่าได้ล่วงเลยท่านทั้งหลายไปเสียดังนี้

ความเป็นผู้รู้จักสังคมหรือชุมชนนั้น คือรู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี กฎ กติกาของสังคมนั้น ๆ รู้จักผ่อนผันเข้าหากันในเชิงที่จะเป็นประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย เป็นผู้เคล้าคล่องเฉลียวฉลาดในอุบาย รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว แต่พอดี มีกิริยาวาจา นามนิยม จูงใจผู้อื่นให้เห็นสมในข้อมุ่งหมายทำให้เป็นผู้มีสง่าผ่าเผยเป็นคุณสมบัติ ทั้งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวนำใจบริษัทบริวารไว้ให้สนิทสนม

ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลนั้น ธรรมดาบุคคลย่อมมีอหยาศัยต่างกัน ความประพฤติต่างกัน การรู้จักเลือกจึงเป็นเรื่องสำคัญ รู้จักเลือกคบ เลือกภักดี เลือกสमानมิตร เลือกใช้ เลือกอาศัย การเลือกเป็นปัจจัยภายนอก

อย่างแรงกล้า ถ้าขาดคุณชื่อนี้ จะทำให้ได้รับความผิดพลาดพินาศล่มจม เพราะการเกี่ยวข้องกับบุคคล บัณฑิตชนจึงอาศัยหลักธรรมที่ว่า **สงฆา เยภํ ปฏิเสวติ** พิจารณาก่อนแล้ว จึงเสพ อย่างหนึ่ง ดังนี้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงกอบปรด้วยพระคุณสมบัติมีนิตศนะดังถวายบรรยายมาละนี้ จึงเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือ ของปวงชน และเป็นเหตุให้บำเพ็ญกุศลทักษิณานุประทานของพระบรมวงศานุวงศ์ ราชสกุล ทุกมหาสาขา ย่อมจะสำเร็จเป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างที่ดีของผู้ตระหนักในธรรมะ นำไปอนุวัตรตามพระจริยาส่วนสัมมาปฏิบัติโดยควรแก่เพศภูมิของตนฯ

อิมินา กตปุญเณน ขออำนาจพระราชกุศล พระกุศลและกุศลทักษิณานุประทานปัจเจกปการกิจ ที่สมาชิกราชสกุล ณ อยุธยา เจ้าของ “**ทุน ณ อยุธยา**” ได้ทรงบำเพ็ญและบำเพ็ญให้เป็นไปแล้วนี้ จึงได้ปรากฏแก่พระญาณวิถีสถิตสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อทรงอนุโมทนา สำเร็จเป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติอันควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนามา พอสมควรแก่เวลา เอิว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

ราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวบำเพ็ญพระกุศล และบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ เฝ้าฯ รับเสด็จ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มีพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙) วัดราชโอรสาราม พระเทพสุธี (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙) วัดปากน้ำ พระเทพปัญญาภรณ์ (ลีอชัย คุณวุฑโฒ ป.ธ. ๗) วัดราชาธิวาส พระราชญาณปริษา (สุนทร สุนทรโภา ป.ธ. ๔) วัดราชผาติการาม พระราชสิทธิโมลี (ประสิทธิ์ ธมมปปฏิธิ) วัดเทพศิรินทราวาส พระราชกวี (มนตรี คณิสสรโร ป.ธ. ๕) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระวิสุทธิกาญจนวิบูลย์ วัดพระแท่นดงรัง จังหวัดกาญจนบุรี พระวิมลปัญญาภรณ์ วัดสุวรรณาราม พระศรีสิทธิมนี (มนู สุมโน ป.ธ. ๙) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระครูสุภัทรวิหารการ วัดราชผาติการาม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรีถยสภา เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยาแล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์ เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จประทับพระเก้าอี้

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตรพระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธรูป

มนต์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙) วัดราชโอรสาราม ที่จะ ถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตร รอน ปี่พาทย์ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงจุดเทียนคู หนึ่งสี่เทศน์พระราชทานแก่เจ้าพนักงานพระราช พิธิเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ เสร็จแล้ว ทรง จุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วเสด็จไปทรงจุด ธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระ บรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืน ถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จไปประทับพระ เก้าอี้ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล ทรงศีล พระธรรมกิตติวงศ์ ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนา ธรรม พระธรรมกิตติวงศ์ ถวายพระธรรมเทศนา ธรรมปัดคหกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ จากนั้น พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบแล้ว



สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารีทรง จุดเทียนคูหนึ่งสี่เทศน์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๐ นาที ราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนภัตตาหารถวาย พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป แล้วเสด็จประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉันทตามลำดับ ดังนี้ หม่อมเจ้าภคิเดช รัชนิ พลตำรวจตรี นิตย ภาณุมาศ หม่อมราชวงศ์เจียร รัชนิ นายวิชา สวัสดิ์บุรี และ หม่อมราชวงศ์สุทธิสวัสดิ์ วิสุทธิ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๑๐ นาที พระสงฆ์รับพระราชทานฉันทเสร็จแล้ว ราชสกุลที่ปฏิบัติพระสงฆ์กลับไป ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระธรรมกิตติวงศ์ เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วย ธูปเทียน แจกกันดอกไม้สด นาฬิกาปลุก ร่ม ไฟฉาย พัดตามจีว ไบซา ยาดำราหลวง ยาหอม ผงซักฟอก ยาสีฟัน แปรงสีฟัน น้ำยาซักแห้ง ผ้าห่ม กระเป่าเอกสาร แล้วเสด็จไปประทับพระเก้าอี้ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาด พระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เส้าบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสาย หนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วถวายความเคารพ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัคร ราชกุมารี เสด็จไปทรงทอดผ้าไตรพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป แล้วเสด็จไปประทับพระเก้าอี้ จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลา เชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสาย เข้าที่เดิม สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงหลังทักษิ โณทก และหม่อมเจ้าภคิเดช รัชนิ ทรงหลังทักษิ โณทก ในฐานะราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา จบแล้ว ลงจากอาสน์ สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททาง บันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์



ทรงทอดผ้าไตร

แตรฝรั่ง แตรงอน ปีพาทย์

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๒๕ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จไป ทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร และทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวาย ความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วทรงมีพระปฏิสันถารกับหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ผู้แทนราชสกุลในพระบาทสมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว จากนั้นเสด็จลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงเยี่ยม ประชาชนที่มารอถวายสักการะพระบรมศพ ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านเหนือ แล้วเสด็จไปประทับ รถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จกลับ

อนึ่ง ในระหว่างพิธีทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นั้น โปรดให้ประชาชนขึ้นถวายสักการะพระบรมศพได้จนกระทั่งพระสงฆ์ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พระธรรมเทศนา

ธรรมปึกคหกถา

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙)

วัดราชโอรสาราม

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๒๒ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

จเช ธนํ อังควรสฺส เทสุ

อญฺคํ จเช ชีวิทํ รกฺขมาโน

อญฺคํ ธนํ ชีวิทญจาปิ สพุทฺธํ

จเช นโร ธมฺมมนุสฺสรนฺโถติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในธรรมปึกคหกถา ฉลองพระเดชพระคุณพระดับ พระปัญญาบารมี ในการที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานสัตมวารที่ ๔ อุทิศถวายพระบรมศพสมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐตาม คตินิยมทางพระพุทธศาสนา ด้วยพระทัยที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาธรรมและพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ด้วยหวังตั้ง พระทัยว่าจะสนองพระเดชพระคุณพระราชคุณูปการอนเอนกอนันต์ที่สมเด็จพระบรมราชชนนีทรงมีทั้งแก่พระองค์ แก่ พระบรมราชวงศ์ และพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า จนเต็มพระสติกำลังที่จะพึงบำเพ็ญให้เป็นไปได้ในกาลสมัยเช่นนี้ การที่พสกนิกรชาวไทยไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดและอยู่ในถิ่นฐานใดในประเทศหรือต่างประเทศ ต่างยอมรับ

และชาวซึ่งในพระมหากษัตริย์อันใหญ่หลวงมีประการต่าง ๆ ของสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และพากันยกย่อง นับถือ บูชาสักการะด้วยวิธีการต่าง ๆ มากมายทั้งในขณะที่ยังทรงพระชนม์อยู่และในขณะเสด็จสวรรคตแล้วอย่างไม่เคยทำไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีตจนถึงปัจจุบันนั้น ก็ด้วยเหตุผลประการเดียวคือพระองค์ทรงเป็นบุคคลที่ควรยกย่องเทิดทูนในฐานะที่ทรงนำหลักธรรมในพระบวรพุทธศาสนาซึ่งเป็นนามธรรมมาปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรมได้มากที่สุดพระองค์หนึ่ง ซึ่งหาได้ยากยิ่งในบุคคลอื่น ไม่น่าเชื่อว่าบุคคลผู้มีร่างเล็ก ๆ และมีอายุมากแล้วเช่นสมเด็จพระบรมพิตรพระองค์นี้จะทรงปฏิบัติได้มากถึงปานนี้

อนึ่ง การที่พสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่ายกย่องเชิดชูสมเด็จพระบรมพิตรสมเด็จพระย่าพระองค์นั้น มีไม่เพียงยกย่องตัวพระองค์เท่านั้น ย่อมถือได้ว่าพสกนิกรยกย่องเชิดชูธรรมในพระองค์ด้วย ด้วยว่าสมเด็จพระบรมพิตรสมเด็จพระย่า นั้นทรงประพฤติมั่นคงอยู่ในธรรม ทรงมีหลักธรรมเป็นแนวทางสำหรับดำเนินพระชนมชีพมาโดยตลอด และทรงนำหลักธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์จนเป็นรูปธรรมมองเห็นได้อย่างชัดเจนนั่นเอง อันหลักธรรมที่ทรงประพฤติมั่นคงอยู่เป็นประจำที่เห็นประจักษ์นั้นได้แก่ พระเมตตาธรรม พระขันติธรรม พระสัจธรรม พระจาคธรรม เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นหลักธรรมใหญ่ ๆ ที่กระตุกพระทัยให้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ อันเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสงบสุขแก่พระโอรสธิดาและประชาชนชาวไทยทั้งสิ้น

แท้ที่จริง ธรรมเป็นสมบัติที่ประเสริฐที่สุดและมีค่าที่สุดในสังคมมนุษย์ยิ่งกว่าสมบัติทั้งหลาย สังคมมนุษย์จะอยู่กันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความปลอดภัย หรือจะลำบากยากเข็ญอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์นั้นตั้งอยู่ในธรรมหรือขาดธรรมอย่างไร อันผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในธรรมนั้นย่อมทำให้โลกนี้เกิดสันติสุขและสันติภาพได้ทุกยุคทุกสมัย แต่ผู้ที่ขาดธรรมนั้นย่อมทำให้โลกนี้ลุกเป็นไฟ ให้เกิดความวุ่นวายเดือดร้อนได้มากมายทุกเมื่อ

แต่ไหนแต่ไรมา ท่านจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่มีค่าในโลกนี้ไว้ตามลำดับ คือ ธรรม อยู่ในอันดับสูงสุด รองลงมาคือชีวิต รองลงมาคืออวัยวะ และอันดับต่ำสุดคือทรัพย์ ธรรมที่จัดอยู่ในอันดับสูงสุดในที่นี้คือ สัจธรรม ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความซื่อตรง สุจริตธรรม ความประพฤติที่ตั้งงาม เมตตาธรรม ความรักความปรารถนาดีต่อกัน เป็นต้น รวมไปถึงวินัยธรรม คือกฎหมาย กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดกันขึ้นไว้สำหรับปกครองสังคมและบ้านเมือง ที่ท่านยกย่องธรรมว่าเป็นสิ่งที่มีค่าสูงสุดเป็นอันดับหนึ่ง ยิ่งกว่าชีวิต อวัยวะ และทรัพย์ นั้น เพราะว่าธรรมเป็นสิ่งเดียวที่จะรักษาชีวิต อวัยวะ และทรัพย์ รวมทั้งสมบัติทั้งหลายในโลกนี้ไว้ได้ ธรรมเท่านั้นที่จะทำให้โลกนี้มีความสงบร่มเย็น น่ายุ่อาศัย และทำให้ผู้คนมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน อยู่กันด้วยความรักและหวังดีต่อกัน หากโลกขาดธรรมเสียแล้ว สิ่งที่จะเกิดขึ้นในโลกคือการเบียดเบียนล้างผลาญกัน การเอาดีเอาเปรียบกันจนเกินเหตุ การทะเลาะวิวาทกัน การฟ้องร้องเป็นความกัน เป็นต้น เมื่อถึงระดับนี้ ชีวิตก็ดี อวัยวะก็ดี ทรัพย์ก็ดี ก็จะไม่เหลือหลักประกันอะไรมาคุ้มครองได้ เพราะหลักประกันที่สำคัญของสังคมคือธรรมนั้นได้ขาดหายไปเสียแล้ว

และเมื่อถึงคราวจะต้องสูญเสียสิ่งมีค่าเหล่านี้เป็นบางอย่างไปเพื่อรักษาอีกอย่างหนึ่งเข้าไว้ ท่านก็มีแนวปฏิบัติกันมาแต่เก่าก่อนว่า ถ้าจะรักษาอวัยวะเช่นแขนขาไว้ ก็ต้องยอมเสียทรัพย์ไป แต่ถ้าจะต้องรักษาชีวิตไว้ โดยจะต้องตัดอวัยวะบางอย่างทิ้ง ก็ต้องยอมเสีย แต่ถ้าหากจะต้องรักษาธรรมไว้แล้ว ท่านถือว่าจะต้องยอมเสียหมดทุกอย่างได้ไม่ว่าทรัพย์ อวัยวะ หรือแม้แต่ชีวิต เพื่อมิให้เสียธรรม เพื่อธำรงธรรมไว้ คือท่านยอมตายเพื่อธรรมได้นั่นเอง ท่านถือคติกันมาอย่างนี้แต่อดีตมา ดังที่ปรากฏเป็นหลักคำสอนที่เป็นหลักฐานในขุททกนิกาय ขาดก อสิตินิบาต ว่าด้วยพระเจ้าสุทโธทรมหาราชแสดงธรรมแก่พระเจ้าปริสชาติทมิฬในสมัยนั้น ซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงเกี่ยวกับชีวประวัติของพระองค์ลีลาตอนหนึ่ง ความว่า **จเข ธนํ อญฺควรสฺส เหตุ** เป็นอาทิ ซึ่งถอดความเป็นภาษาไทยได้ว่า

**นรชนพึงสละทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะ เพื่อรักษาชีวิต
แต่เมื่อระลึกถึงธรรมต้องการรักษาธรรม พึงสละทุกอย่าง ทั้งทรัพย์
อวัยวะ และชีวิต ดังนี้**

แต่ในยุคใดสมัยใด ผู้คนถูกความโลภและความหลงครอบงำจิตใจ เห็นวิปริตผิดแปลกไปจากคตินิยมเช่นนี้ คือเห็นว่า ทรัพย์เท่านั้นสำคัญกว่าทุกอย่างแม้กระทั่งธรรมเห็นไปว่าธรรมต่ำกว่าทรัพย์หรือสวัทรัพย์ไม่ได้ในยุคสมัยนั้น ผู้คนก็จะพากันทอดทิ้งธรรม ไม่สนใจที่จะธำรงรักษาความดีงามต่าง ๆ ในสังคมและหมู่คณะ มองไม่เห็นความสำคัญของกฎหมาย ระเบียบวินัยต่าง ๆ และดูถูกดูหมิ่นเหยียดหยันคนที่ปฏิบัติดีมีน้อมอยู่ในธรรม คนที่ปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบกติกาดังกล่าว ของสังคม พร้อมทั้งจะพากันกดขี่ข่มเหงรังแกคนที่ประพฤติสุจริตธรรมด้วยประการต่าง ๆ แต่จะพากันยกย่องทรัพย์ว่าเป็นตัวกำหนดสังคม ยกย่องผู้มีทรัพย์ว่าเป็นคนที่สามารถนำสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าได้ เมื่อผู้คนในยุคสมัยนั้นถูกความโลภและความหลงครอบงำให้เห็นวิปริตไปเช่นนี้ ก็จะพากันทำทุกอย่างเพื่อให้มาซึ่งทรัพย์สมบัติและลาภสักการต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะต้องทำลายโลก ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายญาติพี่น้อง ทำลายเพื่อน ทำลายผู้บังคับบัญชา ทำลายผู้ใต้บังคับบัญชา ก็ยอมทำได้ โดยปราศจากสติสัมปชัญญะ ปราศจากความละเอียดใจ ความเกรงกลัวบาปกรรม เพียงเพื่อให้ได้สมปรารถนาเท่านั้น ทั้งนี้เพราะดวงตาดวงใจได้มืดบอดไปเสียแล้วด้วยอำนาจความโลภและความหลง เพราะความโลภและความหลงนี้เกิดขึ้นแก่ผู้ใดแล้ว ย่อมทำให้ผู้นั้นไม่รู้ธรรมไม่เห็นธรรม มีแต่ความมืดบอดเหมือนอยู่ในท่ามกลางความมืดมิดฉะนั้น

สังคมใดหมู่คณะใดต้องการให้สังคมหรือหมู่คณะของตนปลอดจากมลพิษแห่งความเลวร้ายทั้งปวง ต้องการให้มีแต่ความสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินก็ต้องยกย่องเชิดชูธรรมในฐานะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในสังคม ในหมู่คณะนั้น กล่าวคือผู้คนในสังคมในหมู่คณะนั้นจะต้องพร้อมใจกันเคารพธรรมมีหลักการเป็นเครื่องดำเนินชีวิต ใช้ธรรมเป็นหลักในการทำกิจและทำหน้าที่ต่าง ๆ จะต้องไม่ล่วงละเมิดธรรมเพราะเห็นแก่ได้ เพราะเห็นแก่หน้า เพราะเห็นแก่พวกพ้องและญาติมิตรเป็นต้น และที่สำคัญที่สุดก็ต้องยกย่องเชิดชูผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นผู้ประพฤติธรรม เป็นผู้ที่มีธรรมประจำใจอย่างมั่นคง เช่น เป็นคนมีเมตตากรุณา เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนขยันหมั่นเพียร เป็นคนมีความรับผิดชอบ เป็นคนกตัญญู เป็นต้น วิธีการยกย่องนั้นคือให้เกียรติและให้โอกาสบุคคลเช่นนั้นได้เป็นผู้นำหมู่คณะ ให้มีหน้าที่การงานที่เหมาะสม ให้มียศศักดิ์ตามความรู้ความสามารถ หรือยกย่องให้มีชื่อเสียงปรากฏในหมู่คณะในสังคมนั้น ๆ รวมถึงปกป้องคนที่ประพฤติธรรมมิให้ถูกรังแก ถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกเอาไรต์เอาเปรียบด้วยประการต่าง ๆ จากคนชั่ว ในขณะที่เดียวกันสังคมนั้นหมู่คณะนั้นจะต้องไม่ยกย่องด้วยการไม่ให้เกียรติไม่ให้โอกาสแก่ผู้ที่ไม่ซื่อสัตย์ ผู้ที่ชอบประพฤติล่วงละเมิดธรรมเป็นประจำ แม้ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถหรือมีทรัพย์สินมากก็ตาม โดยกีดกันบุคคลเช่นนั้นเสีย มิให้เป็นใหญ่เป็นหัวหน้าหมู่คณะหรือสังคมได้ มิให้มีตำแหน่งหน้าที่มียศศักดิ์สูงเกินผู้อื่น นั่นก็คือพยายามขีดวงให้อยู่ในที่จำกัดนั่นเอง เพราะว่าคนที่มีความรู้ความสามารถหรือมีทรัพย์สมบัติแต่ขาดคุณธรรม ไม่ประพฤติธรรมนั้น ย่อมนำความเดือดร้อนและความทุกข์ยากลำบากมาให้แก่เพื่อนร่วมหมู่คณะร่วมสังคมได้มากกว่าคนปกติธรรมดาตามากนัก

เมื่อสังคมนั้นหมู่คณะนั้นพากันยกย่องเชิดชูธรรมเป็นองค์ชัยและยกย่องบุคคลผู้มีธรรมผู้ประพฤติธรรมมั่นคง และไม่ให้เกิดเกียรติไม่ให้เกิดโอกาสแก่อธรรมและผู้ขาดธรรมเช่นนี้ ธรรมและผู้ประพฤติธรรมก็จะเข้มแข็งขึ้น ส่วนอธรรมและผู้ขาดธรรมก็จะอ่อนกำลังลง ในที่สุดสังคมและหมู่คณะก็จะได้รับผลเป็นความสงบร่มเย็น ปราศจากความขัดแย้ง ความบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน พ่อแม่ก็จะดูแลลูกไม่ทอดทิ้งลูก ลูกก็จะพากันปรนนิบัติเลี้ยงดูพ่อแม่ ไม่ปล่อยให้พ่อแม่ตกระกำลำบากตามลำพัง ผู้ใหญ่ก็จะเอ็นดูผู้น้อยด้วยใจบริสุทธิ์ ผู้น้อยก็จะให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ทั้งต่อหน้าและลับหลัง พี่กับน้องก็จะรักใคร่ปรองดองกันเหมือนตอนเป็นเด็ก ๆ สามีกับภรรยาจะไม่ทะเลาะไม่แตกแยกกัน

ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษต่างๆ ปัญหาจริยธรรม ปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคมต่างๆ แม้กระทั่งปัญหาจางจร ที่หมักหมมอยู่ในสังคมในหมู่คณะก็จะค่อยๆ หดไปหมดที่สุด เพราะแท้จริงแล้ว ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกิดมาจากต้นตอใหญ่เพียงจุดเดียวเท่านั้นคือ คนที่ขาดธรรมคนที่ไม่ประพฤติธรรมนั่นเอง คนที่ประพฤติธรรมแท้จริงนั้นจะไม่ใช่ผู้ก่อปัญหาเสียเอง แต่จะเป็นผู้แก้ปัญหาดังๆ ได้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐนั้น ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่างแก่พสกนิกรทั้งหลายในทางที่ทรงมั่นคงอยู่ในหลักธรรมและทรงยกย่องธรรม ปฏิบัติพระองค์โดยนำธรรมนั้นๆ มาเป็นหลักปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม เป็นประโยชน์แก่พสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า โดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียพระราชทรัพย์ และความเหนื่อยยากความลำเค็ญแห่งพระวรกาย ไม่ทรงอึดในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ ซึ่งก็มีได้มีผู้ใดบังคับหรือรับสั่งให้ทรงปฏิบัติเช่นนั้น หากแต่ทรงปฏิบัติไปตามที่พระกรุณาธรรมในพระทัยกระตุณเตือนให้ทรงรู้สึกรับผิดชอบด้วยพระองค์เองอยู่เสมอ จึงทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ ได้โดยไม่ทรงเหนื่อยหน่าย เปรียบเสมือนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเมื่อแรกตรัสรู้ใหม่ๆ ก็ทรงท้อแท้พระทัยที่จะออกไปโปรดสัตว์ ด้วยทรงเห็นว่าธรรมที่ตรัสรู้นั้นลึกซึ้งและยากนักที่จะรู้ตามได้ แต่ก็ด้วยอาศัยพระมหากรุณาธิคุณในพระทัยมากระตุณเตือน จึงทรงตกลงพระทัยเสด็จจาริกไปสั่งสอนเวไนยสัตว์ประดิษฐานพระศาสนาให้มั่นคงดำรงสถาปนาตราบเท่าทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้เอง จึงทำให้พสกนิกรชาวไทยทั้งมวลพากันยกย่องเชิดชูสมเด็จพระบรมพิตรสมเด็จพระเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐไว้ในฐานะที่สูงส่งและสูงสุดเท่าที่สามารถจะยกย่องเชิดชูกันได้ในยุคสมัยปัจจุบัน ย่อมถือได้ว่าเป็นผลอันสูงส่งแห่งการที่ทรงมีธรรมประจำมั่นอยู่ในพระหทัย และทรงประพฤติธรรมนั้นให้มิผลปรากฏเป็นรูปธรรม ประจักษ์ชัดแก่มวลมนุษยชาติทั่วไป และถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นแบบอย่างแห่งพุทธศาสนิกชนที่ดีที่ย่อมเสียสละทุกอย่างเพื่อธำรงรักษาธรรม เพื่อให้เห็นว่าธรรมนั้นเป็นสมบัติมีค่าสำหรับสังคมมนุษย์และมีผลอันน่าปรารถนาจริงๆ ซึ่งพุทธศาสนิกชนทั้งมวลควรจะได้ถือเป็นเนติแบบแผนสำหรับการดำเนินชีวิต เพื่อทำให้ชีวิตเกิดความสุขความสงบ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมตามกำลังความรู้ความสามารถและกำลังสติปัญญาของตน

และแม้การที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายพระบรมศพสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ มาโดยตลอดนั้น ก็แสดงถึงการที่ทรงเคารพธรรม ทรงประพฤติมั่นคงอยู่ในธรรม และทรงปฏิบัติธรรมให้ประจักษ์เป็นรูปธรรมเช่นเดียวกัน อันจักนำมาซึ่งพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลสืบไป

ขออำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงบำเพ็ญอุทิศถวายในวโรกาสนี้ จึงเป็นผลสัมฤทธิ์สำเร็จเป็นทิพยสุขทิพยสมบัติปวัตตนาการ เป็นไปแต่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐในสุคติภพ โดยควรแก่ฐานะนิยมทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี สมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

ราชินิกุลบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๒๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๕ นาที ประธานในพิธีและผู้มาร่วมพิธีขึ้นนั่งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธมนต์ มีพระธรรมคุณาภรณ์ (ไพบูลย์ กตปุญฺโญ ป.ธ. ๘) วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี พระเทพกวี (จันทน์ พุทธิหมคฺคโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตตฺตโน ป.ธ. ๙) วัดโสมนัสวิหาร พระราชรัตนเมธี (บุญลอย รตนโชโต ป.ธ. ๔) วัดคฤหบดี พระราชรัตนาภรณ์ (ถมยา อภิจาโร) วัดสังเวชวิศยาราม พระราชวิสุทธิดิลก (เชิด จิตตคฺคโต ป.ธ. ๙) วัดสุทัศนเทพวราราม พระอุตรคณารักษ์ (ทองใบ ปุญฺญภาโส) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระศรีวิสุทธิโมลี (ชูป มหาวิโร ป.ธ. ๙) วัดราชบูรณะ พระสิริชัยโสภณ (ณรงค์ ปภัสสรวิโส ป.ธ. ๔) วัดชัยฤกษ์มาลา พระศรีวิสุทธิมุนี (ประมวล ปภากรโ ป.ธ. ๙) วัดสุทัศนเทพวราราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๕ นาที พลเอก บรรจบ บุนนาค ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ และกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิมตรงข้ามอาสน์สงฆ์



พลเอก บรรจบ บุนนาค จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ



กรวดน้ำถวายพระราชกุศล

เวลา ๑๐ นาฬิกา เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระธรรมคุณาภรณ์ (ไพบูลย์ กตปุญฺโญ ป.ธ. ๘) วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พลเอก บรรจบ บุนนาค จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ เสร็จแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม แล้วไปจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ สำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล พระธรรมคุณาภรณ์ ให้ศีล พลเอก บรรจบ บุนนาค และผู้เข้าร่วมพิธี รับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระธรรมคุณาภรณ์ ถวายพระธรรมเทศนา

สัทธาธิกา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบแล้ว พลเอก บรรจบ บุณนาค ไปประเคนภัตตาหารถวายพระธรรมคุณาภรณ์ ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ราชนิกุลหลายสกุลประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ ดังนี้ นายเผด็จ บุณนาค นายจรัส ชูโต นายดุขฎิ สวัสดิ์-ชูโต นายหรรษา ณ บางช้าง นายชวงค์ สุจริตกุล พลอากาศตรี พิเชษฐ สวัสดิ์-ชูโต นายเดียบ สุจริตกุล นายเฉลิมชัย วสินนท์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พลเอก บรรจบ บุณนาค และผู้ปฏิบัติพระสงฆ์กลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะเสร็จแล้ว พลเอก บรรจบ บุณนาค ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑเทศน์ถวายพระธรรมคุณาภรณ์ เครื่องบูชาภัณฑเทศน์ประกอบด้วย ดอกไม้ ผ้าขนหนู กระเป่าเอกสาร ผงซักฟอก ยาสามัญประจำบ้าน นาฬิกา ไบชา แปรงสีพื้น ยาสีฟัน ไฟฉาย รูปเทียน ร่ม น้ำยาซักแห้ง เสร็จแล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาปักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้ว ทำความเคารพ พลเอก บรรจบ บุณนาค ไปทอดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดปริตร จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พลเอก บรรจบ บุณนาค กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้น พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พลเอก บรรจบ บุณนาค และผู้เข้าร่วมพิธี กราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเวลา ๑๒ นาฬิกา

พระธรรมเทศนา

สัทธาธิกา

พระธรรมคุณาภรณ์ (ไพบูลย์ กตปุญโญ ป.ธ. ๘)

วัดไชยชุมพลชนะสงคราม จังหวัดกาญจนบุรี

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

สทฺธโร สิวโล สมปนฺโน

ยโสโกสมบุปฺปิโต

ยํ ยํ ปเทสํ ภยติ

ตตฺถ ตตฺถเว ปุชฺชิตฺติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาในสัทธาธิกา เพื่อฉลองพระเดชพระคุณประทับพระปัญญาบารมี ในการบำเพ็ญพระราชกุศลบุญราศรีทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า

ทั้งสองพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชินิกุลบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายแด่ สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ซึ่งได้เสด็จสวรรคตล่วงแล้ว เป็นส่วนบุพพเพตพลีธรรม บรรณาการ ซึ่งสำเร็จด้วยอำนาจพระกตัญญูกตเวทีอันมีบริบูรณ์ในพระราชหฤทัย ตามภูมิธรรมพระอุปนิสัยของ สาธุชน ดังพระพุทธนิพนธ์ภาษิตที่ตรัสไว้ว่า

ภูมิ เว สาธุรूपานํ กตญญูกตเวทีตา

ความกตัญญูกตเวที เป็นภูมิธรรมของสาธุชน ดังนี้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงมีพระเดชพระคุณมาเป็นล้นพ้นโดยอนงกประการ ในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า และได้ทรงมีพระราชคุณูปการแก่พระพุทธศาสนาและประชาชนเป็น อนงกประการ จะขอพระราชทานวโรกาสถวายโดยย่อ พอเป็นที่ตั้งแห่งอนุสติภาวนามัยบุญกุศล

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพร้อมด้วยพระบุญญาธิการเป็นที่ปรากฏแจ้งชัด ดังที่เสด็จอุบัติพระราชสมภพเพียงไม่นานปี ยังทรงเยาว์พระพรรษาอยู่ ก็มีบุญญาธิการอันทรงกระทำแล้วในบุพพชาติโอบอุ้มเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ทรงได้อยู่ในพระเมตตาอุปการะของสมเด็จพระบรมราชเทวี และสมเด็จพระราชิตาในพระมหากษัตริย์สำคัญยิ่ง คือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงได้ทรงพระราชทานโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ ทั้งทรงมีพระบุญญาธิการโอบอุ้มให้ทรงมีพระโอรสทรงเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชาเจ้าแห่งไทยประเทศ ผู้สุดประเสริฐถึงสองพระองค์ ส่องให้เห็นชัดว่าทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประเทศชาติมาเป็นเวลานานแสนนาน ตั้งแต่พระโอรสทั้งสองพระองค์ยังทรงเยาว์พระพรรษา สืบมาไม่ว่างวัน อนึ่ง สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพร้อมด้วยพระราชจริยวัตรปฏิบัติต่อประเทศชาติบ้านเมืองเป็นคุณูปการ โดยได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สมาคม มูลนิธิ ดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์จนถึงได้รับน้อมเกล้าถวายพระราชสมัญญาเป็นพระราชมารดาแห่งการสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย โดยเหตุนี้ไซ้ ทางราชการจึงถวายพระเกียรติยศโดยกำหนดเอาวันพระราชสมภพของพระองค์ซึ่งตรงกับวันที่ยี่สิบเอ็ดตุลาคม เป็นวันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติและได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินประพาสหัวเมืองใหญ่น้อยทั่วประเทศ ทั้งทางบกและทางน้ำ ทรงตั้งหน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งในปัจจุบันนี้มีชื่อย่อเรียกว่า พอ.สว. นับว่าเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติในด้านการสาธารณสุขเป็นอย่างดี สมกับที่ได้ทรงศึกษาวิชาพยาบาลมาแต่ครั้งก่อน ในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่โบราณกาล ก็ทรงมีศรัทธาอุปสาทะในพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลจริยาสม่ำเสมอปฏิบัติเป็นนิจันรันดร์ ทรงบริจาคกบปียกัณฑ์ สร้างโรงเรียน ศาสนสถาน ทั้งอาคารเสนาสนะในอารามหลายแห่ง ดังมีแจ้งที่วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ภิกษุสามเณรชาวเขาได้รับความสะดวกสบายในการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเพื่อได้รู้หลักในการประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งได้ศรัทธาบำรุงและซ่อมแซมพระตำหนักเพชร และพระตำหนักจันทร์ในวัดบวรนิเวศวิหาร ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าปรารภจะทรงผนวช ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ทั้งนี้นับได้ว่าทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์สนับสนุนพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองไพโรจน์เป็นทิศานุทิศประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาลแก่พระพุทธศาสนาโดยแท้

ฝ่ายประโยชน์อันมีแก่ประชาชนนั้น ก็ได้ทรงจัดการให้สร้างโรงเรียนในถิ่นทุรกันดาร แล้วทรงประทานให้ตำราวจตระเวนชายแดนจัดการสอน พร้อมทั้งหน่วยแพทย์อาสา ให้ไปรักษาพยาบาลผู้อยู่ห่างไกลจากถิ่นเจริญ พระราชทานความสุขสำราญแก่ผู้ป่วยใช้ทุกถ้วนหน้า สร้างความเจริญมั่นคงให้แก่คามนิคมชนบททั้งหลาย อันเป็นเหตุให้ประเทศชาติมั่นคงและเจริญรุ่งเรือง

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงสมบรูณ์บริบูรณ์ด้วยพระคุณสมบัติอันเป็น

สิริสวัสดิ์มังมงคล ทรงประกอบด้วยความศรัทธาเชื่อมั่นในผลแห่งการทำกิจทั้งปวง ทรงดำรงพระองค์ไว้ชอบ ประกอบด้วยศีลจารีณียังความยินดีปราโมทย์แก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่าเท่าที่ได้ทรงเสด็จไปเยี่ยมเยียนอนุเคราะห์สงเคราะห์ด้วยเหตุดังนี้ พระบรมบพิตรจึงทรงเป็นที่เคารพนับถือของมหาชนทุกแห่งหนทั้งที่ใกล้และที่ไกลทั่วไป ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต แม้จะเสด็จสวรรคตไปในปูนปัจฉิมวัย ก็ยังไม่วายจะเสียดายอาลัย เศร้าโศกาลัยอย่างยิ่งไม่เว้น ดังจะเห็นว่าราษฎรในที่ต่างๆ ของประเทศไทยเกือบทั่วไป ต่างมาถวายความเคารพพระบรมศพอย่างล้นหลาม ไม่มีครั้งใดที่มีประชาชนมากมาย ซึ่งต่างมาเคารพพระบรมศพเหมือนในครั้งนี้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนี ทรงสมบูรณบริบูรณ์ด้วยพระคุณาลังการดังแสดงมานี้ สมด้วยพระพุทธภาษิตที่ปรากฏในธรรมบทขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎกกว่า

สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน

ยโสโกสมปปีโต

ยํ ยํ ปเทสํ ภชติ

ตตถ ตตถเวว ปุชฺชิตา

ความว่า ผู้มีศรัทธาความเชื่อมั่น สมบูรณ์ด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยยศ และโภคะ จะไปสู่สถานที่ใดๆ ย่อมเป็นผู้ที่ชนทั้งหลายบูชาในสถานที่นั้นๆ ดังนี้

เนื้อความตามพระคาถานี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรับรองไว้ โดยแสดงว่า บุคคลประพฤติปฏิบัติในธรรม ๔ ประการ คือ ๑ มีศรัทธา ๒ สมบูรณ์ด้วยศีล ๓ มียศคือความปลื้มใจ ๔ มีโภคะคือทรัพย์ทั้งภายในและภายนอก ย่อมเป็นผู้ที่ชนทั้งหลายเคารพบูชาในที่ ๆ ไปและเป็นอยู่ (ธรรมทั้งสี่นี้มีอรรถาธิบายโดยสังเขปดังนี้)

สัทธา ความเชื่อ ได้แก่การเชื่อตามหลักธรรมที่เป็นจริงโดยเห็นว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว ดังเช่นคนหว่านพืชในท้องที่ ๆ ประสงค์จะหว่าน จะหว่านข้าวก็คงเป็นข้าว หว่านถั่วก็คงเป็นถั่ว เป็นต้น สมตามนิพนธ์ภาษิตที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ว่า

ยาหิสํ วปะเต พิชํ

ตาหิสํ ลปะเต ผลํ

ภลฺยาณการี ภลฺยาณํ

ปาปการี จ ปापกํ

บุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

สัทธา คือความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงตรัสประสงค์ก็คือ สัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาอันเรียกว่า สัทธานุญาณสัมปยุต ซึ่งจำแนกได้เป็นสี่ประการ ได้แก่ เชื่อว่าการทำเช่นไรต้องมีผล เรียกว่า กัมมสัทธา ๑ เชื่อว่าบุคคลหรือสัตว์ต่างๆ เกิดมาจากผลของการกระทำ เรียกว่า วิปากสัทธา ๑ เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของๆ ตน มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ รับผลของกรรมสืบๆ มา เรียกว่า กัมมัสสกตาสัทธา ๑ และเชื่อในความตรัสรู้ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้เองโดยชอบ ค้นพบจนรู้ว่าทุกข์ คือความทนได้ยาก และทุกข์นี้เกิดขึ้นเพราะความทะยานอยากคือตัณหา จะดับได้ก็ต้องอาศัยดำเนินในอริยมรรคอันเป็นทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา ๑ เมื่อบุคคลมีสัทธาประกอบด้วยคุณธรรมสี่ประการนี้ จึงชื่อว่า ผู้มีสัทธา ตามพุทธประสงค์

สำหรับผู้ที่มิกาย วาจาเรียบร้อย ตามขนบธรรมเนียมที่ดั่งงาม ตามจารีตประเพณีที่ดั่งงาม ประพฤติปฏิบัติตามเหตุ ตามผล ตามกาลเวลา ตามบุคคลและหมู่คณะนั้นๆ มีกิริยาวาจาอ่อนน้อมและอ่อนโยน ในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อ เรียกว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล คือมีกาย วาจา เป็นปกติ

ความเป็นผู้ที่มีความเอื้ออ้อม ปลื้มใจในตัวของตัวเอง เพราะบำเพ็ญประโยชน์ ทำกิจการทั้งปวงเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวมด้วย ความที่บุคคลอื่นทราบความประพฤติปฏิบัติในกิจที่ดั่งงาม แล้วพากันยกย่องสรรเสริญ ดีใจและปลื้มใจด้วย ชื่อ ยศ คือความดีใจ ท่านตรัสไว้เป็นสังเขปสามประการ คือ

การประพฤติปฏิบัติโอบอ้อมอารี ทั้งชวนช่วยในกิจที่ชอบที่พอจะทำด้วยตนเองด้วย ให้ผู้อื่นทำด้วย และปฏิบัติในสังคหธรรมสี่ประการ คือ เป็นผู้ให้แก่บุคคลที่ควรให้ ๑ กล่าววาจาด้วยถ้อยคำอันไพเราะ ๑ ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ๑ ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอ ไม่ถือเราถือเขา ๑

เมื่อประพฤติดังนี้ ย่อมเป็นที่รักเคารพของหมู่ชน และชนนั้นๆ ย่อมเป็นพวกพ้องบริวาร เรียกว่า บริวารยศ อนึ่ง เมื่อมีบริวารเคารพนับถือมาก จะไปในทิศใดๆ ก็มีคนแซ่สร้อยสรรเสริญ ให้เกียรติมอบน้อม อย่างนี้เรียกว่า เกียรติยศ และในหมู่คณะตลอดถึงชุมชนใหญ่ๆ จนถึงประเทศชาติ เมื่อหัวหน้าหรือผู้ปกครองได้สดับความดีงามเช่นนั้น ก็ยกย่องให้ปรากฏแก่ชนทั้งปวง เรียกว่า อีสริยยศ

ความเป็นผู้มีโชค คือ โภคทรัพย์อย่างพร้อมทั้งทางโลกและทางธรรม ทางโลกก็สมบูรณ์ด้วยบุตรธิดาเป็นผู้ดำรงวงศ์สกุลสืบมาด้วยดี และทางธรรมก็มีทรัพย์ภายในอันเป็นอริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐเจ็ดประการ ดังพุทธบรรพการที่ตรัสไว้ว่า

สทาธณํ สีสณํ ทิริ โอตตปิยํ ธนํ
 สุตธณญจ จาโค จ ปญญา เว สุตตมํ ธนํ ฯ

ทรัพย์ คือ สัตธา ๑ ศิล ๑ ทิริ ๑ โอตตปิยะ ๑ สุตตะ ๑ จาคะ ๑ และปัญญาเป็นที่เจ็ด

ยสฺส เอตา ธนา อคฺคิ อคฺคิยา ปุริสสฺส วา
 อพพิทฺโทติ ตํ อาหุ อโมมํ ตสฺส ชีวิตํ ฯ

มีอยู่แก่บุคคล จะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม ท่านผู้รู้กล่าวชมบุคคลนั้นว่า เป็นผู้ไม่ขัดสน ชีวิตของผู้นั้นก็ไม่ว่างเปล่าจากประโยชน์ ดังนี้ เรียกว่า ผู้มีโชคเพียงพร้อม

ผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมทั้งสี่ประการนี้ จะไปสู่ที่ใด สถานที่ใดๆ ก็เป็นที่เคารพสักการะบูชาของปวงชนในที่นั้นๆ

สมเด็จพระมโหฬาร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ทรงประกอบด้วยคุณธรรมอันจัดเป็นพระคุณสมบัติมีนิตกัณฑ์ดังบรรยายมาจะนี้ทุกประการ จึงเป็นที่เคารพรักและนับถือของปวงชนทุกถ้วนหน้า จึงเป็นเหตุให้ปวงประชาได้พากันถวายบังคมพระบรมศพ ทั้งบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานมิได้ขาดสาย

สมเด็จพระมโหฬารพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐทั้งสองพระองค์ ทรงมั่นในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ได้ทรงรำลึกถึงพระราชอุปการะคุณอันยิ่งใหญ่ในสมเด็จพระมโหฬาร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้จัดการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวาย

อิมินา กตปุญฺเณน ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศถวายทั้งปวงจงสัมฤทธิ์ประสิทธิผลเป็นสุขวิปากสมบัติ แต่สมเด็จพระมโหฬาร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนีสมดังที่ได้พระราชอุทิศทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนามา พอสมควรแก่เวลา เอิ๊ว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงบำเพ็ญพระกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ผู้มาเฝ้าทูลละอองพระบาทอรับเสด็จ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๕ นาที พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มีพระเทพสุวรรณมุนี (บุญรวม สิริภู ลีโต ป.ธ. ๕) วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี พระราชรัตนดิลก (พิมพ์ ญาณวิโร ป.ธ. ๗) วัดปทุมคงคา พระปริยัติมุนี (ชูศักดิ์ ธมฺมทินฺโน ป.ธ. ๙) วัดทองษัรตนาราม พระศรีกิตติโมลี (สุรพล สุรพล ป.ธ. ๙) วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี พระสิรินันทมุนี (สำราญ โชติวิโร ป.ธ. ๓) วัดปทุมคงคา พระครูปริยัตยานุรักษ์ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี พระครูพิศิษฐ์อรรถมานุวัตร วัดทองษัรตนาราม พระครูพัฒนธรรมานุกุล วัดทองษัรตนาราม พระครูประสาทสังฆวรกิจ วัดปทุมคงคา พระครูประจักษ์กัจจนกิจ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยาแล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ เสร็จแล้ว ทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและเสด็จไปประทับพระเก้าอี้เพื่อรอเฝ้าฯ รับเสด็จ

เวลา ๑๐ นาฬิกา สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา เสด็จขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรฆ้อง ปี่ พาทย์ แล้วเสด็จไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จไปประทับพระเก้าอี้



สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร

เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระเทพสุวรรณมุนี (บุญรวม สิริภูลีโต ป.ธ.๕) วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่ง

อาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เสด็จไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร และเสด็จไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรตยา โดยมีสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ตามไปส่งเสด็จ เพื่อประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จกลับวังรื่นฤดี

พระธรรมเทศนา

ปุชากถา

พระเทพสุวรรณมุนี (บุญรวม สีลภูสีโต ป.ธ. ๕)

วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

ขอถวายพระพรเจริญสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแต่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรมหามหาราชธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาฉลองพระเดชพระคุณพระระดับพระปัญญาบารมี ถักรับพระราชทานถวายวิสัชนาไปมิได้ต้องตามไวยาหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี ขอเดชะ พระเมตตาคุณพระกรุณาคุณ และพระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมาผู้มีสติปัญญาอ่อน ขอถวายพระพร

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

ปุชฯ จ ปุชนียานํ เอตมมมงคลมุตตมนติ ฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในปุชากถา เพื่อฉลองพระเดชพระคุณพระระดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแต่พระราชกุศลบุญราศรัทักษิณานุปทานกิจที่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระปรมินทรมหามหาราชธิราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวาย สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ วันที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ อังคารวาร

เป็นที่ทรงทราบและทราบกันโดยทั่วไปว่า นับตั้งแต่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตเป็นต้นมา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นลำดับมา ตามโบราณขัตติยราชประเพณี และด้วยพระราชหฤทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระกตัญญูทศเวทิตาธรรมที่สถิตมั่นคง มีพระราชประสงค์สนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้

เป็นบุรพการี มีพระคุณอันไพศาลหาที่สุดมิได้ พสกนิกรไพร่ฟ้าประชาชนทุกหมู่เหล่า ต่างเศร้าโศกอาดูรต่อข่าวทรงพระประชวร และการเสด็จสู่สวรรคาลัย เพราะเป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ครั้งสำคัญ เป็นความสูญเสียร่วมกันทั้งชาติ ไม่อาจหาสิ่งใดทดแทนได้

ไม่เคยปรากฏเลย ไม่ว่าที่ไหน ๆ ที่พสกนิกรทั้งหลาย มีความรู้สึกเศร้าสลดใจอย่างทั่วหน้าเสมอกันเช่นครั้งนี้ ทุกหัวเมือง ทุกชนบท ต่างตั้งพิธีบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่เสด็จสวรรคตเป็นต้นมา ครั้นถึงวารสัตตมวาร และปัญญาสมวาร ก็บำเพ็ญกุศลทักษิณาทานถวายพระราชกุศลยิ่งขึ้นเป็นพิเศษ

ทั้งนี้ เพื่อทดแทนสนองพระกรุณาคุณที่ทรงการุญแก่ทวยราษฎร์ ด้วยน้ำพระหฤทัยอันเปี่ยมด้วยพระเมตตา แม้ว่าการเสด็จฯ ไปพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราษฎรแต่ละครั้ง จะทรงพระเมตตาเพราะทรงพระชรา แต่ด้วยพระขันติธรรมอันล้ำเลิศ พระพักตร์คงอัมเอบฉายแววพระเนตรช่างเรียกร้องความจงรักภักดีที่พระปรมาภิไธยแผ่นดิน ดุจญาติผู้ใหญ่ ผู้มากด้วยเมตตาในบุตรหลานแห่งตน จนได้รับการถวายสมัญญาพระนาม เรียกขานกันเองด้วยความเคารพเทิดทูนบูชาว่า สมเด็จพระอัยแม่ฟ้าหลวง นับเป็นการผูกพันอย่างลึกซึ้งยิ่งนัก

ความทุกข์ ความโศกอาดูร เพราะการสูญเสีย สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ยังไม่ทันสงบ เพราะหักข่มด้วยพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา พสกนิกรทั้งหลายได้เคยเห็นได้ฟังข่าว สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้งสองพระองค์พร้อมด้วย พระราชโอรส พระราชธิดา เสด็จพระราชดำเนินถวายราชสักการะ และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง เป็นความประทับใจของพสกนิกรอย่างยิ่ง ที่ได้เห็นได้ฟังข่าวอันเป็นทิฏฐานุคติ

ครั้นแล้ว กลับได้ฟังข่าวอันแสนตระหนกตกใจซ้ำซ้อนเป็นทำนองทุกข์ทับทุกข์ นั่นคือข่าวการทรงพระประชวรของ สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ จึงต่างได้ภาวนาอธิษฐานขอให้พระองค์ ทรงหายจากพระอาการประชวร เมื่อข่าวทุเลาจากพระอาการประชวร และทรงออกพระกำลังพระวรกาย ทรงพระราชทานพระราชดำริเรื่องการจราจรแก่แพทย์และผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท ในวโรกาสทรงออกพระกำลัง ยังความเบาใจแก่พสกนิกรทั้งหลายให้คลายความทุกข์ระทมที่ทับถมให้เบาบาง แต่ก็ยังภาวนาอธิษฐานขอให้ทรงพระเจริญสุขสมบูรณ์ ทรงพระเกษมสำราญโดยพลัน

ผู้ที่เป็นปุชนียบุคคล ที่สมควรยกย่องเคารพสักการะบูชา กล่าวโดยทั่วไป ก็ได้แก่บิดามารดา เป็นปุชนียบุคคลของบุตรธิดา ครู อนุชฌาย์ อาจารย์ เป็นปุชนียบุคคลของศิษยานุศิษย์ พระมหากษัตริราชเจ้า เป็นปุชนียบุคคลของพสกนิกรทั้งหลาย พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นปุชนียบุคคลของพุทธศาสนิกชน โดยทั่วไป

เมื่อก้าวโดยหลักธรรม ผู้ที่เป็นปุชนียบุคคล คือ ผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ

๑. **ชาติวุฑโฒ** ผู้ที่เจริญโดยชาติกำเนิด คือ เกิดในตระกูลสูง เช่น พระมหากษัตริราชเจ้า เป็นปุชนียบุคคลของพสกนิกรทั้งหลาย
๒. **วัยวุฑโฒ** ผู้ที่เจริญโดยวัย คือ มีอายุมาก เป็นปุชนียบุคคลของผู้มีอายุน้อย
๓. **คุณวุฑโฒ** ผู้ที่เจริญด้วยคุณความดี เป็นปุชนียบุคคลของบุคคลโดยทั่วไป

ผู้ที่เกิดมาแล้ว เมื่อเกิดในตระกูลใด ก็ชื่อว่าเป็นบุคคลในตระกูลนั้น เช่น ตระกูลชวาณา ชาวสวน ชาวไร่ พ่อค้า เป็นต้น จะเลือกเกิดในตระกูลใด ๆ ย่อมไม่ได้ เพราะเป็นไปตามบุรพกรรมที่ตนได้ทำไว้

ผู้ที่เกิดมาแล้ว จะมีอายุมาก ก็เป็นไปตามกาลเวลาที่ล่วงไป จะเร่งให้มีอายุมากขึ้นโดยเร็วไวก็ได้ เพราะต้องเป็นไปตามกาลเวลา

ส่วนคุณความดีนั้น เมื่อเกิดในตระกูลใด มีอายุเท่าไร ก็สามารถทำคุณความดีได้เสมอไม่เลือกตระกูล อายุแม้เกิดในตระกูลต่ำ แต่เป็นผู้ประกอบคุณความดี ประพฤติดี ประพฤติชอบ ด้วยกาย วาจา และใจ บำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชน ประเทศชาติ ศาสนา ก็เป็นผู้ชดเชยบุญคุณที่ควรยกย่องเคารพสักการะบูชาได้ไม่มีใครรังเกียจ

ดอกบัว แม้เกิดในโคลนตม แต่มิได้จมอยู่ในโคลนตม โผล่พ้นจากโคลนตม โคลนตมไม่อาจจะเประเบียนได้ เป็นดอกบัวที่บริสุทธิ์จากโคลนตม เป็นดอกไม้สำหรับบูชาพระรัตนตรัย บุคคลแม้จะรังเกียจโคลนตม เพราะเป็นของไม่สะอาด แต่ไม่รังเกียจดอกบัว เพราะดอกบัวไม่จมอยู่ในโคลนตม โผล่พ้นจากโคลนตม เป็นดอกบัวขาวสะอาด ชื่อนี้ฉันใด

แม้บุคคลเกิดในตระกูลสามัญ แต่เป็นผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ เป็นคนดี บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ และประชาชน ก็ฉันนั้น ไม่มีใครรังเกียจ มีแต่จะยกย่องสรรเสริญ ชมเชยว่าเป็นคนดี เป็นที่เคารพนับถือของคนทั้งหลาย เป็นผู้ชดเชยบุญคุณ ผู้ควรแก่การบูชา โดยแท้แล

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี สมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวง ทรงอุทิศด้วยพรหมวิหารธรรม มีพระจริยวัตรสง่างาม คุจสมณะผู้อุดมด้วยศิวาจารย์ พระองค์เป็นผู้ควรแก่การบูชา น้อมเกล้า น้อมกระหม่อมถวายราชสักการะ ผู้ใดมีตาเนื้อและตาใจใสบริสุทธิ์ เห็นพระคุณอันไพศาลแล้ว น้อมเกล้า น้อมกระหม่อมถวายราชสักการะด้วยวามีสต่าง ๆ มีการกราบไหว้ บริจาคทรัพย์ถวายพระราชกุศลและสืบสานงานกุศลที่พระองค์ได้ทรงปฏิบัติ ชื่อนี้จะเป็นปฏิบัติราชสักการะ เป็นคุณที่นำความเจริญผาสุกอย่างยิ่งแก่ผู้บูชาด้วยวามีสนุชา และปฏิบัติบูชา เป็นการปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงยกย่องปฏิบัติบูชา ดังปรากฏความในพระคัมภีร์มังคลัตถปิณฑิกถาว่า ด้วยการบูชาว่า “ฝ่ายคฤหัสถ์ผู้ทำเวร ๕ อกุลกรรมมถ ๑๐ ไม่ชื่อว่าปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แต่ผู้ใดเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสละและศีล รักษาอุโบสถ บำเพ็ญภาวนา ให้ทาน ทำการบูชาด้วยของหอมและบูชาด้วยมาลา บำรุงมารดาบิดา และสมณพราหมณ์ผู้ทรงธรรม ผู้นี้จึงเป็นผู้ชื่อว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” ก็พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เมื่อตรัสคำว่า ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ก็ชื่อว่าทรงแสดงอรรถาธิบายนี้ว่า ธรรมดว่า นิรามิสสุข ย่อมอาจดำรงศาสนาของเราไว้ได้ เพราะว่าเป็นบริษัท ๔ นี้ ยังจักบูชาเราด้วยปฏิบัติบูชานี้ตราบใด ศาสนาของเราก็จักรุ่งเรือง ดังพระจันทร์เพ็ญแจ่มอยู่กลางท้องฟ้าตรานั้น

แม้ในกาลก่อนแต่นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชา มีเรื่องพระติสสะเถระเป็นอุทาหรณ์

เมื่อคราวพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แคนี้โดยล่วงไป ๔ เดือน เราจักปรินิพพาน” พวกภิกษุผู้ที่ยังเป็นปุถุชน ไม่อาจกลับหน้าตาไว้ได้ ภิกษุเหล่านั้นประชุมกันเป็นพวกๆ ประึกษากันว่า “พวกเราจะทำอะไรหนอ” พวกนั้นอยู่ในสำนักของพระศาสดานั้นแล

ครั้งนั้น พระเถระรูปหนึ่งชื่อว่า ติสสะ คิดว่า “ข่าวว่าโดยล่วงไป ๔ เดือน พระศาสดาจักปรินิพพาน ก็เรายังเป็นผู้มีราคะยังไม่ปราศแล้ว เรายึดเอาพระอรหัตต์ไว้เสียให้ได้ ในเมื่อพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่นั้นแล จึงควร” ดังนี้แล้ว ไม่ไปในสำนักของภิกษุเหล่านั้น และไม่ทำการสนทนาปราศรัยกับใครๆ อยู่คนเดียวเท่านั้นในอิริยาบถทั้ง ๔ พวกภิกษุทูลกิริยาของท่านแต่พระศาสดา

พระศาสดารับสั่งให้ท่านมาตริสถาม ทรงสดับความนั้นแล้ว ประทานสาธุการแก่ท่านแล้ว ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความรักในเรา ผู้นั้นพึงเป็นเช่นติสสะเถระนี้แหละ เพราะชนทั้งหลายแม้ทำการบูชาด้วยของ

หอมและมาลาเป็นต้น ทาชื่อว่าบูชาเราแท้จริงไม่ ส่วนหมู่ชนผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้นแล ชื่อว่าบูชาเรา”
 ดังนี้แล้ว ตรัสว่า “พระชินาสพดีมรสวิเวก และรสแห่งความสุข คีมรสคือปิติในธรรมอยู่ ย่อมเป็นผู้หมด
 ความกระวนกระวาย ไม่มีบาป” ดังนี้

ผู้บูชาปุชนียบุคคล ย่อมได้มงคล คือ ความเจริญอย่างสูงสุด มงคล คือ ความเจริญ มีอยู่ ๒ อย่าง คือ
 มงคลโดยสมมติ ๑ มงคลโดยสัจจะ ๑

มงคลโดยสมมติ คือ มงคลที่โลกสมมติขึ้นว่าเป็นมงคล เช่น สมมติใบไม้บางชนิดว่าเป็นมงคล เช่น ใบเงิน
 ใบทอง ใบนาก ใบทับทิม เป็นต้น

สมมติวัตถุบางอย่างเป็นมงคล เช่น สมมติหอยสังข์ว่าเป็นมงคล เป็นต้น มงคลโดยสมมตินั้น เป็นสิ่งที่
 สมมติขึ้น จะเป็นมงคลแท้จริงหาได้ไม่ เพราะไม่ใช่ของแน่นอน ในบางคนบางท้องถิ่นก็ไม่นิยมรับว่าเป็นมงคล

ส่วนมงคลโดยสัจจะนั้น เป็นมงคลจริง คือ มงคลอยู่ในตัวโดยมิได้สมมติ เป็นมงคลที่ยอมรับกันโดยทั่วไป
 ดังปรากฏในมงคลสูตรที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ เช่น ตรัสว่า การไม่คบคนพาลเป็นมงคล การคบบัณฑิตเป็นมงคล
 การบูชาบุคคลที่ควรบูชาเป็นมงคล เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นมงคลจริง

อีกอย่างหนึ่ง มงคลมี ๒ อย่าง คือ มงคลภายนอก ๑ มงคลภายใน ๑

มงคลภายนอก ได้แก่ การถือเอาของภายนอกตัวเราเป็นมงคล

มงคลภายใน ได้แก่ การถือเอาปฏิบัติปฏิบัติชอบด้วยตัวเองเป็นมงคล

แม้ผู้ที่ยังติดอยู่ในเรื่องสมมติ ก็อย่าละเลยมงคลภายใน คือ ความดีที่สร้างขึ้นไว้ในตัวของเราเอง เราทำ
 ความดีเมื่อไร ก็เป็นมงคลเมื่อนั้น แต่ถ้าเราทำชั่วเมื่อไร ก็เป็นอัปมงคลเมื่อนั้น

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบูชาสมเด็จพระ
 พระราชชนนี ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมอันล้ำเลิศ ทั้งในสมัยที่ยังทรงพระชนม์ ขณะทรงพระประสูติ และเมื่อ
 เสด็จสู่สวรรคาลัย อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง ทั้งยังทรงพระมหากรุณาพระราชทานวโรกาสให้พระบรมวงศานุวงศ์
 อำมาตย์ราชบริพาร อาณาประชาราษฎร์ เข้าถวายราชสักการะพระบรมศพ ยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไกลชิด
 พระยุคลบาท พระคุณธรรมเหล่านี้ เป็นพระบารมีเสริมพระบารมีให้ภักฏ์ภักเฏฐ ผู้ใดพบเห็นต่างชื่นชมชื่น เทตุนั้น
 พสกนิกรทั้งหลายจึงได้หลังไหลมาแต่ทิศานุทิศ เพื่อเข้าถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระแม่ฟ้าหลวงแห่งคน
 เนืองแน่นทุกวัน นับว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิตา เป็นปฏิบัติบูชา แม้พฤติกรรมเช่นนั้น ก็เป็นการเจริญรอยเบื้อง
 พระยุคลบาทแห่งสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ จักเป็นปฏิบัติบูชาราชสักการะ
 ในสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ อีกโสดหนึ่งด้วย

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุประทานที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ
 เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายทั้งปวง จงสัมฤทธิ์ประสิทธิผลเป็น
 สุขวิบากสมบัติ แต่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมดังพระราชอุทิศทุกประการ รับพระ
 ราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในบุษบกถา สมควรแก่พระราชกุศลทักษิณานุประทาน ด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

คณะกรรมการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๐ นาที คณะกรรมการข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ขึ้นนั่งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มีพระราชบัณฑิต (พูนศักดิ์ วรรกทโทโก ป.ธ. ๘) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม พระสรภานโกศล (เฉลียว อุปลวณโณ ป.ธ. ๖) วัดกาญจนสิงหาสน์ พระเมธาธรรมรส (อนันต์ ญาณวิโร ป.ธ. ๕) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม พระมงคลญาณกาจารย์ (สนธิ คุณสนธิ์โธ) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม พระครูคุณสารสาทร วัดอาวุธวิกสิตาราม พระครูวิบูลธรรมรังษี วัดภาณุรังษี พระครูปลัดสัมพันธ (สิริเตโช) วัดอาวุธวิกสิตาราม พระมหาบุญจันทร์ (อัครมโม ป.ธ. ๖) วัดกาญจนสิงหาสน์ พระธรรมธรรกัจจา (ธมมสโม) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ชุดะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ และจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิมตรงข้ามอาสน์สงฆ์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชบัณฑิต (พูนศักดิ์ วรรกทโทโก ป.ธ. ๘) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ จุดเทียนคูหนังสือเทศน์ ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ เสร็จแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม แล้วไปจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ และผู้ร่วมพิธีรับศีล พระราชบัณฑิตให้ศีล จบ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชบัณฑิตถวายพระธรรมเทศนา ปัญญาชีวิตกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์



พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ จุดเทียนคูหนังสือเทศน์



องคมนตรีปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร

ลานนท์ ไปประเคนภัตตาหารถวายพระราชบัณฑิต ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้นองค์มนตรีประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารแล้ว องค์มนตรีกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะเสร็จแล้ว

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๕๓ นาที พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ประเคนเครื่องจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชาบัณฑิต เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย ร่ม ใบชา นาฬิกา น้ำยาปรับผ้านุ่ม ผงซักฟอก แปรงสีฟัน ยาสีฟัน สบู่ พัดจีบ ธูปเทียน ผ้าห่ม กระเป่าเอกสาร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ทอดผ้าไตร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้น พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ไปกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นอันเสร็จพิธี

พระธรรมเทศนา

ปัญญาชีวิตกถา

พระราชบัณฑิต (พูนศักดิ์ วรรกทโทโก ป.ธ. ๘)

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๑๙ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

ปัญญาชีวิตกถา เสฎฐจฺนฺติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ปัญญาชีวิตกถา เรื่องชีวิตของท่านผู้มีปัญญา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ในการพิธีกุศลทักษิณานุปทาน ซึ่งสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะองคมนตรีบำเพ็ญเป็นพระราชสักการธรรมบรรณการกุศล ถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามวิธีทักษิณานุปทานในพระพุทธศาสนา และตามหลักธรรมสาธูปปฏิบัติ ดังพระพุทธภาษิตที่ว่า ภูมิ เว สาธูรูปานํ กตญญุกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตา เป็นภูมิ คือเครื่องหมายของคนดี

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงปฏิบัติมาตาปิตุภูมิฐานธรรมที่ชอบอย่างยิ่ง ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีราชบุรพการีนี้ ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมอันบริบูรณ์อยู่ในพระราชหฤทัย เสด็จพระราชดำเนินทรงเฝ้าดูแลสมเด็จพระบรมราชชนนีอยู่สม่ำเสมอ เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงพระประชวร เสด็จประทับรักษาพระองค์ ณ โรงพยาบาล ก็เสด็จพระราชดำเนินเฝ้าดูพระอาการอยู่ทุกวัน ทรงเฝ้าดูแลพระอาการอย่างใกล้ชิดอยู่ตลอดเวลาจนกระทั่งเสด็จสวรรคต สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สำนักพระราชวังจัดการพระบรมศพ ถวายพระเกียรติยศสูงสุดตามพระราชประเพณี และเสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทุกวัน พระราชจริยวัตรนี้ ทำให้เกิดสรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลแด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า และพสกนิกรทั่วไป เพราะไม่เป็นแต่เพียงทรงปฏิบัติตามหลักธรรมอุดมมงคลทางพระพุทธศาสนาที่ว่า **มาตาปิตุภูมิ-จານํ เอตมมุงคผลมุตตมํ** การปฏิบัติบำรุงมารดาบิดาเป็นมงคลอันอุดม เท่านั้น หากแต่ทรงปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้ประชาชนได้เห็นและยึดถือปฏิบัติตามอีกด้วย พระราชปฏิปทาจริยวัตรส่วนนี้เสมือนพระพุทธจริยาแห่งองค์พระบรมศาสดา ผู้ทรงปฏิบัติเป็นตัวอย่างในการบำเพ็ญปฏิบัติปัจเจกภารกิจตอบสนองพระเดชพระคุณแห่งพุทธมารดาบิดา เช่น ทรงแสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะพุทธบิดาจนได้บรรลุธรรม เมื่อพระพุทธบิดาทรงพระประชวร อาศัยที่ทรงสมบุรณ์ด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม จึงเสด็จไปเยี่ยมพระอาการประชวร ทรงบำเพ็ญปิตุภูมิฐานธรรม ถวายการพยาบาลตามพุทธวิสัยเช่นบุตรที่ประเสริฐทั้งหลาย เมื่อพระพุทธบิดาส่งเสร็จพระอรหันต์ เสด็จนิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพาน พระพุทธองค์ก็ทรงจัดการพระบรมศพอย่างดีแล้วถวายพระเพลิงพระบรมศพ และคราวเมื่อทรงทำยมกปาฏิหาริย์ทรงมานพกอัญญาเดียรถีย์แล้ว พระพุทธองค์ได้เสด็จไปยังดาวดึงส์เทวโลกเพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดาจนได้บรรลุโสดาปัตติผลสมพระพุทธประสงค์ ณ ที่นั้น พระพุทธองค์ทรงประกาศซึ่งพระคุณของพระมารดาอันยิ่งใหญ่ไพศาลให้ปรากฏในเทวสมาคม ให้พระพุทธรูปได้ชื่นชมโสมนัสในปุตตสังคหธรรมเช่นกัน

มารดามีคุณูปการมากเหลือล้นต่อบุตร เป็นผู้ทำกิจที่ทำได้ยาก คือต้องเห็นดีเห็นงามลำบากเหลือเกินในการอภิบาลอบรมบุตรให้เจริญเติบโตและเป็นคนดี ดังที่โสมบัณฑิตได้ประกาศไว้แก่พระราชานิมขมพูทวีปในโสมนันทชาดก สัตตตินิบาต ซึ่งเล่าไว้ว่า

ในอดีตกาล มีดาบสสองพี่น้อง ผู้พี่ชื่อโสณะ คือพระโพธิสัตว์ ผู้น้องชื่อนันทะ เลี้ยงมารดาบิดาอยู่ในทมิฬวันตประเทศ โสณะได้ฉานอภิญญา จึงไปหาผลไม้ในที่ไกลๆ มีรสอร่อยมาเลี้ยงพ่อแม่ ส่วนนันทะผู้น้องไม่ได้ฉานอภิญญาจึงหาผลไม้ในที่ใกล้ๆ มาบำรุงมารดาบิดา ดาบสสองพี่น้องปฏิบัติบำรุงมารดาบิดาอยู่อย่างนี้ ต่อมาเพื่อปฏิบัติมารดาบิดาได้เต็มที่ โสณะจึงยอมให้น้องชายเลือกเอาคนหนึ่ง คือแบ่งหน้าที่กัน ให้เลือกเอาว่าจะปฏิบัติพ่อหรือแม่

นันทบัณฑิตยังไม่ทันเลือก แม่ของดาบสทั้งสองก็ออกความเห็นให้นันทะผู้น้อง เป็นผู้ปฏิบัติบำรุงแม่ ที่นั้นโสมบัณฑิตจึงพูดกับน้องชายว่า **“นันทะ เธอได้ส่วนอันประเสริฐแล้ว พึงปฏิบัติมารดาด้วยความไม่ประมาทเถิด”** เพื่อจะประกาศคุณของมารดา ได้กล่าวคาถานี้ว่า

“มารดาเป็นผู้เอ็นดู อนุเคราะห์พวกเรา มา เป็นที่พึ่งของพวกเรา ให้น้ำนมแก่เราทั้งสองมาก่อน มารดานั้นเป็นมรรคาแห่งโลกสวรรค์ มารดาเป็นผู้คุ้มครองเรา ให้น้ำนมมาก่อน เป็นผู้ประกอบด้วยบุญ คือให้บุญ เป็นทางแห่งโลกสวรรค์ มารดาเลือกเธอให้ปฏิบัติบำรุงท่าน ช่างโชคดียิ่งของเธอ เสียใจอะไร”

พระโพธิสัตว์ คือโสมบัณฑิต เมื่อจะแสดงคุณแห่งการปฏิบัติชอบในมารดาบิดาและโทษของการปฏิบัติผิดในมารดาบิดานั้น จึงกล่าวต่อไปว่า

“คนที่มารดาบิดาเลี้ยงมาแล้วด้วยความยากลำบาก ไม่ปรนนิบัติท่าน มีหน้าข้ำยังประพฤติกิดในท่านเสียอีก ย่อมตกนรกอย่างแน่นอน ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า คนไม่ปรนนิบัติมารดาบิดานั้น ทรัพย์ย่อมถึงความพินาศบ้าง ต้องประสบความลำบากนานาประการบ้าง ส่วนผู้ปรนนิบัติมารดาบิดา ย่อมได้สุข ๓ อย่าง คือ ความเพลิดเพลิน ๑ ความปราโมช ๑ ความร่าเริงสนุกสนาน ๑...”

เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า โบราณบัณฑิตช่วยกันบำรุงเลี้ยงดูมารดาบิดา ไม่เห็นการบำรุงมารดาบิดาเป็นภาระ แต่เห็นเป็นบุญลาภของตน ในคำกล่าวของโสณบัณฑิตนั้น มีคติให้ลูกๆ จึงมีอุตสาหะในการบำรุงมารดาบิดาเกิดย่อมมีแต่ผลดีโดยส่วนเดียว มีแต่ความสุขความเจริญเป็นเบื้องหน้า สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรคุณ) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ทรงปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาส่วนที่เป็นจริยธรรมนี้อย่างดียิ่ง

พระชนมชีพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เดินทางผ่านประสบการณ์มากมายทั้งสุขและทุกข์ สมหวังผิดหวัง สว่างรุ่งเรือง มีอำนาจวาสนา ได้รับการเชิดชูบูชาอย่างยิ่ง ทรงทราบ ทรงเข้าใจพระทัยในเรื่องของชีวิตอย่างละเอียดลึกซึ้ง ในพระชนมชีพของพระองค์ ที่นับว่าเป็นความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ที่น่าเศร้าพระทัยมาก คือการเสด็จสวรรคตแห่งสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ พระองค์ได้ทรงประสบเหตุการณ์อันแสนจะสลดพระทัยอย่างยิ่ง แต่ได้ทรงทำพระหฤทัยให้ยินดีต้อนรับสิ่งที่หนีไม่พ้น หลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยความสงบ ทรงมีพระกำลังใจที่แข็งแกร่งในการเอาชนะปิยวิปโยคทุกข์โศกนันทน์ ดำรงพระชนมชีพมาอย่างประเสริฐสวยงามน่ายศจรรยยิ่ง

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงบำเพ็ญพระกรณียกิจอันได้บังเกิดประโยชน์แก่บ้านเมืองและประชาชนเป็นอเนกปริยาย มีพระหฤทัยห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไป ได้เสด็จออกไปสอดส่องดูแลทุกข์สุขของราษฎรตามจังหวัดต่างๆ อยู่เป็นเนืองนิตย์ แม้ว่าจะเป็นที่ทางไกลทุรกันดาร ก็ทรงพระอุตสาหะเสด็จไปจนทั่วถึง โปรดให้จัดสร้างโรงเรียนชายแดนขึ้นเป็นหลายแห่ง เพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน

ทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ขึ้น และโปรดให้ออกไปทำการรักษาพยาบาลประชาชนในท้องที่ต่างๆ ทั่วราชอาณาจักร เมื่อใดมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็เสด็จออกไปเยี่ยมเยียนผู้ประสบเคราะห์ประสบภัยโดยทั่วหน้า พระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์แก่ทางราชการและองค์การกุศลต่างๆ เพื่อให้จัดหาเครื่องบริโภคนุเคราะห์โรคติดต่อ เพื่อให้นำไปแจกจ่ายบรรเทาความเดือดร้อน

ด้วยพระเมตตากรุณาธิคุณในพระองค์ จึงเกิดโครงการต่างๆ อาทิ โครงการพัฒนาครอบครัว โครงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์บำบัดยาเสพติดและฟื้นฟูคุณภาพชีวิต โครงการขจัดหรือควบคุมโรคติดต่อ ตั้งมูลนิธิสงเคราะห์ตำรวจตระเวนชายแดน

พระชนมชีพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงได้บำเพ็ญประโยชน์สุขกว้างขวางออกไปเป็นตัวอย่างอันดีในเรื่องการดำเนินชีวิตของบุคคลผู้มีปัญญา อยู่อย่างสงบในยามทุกข์ ใช้ชีวิตให้มีประโยชน์มากขึ้นในยามสุข นั่นคือวิถีชีวิตของคนดีมีปัญญา ปณณาสวีชีวิตมาหุ เสฏฐัง บัณฑิตกล่าวสรรเสริญบุคคลผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ว่าเป็นชีวิตที่ประเสริฐ

ปัญญา คือความฉลาด รอบคอบและรอบรู้ เข้าใจ รู้จักสังเกตพิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล มีความคิดอันถูกต้อง ตรงต่อเหตุการณ์และเหตุผลของเรื่องนั้นๆ ทำให้ถูกเรื่องนั้นๆ มีวิธีในการคิด เมื่อประสบทุกข์ไม่เสียกำลังใจ เมื่อได้สุขไม่หลงระเริง มองดูเหตุการณ์ทุกอย่างในชีวิตในแง่ที่เป็นประโยชน์ แสวงหาประโยชน์ เजाหาประโยชน์จากเหตุการณ์นั้นๆ ไม่ว่าเหตุการณ์นั้นจะก่อให้เกิดทุกข์หรือเกิดสุขอย่างไร สามารถเอามาเป็นบทเรียนเป็นประโยชน์แก่

การพัฒนาจิตใจไปสู่ระดับสูงอยู่เสมอ ชีวิตของผู้เช่นนั้นจึงสงบสุขและสว่างไสวรุ่งเรืองกว่าคนธรรมดา

ความทุกข์นั้นเป็นเส้นใยที่เคียงคู่ไปกับเส้นใยแห่งชีวิต ไม่มีชีวิตใดเลยที่ไม่มีทุกข์ ชีวิตเป็น“ความเป็น”อย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด ย่อมเสมอกันโดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และอยู่นอกเหนือการบังคับบัญชาของผู้ใดผู้หนึ่ง ความขุ่นลงของชีวิตนั้นเป็นของธรรมดา ขอให้ใช้ปัญญาจักขุมองดูความขุ่นลงของชีวิตว่าเป็นธรรมดาที่จะต้องเป็นเช่นนั้น แล้ววางใจให้เป็นกลาง ไม่ตีใจหรือเสียใจ คงรักษาความสงบใจไว้ได้ ก็เป็นความสงบเย็น

ความจริงแล้ว ความทุกข์ยากลำบากเป็นฤดูกาลของชีวิต เป็นสิ่งที่ต้องผ่านเข้ามาในชีวิตเป็นประจำการณ์อันสำคัญที่ทำให้เราเข้าใจชีวิตและพัฒนาชีวิตขึ้นสู่ระดับสูงได้ เหมือนต้นไม้ที่เจริญเติบโตขึ้นโดยผ่านฤดูกาลทั้งร้อน ฝน และหนาว ต้นไม้จะต้องผ่านฤดูทั้ง ๓ จึงจะเจริญงอกงามได้ ถ้ามีแต่หน้าร้อน ต้นไม้ก็คงเหี่ยวแห้งตายไปหมด ถ้ามีแต่หน้าฝน ต้นไม้ก็คงพลวกหรือฟ้าม อยู่นไปหมด ไม่แข็งแรง ต้นไม้จึงต้องผ่านทั้งหน้าแล้ง หน้าฝนและหน้าหนาว อันเป็นกลางๆ ฉะนั้น ชีวิตคนเราก็นั่น ถ้ามีแต่สุขก็อ่อนแอไม่รู้จักชีวิต ถ้ามีแต่ทุกข์ก็คงไหม้เกรียมไปหมด ทนไม่ไหว จึงต้องผ่านทั้งทุกข์และสุข เพื่อความเข้มแข็งสมบูรณ์ของชีวิต

ความทุกข์ยากลำบากทำให้เราเข้าใจตัวเอง เข้าใจเพื่อนและญาติ เข้าใจคนที่อยู่รอบตัวเราดีขึ้น เข้าใจความดี ความชั่ว ได้มากขึ้น ช่วยทำให้ดวงตาคือปัญญาของเราสว่างขึ้น มองเห็นสิ่งต่างๆ ได้ชัดเจนขึ้น ผู้มีจิตใจเข้มแข็ง เมื่อมีความทุกข์ย่อมเข้มแข็งมากขึ้น และตั้งหน้าทำความดีมากขึ้น เพื่อจะได้เอาชนะความยากลำบากนั้น

ไฟนั้นทำลายไม้และสิ่งอื่นๆ เป็นอันมาก แต่ไฟทำให้เหล็กแข็งขึ้น เหล็กที่ผ่านไฟแล้วนั้นเป็นเหล็กกล้าฉันทัดความทุกข์ยากลำบากได้ทำลายคนธรรมดาให้สิ้นหวังเสียคนไปมากแล้ว แต่สำหรับบุรุษเหล็ก คือคนเข้มแข็ง ความทุกข์ยากลำบากทำให้เขาเข้มแข็งยิ่งขึ้น ฉะนั้น

เพราะฉะนั้น เมื่อประสบความทุกข์ยากลำบาก ขอให้มีความอดกลั้นทนทาน ต้องตั้งใจกล้าเผชิญโชคชะตาต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตด้วยความสงบและอดทน ยินดีรับไว้ทั้งสุขและทุกข์ สมหวังและผิดหวัง เพราะมันเป็นหนทางเดียวที่จะรักษาความสงบใจไว้ได้ ความสงบที่แท้จริงของดวงจิตนั้นมาจากการยอมรับสิ่งที่เลวร้ายที่สุด ยินดีต้อนรับสิ่งอันร้ายแรงที่สุดที่เกิดขึ้นแก่เรา

ความทุกข์สำหรับผู้มีปัญญารู้จักมองแล้วเป็นบันไดพาไปสู่ความสำเร็จ ความสูงส่ง มหาบุรุษทั้งหลายได้ใช้ความทุกข์เป็นทางดำเนินก้าวไปสู่ความรุ่งโรจน์มากต่อมากแล้ว ความทุกข์จึงมิใช่สิ่งเลวร้ายเสียทีเดียว ยังมีประโยชน์อยู่เหมือนกันสำหรับผู้จักใช้ ในอริยสัจ ๔ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องทุกข์ไว้เป็นข้อแรก เพื่อให้กำหนดรู้หรือทำความเข้าใจ

แม้สถานการณ์จะส่อไปในทางที่ทำให้เรารู้สึกว่าน่าจะสิ้นหวัง แต่เราก็ต้องไม่หมดหวังเสียโดยคิดไว้เสมอว่า เมื่อเรายังมีความหวังและความเพียรอย่างสม่ำเสมอก็ย่อมจะต้องพบช่องทาง

เมื่อได้เสวยราชย์แล้ว พระมหาชนกโพธิสัตว์ทรงหวนระลึกถึงความเพียรที่เคยทรงทำมาจึงทรงเปล่งอุทานด้วยความเบิกบานพระทัยว่า

“บุคคลผู้เป็นบัณฑิตควรมีความหวังอยู่เสมอ ไม่ควรเบื่อหน่ายการงาน ความปรารถนาของเรา ๒ ประการสำเร็จได้ก็เพราะเราไม่สิ้นหวัง คือได้ขึ้นบถสมปรารถนา และได้ครองราชสมบัติสมปรารถนา ผู้มีปัญญาแม้ได้รับทุกข์ก็ไม่ควรสิ้นหวังในความสุข คนส่วนมากเมื่อได้รับทุกข์ก็มักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อเมื่อมีความสุขจึงทำสิ่งที่เป็นประโยชน์พวกเขาขาดความสำนึกที่ว่าคนมีปัญญาแม้ได้รับทุกข์ก็ไม่สิ้นหวังในความสุข

บางอย่างเราไม่เคยคิดว่าจะเป็น ก็เป็นไปได้ บางอย่างเราเคยคิด แต่ก็ไม่เป็นอย่างที่คิด เช่นเราไม่เคยคิดว่าเราจะไ้ราชสมบัติโดยไม่ต้องรบ แต่สิ่งนั้นก็ปรากฏแก่เราแล้ว เราคิดว่าเราจะไ้ราชสมบัติในสุวรรณภูมิ แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่”

แสงสว่างแห่งปัญญาเลิศกว่าแสงสว่างอื่นใด เพราะแสงสว่างอื่นๆ ไม่อาจส่องใจคนให้สว่างได้ ส่วนแสงสว่างคือปัญญา่อมสามารถส่องใจคนให้สว่างไสวด้วยเหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว กำจัดความมืด คือกิเลสต่างๆ ได้ บุคคลผู้มีปัญญา่อมสามารถคุ้มครองตนให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ รักษาตัวให้พ้นจากความชั่วความทุกข์ได้ นำตนให้ประสบสุขสวัสดิ์ เพราะอาศัยปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางชีวิต เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ เป็นผู้ฉลาดในอุบายที่จะหลีกเลี่ยงความเสื่อม เป็นผู้รู้อุบายหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อม ดำเนินในทางเจริญ

นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวถึงผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาว่าเป็นชีวิตที่ประเสริฐ ที่นักปราชญ์กล่าวยกย่องผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐ ก็เพราะผู้เช่นนั้นย่อมไม่เดือดร้อนด้วยเรื่องของคนทั้งหลายเดือดร้อนกันอยู่ ดังที่ท่านกล่าวว่า **ปณฺณาสทฺธิโต นโร อิท อปิ ทุกฺเชสุ สุขานิ วินฺทติ** นรชนผู้ประกอบด้วยปัญญา ย่อมหาความสุขได้ในเรื่องที่น่าจะทุกข์ นอกจากนี้ บุคคลย่อมบริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น ชีวิตของผู้มีปัญญาเป็นชีวิตที่ประเสริฐ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงดำรงพระชนมชีพผ่านประสบการณ์ต่างๆ เหตุการณ์ในพระชนมชีพอันเป็นทุกชั้นนั้นมีหลาย ๆ อย่าง แต่ทรงพระปรีชาสามารถอย่างล้ำลึก ทรงวินิจฉัยเหตุการณ์ เรื่องราวให้รู้ความจริง ทรงต้อนรับสิ่งที่หนีไม่พ้นด้วยความสงบ ความพอใจยอมรับเหตุการณ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ยอมรับมันไว้ในฐานะเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทำให้หายทุกข์และเกิดความสุขได้ ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองอย่างกว้างขวางด้วยทรงห่วงใยในความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความอยู่ดีกินดีมีการศึกษา ประชาชนจึงเทิดทูนพระองค์เป็นสมเด็จพระย่าของแผ่นดิน

ขออำนาจกุศลทักษิณานุทาน ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้คณะองคมนตรีบำเพ็ญถวายเป็นพระราชกุศลทั้งนี้ จึงเป็นไปเพื่อเสริมเพิ่มพระบารมีบุญญาธิการกษัตริย์มหานิกายในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมดังเจตจำนงอุทิศถวายสนองพระเดชพระคุณทุกประการ

ขอพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา สอนองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี สมควรแก่กาลเวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

สมาชิกรัฐสภาบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที นายบุญเฮื้อ ประเสริฐสุวรรณ ประธานรัฐสภา และคณะถวายพวงมาลาและถวายบังคมพระบรมศพ แล้วเข้านั่งประจำที่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธมนต์ มีพระราชปริยัติเมธี (ประกอบ ธรรมเสฏฐโ จ ป.๑.๙) วัดชนะสงคราม พระสุธีวราภรณ์ (โกศล โกสโล ป.๑.๙) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระวิสุทธิสัมโพธิ์ (อภิชัย อธิสยาโณ ป.๑.๙) วัดชนะสงคราม พระวิมลกิจจาภรณ์ (กฤษ

กิตติวิไล ป.ธ.๓) วัดชนะสงคราม พระโสภณ
ธรรมวงศ์ (ทองสีบ สจจสาโร ป.ธ.๓) วัดอินทร
วิหาร พระครูวุฒิวราจารย์ วัดโสมนัสราชวรวิหาร จังหวัด
ฉะเชิงเทรา พระครูบริหารคุณวัตร วัดใหม่อมตรส
พระครูปลัดสุวัฒนสุตคุณ วัดดลิ่งชั้น พระครู
วิมลวิหารกิจ วัดลาดปลาเค้า พระครูวินัยธร วัด
บางนาใน ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่
นั่งคูสิมมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๕ นาที นายบุญเอื้อ
ประเสริฐสุวรรณ ประธานรัฐสภา ประธานในพิธี
จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระ
บรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้วจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชา
พระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม

เวลา ๑๐ นาฬิกา เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรมนต์ จบ
แล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชปริยัติเมธี (ประกอบ ธมฺมเสฏฺโฐ ป.ธ.๙) วัดชนะสงคราม ที่จะถวายพระธรรมเทศนา
ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ
จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับ
ฟังธรรม เสร็จแล้ว หม่อมหลวงพิระพงศ์ เกษมศรี รองราชเลขาธิการ จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าประดิษฐาน

พระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ
แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าหน้าที่กรมการ
ศาสนาอาราธนาศีล พระราชปริยัติเมธี ให้ศีล
นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ และผู้ร่วมพิธีรับศีล
จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม
พระราชปริยัติเมธีถวายพระธรรมเทศนา คุณ
ธรรมของผู้นำ จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์
พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบ นายบุญ
เอื้อ ประเสริฐสุวรรณ ประเคนภัตตาหารถวาย
พระราชปริยัติเมธี ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้
ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร

สำหรับภัตตาหารนอกนั้นสมาชิกรัฐสภาประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ คือ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ นายชวน
หลิกภัย นายกิจ คงเมธา นายสุธรรม แสงประทุม นายอาษา เมฆสวรรค์ พลเอก พิชิต บุญยวัฒน์ นายภาคเพียร
วิริยะพันธ์ นายจ่านงค์ โทธิสาโร พลเรือเอก สมพงษ์ ศิริพงษ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารแล้ว ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์กลับ
ไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะเสร็จแล้ว นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ ประเคนจตุปัจจัยไทย
ธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชปริยัติเมธี เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย ผ้าขนหนู กระเป่าเอกสาร ยาสามัญ
ประจำบ้าน ผงซักฟอก นาฬิกา ร่ม แปรงสีฟัน ยาสีฟัน ไฟฉาย น้ำยาซักแห้ง ไบซา ดอกไม้ ธูปเทียน แล้วกลับไปนั่ง
เก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพับไว้ที่เส้าบัวข้างธรรมาสน์
เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ นายบุญเอื้อ ประเสริฐ-



นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ ประธานรัฐสภา และคณะ ถวายพวงมาลา



ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์

สุวรรณ ทอดผ้าไตร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอด เชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลา พับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้น พระสงฆ์ อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ นายบุญเอื้อ ประเสริฐสุวรรณ และคณะ กราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและกราบ ถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นการเสร็จพิธี

พระธรรมเทศนา

คุณธรรมของผู้นำ

พระราชปริยัติเมธี (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐโ จ ป.ธ.๙)

วัดชนะสงคราม

ถวายเป็นการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรทโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อุฏฺฐาตา กมฺมธเยเยสุ อปฺปมตฺโต วิจฺขุโณ

สุลฺลวิทฺตกมฺมนฺโต ส ราชาวสตี วเส-ติ ฯ

บัดนี้ จะรับพรราชทานถวายเป็นกุศลคุณธรรมเทศนา พรรณนาพระศาสนธรรมคำสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา เรื่องคุณธรรมของผู้นำ ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาในพระราชกุศลบุญราศิทักษิณานุปทานปัจฉิมกิจ อันสมเด็จพระบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้สมาชิกวุฒิสภาทุกระดับมีประธานวุฒิสภาเป็นประธาน บำเพ็ญเพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมอุทิศเป็นพระราชกุศลถวาย สมเด็จพระบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้เสด็จสู่สวรรคาลัย แล้วนั้น ด้วยอำนาจคฤภูกตเวทีตาธรรม การวธรรม แลอปจายนธรรม ตามวิสัยแห่งสาธุชนคนดี ผู้มีจิตใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้ถือปฏิบัติกันสืบมา และด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ทรงมีต่อประเทศไทยและประชาชนชาวไทยอย่างใหญ่หลวง สุดที่จะพรรณนา

สมเด็จพระบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น ทรงเป็นพระชัตติยานารีผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เสด็จสถิตอยู่ในฐานะเป็นอภิปุณียบุคคลควรแก่การบูชาอย่างสูงส่งของมหาชน ทรงพระราชกมลปรารถนาแต่ที่จะให้บังเกิดเป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและประชาชาติ ได้พระราชทานพระราชานุญาตแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่าไม่เลือกหน้า ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งหน่วยแพทย์อาสาในพระองค์ขึ้น เป็นคุณูปการยิ่งใหญ่แก่ประชาชน ทรงพระเมตตาสั่งสอนและวางพระองค์เป็นแบบอย่างของความดีงามและการทำความดีโดยไม่หวัง

ประโยชน์ตอบแทน ทรงช่วยเสริมส่งความรักที่ประชาชนมีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ให้แน่นแฟ้นมั่นคง ทรงอุทิศพระองค์เพื่อบ้านเมืองโดยมิได้เห็นความเหน็ดเหนื่อยยากพระวรกาย ทรงเป็นนิมิตหมายแสดงให้โลกเห็นประจักษ์ว่า ความรักความผูกพันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนนั้น พึงมีพึงเป็นสถานใด ทรงเป็นหลักรวมแห่งจิตใจของคนไทยทั้งชาติ ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือนพระองค์ท่านอีกแล้ว

เมื่อสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสู่สวรรคาลัยดุจดวงแก้วมณีล้ำค่ามาหายไปเช่นนี้ ย่อมเป็นที่กระเทบกระเทือนพระราชหฤทัยของสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ยิ่งกว่าความเศร้าเสียใจของใครอื่นแน่แท้ แต่เพราะทรงอบรมพระราชหฤทัยไม่ว่างวันด้วยธรรมะที่สมเด็จพระบรมศาสตราจารย์ไว้ดีแล้ว จึงทรงนำความสุขเสียอันยิ่งใหญ่มาแปรเปลี่ยนให้เป็นคุณประโยชน์แก่พระราชหฤทัย และแก่จิตใจของพลสกนิกรข้าแผ่นดินผู้มีส่วนร่วมในความสุขเสียอันสำคัญของชาติครั้งนี้ ไม่เคยมีการสูญเสียใดที่จะเกิดปฏิกิริยาทั่วทุกแห่งหน มีการบำเพ็ญกุศลพร้อมน้อมเกล้าฯ อุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแต่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น ท้าวราชอาณาจักร สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมีพระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้อัญเชิญพระบรมศพขึ้นประดิษฐาน และทรงบำเพ็ญพระราชกุศลตามโบราณราชประเพณีอย่างสมพระเกียรติยิ่ง ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ด้วยทรงหวังตั้งพระราชหฤทัยสนองพระเดชพระคุณพระราชคุณูปการอนอคนันต์ที่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีทั้งแก่พระองค์ แก่พระบรมวงศานุวงศ์ และพลสกนิกรชาวไทย กับทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประชาชนเข้าถวายความจงรักภักดี แสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรม และบำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายแต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อีกด้วย รัฐสภาได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้บำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ ย่อมเป็นที่ซาบซึ้งในจิตใจของสมาชิกรัฐสภาทุกท่านอย่างหาที่สุดมิได้

วาระนี้ จะรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา เรื่อง คุณธรรมของผู้นำ ๔ ประการ ซึ่งมีพระพุทธรูปธรรมดรัสไว้โนมทานิบาดชาดก ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ดังพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า

อุจฺจาทา กมฺมธเยเยสุ อปฺปมคฺโค วิจกฺขโณ
 สฺสฺวิทฺทกมฺมนโถ ส ราชวสฺตี วเส

แปลความว่า บุคคลผู้ควรเป็นผู้นำสังคมต้องมีคุณธรรม ๔ ประการคือ ๑ ขยันหมั่นเพียรในสิ่งที่เรียกว่า การงาน ๒ เป็นผู้ไม่ประมาท ๓ มีปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์ และ ๔ จัดการงานดี ดังนี้

คำว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหมู่หัวหน้าคณะ คอยบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่ผู้อยู่ในความรับผิดชอบของตน โดยกำหนดอย่างสูงสุดหมายถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นฉัตรชัยของประเทศ โดยคำลงมาหมายถึงผู้นำกลุ่มชนระดับต่างๆ เช่น ผู้นำคณะรัฐบาล ผู้นำกระทรวง ทบวง กรม ผู้นำจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน ครอบครัว ตลอดถึงผู้นำหน่วยงานอื่นๆ โดยที่สุดแม้ผู้นำวัดวาอาราม แต่ในที่นี้มุ่งหมายจะแสดงเฉพาะผู้ที่ทำงานเป็นหูเป็นตาแทนประมุขของประเทศหรือต่างพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ รวมเรียกว่า “รัฐบาล” เท่านั้น อันธรรมาคนุคคลที่จะเป็นหูเป็นตานั้น นับว่ามีความสำคัญมาก หูตาต้องดี หากหูตาไม่ดี ก็ไม่ได้รับรู้เรื่องอะไรหรือไม่ได้เห็นสิ่งต่างๆ ชัดเจน ดังนั้น หูต้องมีลักษณะฟังได้ไกลและหนักแน่น ตาต้องมีลักษณะเห็นได้ยาวและชัดแจ้ง การมีหูไกลและตายาวนี้ เป็นคุณสมบัติของผู้นำ ไม่ว่าจะป็นข้าราชการผู้ปฏิบัติงานอยู่ในส่วนราชการ หรือรัฐบาลคือคณะบุคคลผู้ใช้อำนาจบริหารในการปกครองดูแลประเทศ ส่วนการบริหารการปกครองประเทศไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบอบใด ที่นานาอารยประเทศนิยมปฏิบัติกัน ย่อมมีความมุ่งหมายหลักอยู่ ๓ อย่างคือ ๑ อัดตะ ความต้องการของประชาชน ๒ หิตะ ประโยชน์ของประชาชน และ ๓ สุขะ ความอยู่ดีกินดีของประชาชน เป็นหลักที่มีมาแต่โบราณและ

ผู้นำได้ถือปฏิบัติกันมาจนทำให้ประเทศชาติต่างๆ สามารถดำรงทรงตัว วัฒนาสถาพรมาตราบเท่าทุกวันนี้ อีกอย่างหนึ่ง ผู้นำคือกลุ่มชนชั้นปกครองได้แก่รัฐบาลผู้บริหารประเทศกับผู้ตามคือกลุ่มชนผู้อยู่ใต้ปกครองได้แก่ประชาชนผู้เป็นสมาชิกของประเทศ ต้องมีความเข้าใจกันและกัน หรือมีความเข้าใจในหน้าที่ของตนๆ เป็นอย่างดี เมื่อฝ่ายรัฐบาลเสนอมาฝ่ายราษฎรสนองไป เมื่อฝ่ายราษฎรเสนอไปฝ่ายรัฐบาลสนองมา โดยฉับพลันทันด่วนไม่โอ้อ้อวิหรราย หรือราษฎรรักษาประโยชน์รัฐ รักรักษาประโยชน์ราษฎร ช่วยกันลาก ช่วยกันจูง ช่วยกันห้าม ช่วยกันอุ้ม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความมั่นคงวัฒนาสถาพรของประเทศชาติย่อมหวังได้ ถ้าต่างฝ่ายต่างไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดกันและกัน หรือไม่มีความเข้าใจในหน้าที่ของตนๆ คอยแต่จะขัดกัน บั่นทอนกัน ทำลายกัน ความเสื่อมความค้ำพัฒนาของประเทศชาติย่อมหวังได้

แท้จริง ความเจริญหรือความเสื่อมของประเทศชาติ ขึ้นอยู่กับฝ่ายผู้นำมากกว่าฝ่ายผู้ตาม หากได้ผู้นำดี นำประเทศชาติไปสู่ความมั่งคั่ง ปลอดภัย ผู้ตามก็อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน ดังนั้นคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้นำ ๔ ประการ จึงเป็นสิ่งจำเป็นและต้องปลูกให้มีขึ้นในจิตใจของผู้นำทุกหน่วยงานดังจะรับพระราชทานถวายวิสัยนา เป็นลำดับไป

ข้อที่หนึ่ง **อุจฺจาทา กมฺมเธยฺเยสุ** แปลว่า ชยันในสิ่งที่เรียกว่าการงาน หมายถึง ภาวะของน้ำใจที่ตื่นตัว อยู่เสมอพร้อมจะลุกขึ้นทำงานทุกขณะ คิดไปในทางที่จะก้าวหน้าตลอดเวลา กล้าที่จะเผชิญต่อความยากลำบากในการ ทำงานไม่ว่างานนั้นจะสูงหรือต่ำ เพราะผู้อยู่ในฐานะผู้นำต้องรำลึกนึกอยู่เสมอว่า คนมีหน้าที่ชื่อความทุกข์ของราษฎร มาสู่ตน ถึงจะลำบากอย่างไรก็ต้องมีน้ำอดน้ำทน ฝ่าความยากลำบากอันนั้นให้ได้ และก่อนที่จะเข้ามารับตำแหน่งแห่ง ที่ของผู้นำ ต้องปลงใจให้ได้ว่า เราจะซื้อความทุกข์ราษฎรมาสู่ตน และจะขายความสุขของคนให้แก่ราษฎร แต่ถ้าปลงใจไม่ได้หรือใจไม่ยอมปลงกลับคิดไปว่า เราจะซื้อความสุขของราษฎรมาสู่ตน และจะขายความทุกข์ของคนให้แก่ราษฎร อย่างนี้แล้ว ความชยันหมั่นเพียรในสิ่งที่เรียกว่าการงานย่อมมีไม่ได้ สิ่งที่เรียกว่าการงาน หมายถึง หน้าที่ที่ตนมีตน เป็นตนรับผิดชอบ ท่านสอนให้ชยันในสิ่งที่เรียกว่าการงาน ก็แปลว่า ท่านสอนให้รู้จักหน้าที่และทำหน้าที่นั้นเอง ไม่ใช่ ชยันนอกหน้าที่หรือชยันนอกเรื่อง หน่วยงานใดมีบุคคลผู้ชยันนอกเรื่องอยู่มาก หน่วยงานนั้นเติบโตยาก รุ่งเรืองยาก การงานมีแต่คั่งค้างอากาศแต่เป็นเรื่องน่าประหลาดอยู่มีใช้น้อยที่คนชยันนอกเรื่อง นอกหน้าที่ มักจะได้ดีก่อนคนอื่นเสมอ

ข้อที่สอง **อปฺปมตฺโต** แปลว่า ไม่ประมาท ในที่นี้หมายถึง ไม่ประมาทในเรื่องเล็กน้อย กล่าวคืออย่าเห็นว่าเป็น เล็กน้อย และอย่าเห็นแก่เล็กแก่น้อย อันที่จริง ไม่ว่าในทางดีหรือชั่ว ทางได้หรือทางเสีย ผู้นำอย่ามองเห็นว่าเล็กน้อย เพราะความโตใหญ่มันพีกตัวมาจากเล็กน้อยนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น คนที่สามารถตีฆ้องเล่นได้วันละสองชวดสามชวด หากไม่หัดตีฆ้องน้อยมาก่อนจะตีได้อย่างไร เพราะเพียงจิบแรกก็ทำให้มีอาการแปลกๆ แล้ว หรือคนสูบบุหรี่วันละ สองซองสามซอง ก็มาจากหัดสูบบุหรี่วันละมวนสองมวนเหมื่อนกัน ดังนั้นอย่ามองข้ามเรื่องเล็กน้อย กล่าวโดยเฉพาะ ความต้องการ ผลประโยชน์และความอยู่ดีกินดีของประชาชน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของการบริหารบ้านเมือง บุคคลผู้นำอย่าเห็นว่าเล็กน้อย ต้องเห็นเป็นเรื่องใหญ่ เรื่องสำคัญ และเรื่องที่จะต้องจัดการโดยรีบด่วน เพื่อสกัดกั้น ไม่ให้เกิดความประมาทเลินเล่อผลอผลไผลในหน้าที่ของตน อีกอย่างหนึ่ง ท่านสอนไม่ให้เห็นแก่เล็กแก่น้อยขึ้นนี้สำคัญนัก เพราะธรรมดาบุคคลผู้อยู่ในฐานะผู้นำ มักจะได้รับการยอมรับหรือโอนอ่อนผ่อนตามจากประชาชนไม่ว่าในเรื่องใด และ ตำแหน่งแห่งที่ผู้นำนั้น ย่อมเป็นที่ไหลมาแห่งลาภผลอามิสมากมาย เพียงแต่อยู่เฉยๆ หากไม่คอยระวังใจ เห็นจะเอา ตัวรอดยาก ยิ่งหากเป็นคนเห็นแก่เล็กแก่น้อย ยิ่งวิบัติเร็วขึ้น เพราะความเห็นแก่เล็กแก่น้อยนี้ เป็นมารดาของความ ทุกจริตทั้งหลายทั้งปวงมีการฉ้อราษฎ์และการบังหลวงเป็นต้น จะเห็นได้ว่าท่านสอนให้ไม่ประมาททั้งในระดับต่ำจน กระทั่งถึงระดับสูงคือจิตใจ

ข้อที่สาม **วิจฺจฺขโณ** แปลว่า มีปัญญารู้เท่าทันเหตุการณ์ หมายถึง รู้เท่าทันในเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นส่วนอดีต ที่เป็นส่วนปัจจุบัน และที่เป็นส่วนอนาคต นับเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะเหตุการณ์ส่วนอดีตแม้จะล่วงเลยมาแล้ว แต่ เป็นบทเรียนสำคัญทั้งในส่วนที่จะปรับปรุงแก้ไข ทั้งในส่วนที่จะต้องรักษาไว้ ทั้งในส่วนที่จะต้องยับเยินทำลาย

เหตุการณ์ส่วนที่เป็นปัจจุบันมีส่วนช่วยให้เห็นอนาคตว่าจะมีแนวเป็นอย่างไร ดังนั้น การรู้เท่าทันอดีต ปัจจุบัน ตลอดถึงอนาคต จึงมีทางทำโดยส่วนเดียว ไม่มีทางขาดทุน บุคคลชั้นผู้นำต้องมีปัญญาชนิดนี้ จึงจะสามารถนำรัฐนาวาเรือคือประเทศชาติไปถึงฝั่งที่มุ่งหมายได้ หนึ่ง ที่ท่านสอนให้มีปัญญารู้เท่าทันนั้น คือ รู้เท่าทันในทางเจริญ โดยรู้จักว่า รู้เกาะ และรู้เก็บ รู้เท่าทันในทางเสื่อม โดยรู้จัก และรู้แก้ รู้เท่าทันทั้งในทางเจริญทั้งในทางเสื่อม โดยรู้ทางได้ทางเสีย นับว่าท่านสอนได้แยบยลมาก

ข้อที่สี่สุดท้าย **สุวัตติกมมโนโต** แปลว่า จัดการงานดี หมายถึง เป็นผู้สามารถทำด้วยตนเองก็ได้ สามารถจัดแจง จัดการให้คนอื่นทำได้ ที่ว่าสามารถทำด้วยตนเองได้นั้น คือ สามารถดำเนินการด้วยตัวเองให้งานนั้นๆ เป็นไปอย่างเรียบร้อย สำเร็จสมประสงค์ หากเป็นงานที่ได้รับมอบหมายมา ก็สามารถทำให้สำเร็จตามที่ได้รับมอบหมาย ไม่คั่งค้าง เป็นการแสดงถึงสมรรถนะของตนเอง ส่วนที่ว่าสามารถจัดการให้คนอื่นทำได้นั้น คือ สามารถที่จะแจกแจง แยกแยะ และใช้คนเป็น การจัดการดีเป็นทางนำไปสู่ความสำเร็จของงานทุกชนิด เป็นการแสดงให้เห็นถึงสมรรถนะที่ตนมีอยู่ บุคคลผู้มีคุณสมบัติทั้งสอง คือ สามารถทำ สามารถจัด หรือ มือเก่ง ปากเก่ง มือทำได้ ปากสั่งได้ สมควรยกย่องให้เป็นผู้ทำได้ หากสามารถอย่างเดียวและสามารถทำด้วยตนเอง ควรได้รับการพิจารณา ส่วนผู้สามารถจัดวางโครงการสวยหรู หรือดีแต่พูด เอาจริงเอาจังไม่ได้ ต้องเก็บเข้ากรุ เป็นผู้ทำไม่ได้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น กอปรด้วยพระคุณธรรมของผู้นำอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมีพระอุตสาหะวิริยะขยันหมั่นเพียรมาแต่ครั้งทรงพระเยาว์ แม้ถึงคราวเจริญพระชนมายุสูงควรจะทรงพักผ่อน ก็หาได้เป็นเช่นนั้น ทรงขยันหมั่นประกอบพระกรณียกิจเป็นประโยชน์แก่ประชาชน และเป็นการเสริมพระบรมเดชานุภาพแห่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าให้เกียรติยกย่องขึ้น ไม่เคยทรงเห็นความทุกข์ยากของประชาชนว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย กลับทรงเห็นเป็นความทุกข์ยากเดือดร้อนเสมอกับของพระองค์หรือยิ่งกว่า จึงทรงพระกรุณาเสด็จไปดับทุกข์เข็ญของอาณาประชาราษฎร์แม้จะอยู่ในถิ่นทุรกันดาร โดยเฉพาะเกี่ยวกับเรื่องเวลา พระองค์ทรงเห็นเป็นเรื่องสำคัญและเป็นของมีค่ายิ่ง ไม่เคยทรงเห็นแก่ผลประโยชน์ตอบแทนจากประชาชนแม้แต่น้อย ในพระหฤทัยใฝ่แต่ว่า **“ฉันจะให้อะไรแก่ประชาชน”** ไม่เคยมีพระราชกมลปรารถนาแม้สักนิดว่า **“ฉันจะเอาอะไรจากประชาชน”** ทรงมีพระปัญญาอดยิ่งรู้เท่าทันเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลง สามารถนำพาพระองค์ พระโอรส พระธิดา และไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่างๆ สู่ความสวัสดิ กับทั้งทรงมีพระปรีชาสามารถทำสามารถจัดพระกรณียกิจที่ทรงรับผิดชอบ ให้สำเร็จลุล่วงไปก่อให้เกิดประโยชน์ไพศาลแก่ชาติบ้านเมือง ยกที่จะหาสตรีใดในโลกเสมอเหมือนได้ พระราชจริยาวัตรของสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมกับทรงเป็นนายิกาผู้นำความสงบร่มเย็นมาสู่ประเทศไทยและประชาชนชาวไทย ตามนัยแห่งคุณธรรมของผู้นำ ๔ ประการ ควรที่เราท่านทั้งหลายจะได้นำไปถือปฏิบัติ เป็นการบูชาสมเด็จพระบรมศาสดาด้วยปฏิบัติบูชา และเจริญตามรอยพระยุคลบาทแห่งสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์นั้น สืบไป ดังรับพระราชทาน วิสัชขนามา

อิมินา กตปุญฺเณน ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุทานปัจฉิมใจภารกิจ ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมาชิกวุฒิสภานำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีแล้วนี้ จึงปรากฏแก่พระญาณวิถีสแห่งสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อทรงอนุโมทนาสำเร็จเป็นทิพย์สุข ทิพย์สมบัติ อันสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภาพจงทุกประการ

รับพระราชทานถาวรวิสัชขนาพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมีสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้ ๖

อดีตนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๑๐ นาที จอมพล ถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี ขึ้นนั่งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูปมนต์มี พระราชกวี (มนตรี คณิสสุโร ป.ธ.๕) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระวิมลปัญญาภรณ์ (ทองคำ ปญญาธโร ป.ธ.๕) วัดสุวรรณาราม พระกิตติสารโสภณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระครูนายกจริยานุวัตร วัดปริณายก พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ วัดสุวรรณาราม พระครูวิจิตรธรรมรส วัดปริณายก พระครูสุนทรธรรมโกศล วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระครูวิจารณ์ภารกิจ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระมหาเพชร (ชนาสโก ป.ธ.๗) วัดสุวรรณาราม พระปลัดอำนาจ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท



หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี รองราชเลขาธิการ จุดธูปเครื่องทงน้อยหน้าประตูฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม

เวลา ๑๐ นาฬิกา จอมพล ถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรี ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย กราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม ตรงข้ามอาสน์สงฆ์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูปมนต์จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชกวี (มนตรี คณิสสุโร ป.ธ.๕) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๐ นาที จอมพล ถนอม กิตติขจร จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธี



จอมพล ถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรี และผู้เข้าร่วมพิธีรับศีล

เชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี รองราชเลขาธิการ ไปจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าประตูฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ แล้วกลับมาั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล พระราชกวีให้ศีล จอมพล ถนอม กิตติขจร และผู้เข้าร่วมพิธีรับศีล จบแล้ว เจ้าพนักงานกรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชกวี ถวายพระธรรมเทศนาธรรมปิตักขา จบแล้ว กลับลงมาั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบแล้ว

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๕๗ นาที จอมพล ถนอม กิตติขจร อดีตนายกรัฐมนตรีนคร และรัฐมนตรีที่ร่วมพิธี ประเคนภัตตาหารถวายพระสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร ตามลำดับ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์กลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะเสร็จแล้ว จอมพล ถนอม กิตติขจร ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชาภิเษกเสร็จแล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เส้าบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ จอมพล ถนอม กิตติขจร ทอดผ้าไตร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม จอมพล ถนอม กิตติขจร กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้น พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จอมพล ถนอม กิตติขจร และผู้เข้าร่วมพิธีกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตร และกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นอันเสร็จพิธี

พระธรรมเทศนา

ธรรมปิติกถา

พระราชาภิเษก (มนตรี คณิสสรโร ป.ธ.๕)

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

ขอถวายพระพรเจริญพระราชนิเวศน์สวัสดิ์พัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแต่ สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า สมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราวุธราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา สนองพระเดชพระคุณระดับพระปัญญาบารมี ถำรับพระราชทานถวายวิสาขนาไปมิได้ถูกต้องตามไวยาหารอรรถาธิบายในพระธรรมเทศนา ณ บทใดบทหนึ่งก็ดี

ขอเดชะ พระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ พระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัยแก่อาตมา ผู้มีสติปัญญาน้อย ขอถวายพระพร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

ธมฺมปิติ สุขํ เสติ

วิปฺปสนฺเนน เจตสา

อริยฺปุเปเวทิตฺเต ธมฺเม

สทา รมตฺติ ปญฺทิตฺติ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ในธรรมปิฎกเถา สนองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญา บารมี เนื่องในการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้อติคตนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี บำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ (พระองค์ผู้เสด็จสวรรคตแล้วเป็นเวลา ๗๓ วันในวันนี้) เป็นพระมหากษัตริย์คุณโปรดเกล้าฯ ทาที่สุคติได้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาบัน คณะบุคคล พลสกนิกร ได้มีโอกาสถวายความจงรักภักดี ถวายสักการะ บำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวาย เป็นพระราชกุศลพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐเป็นพระ มหากษัตริย์คุณเป็นล้นพ้นทาที่สุคติได้แก่ปวงชนชาวไทยทั้งมวล

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้เสด็จอุบัติมาเพื่อ ประโยชน์เพื่อความสุกแก่มหาชนทุกหมู่เหล่า ทรงมีพระราชจริยาวัตร เป็นที่ประทับใจของคนไทยทั้งปวง ทรงมีพระ ราชกรณียกิจเอื้ออำนวยเกื้อกูลเพื่อความสุก บำบัดทุกข์ แก่บุคคลทุกผู้ทุกนาม โดยมีได้เลือกชาติ ชั้น ฐานะ ยศศักดิ์ ตระกูล ทรงดำรงพระองค์ในฐานะคนไทยคนหนึ่ง ผู้รักชาติ และพุทธศาสนิกชน ผู้นับถือเทิดทูนพระพุทธศาสนาคน หนึ่ง ทรงปฏิบัติพระองค์ได้สมบูรณ์ยิ่งนักในฐานะทั้ง ๒ ประการนั้น ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระบุญญาธิการยิ่ง ที่ได้ทรงกระทำแล้วในพระบุพชาติ แม้จะเสด็จพระราชสมภพในตระกูลสามัญชน และทรงดำรงพระชนม์อยู่แบบสามัญชน ในขณะที่ทรงเยาว์พระชันษาอยู่ ต่อมา ก็ทรงมีพระบุญญาธิการ ได้รับพระมหากษัตริย์คุณเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง จนถึงได้ทรงรับพระราชทานพระมหากษัตริย์คุณโปรดเกล้าฯโปรดกระหม่อม ให้ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งมีพระบุญญาธิการ ทรงมีพระโอรสเป็นสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้าแห่ง ชาวไทย ผู้ประเสริฐสุดถึงสองพระองค์ ทรงอภิบาลพระโอรสธิดาทุกพระองค์ ทรงพระเจริญอย่างงดงาม ทรงเป็น มิ่งขวัญมงคลแห่งแผ่นดิน พลสกนิกรชาวไทยทั้งปวง

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชภารกิจ เกื้อกูลสร้างสรรค์ อำนวยสุขประโยชน์วัฒนาสถาพร แก่ชาติบ้านเมือง พลสกนิกรชาวไทย มากมายพันพรรณนา ไครงการต่าง ๆ อันเป็นพระราชภารกิจ ที่สมเด็จพระบรมพิตร พระองค์นั้น ทรงปฏิบัติบำเพ็ญทั้งหมด ล้วนเป็นงานเพื่อ สังคมสงเคราะห์ เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุก แก่มหาชนชาวไทยทั้งมวล จึงทรงได้รับน้อมเกล้าฯถวายพระราชาสมัญญา ว่าเป็น **“พระมารดาแห่งการสังคมสงเคราะห์”** และทางราชการได้กำหนดวันที่ ๒๑ ตุลาคม ซึ่งตรงกับวันพระราชาสมภพของพระองค์ เป็น **“วันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ”** น้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายด้วยความสำนึกในพระ มหากษัตริย์คุณ

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงธรรม ทรงมีพระราชหฤทัยในธรรม ทรงสนพระทัยในพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงศึกษาค้นคว้า และ ทรงปฏิบัติอย่างจริงจัง ด้วยน้ำพระทัยอันมั่นคง พระราชจริยาวัตรอันงดงาม และพระราชกรณียกิจอันทรงคุณ ประโยชน์อันยิ่งใหญ่ไพศาล เป็นพระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้าฯล้นกระหม่อมทาที่สุคติได้ ปราบกฎประจักษ์ชัดแจ้งแก่ จิตใจของคนไทยทั้งชาติ ทรงเป็นพระมิ่งขวัญ พระแม่ฟ้าหลวงของชาวไทยทั้งปวง ทรงเป็นที่เคารพรัก สักการะ เป็น อภิภูชนียอันสูงยิ่งของคนไทยทั้งแผ่นดิน

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์นั้น ทรงดำรงมั่นในธรรมอย่างสม่ำเสมอ ทรงปฏิบัติพระองค์สมฐานะของพุทธศาสนิกชน ผู้เคารพนับถือเทิดทูนพระพุทธ-

ศาสนา ทรงปฏิบัติธรรมเพื่อความเจริญในธรรม และเพื่อความเจริญมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาโดยแท้ สมตามนัยพระพุทธภาษิตตามบทอุเทศว่า **ธมมปีติ สุข เสติ วิปัสสนเนน เจตสา** เป็นต้น แปลความว่า ผู้มีปิติในธรรม มีใจผ่องใสแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตย่อมรื่นรมย์ในธรรมที่พระอริยะประกาศไว้แล้วทุกเมื่อ ดังนี้

ธรรมะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นสัจธรรม ความจริงอันประเสริฐให้เกิดปัญญาให้เห็นตามเป็นจริง มีเหตุมีผลเห็นประจักษ์ พิสูจน์ได้ นำผู้ปฏิบัติให้ประสบสุขพ้นทุกข์ได้จริง เป็นวิสัยของผู้มีปัญญาจากรู้ได้เห็นได้ เป็นที่พึ่งประเสริฐสุดของบุคคลทั้งหลาย ธรรมะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยอเนกปริยาย เป็นทานบ้าง เป็นศีลบ้าง เป็นภาวนาบ้าง หรือเป็นไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ต่างเป็นธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อประโยชน์เพื่อความ สุข เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก ได้รู้ธรรมเห็นธรรม ได้ปฏิบัติธรรม มีธรรมะเป็นที่พึ่งที่นับถือระลึกถึงประจำ อธิษาศัย ผู้ที่ได้ฟังธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว ย่อมได้ปัญญาในธรรม มีธรรมปิติ ความเอิบอímใจในธรรมมีใจผ่องใส ย่อมอยู่เป็นสุขในที่ทุกสถานตลอดกาลทุกเมื่อ

ธรรมปิติ ความเอิบอímใจในธรรม ได้แก่ สภาพจิตใจของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ผู้ฟังธรรม เมื่อได้ปฏิบัติธรรมฟังธรรม เกิดความสุข ความเอิบอímใจ ยินดีในธรรม เป็นความสุขความเอิบอímใจอยู่ตลอดเวลา ธรรมปิติ เป็นกำลังสนับสนุนจิตใจให้มั่นคง ให้มุ่งมั่นในความดี ทำความดีต่างๆ ได้อย่างสม่ำเสมอ และเป็นความสุขใจ บุคคลผู้มีธรรมปิติจักเป็นผู้มีความยินดีในธรรม ในการประกอบคุณงามความดีต่างๆ ได้สม่ำเสมอมั่นคง และมีความสุขในการปฏิบัติธรรม การประกอบคุณงามความดีนั้นๆ แม้สิ่งที่ได้กระทำจะยากจะลำบากอย่างไร ก็ไม่ถือเป็นอุปสรรคหรือเกิดความท้อแท้ใจแต่อย่างใด กลับเป็นเหตุส่งเสริมจิตใจของผู้มีธรรมปิติ ให้มีกำลังเพิ่มมากยิ่งขึ้น เพื่อความสำเร็จในกิจการงานนั้นๆ

ผู้ประพฤติธรรมปฏิบัติธรรม เมื่อธรรมปิติเกิดขึ้นในใจ ก็จะยินดีในการประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นอันดี และเป็นไปโดยสม่ำเสมอ ไม่จิตจาง มีผลเป็นความสุข ความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ทำจิตใจให้สะอาดผ่องใสบริสุทธิ์จากเครื่องเศร้าหมองใจ เมื่อจิตสงบเยือกเย็น เป็นจิตประภัสสรผุดผ่อง ละเอียดสุขุมยิ่ง ทำให้เกิดปัญญาความรู้เข้าถึงสัจจะความจริงอย่างแท้จริง ปฏิบัติไม่ผิดทาง ด้วยอำนาจของใจที่ผ่องใส เพราะมีธรรมปิตีย่อมอยู่เป็นสุข

ธรรมปิติ เมื่อเกิดขึ้นกับใจ ย่อมทำให้ใจเอิบอímยินดีในธรรมปฏิบัติ การทำคุณความดีต่างๆ อยู่เสมอ มีความคุ้นเคย และมีความสุขกับการปฏิบัติธรรม ความดีต่างๆ อย่างสม่ำเสมอมั่นคง ธรรมปิติเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ผู้นั้นย่อมได้ปัญญาในธรรม มีความเอิบอímใจในธรรม จิตใจก็ผ่องใส น้อมไปในธรรม รื่นรมย์อยู่ในธรรมทุกเมื่อ ได้ชื่อว่า เป็นบัณฑิตผู้ดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา จะทำ พูด คิด ก็ทำด้วยสติปัญญา ไม่ลู่อำนาจแก่อารมณ์ที่เศร้าหมอง มีคุณธรรมประจำอธิษาศัย มีคุณธรรมคือสติประจำใจอยู่ทุกเมื่อ ย่อมรื่นรมย์ในธรรมที่พระพุทธเจ้า คือพระอริยะประกาศสั่งสอนไว้แล้ว

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ สมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์เป็นผู้ทรงธรรม ทรงดำรงตั้งมั่นอยู่ในธรรม ทรงมีธรรมปิติในธรรมปฏิบัติ ทรงพระสำราญรื่นรมย์ในธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้อริยะประกาศสั่งสอนไว้ดีแล้ว พระราชจริยาวัตร และพระราชกรณียกิจในพระองค์ทั้งหลายทั้งปวง ที่ทรงบำเพ็ญตลอดพระชนมชีพของพระองค์นั้น ล้วนเป็นธรรม เป็นธรรมปฏิบัติที่ทรงบำเพ็ญ เป็นพระบุญญาธิการอันยิ่งใหญ่แผ่ไพศาลเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขความเจริญมั่นคง แก่ประเทศชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ประชาชนชาวไทยทุกถ้วนหน้า เป็นที่ประจักษ์ชัดในน้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระคุณธรรมอันล้ำเลิศ ที่ทรงมีต่อแผ่นดินไทย และพสกนิกรชาวไทยทั้งปวง เป็นพระมหากษัตริย์คุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สดมภ์ได้

การเสด็จสวรรคตแห่งสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ สมเด็จพระศรีนครินทร์ทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เป็นความสูญเสียอันใหญ่หลวงของปวงประชาชนชาวไทยทั้งชาติ เป็นความโศกสลดของคนไทยทั้งแผ่นดิน

ไม่มีความสูญเสียใด ความโศกสลดใดจะยิ่งไปกว่าได้ ประชาชนไทยทั้งแผ่นดิน ต่างมีความสำนึก และรู้สึกในจิตใจอย่างใหญ่หลวง คือสมเด็จพระบรมพิตร พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์นั้น คำน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายสักการะพระบรมศพ บำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯถวายเป็นพระราชกุศลทั่วทั้งแผ่นดิน สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณสนองพระเดชพระคุณ ด้วยความจงรักภักดีอย่างยิ่ง เป็นมโหฬารสักการะ ไม่เคยปรากฏมาก่อนเลย ทั้งนี้เพราะพระมหากรุณาธิคุณอันไพศาล ในสมเด็จพระบรมพิตร พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์นั้น ที่ทรงมีต่อชาติบ้านเมือง ต่อแผ่นดิน ประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า โดยแท้

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระย่าแม่ฟ้าหลวง ของปวงชนชาวไทย ได้เสด็จสวรรคตสู่สวรรคาลัยแล้ว แต่พระราชกรณียกิจ โครงการช่วยเหลือประชาชนชาวไทยและฟื้นฟูแผ่นดิน คีรีธรรมชาติให้แก่ป่า ได้ทรงในฐานะคนไทย ผู้รักชาติ รักแผ่นดิน รักคนไทยด้วยกัน คนหนึ่ง และการทรงธรรม ทรงปฏิบัติธรรมตามคำสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยพระสติปัญญาอุตสาหะอันยิ่ง เพื่อทรงเจริญในธรรม เพื่อเชิดชู เทิดทูน ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญมั่นคงสถาพรตลอดไป แก่ประเทศไทยและคนไทยทั้งปวง ผู้นับถือพระพุทธศาสนา ในฐานะพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง เป็นพระราชกรณียกิจอันทรงคุณประโยชน์อย่างใหญ่หลวงสุดประมาณได้ เป็นที่ประจักษ์ชัดในพระราชกรณียกิจที่ทรงบำเพ็ญอย่างยิ่ง

พระราชกรณียกิจทั้งหลายทั้งปวงที่ สมเด็จพระบรมพิตร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพระองค์นั้น ได้ทรงบำเพ็ญ อำนวยสุขประโยชน์อันไพศาลแก่ชาติบ้านเมือง พระศาสนาและประชาชนชาวไทย เป็นมรดกอันล้ำค่าแก่แผ่นดินและจิตใจของคนไทยทั้งชาติ จักคงอยู่กับประเทศไทยและคนไทยทุกคน ทุกยุคสมัยตลอดไป

อดีตนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรี สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แก่คณะรัฐบาลตลอดมา ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อความสุขความเจริญ ความมั่นคงวัฒนาสถาพร ของประเทศชาติ ประชาชนชาวไทย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในวันอังคารที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๓๘ นี้ เป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ได้บำเพ็ญกุศลน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมถวายเป็นพระราชกุศล ถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์นั้น ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ สอนองพระเดชพระคุณ ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรมในน้ำใจอันงาม

ขออำนาจพระราชกุศลทั้งปวง ที่ทรงบำเพ็ญสนองพระเดชพระคุณ สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และการพระราชกุศลที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะรัฐบาล อดีตนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรี สถาบัน คณะบุคคล พลสกนิกรชาวไทย บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในครั้งนี้ จงเป็นไปเพื่อสุขประโยชน์ อธิภุชญาบุญผลสถาพรแต่ สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ในพระสุคติภพนั้น ๆ จงทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในธรรมปิฎกถา ยุติลงด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

นายกรัฐมนตรี พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๕ นาที นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี เดินทางมาถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มีพระราชรัตนวิมล (เฉย เขมโก ป.ธ.๔) วัดสุทัศนเทพวราราม พระราชวิสุทธิดิลก (เชิด จิตตคุตโต ป.ธ.๙) วัดสุทัศนเทพวราราม พระกิตติสารเมธี (สมคิด เขมจารี ป.ธ.๙) วัดทองนพคุณ พระศรีธวัชเมธี (วิจิตร เขมิโก ป.ธ.๙) วัดราชนัคดาราม พระศรีสมโพธิ (แสงทอง อริยมณี ป.ธ.๙) วัดสุทัศนเทพวราราม พระญาณเวที (ชัยทวี คุตตจิตโต ป.ธ.๓) วัดปทุมวนาราม พระวิโรจน์ญาณวงศ์ (วิโรจน์ ฉตติโก ป.ธ.๕) วัดประดู่ฉิมพลี พระมหาโสรัจ (มหาโสรัจโจ ป.ธ.๙) วัดสวนพลู พระมหาโสภณ (โสภณจิตโต ป.ธ.๙) วัดหัวลำโพง พระครูวิสุทธินิพคุณ (กรณีย์ ปญญาโวโร ป. ๑-๒) วัดทองนพคุณ ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕ นาที นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์เสร็จแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรกราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิมตรงข้ามอาสน์สงฆ์



นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีรับศีล

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๘ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธรูป จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชรัตนวิมล (เฉย เขมโก ป.ธ.๔) วัดสุทัศนเทพวราราม ที่จะแสดงพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องฟังธรรม จากนั้น หม่อม



นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันทดาหาร

ราชวงศ์เกษมสโมสร เกษมศรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีรับศีล พระราชรัตนวิมล ให้ศีล เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชรัตนวิมล ถวายพระธรรมเทศนา ทิปกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ จบ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๔ นาที นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ประเคนภัตตาหารแด่พระราชรัตนวิมล แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้นรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีร่วมกันประเคนภัตตาหารและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับดังนี้ พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์ รองนายกรัฐมนตรี นายสมัคร สุนทรเวช รองนายกรัฐมนตรี นายบุญพันธ์ แคว้นนะ รองนายกรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร รองนายกรัฐมนตรี นายอำนาจ วีรพรธร รองนายกรัฐมนตรี นายมนตรี พงษ์พานิช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นายเสนาะ เทียนทอง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ร้อยตำรวจเอก เฉลิม อยู่บำรุง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะเสร็จแล้ว

นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชรัตนวิมล แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ทอดผ้าไตร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้น พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรฆ้อง ปี่พาทย์ นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี กราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเป็นอันเสร็จพิธี

พระธรรมเทศนา

ทีปกถา

พระราชรัตนวิมล (เฉย เขมโก ป.ธ.๔)

วัดสุทัศนเทพวราราม

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุประทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

ขอถวายพระพรเจริญพระราชนิเวศน์สวัสดิ์พิพัฒนามงคลพระชนมสุขทุกประการ จงมีแต่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระคุณพระคุณประคับพระปัญญาบารมี ถวายพระพรคุณอันประเสริฐ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาฉลองพระเดชพระคุณพระคุณประคับพระปัญญาบารมี ถวายพระพรราชทานถวายวิสาขบูชาไป มิได้ต้องตามโศกนาฏกรรมแห่งพระธรรมเทศนา ณ บทโศกนาฏกรรมนี้ ขอเดชะพระเมตตาคุณ พระกรุณาคุณ และพระขันติคุณ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอภัย แก่อาตมาผู้มีสติปัญญาอ่อน ขอถวายพระพร

นโม ตสส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺสฯ

อุฏฺฐาเนนปฺมาเทน สยฺยเมณ ทเมณ จ
หิปี กยิราถ เมธาวิ ยํ โอิโหม นาภิกิรติติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนาในที่ปกเกล้า ฉลองพระเดชพระคุณพระคุณประคับพระปัญญาบารมี โดยสมควรแก่พระราชกุศลทักษิณานุปทานกิจที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรีบำเพ็ญอุทิศถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ด้วยพระมหากรุณาตามวิธิตักษิณานุปทานในทางพระพุทธศาสนา เมื่อสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงรับทราบด้วยพระญาณวิถิต่างใดทางหนึ่ง ก็ทรงชื่นชมโสมนัสอนุโมทนาสาธุการรับกุศลทักษิณานุปทานนั้น และด้วยอำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ย่อมจะเป็นเหตุบันดาลให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เสวยทิพยสุขทิพยสมบัติตามสมควรแก่พระคติวิสัยในสัมปรายภพทุกประการ

พระราชประวัติในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีมากหลาย จะขออัญเชิญมากล่าวในโอกาสนี้ โดยสังเขป สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงถือกำเนิดมาจากครอบครัวสามัญชน พระนามเดิมว่า สังวาลย์ ประสูติในวันอาทิตย์ที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ในพระชนกชนนี และพระชนนีคำ ซึ่งทั้งสองได้เสียชีวิตตั้งแต่พระองค์ยังทรงพระเยาว์ ตลอดชีวิตด้วยเยาว์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงดำเนินชีวิตอย่างสามัญชนทั่วไป โดยทรงเริ่มการศึกษาที่โรงเรียนวัดดอนงคาราม และทรงย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนศึกษานารี และโรงเรียนสตรีวิทยา โดยลำดับ พระองค์ทรงสนพระทัยในการศึกษาเล่าเรียน และทรงมีผลการศึกษที่ดีเยี่ยมตลอดมา จบจนในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ พระองค์จึงทรงเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนแพทย์ผดุงครรภ์และหญิงพยาบาลแห่งศิริราช ภายหลังจบการศึกษาเพียงไม่กี่เดือน ก็ได้รับคัดเลือกให้ไปศึกษาต่อด้านพยาบาลที่สหรัฐอเมริกา และได้ทรงพบรักและอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ในที่สุด

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเคียงข้างคู่พระทัยสมเด็จพระบรมราชชนกตลอดมา จบจนถึงวาระสุดท้ายที่พระสวามีสิ้นพระชนม์ พระองค์จึงต้องทรงดำรงในฐานะพระชนกและพระชนนีของพระโอรสธิดาทั้ง ๓ พระองค์ ด้วยการถวายอภิบาลและทรงอนุสาสน์ ทั้งในส่วนการศึกษาเล่าเรียนและความประพฤติการปฏิบัติพระองค์เยี่ยงมารดาที่พึงมีต่อบุตรอย่างดียิ่งพระองค์หนึ่ง ซึ่งถึงแม้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๒ พระองค์นั้น จะทรงเสวยราชสมบัติตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ก็ตาม แต่พระราชภารกิจของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในฐานะพระชนนีก็ยังคงมีอยู่อย่างสม่ำเสมอไม่เปลี่ยนแปลง หากแต่พระราชภารกิจนี้ ไม่ใช่พระราชภารกิจธรรมดาทางครอบครัว ที่มารดาพึงกระทำต่อบุตรเสียแล้ว แต่พระราชภารกิจที่ต้องทรงปฏิบัติถวายอภิบาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ซึ่งเป็นพระประมุขของคนไทยทั้งชาติและกุลเชษฐาแห่งบรมราชจักรีวงศ์ ความห่วงใยที่พระองค์ทรงมีให้ ไม่เฉพาะกับพระราชโอรสธิดาเท่านั้น แต่พระองค์ยังได้ทรงแผ่พระเมตตาและความห่วงใยให้กับประชาชนคนไทยโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ พระองค์เสด็จเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ อยู่เป็นนิตย์ ไม่ว่าท้องที่นั้น จะอยู่ห่างไกลทุรกันดารสักเพียงใดก็ตาม แต่ละท้องที่ที่พระองค์เสด็จเยือน ทำให้พระองค์ได้ทรงพบเห็นความทุกข์ยากของประชาชน จนพระองค์ต้อง

โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างโรงเรียนชายแดนขึ้นหลายแห่งเพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียน ทั้งยังทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ และโปรดให้แพทย์เหล่านี้ออกไปรักษาพยาบาลประชาชน ในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วราชอาณาจักร หากยามใดเกิดภัยพิบัติ พระองค์ก็จะเสด็จไปเยี่ยมเยียนผู้ประสบเคราะห์ภัยโดยทั่วหน้า พร้อมกับพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์ แก่หน่วยราชการและองค์กรการกุศลต่างๆ เพื่อจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจนยารักษาโรค สำหรับนำไปแจกจ่ายบรรเทาทุกข์ความเดือดร้อนแก่ประชาชน นอกจากนี้พระองค์ยังได้เสด็จออกเยี่ยมเยียนเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร และพลเรือนที่ปฏิบัติราชการ ณ ชายแดน จนถึงฐานที่ปฏิบัติงาน โดยมีได้ทรงห่วงเกรงต่อความยากลำบากและภัยอันตรายใดๆ ด้วยทรงมุ่งหวังตั้งพระราชหฤทัยที่จะให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชนส่วนรวมเป็นสำคัญ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเจริญพระชนมายุยืนนานถึง ๕ รัชกาล นับเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยพระประสพการณ์และพระบุญญาธิการ ยากจักหาผู้ใดเสมอเหมือน พระองค์ทรงผ่านเหตุการณ์ทั้งที่เป็นความสุขและที่นำมาซึ่งความวิบโยค จนทรงเข้าพระทัยได้ถึงสภาพอันเป็นธรรมดาของโลก ทรงดำรงพระองค์ให้หมดจดงดงาม ตั้งแต่เป็นกุลสตรีสามัญชน ตราบจนได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็น สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ และวันสุดท้ายก่อนที่พระองค์จะเสด็จสู่สวรรคาลัย

ตลอดชั่วพระชนมชีพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์ต่อพระราชโอรสและประเทศชาติ ศาสนา และประชาชนอย่างหาที่เปรียบมิได้ จนกระทั่งทรงได้รับการขนานพระนามว่า “แม่ฟ้าหลวง” และ “สมเด็จพระย่า” ของประชาชนชาวไทย

ในโอกาสนี้ จักได้บรรยายขยายความตามพระพุทธานุญาต ที่ได้อัญเชิญมาเป็นบทนิเชป ๓ เบื้องต้นนั้น เพื่อประดับสติปัญญาท่านสาธุชนทั้งหลาย และให้ทุกท่านในสมภาคนี้อาจพิจารณา แล้วนำธรรมไปเปรียบเทียบกับคุณธรรมที่มีอยู่ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามพระราชประวัติโดยสังเขป ที่อัญเชิญมากล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นนั้น

ดังจักได้บรรยายโดยกระแสดความอันธรรมดา เมื่อบุคคลเกิดมาในโลกแล้ว ไม่ว่าจะยากดีมีจน ย่อมต้องมีที่พึ่งพำนักของตนตามฐานะ แรกเกิดมาก็ได้บิดามารดาเป็นที่พึ่ง ญาติมิตรอุปถัมภ์ค้ำชู เมื่อเติบโตขึ้นก็ต้องอาศัยครูอาจารย์แนะนำสั่งสอนวิทยา ยิ่งกว่านั้น ยังต้องพึ่งผู้เป็นประมุขผู้นำของประเทศอีก เราจึงมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ด้วยความสุขสวัสดิ แต่ที่พึ่งดังกล่าวนี้ยังไม่พอ เพราะเป็นที่พึ่งภายนอก จะเป็นที่พึ่งตลอดกาลเป็นนิรันดร์หาได้ไม่ เช่น มารดาบิดาเป็นต้น ไม่อาจเป็นที่พึ่งของเราได้ตลอดไป ที่สุดท่านก็ต้องล่วงลับดับชีพไปเสีย ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องหาที่พึ่งที่แน่นอนอย่างแท้จริง ที่พึ่งอันนี้คือตัวเราเอง ที่เราจะพึ่งได้ตลอดกาลเป็นนิรันดร์ สมดังพระพุทธานุญาตที่ว่า “**อตุตฺตาหิ อตุตฺตาโน นาโถ**” คนแลเป็นที่พึ่งของตน ดังนี้ แต่ว่าเมื่อเป็นตัวเป็นคนแล้ว จะเป็นที่พึ่งได้ทีเดียวก็หาไม่ เพราะบางคนก็พึ่งตนเองได้ บางคนก็พึ่งตนเองไม่ได้ และถ้าตั้งตนไว้ไม่ชอบด้วยระบอบศีลธรรม มีการประพฤติดุจริต เป็นต้น เกียจคร้าน ไม่หมั่นทำการทำงาน และมัวเมาในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เช่นนี้ ชื่อว่าทำตนให้เป็นที่พึ่งพำนักไม่ได้ เหตุที่จะทำตนให้เป็นที่พึ่งพำนักได้นั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงชี้อุบาย ดังพระพุทธานุญาตที่ได้อัญเชิญมาเป็นบทอุทเทสนันนั้นว่า

อุฏฺฐาเนนปฺปมาเทน สญฺญเมณ ทเมณ จ
 ทีปํ กยิราถ เมธาวิ ยํ โอิเม นาภิกิรตฺติ.

แปลความว่า คนมีปัญหา พึงสร้างเกาะที่กระแสน้ำท่วมไม่ได้ด้วยความหมั่น ด้วยความไม่ประมาท ด้วยความสำรวม ด้วยความข่มใจ ดังนี้

พระพุทธภาสิตขื่อนี้ ตรัสสอนให้ทำที่พึ่งอย่างมั่นคง โดยใจความก็คือ ตรัสสอนให้สร้างตนเอง เหตุที่พระองค์ตรัสเปรียบเทียบที่พึ่งด้วยเกาะ ก็เพราะหมู่สัตว์ที่เกิดมาในโลก ย่อมตกอยู่ในกระแสแห่งความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของโลก ดูกอนอยู่ในทะเล มีความกลัวภัยทางน้ำ ก็พยายามหาเกาะเป็นที่พึ่งอาศัยเพื่อความปลอดภัย ฉะนั้นสัตว์ผู้ตกอยู่ในทะเลคือ ความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของโลก ก็จำต้องเสาะแสวงหาที่พึ่งที่พำนักในโลกฉะนั้น เกาะที่จะเป็นที่พึ่งที่พำนักได้ อย่างต่ำได้แก่ การสร้างตนเองให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ซึ่งทำตนให้ได้รับความสุข ทั้งยังอุดหนุนเกื้อกูลแก่บุคคลอื่นได้อีกด้วย ไม่ตกอยู่ในห้วงแห่งหายนะ อย่างสูงท่านหมายถึง พระอรหัตผลอันเป็นคุณยอดเยี่ยม เป็นที่พึ่งพำนักที่เป็นแก่นสารและปลอดภัยอย่างแท้จริง ทั้งเป็นสุขอย่างยอดเยี่ยมซึ่งห้วงน้ำคือกิเลส ไม่อาจจะท่วมทำลายให้ล่มจมได้ บุคคลที่เกิดมาแล้ว ก็ต้องพยายามสร้างตนเองให้เป็นที่พึ่งพำนักของตนให้ได้ และที่จะชื่อว่าสร้างตนจนเป็นที่พึ่งพำนักได้นั้นก็ได้แก่ มีทรัพย์สำหรับจับจ่ายใช้สอยโดยไม่ขาดแคลน ทั้งไม่ลำบากด้วยที่อยู่อาศัย ตลอดจนถึงผ้าถุงผ้าห่ม แต่สิ่งเหล่านี้อาจวิบัติเปลี่ยนแปลงไปได้ ด้วยเหตุฉะฉานประการ เมื่อบุคคลตั้งตนไว้ไม่ดีก็ดำเนินไปสู่หายนะ ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน เหตุที่จะถึงความวิบัตินั้นเปรียบด้วยห้วงน้ำอันเป็นเครื่องทำลายเกาะให้จมลง ได้แก่ผู้ประพฤติไม่ดี ทำความเสียหายให้เกิดขึ้นแก่ตนจนถึงการสร้างคนให้ตีไม่ได้ หรือสร้างคนได้แล้ว แต่กลับดำเนินไปสู่ทางหายนะเสื่อมเสียหาย เครื่องที่ทำลายให้ล่มจมนี้ ท่านเรียกว่า โอมะ คือห้วงน้ำ ๔ ประการคือ กาโมมะ ห้วงน้ำคือกาม ๑ ภโวมะ ห้วงน้ำคือภพ ๑ ทิฏฐิโอมะ ห้วงน้ำคือทิฏฐิ ๑ อวิชโอมะ ห้วงน้ำคืออวิชา ๑ เรียกสั้น ๆ ว่า กาม ภพ ทิฏฐิ อวิชา

กาม ข้อแรกนี้ได้แก่ ความเพลิดเพลินเจริญใจ มัวเมาในกามารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ ที่น่าปรารถนา รักใคร่ พอใจ ท่านเรียกว่า กาม เพราะเป็นกิเลสทำให้ใจใคร่ เมื่อมาติดอยู่ในกามเสียวก็เพลิดเพลินหมกมุ่นไปไม่ประกอบกิจการอื่นๆ การงานที่ทำก็ไม่สำเร็จ เป็นเหตุทำให้เสียหายล่มจม ฉะนั้น กามจึงเป็นห้วงน้ำที่ทำลายการสร้างตัวประการหนึ่ง

ภพ คือความคิดอยู่ในภาวะของตนอันเป็นที่ชอบใจ ความดีนรที่ที่จะหลุดไปจากภาวะของตนอันเป็นที่ชอบใจ ความดีนรที่หลุดไปจากภาวะของตนอันเป็นที่ไม่ชอบใจ และความทะเยอทะยาน ในภาวะอันตนชอบใจที่ยังไม่ได้ ไม่ถึงชื่อว่า ภพ เพราะกิเลสเนื่องด้วยภพ คือความคิดความเป็นไปแล้ว จะชักนำให้สนุกสนาน ระเริงใจ เช่น หลงติดอยู่ในอบายมุขมี สุรา นารี เป็นต้น จนถอนตัวไม่ออกก็จำต้องประสบความทุกข์อันเกิดแต่การสิ้นเปลือง ความทรุดโทรมแห่งร่างกาย ความเจ็บ ความตาย ความโศก ความพิโรธพิน ความเจ็บกายไม่สบายใจ ความคับใจ ความแค้นใจ ดั่งนี้อยู่รำไป ฉะนั้น ภพ จึงเป็นห้วงน้ำที่ทำลายการสร้างตัวอีกประการหนึ่ง

ทิฏฐิ คือความเห็นไม่ถูกต้อง ในการที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญ หรือที่จะสนับสนุนให้ตนได้รับความสุขสมบูรณ์ และจะทำสิ่งที่เป็นสาระประโยชน์แก่ตนไม่ได้ เพราะมีความเห็นผิด เมื่อมีความเห็นผิดแล้ว ความเจริญก้าวหน้า ความรู้จักทำมาหากิน ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ใจก็เศร้าหมองขุ่นมัว และไม่พ้นไปจากความทุกข์ได้ ฉะนั้น ความเห็นผิดจึงเป็นห้วงน้ำที่ทำลายตัวอีกประการหนึ่ง

อวิชา คือความเขลาไม่รู้จริง ได้แก่ขาดความรู้รู้นั่นเอง คือไม่มีความรู้ ความสามารถในอันที่จะประกอบกิจการน้อยใหญ่ให้สำเร็จผลได้ ไม่มีทางจะบำรุงตนให้ได้รับความสุขความเจริญ หมู่สัตว์ที่ยังไม่รู้ความจริง ยิ่งหลงมัวเมาเพลิดเพลินระเริงอยู่ในกามารมณ์ ก็เพราะอวิชา ความไม่รู้เท่านี้แหละที่ปิดบังหุ้มห่อเอาไว้ สมตามเทศนาภาสิตว่า **อวิชา นิวตา ไปสา** หมู่สัตว์อันอวิชาหุ้มห่อไว้ ดังนี้ เมื่อขาดความรู้แล้ว ก็มีแต่จะเป็นเครื่องถ่วงความเจริญ ความก้าวหน้า ตนก็ได้รับความทุกข์ความเดือดร้อน ฉะนั้น อวิชา ความเขลา ไม่รู้จริง จึงเป็นห้วงน้ำที่ทำลายการสร้างตัวของบุคคลได้อีกประการหนึ่ง

โอมะ คือห้วงน้ำทั้ง ๔ ดังกล่าวแล้ว ล้วนเป็นเครื่องทำลายความดีให้เสื่อมสิ้นไปทั้งนั้น ฉะนั้น จึงควรที่

บุคคลผู้จะสร้างตัวควรละเสีย แล้วดำรงตนอยู่ในคุณธรรม ๔ ประการ คือ อุฏฐานะ ความหมั่น ๑ อับปมาทะ ความไม่ประมาท ๑ สัจญมมะ ความสำรวม ๑ ทมะ ความฝึกตน ๑ รวมเป็น ๔ ประการดังนี้

อุฏฐานะ คือความหมั่น ความก้าวไป ความพยายาม ความเพียร ล้วนมุ่งหวังความรุ่งเรืองมีอาชีพ มีความสุข มียศและความสรรเสริญด้วยตนทั้งนั้น และสิ่งเหล่านั้นย่อมสำเร็จด้วยความเพียรด้วยกันทั้งนั้น ผู้มีความหมั่นจะทำอะไร ก็ประสบความสำเร็จด้วยกันทั้งสิ้น แม้จะแสวงหาทรัพย์สมบัติใดๆ ก็ย่อมประสบความสำเร็จด้วยดี สมด้วยอนุสาสนี พระพุทธทาสเถระว่า **อุฏฐาตา วินุทเต ธนํ** คนหมั่นย่อมหาทรัพย์ได้ไม่ยาก ดังนี้ บุคคลผู้เจริญด้วยศรัทธา บรืวาร ทรัพย์สิ้น เงินทองใหญ่โตมากมายสักเพียงใดก็ตาม หากเขาประมาทมัวเมา หลงระเริงในสภาพความเป็นอยู่ของตนแล้ว ก็อาจเป็นคนลุ่มจมไร้ทรัพย์อภัยศรัทธาบรืวารได้ ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องอยู่นั่นเอง ที่บุคคลจำเป็นต้องอาศัยความไม่ประมาท เข้าสนับสนุนด้วย จึงจะสามารถดำรงสภาพความเป็นอยู่อันรุ่งเรืองของตนไว้ได้

อับปมาทะ คือความไม่ประมาทมัวเมา ไม่เลินเล่อเพลอสติ มีสติกำกับอยู่เป็นนิตย์ ในขั้นต้นก็ไม่มัวเมาในชีวิตและในวัยว่า เรายังเป็นเด็กเป็นหนุ่มสาว แล้วประกอบกิจการงานอันเป็นอาชีพให้เป็นหลักฐาน กล่าวโดยรวมย่อว่าบุคคลอยู่ในฐานะเช่นไร ก็รู้ตัวว่าเราเป็นเช่นไร ปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่ภาวะของตนๆ แล้ว ย่อมสามารถดำรงตนอยู่ในภาวะเช่นนั้นได้ยืนยงคงถาวร ชั่วกาลนาน เมื่อบุคคลประกอบด้วยคุณธรรม ๒ ประการ คือ ความหมั่น และความไม่ประมาทแล้ว ย่อมจะมีความเพียรบากบั่นมั่นคงแน่วแน่อยู่แต่ในกิจธุระของตน แต่ก็ยังต้องคอยระวังความเสียหายที่จะพึงเกิดขึ้นรอบด้านทั้งภายในและภายนอก จะต้องอาศัยคุณธรรมอีกข้อ ๑ คือ สัจญมมะ

สัจญมมะ ได้แก่ การสำรวมระวังความชั่วเสียหาย อันจะพึงบังเกิดขึ้นทำลายคุณความดีของตน และพึงรักษากายวาจาของตนให้อยู่ในองค์แห่งศีล ละการหาเลี้ยงชีพโดยทางที่ผิดศีลธรรม เช่น หลอกหลวงเขาเลี้ยงชีวิต เป็นต้น ตั้งตนอยู่ในอาชีพที่ชอบด้วยศีลธรรม สำรวมระวังอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มิให้ยินดีในร้ายจนเกินควร ในเมื่อเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโงฐฐัพพะ และรู้ธรรมารมณํ มีสติสำรวมระวังอยู่เสมอ สัจญมมะนี้เป็นคุณธรรมเครื่องรักษาตนให้บริสุทธิ์พ้นจากกิเลส เครื่องเศร้าหมอง และความชั่ว ให้มีความปลอดภัยไปทั้งทางโลกและทางธรรม แต่สัจญมมะจะดำเนินไปได้โดยสะดวกต้องอาศัยการฝึกจิตฝึกใจตนเอง ซึ่งเรียกว่า ทมะ อันเป็นคุณธรรมข้อที่ ๔

ทมะ ได้แก่ การฝึกหัดตัดกาย วาจา และใจของตน ให้อยู่ในแนวทางที่ชอบ ตามปกติใจของคนเรามักยินดีเพลิดเพลินไปในทางที่ชั่ว การที่จะชักจูงให้หันมาทางดีนั้นเป็นการยาก ต้องอาศัยการฝึกการบังคับให้หันมาในทางดีมีคุณประโยชน์ พยายามฝึกฝนอบรมให้มาก สัตว์ดิรัจฉานที่ฝึกอบรมแล้วใช้การได้ มนุษย์ฝึกฝนแล้วใช้การได้ดีกว่า อุบายเครื่องฝึกนั้นสำเร็จด้วยคุณธรรม ๒ ประการ คือ สติและสัมปชัญญะ ความนึกเรียกว่า สติ ความรู้ตัวเรียกว่า สัมปชัญญะ สตินั้น ให้นึกได้เมื่อทำ พุด คิด สัมปชัญญะนั้น ให้อำนาจในเวลากำลังทำ กำลังพุด กำลังคิด คุณธรรมข้อนี้มีอุปการะมากในกิจการทั้งปวง เป็นประโยชน์แก่คนทุกจำพวกทั้งคติโลกและคติธรรม บุคคลผู้มีอุบายเครื่องข่มใจ ย่อมห่างไกลจากความชั่ว ทำตัวให้ได้รับความสวัสดิ์ เหตุนี้ ทมะ การฝึกตนจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญ นับเป็นคุณธรรมที่สำคัญข้อสุดท้าย อันเป็นเครื่องทำเกาะ คือที่พึ่งพำนักอย่างมั่นคงอีกประการหนึ่ง

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการคือ อุฏฐานะ ความหมั่น ๑ อับปมาทะ ความไม่ประมาท ๑ สัจญมมะ ความสำรวม ๑ ทมะ ความฝึกตน ๑ เมื่อบุคคลผู้มีปัญญา บำเพ็ญให้บริบูรณ์โดยสมควรแก่ตนแล้วก็สามารถที่จะสร้างที่พึ่งพำนักของตนขึ้นได้ อย่างต่ำก็อาจตั้งตนได้ คือมีอาชีพเป็นหลักฐาน เลี้ยงชีวิตได้โดยสวัสดิ์ไม่มีความเดือดร้อน และอาจบำเพ็ญคุณธรรมที่สูงขึ้นไปโดยลำดับ ตลอดถึงอรหัตตมรรคอรหัตตผล อันเป็นที่พึ่งพำนักที่เป็นแก่นสารอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา อันหวังน้ำคือกิเลสจะท่วมท้นทำลายมิได้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระปฏิปทาจริยาวัตรข้อปฏิบัติ อันสมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้ง

๔ ประการ ตลอดชั่วพระชนม์ชีพของพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์แก่พระโอรส ประเทศชาติ ศาสนา และประชาชนอย่างหาที่เปรียบมิได้ จนกระทั่งทรงได้รับการขนานนามว่า “แม่ฟ้าหลวง” และ “สมเด็จพระย่า” ของประชาชนชาวไทย ด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญเณน ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุปทานกิจ ที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายกรัฐมนตรี นายบรรหาร ศิลปอาชา และคณะรัฐมนตรี บำเพ็ญอุทิศถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระแม่ฟ้าหลวง สมเด็จพระย่าของปวงชนชาวไทย ด้วยพระมหากรุณาในครั้งนี้ จงสำเร็จเป็นนิปาการสิ อำนาจศุภกสิฐวิบูลมบุญผล บังเกิดเป็นทิพยสุทธิพิยสมบัติ แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามสมควรแก่พระคติวิสัยในสัมปรายภพ สมตามพระราชอุทิศโดยฐานะทุกประการ รับพระราชทานถวายวิสิขนาพระธรรมเทศนาในที่ปกถา ยุติด้วยเวลา เหว่ ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

คณะตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๑๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ข้าราชการฝ่ายตุลาการ กระทรวงยุติธรรมและสำนักงานอัยการสูงสุด ถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เข้านั่งประจำที่ในปะรำหน้าลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เข้านั่งประจำที่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธมนต์ มีพระราชพุทธิญาณวงศ์ วัดปากน้ำ พระมหาสุขาคำ (สูงมงคล) วัดปากน้ำ พระมหาสมจินต์ (สมมาบุญโย) วัดปากน้ำ พระมหาบุญชู (กิตติโชติโก) วัดปากน้ำ พระครูสุนทรธรรมโกศล วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระครูโกศลธรรมโสภิต วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระครูธรรมสารรักษา วัดหนองบัวทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พระครูสังฆกิจโสภณ วัดหนองจระเข้ จังหวัดปราจีนบุรี พระครูปลัดอำนาจ วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพระครูธรรมธรมรงค์ วัดไชโย จังหวัดอ่างทอง ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที นายประมาธ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา พร้อมข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ อาทิ อัยการสูงสุด รองประธานศาลฎีกา อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ รองอัยการสูงสุด อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง ขึ้นนั่งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา นายประมาธ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้วจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชพุทธิญาณวงศ์ วัดปากน้ำที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ นายประมาธ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์



นายประมาณ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย สำหรับพิธีกรรม



หม่อมเจ้าหญิงกรณิการ์ จิตรพงศ์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย หน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม

บุญเพิ่ม อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ นายอุดม เฟื่องฟุ้ง รองประธานศาลฎีกา นายตัน เวทไฉ อธิบดีผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ภาค ๑ นายสุชาติ ไตรประสิทธิ์ รองอัยการสูงสุด นายเกียรติ จาตนิลพันธ์ รองประธานศาลฎีกา นายบุญสิน ตูลากัน รองประธานศาลฎีกา และนายสุวิทย์ ธีรพงษ์ อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๓ นาที พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นายประมาณ ชันชื้อ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ผู้ปฏิบัติพระสงฆ์ กลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนธูปและภาชนะเสร็จแล้ว นายประมาณ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑเทศน์ถวายพระราชพุทธิญาณวงศ์ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ นายประมาณ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา ทอดผ้าไตร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายประมาณ ชันชื้อ กรวดน้ำถวายพระราชกุศล พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก นายประมาณ ชันชื้อ คณะตุลาการกระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุด กราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นอันเสร็จพิธี

เสร็จแล้วจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับพิธีกรรม จากนั้น หม่อมเจ้าหญิงกรณิการ์ จิตรพงศ์ เสด็จไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ทรงกราบ เสร็จแล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม ณ มุขได้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๑๗ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล พระราชพุทธิญาณวงศ์ ให้ศีล นายประมาณ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา และผู้เข้าร่วมพิธี รับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชพุทธิญาณวงศ์ ถวายพระธรรมเทศนา อัมมจาริกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ที่เดิม

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๐ นาที พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสวดถวายพรพระ จบแล้ว นายประมาณ ชันชื้อ ประธานศาลฎีกา ไปประเคนภัตตาหารถวายพระราชพุทธิญาณวงศ์ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ที่นั่นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้นมีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายตุลาการประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับดังนี้ นายคณิต ณ นคร อัยการสูงสุด นายชูศักดิ์ บัณฑิตกุล รองประธานศาลฎีกา นายเคียง

พระธรรมเทศนา
 ธรรมจาริกถา
 พระราชพุทธิญาณวงศ์ (สุชาติ ธรรมรัตน์ ป.ธ.๙)
 วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
 ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
 พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
 ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
 วันอังคารที่ ๑๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘
 เวลา ๑๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ
 อุดฺติฏฺเฐ นปฺมชเชยฺย ธรรมํ สุจฺริตํ จเร
 ธรรมจารี สุขํ เสติ อสฺสมี โลกํ ปรมฺหิ จาคิฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนา ในธรรมจาริกถา เพื่อฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี อนุรูปแต่กุศลบุญราศีกุศลทักษิณานุปทานกิจที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทั้งสอง พระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงาน อัยการสูงสุด บำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระองค์ผู้ซึ่งได้เสด็จ สวรรคตล่วงแล้ว

นับแต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จสวรรคตเป็นต้นมา สมเด็จพระบรมพิตรทั้งสองพระองค์ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายเป็นลำดับมา ตามโบราณราชขัตติยประเพณีนิยม และด้วยกำลังอันสูงส่งแห่งพระกตัญญูกตเวทีตาธรรมที่สถิตมั่นอยู่ในพระราช- หฤทัย ทรงปรารภกุศลอันยิ่งใหญ่ในการประกอบบุญพิธี เป็นบุพพเปิดพลีธรรมบรรณาการ เพื่อสนองและฉลอง พระเดชพระคุณ พระคุณูปการที่ทรงมีต่อสมเด็จพระบรมพิตรทั้งสองพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า ซึ่งต่างก็สำนึกและรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่ทรงมีต่อตน ทุกคนต่างมีความกระวน กระวายใจเมื่อได้ทราบความเป็นไปแห่งพระประชวร และมีความโศกเศร้าอาลัยเป็นที่สุด เมื่อได้ทราบข่าวแห่งการละ จากโลกนี้ไป เสด็จสู่สวรรคาลัยแห่งพระองค์

พสกนิกรชาวไทยทั้งมวล ต่างรู้ซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่ทรงมีต่อตนด้วยพระราชนิกรณียกิจคุณูปการ ที่ทรงอุทิศเพื่อพสกนิกรชาวไทย เพื่อความอยู่ดี มีสุข ของประชาชนทุกแห่งเหล่า มิได้ทรง คำนึงถึงความลำบากแห่งพระวรกาย และความตรากตรำอันเกิดจากการทรงงาน ถึงแม้พระวัสสาชุกาลและพระสังขาร จะไม่ควรแก่การในการประกอบพระราชนิกรณียกิจนั้นๆ แต่ด้วยน้ำพระทัยที่เด็ดเดี่ยวมุ่งมั่นที่จะ คลายทุกข์ เอื้อสุข แก่ปวงประชา จึงเสด็จไปและประทับแรมในถิ่นทุรกันดาร เพื่อทอดพระเนตร พระราชทานคำแนะนำ และเป็นมิ่งขวัญ และกำลังใจให้เขาเหล่านั้น ได้ดำรงชีวิตอยู่ และอยู่สู่ความผันแปรของกระแสโลกด้วยความมั่นใจในวิถีชีวิตของตน

ด้วยน้ำพระทัยอันเปี่ยมล้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ฉะนั้นแล พสกนิกรทุกหมู่เหล่าทุกศาสนา

ต่างพากันประกอบพิธีถวายพระราชกุศล ตามสภาพ ตามคตินิยมความเชื่อถือแห่งตน โดยถือเป็นการกำหนดว่า บุญกิริยาวัตถุส่วนใดก็ตาม ที่จะเป็นอนุคามินี ตัดตามส่งถึงพระองค์ได้อย่างดีที่สุดประเสริฐที่สุดเท่าที่ตนจะพึงบำเพ็ญให้เป็นไปได้ ก็ตั้งใจประกอบน้อมอุทิศถวายโดยส่วนเดียว เป็นการประกาศถึงความจงรักภักดี และความรู้สำนึกในคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่ทรงมีต่อตน และต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งหลาย

การที่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งหลาย ต่างมีความศอกเศร้ายาลัยดุจเดียวกัน และพร้อมใจกันแสดงออกถึงความจงรักภักดี ด้วยการบำเพ็ญกุศลพิธีต่างๆ ย่อมจะเป็นเครื่องแสดงออกถึงพระคุณสมบัติ และพระจริยาวัตรอันงดงามที่ทรงปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของปวงประชาราษฎร์ ยิ่งเป็นผู้ที่อยู่ในถิ่นฐานอันห่างไกลความเจริญและด้อยโอกาสด้วยแล้ว จะทรงใส่พระทัยเป็นพิเศษทีเดียว ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงมีหลักแห่งเมตตาธรรมประจำพระหฤทัย มีพระกรุณาธรรมเป็นพื้นฐานแห่งชีวิต ทรงน้อมพระทัยไปตามกระแสแห่งธรรมทุกขณะจิต ไม่ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของพระองค์ จะมากน้อยประการใด ก็ไม่สามารถจะทำให้พระองค์เสียกำลังใจได้ ทรงมั่นคงหนักแน่น คงปฏิบัติพระองค์ไปตามแนวทางแห่งธรรมตามปกติ จนมีความเชื่อมั่นและแน่วพระทัยว่าธรรมที่ปฏิบัติเป็นอาณัติธรรมนั้นแล สามารถอำนวยผลคือประโยชน์สุขให้แก่ผู้ปฏิบัติอย่างแท้จริง และทรงมุ่งหวังที่จะให้บุคคลอื่นได้รับรู้รสแห่งความสุขอันเกิดจากการปฏิบัติธรรมเช่นดังพระองค์บ้าง จึงพระราชทานคำแนะนำด้วยพระองค์เอง ตลอดถึงได้อาราธนาเชื้อเชิญนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้ทรงธรรมได้ชี้แจง แสดงข้ออรรถ ข้อธรรมในโอกาสอันควรเสมอๆ เพื่อหวังผลอันไพบูลย์คือประโยชน์เกื้อกูลและความสุขอันเกิดจากการที่ผู้ฟังได้น้อมนำเอาไปปฏิบัติตามกำลังความสามารถเฉพาะตน ด้วยพระจริยาวัตรดังนี้แล จึงสมด้วยพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ในโลกวรรค ธรรมบท ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก ที่ได้ยกขึ้นแสดงไว้เป็นนิกเขปบทเบื้องต้นนั้น ความว่า “บรรพชิตไม่พึงประมาทในก่อนข้าวที่ตนพึงลุกขึ้นยืนรับ (บุคคล) พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติ ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” ดังนี้

ในพระพุทธพจน์ที่ยกขึ้นแสดงนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการทำตามหน้าที่ตามความรับผิดชอบที่พึงมีโดยในข้อแรกนั้น ทรงตรัสย้ำถึงกิจวัตรของพระในการแสวงหาอาหาร ด้วยการขอย่างประเสริฐคือการเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต โดยทรงเน้นให้กระทำกิจวัตรส่วนนี้ด้วยความไม่ประมาท ซึ่งเท่ากับเป็นการให้ความสำคัญถึงจริยาที่ปฏิบัติ และสิ่งของคืออาหารบิณฑบาตนั้น เป็นสิ่งที่ภิกษุสงฆ์ไม่พึงดูแคลน ทรงกำชับให้เที่ยวไปตามลำดับ รับอาหารบิณฑบาตตามศรัทธาที่มีผู้ถวาย มิให้แสวงหาด้วยอนสนาวิธอันไม่เหมาะสมต่อสมณสาธูป ในเรื่องนี้ ถึงแม้จะมองเห็นว่า ทรงตรัสสอนมุ่งเฉพาะภิกษุสงฆ์เท่านั้นก็จริง แต่เมื่อพิจารณาโดยแยกคายแล้ว ก็สามารถที่จะน้อมนำเอามาใช้ในสังคมโดยทั่วไปได้โดยลักษณะที่ว่าความเจริญหรือความเสื่อมของบุคคลนั้น ย่อมจะเป็นไปด้วยอาศัยปัจจัยหลายหลากแต่มีสิ่งหนึ่งที่นำพิจารณาก็คือ ความรับผิดชอบในหน้าที่ มีมากน้อยเพียงใด ความใส่ใจในเรื่องของตนเอง มีอยู่เพียงใด เพราะมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง ที่บุคคลขาดความสนใจในหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบแต่ไปสนใจในเรื่องที่ไม่อยู่ในความรับผิดชอบของตน ปล่อย่ให้งานที่จะต้องปฏิบัตินั้น คั่งค้าง ล้าช้า บกพร่อง จะด้วยความประมาทเลินเล่อ หรือถูกโมหจริตครอบงำ ประเมินค่าตนเองสูงเกินไปกว่างานที่ต้องทำหรือได้รับมอบหมาย กลายเป็นการดูถูกดูแคลนงานที่ทำไปโดยมิได้พิจารณาให้คิดว่า งานเป็นเครื่องประกาศถึงคุณภาพสมรรถภาพของคน เมื่อทำไม่ได้หรือทำได้แต่ไม่เรียบร้อย ย่อมจะเป็นเครื่องส่องให้เห็นถึงคุณค่าของคนว่าควรแก่การวางไว้ในระดับใด ดังคำว่า **ค่าของคน อยู่ที่ผลของงาน**

ดังนั้น ผู้ที่มีทัศนคติไม่ติดต่อกันที่ทำงานที่ทำงานนั้นเสียหายได้ และเมื่อทำก็ทำไปโดยมิได้หวังถึงผลสำเร็จอันไพบูลย์ ผู้เช่นนี้ถือคอกอยู่ในความประมาท โดยลักษณะอย่างนี้ งานจะไม่ส่งคน เพราะคนไม่ทุ่มเทให้กับงาน ผลที่เกิดขึ้นคือความตกต่ำ ความเสื่อมถอย เป็นสิ่งที่หวังได้โดยแท้ พระพุทธองค์ทรงมองเห็นถึงจุดบกพร่องส่วนนี้ จึงตรัสสอนภิกษุสงฆ์โดยเผื่อแผ่มาถึงพุทธศาสนิกชนด้วยว่า **ไม่พึงประมาทในกิจวัตรคือ หน้าที่ของตน**

ในส่วนที่สอง ทรงเน้นถึงความสุจริตในการประพฤติธรรม อันคำว่าธรรมนั้น ย่อมมีนัยจำแนกออกไปหลายหลาก แต่โดยนัยหนึ่ง หมายถึงความสัตย์ซื่อถือคุณธรรมเป็นใหญ่ มีความเที่ยงตรง มีความเที่ยงธรรมและให้ความเป็นธรรมแก่คนทั้งหลายเป็นสำคัญ โดยวางใจให้เป็นกลาง มีความสุจริตเป็นที่ตั้ง ไม่เอนเอียงเข้าหาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งด้วยเห็นแก่ความเป็นพวกเดียวกัน เห็นว่าเป็นคนละพวกกันสำคัญผิดคิดตามใจตน หรือกลัวเกรงว่าจะเป็นคุณเป็นโทษแก่ตน ซึ่งเรียกว่า เพราะถูกอำนาจ ชอบ ชัง หลง กลัว เข้าไปมีอิทธิพลเหนือวิจารณ์ญาณของตน ทำให้ความเป็นจริง ซื่อเท็จจริง ถูกมองข้ามไป เพราะถูกเบียดแทรกด้วยอกุศลธรรมเหล่านี้ เป็นผลให้ความเป็นธรรมต้องเบี่ยงเบน กลายเป็นเสียความเป็นธรรมไป ฉะนั้นจะทำการสิ่งใดต้องทำให้โปร่งใส คือมีความสุจริตใจเป็นที่ตั้ง ยิ่งถ้าอยู่ในสถานภาพของบุคคลผู้เป็นใหญ่ เป็นที่ไว้วางใจของบุคคลทั้งหลายแล้ว จำต้องปรารถนาความเที่ยงตรง ความเที่ยงธรรมนี้เป็นหลักใหญ่ เพื่อจักได้เป็นที่ไว้วางใจ เป็นหลักใจของชนทั้งหลายสมเจตนา

อีกนัยหนึ่ง หมายถึงหน้าที่ โดยลักษณะที่ว่า ไม่ว่าจะเป็นการประพฤติธรรมโดยส่วนใดของบรรพชิต หรือ การปฏิบัติหน้าที่โดยส่วนใดของคฤหัสถ์ ทรงเน้นถึงความสุจริตใจ ความมั่นคง ความซื่อตรง ในเรื่องที่ทำเป็นที่ตั้ง เป็นความจริงที่ว่า ไม่ว่าจะประกอบกรสิ่งใด ถ้าขาดความสุจริตใจเสียแล้ว งานนั้นยากที่จะประสบผลสำเร็จ จะมีปัญหาให้ต้องแก้ไข มีเรื่องให้เดือดร้อนใจอยู่ตลอดเวลาทำให้ใจต้องขุ่นมัวอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะอกุศลจิตที่แอบแฝงอยู่นั้น จะเป็นตัวชักนำให้ความยุ่งยากต่างๆ ติดตามมา จนกลายเป็นปัญหาที่ยากจะแก้ไขก็มี เรื่องที่เป็นไปโดยลักษณะเช่นนี้ เมื่อมองดูโดยรูปแบบภายนอก เป็นเรื่องที่ตั้งงาม ถูกต้อง เป็นธรรม เมื่อเป็นเรื่องที่มองเห็นว่า ถูกต้อง ตั้งงาม เช่นนี้ ไม่น่าจะต้องมีปัญหาอันใดให้ขบคิด ตัดขาด มิรู้จบ แต่เมื่อได้พิจารณาสืบสาวราวเรื่อง ตรวจสอบความเป็นไปที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นจริงแล้ว วิญญูชนสามารถที่จะทราบชัดได้ว่า เป็นผลมาจากการที่ผู้ดำเนินการขาดความสุจริตใจในการกระทำ ดังนั้น ในการปฏิบัติหน้าที่ในส่วนใดก็ตาม จึงทรงสอนให้มีความสุจริตใจเป็นที่ตั้งและความสุจริตใจนี้แล จะเป็นเกราะกำบังให้บุคคลรอดพ้นจากความเสียหาย หรือจากอุปวาท การกล่าวร้ายประสงค์ร้ายจากพาลชน

เมื่อบุคคลได้สร้างเหตุ คือ ความไม่ประมาทในหน้าที่ และมีความสุจริตใจในเรื่องที่ทำในทุกเรื่องทุกประการ ผู้ประพฤติเช่นนี้เป็นปกติวิสัยย่อมจะอยู่เป็นสุขสบายในที่ทุกสถานในกาลทุกเมื่อไม่ว่าในโลกนี้หรือละจากโลกนี้ไปแล้วไปสู่ปรโลก ไม่ว่าจะอยู่ในที่ตรงนี้หรือในที่ไหนๆ ไม่ต้องมาเดือดร้อนใจเพราะความผิดที่ก่อไว้เผาผลาญ จะสำราญอิริยาบถใด ย่อมเป็นไปได้โดยไม่ต้องหวาดระแวงใคร ทั้งนี้ เพราะภายในจิตใจของบุคคลผู้ประพฤติธรรมเช่นนี้ ย่อมมีความสงบสุขเป็นอุปนิสัยปัจจัย มีกุศลกรรมความดีเป็นน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจ ให้ชุ่มชื้นสดใสดลตลอดเวลา ทั้งย่อมจะมีแต่ความแจ่มใสเบิกบานสร่างใจในงานที่ทำหรือในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ไม่ปิดพิ้วพลั้งเผลอหรือมีเงื่อนไขจนสร้างความลำบากใจให้กับผู้สั่งหรือผู้ร่วมงาน ทำงานด้วยใจ ทำงานด้วยความเสียสละอดทน ไม่ย่อท้อ แม้มีอุปสรรคเข้ามาขัดขวาง ย่อมจะมุ่งมั่นทำไปจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ ดังมีเรื่องปรากฏในพุทธจริยาของพระองค์ คราวครั้งที่เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ทรงประทับที่นิโครธารามซึ่งเป็นสถานที่ที่พระประยูรญาติได้จัดสร้าง ถวายเตรียมรับเสด็จ ทอดพระเนตรเห็นอาการของพระญาติทั้งหลายที่ถวายความเคารพปล้ำกัน โดยถือว่าเป็นพระญาติผู้ใหญ่บ้าง มีฐานันดรศักดิ์เท่ากันหรือสูงกว่าบ้าง ได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการเสด็จจกรมในอากาศ คลายทิฐฐิมานะของพระประยูรญาติแล้ว ทรงปรารถนาเหตุคือการตกของฝนโบกขรพรรษที่ตกลงมาในท่ามกลางพระประยูรญาติแล้ว ทรงแสดงพระมหาเวสสันดรชาดก เมื่อจบเทศนาแล้ว พระประยูรญาติต่างองค์ต่างก็เสด็จกลับไป โดยมีผู้ใดทูลอาราธนาพระองค์พร้อมพระภิกษุสงฆ์เพื่อเสวยในราชมณเฑียรในวันรุ่งขึ้น

วันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงรำลึกถึงพุทธประเพณีของอดีตพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จึงเสด็จออกไปบิณฑบาตตามลำดับเรือน ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะมหาราช พระราชบิดา ก็มีใต้อาราธนาเพื่อเสวยในวันรุ่งขึ้น เพียงแต่ได้ทรงดำริอยู่ในพระหฤทัยว่า บุตรของเรา ไม่มายังพระราชวังของเราแล้วจะไปไหน จึงให้ข้าราชการสำนักตกแต่งภัตตาหารไว้

ต้อนรับ และเมื่อได้ฟังมารดาพระราหุลทูลว่า พระลูกเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตตามลำดับเรือน จึงตกพระทัยรับเสด็จ ออกมาถวายบังคม แล้วตรัสว่า ลูกทำให้พ่อเสื่อมเสียเกียรตินัก ทำให้พ่อต้องได้อายนัก ลูกควรไปด้วยวอทองคำ มิใช่จะมาออกเที่ยวขอเขาเช่นนี้ เมื่อได้ฟังว่า ที่ทำอย่างนี้เป็นการทำตามสกุลวงศ์ จึงตรัสว่า การเที่ยวขออาหารชาวบ้าน เลี้ยงชีพนี้หรือเป็นวงศ์ของเรา พระพุทธองค์ทรงได้ชี้แจงว่า นั่นมิใช่วงศ์ของพระองค์ แต่เป็นวงศ์ของอาตมภาพ คือ เป็นพุทธวงศ์ พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ทรงกระทำอย่างนี้แล้วได้แสดงหัวข้อธรรมนี้โปรดพระราชบิดา

ดังพุทธจริยาที่แสดงมานี้ ย่อมจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อพุทธประเพณี คือวัตรจริยาของพระพุทธองค์ ความเข้าใจของบุคคลนั้น อาจมีแตกต่างกันได้ เพราะมองเห็นคนละมุมจับกันคนละประเด็น แต่เมื่อได้ประสานความคิดถ่ายเทความเข้าใจไปสู่กันและกันปรับความเห็นให้สอดคล้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของกันและกัน กำหนดยึดถือเอาแต่สิ่งที่เป็นสาระย่อมจะสามารถมองเป็นประโยชน์ร่วมกันได้ ที่ถือดีถือรั้นมุ่งความเห็นส่วนตนเป็นสำคัญด้วยอำนาจทิฐฐิมานะ จะด้วยสำคัญผิด เพราะถูกโมหจริตครอบงำ หรือขาดความสุจริตใจ ด้วยหวังผลซ่อนเร้นภายใน ทรงไว้ในรูปแบบอันชอบธรรม จะด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งก็ตามย่อมจะมีแต่ความเสียหายความเสื่อมสลายเป็นที่สุด

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีความเยือกเย็นผ่องใสด้วยน้ำพระทัยที่มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่มวลชนพสกนิกรเป็นสำคัญ พระราชกรณียกิจทุกประการที่ทรงปฏิบัติล้วนแต่เป็นไปเพื่อ**เกื้อสุขบาราศทุกข์**ของพสกนิกรเป็นที่ตั้ง ไม่ว่าพสกนิกรจะอยู่ในถิ่นฐานใด ทรงให้ความสนพระทัยในความเป็นอยู่เป็นพิเศษ ทรงสอบถามตรวจสอบ พระราชทานคำแนะนำ ทรงรับฟังข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ โดยมีถือพระองค์ สิ่งใดก็ตามที่ยังมิได้ความกระจ่างชัดในพระทัย ก็ทรงสอบถามจากท่านผู้รู้ทั้งหลายจนสิ้นความสงสัยในสิ่งนั้น ทั้งนี้เพราะทรงมีพระอหยาศัยใฝ่รู้แล้วแปรผลมาในด้านปฏิบัติด้วยทรงบำเพ็ญพระราชกิจอย่างสม่ำเสมอด้วยความใสพระทัย ทรงมีความสุจริตกาย สุจริตวาจา สุจริตใจเป็นที่ตั้ง มิได้ทรงมุ่งหวังถึงผลอันใดที่จะพึงย้อนมาสู่พระองค์ เพียงพสกนิกร **อยู่ดี มีสุข ตามควรแก่อัตภาพแห่งตนเพราะผลแห่งราชกิจที่ทรงปฏิบัติ** เพียงเท่านั้น ก็เป็นความพอพระทัยอย่างยิ่งของพระองค์แล้ว นี่คือน้ำพระทัยสมเด็จพระเจ้าของปวงชนชาวไทยที่ทุกคนต่างรู้ซึ่ง และ**ประทับไว้เป็นรอยจารึกในดวงใจ** จึงได้พร้อมใจกันถวายความจงรักภักดี ด้วยการบำเพ็ญพระราชกุศลถวายตามคตินิยมแห่งความเชื่อของตน ทั้งนี้เพราะพระองค์เป็นเพียงดัง**ประทีปธรรมที่ส่องสว่างกลางใจ** ทำให้มองเห็นคุณค่าของความเป็น**ธรรมจารีบุคคล**

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมั่นในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ได้ทรงรำลึกถึงพระราชอนุเคราะห์คุณอันไพศาล ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเป็นลำดับมา และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริวาร ข้าราชการ ในส่วนต่างๆ พร้อมทั้งพสกนิกรชาวไทยทุกหมู่เหล่า ได้ถวายความจงรักภักดี ด้วยการบำเพ็ญพระราชกุศลและถวายสักการะพระบรมศพ ณ วโรกาสนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะตุลาการ กระทรวงยุติธรรมและสำนักงานอัยการสูงสุดบำเพ็ญกุศลอุทิศถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุประทานที่ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศถวายทั้งปวง และที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คณะตุลาการ กระทรวงยุติธรรม และสำนักงานอัยการสูงสุดบำเพ็ญกุศลถวายในวโรกาสนี้ จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์ศุภผล เป็นพระราชพระกัลยาณเกียรติและสุขวิปากสมบัติ แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมตามพระราชปณิธานทรงอุทิศถวายโดยฐานนิยมทุกประการ

ถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนา ในธัมมจารีกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ยุติด้วยเวลาเอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ พร้อมด้วยสมาคมแม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุด บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทและบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไว้พร้อม

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที พลอากาศเอก พนม ธีรสวัสดิ์ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด คนที่ ๑ ประธานในพิธี ผู้แทน ๔ เหล่าทัพ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ขึ้นนั่งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณ मुखตะวันออก ข้าราชการผู้แทนเหล่าทัพ ขึ้นนั่งบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณ मुखเหนือ และนั่งเก้าอี้ที่ประจำและศาลาทิมคด ณ ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านทิศเหนือ

เวลา ๑๐ นาฬิกา พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูป มีพระราชปริยัติบดี (เอื้อน ทาสธมฺโม ป.ธ.๙) วัดสามพระยา พระราชสิทธิวิมล (ประเสริฐ ภาณวโร) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระปฏิเวทวิศิษฎ์ (สมใจ จิตตโสภโณ ป.ธ.๕) วัดศรีบุญเรือง พระครูวิสุตธรรมรัต วัดดอนเมือง พระครูวิริยกิจโสภณ วัดสาครสุนัประชาสวรรค์ พระครูปลัดกิตติวัฒน์ วัดลาดพร้าว พระครูวิบูลย์จินดาภรณ์ วัดวังน้ำขาว พระครูศรีสุธรรมภรณ์ วัดสร้อยทอง พระครูสิริทตฺสุนทร วัดคณิกาผล พระครูชัยสารสุนทร วัดเวฬุวนาราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ मुखตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓ นาที พลอากาศเอก พนม ธีรสวัสดิ์ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด คนที่ ๑ จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์เสร็จแล้ว จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ และกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิมตรงข้ามอาสน์สงฆ์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชปริยัติบดี (เอื้อน ทาสธมฺโม ป.ธ.๙) วัดสามพระยา ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พลอากาศเอก พนม ธีรสวัสดิ์ จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้ง



พลอากาศเอก พนม ธีรสวัสดิ์ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร



ทอดผ้าไตร

ที่ธรรมาสน์เทศน์ และจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม จากนั้นหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล เสด็จไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ทรงกราบ เสร็จแล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม ณ มุขใต้ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล พระราชปริยัติบดีให้ศีล ประธานในพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีรับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชปริยัติบดีถวายพระธรรมเทศนา ความไม่ประมาท จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ จากนั้น พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ จบแล้ว

เวลา ๑๑ นาฬิกา พลอากาศเอก พนม ธีรส์วาทิ ไปประเคนภัตตาหารถวายพระราชปริยัติบดี ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้นผู้แทนเหล่าทัพพร้อมกันประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ ดังนี้ พลเรือเอก วิญญูณ สันติวิสิฎฐ์ รองผู้บัญชาการทหารเรือ พลอากาศเอก สามารถ โสคสถิตย์ ประธานคณะที่ปรึกษากองทัพอากาศ พลเอก บัณฑิตย์ มลายอรศิูนย์ ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก พลเอก วัฒนา สรรพพานิช รองผู้บัญชาการทหารบก พลเรือเอก อุฬาร มงคลนาวิน รองผู้บัญชาการทหารเรือ พลตำรวจตรี โยธิน มัยยมนันท์ รองผู้บัญชาการตำรวจสันติบาล พลเอก มงคล อัมพรพิสิฎฐ์ เสนาธิการทหารบก พลเอก นฤตล เดชประดิยุทธ์ ประธานคณะที่ปรึกษา กองบัญชาการทหารสูงสุด และพลอากาศเอก อมร แนวมาลี เสนาธิการทหารอากาศ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พลอากาศเอก พนม ธีรส์วาทิและคณะผู้แทนเหล่าทัพกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะเสร็จแล้ว พลอากาศเอก พนม ธีรส์วาทิ ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชปริยัติบดี เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย ร่ม ใบชา ยาตำราหลวง ผงซักฟอก น้ำยาซักแห้ง ยาสีฟัน สบู่ แปรงสีฟัน กระเป่าเอกสาร ผ้าห่ม ธูปเทียน แจกนดอกไม้สด เสร็จแล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพ และนำมาพับไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ พลอากาศเอก พนม ธีรส์วาทิ ทอดผ้าไตร แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปสดับปกรณ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับ

พระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พลอากาศเอก พนม ธีรสวัสดิ์ กรวดน้ำถวายพระราชกุศล พระสงฆ์อนุโมทนา จบ แล้ว ลงจากอาสน์สงฆ์และออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร ฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พลอากาศเอก พนม ธีรสวัสดิ์ และผู้แทนเหล่าทัพผู้ร่วมพิธี กราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่น นพปฎลมหาเศวตฉัตร และกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นอันเสร็จพิธี

พระธรรมเทศนา

ความไม่ประมาท

พระราชปริยัติบดี (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ.๙)

วัดสามพระยา

ถวายในการพระราชกุศลทักษิณานุปทาน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรทโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ

เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนาในความไม่ประมาท ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี อนุโมทนาในพระราชกุศลบุญราศรัทกษิณานุปทานปัจฉิมภารกิจ อันสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ พร้อมด้วยสมาคมแม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุด บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมอุทิศถวาย สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และข้าราชการตำรวจ พร้อมด้วยสมาคมแม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุด ในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

ข้าราชการทหารกองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศและข้าราชการตำรวจ พร้อมด้วยสมาคมแม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุดได้สำนึกระลึกถึงพระราชคุณูปการอนกอนันต์แห่งสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้บำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน เพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมอุทิศถวายในครั้งนี้ได้มีสมานฉันท์จิตร่วมกันบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทานน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมอุทิศถวาย ทั้งในส่วนที่เป็นอามิสบูชาและธรรมบูชา ในฐานะที่สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงเป็นบุพพการี และทรงเป็นอภิชนียบุคคล ผู้ทรงคุณค่าควรแก่การบูชาอย่างยิ่ง จึงได้ชื่อว่า ตั้งอยู่ในกตัญญูกตเวทิตา

ธรรมภูมิชั้นของสาธุชน ตามพระราชนิพนธ์ที่ตรัสไว้ว่า **ภูมิ เว สาธุรูปานํ กตณฺญกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตา** เป็นภูมิชั้นของสาธุชน

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ทรงมีบุญญาธิการซึ่งเป็นตัวอุปสังฆรณ์ นำให้พระองค์ทรงได้รับพระเกียรติยศ และพระเกียรติศักดิ์อันสูงส่ง ๒ ประการคือ

๑. บุญนำ ได้แก่บุญคือความดี ที่ได้ทรงสั่งสมอบรมมาดีแล้วในอดีตชาติ
๒. บุญหนุน ได้แก่บุญคือความดี ที่ได้ทรงบำเพ็ญขึ้นใหม่ในปัจจุบัน

และทรงมีอุดมมงคล ๓ ประการ ดังที่สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสไว้ในมงคลสูตร คือ

๑. ปฏิรูปเทสวาโส การอยู่ในประเทศอันสมควร
๒. ปุพฺพเพกคปุญญตา ความเป็นผู้มีบุญได้ทำไว้แล้วในชาติก่อน
๓. อุตตสมฺมาปณฺธิ ความตั้งตนไว้ชอบ

ได้ตกแต่งให้พระองค์ สถิตอยู่ในฐานะที่รู้จัก เห็นกันแล้วในปัจจุบัน

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ทรงมีพรหมวิหารธรรม มุ่งปรารถนาเพื่อนำประโยชน์สุข ให้เกิดขึ้นแก่พสกนิกรชาวไทยทั่วหน้า เพื่อความเจริญรุ่งเรือง ความวัฒนาสถาพร ความมั่นคงแก่ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ได้ทรงอุทิศพระองค์บำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นหินาคันทุคติประโยชน์อันกว้างใหญ่ไพศาล แม้ว่าสถานที่ๆ ทรงเสด็จพระราชดำเนินไป จะประสบอุปสรรค ความลำบากนานับประการและทุรกันดารมากสักเพียงใด มิได้ทรงย่อท้อพระหฤทัย มิได้ทรงห่วงใยถึงความเหนื่อยยาก และความลำบากพระวรกายเลย เพราะทรงมุ่งหวังจะปลดปล่อยทุกข์ และนำความสุขไปให้ จะพึงเห็นได้ว่า โครงการพระราชดำริต่างๆ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ตั้งขึ้นนั้น เช่น “โครงการหน่วยแพทย์อาสาสมเด็จพระบรมราชชนนี **ปัจจุบันดำเนินการในรูปแบบมูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี โครงการให้การศึกษแก่เด็กชายเขา**” เป็นต้น ก็ล้วนอำนวยประโยชน์สุขแก่พสกนิกรชาวไทยทั่วหน้า เพื่อความเจริญรุ่งเรือง ความวัฒนาสถาพร และความมั่นคงแก่ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ทรงมุ่งแต่เป็นผู้ให้ มิได้ทรงมุ่งคอยรับผลตอบแทนทรงปฏิบัติพระองค์ให้เป็นแบบแห่งความดี และการทำความดีตลอดพระชนมชีพด้วยความไม่ประมาทก็เพื่อให้เป็นทิฏฐานุคติแก่ปัจฉิมชน ยากนักที่จะหาผู้ใดเสมอเหมือน หรือเทียบพระองค์ได้ ถึงแม้ว่าจะพึงมี ก็หามิใช่ได้ง่ายนัก

อันความไม่ประมาท คือการมีสติกำกับตัวไว้เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด หรือว่าจะทำอะไรๆ ไม่ยอมถลาลงไปในทางเสื่อม ไม่ยอมพลาดโอกาสในการทำความดี ตระหนักถึงสิ่งที่ต้องทำ และสิ่งที่ควรเว้น ใฝ่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำทุกอย่างด้วยความตั้งใจ ความไม่ประมาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งกล่าวได้ว่าคำสอนในพระพุทธศาสนาทั้งหมด ก็รวมลงในความไม่ประมาทนั่นเอง จะพึงเห็นได้จากปัจฉิมโอวาท ที่พระบรมศาสดาตรัสไว้ในมหาปรินิพพานสูตรที่มณีกาย มหาวรรคว่า “**ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด**”

จริงอยู่ ผู้ใดดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทในกาลเวลา ในวัย ในความไม่มีโรค ในชีวิต ในการทำงานที่ทำในการศึกษาเล่าเรียน ในการปฏิบัติธรรม ผู้นั้น ชื่อว่าไม่ตาย หนึ่ง เพื่อเพิ่มพูนศรัทธาปสาทะในความไม่ประมาทนี้ขอพระบรมราชานุญาต นำพระดำรัสที่พระบรมศาสดาตรัสสรรเสริญไว้แก่ภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องพระนางสามาวดีมาเล่าถวาย

สมัยหนึ่ง พระบรมศาสดา ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม ในกรุงโกสัมพี วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันในโรงธรรมว่า หลึง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประธาน ถูกไฟไหม้ตายแล้วในพระตำหนักหลวง ส่วนหลึง ๕๐๐ ผู้

เป็นญาติของพระนางมาคันทิยา ซึ่งมีพระนางมาคันทิยาเป็นประธานถูกไฟเผาแล้ว ยังถูกทำลายด้วยไถเหล็กอีก พระนางมาคันทิยาถูกทอดด้วยน้ำมันอันเดือดพล่านที่พระลานหลวง ในคน ๒ พวกนั้น ใครกันเล่าชื่อว่าตายแล้ว ใครกันเล่าชื่อว่ายังไม่ตาย พระบรมศาสดาเสด็จมาแล้ว ได้ตรัสถามถึงเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้ว ตรัสว่าภิกษุทั้งหลาย คนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้ประมาทแล้วในการสร้างกุศล คนเหล่านั้น แม้จะมีชีวิตอยู่ได้ถึง ๑๐๐ ปี ก็ชื่อว่าตายแล้ว ส่วนคนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เป็นผู้ไม่ประมาทแล้วในการสร้างกุศล คนเหล่านั้น แม้ตายแล้ว ก็ชื่อว่ายังไม่ตาย เพราะฉะนั้นหญิง ๕๐๐ มีพระนางสามาวดีเป็นประธาน เป็นผู้ไม่ประมาทแล้วในการสร้างความคิด มีการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา แม้ว่าจะตายไปแล้วก็ตาม ก็ชื่อว่า ยังไม่ตาย ส่วนหญิง ๕๐๐ ผู้เป็นญาติของพระนางมาคันทิยา ซึ่งมีพระนางมาคันทิยาเป็นประธาน เป็นผู้มัวจิตพยาบาท ประมาทในการสร้างความคิด มีการให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา จะมีชีวิตอยู่ก็ตาม จะตายไปแล้วก็ตาม ก็ชื่อว่าตายแล้ว ดังนี้ ได้ตรัสพระธรรมเทศนานี้ไว้ในธรรมบททุกทุกนิกายซึ่งยกขึ้นตั้งไว้เป็นนิกเขปบทว่า

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตา

แปลความว่า ผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทแล้ว เหมือนคนตายแล้ว ดังนี้เป็นต้นฯ

วาระนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาเป็นลำดับไปฯ

ชื่อว่า **อปฺปมตฺตา น มียนฺติ** แปลว่า ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตายดังนี้ หมายความว่า บุคคลผู้มีสติ ไม่ประมาทไม่ปล่อยให้อายุหมดสิ้นไป หรือปล่อยให้สังขารหมดสิ้นไปโดยเปล่าปราศจากประโยชน์มุ่งหน้า พยายาม บากบั่น ประกอบสิ่งที่เป็นประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า หรือปรมาตลประโยชน์ ประโยชน์ตน หรือประโยชน์ผู้อื่น พยายามหาสิ่งที่เป็นคุณค่าทดแทนความหมดสิ้นแห่งอายุ หรือความเสื่อมสิ้นไปแห่งสังขารไม่ปล่อยให้ตายเปล่า โดยไม่มีสิ่งที่เป็นคุณค่าทดแทน ชีวิตของบุคคลประเภทนี้ ชื่อว่า **“ตายเพื่ออยู่”** คนประเภทนี้มีอยู่ในครอบครัวใดสกุลใด หมู่คณะใดประเทศชาติใด ศาสนาใดถึงแม้ว่าจะไม่มีได้ทั้งหมด แต่มีส่วนมากแล้ว ครอบครัวนั้น สกุลนั้น หมู่คณะนั้น ประเทศชาตินั้น ศาสนานั้น ต่างจะมีความเจริญรุ่งเรือง ความวัฒนาสถาพร ความมั่นคงเป็นปึกแผ่น ถ้ามีคนประเภทนี้ทั้งหมดแล้ว จะไม่มีวันเสื่อมเลย ชีวิตนี้สิ้นเปลืองไปเท่าใด สิ่งที่เป็นคุณค่าทดแทนแห่งชีวิต ก็ย่อมงอกงามพอกพูนขึ้นมากเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ กำไรแห่งชีวิตย่อมเกิดขึ้นอย่างไม่ขาดสาย **“ตายเพื่ออยู่”** คือการดำเนินชีวิตของผู้ไม่ประมาท ย่อมอำนวยประโยชน์ให้เกิดขึ้นทุกที่ทุกทางจึงเป็นข้อควรนึกและควรปลูกฝังให้มีอยู่กับตัวฯ

ชื่อว่า **เย ปมตฺตา ยถา มตา** แปลความว่า ผู้ประมาทแล้ว เหมือนคนตายแล้ว ดังนี้ หมายความว่า บุคคลผู้ไม่มีสติเป็นผู้ประมาท ไม่มีความคิดในการสร้างกุศล ปล่อยให้อายุสิ้นไป หรือปล่อยให้สังขารสิ้นไป โดยเปล่าปราศจากประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้นไม่ว่าประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้าหรือปรมาตลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็ประโยชน์ตน หรือประโยชน์ผู้อื่นก็ล้วนแต่สูญเปล่าทั้งสิ้น ความสิ้นไปแห่งสังขารย่อมสูญสิ้นไปตามกาลเวลา ไม่มีใครจะยับยั้งหยุดได้ ชื่อว่าสูญเสียไปโดยง่ายเดียว ไม่มีสิ่งใดที่จะเป็นคุณค่าทดแทนชีวิตของบุคคลประเภทนี้ ชื่อว่า **“อยู่เพื่อตาย”** คือการดำเนินชีวิตของผู้ประมาทแล้ว มีแต่ความเสื่อมสูญ ถึงแม้ว่ายังมีชีวิตอยู่ หรือยังไม่แตกกายทำลายชันธ ก็เรียกว่า **“ตายแล้ว”** ได้เช่นกัน ครอบครัวใดมีคนประเภทนี้ ครอบครัวนั้นก็สูญสิ้น สกุลใดมีคนประเภทนี้ สกุลนั้นก็สูญสิ้น หมู่ใดคณะใดมีคนประเภทนี้ หมู่คณะนั้นก็สูญสิ้น ชาติใดประเทศใดมีคนประเภทนี้ชาตินั้น ประเทศนั้นก็สูญสิ้น ย่อมตั้งอยู่ไม่ได้โดยเป็นอิสระเสรี ต้องตกไปเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่นประเทศอื่น ศาสนาใดมีสาวกประเภทนี้ ศาสนานั้นต้องอันตรายสูญสิ้นไปไม่ช้า ด้วยว่า ความสิ้นไปแห่งอายุหรือความเสื่อมสิ้นไปแห่งสังขารย่อมมีได้ทุกขณะ ทุกคืนวัน ทุกเดือน ทุกปี ไม่มีใครสามารถจะหยุดยั้งได้ กาลเวลาย่อมกินสรรพสัตว์ให้หมดม้วยไปพร้อมกับตัวของมันเอง จะเหลือปรากฏไว้ในโลกนี้ก็แต่ความคิดและความชั่วที่ตนได้ทำไว้แล้วเท่านั้น ดังปรากฏในคำลั่นหทัยอันเตือนใจที่สุดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสว่า

พฤษภกาสร	อิกกุญชรอันปลดปลง
โทหนต์เสน่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตหัวแต่ซั่วดี	ประดับไว้ในโลกาฯ

อนึ่ง บุคคลที่เกิดมาแล้ว ถึงจะไม่สร้างความดี หรือจะไม่สร้างความชั่ว หรือจะพูดเป็นคติธรรมว่า “บุญไม่ทำ กรรมไม่สร้าง” เมื่อตายไปแล้ว ไม่มีอะไรเหลือปรากฏให้เห็น ชีวิตก็เป็นหมัน เรียกตามโวหารทางศาสนาว่า “โมฆะชีวิต” เป็นชีวิตที่ทานำหนึไว้ ตกอยู่ในประเภทว่า อยู่เพื่อตายเช่นเดียวกัน

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงยึดอัปมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท เป็นหลักดำเนินชีวิต ได้ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะ สร้างสมบัติไว้เพื่อปัจฉิมชน โดยวิธีที่ทรงยกประโยชน์ที่สูงที่สุด เป็นหลักยึด กล่าวคือ ทรงยอมสละผลเล็กน้อยเพื่อผลอันไพศาล ทรงยอมสละประโยชน์เล็กน้อย เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ทรงยอมสละสุขเล็กน้อยเพื่อสุขอันไพบุลย์ ทรงมีพระหฤทัยสถิตมั่นในหลักธรรมที่ว่า “พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทรัพย์ อวัยวะ และชีวิตเพื่อรักษาธรรม” ดังคติโลกที่ว่า “ตัวตายดีกว่าชาติตาย” ซึ่งเป็นคติอันถูกต้อง สอดคล้องกับคติธรรมดังกล่าวมา เพราะได้ยึดสิ่งที่เหมือนสุดเป็นหลักได้แล้ว จึงยอมสละสิ่งเล็กน้อย เพื่อสิ่งอันกว้างขวางยิ่งใหญ่ไพบุลย์ ทรงอุทิศพระองค์ในการบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เพื่อสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อสิ่งเกื้อกูล และเพื่อความสุขแก่ประเทศชาติและประชาชนตลอดพระชนมชีพ

บัดนี้ เสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว ก็ทรงจากไปแต่เพียงพระรูปกายเท่านั้น ส่วนพระนามกายพระเกียรติยศ พระเกียรติศักดิ์ ก็ยังคงดำรงอยู่มีระดับ และทรงเป็นส่วนให้เกิดมรรณานุสสติ เครื่องเตือนใจให้ปัจฉิมชนทั้งหลายได้พิจารณาว่า ความตายนั้นเป็นของคงที่ ความดีนั้นเป็นของคงทน ขอให้เราทุกคน สร้างกุศลให้เกิดมี สร้างความดีให้ติดตัว หลีกความชั่วให้ห่างไกล ทำชีวิตให้เป็นสุขชีวิต เสฏฐชีวิต และอโมฆะชีวิต นั่นแหละคือผลสัมฤทธิ์ที่ได้ชีวิตมาถึงว่าชีวิตจะล่วงลับไปแล้วก็ตาม แต่ความดีที่ทำไว้ก็ยังอยู่ตลอดจรรีฎฐิติกาลไม่มีวันสูญสลาย จนกว่าโลกาจะลับดับไป

อิมินา กตปุญญেন ด้วยอำนาจแห่งพระราชกุศลทักษิณานุปทานปัจเจกปการกิจ ที่สมเด็จพระบรมพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ พร้อมด้วยสมาคมแม่บ้านกองบัญชาการทหารสูงสุดบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมอุทิศถวาย ให้เป็นไปด้วยดีแล้วนี้ ขอจงเป็นผลสัมฤทธิ์ผลผลิตวิบาก เป็นทิพยสุข ทิพยสมบัติ แต่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อันควรแก่สุดคติวิสัยในสัมปรายภพจงทุกประการฯ

รับพระราชทานถวายวิสาขบูชาพระธรรมเทศนา เรื่องความไม่ประมาท ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมีสมควรแก่เวลา เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๕๐ วัน

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทานถวายพระบรมศพตามโบราณราชประเพณีเป็นลำดับมา จวบจนถึงกำหนดปีณสมวารแห่งการเสด็จสวรรคต จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๕๐ วัน ถวายพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตามหมายกำหนดการ ดังนี้



ที่ ๑๖/๒๕๓๘

หมายกำหนดการ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๕๐ วันถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พุทธศักราช ๒๕๓๘

นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับสนองพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตจะบรรจบครบ ๕๐ วัน ในวันอังคารที่ ๕ กันยายน ๒๕๓๘ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ดังมีรายการต่อไปนี้

วันอังคารที่ ๕ กันยายน ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงวางพวงมาลา แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรวงดนตรีฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพ ถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสนะ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม สมเด็จพระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ พระ ๔ รูป สวดธรรมคาถา แล้วทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์และทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินไปทรงจุดธูป

เทียบที่แทนพระสวดพระอภิธรรม เสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ สายสะพายจุลจอมเกล้า หรือสายสะพายมงกุฎไทย

วันพุธที่ ๖ กันยายน ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อน สวดถวายพรพระ จบ ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสร็จแล้ว ทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสนะ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ พระสงฆ์ ๕ รูปสวดธรรมคาถา แล้วทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชากัณฑ์เทศน์และทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา แล้วทรงทอดผ้าพระสงฆ์อีก ๔๕ รูปเท่าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินกลับ แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๘

อนึ่ง ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๕๐ วัน ถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์วิทยาลัยทานสำหรับพระราชทานแก่ผู้มาถวายสักการะพระบรมศพ จำนวน ๒ เล่ม คือ หนังสือ “การประดิษฐานพระบรมโกศ” และ “พระธรรมเทศนา” ในโอกาสที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลประจำสัปดาห์ถวายพระบรมศพต่อจากการพระราชกุศลสัปดาห์วารจนถึงการพระราชกุศลปีณาสมาวาร

ครั้นถึงวันพระราชพิธี เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ตามพระราชกิจดังนี้

พระราชกิจ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์

ในการบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๕๐ วันถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๕ กันยายน ๒๕๓๘

๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
๒. เวลา ๑๖.๓๐ น. รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณียสภา
๓. เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ
๔. ทรงวางพวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถที่หน้าพระโกศพระบรมศพ (ขณะนี้ ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร กลองชนะ กองทหารเกียรติยศถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี)
๕. ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะ กราบถวายบังคมพระบรมศพ
๖. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร
ทรงกราบ
๗. ทรงถวายความเคารพพระราชอาสน์
ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ
ประทับพระเก้าอี้
(พระสงฆ์ ๓๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ จบ ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากพระที่นั่ง
เจ้าพนักงานนิมนต์ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า วัดชนะสงคราม ที่จะถวายเทศน์และพระสวด
ธรรมคาถา ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์)
๘. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดเทียนดูหนังสือเทศน์พระราชทานให้
เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปปักที่ธรรมาสน์เทศน์
(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ที่จะขึ้นถวายเทศน์ ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ พระ ๔ รูป ที่จะสวดธรรม
คาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นมุก)
๙. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม
๑๐. เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย ที่หน้าพระโกศพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม
ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม
๑๑. ทรงศีล
(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ ลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์)
๑๒. เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระแท่นมุกพระสวดธรรมคาถา
ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม
(พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา จบ กลับลงไปนั่งยังอาสน์สงฆ์ตามเดิม)
๑๓. เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบุชากัณฑ์เทศน์
ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม
(เจ้าพนักงานลาดพระภูษาโยง)
๑๔. เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายพระเทศน์ และพระสวดธรรมคาถา
ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(พระสงฆ์สดับปกรณ์)

๑๕. ทรงหลังทักษิณาทก

(พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากพระที่นั่ง)

๑๖. เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร

๑๗. เสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ

๑๘. ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ

๑๙. เสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการเฝ้าฯ ไปที่แท่นเพดานเบญจาพระพิธีธรรม ตั้งอยู่ด้านตะวันออก และตะวันตก ณ มุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระสวดพระอภิธรรม

๒๐. เสด็จฯ ลงทางมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันพุธที่ ๖ กันยายน ๒๕๓๘

๑. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

๒. เวลา ๑๐.๓๐ น. รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ช้างพระที่นั่งราชกรีณยสภา

๓. เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

๔. ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะ กราบถวายบังคมพระบรมศพ

๕. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร

ทรงกราบ

๖. ทรงถวายความเคารพพระราชอาสน์

ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ

ประทับพระเก้าอี้

(พระสงฆ์ ๓๐ รูปที่สวดพระพุทธรูปมนต์แต่วันก่อน ถวายพรพระ จบ)

๗. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหารแด่สมเด็จพระราชาคณะ ผู้เป็นประธานสงฆ์

แล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น

(สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ทรงประเคนพระสงฆ์องค์ต่อไปตามลำดับ)

๘. พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว

เสด็จฯ ไปประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะเสร็จแล้ว)

๙. เจ้าพนักงานลาดพระภูเขาโยง

เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร

ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(พระสงฆ์สดับปกรณ์)

๑๐. ทรงหลังทักษิณาทก

(พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากพระที่นั่ง)

๑๑. เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร

(พระสงฆ์ที่รับพระราชทานฉันทบัตรปกรณ์จนครบ ๓๐ รูป)

๑๒. เจ้าพนักงานนิมนต์พระพรหมโมลี วัดยานนาวา ที่จะถวายเทศน์และพระสวดธรรมคาถา ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดเทียนคูหนังสือเทศน์ พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปปักที่ธรรมาสน์เทศน์

(พระพรหมโมลี ที่จะถวายเทศน์ ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ พระ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถา ขึ้นนั่งบนพระแท่นมุก)

๑๓. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม

๑๔. เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยที่หน้าพระโกศพระบรมศพ สำหรับพระบรมศพทรงธรรมประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

๑๕. ทรงศีล

(พระพรหมโมลี ถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ ลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์)

๑๖. เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระแท่นมุกพระสวดธรรมคาถาประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา จบ กลับลงไปนั่งยังอาสน์สงฆ์ตามเดิม)

๑๗. เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์

ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(เจ้าพนักงานลาดพระภูษาโยง)

๑๘. เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายพระเทศน์และพระสวดธรรมคาถา

ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(พระสงฆ์สดับปกรณ์)

๑๙. ทรงหลังทักษิณาทก

(พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากพระที่นั่ง)

๒๐. เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะสดับปกรณ์เท่าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

(เที่ยวแรก ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ พร้อมแล้วสวดมาติกา)

๒๑. เมื่อพระสงฆ์ที่จะสดับปกรณ์สวดมาติกา จบ

(เจ้าพนักงานลาดพระภูษาโยง)

๒๒. เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร

ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

(พระสงฆ์สดับปกรณ์)

๒๓. ทรงหลังทักษิณาทก

(พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ออกจากพระที่นั่ง)

๒๔. เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร

(พระสงฆ์สดับปกรณ์ ต่อจนครบ ๙๕ รูป)

ทรงปฏิบัติเช่นนี้จนเที่ยวสุดท้าย (ชุดก่อนนี้ไม่ต้องถวายอดิเรก ถวายพระพรลา)

๒๕. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร

๒๖. เสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ

๒๗. ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ

๒๘. เสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการเฝ้าฯ ไปที่แท่นเพดานเบญจาพระพิธีธรรมตั้งอยู่ด้านตะวันออกและตะวันตก
ณ มุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่น
พระสวดพระอภิธรรม

๒๙. เสด็จฯ ลงทางมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว
เสด็จพระราชดำเนินกลับ

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้า

กันยายน ๒๕๓๘

เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพระราชพิธี ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สำหรับเครื่องดอกไม้ทั้งปวงที่ใช้ในการตกแต่งครั้งนี้ เป็นดอกหน้าวัวสีขาว ชมพู เขียว และดอกกลดดิโอลัสสีขาว และมีการตั้งแต่งต่างจากเมื่อคราวพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๗ วัน ถวายพระบรมศพ คือ ณ มุขทิศตะวันออก ถวายคลุมพระราชอาสน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เบื้องซ้ายเยื้องไปทางด้านหลังพระราชอาสน์ทอดพระราชอาสน์สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มุขด้านใต้ตรงมุขที่ต่อกับมุขด้านตะวันตก ประดับพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ฉายเมื่อ พุทธศักราช ๒๕๐๗ ครั้งทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มุขด้านใต้หน้าพระพุทธรูปทอดเครื่องนมัสการและพระแท่นทรงกราบเพิ่มขึ้นหนึ่งสำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มุขด้านตะวันตกหน้าพระโกศ ทอดเครื่องสักการะและพระแท่นทรงกราบเพิ่มขึ้นหนึ่งสำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ตามผนังมุขทิศประตูปวงมาลาดอกไม้ประดิษฐ์ของผู้นำมาถวายสักการะพระบรมศพ

วันอังคารที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๖ นาฬิกา พระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองพระบาทเฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๓๐ รูปที่จะสวดพระพุทธรูปมนต์ขึ้นนันทนอาสน์-สงฆ์ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณ มุขตะวันออก ๘ รูป และมุขเหนือ ๒๒ รูป โดยนั้งเป็น ๒ แถว แถวละ ๑๑ รูป มี สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.ธ.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระวันรัต (จ๊อบ จิตฺตมฺโม ป.ธ.๙) วัดโสมนัสวิหาร สมเด็จพระพุทธิปาพจนบดี (ทองเจือ จินฺตฺตโร ป.ธ.๖) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปฺเสโน ป.ธ.๙) วัดสระเกศ พระญาณวโรดม (ประยูร สุนฺตญฺโร ป.ธ.๙) วัดเทพศิรินทราวาส พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรปญฺโญ ป.ธ.๙) วัดปากน้ำ พระอุดมญาณโมลี (มา-

นิต ถาวโร ป.ธ.๙) วัดสัมพันธวงศ์ พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน ป.ธ.๙) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระธรรมปัญญาจารย์ (ประจวบ กนดาจาโร ป.ธ.๕) วัดมกุฏกษัตริยาราม พระธรรมสิริสารเวที (บุญเรือน ปุณณโก ป.ธ.๕) วัดบวรนิเวศวิหาร พระเทพเมธาภรณ์ (สุปัญญา สุปญโญ ป.ธ.๕) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระเทพปัญญาเมธี (สนิท ชวนปญโญ ป.ธ.๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม พระเทพสุเมธมุนี (สนิท สุภาจาโร) วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี พระเทพปริยัตยาจารย์ (สาย จานมงคล ป.ธ.๗) วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี พระเทพสิทธิญาณรังสี (จันทร์ คเวสโก) วัดป่าชัยรังสี จังหวัดสมุทรสาคร พระเทพวรมุนี (สุกรี สุตาคโม ป.ธ.๔) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระเทพวิสุทธิโสภณ (วรรณ มนุญโญ ป.ธ.๘) วัดดุสิตาราม พระเทพวรมณี (ธำรง เกสโร ป.ธ.๕) วัดเทพศิรินทราวาส พระราชวิสุทธิเวที (เที่ยง อคฺคธมฺโม ป.ธ.๙) วัดระฆังโฆสิตาราม พระราชมงคลญาณ (สังัด อัสมาลี) วัดปากน้ำ พระราชปฏิภาณโกศล (สุชิน อคฺคชิโน ป.๑-๒) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระราชธรรมาภรณ์ (จำนงค์ ธมฺมจารี) วัดสัมพันธวงศ์ พระราชสุวฒนาภรณ์ (ฟู ปิยาจาโร) วัดเวฬุราชิม พระราชสุธรรมเมธี (สุเทพ ยุสุธมฺโม ป.ธ.๙) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม พระราชรัตนสุธี (ชวลิต อภิวิฑฺฒโน ป.ธ.๙) วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี พระสมุทรมโกลี (ประยงค์ ปิยธมฺโม ป.ธ.๕) วัดเพชรสมุทร จังหวัดสมุทรสงคราม พระวิสุทธิกาญจนวิบูลย์ (ทองคำ อภิภูจาสโก ป.ธ.๖) วัดพระแท่นดงรัง จังหวัดกาญจนบุรี พระพิพัฒน์ปัญญาภรณ์ (ประเวช ธนปญโญ ป.ธ.๖) วัดรัชฎาธิษฐาน พระภาวนาวิสุทธิอาจารย์ (ธงชัย ธมฺมธโร ป.ธ.๖) วัดไตรมิตรวิทยาราม พระภาวนาพิศาลเถร (พุทธ จานิโย ป.ธ.๔) วัดปทุมวนาราม

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๒ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงวางพวงมาลาดอกไม้สดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ หน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ ขณะนั้นชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่กลองชนะ ปี่พาทย์ ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อย กราบถวายบังคมพระบรมศพ



สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๔๐ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ถวายความเคารพพระราชอาสน์ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

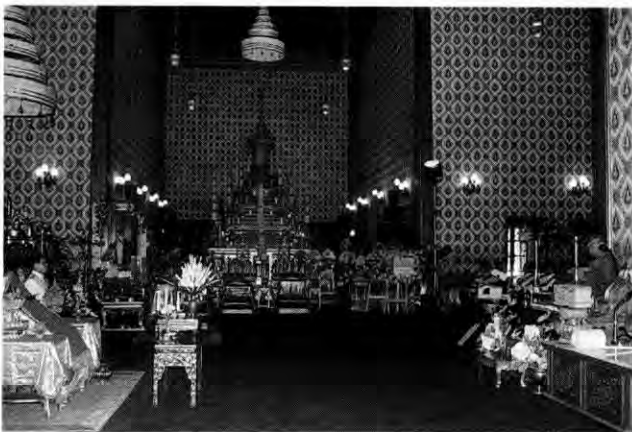
เวลา ๑๖ นาฬิกา ๔๒ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์



ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรมที่หน้าพระราชอาสน์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรมที่หน้าพระราชอาสน์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๗ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎ



สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า วัดชนะสงคราม ถวายพระธรรมเทศนา

สวดพระธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ที่เดิม

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๔๖ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุ-
ปัจจัยไทยธรรมบุชชาภัณฑ์เทศน์ถวายสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า เครื่องบุชชาภัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วย ธูปเทียนพนมใส่
พานมุก แจกนมมุก ๑ คู่ ปักดอกคาร์เนชันสีขาว กีมุกใส่ช้อน้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ ผ้าท่ม ๑ ผืน ผ้า
แพรเปลาะ ๑ ผืน นาฬิกา ๑ เรือน เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดกุษาโยงจากที่
ประดิษฐานพระบรมศพ นำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระกุษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๕
รูป แต่ยังไม่เชิญปลายทั้งสองสอดเชื่อมเข้าด้วยกัน เสร็จแล้วถวายความเคารพ

จบแล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายอดิเรก ถวายพระพร
ลา ออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสร็จแล้ว
เจ้าพนักงานนิมนต์สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม
จานิสโร ป.ธ.๙) วัดชนะสงคราม ที่จะถวายพระ
ธรรมเทศนา และพระสงฆ์ ๔ รูปที่จะสวดธรรม
คาถา ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๔ นาที สมเด็จพระบรม-
โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไป
ทรงจุดเทียนคูหนังสือเทศน์ที่หน้าพระราชอาสน์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานให้เจ้า
พนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่ธรรมาสน์เทศน์
ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตร-
รองอน ปี่พาทย์ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าขึ้นนั่งบน
ธรรมาสน์เทศน์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

ราชกุมาร ทรงศีล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า
ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา
อาราธนาธรรม สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ถวาย
พระธรรมเทศนา กัมมกถา จบแล้ว กลับลงมา
นั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะสวดธรรม-
คาถา ขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจจรณ์ประดับมุก

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๗ นาที สมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ
ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระ
แท่นราชบรรจจรณ์ประดับมุกพระสวดธรรมคาถา
แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๔ รูป

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๔๘ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากัจฉิน พระสงฆ์สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม



ทรงประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๐ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงหลังทักษิณาทก ขณะนั้น

พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จบแล้ว เจ้าพนักงานนิมนต์พระที่จะสวดพระอภิธรรม ๘ รูป ขึ้นนั่งบนแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม เบญจาละ ๔ รูป

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๖ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร เสร็จแล้ว เสด็จฯ ไปทรงมีพระราชปฏิสันถารกับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๘ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการที่มาเฝ้าฯ ณ มุขเหนือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกก่อน แล้วทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตก พระสงฆ์เริ่มสวดพระอภิธรรม เสร็จแล้ว เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ตามเสด็จไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว ขณะเสด็จพระราชดำเนินผ่าน ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ เมื่อรถยนต์พระที่นั่งเคลื่อนผ่าน ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อเวลา ๑๘ นาฬิกา

พระธรรมเทศนา
กัมมกถา
สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม จานิสฺสโร ป.ธ.๙)
วัดชนะสงคราม
ถวายในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๕๐ วัน
พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
วันอังคารที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘
เวลา ๑๗ นาฬิกา

ขอถวายพระพร เจริญพระราชสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล ฯล ฯ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

กมฺมํ วิชชา จ ธมฺโม จ สํลํ ชีวิตมฺมุคฺคํ

เอเตน มจฺจา สุขณฺณติ น โคตเตน ธเนน วาติ ฯ

ณ บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพระธรรมเทศนากัมมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี เพิ่มพูนพระราชกุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน อันสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวาระ ปัญญาสมาจาร ๕๐ วันนี้ โดยที่ทรงพระอนุสรณ์ถึงพระคุณูปการอันสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีต่อพระองค์สุดที่จะประมาณ โดยฐานที่ทรงเป็นพระบุรพการี ทรงอุปการะเลี้ยงดู ทรงทะนุถนอม ทรงประคับประคองให้ทรงพระเจริญวัยขึ้นโดยลำดับ จนกระทั่งถึงเสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ของชาติไทย ถึงแม้สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า จักทรงดำรงสิริราชสมบัติไทยสุริยะสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์แล้วก็ตาม สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ก็ยังทรงมีพระหฤทัยทรงห่วงใยในสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าตลอดเวลา ทรงหาอุบายประกอบพระกรณียกิจ อันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระศาสนาและประชาชนตลอดกาลเป็นนิจ ถึงแม้ว่าพระชนมพรรษาจะล่วงเลยเข้าสู่พระชราถึง ๙๐ พรรษาไปแล้ว ก็ยังทรงชวนชวยประกอบพระกรณียกิจที่จะพึงบำเพ็ญได้ มิให้กาลเวลาล่วงไปโดยไร้ประโยชน์ ไม่มีสตรีใดๆ ในโลกนี้จะมีอุตสาหกรรมวิริยะปณิธานคือความบากบั่น ขยัน เพียรพยายาม ตั้งใจแน่วแน่ เสมอเหมือนพระองค์ได้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า จึงทรงตั้งพระทัยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวายมิได้ขาดเป็นลำดับมาจนกระทั่งบัดนี้ สมด้วยนัยพระบาลีที่สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้าประทานไว้ในติโรกฐตสูตร ว่า **อทาสิ เม อกาสิ เม** เป็นต้น ความว่า เมื่อบุคคลมาทวนอนุสรณ์ถึงอุปการคุณ ที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่ตนในหนหลังว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้กระทำอุปการะอย่างนี้แก่เรา เป็นญาติของเรา เป็นมิตรของเรา เป็นผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับเรา พึงให้ทักษิณาทานแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ของพระมารดา กล่าวโดยสามัญโวหารว่าหน้าที่ของแม่ ตามกระแสที่สมเด็จพระบรมโลกนาถตรัสไว้ในลิลคาโลวาหสูตร ความว่า บุตรธิดาเป็นทิศเบื้องหลังมารดาบิดาพึงปฏิบัติบำรุง ด้วยการห้ามมิให้กระทำความชั่ว ให้ตั้งตัวตั้งตนอยู่ในคุณความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาการ

(ตั้งตั้งแต่การสั่งสอนด้วยตนเอง และการนำไปฝากในสำนักครูอาจารย์ เพื่อให้ศึกษาศิลปวิทยาการสูงยิ่งขึ้นไป) จัดหาคู่ครองให้เมื่อถึงกาลสมัยอันสมควร และมอบทรัพย์มรดกที่หามาได้ให้ตามคราวตามโอกาส โดยระยะเวลาที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงปฏิบัติหน้าที่ของแม่ตามกระแสพระบรมพุทโธวาทบริบูรณ์ทุกข้อครบมิได้ขาด สมเด็จพระบรมศาสดาสรีระเรียกว่า บุพพการี คือผู้ที่กระทำอุปการะก่อน เป็นบุคคลหาได้ยากในโลก

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงระลึกถึงพระคุณูปการที่สมเด็จพระศรีนครินทรราชบรมราชชนนี ทรงมีต่อพระองค์ตั้งแต่เบื้องต้นจนกระทั่งวาระสุดท้าย จึงทรงตั้งพระทัยป้ใจไปการ ทดแทนพระคุณของพระองค์ ด้วยการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตามทศพิธราชธรรม ทรงถนอมน้ำพระทัยตามที่ทรงปรารถนา ทรงตั้งอยู่ในพระโอวาทที่ทรงประทานมา ทรงชวนช่วยในพระกรณียกิจส่วนพระองค์ให้สำเร็จลุล่วงตามพระประสงค์ ทรงปฏิบัติพระองค์และพระราชกรณียกิจ เป็นประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติ พระศาสนา และประชาชน ตามพระราชประเพณีแห่งพระบูรพมหากษัตริย์ในพระราชจักรีวงศ์ ทรงหาอุบายป้องกันขอบเขตพระราชสีมาอาณาจักร ด้วยพระกุศโลบายนานาประการ ทรงปฏิบัติบำรุงพระราชชนนีให้ทรงมีพระสุขเกษมสำราญตลอดพระชนมชีพ ด้วยพระจริยาอันเป็นปฏิปทาของพระบรมโพธิสัตว์ในอดีตกาล มีเรื่องที่ท่านสาธกไว้ในเอกาทสนิบาตชาดกว่า ครั้งเมื่อพระพุทธเจ้าของเรา เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ทรงอุบัติในตระกูลช่าง พญาช่างโพธิสัตว์เป็นช่างเผือกผู้ หรือที่รู้จักกันว่าช่างพลาย มีร่างกายขาวผ่องทั่วทั้งตัว เป็นสัตว์รักแม่ท่วงแม่ของตน โดยที่แม่ของพญาช่างโพธิสัตว์แก่ชราหมดเรี่ยวแรงหาอาหารกินด้วยตนเองไม่ได้ เป็นหน้าที่ของพญาช่างโพธิสัตว์ ต้องนำอาหารมาให้เพื่อให้แม่ช่างสุขสบายดำรงชีวิตอยู่ต่อไป ต่อมานายพรานไพร่ได้ไปพบพญาช่างโพธิสัตว์ ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณลักษณะครบกระบวน สมควรจะเป็นช่างคู่พระบารมีของพระเจ้าพาราณสี จึงนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้าพาราณสีให้ทรงทราบ เพื่อจะรับพระราชทานรางวัล ครั้นพระเจ้าพาราณสีทรงทราบแล้ว จึงส่งความขานหลวงให้ออกไปไล่ล่าพญาช่าง เมื่อพวกเขาขานจัดการคล้องจับพญาช่างมาได้แล้ว จึงนำเข้าไปถวายพระเจ้าพาราณสี พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตรเห็นพญาช่างส่งางามเป็นที่พอพระทัย จึงโปรดให้ความขานนำไปเลี้ยงไว้ในโรงช่างหลวง ให้จัดหาอาหารทั้งปวงสำหรับช่าง มีกล้วย อ้อย หน่า น้ำ ไม้มูกมัน ไม้ข่านาว ไม้กาทิง เป็นต้น ซึ่งเป็นอาหารที่ช่างชอบกินไว้บริบูรณ์ พญาช่างจะได้ไม่ต้องลิ้มรสอาหารก็ทำไม่ ยืนน้ำตาไหลอยู่ตลอดเวลา เพราะระลึกถึงแม่ช่าง เป็นห่วงว่าแม่ช่างจะไม่ได้อาหาร เพราะหาอาหารด้วยตนเองไม่ได้ ไม่นานก็จะถึงแก่ความตาย พญาช่างโพธิสัตว์รำพึงอยู่อย่างนี้จึงไม่ยอมกินอาหาร จนกระทั่งเวลาล่วงเลยไป ๗ วัน พระเจ้าพาราณสี จึงตรัสถามความขานทั้งหลายว่า เหตุใดพญาช่างนี้จึงไม่บริโภคอาหารเหมือนช่างอื่น พวกเขาขานจึงกราบทูลให้ทรงทราบว่า ขอเดชะพระอาญาไม่พินเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายสันนิษฐานว่า ชะรอยพญาช่างจะระลึกถึงแม่ช่าง ห่วงแม่ช่าง ซึ่งเป็นช่างแก่หากินไม่ได้ ตนมาอยู่เสียในที่นี้แล้วแม่จะได้อาหารจากที่ไหน ด้วยความอาลัยในแม่ช่างจึงไม่บริโภคอาหาร เมื่อพระเจ้าพาราณสีทรงทราบดังนั้น จึงทรงรับสั่งให้ความขานนำพญาช่างโพธิสัตว์ไปปล่อยในราวป่าถิ่นที่อาศัย เพื่อปฏิบัติบำรุงเลี้ยงแม่ช่างตลอดไป พญาช่างโพธิสัตว์เมื่อได้อิสระแล้ว ก็รีบไปปฏิบัติบำรุงแม่ช่างด้วยอาหาร หน่าและน้ำ ตามที่หามาได้ดังเดิม

ชาดกนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่ประพฤตินักแน่นในกัตถุญกตเวทิตาธรรม แม้ถึงคราวตกทุกข์ได้ยากลำบากตรากตรำประการใด ก็อาจจะพ้นจากความทุกข์ยากลำบากนั้นได้ด้วยอำนาจกัตถุญกตเวทิตาธรรม ดังพญาช่างโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง

อันพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ปัญญาสมวารนี้ เป็นพระราชประเพณีที่พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๕ ทรงบำเพ็ญมาเป็นปฐมทีแรก โดยที่สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ สมเด็จพระราชเทวี ถึงทิวงคตพร้อมด้วยพระราชโอรส ๒ พระองค์ เหตุเรือพระที่นั่งอัปปางลงในกระแสน้ำที่หน้าวัดกุ้อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นเหตุให้พระองค์ทรงโทมัสเสศรัยสดพระทัย ทรงพระอาลัยอย่างใหญ่หลวง เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วใกล้จะบรรจบครบ ๕๐ วัน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

ทักษิณานุปทานปัญญาสมวาร ๕๐ วัน เพื่ออุทิศถวายสมเด็จพระนางและพระราชโอรสทั้งสองพระองค์ โดยทรงมอบหมายให้อาราธนาพระสงฆ์เถรานุเถระมีพระพินลธรรม (อัน) วัดพระเชตุพน เป็นประธานสงฆ์ สวดพระพุทธรมนต์อาทิตตปริยายสูตร เป็นธรรมเนียมในพระราชวังสืบต่อมา จนกระทั่งปัจจุบันนี้

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า นับว่าทรงปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาทที่ตรัสไว้ในลิลิตโลวาทสูตรชื่อว่า เมื่อมารดาบิดาล่วงลับไปแล้ว บุตรธิดาจักบำเพ็ญกุศลทักษิณาส่งไปให้และได้ชื่อว่าทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจ เจริญตามพระยุคลบาทสมเด็จพระปิตุมาหาราชเจ้า สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระอัยกาธิราชเป็นการทรงแสดงถึงน้ำพระทัยซึ่งเปี่ยมไปด้วยพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงประกอบด้วยคุณธรรมคือ เมตตากายกรรม จะทรงกระทำพระกรณียกิจใดๆ ก็ทรงประกอบด้วยพระเมตตา เมตตาวจิกรรม จะทรงรับสั่งหรือตรัสพระดำรัสใดๆ ก็ทรงประกอบด้วยพระเมตตา เมตตาโมกรรม จะทรงตำริพระกรณียกิจใดๆ ก็ทรงประกอบด้วยพระเมตตา พระองค์ทรงมีพระอุปนิสัยเปี่ยมด้วยพระเมตตาในหน้าที่การงาน ประกอบกับทรงวิชาการ ทรงศีลธรรม และทรงดำรงพระชนมชีพในสัมมาปฏิบัติ จึงทรงมีพระจริยวัตรสะอาดบริสุทธิ์ เป็นที่เคารพรัก ลักการะ นับถือบูชาของประชาชนพลสกนิกรทั่วไป สมด้วยเทศนานัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย ซึ่งได้อัญเชิญมาเป็นบทอุเทศในเบื้องต้นว่า **กมมํ วิชชา จ ธมโม จ** เป็นต้น ความว่า อันบุคคลชื่อว่า **มัจจา** เพราะเกิดมาแล้วจะต้องตาย ย่อมบริสุทธิ์ คือเป็นคนดีได้ด้วยหน้าที่การงาน วิชาการ ศีลธรรม และเลี้ยงชีพชอบ หาใช่ด้วยวงศ์ตระกูล หรือทรัพย์สมบัติไม่

จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาเป็นลำดับไป คำว่า **กรรม** คือ การงานที่บุคคลกระทำตามหน้าที่ๆ ตนมีอยู่หรือตนต้องกระทำ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ การงานดีหรือการกระทำดี เรียกว่า **กุศลกรรม** การงานชั่วหรือการกระทำชั่ว เรียกว่า **อกุศลกรรม** ในการงานทั้งดีและทั้งชั่วนี้ จะต้องประกอบด้วยกาย วาจา ใจ ทางใดทางหนึ่ง หรือ ๒ ทาง หรือทั้ง ๓ ทาง ถ้ากาย วาจา ใจ ดี กิจการงานนั้นๆ ก็ออกมาดี เป็นฝ่ายกุศล ถ้า กาย วาจา ใจ ชั่ว ไม่ดี หรือเลวร้าย กิจการงานนั้นๆ ก็ออกมาชั่ว ไม่ดี หรือเลวร้าย เป็นฝ่ายอกุศล กรรมคือการกระทำทั้งดีและไม่ดีนั้น เกิดจากใจใจเป็นสำคัญ ใจเป็นผู้ก่อ มีพระบาลีรับรองว่า ธรรมทั้งหลายคือสภาพที่ทรงตัวทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว มีใจเป็นสภาพถึงก่อน มีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐสุด สำเร็จด้วยใจ ได้แก่ แล้วแต่ใจ ความจงใจหรือตั้งใจ จึงเป็นตัวกรรม ดังพระบาลียืนยันว่า **เจตนาทํ ภิกษเว กมมํ วทามิ** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม เพราะฉะนั้นผู้หวังความสุข ความเจริญ ทั้งทางโลกหรือทางธรรม ต้องสร้างเจตนาให้เป็นฝ่ายกุศล เพื่อผลคือความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า เจตนาคือตัวกรรม ย่อมแบ่งสรรจัดชั้นภูมิของคนหรือสัตว์ให้เลวหรือดีต่างกัน สมด้วยพจน์ประพันธ์ภาษิตว่า **กมมํ สุตเต วิภชตี** กรรมย่อมจำแนกแจกสัตว์คือให้เลวและดีได้ และทรงชี้แนวทางชีวิตของชาวโลกว่า **กมมุนา วตตตี โลโก** สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรมที่ตนกระทำ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทรงพระประสงค์ให้พุทธเวไนยสร้างกรรมดีอันมีชื่อว่า กุศลกรรม ฯ คำว่า **วิชา** คือความรู้ วิทยาการทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นไปทั้งในทางเสื่อมและทางเจริญ ผู้เรียนรู้วิชาทางเสื่อม มีการเรียนการศึกษาที่ไม่มีเหตุผล หรือเรียนลักขโมย ปล้น ฆ่า เป็นต้น ย่อมเสื่อมจากลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ได้รับทุกข์ ส่วนผู้เรียนรู้ทางวิชาทางเจริญ คือศึกษาในเหตุผล รัฐบาล รัฐบาล รัฐบาล รัฐบาล รัฐบาล ย่อมเจริญด้วยลาภ มียศ ได้รับสรรเสริญ มีความสุข ในที่นี้ ทรงประสงค์วิชาในทางเจริญ ฯ **ธรรมะ** คือกุศลธรรม ความดี ความชอบ ที่บุคคลจะพึงประกอบให้เกิดมีขึ้น ตรัสไว้มีนัยเป็นอเนกประการ ในที่นี้ประสงค์คุณธรรมที่ทำให้บุคคลให้เป็นผู้หาได้ยาก ๒ ประการ คือ บุพพการี ผู้กระทำอุปการะก่อน หรือผู้สร้างพระคุณก่อน และกตัญญูกตเวทิตี ผู้รู้อุปการะคุณที่บุคคลอื่นกระทำแล้วแก่ตน และหาโอกาสทดแทนคุณ สนองคุณ ทำนุผู้ที่มีอุปการะคุณแก่ตน ฯ **ศีล** คือ ปกติกาย ปกติวาจาของผู้ที่มีกายสะอาด มีมรรยาทเรียบร้อย ปราศจากโทษที่เป็นข้อห้าม คือ การฆ่า ลักขโมย ล่วงประเวณี กล่าวเท็จ ดื่มสุราเมรัย ซึ่งมีชื่อว่า เญยจศีล หรือนิจศีล และศีลแปดประการ อันเป็นพื้นฐานของผู้ที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบใน

โอกาสต่อไป ๆ การเลี้ยงชีพชอบ คือการเว้นทุจริต ประกอบสุจริต เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ เลี้ยงภรรยาหรือสามีและบุตรธิดา ด้วยกำลังแขนขา หยาดเหงื่อ แรงงาน อันบริสุทธิ์ ไม่คดโกง หรือฉ้อราษฎร์บังหลวง ๆ คำว่า **มัจจา** คือบุคคลผู้ที่เกิดขึ้นมาแล้วจำต้องตายหรือแตกดับย่อยยับเพราะมรณภัยคือความตาย อันเป็นของมีอยู่ประจำทุกผู้ทุกคน ทุกรูปทุกนาม ไม่มีผู้ใดจะหลบหนีหรือหลีกเลี่ยงไปได้ ต้องตายทุกคน มัจจาบุคคลย่อมบริสุทธิ์หมดจด สะอาด คือ เป็นคนดีได้ด้วยคุณธรรม ๕ ประการดังกล่าวมา หาใช่โดยเชื้อสาย วงศ์สกุล หรือทรัพย์สมบัติไม่ ๆ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระทัยเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม คือ เมตตา กายกรรม เมตตา วาจกรรม และเมตตา มโนกรรม จะทรงประกอบพระกรณียกิจใดๆ พระกรณียกิจนั้นๆ ประกอบด้วยเมตตา เช่นงาน สังคมสงเคราะห์ องค์กรอุปถัมภ์สมาคม มูลนิธิที่ดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์ การแพทย์ การสาธารณสุข การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทรงเป็นองค์กรอุปถัมภ์มูลนิธิช่วยคนโศกเรื้อน ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิอานันทมหิดล ทรงตั้งหน่วยแพทย์อาสา ทรงจัดให้มีแพทย์อาสาวิทย์ ทรงโปรดให้จัดตั้งมูลนิธิแพทย์อาสา มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง มูลนิธิส่งเสริมผลผลิตชาวเขาไทย เป็นต้น จะรับสั่งพระดำรัสใดๆ พระดำรัสนั้นๆ ก็ประกอบด้วยเมตตา แม้จะทรงดำริเรื่องใดๆ พระดำรินั้นก็ประกอบด้วยเมตตา เหตุพระองค์ทรงวิชาการอันเป็นฝ่ายเจริญ ทรงดำเนินทางปฏิบัติในศีลธรรมอันดีงาม และทรงพยายามดำรงพระองค์อยู่ในธรรม ชีวิตอันอุดม ย่อมบริสุทธิ์ผุดผ่อง สะอาด ปราศจากมลทิน เป็นที่เคารพรัก สักการะนับถือ กราบไหว้บูชาของประชาชนทั่วไป จะเสด็จไปในที่ใด ชาวประชาทั้งหลายก็มากราบไหว้บูชาในที่นั้น แม้เมื่อเสด็จสู่สวรรคาลัยแล้ว ประชาชาติไทยทั่วทุกทิศ แม้ชาติอื่นที่มาเยือนเมืองไทยก็เข้ามากราบไหว้บูชาสักการะพระบรมศพมากยิ่งขึ้น ๆ จนบัดนี้

ทั้งนี้ ก็เพราะอาศัยพระคุณธรรมความดี ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงปฏิบัติบำเพ็ญมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน อันเป็นกำลังสำคัญสนับสนุนให้พระเกียรติยศ พระเกียรติศักดิ์ และพระเกียรติคุณ ระเบิดแพร่สะพัดพุ่งขจรไปทั่วทิศานุทิศ โดยนัยที่ถวายวิสาขามมา

ขออนุภาพแห่งพระราชกุศลจรรยาทักษิณานุทานกิจ อันสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ทรงบำเพ็ญให้เป็นไปในวาระปัญญาสมวาร ๕๐ วันนี้ จงสำเร็จเป็นมหิตานุทิศประโยชน์ สุขสมบัติ ทิพยสมบัติ แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในสัปดาห์ภพ สมดังพระราชปรารภที่ทรงตั้งไว้ทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนา ก็มมกถา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี สมควรด้วยเวลาเพียงเท่านี้ ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ วัดชนะสงคราม จักได้สวดพระธรรมคาถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี เจริญพระราชศรัทธา ในพระกุศลบุญราศีกิตติคุณส่วนภาวามาย์ สืบต่อไป เอิ๊ว ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

วันพุธที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา พระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มุขตะวันออก ๗ รูป มุขเหนือ ๘ รูป และที่อาสน์สงฆ์บนศาลาทิมคคหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑๕ รูป

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๘ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่

ประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๙ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อย กราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบถวายความเคารพพระราชอาสน์ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้น พระสงฆ์ ๓๐ รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อนสวดถวายพรพระ จบแล้ว



พระสงฆ์สวดถวายพรพระ



ทรงประเคนภัตตาหารถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหารถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉัน สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ทรงประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ มีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุชามาภินันท์ หม่อมเจ้าทองคำเปลว ทองใหญ่ หม่อมเจ้าชมิยบุตร ชุมพล หม่อมเจ้าพิริยดิศ ดิศกุล หม่อมเจ้าสุภัทรรดิศ ดิศกุล หม่อมเจ้าวัฒนานูวัฒน์ วัฒนวงศ์ หม่อมเจ้าภิศเดช รัชณี หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล หม่อมเจ้าบุญทัตสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้านรยรัต สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าจุลเจิมยุคล ยุคล หม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล และหม่อมเจ้าทิฆัมพร ยุคล

สำหรับภัตตาหารที่จัดถวายพระสงฆ์ในวันนี้ ของคาวประกอบด้วยข้าวสวย ไข่ ปลา ปลาร้า ผักต้ม บวบ แดงโม-ปลาแห้ง กุ้งกระเทียม ยำรวมมิตร ปลาเค็ม แกงมัสมั่น ของหวานประกอบด้วย แคนตาลูป ลองกอง ส้มเขียว กล้วยเชื่อม ฝอยทอง แอปเปิ้ล ลิ้นจี่กระป๋อง พักทองแกงบวด กล้วยบวชชี

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๔๓ นาที พระสงฆ์รับพระราชทานฉันเสร็จแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ และพระราชวงศ์เสด็จไปประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพนำมาพักไว้ที่เส้าบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๗ รูป แต่ยังไม่เชิญปลายทั้งสองสอดเชื่อมเข้าด้วยกันเสร็จแล้ว ถวายความเคารพ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน พระสงฆ์ทั้ง ๗ รูปสดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงสายที่ลาดบนอาสน์สงฆ์เข้าที่เดิม และเชิญปลายพระภูษาโยงที่เนื่องจากพระบรมศพพักไว้บนเส้าบัว

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๔๗ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ จากนั้น เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ซึ่งนั่งอยู่ ณ อาสน์สงฆ์ ด้านมุขเหนือทั้ง ๘ รูป ลงบันไดด้านมุขเหนือ และเดินพร้อมพระสงฆ์ซึ่งนั่งอยู่ที่อาสน์สงฆ์ศาลาทิมคคหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๓ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ด้านมุขตะวันออก เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงที่ปักไว้เช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๑ รูปสดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงปักไว้ พระสงฆ์ลงจากพระที่นั่งทางบันไดมุขตะวันออก จากนั้น เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์อีก ๑๒ รูป ซึ่งนั่งอยู่ที่อาสน์สงฆ์ศาลาทิมคคหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเดินขึ้นบันไดมุขตะวันออกแล้วขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ด้านมุขตะวันออก เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงที่ปักไว้เช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๒ รูป สดับปกรณ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พระสงฆ์ลงจากพระที่นั่งทางบันไดมุขตะวันออก เป็นอันเสร็จพิธีการรับพระราชทานฉันทและสดับปกรณ์ของพระสงฆ์ทั้ง ๓๐ รูป

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๕ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙) วัดยานนาวา ผู้ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ด้านมุขตะวันออก และนิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงจุดเทียนคูหนึ่งสี่ เทียนที่หน้าพระราชอาสน์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พระพรหมโมลี ขึ้นนั่งบนธรรมมาสน์ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรมที่หน้าพระราชอาสน์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วเสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ เสร็จแล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงศีล พระพรหมโมลี ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระพรหมโมลี ถวายพระธรรมเทศนา สดับคติกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์



พระพรหมโมลี วัดยานนาวา ถวายศีล



พระสงฆ์ ๔ รูปสวดธรรมคาถา

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๓๓ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าพระแท่นราชบรรจรณ์ประดับมุกพระสวดธรรมคาถา แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๔๑ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงประเคน

จดุปัจจัยไทยธรรมบุษบกัณฑ์เทศน์ถวายพระพรหมโมลี เครื่องบุษบกัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วย รูปเทียนพนมใส่พานมุก แจกกันมุก ๑ คู่ ปักดอกคาร์เนชั่นสีเหลือง ก็มุกใส่ชูดน้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ ปากกา กระเป๋าเอกสาร ๑ ใบ ผ้าห่ม ๑ ผืน เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานดับเทียนดูหนังสือเทศน์และเทียนบุษบกัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ จากนั้นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรถวายพระพรหมโมลี และพระสงฆ์ที่สวดธรรมคาถาทั้ง ๔ รูป แล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์สวดดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปีพาทย์

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๕๒ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะสวดดับปกรณ์เท่าพระชนมพรรษา สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ โดยแบ่งขึ้นเป็น ๖ เที้ยว เที้ยวแรก ๑๕ รูป เที้ยวต่อๆ ไปเที้ยวละ ๑๖ รูป เมื่อพระสงฆ์เที้ยวแรกขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์สวดมาติกา จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้ว ถวายความเคารพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร เสร็จแล้ว ประทับพระราชอาสน์ที่เดิม พระสงฆ์สวดดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงสายที่ลาดบนอาสน์สงฆ์ และแยกการสอดเชื่อมปักไว้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระสงฆ์ทั้ง ๑๕ รูป ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปีพาทย์ เสร็จแล้ว พระสงฆ์เที้ยวต่อๆ ไป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ เจ้าพนักงานลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร โดยทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับเที้ยวแรกเมื่อพระสงฆ์สวดดับปกรณ์จนครบ ๕๕ รูป แล้ว

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๐ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร แล้วเสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ลงบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อเวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๕ นาที

พระธรรมเทศนา

สวดคตติกา

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๕)

วัดยานนาวา

ถวายในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ๕๐ วัน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันพุธที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๒ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรทโต สมมาสมพุทฺธสฺสฯ

คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนติ

นิริยํ ปาปกมฺมิโน

สคฺคํ สุกฺคิโน ยนฺติ

ปริณิพฺพนฺติ อนาสวาทิ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัยนาพระธรรมเทศนาในสวดคตติกา เพื่อฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี โดยอนุรูปแต่พระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญ เนื่องในวาระครบปัญญาสมาจาร ๕๐ วัน พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งสุทิวลาปราสาทนี้ พระราชกุศลที่ทรงพระราชศรัทธาอุทิศสาธุบูชาเพ็ญในวาระนี้ เป็นพระราชกุศลที่ยิ่งใหญ่ สำเร็จมาจากพระกตัญญูกตเวทีคารมอันหนักแน่นในพระราชหฤทัย ด้วยทรงบำเพ็ญให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ ถูกต้องตามคติทางพระพุทธศาสนา

จริงอยู่ ในทางพระพุทธศาสนามีคตาคำสอนอยู่ว่า เมื่อผู้ใดผู้หนึ่งถึงความสิ้นไปแห่งชีวิตคือล่วงลับจากโลกนี้ไปแล้ว ผู้ที่อยู่ข้างหลังควรพยายามบำเพ็ญกุศล แล้วตั้งใจอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ หากว่าผู้ล่วงลับจากโลกนี้ไปได้รับส่วนกุศลนั้นและตั้งใจอนุโมทนา ก็จักสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนาเมกุศล สามารถลดบันดาลให้เสวยสุขในสัมปรายภพยิ่งขึ้นไป

พระธรรมเทศนาที่จะถวายวิสัยนาในวาระนี้ เพื่อให้เหมาะสมกับพระราชกุศลที่ทรงบำเพ็ญอยู่ในปัจจุบัน กับทั้งเป็นการเพิ่มพูนพระราชกุศลส่วนธรรมสวนมัย จะได้อัญเชิญเอาพระพุทธพจน์บทพระบาลีที่แสดงถึงคติของผู้ที่ตายไปมาถวายวิสัยนา ตามวาระพระบาลีที่ยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบทเบื้องต้นว่า **คพฺภเมเก อุปฺปชฺชนติ** เป็นอาทิ ซึ่งมีอรรถวรรณนาดังต่อไปนี้

ธรรมคามมนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ทุกยุคทุกสมัย มักจะมีความสงสัยเกิดขึ้นในใจอยู่เสมอว่า คนเราตายไปแล้วจะเป็นอย่างไร ตายแล้วหายสาบสูญไป หรือว่าจะได้กลับมาเกิดอีก หากว่าได้กลับมาเกิดอีก จะเกิดเป็นคนเหมือนเดิมหรือว่าเกิดเป็นอะไร มีความสงสัยในชีวิตหลังความตายอยู่อย่างนี้รำไป ไม่มีวันหมดสิ้นความสงสัยไปได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะอะไร เพราะว่ายังมีกิเลสชนิดหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่าวิจิจกจากกิเลสฝังติดแน่นอยู่ในดวงใจ ครอบงำที่ยังดัดวิจิจกจากกิเลสไม่ได้ ก็มีความสงสัยอยู่อย่างนี้ตลอดไป เพื่อบรรเทาความสงสัยในกรณีนี้ สมเด็จพระชินสีห์สัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงมีพระมหากรุณาชี้แจงคติความเป็นไปหลังความตาย เป็นใจความว่า ผู้ที่ตายไปแล้ว ย่อมมีคติเป็นไปต่างๆ กัน ตามอำนาจกรรมที่ทำไว้ ซึ่งแบ่งได้ ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

ประเภทที่ ๑ ตายไปแล้ว ได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก มีอรรถอธิบายว่า มนุษย์หญิงชายผู้ใดเป็นผู้มีมนุษยธรรมประจำใจ มนุษยธรรมในที่นี้คืออะไร มนุษยธรรมก็คือปัญญาศีลหรือศีล ๕ นั่นเอง ผู้ใดมีศีล ๕ ผู้นั้นชื่อว่ามียุติธรรม นอกจากมียุติธรรมแล้ว ยังมีจิตฝักใฝ่ในความเป็นมนุษย์ ไม่อยากตายจากโลกมนุษย์ไป หากจำเป็นต้องตาย ก็อยากกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก เมื่อทำบุญทำทานครั้งใดก็ตั้งจิตอธิษฐานใจขอให้ได้เป็นมนุษย์เสมอไป

ผู้ที่มีใจกปรดด้วยมนุษยธรรมนี้ เมื่อถึงคราวจะตายจะเป็นเพราะเหตุว่าเจ็บไข้ได้ป่วยตาย หรือว่าตายด้วยเหตุอื่นใดก็ตาม ก่อนที่จะถึงจุดจิตคือตายลงไปจริง ๆ นั้น ในภพธรรมนั้นกาล คือในกาลที่ผ่านค่าแห่งชีวิตกำลังจะรูดปิดลงรำไร ได้แก่ในขณะที่จะก้าวเข้าไปสู่แดนมฤตยูนั้น พลันคตินิมิตดารมณคือนิมิตที่บ่งบอกถึงคติโลกมนุษย์ ก็จะเกิดผุดขึ้นให้เห็นในขณะนั้นทันที เช่น ให้เห็นเป็นภาพกรรมกรรมมารดา บางทีก็ให้เห็นเป็นบ้านเป็นเมือง หรือสถานที่ต่าง ๆ ในโลกมนุษย์ที่ตนเคยเห็นบ้างและไม่เคยเห็นบ้าง และบางทีก็ให้เห็นเป็นมนุษย์หญิงชายที่ตนเคยรู้จักและไม่เคยรู้จักต่างกวมมือเชื้อเชิญให้ไปอยู่ด้วยกัน

ภาพมหัศจรรย์อันเป็นคตินิมิตดารมณ ซึ่งเกิดจากวิบากกรรมที่เป็นกุศลเหล่านี้ ย่อมปรากฏให้ผู้ที่ตายเห็นทางมโนทวาร ครั้นได้เห็นนิมิตอันดีถูกใจเช่นนี้ ก็จักชื่นชมยินดียึดเอาเป็นอารมณ์ แล้วก็ถึงจุดจิตไปปฏิสนธิใน

กรรมมารดาทันที อยู่ในกรรมมารดาจนเจริญเติบโตครบกำหนดเวลาแล้ว ก็ได้เป็นมนุษย์สมปรารถนา เพราะฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงพระมหากรุณาตรัสบาทพระคาถาที่ ๑ ว่า **กพภเมเก อุปุชฺชนติ** = ผู้ที่ตายไป บางคนได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ดังนี้

ประเภทที่ ๒ ตายไปแล้ว เพราะทำบาปกรรมไว้ จึงต้องไปเกิดในนiryภูมิ มีอรรถาธิบายว่า มนุษย์หญิงชายผู้ใด เป็นผู้มึนใจไม่ตี มีปกติทำบาปอกุศลกรรม และอกุศลกรรมนั้นก็มิพลงหนักหน่วงถึงขั้นก้าวล่วงสำเร็จเป็นอกุศลกรรมบถกรรม ซึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการ คือ ปาณาติปาตอกุศลกรรมบถ ๑ อทินนาทานอกุศลกรรมบถ ๑ กาเมสุมิฉาจารอกุศลกรรมบถ ๑ มุสาวาทอกุศลกรรมบถ ๑ ปิสฺมวาทจาอกุศลกรรมบถ ๑ ผรุสฺวาจาอกุศลกรรมบถ ๑ สัมผัสปลาทอกุศลกรรมบถ ๑ อภิขมาอกุศลกรรมบถ ๑ พยาบาทอกุศลกรรมบถ ๑ มิจฉาทิฏฐิอกุศลกรรมบถ ๑

ในกรณีแห่งมิจฉาทิฏฐินี้ หากจะมีปัญหาว่า มิจฉาทิฏฐิความเห็นผิดจัดเป็นอกุศลกรรมบถทั้งหมดหรือ วิสฺขวาทว่า ทาไมได้ มิจฉาทิฏฐิความเห็นผิดทั่ว ๆ ไป จัดเป็นมิจฉาทิฏฐิสามัญเท่านั้น ส่วนมิจฉาทิฏฐิที่เข้าถึงชั้นอกุศลกรรมบถนั้น ต้องเป็นมิจฉาทิฏฐิสำคัญระดับนัตถิกทิฏฐิ อเหตุกทิฏฐิ และอกิริยทิฏฐิ ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิดในสภาพธรรมที่เป็นจริง เช่น บุญบาปเป็นสภาพธรรมที่มีอยู่จริง แต่บางคนมีทิฏฐิเห็นดิ่งลงไปว่า บุญบาปไม่มี คุณของมารดาบิดาเป็นสภาพธรรมที่มีอยู่จริง แต่บางคนมีทิฏฐิเห็นดิ่งลงไปว่า คุณของมารดาบิดาไม่มี นรกสวรรค์และพระนิพพานเป็นสภาพธรรมที่มีอยู่จริง แต่บางคนมีทิฏฐิเห็นดิ่งลงไปว่า นรกสวรรค์และพระนิพพานมีที่โหนกัน ความเห็นผิดสำคัญหนักหนาระดับนี้ จึงจะเป็นมิจฉาทิฏฐิอกุศลกรรมบถ

ผู้ที่ทำบาปกรรมถึงชั้นอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการนี้ แม้แต่ประการใดประการหนึ่ง เมื่อถึงคราวตายก่อนที่จะถึงจุดจิตตายลงไปจริง ๆ นั้น ในมรณาสันกาล คือในกาลที่มานดำแห่งชีวิตกำลังจะรูดปิดลงรำไร โดยนัยมือของพญามัจจุราชนั้น พลันคตินิมิตตารมณ์ที่ไม่ดี คือ นิมิตที่บ่งบอกถึงคติ นiryภูมิ ก็จะเกิดเป็นภาพให้เห็นในขณะนั้นทันที เช่น ให้เห็นเป็นลานกว้างทั่วบริเวณเต็มไปด้วยสีแดงแห่งแสงไฟคล้ายทะเลเพลิง บางทีก็ให้เห็นเป็นสัตว์ร้ายร้ายสกปรก กำลังถูกขุนนรกนายนiryบาลลงโทษด้วยความโหดร้าย และบางทีก็ให้เห็นเป็นเหล่ายมทูตทั้งหลายล้วนแต่ใหญ่โตล่ำสัน มีสีหน้าดุคั้นจะพากันมาจูดกระชากไป ถ้าส่งเสียงร้องออกมาได้ในขณะนั้น ก็จะร้องเอะอะโวยวายให้คนทั้งหลายช่วย แล้วก็เงียบเสียงไปโดยพลัน

ภาพมหัศจรรย์อันเป็นคตินิมิตตารมณ์ ซึ่งเกิดจากวิบากกรรมที่เป็นอกุศลเหล่านี้ ย่อมปรากฏให้ผู้ที่ตายเห็นทางมโนทวาร ครั้นได้เห็นนิมิตที่ไม่ดีเช่นนั้น ก็จะมีใจเศร้าหมองซุ่มมัวเต็มไปด้วยความทวาทกลัวสุดชีวิต แล้วก็ถึงจุดจิตตายไปเกิดในนiryภูมิตทันที เพราะฉะนั้น องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงมีพระมหากรุณาตรัสบาทพระคาถาที่ ๒ ว่า **นिरยํ ปापกम्मिโน** = ผู้ที่ตายไป เพราะทำบาปกรรมไว้ จึงต้องไปเกิดในนiryภูมิ ดังนี้

ประเภทที่ ๓ ตายไปแล้ว เพราะทำบุญไว้ จึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ มีอรรถาธิบายว่า มนุษย์หญิงชายผู้ใด เป็นผู้มึนใจงามกอบประด้วยเทวธรรมประจำใจ คือมีหิริความละอายต่อบาป โอตตป้ปะความกลัวต่อบาป พยายามทำแต่คุณงามความดี ประกอบการอันเป็นบุญกุศลอยู่เสมอ ทั้งมีใจฝึกฝนในสุคติโลกสวรรค์ ทำบุญทำทานครั้งใด ก็ตั้งจิตอธิษฐานด้วยใจว่า เมื่อตายไปแล้ว ขอให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ผู้ที่มีใจตั้งมั่นอยู่ในเทวธรรมนี้ เมื่อถึงคราวที่จะตาย ก่อนจะถึงจุดจิตตายลงไปจริง ๆ นั้น พลันคตินิมิตตารมณ์ที่ดี ก็จะบังเกิดขึ้นในมรณาสันกาลทันที เช่น ให้เห็นเป็นภาพทิพย์วิมาน เป็นปราสาทราชมณเฑียรอันเป็นที่พิภยซึ่งไม่มีปรากฏในโลกมนุษย์ บางทีก็ให้เห็นเป็นสิริไสยาสน์ที่นอนอันสวยงามวิจิตร ประดิษฐานอยู่ในปราสาทวิมาน และบางทีก็ให้เห็นเป็นเทวดาขาวฟ้า ล้วนประดับประดาด้วยทิพพารณ์อันวิจิตรตระการ พากันมาพุดจาซักชวนให้ไปอยู่ด้วยกัน

ภาพมหัศจรรย์อันเป็นคตินิมิตตารมณ์ ซึ่งเกิดจากวิบากกรรมที่เป็นกุศลเหล่านี้ ย่อมปรากฏแก่ผู้ที่ใกล้จะตายในมโนทวารคือทางใจ ทำให้ผู้มีบุญนั้น เกิดความยินดีปรีดีโสมนัสผ่องใส ยึดเอาคตินิมิตนั้นไว้เป็นอารมณ์ แล้วก็

ถึงจุดจิตไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงตรัสบาทพระคาถาที่ ๓ ว่า **สุคติสุคติโน ынติ** = คนที่ตายไปแล้ว เพราะทำความดีไว้ จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ ดังนี้

ประเภทที่ ๔ คือ ผู้ที่ไม่มีอาสวกิเลส เมื่อถึงอายุขัยก็จักดับขันธเข้าสู่ปรินิพพานไป มีอรรถาธิบายว่า ท่านผู้ใดมีวาสนาบารมี สมควรที่จะได้บรรลุมรรคผลนิพพานในชาตินี้ ท่านผู้นั้นจึงมีจิตใจฝักใฝ่ในการภาวนา อุตสาหะบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน สามารถนั่งวิปัสสนาให้เกิดขึ้นในสันดานตามลำดับ นับตั้งแต่นามรูปปริเฉทญาณ ปัจจัย-ปริศคทญาณเรื่อยไป จนถึงมรรคญาณผลญาณ ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา แล้วก็บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานต่อไป จนได้สำเร็จเป็นพระสกิทาคามีอริยบุคคล พระอนาคามีอริยบุคคล และในที่สุดได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์อริยบุคคล เมื่อได้สำเร็จเป็นอรหันต์บุคคลแล้ว ก็ได้นามว่า **อนาสวา** คือ พระอรหันต์อริยบุคคล ผู้ปราศจากอาสวกิเลส เมื่อถึงอายุขัยแล้ว ท่านก็จะดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพาน อันเป็นบรมสุขชั่ววันรันดร ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป เพราะฉะนั้น องค์สมเด็จพระจอมไตรโลกนาถเจ้า จึงทรงมีพระมหากฤษฎาตรัสบาทพระคาถาที่ ๔ ว่า **ปรินิพุนติ อนาสวา** = พระอรหันต์ผู้ปราศจากอาสวะ เมื่อถึงอายุขัย ก็ดับขันธเข้าสู่ปรินิพพาน

สรุปความว่า คติความเป็นไปของชีวิตหลังความตายของผู้ที่ตายไปแล้ว ย่อมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ ตายไปแล้ว บางคนได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ประเภทที่ ๒ ตายไปแล้ว เพราะทำบาปกรรมไว้ จำต้องไปเกิดในนิริยภูมิ ประเภทที่ ๓ ตายไปแล้ว เพราะทำบุญไว้ จึงได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ประเภทที่ ๔ ท่านที่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ปราศจากอาสวะ เมื่อถึงอายุขัย ก็ดับขันธเข้าสู่พระปรินิพพานอันเป็นบรมสุขชั่ววันรันดร ซึ่งมีเนื้อความตามนัยที่รับพระราชทานถวายวิสัชนามา

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงมีพระทัยฝักใฝ่ในการบำเพ็ญกุศลกรรมมาเป็นเวลาช้านาน บรรดาพระกุศลที่ทรงบำเพ็ญไว้มีมากมายสุดพรรณนา ขออำนาจพระกุศลกรรมที่ทรงบำเพ็ญนั้น กับทั้งอำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทรงบำเพ็ญอุทิศถวายให้เป็นปัตตานโมทนาบุญคุณนี้ จงบันดาลให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้สวดยทิพย์สมบัติเป็นสุขยิ่งขึ้นไปในสุคติโลกสวรรค์ สมตามพระเมโนปถิธาน

รับพระราชทานถวายพระธรรมเทศนา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี ขอยุติลงด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

การบำเพ็ญกุศล (พิธีงเด็ก) ถวายพระบรมศพ

คณะสงฆ์จีนนิกาย พร้อมทั้งวัดทุกวัดในสังกัดคณะสงฆ์จีนนิกายทั่วประเทศ พุทธบริษัทชาวไทยเชื้อสายจีน มูลนิธิ สมาคมจีนต่าง ๆ รวมทั้งหนังสือพิมพ์รายวันจีน และคณะสงฆ์อนัมนิกาย ร่วมเป็นเจ้าภาพ ประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล (พิธีงเด็ก) ถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามแบบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละเชื้อชาติ เพื่อเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดี ความกตัญญูกตเวทิตาในพระกรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พิธีงเด็ก เป็นพิธีตามคติพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในการประกอบปัดตีทานกุศล คือ การอุทิศกุศลบุญถวายแด่ดวงพระวิญญาณ เพื่อเพิ่มพูนทิพย์สุขในแดนสุชาวดีพุทธเกษตร โดยมีประวัติอ้างอิงตามพระสูตรที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฝ่ายมหายานซึ่งพระบูรพาจารย์ได้อบรมสั่งสอนสืบต่อกันมา โดยนิยมเรียกนามพิธีในศัพท์

ภาษาจีนว่า “กวงเด็ก”

“กวง” คือการกระทำ หรือภาษาสันสกฤตเรียกว่า สมยกรมานค หมายถึง การกระทำอันก่อให้เกิดประโยชน์ทางกายและวาจา หรืออีกนัยหนึ่งแปลว่า การกระทำที่เกิดบุญ

“เด็ก” คือบุญ หรือภาษาสันสกฤตเรียกว่า กุศล หมายถึงการน้อมจิตใจให้เป็นกุศล หรือการอนุโมทนาส่วนบุญที่ได้บำเพ็ญ หรือกำลังบำเพ็ญอยู่

รวมความแล้ว “กวงเด็ก” จึงหมายถึง การกระทำที่เกิดบุญกุศลตรงกับคติของทางโลกว่า เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีแก่บุคคลผู้มีพระคุณ อาทิ พระมหากษัตริย์ บิดามารดา ครูอาจารย์ ซึ่งเป็นกิจที่มนุษย์พึงกระทำ เรียกว่า มนุษยธรรมหรืออีกความหมายหนึ่งว่า กวงเด็ก เป็นพิธีทำบุญอุทิศแก่ผู้ตายตามประเพณีนิยมทางพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีการสวดและเผากระดาษที่ทำเป็นรูปต่าง ๆ มีบ้านเรือนคนใช้ เป็นต้น ด้วยความเชื่อว่าจะสามารถเพิ่มพูนทิพยสุขแก่ดวงวิญญาณในแดนสุขาวดีพุทธเกษตร

พิธีกวงเด็กถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้มีการจัดมณฑลพิธี โดยจัดโต๊ะบูชาหลายตัวประกอบกันเป็นมณฑลพิธี แยกจัดภาพพระปฏิมา ภาพพระโพธิสัตว์ หรือพระอรหันต์ และเทพธรรมบาลองค์ต่าง ๆ ไว้ตามโต๊ะบูชาแต่ละโต๊ะตามลำดับ ดังนี้

๑. โต๊ะบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ตั้งอยู่ชั้นสูงสุด ด้านในประดิษฐานภาพพระปฏิมาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ พระองค์ คือ พระศากยมุนีพุทธเจ้า (กลาง) พระอมิตาภะพุทธเจ้า (ขวา) และพระโฆษาชยคุรุพุทธเจ้า (ซ้าย) พร้อมเครื่องบูชา ในการประดิษฐานภาพพระปฏิมาทั้ง ๓ ภาพนั้น หมายความว่า ตรีภพแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือพระธรรมกาย (พระธรรม) พระสัมโภคกาย (กายอันเป็นทิพย์) พระนิรมลกาย (กายอันเปลี่ยนแปลง) หรือหมายถึง คุณแห่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ ประการ คือพระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ พระบริสุทธิคุณ

๒. โต๊ะบูชาพระมหาโพธิสัตว์ ๔ พระองค์

คือ พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์ พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์ พระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์ และพระกษิติครรภมหาโพธิสัตว์ โดยโต๊ะบูชาพระมหาโพธิสัตว์จะตั้งภาพพระปฏิมาประดิษฐานเป็นคู่ขนานข้างโต๊ะบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งโต๊ะบูชาพระมหาโพธิสัตว์ทั้ง ๔ พระองค์นี้ หมายถึง พระบารมีอันยิ่งใหญ่ ๔ ประการแห่งพระมหาโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้ซึ่งจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตพระบารมีทั้ง ๔ ประการนี้คือ

พระมัญชุศรีมหาโพธิสัตว์

เป็นองค์แทนพระปัญญาบารมี หมายถึงพระปัญญาแห่งพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายอันเป็นเครื่องนำสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ ประดุจราชสีห์เป็นหัวหน้าแห่งสัตว์ทั้งปวง

พระสมันตภัทรมหาโพธิสัตว์

เป็นองค์แทนพระพละบารมี หมายถึงพระพละบารมีอันเกิดแต่พระจริยาถือปฏิบัติแห่งพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นกำลังอันวิเศษ ที่ผลักดันสรรพสัตว์ให้ถึงพระนิพพานประดุจพญาช้างผู้มีพละกำลังเป็นเลิศกว่าสัตว์ทั้งปวง

พระอวโลกิเตศวรมหาโพธิสัตว์

เป็นองค์แทนพระกรุณาบารมีแห่งพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย พระอวโลกิเตศวรทรงเป็นพระมหาโพธิสัตว์ผู้กรุณาเกื้อกูลสรรพสัตว์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ พระกรุณาคุณแห่งพระองค์กว้างใหญ่ไพศาลอย่างหาที่สุดไม่ได้

พระกษัตริย์ครุฑมหาโพธิสัตว์

เป็นองค์แทนพระปณิธานบารมีแห่งปวงพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย องค์กษัตริย์ครุฑเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งมหาปณิธานอันยิ่งใหญ่ โดยทรงตราครุฑำพระองค์เพื่อโปรดสรรพสัตว์ในนรกภูมิ ให้หลุดพ้นท่วงทุกข์อย่างไม่จำกัดจำนวนและการที่สิ้นสุด

พระคุณแห่งพระมหาโพธิสัตว์ทั้ง ๔ พระองค์นี้ เป็นเสมือนที่พึ่งอันยิ่งใหญ่แก่ชาวโลก ดังนั้น ในมณฑลพิธีนี้จึงอัญเชิญพระมหาโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายมาสถิตเป็นสักขีพยานด้วย

๓. โต๊ะบูชาพระเวทโพธิสัตว์ และพระสังฆารามบาลโพธิสัตว์

ทั้งสองพระองค์ทรงเป็นเทวโพธิสัตว์ ผู้ทรงไว้ซึ่งหน้าที่ในการรักษาพระพุทธศาสนา และผดุงไว้ซึ่งสันติภาพทั้งปวงในโลก

๔. โต๊ะบูชานิรยบตี

คือเจ้าแห่งขุมนรก ทั้ง ๑๐ ขุม ทรงเป็นเทวโพธิสัตว์ผู้ทำหน้าที่ดูแลสรรพสัตว์ในนรกภูมิ โต๊ะบูชาทั้ง ๔ ประเภทนี้จะจัดเรียงลดหลั่นกัน พร้อมทั้งประดับด้วยเครื่องบูชาประทีปโคมไฟ เครื่องหอมต่าง ๆ

กลางมณฑลพิธีต่อจากโต๊ะบูชา ตั้งม้าชาสูงสลักลายปิดทองปู้ผ้าเยียรบันทอดเครื่องทองน้อย พระแท่นทรงกราบบนพรมน้ำเงิน ลาดสุกษณี และถ่งพวง (ฉลองพระองค์สีชมพูสวมไว้กับรูปกระดาด) สำหรับอัญเชิญดวงพระวิญญาณมาสถิตในขณะทำพิธี ประดิษฐานด้านขวาของพระแท่นทรงกราบ

มณฑลพิธีด้านตะวันตก ตั้งโต๊ะเครื่องดนตรีจีนประกอบด้วย กลอง ปี่ ขิม ซอหน้าฮู้ ซลู่ ซอด้วง

คณะสงฆ์จีนนิกายบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

คณะสงฆ์จีนนิกาย พร้อมทั้งวัดทุกวัดในสังกัดคณะสงฆ์จีนนิกายทั่วประเทศและพุทธบริษัทชาวไทยเชื้อสายจีน ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บำเพ็ญกุศลพิธีกึ่งเด็กถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในวันจันทร์ที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๐ นาฬิกา ถึง ๒๐ นาฬิกา ๔๐ นาที ซึ่งเป็นพิธีกึ่งเด็กที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการบำเพ็ญกุศล (พิธีกึ่งเด็ก)

น้อมเกล้าฯ อุทิศถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ของคณะสงฆ์จีนนิกายทั่วประเทศ

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๘

เวลา ๑๐.๐๐ น. คณะสงฆ์จีนนิกายสวดพระพุทธมนต์ เปิดมณฑลพิธีโดยอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และทวยเทพ เสด็จมาประทับรับการถวายสักการะบูชา

เวลา ๑๐.๑๕ น. พิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณเสด็จฯ เข้าสู่มณฑลพิธีเพื่อสดับพระพุทธมนต์

- เวลา ๑๐.๓๐ น. คณะสงฆ์จีนนิกายสวดพระพุทธมนต์ถวายเป็นพุทธบูชา
- เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล
- เวลา ๑๓.๐๐ น. พิธีสรงน้ำดวงพระวิญญาณ เพื่อเพิ่มพูนทิพยสุขทิพยสมบัติ ในพุทธเกษตรแดนสุขาวดี
- เวลา ๑๔.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จเป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีข้ามสะพานโอมสงสาร เพื่อนำดวงพระวิญญาณเสด็จสู่สรวงสวรรค์
- เวลา ๑๕.๐๐ น. พิธีลอยกระทงและปล่อยนกปล่อยปลา
- เวลา ๑๘.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์เป็นองค์ประธานในการประกอบพิธีโยคะตันตระ (ทิ้งกระจาด) เป็นการเจริญเมตตาธรรมที่มีผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ไพศาลเพื่อน้อมเกล้าฯ อุทิศเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมบพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จสู่สรวงสวรรค์ ตลอดจนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย
- เวลา ๒๐.๐๐ น. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ในการประกอบพิธีถวายผ้าบังสุกุลพระสงฆ์จีนนิกาย ๑๐ รูป สดับปกรณ์

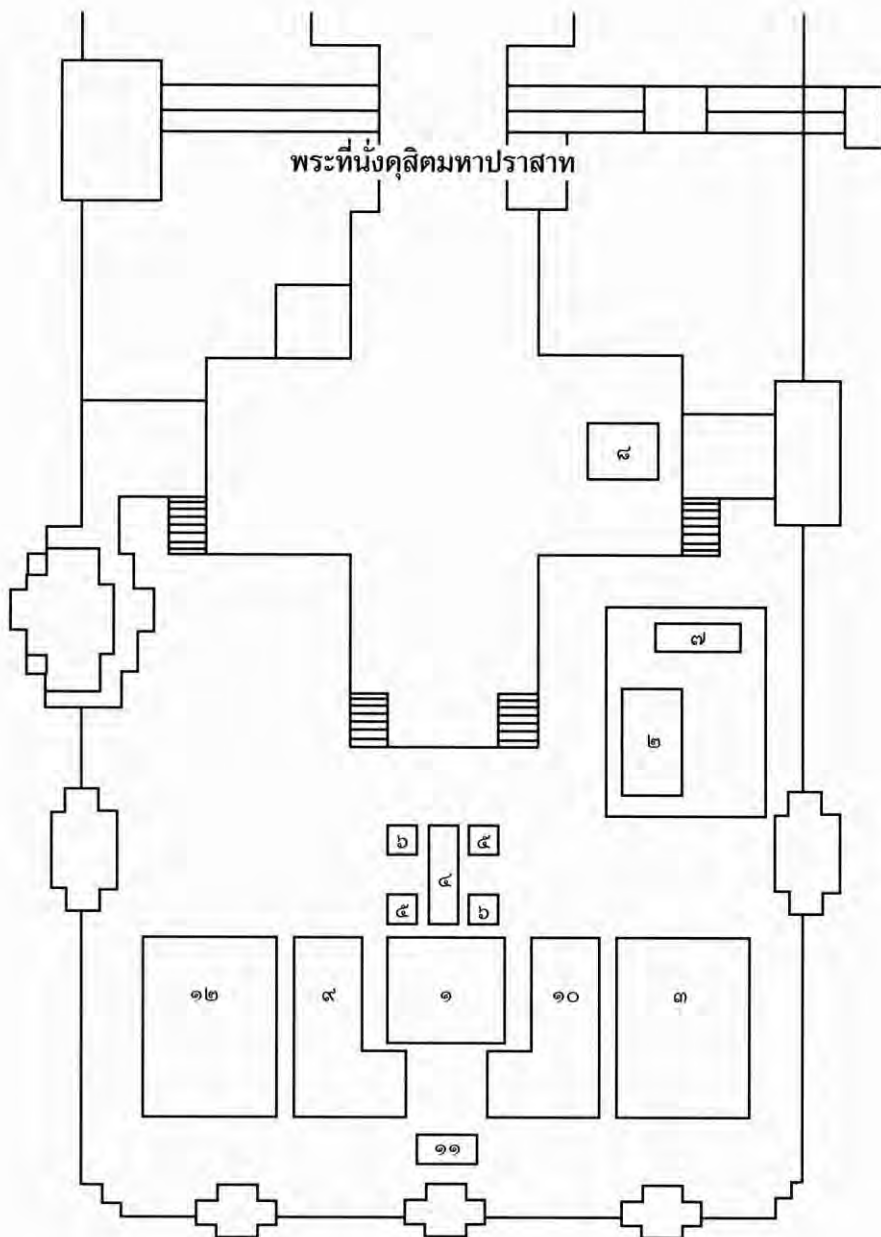
ครั้น ณ วันพิธี คณะผู้จัดพิธีกึ่งเด็กเตรียมการตั้งเตาไว้พร้อมที่ลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งปะรำ ๓ หลัง ปะรำหลังที่ ๑ เป็นปะรำพิธีกึ่งเด็ก ตั้งระหว่างศาลาทิมคคหลังตะวันออกและตะวันตก ตั้งโต๊ะบูชาประดิษฐานกรอบรูปพระพุทธเจ้า ๓ องค์ คือ พระศากยมุนีพุทธเจ้า พระอมิตาภะพุทธเจ้า พระโฆษาชยคุรุพุทธเจ้า ๑ โต๊ะ กรอบรูปพระโพธิสัตว์ ๔ องค์ ๔ โต๊ะ และกรอบรูปพระอรหันต์ ๑๘ องค์ ๒ โต๊ะ ด้านหลังโต๊ะบูชา แขนงฉาก รูปพระพุทธเจ้า ๓ องค์ ๓ ภาพ และฉากบริวารบริวาร เจ้าแห่งขุมทรัพย์ทั้ง ๑๐ ขุม ๔ ภาพ หน้าโต๊ะบูชาตั้งโต๊ะชาสูงสลักลายปิดทองทอเครื่องทองน้อย พร้อมพระแท่นทรงกราบ และตั้งถ่วงพวงหรือรูปกระดาศที่สวมฉลองพระองค์ สีมพู่ซึ่งเคยทรงใช้แล้ว โดยอัญเชิญดวงพระวิญญาณมาสถิตในฉลองพระองค์ในขณะที่ทำพิธี ศาลาทิมคคหลังตะวันออกตั้งพระเก้าอี้ สำหรับสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี และตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการในพระองค์และผู้ตามเสด็จ ศาลาทิมคคหลังตะวันตกตั้งปะรำหลังที่ ๒ สำหรับคณะกรรมการจากสมาคมต่างๆ ของชาวจีนทั่วประเทศ และบรรพชิตจีน ๘๕ รูป พักรอกร่อนทำพิธี ปะรำหลังที่ ๓ ด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทวางเครื่องกระดาศสำหรับเผา และสิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคที่จะนำมาทำบุญทั้งทานในพิธีทิ้งกระจาด

เครื่องกระดาศสำหรับเผา ประกอบด้วย พระตำหนักวงษ์สระปทุมจำลองพร้อมเครื่องเรือน เครื่องใช้ อาทิ รถยนต์ เรือ เฮลิคอปเตอร์ ลานเปตอง ซึ่งเป็นกีฬาที่โปรดทรงเป็นประจำ บริเวณรอบอาคารเป็นสนามหญ้าและสวนดอกไม้ พร้อมนางพระกำนัลและมหาดเล็ก ด้านหน้ามีกระถางต้นไม้ขนาดใหญ่ และหีบบรรจุฉลองพระองค์ และเครื่องประดับ ด้านข้างพระตำหนักวงษ์สระปทุมมีรถเบนซ์สีขาว และเครื่องบินพระที่นั่ง

นอกจากนี้ เจ้าพนักงานได้จัดเครื่องทองน้อย ๑ เครื่อง วางหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ จัดพระสุพรรณภาชน์พร้อมด้วยเครื่องเสวยคาวหวาน ไปปฏิบัติในการพิธีสังเวศ จัดขันสาคร ๒ ขัน ไปตั้งในการพิธีข้ามสะพาน จัดเตรียมที่สำหรับเผากระดาศเงิน กระดาศทอง ม้ายมทูต ในระหว่างกระทำพิธีกึ่งเด็กตั้งห้องสงฆ์ หน้ามณฑลพิธีกึ่งเด็ก เตรียมสถานที่และอุปกรณ์สำหรับเผาเครื่องกระดาศบริเวณหน้าประตูศรีสุนทรด้านนอกไว้พร้อม

แผนผังพิธีงตึกของคณะสงฆ์จันนิกายและคณะสงฆ์อนันนิกาย

- | | |
|---|---|
| ๑. ปะรำพิธีงตึก | ๗. โต๊ะประดิษฐานรูปพญายมและเครื่องทังกระจาด |
| ๒. เครื่องกระดาศสำหรับเผา | ๘. พระโกศพระบรมศพ |
| ๓. คณะกรรมการ | ๙. ประธานในพิธี |
| ๔. สะพานจำลอง | ๑๐. บรรพชิต |
| ๕. โต๊ะเจ้าหัวสะพานและโต๊ะเจ้าท้ายสะพาน | ๑๑. วงดนตรี |
| ๖. ชั้นสาคร | ๑๒. ผู้มาร่วมพิธี |



วันจันทร์ที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

ครั้นใกล้เวลาพิธีสวดพระพุทธมนต์เปิดมณฑลพิธีกิ่งเด็ก บรรพชิตจีน ๑๕ รูป เข้าประจำที่ ณ มณฑลพิธี มีพระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เย็นเด็ก) เจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย วัดโพธิ์แมนคุณาราม เป็นประธาน พระคณาจารย์จีนธรรมวิริยาจารย์ (เย็นเขียว) รองเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย เจ้าอาวาสวัดมังกรกมลาวาส พระอาจารย์จีนวินยานุภกร (เย็นจู่) ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย วัดบำเพ็ญจีนพรต หลวงจีนธรรมรสจินศาสนา (เย็นอ้อ) ปลัดซ้ายสงฆ์จีนนิกาย วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนธรรมนันท์จีนประพัทธ์ (เย็นเฮ้า) รองปลัดซ้ายสงฆ์จีนนิกาย วัดฉือฉาง จังหวัดสงขลา หลวงจีนเสี่ยเหลียง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนธรรมรักษ์จีนประจิด (เย็นเกา) ผู้ช่วยปลัดซ้ายสงฆ์จีนนิกาย วัดโพธิ์ทศदारาม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี่ยกวง วัดมังกรกมลาวาส หลวงจีนเย็นอ้อ วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยฮ้าง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนสมุห์ (เย็นบุง) วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเย็นม้วย วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนใบฎีกา (เย็นจี่) วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนสังฆรักษ์ (เย็นซิม) วัดเทพพุทธาราม จังหวัดชลบุรี และหลวงจีนเย็นจู่ วัดจีนประชาสโมสร จังหวัดฉะเชิงเทรา

เวลา ๑๐ นาฬิกา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จมาเป็นองค์ประธานในพิธี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย ณ ปะรำพิธี แล้วเสด็จไปประทับพระเก้าอี้ ณ ศาลาทิมคดหลัง ตะวันออก จากนั้น บรรพชิตจีน ๑๕ รูป สวดพระพุทธมนต์เสกปริมนทลที่บูชาให้สะอาด โดยประพรมน้ำพระพุทธมนต์โดยรอบมณฑลพิธี เสร็จแล้วประธานสงฆ์อ่านประกาศชุมนุมเทวดาที่หน้าโต๊ะบูชา เพื่ออธิษฐานน้อมอัญเชิญมาเป็นทิพยพยานในการประกอบพิธีกิ่งเด็กถวายเป็นพระราชกุศลในครั้งนี้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที เมื่อพระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ อ่านคำประกาศอธิษฐานแล้วบรรจุกำประกาศซึ่งมีพระนามและรายนามผู้อุทิศถวายพระราชกุศลครั้งนี้ลงในเทวดาทรงม้า (ทำจากกระดาษ) โดยรูปเทวดานั้นเปรียบเสมือนเป็นผู้นำคำประกาศ ตลอดจนคำอธิษฐานไปสู่สรวงสวรรค์ จากนั้น หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล เชิญเทวดาทรงม้าทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงอธิษฐานแล้วเชิญไปเผาในถังอะลูมิเนียมขนาดใหญ่หน้าปะรำพระสงฆ์

บรรพชิตจีนทั้ง ๑๕ รูป ขึ้นไปทำพิธีสวดประกาศอัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โดยมีหม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล เชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้าวัฒนา นุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ทรงเชิญถ่วงฟวงตามขึ้นไปตั้งหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จตามกระบวนขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือไปประทับพระเก้าอี้ ณ มุขตะวันออก จากนั้น สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จไปทรงตั้งพระกระยาหารสังเวทถวายพระบรมศพ แล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม บรรพชิตจีนสวดประกาศอัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ มาสถิตในฉลองพระองค์สีชมพูซึ่งเคยทรงใช้แล้วที่สวมไว้กับรูปกระดาดหรือถ่วงฟวง จากนั้น บรรพชิตจีนสวดพิธีพรมน้ำพระพุทธมนต์และสวดสังเวทพระกระยาหาร พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตรประพรมน้ำพระพุทธมนต์ที่แทนประดิษฐานพระโกศพระบรมศพ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๕ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จมาประทับ ณ ปะรำพิธี บรรพชิตจีนเดินนำดวงพระวิญญาณลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมายังปะรำพิธี โดยมีหม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล เชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้าวัฒนา นุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ทรงอัญเชิญถ่วงฟวง ซึ่งบัดนี้ถือว่าเป็นที่สถิตดวงพระวิญญาณแล้ว ตามมาตั้งไว้หน้าโต๊ะบูชา

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๐ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรง

อธิษฐานถวายน้ำชา ผลไม้ ประกอบด้วยส้มโอ สองกอง องุ่น กล้วยหอมเขียว และดอกไม้ แล้วเสด็จไปประทับพระ
เก้าอี้ที่เดิม บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์ถวายพุทธบูชา^๑

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จขึ้น
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือ ประทับพระเก้าอี้ บรรพชิตจีนที่สวดพระพุทธมนต์ ๑๕
รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่อรับพระราชทานฉันทาคารเพล บรรพชิตจีน
นอกนั้นรับพระราชทานฉันทาคารภายในอาคารวิทยาลัยในวังชาย

ภัตตาหารในพิธีถวายภัตตาหารเพล เป็นภัตตาหารเจเพื่อเพิ่มพูนพระกุศลแห่งดวงพระวิญญาณในดุสิตภพ
ประกอบด้วย สลัดผัก ต้มยำ กระเพาะปลา ผักปลักรวม ผักสะตอเห็ดหอม ปอเปี๊ยะทอด ผักเห็ดเป่าฮื้อ ต้มจืด
และข้าวสวย ภัตตาหารหวาน ประกอบด้วย หมี่แต้จิวลอยแก้ว ข้าวเหนียวเผือก (โอนี่) มะพร้าวคั่วแช่เย็น ผลไม้
เมืองจีน ลิ้นจี่กระป๋อง ถั่วตัด ขนมกล้วย ขนมมันสำปะหลัง ขนมฟักทอง

พระบรมวงศานุวงศ์ทรงพระเคนภัตตาหารถวายบรรพชิตจีนทั้ง ๑๕ รูปแล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น
เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉันทาคารตามลำดับดังนี้ หม่อมเจ้าวัฒนาวัฒน์ วัฒนวงศ์ หม่อมเจ้า
บุญศักดิ์สวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล หม่อมราชวงศ์คึกคักดา
ดิศกุล และหม่อมราชวงศ์ประเดิมสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์

ขณะที่บรรพชิตจีนฉันทาคาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนขึ้นถวายบังคมพระบรมศพเป็น
ระยะ ๆ โดยขึ้นทางบันไดด้านทิศตะวันออก และลงทางบันไดด้านทิศตะวันตกของมุขเหนือ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๐ นาที บรรพชิตจีนรับพระราชทานฉันทาคารเสร็จแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ที่ปฏิบัติพระ
สงฆ์กลับไปประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะออกไป สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬา-
ภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ทรงหลังทักษิณทก บรรพชิตจีนถวายอนุโมทนา จบ ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๕ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จไป
ทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบถวายสักการะพระบรมศพ ถวายความเคารพ
พระราชอาสน์แล้วเสด็จกลับ

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๓๐ นาที เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งสำหรับพิธีสงฆ์น้ำดวงพระวิญญาณในเวลา ๑๓
นาฬิกา โดยจัดตั้งโต๊ะบูชาสำหรับบรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์ที่หน้าโต๊ะหมู่บูชา หัวโต๊ะตั้งถ่วงดวงพระวิญ-
ญาณ ห้ายโต๊ะตั้งโต๊ะสูงสลักลายปิดทองสำหรับวางเครื่องทองน้อย ถัดโต๊ะบรรพชิตจีนออกมาตั้งหอสงฆ์

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๑๐ นาที ดนตรีจีนบรรเลง เริ่มพิธีสงฆ์น้ำดวงพระวิญญาณ

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๑๕ นาที นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย
กราบ บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์เพื่อให้बारมีแห่งพระรัตนตรัยและองค์พระโพธิสัตว์เจ้า เป็นพาหนะนำทางให้
ดวงพระวิญญาณเข้าสู่หอสงฆ์ รับน้ำพระพุทธมนต์ผ่องแผ้วเบิกบาน สิ้นกัณฑ์พระฤทธานุภาพในพระราชภารกิจและ
พสกนิกรทั้งมวล พร้อมทั้งจะสดับพระธรรมในพิธีเสด็จฯ ข้ามสะพานโอมสงสารสู่แดนสุขาวดีพุทธเกษตร

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๒๐ นาที เจ้าพนักงานนำนกกิ่งสาส์นไปเผาที่ถ้ำอะลูมิเนียมบริเวณหน้าปะรำบรรพชิตจีน

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๓๐ นาที ประธานสงฆ์เชิญดวงพระวิญญาณมาถือไว้ในมือเพื่อฟังบรรพชิตจีนสวดพระ

^๑พิธีถวายพุทธบูชา คือการที่พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์นำประธานในพิธีฝ่ายคฤหัสถ์ มีเครื่องอามิสบูชา ประกอบด้วย น้ำ ข้าว
เครื่องกระยาหารต่าง ๆ และผลไม้ ๕ ชนิด ถวายแด่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ทั้งหลายซึ่งอานุภาพแห่งการถวาย
พุทธบูชา นี้ จักเป็นพระราชกุศลอุทิศถวายแด่ดวงพระวิญญาณต่อไป.

พุทธมนต์อัญเชิญดวงพระวิญญาณสู่หอสงฆ์ เจ้าพนักงานนำห่อเครื่องใช้ส่วนพระองค์ไปเผา นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เชิญเครื่องทองน้อยเข้าสู่หอสงฆ์ เจ้าพนักงานรับดวงพระวิญญาณจากประธานสงฆ์ไปประดิษฐานที่เดิม

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๐ นาที นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เชิญเครื่องทองน้อยจากหอสงฆ์ไปตั้ง ณ โต๊ะที่เดิม เพื่อทรงขอขมาพระรัตนตรัย บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์ จบ ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมด้วยดวงพระวิญญาณ

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ จากนั้น ทั้งสองพระองค์ทรงสวมชุดกระสอบป่อเพื่อทรงร่วมพิธีกับเด็ก

ขณะนั้น ณ มณฑลพิธีกับเด็กเจ้าหน้าที่ยกสะพานโอมสงสารมาตั้งที่บริเวณหน้ามณฑลพิธีลักษณะเป็นสะพานเดียวสี่เหลี่ยมวางชั้นสาคร์ที่หัวสะพาน ท้ายสะพานเพื่อโปรยเงินอุทิศให้ทานแก่ดวงพระวิญญาณ และวางเครื่องเช่นสังเวทย์ที่หัวสะพาน ท้ายสะพาน เพื่อเป็นการไหว้เจ้าสะพานก่อนที่จะทำพิธีข้ามสะพาน

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๗ นาที บรรพชิตจีน ๒๑ รูป สวดนำเสด็จฯ ดวงพระวิญญาณลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯตามดวงพระวิญญาณลงมายังประรำพิธีทรงพระดำเนินรอบสะพาน ๑ รอบโดยมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา ตามเสด็จฯ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพาร ในระหว่างที่บรรพชิตจีนสวดนำดวงพระวิญญาณเดินเวียนรอบสะพานนั้นได้ประพรมน้ำพระพุทธมนต์เบิกทางเพื่อนำดวงพระวิญญาณพร้อมพระประยูรญาติผู้ติดตามส่งเสด็จฯ ดวงพระวิญญาณสู่สะพานโอมสงสาร เป็นการแสดงพระกตเวทิตาสงพระเดชพระคุณหลังจากที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์แก่อุทิศต่อพสกนิกรนานัปการ เพื่อเสด็จฯ ไปเสวยทิพย์สุข ณ แดนพุทธเกษตร โดยสงบสันติตลอดไป

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๒๐ นาที เจ้าหน้าที่ถวายเครื่องเช่นไหว้เจ้าสะพาน บรรพชิตจีน ๒๑ รูปสวด เดินนำข้ามสะพานเวียนไปทางขวา ๓ รอบโดยมีหม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล เป็นผู้เชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้าวัฒนาวัฒน์ วัฒนวงศ์ ทรงเป็นผู้อัญเชิญดวงพระวิญญาณ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และพระบรมวงศานุวงศ์ ตามเสด็จฯ หลังจากเดินเวียนขวาเสร็จ ๓ รอบเป็นการอัญเชิญดวงพระวิญญาณไปยังพระพุทธเจ้าแล้ว เดินเวียนซ้ายอีก ๓ รอบ เป็นการอัญเชิญดวงพระวิญญาณไปสถิตยังสรวงสวรรค์พร้อมทั้งทรงโปรยทานลงในชั้นสาคร์ จากนั้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ประทับ ณ ศาลาทิมคดหลังตะวันออก

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๔๐ นาที บรรพชิตจีนและพระประยูรญาติ เดินเวียนรอบสะพาน ๓ รอบสุดท้าย เสร็จแล้วอัญเชิญดวงพระวิญญาณขึ้นสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตามเสด็จฯ บรรพชิตจีนสวดทำพิธีหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ เมื่อจบพิธีเสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา ๑๕ นาฬิกา เจ้าหน้าที่เตรียมการตั้งแต่งสำหรับพิธีลอยกระทง ณ ท่ารราชวรดิฐ ตั้งโต๊ะเครื่องสังเวทย์ ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูปเทียน ผลไม้ มีแคนดaluบ เภาะ ลูกโหนด ลำไย แอปเปิ้ล

คณะกรรมการสมาคมชาวจีนในประเทศไทย จัดเตรียมกระทงใบตองสดประดับ ดอกไม้ ธูปเทียน จำนวน ๙๕ กระทง พร้อมปลาช่อน ปลาชุก ปลาไหล นกกระจิบ สำหรับปล่อยอย่างละ ๙๕ ตัว ไว้พร้อม

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๑๕ นาที บรรพชิตจีน ๑๗ รูป นำกระบวนข้าราชการ คณะกรรมการสมาคมฯ เชิญกระทงออกจากลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางประตูศรีสุนทร ประตูเทวภิรมย์ ไปยังท่ารราชวรดิฐ นายพนม

พงษ์ไพบูลย์ อธิบดีกรมการศาสนา ประธานในพิธี จุดธูปเทียนที่โต๊ะเครื่องสังเวศ บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์ เวลา ๑๕ นาฬิกา ๕๐ นาที นายพนม พงษ์ไพบูลย์ ประกอบพิธีลอยกระทงและนำผลไม้ทั้งหมดลอยลงในน้ำ คณะกรรมการสมาคมฯ นำกระทงลอยในแม่น้ำตามลำดับ ขณะลอยกระทงเจ้าพนักงานเผากระดาษเงินกระดาษทอง เสร็จพิธีกลับมายังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

จากนั้น เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่มณฑลพิธีโยคะตันตระ (ทั้งกระจาต) ไว้พร้อม

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๐ นาที บรรพชิตจีนเข้านั่งประจำที่ในมณฑลพิธี

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินถึงมณฑลพิธี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก แล้วเสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้

เวลา ๑๘ นาฬิกา เจ้าพนักงานนำนกกะจิบ ปลาไหล ปลาช่อน ปลาดุก อย่างละ ๙๕ ตัว วางที่หน้ามณฑลพิธีกึ่งเด็ก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอธิษฐานปล่อยนก ปล่อยปลา แล้วเสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานนำนก ปลา ไปปล่อยที่ท่าราชวรดิฐ

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๑๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินถึงมณฑลพิธีกึ่งเด็ก ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เย็นเด็ก) เจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกายและพระคณาจารย์จีนธรรมวิริยาจารย์ (เย็นเขียว) รองเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกายถวายหนังสือ จากนั้นเสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้

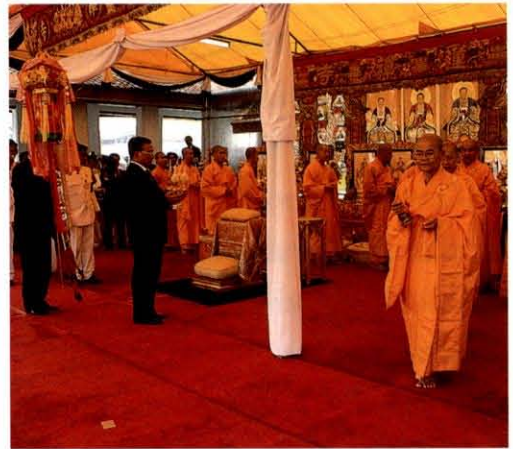
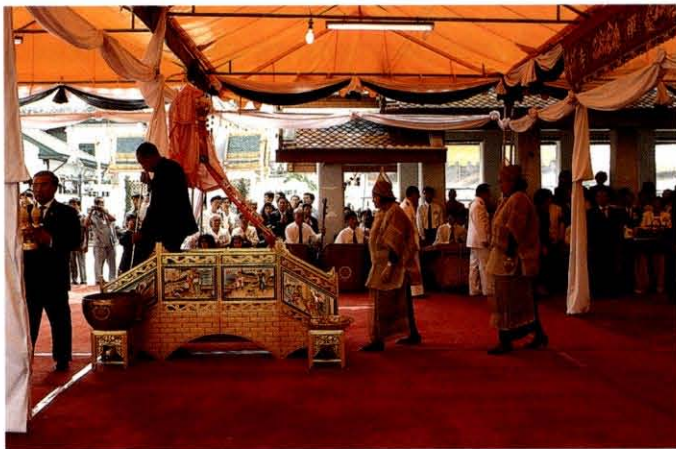
เวลา ๑๘ นาฬิกา ๒๐ นาที บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์เจริญพระธรรมอธิษฐาน มีใจความยกเอาคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเพื่อโปรดสรรพสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิด หรือกำลังทนทุกข์ทรมานให้ได้รับผลานิสงส์ในการสดับพระธรรณิมนต์ เมื่อเหล่าสรรพสัตว์ได้สดับพระธรรณิมนต์แล้ว จะได้หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมานต่าง ๆ

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๓๐ นาที บรรพชิตจีนผู้เป็นประธานในพิธีจะสวดพระธรรณิมนต์ประจำพระองค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ ประกอบกับการกระทำหัตถมุทรา คือทำมือเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์ตามลำดับ

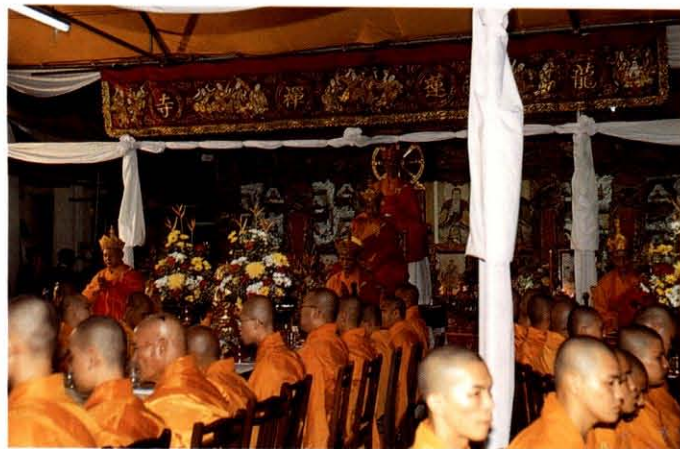
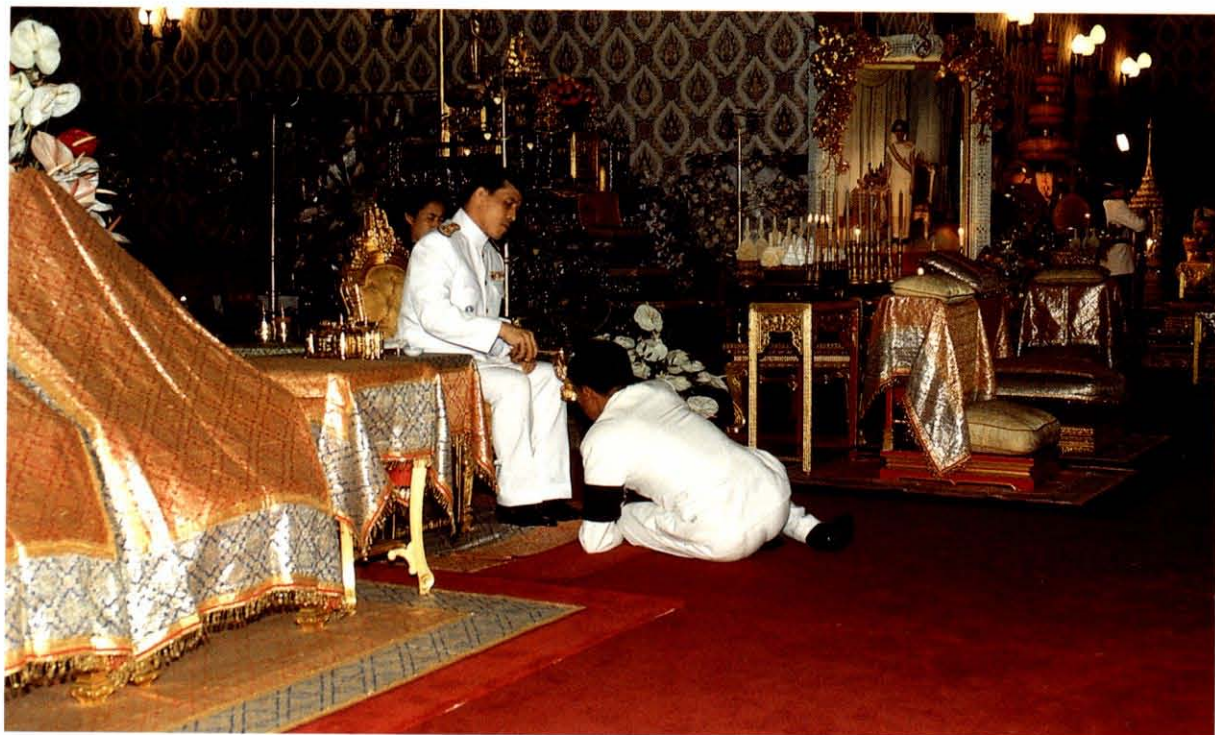
ในระหว่างที่บรรพชิตจีนสวดพระธรรณิมนต์นั้น บรรพชิตจีนได้โปรยทานเป็นระยะ ๆ เครื่องโปรยทานประกอบด้วย ข้าวสาร ซาลาเปา ดอกไม้ ทอฟฟี่ และเงิน

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๒๐ นาที จบพิธีโยคะตันตระ

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๒๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือ ประทับพระราชอาสน์ บรรพชิตจีน ๑๐ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออก พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่อกระทำพิธีสดับปกรณ์ (พิจารณาผ้ามหาบังสุกุล) เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ และลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าบรรพชิตจีนทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วถวายความเคารพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงทอดผ้ามหาบังสุกุล ประทับพระราชอาสน์ จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน บรรพชิตจีนสดับปกรณ์ ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้นบรรพชิตจีนถวายอนุโมทนา จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม บรรพชิตจีนออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ลงทางบันไดมุขกระสัน พระที่นั่งพิมานรัตยา เสด็จพระราชดำเนินกลับ จากนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแล้วเสด็จฯ ออกทางประตูศรีสุนทร เพื่อทรงเผาเครื่องอุปโภคจำลองที่ทำด้วยกระดาษอุทิศถวายเป็นที่พยุสมบัติในพุทธเกษตร



พิธีกึ่งเด็กของคณะสงฆ์จีนนิกายทั่วประเทศ
(๑๑ กันยายน ๒๕๓๘)



เวลา ๒๐ นาฬิกา ๔๐ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดไฟเผาเครื่องกระดาศ บรรพชิตจีน ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ ณ บริเวณที่เผาเครื่องกระดาศ ได้เวลาอันสมควรเสด็จพระราชดำเนินกลับ

คณะสงฆ์อัมมิกายบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

คณะสงฆ์อัมมิกายได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บำเพ็ญกุศลพิธีกึ่งเด็กถวายพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในวันจันทร์ที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการประกอบพิธีกึ่งเด็กของคณะสงฆ์อัมมิกาย ถวายพระราชากุศล แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง วันที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

- เวลา ๗.๐๐ น. เจ้าหน้าที่ของคณะสงฆ์อัมมิกาย นำสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกึ่งเด็กไปยังสถานที่ที่เจ้าพนักงานสำนักพระราชวังจัดไว้ให้
- จัดตั้งโต๊ะบูชาสำหรับประกอบพิธีกึ่งเด็ก ๖ โต๊ะ
 - จัดตั้งเครื่องกระดาศที่สถานที่ที่เจ้าพนักงานสำนักพระราชวังจัดไว้ให้และอื่น ๆ ถ้ามี
- เวลา ๙.๐๐ น. บรรพชิตอัมมิกาย ๙๕ รูป เริ่มประกอบพิธีกึ่งเด็ก
- ในการประกอบพิธีกึ่งเด็ก เจ้าพนักงานสำนักพระราชวังต้องจัด
๑. เครื่องทองน้อย ๑ ชุด มาตั้งไว้ ณ สถานที่ประกอบพิธีกึ่งเด็ก
 ๒. ฉลองพระองค์ที่ทรงเคยใช้แล้ว ๑ ชิ้น สำหรับทอดวงพระวิญญูณจำลอง
 ๓. ชั้นเชิงพร้อมน้ำสะอาด ๑ ชั้น เพื่อประกอบพิธีสงฆ์น้ำแต่ดวงพระวิญญูณ
- พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงจุดธูป เทียน บูชาพระรัตนตรัย
 - บรรพชิตอัมมิกายสวดชุมนุมเทวดาแล้วประกอบพิธีอัญเชิญพระวิญญูณมาประทับที่ดวงพระวิญญูณจำลอง
 - บรรพชิตอัมมิกายสวดพระพุทธมนต์
 - บรรพชิตอัมมิกายประกาศการประกอบพิธีกึ่งเด็ก (พุทธฎีกา)
 - บรรพชิตอัมมิกายสวดพระพุทธมนต์ต่อไป จนถึงเวลา ๑๐.๔๕ น.
- เวลา ๑๑.๐๐ น. บรรพชิตอัมมิกายฉันทาอาหารเพล
- เวลา ๑๓.๐๐ น. บรรพชิตอัมมิกายสวดพระพุทธมนต์
- เวลา ๑๔.๐๐ น. บรรพชิตอัมมิกายสวดพระพุทธมนต์
- เวลา ๑๕.๐๐ น. เจ้าพนักงานสำนักพระราชวังนำบรรพชิตอัมมิกายอัญเชิญดวงพระวิญญูณจำลองและเครื่องทองน้อย พร้อมด้วยพระสุพรรณภาชน์ ซึ่งมีพระกระยาหารคาวและหวาน

ขึ้นไปตั้งที่หน้าพระบรมโกศ

- พระบรมวงศานุวงศ์ทรงจตุรรูป เทียน ที่เครื่องทองน้อยถวายพระบรมศพ บรรพชิตอนัมนิกายสวดอัญเชิญพระวิญญูณเสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว
- เจ้าพนักงานสำนักพระราชวังอัญเชิญดวงพระวิญญูณจำลองพร้อมด้วยเครื่องทองน้อยกลับมายังสถานที่ประกอบพิธีงเด็ก

เวลา ๑๗.๐๐ น. บรรพชิตอนัมนิกายประกอบพิธีข้ามสะพานที่ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในพิธีนี้ พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จตามดวงพระวิญญูณจำลองข้ามสะพานตามประเพณี ขณะข้ามสะพานจะทรงโปรยทานในขันเชิง ซึ่งเจ้าพนักงานสำนักพระราชวังจัดตั้งขันเชิงไว้ที่หัวสะพานทั้ง ๒ ด้าน ๆ ละ ๑ ชั้น

เวลา ๑๘.๐๐ น. บรรพชิตอนัมนิกายประกอบพิธีลอยกระทง ในพิธีนี้ พระบรมวงศานุวงศ์เสด็จในพิธีจะทรงอัญเชิญดวงพระวิญญูณจำลอง เครื่องทองน้อย และกระทงตามหลัง บรรพชิตอนัมนิกายออกจากสถานที่ประกอบพิธีงเด็ก ผ่านประตูศรีสุนทร ออกประตูเทวาริรมย์ ไปยังท่าราชวรดิฐ ลอยกระทงแล้วเดินเป็นกระบวนกลับมายังสถานที่ประกอบพิธีงเด็ก

เวลา ๑๙.๐๐ น. บรรพชิตอนัมนิกายประกอบพิธีบริจาคทาน (ทั้งกระเจาด) พระบรมวงศานุวงศ์ประทับเป็นประธานในพิธี

เวลา ๒๑.๓๐ น. พระบรมวงศานุวงศ์ทรงทอดผ้าสดับปกรณ์แด่บรรพชิตอนัมนิกาย ๙๕ รูปหน้าพระบรมโกศ

เวลา ๒๒.๐๐ น. บรรพชิตอนัมนิกายประกอบพิธีเผาเครื่องกระดาษ ในพิธีนี้พระบรมวงศานุวงศ์ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญูณจำลองและเครื่องทองน้อย ตามหลังบรรพชิตอนัมนิกายขึ้นไปที่หน้าพระบรมโกศ

- บรรพชิตอนัมนิกายอ่านฎีกาน้อมถวายเครื่องกระดาษเสร็จแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญูณจำลอง และเครื่องทองน้อยตามหลังบรรพชิตอนัมนิกายกลับมายังสถานที่ประกอบพิธีงเด็ก

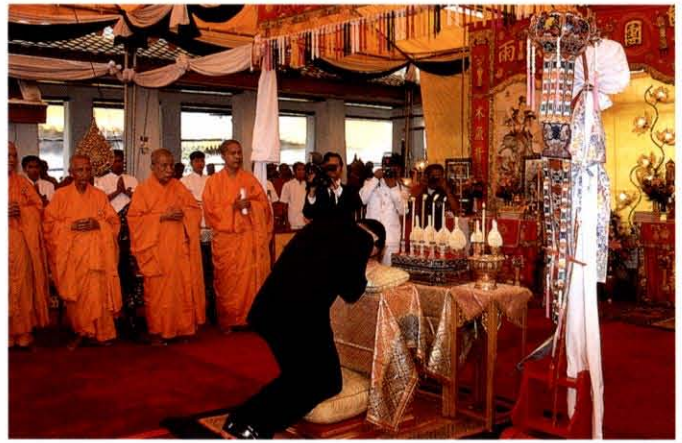
- พระบรมวงศานุวงศ์ ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญูณจำลอง และเครื่องทองน้อยตามหลังบรรพชิตอนัมนิกายที่เดินเวียนรอบเครื่องกระดาษ

- บรรพชิตอนัมนิกายประกอบพิธีเผาเครื่องกระดาษเสร็จแล้วเผาเครื่องกระดาษ

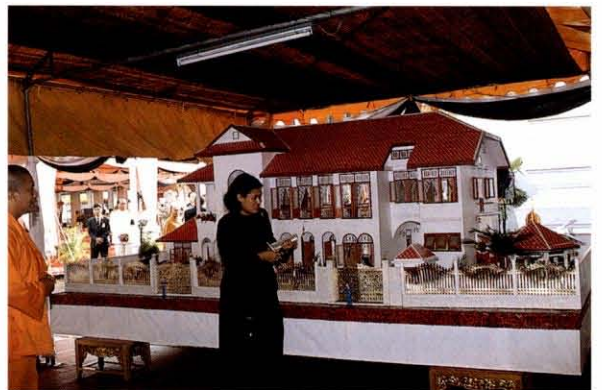
เวลา ๒๒.๓๐ น. บรรพชิตอนัมนิกายพร้อมกันประกอบพิธีส่งเทพเจ้าเป็นเสร็จพิธีการประกอบพิธีงเด็ก

ครั้น ณ วันพิธี เจ้าพนักงานและคณะผู้จัดพิธีงเด็กเตรียมสถานที่ประกอบพิธี โดยจัดตั้งปะรำพิธีระหว่างศาลาพิมมคด หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑ ปะรำ ปะรำสำหรับวางเครื่องบริจาคตาน (ทั้งกระเจาด) ที่ริมกำแพงแก้วด้านตะวันตก ๑ ปะรำ และจัดปะรำสำหรับผู้มาร่วมพิธีที่ศาลาพิมมคดหลังตะวันออก ๑ ปะรำ รวมทั้งเตรียมเครื่องประกอบพิธี อาทิ เครื่องทองน้อย ๑ เครื่อง พระสุพรรณภาชน์ พร้อมเครื่องเสวยคาวหวาน ขันเชิงบรรจุน้ำสะอาด ๑ ชั้น ชั้นสาคร ๒ ชั้น ฯลฯ

ภายในปะรำพิธี เจ้าหน้าที่คณะสงฆ์อนัมนิกายจัดตั้งโต๊ะบูชาสำหรับประกอบพิธีจำนวน ๖ โต๊ะ โต๊ะกลางด้านในเป็นโต๊ะบูชาพระศากยมุนีพุทธเจ้า พระโฆษาชยคุรุพุทธเจ้า และพระอมิตาพุทธเจ้า ด้านขวาดังโต๊ะบูชาพระ



พิธีกึ่งเด็กของคณะสงฆ์อนัมนิกาย (๑๘ กันยายน ๒๕๓๘)



กษัตริศรภัโฑธิสต์ว (พระมัลล) และพระสมันคภทรโฑธิสต์ว ทางด้านซ้ายตั้งโตะบูชาพระมัญชุศรีโฑธิสต์ว และพระยายมบาลชั้น ๑๐ หน้าโตะบูชาทอดพระแท่นทรงกราบ ถัดพระแท่นทรงกราบออกมาตั้งโตะบูชาพระเวทโฑธิสต์ว (ท้าวมหาชมพู) โตะบูชาแต่ละโตะบูชาชาวตั้งกระจงซึ่งมีรูปพระพุทธรเจ้าและเทพต่างๆ รูปเทียน แจกันดอกไม้สด และอาหารมังสวิริติ ได้แก่ ข้าว เห็ดหอม เห็ดขาว ดอกไม้จันทน์แห้ง ลูกท้อ สาลี่ ส้ม และน้ำชา

ที่ประรำสำหรับวางเครื่องกระดาศ เครื่องกระดาศที่นำมาตั้งถวายประกอบด้วยพระตำหนักจำลองพร้อมเครื่องเรือน เครื่องใช้ บริเวณรอบพระตำหนักจำลองจัดเป็นสนามหญ้าและสวนดอกไม้ มีรถยนต์ เครื่องบิน เฮลิคอปเตอร์ เรือ และกิมชัว (ภูเขาเงิน ภูเขาทอง)

ทางด้านซ้ายของเครื่องกระดาศตั้งโตะบูชาพระยายมราช ๑ โตะ วางรูปเทียน แจกันดอกไม้สด เครื่องสังเวย ถัดมาวางเครื่องบริจาดทาน (ทั้งกระจาด) ซึ่งมีข้าว ผัดหมี่ชู้ น่องไก่ทอด ไชพะไล ชาหมูพะไล ส้ม แอปเปิ้ล ลองกอง มะม่วง มังคุด กล้วย สับปะรด พร้อมของแห้ง อาทิ ข้าวสาร น้ำตาล ชา เส้นหมี่ วุ้นเส้น ดอกไม้จันทน์แห้ง เห็ดขาว น้ำปลา น้ำมัน เกลือ ถ่าน และสิ่งของที่นำมาทั้งกระจาด อาทิ นาฬิกาแขวน กระดิกน้ำร้อน พัดลม ผ้าเช็ดตัว ฯลฯ

เวลา ๘ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พร้อมด้วยคณะสงฆ์อนันนิกาย ๑๑ รูป ซึ่งมี พระศณามันธรรมปัญญาธิวัตร พระสมณามันราชวุฒาจารย์ พระอนันมพรตบริหาร พระอนันมพรตเมธาจารย์ พระครูสรภานอนันมพนัน พระครูสุตบทธอนันมบริหาร องสรพจนสุนทร องพจนกรโกศล องอนนตสรภัญ องอนันตสรนาท และพระอธิการวิเชียร ต้นขัน เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๙ นาฬิกา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้นชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้นบรรพชิตญวนทั้ง ๑๑ รูป อ่านคำประกาศชุมนุมเทพดาขอให้รับพุทธภิกขาธิญดวงพระวิญญานสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จมาสถิตที่ดวงพระวิญญานจำลอง ซึ่งเป็นโคมมีรูปลักษณะคล้ายกับหุ่นมนุษย์แขวนอยู่กับฉลองพระองค์ซึ่งเคยทรงใช้แล้ว เสร็จแล้ว ถวายน้ำสรงดวงพระวิญญานโดยใช้ใบทับทิมจุ่มน้ำในขันเชิง แล้วประพรมดวงพระวิญญาน ขณะที่ประกอบพิธีบรรพชิตญวนเคาะบั๊กฮือ (เครื่องประกอบในพิธีกรรม) และสั่นระฆัง จากนั้นบรรพชิตญวนเดินนำเสด็จฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารฯ ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเข้าสู่ประรำพิธี โดยมีสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเชิญเครื่องทองน้อย และหม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลอง ตามเสด็จฯ เข้าสู่ประรำพิธี ทรงวางเครื่องทองน้อยบนแท่นหน้าโตะบูชาพระศากยมุนีพุทธรเจ้า พร้อมด้วยดวงพระวิญญานจำลอง

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกสำหรับบูชาพระรัตนตรัย ทรงกราบ แล้วประทับพระเก้าอี้ พระศณามันธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนันนิกาย ทูลเกล้าฯ ถวายเงินเพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลในการพิมพ์หนังสืองานถวายพระเพลิงพระบรมศพ เสร็จแล้ว พระสมณามันราชวุฒาจารย์ รองเจ้าคณะใหญ่อนันนิกาย ถวายหนังสือที่ระลึก เสร็จแล้ว เจ้าพนักงานอาราธนาศีล พระศณามันธรรมปัญญาธิวัตร ถวายศีล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงศีล ขณะนั้นเจ้าหน้าที่ของคณะสงฆ์อนันนิกายตักลองระฆัง (ตัวหล่อแก้ว) ๓ ลา จบแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงลาพระศณามันธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนันนิกาย และคณะสงฆ์อนันนิกายรอสั่งเสด็จฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จพระราชดำเนินกลับ

เมื่อเวลา ๙ นาฬิกา ๒๕ นาที

เวลา ๙ นาฬิกา ๒๗ นาที เจ้าหน้าที่อาราธนาพระปริตร เจ้าหน้าที่คณะสงฆ์อัมมิกายจุดเทียนประจำโต๊ะบูชาแต่ละโต๊ะ พระคณานิมนต์ธรรมปัญญาธิวัตรจุดธูปพร้อมพิธีขุมนุมเทพยดา เสร็จแล้วพระคณานิมนต์ธรรมปัญญาธิวัตรกราบลงที่อาสน์สงฆ์ เจ้าหน้าที่ตักทองโหม่ง ขณะบรรพชิตญวนอ่านคำประกาศขุมนุมเทพยดา ขอให้รับพุทธภูิกานำพระวิญญานเสด็จมาสู่มณฑลพิธิ ขณะที่อ่านบรรพชิตญวนเคาะบั๊กฮือ (เครื่องประกอบในพิธีกรรม) และมีดนตรีบรรเลงประกอบ พระอนันต์พรตบริหาร เฝ้าแก่นจันทร์ที่หน้าโต๊ะบูชา จบแล้ว เจ้าหน้าที่เฝ้าแผ่นกระดาษพุทธภูิกาคำประกาศขุมนุมเทพยดากับเทวดาทรงนกที่จะนำพุทธภูิกายไปยังอบายภูมิ พร้อมทั้งกระดาษเงินกระดาษทอง

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๐ นาที ประกอบพิธีชกธงประกาศ เป็นเครื่องหมายอธิษฐานอัญเชิญพระรัตนตรัยและเทพยดามาเป็นองค์พยานในพิธิ บรรพชิตญวนสวดคำอธิษฐานหน้าพานใส่ธงประกาศ เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่นำธงประกาศซึ่งเป็นกระดาษสีแดงเขียนตัวอักษรสีทองไปติดไว้ที่เสาด้านหน้าปะรำพิธิทั้งซ้ายและขวา

เวลา ๑๐ นาฬิกา บรรพชิตญวนสวดขอขมากรรมแทนพระวิญญาน เพื่อขอขมาโทษพระรัตนตรัยก่อนที่จะฟังสวดพระพุทธรูปมนต์ต่อไป จากนั้น บรรพชิตญวนสวดพระพุทธรูปมนต์ นายศุภชัย พานิชภักดิ์ อธิการบดี เทวดาทรงนกกระดาษ จบแล้ว เจ้าหน้าที่นำแผ่นคำสวดและเทวดาทรงนก กับกระดาษเงินกระดาษทองไปเฝ้าเพื่อให้เทวดาทรงนกกระดาษนำความในแผ่นคำสวดไปกราบทูลพระศากยมุนีพุทธเจ้า และเทพยดาทั้งหลายให้ทรงเป็นองค์ทิพยพยานในการบำเพ็ญกุศลพิธิกึ่งเด็กกึ่งผู้ใหญ่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในครั้งนี้ จากนั้นพระคณานิมนต์ธรรมปัญญาธิวัตร ประธานสงฆ์ จุดธูปบูชาที่โต๊ะบูชาทั้ง ๖ โต๊ะ บรรพชิตญวนสวดพระพุทธรูปมนต์ต่อไปจนถึงเวลา ๑๐ นาฬิกา ๑๗ นาที เสร็จพิธีภาคเช้า

จากนั้นบรรพชิตญวนทั้ง ๙๕ รูป ฉันทดาหารเพลที่อรรถวิจารย์ศาลา เจ้าพนักงานอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลองพร้อมด้วยเครื่องทองน้อยไปปักไว้ที่หน้าประตูประดิษฐานพระบรมศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๓ นาฬิกา เจ้าพนักงานอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลองพร้อมด้วยเครื่องทองน้อย จากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทลงมายังปะรำพิธิ บรรพชิตญวน ๑๕ รูป เมืองปลัดชาติชัย เขี้ยวคัง วัดอุภัยราชบำรุง เป็นประธานสวดพระพุทธรูปมนต์ ๑ จบ จากนั้นบรรพชิตญวนอีก ๑๕ รูป เมืองปลัดสมพุดมอินทร์ วัดถ้ำเขาน้อย จังหวัดกาญจนบุรี เป็นประธานสวดพระพุทธรูปมนต์อีก ๑ จบ แล้วเสร็จเมื่อเวลา ๑๔ นาฬิกา ๕๐ นาที

เวลา ๑๕ นาฬิกา ประกอบพิธีสังเวท บรรพชิตญวน ๒๗ รูป มีพระคณานิมนต์ธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่่ออัมมิกาย เป็นประธาน เจ้าพนักงานอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลองพร้อมด้วยเครื่องทองน้อยขึ้นไปบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โดยอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลองไปตั้งหน้าประตูประดิษฐานพระบรมศพ จากนั้นเชิญพระสุพรรณภาชน์พร้อมด้วยสรรพพระกระยาหารคาว หวาน ไปตั้งถวายพระบรมศพ บรรพชิตญวนอ่านคำประกาศถวายเครื่องสังเวทอัญเชิญดวงพระวิญญานเสด็จฯ มารับเครื่องสักการบูชาและเสวยพระกระยาหาร จากนั้นเจ้าหน้าที่นำแผ่นคำประกาศและกระดาษเงินกระดาษทองไปเฝ้า

ในระหว่างนั้นคณะผู้จัดพิธิกึ่งเด็กกึ่งผู้ใหญ่ประกอบพิธีภายในปะรำพิธิอีกครั้งหนึ่ง โดยตั้งโต๊ะบูชาเจ้าพระคลังเพิ่มขึ้นอีกโต๊ะหนึ่ง ตั้งสะพานจำลองโดยหัวสะพานอยู่ทางทิศตะวันออก และท้ายสะพานอยู่ทางทิศตะวันตก หัวสะพานด้านใต้ตั้งโต๊ะบูชาเจ้าหัวสะพานหรือนายคลัง มีเครื่องสังเวท อาทิ เครื่องจันอับ ผลไม้ และน้ำชา ด้านเหนือตั้งชั้นสาครใส่น้ำ ๑ ชั้น และพานใส่เงินเหรียญ ๑ พาน ด้านเหนือตั้งโต๊ะบูชาเจ้าท้ายสะพานหรือนายคลัง มีเครื่องสังเวทเช่นเดียวกัน

เวลา ๑๗ นาฬิกา ประกอบพิธีอัญเชิญดวงพระวิญญานข้ามสะพาน บรรพชิตญวน ๒๓ รูป มีพระคณานิมนต์ธรรมปัญญาธิวัตร เป็นประธานขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เพื่ออัญเชิญดวงพระวิญญาน หม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล ผู้แทนพระองค์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าประตูประดิษฐานพระบรมศพ เสร็จแล้ว หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล

ทรงเชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญาน เสด็จตามบรรพชิตญวนลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเข้าสู่ปะรำพิธี บรรพชิตญวน ๒๓ รูป มีพระคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตร เป็นประธาน จุดเทียน แล้วอ่านประกาศมอบใช้หนี้ จากนั้นบรรพชิตญวนทั้ง ๒๓ รูป เดินสวนมา หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ทรงเชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลอง หม่อมราชวงศ์ส้าอองศ์วรรณ ล้าข้าเชิญทาบทอง หม่อมราชวงศ์ระย้าทิพย์ อินทรทุด เชิญทาบเงิน พร้อมด้วยข้าราชการบริพารเดินข้ามสะพานจากหัวสะพานไปยังท้ายสะพานพร้อมทั้งอ่านคำประกาศมอบใช้หนี้ และสิ้นระฆังในขณะที่เดิน เมื่อเดินถึงหัวสะพานและท้ายสะพาน หม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล และพระญาติทรงไปรยทาน (เงินเหรียญ) ลงในขันสาคร เมื่อข้ามสะพานครบ ๓ เที้ยวแล้ว บรรพชิตญวนกลับไปยืนสวนที่หน้าโต๊ะบูชาเจ้าพระคลัง เป็นการบอกกล่าวแก่เจ้าพระคลังในการใช้หนี้

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๑ นาที เจ้าหน้าที่คณะสงฆ์อนันตนิกรายนำกระดาษเงิน กระดาษทอง และรูปนายพระคลังไปเผา จากนั้นบรรพชิตญวนนำพระญาติพร้อมด้วยข้าราชการบริพารเดินข้ามสะพานกลับอีกครั้งหนึ่ง แต่ครั้งนี้เดินจากท้ายสะพานไปยังหัวสะพาน ๓ เที้ยว เสร็จแล้วบรรพชิตญวนกลับไปยืนสวนสมათานที่หน้าโต๊ะบูชาพระศากยมุนีพุทธเจ้าพร้อมกับโยกดวงพระวิญญานจำลอง สวดจบเวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๕ นาที

พิธีข้ามสะพานนี้ถือว่าเป็นการนำเงินไปใช้หนี้ที่ยืมมาตั้งแต่ก่อนเกิด และขณะมีชีวิตอยู่ยังมิได้ใช้หนี้ เมื่อตายไปญาติจะต้องช่วยใช้หนี้ให้ สำหรับเงินที่พระญาติและเหล่าข้าราชการนำไปไปรยทานในพิธีดังกล่าวครั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของบรรพชิตญวนจะได้นำไปประกอบการกุศลต่อไป

เวลา ๑๘ นาฬิกา ประกอบพิธีลอยกระทง บรรพชิตญวน ๒๕ รูป มีพระอนันตพรตบริหาร ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่อนันตนิกราย เป็นประธาน นำหม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ทรงเชิญเครื่องทองน้อย และหม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล ทรงอัญเชิญดวงพระวิญญานจำลอง พร้อมกระทง ๓๖ กระทง ออกจากปะรำพิธีเดินผ่านประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านทิศเหนือ แล้วเลี้ยวซ้าย ผ่านประตูศรีสุนทร ประตูเทวภิรมย์ไปยังท่าราชวรดิฐ ก่อนจะลอยกระทง บรรพชิตญวนอ่านคำประกาศลอยกระทงแก่กุศลอุทิศไปในทางน้ำแก่เปรตอสุรกายต่างๆ รวม ๓๖ จำพวก จบแล้วเผากระดาษคำประกาศ รูปเทวดาทรงม้า และกระดาษเงิน กระดาษทอง จากนั้น หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล และหม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล พร้อมด้วยข้าราชการทรงนำกระทงไปลอยในแม่น้ำเจ้าพระยา เสร็จแล้วกลับมาয়ั้งปะรำพิธี

เวลา ๑๙ นาฬิกา ๒๒ นาที สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรณียสภา เสด็จไปยังปะรำพิธีบริจาคตาน (ทิ้งกระดาษ) เพื่อทอดพระเนตรของบริจาคตานและเครื่องกระดาษ เสร็จแล้วเสด็จเข้าสู่ปะรำพิธี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชา แล้วประทับพระเก้าอี้ บรรพชิตญวนมีพระคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่อนันตนิกราย เป็นประธาน สวดพระพุทธมนต์เชิญเทพยดามาประชุมเป็นที่พิชชาน จากนั้นบรรพชิตญวนเดินนำเจ้าพนักงานเชิญเครื่องทองน้อยและดวงพระวิญญานจำลองไปทำพิธีที่ปะรำบริจาคตาน (ทิ้งกระดาษ) บรรพชิตญวนอ่านประกาศที่หน้าโต๊ะบูชาพระยายมราช บริจาคตานเครื่องอุปโภคบริโภค แก่หมู่สุรกายทั้งหลายขอให้มารับพระราชกุศลและกุศล จบแล้ว กลับมาที่ปะรำพิธีประดิษฐานดวงพระวิญญานจำลองไว้ที่หน้าปะรำพิธี พระคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตร นั่งบนโต๊ะชั้นสูงสุดสมมติว่าเป็นพระมัลลยเถระเจ้า บรรพชิตที่อยู่ชั้นรองๆ ลงมากับพระอันดับทั้งหลายสมมติว่าเป็นพระสาวก เมื่อได้สำรวมอินทรีย์แล้ว บรรพชิตญวนทั้งนั้น สวดสรรเสริญพระบารมีพระพุทธเจ้าทั้งหลาย บทสวดทั้งหมดมี ๕ ตอน เมื่อจบแต่ละตอนพระคณานิมนธรรมปัญญาธิวัตรสวมหมวกสักหลาดสีเหลืองมีรูปพระเจ้า ๕ พระองค์ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธี

อนึ่ง ภายหลังจากทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปยังปะรำพิธีบริจาคตาน (ทิ้งกระดาษ) เพื่อทอดพระเนตรของบริจาคตานและเครื่องกระดาษ จนถึงเวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๘ นาที จึงเสด็จฯ ไป

ประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับยังพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๒๐ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จทอดพระเนตรของบริจาทานและเครื่องกระดาศ ได้เวลาอันสมควร เสด็จกลับ

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๓๐ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วประทับพระราชอาสน์

ขณะนั้นที่ประรำพิธีบริจาทาน (หิ้งกระจาด) ทำพิธีบริจาทานโดยเจ้าพนักงานนำสลากสิ่งของแจกแก่เจ้าหน้าที่และประชาชนที่มาร่วมงาน ผู้ได้รับสลากจะนำไปขึ้นสิ่งของที่ประรำพิธีบริจาทาน (หิ้งกระจาด) เสร็จแล้วบรรพชิตยวน ๙๕ รูป มีพระคณานิมนต์ธรรมบัญญัติวัตร เป็นประธาน ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โดยแบ่งเป็น ๘ ชุด ชุดละ ๑๒ รูป ชุดสุดท้าย ๑๑ รูป เมื่อบรรพชิตยวนชุดแรกขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้วเจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์และลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าบรรพชิตยวนทั้ง ๑๒ รูป เสร็จแล้วถวายความเคารพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน บรรพชิตยวนทั้ง ๑๒ รูป สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้นบรรพชิตยวนถวายอนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก จากนั้นบรรพชิตยวนชุดต่อๆ ไปขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตรโดยทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับเที่ยวแรกจนกระทั่งบรรพชิตยวนสดับปกรณ์ครบ ๙๕ รูปแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม บรรพชิตยวนลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๒๒ นาฬิกา ประกอบพิธีเผาเครื่องกระดาศ บรรพชิตยวน ๑๙ รูป มีพระครูสุรภาณอนันมพจน์ เป็นประธาน นำเจ้าพนักงานเชิญเครื่องทองน้อยและดวงพระวิญญาณจำลองไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ บรรพชิตยวนอ่านคำประกาศน้อมเกล้าฯ ถวายเครื่องภาชนะใช้สอยต่างๆ เสร็จแล้ว เจ้าพนักงานอัญเชิญดวงพระวิญญาณจำลองพร้อมด้วยเครื่องทองน้อย กลับลงมาจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ตามบรรพชิตยวน เดินเวียนรอบเครื่องกระดาศ ๓ รอบ จากนั้นเจ้าพนักงานขนย้ายเครื่องกระดาศไปยังบริเวณลานหน้าประตูสุวรรณบริบาลเพื่อเตรียมเผา สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดไฟเผาคำประกาศ เครื่องกระดาศ ดวงพระวิญญาณจำลอง ฉลองพระองค์ รวมทั้งแท่งกระดาศเงินแท่งกระดาศทอง อุทิศถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เวลาสมควร เสด็จพระราชดำเนินกลับ

เวลา ๒๓ นาฬิกา บรรพชิตยวนประกอบพิธีส่งเทพเจ้าลาที่บูชา เป็นอันเสร็จพิธี

มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง สมาคมจีนต่างๆ หนังสือพิมพ์จีนรายวัน และคณะสงฆ์จีนทั่วประเทศบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง สมาคมจีนต่างๆ หนังสือพิมพ์จีนรายวัน และคณะสงฆ์จีนทั่วประเทศ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บำเพ็ญกุศลพิธีกึ่งเด็กถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในวันจันทร์ที่ ๒๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการ

พิธีกึ่งเด็กถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

๒๕ กันยายน ๒๕๓๘

เวลา

- ๑๓.๐๐ น. - คณะผู้แทนสมาคมและมูลนิธิต่างๆ พร้อมกัน ณ บริเวณงาน
- ประธานฯ และผู้แทนสมาคม มูลนิธิต่างๆ ตั้งแถวรับเสด็จฯ
- ๑๓.๓๐ น. - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ถึงบริเวณงาน
- ประธานฯ เข้าเฝ้าฯ ถวายรายงาน
- ๑๔.๐๐ น. เริ่มพิธี
- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย
- พระสงฆ์จีนสวดชุมนุมนวมเทวดา
- พระสงฆ์จีนสวดชัยมงคลคาถา ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อให้มณฑลพิธีสะอาดบริสุทธิ์
- พระสงฆ์จีนสวดพระคัมภีร์ อัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จฯ มาสถิต ณ ธงพุ่ม
- พระสงฆ์จีนสวดอัญเชิญดวงพระวิญญาณสรองน้ำ
- พระสงฆ์จีนสวดพระอภิธรรม
- พระสงฆ์จีนสวดอัญเชิญดวงพระวิญญาณเสด็จฯ ข้ามสะพานโอมสงสาร
- พิธีปล่อยนกปล่อยปลาลอยโคมประทีปและปักธง ประกาศเชิญชวนวิญญาณมารับแจกทาน
- ๑๖.๓๐ น. ประธานฯ นำคณะผู้แทนถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- ๑๗.๓๐ น. พิธีโยคะตันตระ (โปรยทานโปรดส์ตัว)
- พระสงฆ์จีนขึ้นธรรมาสน์แสดงธรรม สวดพระสูตร สวดมาติกาบังสุกุล
- การโปรยทานโปรดส์ตัว
- เผากระดาษเงินกระดาษทองและอื่นๆ เพื่อถวายเป็นราชกุศล

๒๐.๐๐ น. เสรีจพิธี

ครั้น ณ วันพิธี คณะผู้จัดพิธีกึ่งเด็กเตรียมการตั้งแต่งไว้พร้อม ที่ลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้ง
 ประรำ ๕ หลัง หลังที่ ๑ ตรงกลางเป็นประรำพิธีกึ่งเด็ก สองข้างประรำพิธีกึ่งเด็กต่อจากศาลาติมคคตั้งประรำ ข้างละ ๒
 หลังรวม ๔ หลัง เป็นประรำคณะกรรมการ และเจ้าหน้าที่มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ศาลาติมคคหลังตะวันตก จัดเป็นที่
 ประทับพร้อมตั้งเก้าอี้สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้ตามเสด็จ ข้าราชการในพระองค์ และประธานกรรมการฯ ศาลา
 ติมคคหลังตะวันตก จัดเป็นที่พักสำหรับบรรพชิตจีน ๓๕ รูป บริเวณลานด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิต
 มหาปราสาทตั้งประรำอีก ๑ หลัง วางเครื่องกระดาษสำหรับเผา ประกอบด้วย พระตำหนักคอดยุดงจำลอง พร้อม
 เครื่องเรือนเครื่องใช้ ด้านหน้าพระตำหนักมีลานเปิดตอง และพาหนะได้แก่ รถยนต์พระที่นั่ง เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง
 ด้านในของประรำตั้งโต๊ะบูชาพญายมราช พร้อมเครื่องสังเวศ ๒ ข้าง ตรงกลางเป็นอาหารคาว หวาน ผลไม้ ต่อจาก
 โต๊ะบูชาพญายมราช วางข้าวสารและเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับทำบุญทั้งทานในพิธีทั้งกระดาษ หน้าประรำคณะกรรมการ
 ด้านทิศตะวันตกตั้งถังอะลูมิเนียมขนาดใหญ่สำหรับเผากระดาษเงิน กระดาษทองขณะทำพิธี

ข้างศาลาติมคคหลังตะวันตกตั้งโต๊ะบูชาวางกระทง ๗๕ กระทง สำหรับประกอบพิธีลอยกระทง
 กระทงทำด้วยฟาง ใบตองสด ประดับดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ รูป เทียน

กลางมณฑลพิธีค่อนไปทางด้านหน้า ปูลาดพรมน้ำเงิน ลาดสุจหนี่ ทอดพระแท่นทรงกราบ หน้าพระแท่น
 ทรงกราบตั้งเครื่องบูชากระบะมุก หน้าเครื่องบูชากระบะมุกค่อนไปทางขวาดังดวงพระวิญญูณ (ถั่งพวง) พร้อมม้าชา
 สูงสลักลายปิดทองทอดเครื่องทองน้อย

ริมมณฑลพิธีด้านทิศตะวันตก ตั้งโต๊ะเครื่องดนตรี ๕ ชุด มีกลองอยู่หัวแถวตามด้วย ปี่ ขิม ซอหน้าซู้ ซลุ่ย
 และซอด้วง

วันจันทร์ที่ ๒๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๒ นาฬิกา คณะกรรมการจัดงานพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล (กึ่งเด็ก) เจ้าหน้าที่มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง พร้อมกัน
 ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๓ นาฬิกา บรรพชิตจีน ๓๕ รูป ประกอบด้วย พระคณาจารย์จันธรรมสมาธิวัตร (เย็นเด็ก) เจ้า
 คณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์แมนคุณาราม พระคณาจารย์จันธรรมวิริยาจารย์ (เย็นเขียว) รองเจ้าคณะ
 ใหญ่สงฆ์จีนนิกาย เจ้าอาวาสวัดมังกรกมลาวาส หลวงจันธรรมรักษัจฉินประจิต (เย็นเกา) ผู้ช่วยปลัดซ้ายสงฆ์จีนนิกาย
 วัดโพธิ์ทิตตาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจันเย็นอี วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเย็นจิ่ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจัน
 เย็นเต็ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเย็นจุง วัดจันประชาสโมสร จังหวัดฉะเชิงเทรา หลวงจันเย็นทอง วัดโพธิ์เย็น
 จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยฮง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยลี่ วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยป้อ วัด
 โพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยก วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยย้ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยฟ้ง วัด
 โพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยก้ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยซ้ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยพก วัด
 โพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยซิก วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจันเสี่ยล่ง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจัน
 เสี่ยตัก วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยซิม วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยเอ็ก วัดโพธิ์เย็น
 จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเย็นหวย วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยเหลียง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจน
 ญบุรี หลวงจันเสี่ยโต้ว วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยค้ง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ย
 เลียง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยเก็ก วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยอู้ วัดโพธิ์เย็น
 จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยซ้ง วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจันเสี่ยกิม วัดโพธิ์เย็น จังหวัดกาญจนบุรี



พิธีกึ่งเด็กของมูลนิธิอุปถัมภ์เด็กตั้ง สมาคม
จีนต่าง ๆ หนังสือพิมพ์รายวันและ
คณะสงฆ์จีนทั่วประเทศ (๒๕ กันยายน
๒๕๓๘)



หลวงจีนเสี้ยแพ่ง วัดโพธิ์ตัดดาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี้ยเก่ง วัดโพธิ์ตัดดาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี้ยสว่าง วัดบำเพ็ญจินพรต และหลวงจีนเสี้ยเยี่ยม วัดบำเพ็ญจินพรต ถึงพร้อมกัน ณ พระที่นั่งคูสิตมหาปราสาท เข้านั่งประจำที่ ณ ศาลาทิมคดหลังตะวันตก

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๐ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งคูสิตมหาปราสาท เสด็จฯ เข้าสู่มณฑลพิธี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกแล้วประทับเก้าอี้ ณ ศาลาทิมคดหลังตะวันออก

นายอุเทน เตชะไพบูลย์ ประธานมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ประธานกรรมการจัดงานพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล (กงเต๊ก) กราบบังคมทูลรายงาน ความว่า

ขอเดชะฝ่าละอองพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

การเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี อันเป็นที่เคารพรักเหมือนเกล้าของปวงชนชาวไทยทั้งมวลทุกเชื้อชาติ ยังความเศร้าโศกและอาลัยเป็นอย่างยิ่งในบรรดาชาวไทยเชื้อสายจีนทั้งหลาย ดังนั้น มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง สมาคมจีนต่าง ๆ ตลอดจนหนังสือพิมพ์จีนรายวัน และคณะสงฆ์จีนทั่วประเทศ ซึ่งต่างซาบซึ้งตลอดมาในพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จึงร่วมใจกันประกอบพิธีกงเต๊กถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ท่าน ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิธีกงเต๊กในวันนี้และการที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากฝ่าละอองพระบาทเสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธานพิธีครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้า นายอุเทน เตชะไพบูลย์ ประธานมูลนิธิป่อเต็กตึ๊งและประธานการจัดงาน ตลอดจนชาวคณะผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ รู้สึกเป็นพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม

อนึ่ง การจัดพิธีกงเต๊กมหากุศลครั้งนี้ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากองค์กร สมาคม มูลนิธิ หนังสือพิมพ์จีนรายวัน และคณะสงฆ์จีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้รับความกรุณาจากท่านเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ได้นำคณะสงฆ์จีนจำนวน ๓๕ รูป มาร่วมประกอบพิธีกงเต๊กถวายเป็นราชกุศลอีกด้วย

การที่มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง และบรรดาองค์กรชาวไทยเชื้อสายจีน ได้ร่วมกันจัดพิธีกงเต๊กถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในวันนี้ ก็เพื่อเป็นการถวายความจงรักภักดีและอุทิศกุศลบุญถวายแด่ดวงพระวิญญาณขององค์สมเด็จพระย่าของปวงชนชาวไทย ซึ่งรวมถึงชาวไทยเชื้อสายจีนทั้งปวง ทั้งนี้งานพิธีจะเริ่มตั้งแต่เวลา ๑๓.๓๐ น. จนถึงเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. ซึ่งจะมีการจัดมณฑลพิธีตามแบบจีนโบราณ เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาคุณอันยิ่งใหญ่

โดยข้าพระพุทธเจ้าและชาวคณะจะร่วมกันถวายบังคมพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อแสดงความจงรักภักดีของชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวจีนซึ่งอยู่ภายใต้พระบรมโพธิสมภารในการจัดพิธีกงเต๊กมหากุศลครั้งนี้

พร้อมกันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าในนามมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ขอทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเงินจำนวน ๕ ล้านบาทถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีในวโรกาสนี้ด้วย

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

จากนั้น นายอุเทน เตชะไพบูลย์ ประธานมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง ประธานกรรมการจัดงานฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินจำนวน ๕ ล้านบาท เป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี แล้วกราบบังคมทูลเบิกผู้ทูลเกล้าฯ

ถวายเงินเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีอีก ๒ ราย คือ นายปรีชา พิณสุขเกษม และนาย ขจร ดิงธนาธิกุล

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๕ นาที บรรพชิตจีน ๑๕ รูป สวดพระพุทธมนต์ โดยอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และทวยเทพธรรมบาลต่าง ๆ ตลอดจนพระบูรพาจารย์ เสด็จมาประทับรับการถวายสักการะบูชา พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์โดยรอบมณฑลพิธีให้สะอาดบริสุทธิ์สมควรแก่การบำเพ็ญกุศล จากนั้น พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ อ่านคำประกาศอธิษฐานน้อมอัญเชิญพระบารมีแห่งองค์พระรัตนตรัย และคุณพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย เพื่อมาเป็นทิพยพยานในการประกอบพิธี กงเต็กถวายเป็นพระราชกุศลครั้งนี้

เมื่อพระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ อ่านคำประกาศอธิษฐานแล้ว บรรจุคำประกาศซึ่งมีพระนามและรายนามผู้อุทิศถวายพระราชกุศลครั้งนี้ลงในเทวทูตทรงม้า (ทำจากกระดาษ) โดยรูปเทวทูตนี้เปรียบเสมือนเป็นผู้นำคำประกาศตลอดจนคำอธิษฐานไปสู่สุรวงสวรรค์ เจ้าพนักงานเชิญเทวทูตทรงม้าทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอธิษฐานแล้ว เจ้าพนักงานเชิญไปเผาในถังอะลูมิเนียม

เวลา ๑๔ นาฬิกา บรรพชิตจีน ๑๕ รูป เดินนำถ่วงพวงซึ่งอัญเชิญโดย หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ขึ้นสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือโดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อยนำเสด็จฯ แล้วเชิญไปวางหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ จากนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปทรงตั้งพระกระยาหารสังเวद्यถวายพระบรมศพ เสร็จแล้ว ประทับพระราชอาสน์ และทรงสวมชุดผ้าดิบ

บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์หน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพขอพระบารมีแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ แม่พระพุทธรักมีอัญเชิญดวงพระวิญญาณเสด็จฯ สถิต ณ ถ่วงพวง จากนั้นบรรพชิตจีนสวดสังเวद्यพระกระยาหาร

จากนั้น เจ้าพนักงานจัดเตรียมมณฑลพิธีสำหรับสรงน้ำดวงพระวิญญาณ ตั้งโต๊ะปูผ้าขาวกลางมณฑลพิธีพร้อมเก้าอี้สำหรับพระสงฆ์ข้างละ ๗ ตัว หัวโต๊ะด้านที่ประทับ ๑ ตัว สำหรับประธานสงฆ์ ท้ายโต๊ะตั้งม้าสูงสลักลายปิดทองสำหรับประดิษฐานเครื่องทองน้อย มุมมณฑลพิธีด้านตะวันออกตั้งหอสรง

ส่วนถ่วงพวงดวงพระวิญญาณเมื่ออัญเชิญลงมาทำพิธีสรงน้ำดวงพระวิญญาณจะประดิษฐาน ณ เบื้องขวาของประธานสงฆ์

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๑๕ นาที บรรพชิตจีน ๑๕ รูป เดินนำถ่วงพวงดวงพระวิญญาณลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปประจำที่ในมณฑลพิธี หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถ่วงพวงดวงพระวิญญาณประดิษฐาน ณ เบื้องขวาของประธานสงฆ์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อยไปวาง ณ ท้ายโต๊ะตรงข้ามประธานสงฆ์ แล้วเสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

บรรพชิตจีนประกอบพิธีสวดพระพุทธมนต์ อาศัยพระบารมีแห่งพระรัตนตรัยและองค์พระโพธิสัตว์เจ้าเป็นพาหนะนำทางให้แก่ดวงพระวิญญาณในมณฑลพิธีนี้เพื่อเข้าสู่หอสรง

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๒๐ นาที เจ้าพนักงานรับนกเทวทูตจากพระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ ถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอธิษฐานแล้วเชิญไปเผาในถังอะลูมิเนียม

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๓๐ นาที พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ อัญเชิญถ่วงพวงดวงพระวิญญาณมาถือไว้ในมือ สวดพระพุทธมนต์อัญเชิญดวงพระวิญญาณเข้าสู่หอสรง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อยไปวางในหอสรง แล้วเสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานรับถ่วงพวงดวงพระวิญญาณจากพระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ที่เดิม

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๔๓ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อยออกจากหอสงฆ์ไปประดิษฐาน ณ ที่เดิม

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๔๕ นาที เสร็จพิธี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อยไปวางที่หน้าพระแท่นทรงกราบ หม่อมเจ้ามงclairเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถั่งพวงดวงพระวิญญูณไปตั้งที่หน้าพระแท่นทรงกราบด้านขวาของเครื่องทองน้อย พระสงฆ์เข้าพัก ณ ศาลาทิมคคหลังตะวันตก

เจ้าพนักงานจัดมณฑลพิธีสำหรับข้ามสะพานโอมสงสาร ตั้งสะพานกลางมณฑลพิธี หัวสะพานและท้ายสะพานด้านซ้าย ตั้งม้าสูงสลักลายปิดทองวางเครื่องเช่นไหว้เจ้า หัวสะพานและท้ายสะพานด้านขวา ตั้งชั้นสาครสำหรับทรงโปรยทาน

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๕๒ นาที บรรพชิตจีนประกอบพิธีข้ามสะพานโอมสงสาร โดยบรรพชิตจีน ๑๕ รูปสวดนำดวงพระวิญญูณเสด็จฯ ข้ามสะพาน มีพระประยูรญาติตามเสด็จฯ จากทิศใต้ไปทิศเหนือ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้ามงclairเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถั่งพวงดวงพระวิญญูณตามด้วยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา หม่อมเจ้าปุสาน สวัสดิวัตน์ ฯลฯ พร้อมข้าราชการในพระองค์ อาทิ นายแก้วขวัญ วัชโรทัย ท่านผู้หญิงเพ็ญศรี วัชโรทัย และนายอุเทน เตชะไพบูลย์ ประธานกรรมการจัดงาน เมื่อครบ ๓ รอบ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางเครื่องทองน้อย ณ ม้าสูงสลักลายปิดทองที่หัวสะพานด้านทิศใต้ แล้วทรงจุดธูปเทียนที่เครื่องเช่นไหว้เจ้าหัวสะพานทรงอธิษฐานถวายเครื่องเช่นไหว้ จากนั้น บรรพชิตจีนสวดนำข้ามสะพานกลับจากทิศเหนือไปทิศใต้ ๓ รอบแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางเครื่องทองน้อย ณ ม้าสูงสลักลายปิดทองที่ท้ายสะพานด้านทิศเหนือ แล้วทรงจุดธูปเทียนที่เครื่องเช่นไหว้เจ้าท้ายสะพานทรงอธิษฐานเครื่องเช่นไหว้ จากนั้น บรรพชิตจีนสวดนำรอบมณฑลพิธี ๑ รอบเสร็จแล้ว สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ไปที่หน้าเครื่องบูชากระบะมุก ทรงวางเครื่องทองน้อย ณ ม้าสูงสลักลายปิดทองหน้าเครื่องบูชากระบะมุก หม่อมเจ้ามงclairเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถั่งพวงดวงพระวิญญูณไปตั้งที่ด้านขวาของเครื่องทองน้อย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก ทรงกราบ แล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๑ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเชิญเครื่องทองน้อยนำเสด็จฯ ถั่งพวงดวงพระวิญญูณ มีบรรพชิตจีนสวดนำข้ามสะพานกลับจากสรวงสวรรค์ไป ๓ รอบ กลับ ๓ รอบระหว่างข้ามสะพานทรงโปรยทานลงชั้นสาครที่หัวสะพานครบแล้ว บรรพชิตจีนสวดนำขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือ หม่อมเจ้ามงclairเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถั่งพวงดวงพระวิญญูณไปตั้งหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงทอดเครื่องทองน้อยถวาย ทรงกราบแล้วประทับพระราชอาสน์ ทรงถอดชุดผ้าดิบ

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๔๒ นาที บรรพชิตจีนสวดทำพิธีหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ จบ ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือเข้าประจำที่ ณ ศาลาทิมคคหลังตะวันตก

ขณะนั้น เจ้าพนักงานเก็บสะพานและเครื่องใช้ในพิธี เสร็จมการตั้งแต่งสำหรับพิธีลอยโคมประทีป ปลอยนกปลอยปลา กลางมณฑลพิธีค่อนไปทางด้านทิศใต้ตั้งโต๊ะปูผ้าขาวพร้อมตั้งเก้าอี้สำหรับบรรพชิตจีน ๑๖ รูป หัวโต๊ะด้านทิศใต้ปูพรมน้ำเงินลาดสูงหนึ่ง ทอดเครื่องบูชากระบะมุกพร้อมพระแท่นทรงกราบ ด้านหลังพระแท่นทรงกราบตั้งโต๊ะปูผ้าขาววางกระถางขนาดใหญ่ ๑ กระถาง ต่อจากกระถางเป็นถังบรรจุปลาไหล ๙๕ ตัว และกรงนกกระจิบ ๙๕ ตัว ตามลำดับ พร้อมเครื่องสังเวยมีอาหารคาว หวาน และผลไม้

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ลงจากพระที่นั่ง

ดุสิตมหาปราสาท ประทับพระเก้าอี้ที่เดิม บรรพชิตจีน ๑๖ รูป เข้าสู่มณฑลพิธี สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก ทรงกราบ แล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์ พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ที่เครื่องกระดาด ๓ ประรำ เครื่องกระดาดสำหรับเผาและเครื่องอุปโภคบริโภคสำหรับทำบุญทั้งทาน แล้วกลับไปมณฑลพิธี

เวลา ๑๖ นาฬิกา เจ้าหน้าที่เชิญกษัตริย์สมเด็จพะเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอธิษฐาน แล้วเชิญไปเผาในถังอะลูมิเนียม

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕ นาที พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ที่กระทง ปลาไหล และนก ตามลำดับ จากนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงอธิษฐาน ปล่อย่นก ปล่อยปลาไหล แล้วทรงจุดธูปเทียนที่กระทงทรงอธิษฐานถวายเครื่องสังเวคาว หวาน ผลไม้ แล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม จบพิธีเวลา ๑๖ นาฬิกา ๙ นาที

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๐ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินกลับ คณะกรรมการจัดงานพิธีกึ่งเด็ก ซึ่งมีนายอุเทน เตชะไพบูลย์ ประธานกรรมการจัดงานฯ กรรมการจัดงานฯ ผู้แทนสมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ เฝ้าฯ ส่งเสด็จฯ จากนั้น ตั้งแถวเตรียมไปทำพิธีลอยกระทง ณ ทำราชวรดิฐ โดยออกจากลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางประตูศรีสุนทร ประตูเวฬุวนาริมย์ ไปยังทำราชวรดิฐ ทำพิธีลอยกระทง ปล่อยปลาไหล แต่เนื่องจากฝนตกหนักน้ำท่วมทางลงท่งน้ำ จึงลอยกระทงที่บริเวณถนนทางลงท่งน้ำ

จากนั้น เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งมณฑลพิธีโยคะตันตระ

การตั้งแต่งมณฑลพิธีโยคะตันตระ ตรงกลางตั้งโต๊ะปูผ้าขาวสำหรับพระสงฆ์ ๓๕ รูป จัดเป็น ๔ แถว แถวกลาง ๒ แถว แถวละ ๗ รูป แถวนอกสองข้าง แถวละ ๔ รูป ด้านในตั้งอาสนะขนาดใหญ่ ๓ ชุด ด้านหน้าตั้งโต๊ะหมู่บูชาประดิษฐานพระพุทธรูป ภปร. พระเกศมณ มีเครื่องหมายสวัสดิกะบนพระอุระ มีธรรมจักรในอุ้งพระหัตถ์ หน้าโต๊ะหมู่บูชาปูพรมน้ำเงิน ลาดสูงหนึ่ง ทอดพระแท่นทรงกราบ หน้าพระแท่นทรงกราบทอดเครื่องบูชากระบะมุก ด้านทิศตะวันตกก่อนไปทางด้านหลังเป็นเครื่องดนตรี

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๕ นาที นายอุเทน เตชะไพบูลย์ จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและธูปเทียนหน้าโต๊ะพิธีทั้ง ๓ โต๊ะ บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์ประกอบกรกระทำสัตมุตตรา จบ หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถ่วงดวงวิญญานไปตั้งหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ บรรพชิตจีน ๑๐ รูป ขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออกและเข้านั่งประจำที่บนอาสน์สงฆ์ สดับปกรณ์

เวลา ๒๑ นาฬิกา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จถึงมณฑลพิธี บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์นำเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ไปทรงจุดไฟเผาเครื่องอุปโภคจำลอง อุทิศถวายเป็นที่พัสสมบัติในพุทธเกษตร ได้เวลาอันสมควร เสด็จกลับ

นายเจริญและคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และคณะ

พร้อมด้วยมูลนิธิสิริวัฒนภักดีบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

นายเจริญและคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และคณะ พร้อมด้วยมูลนิธิสิริวัฒนภักดี ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บำเพ็ญกุศลพิธีกึ่งเด็กถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในวันจันทร์ที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๐ นาฬิกา ถึง ๒๐ นาฬิกา โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการบำเพ็ญกุศล (พิธีงเด็ก)
น้อมเกล้าฯ อุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ณ บริเวณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๓๘

- เวลา ๑๐.๐๐ น. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูป ๓ มณฑลพิธี พระสงฆ์จีนนิกายสวดพระพุทธมนต์เปิดมณฑลพิธีโดยอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และทวยเทพเสด็จมาประทับรับการสักการบูชา
- เวลา ๑๐.๑๕ น. พิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณเสด็จฯ เข้าสู่มณฑลพิธีเพื่อสดับพระพุทธมนต์
- เวลา ๑๐.๓๐ น. พระสงฆ์จีนนิกายสวดพระพุทธมนต์ประกอบพิธีถวายพุทธบูชาประกอบพิธีปล่อยนกปล่อยปลาเพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล
- เวลา ๑๓.๐๐ น. พิธีสงฆ์ถวายพระวิญญาน เพื่อเพิ่มพูนทิพยสุข ทิพยสมบัติในพุทธเกษตรแดนสุชาวดี
- เวลา ๑๔.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จฯ ในการประกอบพิธีข้ามสะพานโอมสงสาร เพื่อนำดวงพระวิญญาณเสด็จสู่สวรรคาลัย
- เวลา ๑๕.๐๐ น. พิธีลอยกระทง
- เวลา ๑๗.๐๐ น. จุดธูปเทียนเครื่องนมัสการพระรัตนตรัย ๓ มณฑลพิธี พระสงฆ์จีนนิกายสวดพระพุทธมนต์
- เวลา ๑๘.๐๐ น. ประกอบพิธีโยคะตันตระ (ทิ้งกระจาด) เป็นการเจริญเมตตาธรรมที่มีผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ไพศาลเพื่อน้อมเกล้าฯ อุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่เสด็จสู่สวรรคาลัยตลอดจนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย
- เวลา ๒๐.๐๐ น. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ในการประกอบพิธีถวายผ้ามาบังสุกุล พระสงฆ์จีนนิกาย ๓๕ รูป สดับปกรณ์

ครั้นถึง ณ วันพิธี เจ้าพนักงานและคณะผู้จัดพิธีงเด็กเตรียมการจัดมณฑลพิธีและตั้งแต่งเครื่องประกอบพิธีไว้พร้อม ดังนี้

ลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งปะรำ ๓ หลัง ตรงกลางเป็นปะรำ สำหรับมณฑลพิธีงเด็ก ศาลาทิมคดหลังทิศตะวันออกตั้งพระเก้าอี้ที่ประทับ สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พร้อมโต๊ะเคียงปูผ้าเขียวราบ และตั้งเก้าอี้สำหรับข้าราชการในพระองค์และผู้ตามเสด็จฯ ศาลาทิมคดหลังทิศตะวันตกตั้งเก้าอี้สำหรับบรรพชิตจีน ๓๕ รูป ถัดจากศาลาทิมคดทั้งสองด้านตั้งปะรำ ๒ หลัง ปะรำด้านทิศตะวันออกสำหรับประชาชนผู้มาร่วมพิธี ปะรำด้านทิศตะวันตกสำหรับคณะกรรมการ บริเวณลานด้านทิศตะวันตกของมุขเหนือพระที่

นั่งดูสติมหาปราสาท เป็นประจำเครื่องกระดาศสำหรับเผาและเครื่องทิ้งกระจาดพร้อมโต๊ะเครื่องบูชาพญายม

หน้าประจำคณะกรรมการ ตั้งถั่งอะลูมิเนียมขนาดใหญ่สำหรับเผากระดาศเงินกระดาศทอง นกส่งสาส์น เทวทูตตรงม้าในระหว่างทำพิธีกึ่งเด็ก ระหว่างศาลาทีมคคบรรพชิตจีนและประจำคณะกรรมการ ตั้งโต๊ะบูชาชาววง กระถางและหนังสือ “แม่เล่าให้ฟัง” สำหรับแจกคณะกรรมการและผู้ร่วมพิธีกึ่งเด็ก สำหรับกระถางมีกระถางใหญ่ที่สุด ๑ กระถาง ขนาดกลาง ๕ กระถาง และกระถางเล็ก ๓๕ กระถาง สำหรับประกอบพิธีล่อยกระถาง กระถางทำด้วยใบตอง สด ประดับดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ พร้อมด้วยธูปเทียน สำหรับเครื่องกระดาศสำหรับเผาประกอบด้วย พระตำหนักคอยดุง ด้านหน้าพระตำหนักวางลานเปตอง ว่างสระปทุม พร้อมเครื่องเรือน เครื่องใช้ อาทิ รถตู้ หมายเลขทะเบียน ๘ ฌ ๐๑๓๐ รถเบนซ์สีขาว หมายเลขทะเบียน ๑ ค ๐๕๗๒ รถยนต์หลวง หมายเลขทะเบียน รยล ๙๙๙๙ และ หมายเลขทะเบียน รยล ๙๖๐๕ เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง หมายเลขทะเบียน ๒๒๒๔ เครื่องบินโดยสาร หมายเลข ๗๔๗ เรือดำรงน้ำ หมายเลขทะเบียน ๑๘๐๒ โต๊ะสำหรับเล่นไพ่กกระจอก เปียโน ตู้เย็น โทรทัศน์ วิทยุ อุปกรณ์ สำหรับทำการฝีมือ เช่น โคมพรม ผ้าปักโครสตีชท์ ดอกไม้ประดิษฐ์ อุปกรณ์สำหรับปลูกต้นไม้ นางพระกำนัลและมหาดเล็ก พร้อมหีบบรรจุฉลองพระองค์และเครื่องประดับ วางอยู่ข้าง ๆ ว่างสระปทุม ถัดไปทางด้านหลังของยานพาหนะ มี ภูเขาทอง ภูเขาเงิน ภูเขาผลไม้ และภูเขาเปิงหลัง หรือภูเขาเกือหนุน ด้านใต้ของประจำตั้งโต๊ะรูปพญายม พร้อมเครื่องบูชา ประกอบด้วยอาหารคาว หวาน ผลไม้ มี เาะ ลองกอง แอปเปิ้ลเขียว แอปเปิ้ลแดง สาลี่ ส้มเซ้ง กล้วยหอมเขียว ฟรั่ง แคนตาลูป แจกันดอกไม้สด ต่อจากโต๊ะบูชาพญายม ตั้งเครื่องอุปโภคบริโภค สำหรับทำบุญทั้งทานในพิธีทิ้งกระจาด ประกอบด้วย ข้าวสาร น้ำตาลทราย อย่างละ ๒,๐๐๐ ถัง เสื้อยืด ๒,๐๐๐ ตัว ส้มเขียวหวาน ฟรั่ง ชมพู เาะ กล้วยหอมเขียว อย่างละ ๑ เซ้ง กระดาศเงิน กระดาศทองสำหรับเผา ๗ กล่อง ทางด้านเหนือของเครื่องทิ้งกระจาด ตั้งเก้าอี้สำหรับคณะกรรมการที่มาร่วมพิธี

วันจันทร์ที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๙ นาฬิกา คณะกรรมการจัดงานพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล (กึ่งเด็ก) พร้อมกัน ณ พระที่นั่งดูสติมหาปราสาท บรรพชิตจีน ๓๕ รูป ประกอบด้วย พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เ็นเด็ก) เจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์แมนคุณาราม พระคณาจารย์จีนธรรมวิริยาจารย์ (เ็นเขียว) รองเจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย เจ้าอาวาสวัดมิ่งกรมลาวาส หลวงจีนธรรมรสจินศาสนา (เ็นอี) ปลัดซ้ายสงฆ์จีนนิกาย วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเ็นอี วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเ็นจิ่ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเ็นเต็ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยอู้ วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยซง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยป้อ วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยฟั่ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยย้ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยกั้ว วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยลิ้ม วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี่ยซัง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนสังฆรักษ์ (เ็นซิม) วัดเทพพุธาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี่ยซัง วัดเทพพุธาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี่ยเต้า วัดบำเพ็ญจินพรต หลวงจีนเสี่ยย้อ วัดบำเพ็ญจินพรต หลวงจีนเ็นทวย วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเ็นทอง วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยเหลียง วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยยิม วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยกั้ว วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยคี้ วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยคัง วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยเก็ก วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยจี้ วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยซุง วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยสือ วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยเอี้ยว วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยคัก วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยสก วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยเอ็ก วัดโพธิ์เ็น จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี่ยกวาง วัดโพธิ์ทิตตาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี่ยเจ่ง วัดโพธิ์ทิตตาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี่ยมั่ว วัดโพธิ์ทิตตาราม จังหวัดชลบุรี เข้านั่งประจำที่ ณ ศาลาทีมคคหลังตะวันตก

เวลา ๑๐ นาฬิกา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นายเจริญและคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี และคณะกรรมการเข้า รับเสด็จฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ เข้าสู่ที่ประทับบนศาลาทิมคดหลังตะวันตก นายเจริญ สิริวัฒนภักดี ทูลเกล้าฯ ถวายสูจิบัตร จากนั้นคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี กราบบังคมทูลรายงานความว่า

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

การเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ยิ่งความเศร้าโศกสลดอาลัยอย่างที่สุดของปวงข้าพระพุทธเจ้า และประชาชนชาวไทยทั้งมวล

ข้าพระพุทธเจ้าและนายเจริญ สิริวัฒนภักดี และคณะ พร้อมด้วยมูลนิธิสิริวัฒนภักดีจึงได้ร่วมใจกันกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจัดพิธีบำเพ็ญกุศลกุศลแก่ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้จัดพิธีดังกล่าวและได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ได้ฝ่าละอองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นประธานในพิธีในวันนี้ ปวงข้าพระพุทธเจ้าต่างซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

การที่ปวงข้าพระพุทธเจ้าได้ร่วมกันจัดพิธีบำเพ็ญกุศลกุศลแก่ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อเป็นการแสดงถึงความจงรักภักดีและอุทิศกุศลถวายแด่ดวงวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งได้รับความกรุณาจากคณะสงฆ์จีนนิกาย จำนวน ๓๕ รูป มาประกอบพิธีแก่เด็กถวายเป็นพระราชกุศลอีกด้วย พิธีดังกล่าวจะเริ่มตั้งแต่เวลา ๑๐.๐๐ น. ถึงเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. โดยจะมีการจัดมณฑลพิธีตามแบบจีนโบราณ เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาคุณอันยิ่งใหญ่ พิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณสถับพระพุทธรูป พิธีสงฆ์ถวายพระวิญญานเพื่อเพิ่มพูนทิพยสุข ทิพยสมบัติในพุทธเกษตรแดนสุขาวิฑูริย์ พิธีข้ามสะพานโอบสงสารเพื่อนำดวงพระวิญญาณเสด็จสู่สรวงสวรรค์ พิธีลอยกระทง และพิธีโยคะตันตระหรือพิธีทิ้งกระจาด เป็นการเจริญเมตตาธรรมที่มีผลานิสงส์อันยิ่งใหญ่ไพศาลเพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมอุทิศถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และพระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จสู่สรวงสวรรค์ ตลอดจนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย

ในโอกาสนี้ข้าพระพุทธเจ้าและนายเจริญ สิริวัฒนภักดี ในนามมูลนิธิสิริวัฒนภักดีขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเงินจำนวน ๑๐ ล้านบาท เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

จบแล้ว นายเจริญ และคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศล จำนวน ๑๐ ล้านบาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย ทรงกราบ แล้วประทับพระเก้าอี้ที่เดิม จากนั้น พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร เจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย ประธานสงฆ์ นำบรรพชิตจีน ๓๕ รูป สวดพระพุทธรูปเปิดมณฑลพิธี โดยอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และทวยเทพธรรมบาลต่างๆ ตลอดจนพระบูรพาจารย์ เสด็จมาประทับรับการถวายสักการะบูชาพระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธรูปโดยรอบมณฑลพิธีให้สะอาดบริสุทธิ์สมควรแก่การบำเพ็ญกุศล จากนั้น ประธานสงฆ์อ่านคำประกาศอธิษฐานน้อมอัญเชิญพระบารมีแห่งองค์พระรัตนตรัย และคุณพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย เพื่อมาเป็นทิพยพยานในการประกอบพิธีแก่เด็กถวายเป็นพระราชกุศลครั้งนี้

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๐ นาที พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร ประธานสงฆ์ อ่านคำประกาศอธิษฐานแล้ว



พิธีงตึกของนายเจริญและคุณหญิงวรรณา สิริ-
วัฒนภักดี และคณะ (๒ ตุลาคม ๒๕๓๘)



วัฒน์ ทรงอุทิศส่วนกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีแล้ว เจ้าพนักงานเชิญเทวทูตทรงม้าไปเผาในถังอะลูมิเนียม บรรพชิตจีนสวดคัมภีร์เชิญดวงพระวิญญาณสร้งน้ำจอบแล้ว

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๕ นาที หม่อมเจ้าปุสาณ สวัสดิวัตน์ ทรงอัญเชิญถ่วงดวงพระวิญญาณ และนายสินธุ์ ศรสงคราม เขียวเครื่องทองน้อย นำเสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณ ที่นั้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพแล้วเสด็จไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณีปฐมบรมกรรมมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ

จากนั้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงสวมชุดกระสอบป่อ บรรพชิตจีนขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททำพิธีสวดประกาศอัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มาสถิตในฉลองพระองค์ที่ทรงเคยใช้แล้วสวมไว้กับรูปกระดาดหรือถ่วงดวง จากนั้น บรรพชิตจีนสวดพระพุทธรูปหน้าประตูประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๔ นาฬิกา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีบรรพชิตจีนสวดเดินนำถ่วงดวงพระวิญญาณ ซึ่งหม่อมเจ้าปุสาณ สวัสดิวัตน์ ทรงเป็นผู้อัญเชิญและนายสินธุ์ ศรสงคราม เขียวเครื่องทองน้อย นำเสด็จฯ พร้อมพระประยูรญาติเดินข้ามสะพานจำลอง ระหว่างเดินเวียนรอบสะพานนั้น บรรพชิตจีนได้ประพรมน้ำพระพุทธรูปที่เบิกทางเพื่อนำดวงพระวิญญาณสู่สะพานโอมสงสาร เป็นการแสดงพระกตเวทิตาสอนองพระเดชพระคุณหลังจากที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นประโยชน์แก่อุทิศต่อพสกนิกรนานัปการ เพื่อเสด็จฯ ไปเสวยทิพย์สุข ณ แดนพุทธเกษตร โดยสงบสันติตลอดไป ขณะเดินข้ามสะพานสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พร้อมด้วยพระประยูรญาติ ทรงโปรยทานลงในชั้นสาด เมื่อเสร็จพิธีข้ามสะพานแล้ว เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทพร้อมทั้งอัญเชิญถ่วงดวงพระวิญญาณไปตั้งหน้าประตูประดิษฐานพระบรมศพ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงทอดชุดกระสอบป่อและทรงฉายพระรูปกับท่านผู้หญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม พระธิดา และครอบครัว จากนั้น เสด็จลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทอดพระเนตรเครื่องกระดาด ซึ่งได้จำลองวงสรระปทุมและพระตำหนักดอยตุง ได้อย่างงดงามเหมือนจริง โดยมีคุณหญิงวรรณมา สิริวัฒนภักดี ถวายคำอธิบายและทูลเกล้าฯ ถวายของที่ระลึก ได้เวลาอันสมควร เสด็จกลับ

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๑๐ นาที เจ้าหน้าที่ตั้งโต๊ะวางผลไม้ ดอกไม้ (เครื่องกระทงพร้อมธูปเทียน) ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท บรรพชิตจีน ๑๓ รูป เตรียมประกอบพิธีลอยกระทง

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๒๐ นาที นายเจริญและคุณหญิงวรรณมา สิริวัฒนภักดี จุดธูปเทียนที่กระทงอธิษฐานเครื่องกระทง บรรพชิตจีนสวดเพื่อให้พระวิญญาณได้ส่งเครื่องกระทงไปถวายสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ณ บาดาลพิภพ และบูชาพระพุทธรูป ณ แม่น้ำนันทานทีในชมพูทวีป เป็นการเพิ่มพูนบุญกุศลแก่ดวงพระวิญญาณและเชื้อเชิญญาติทั้งหลายมาประชุมรับส่วนพระราชกุศล จบแล้ว เฝ้ากระดาดคำประกาศและกระดาดเงิน กระดาดทอง จากนั้น นำกระทงไปลอยที่ถนนมหาราชบริเวณตรงข้ามกับประตูเทวาริมย์ เนื่องจากทำราชวรดิฐมีน้ำท่วมสูงมาก โดยมีพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธสิริโสภา เสด็จพร้อมด้วยนายเจริญ และคุณหญิงวรรณมา สิริวัฒนภักดี รวมทั้งคณะเจ้าหน้าที่มูลนิธิสิริวัฒนภักดี เสร็จแล้วกลับมายังปะรำพิธี

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๕ นาที พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จมาทรงร่วมในพิธีตั้งกระดาด บรรพชิตจีนสวดพระพุทธรูปสรรเสริญพระบารมีพระพุทธรูปทั้งหลายและเชิญเทพยดามาประชุมเป็นทิพย์พยาน แล้วอ่านประกาศแม่พระราชกุศลและกุศลให้แก่หมู่สุรกาย เสร็จแล้วจึงเฝ้ากระดาดคำประกาศและกระดาดเงิน กระดาดทอง แล้วตั้งกระดาดเครื่องอุปโภคและบริโภคที่จัดไว้บริจาคตาน ได้เวลาอันสมควร เสด็จกลับ

ในขณะที่ประกอบพิธีตั้งกระเจาดั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพประจำวัน และเสด็จฯ ลงมายังปะรำเครื่องกระดาศ ทอดพระเนตรเครื่องกระดาศซึ่งจำลองพระตำหนักคอดุ้งและวังสระปทุม สิ่งของเครื่องใช้ประจำวันของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เวลาอันสมควร เสด็จพระราชดำเนินกลับ

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ และเสด็จลงมายังปะรำเครื่องกระดาศทอดพระเนตรเครื่องกระดาศ ได้เวลาอันสมควร เสด็จกลับ

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๓๐ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเผาเครื่องกระดาศ ซึ่งเจ้าหน้าที่ขนย้ายจากปะรำพิธี ณ ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังลานหน้าประตูศรีสุนทร ระหว่างวิทยาลัยในวังชายกับอาคารห้องสมุดมหามงคล สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงจุดไฟเผาเครื่องกระดาศ บรรพชิตเงิน ๑๐ รูป อ่านใบประกาศอุทิศเครื่องภาชนะใช้สอยต่าง ๆ ที่จะเผาอุทิศถวายดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จบแล้ว เจ้าภาพเผาใบประกาศและเครื่องภาชนะต่าง ๆ เสร็จแล้วบรรพชิตเงินขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทสวดคราทรพดเพื่อสดับปกรณ์หน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ เจ้าภาพกรวดน้ำถวายพระราชากุศล เป็นเสร็จพิธี

สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย มีนายอุเทน เดชะไพบูลย์ เป็นที่ปรึกษา นายปรีชา พิธิษฐเกษม เป็นประธานกรรมการกิตติมศักดิ์ในการจัดงาน นายบุญทรง ศรีเพ็ญพูน ประธานกรรมการหอการค้าไทย - จีน เป็นรองประธานในการจัดงาน นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย เป็นประธานกรรมการดำเนินงาน กรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย สมาคม มูลนิธิต่าง ๆ ชาวไทยเชื้อสายจีน เป็นคณะกรรมการดำเนินงาน และมีสมาคมพุทธธรรมมกเด็กแห่งประเทศไทย เป็นประธานฝ่ายพิธีสงฆ์ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม ถึงวันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ รวม ๕ วัน ๕ คืน โดยจัดเป็นแบบพิธีจีนโบราณที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการเดินรอบสระบัว ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งมีพระบรมวงศานุวงศ์ทรงร่วมในพิธี และการเดินข้ามสะพานเพื่อส่งดวงพระวิญญาณ ซึ่งมีประชาชนร่วมเดินข้ามสะพานด้วย โดยมีรายละเอียดตามกำหนดการดังนี้

กำหนดการ

สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย

ประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล และประกอบพิธีทางศาสนาจีน (กึ่งเด็ก) ถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง

ตั้งแต่วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม ถึงวันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๘

- เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น. ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ประกอบพิธีอัญเชิญพระพุทธรูป พระองค์สถิต ณ ปรำพืด สวดอัญเชิญดวงพระวิญญาณและสวดพระพุทธรูปมนต์อันบริสุทธ์
- เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๑๐ น. สวดมนต์ประกอบพิธีเดินเวียนธูป ดอกบัว เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
- เวลา ๒๐.๒๐ - ๒๑.๐๐ น. ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
- เวลา ๒๑.๑๐ น. สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- เวลา ๒๑.๓๐ น. เสรีจพิธี

วันศุกร์ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๓๘

- เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูปมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อย ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทดาหาร และสดับปกรณ์
- เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น. ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๐๐ น. ประกอบพิธีอุทิศดวงพระวิญญาณให้เป็นสุข
- เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๑๐ น. สวดมนต์ประกอบพิธีเดินเวียนธูป ดอกบัว เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
- เวลา ๒๐.๒๐ - ๒๑.๐๐ น. ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
- เวลา ๒๑.๑๐ น. สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- เวลา ๒๑.๓๐ น. เสรีจพิธี

วันเสาร์ที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๓๘

- เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูปมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อย ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทดาหาร และสดับปกรณ์
- เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น. ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๐๐ น. สวดมนต์ขอพรจากพระพุทธรูปองค์ ทรงพาดวงพระวิญญาณท่องสรวงสวรรค์
- เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๑๐ น. สวดมนต์ประกอบพิธีเดินเวียนธูป ดอกบัว เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
- เวลา ๒๐.๒๐ - ๒๑.๐๐ น. ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
- เวลา ๒๑.๑๐ น. สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
- เวลา ๒๑.๓๐ น. เสรีจพิธี

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๓๘

- เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูปมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อย ๑

	แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทตาดอาหาร และสดับปกรณ์
เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น.	ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนคริน- ทรบรมราชชนนี
เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๐๐ น.	ถวายราชสักการะแบบจีนสมัยโบราณ
เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๑๐ น.	สวดมนต์ประกอบพิธีเดินเวียนธูป ดอกบัว เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
เวลา ๒๐.๒๐ - ๒๑.๐๐ น.	ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
เวลา ๒๑.๑๐ น.	สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี
เวลา ๒๑.๓๐ น.	เสร็จพิธี

วันจันทร์ที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๓๘

เวลา ๑๐.๐๐ น.	พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อย ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทตาดอาหาร และสดับปกรณ์
เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น.	ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนคริน- ทรบรมราชชนนี
เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๐๐ น.	สวดมนต์พระพุทธรูปทรงวงเวียนนำทางดวงพระวิญญาณสู่สรวงสวรรค์ (ซึ่งกิมข้าว)
เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๑๐ น.	สวดมนต์ประกอบพิธีเดินเวียนธูป ดอกบัว เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
เวลา ๒๐.๒๐ - ๒๑.๐๐ น.	ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
เวลา ๒๑.๑๐ น.	สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี
เวลา ๒๑.๓๐ น.	เสร็จพิธี

วันอังคารที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๘

เวลา ๑๐.๐๐ น.	พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อย ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทตาดอาหาร และสดับปกรณ์
เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น.	ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนคริน- ทรบรมราชชนนี
เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๐๐ น.	พิธีสวดมนต์ของภิกษุณีฮากกา
เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๑๐ น.	สวดมนต์ประกอบพิธีเดินเวียนธูป ดอกบัว เพื่อบวงสรวงดวงพระวิญญาณ
เวลา ๒๐.๒๐ - ๒๑.๐๐ น.	ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
เวลา ๒๑.๑๐ น.	สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี
เวลา ๒๑.๓๐ น.	เสร็จพิธี

วันพุธที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

เวลา ๑๐.๐๐ น.	พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อย ๑
---------------	---

	แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทภัตตาหาร และสดับปกรณ์
เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น.	ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนคริน- ทรบรมราชชนนี
เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๓๐ น.	สวดมนต์เดินเวียนสระบัว พบเทวดาทิ้งแปดพระองค์ (โป๊ยเขียน) ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมสวดมนต์เดินเวียนธูป ดอกบัว
เวลา ๒๐.๔๐ น.	สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี
เวลา ๒๑.๓๐ น.	เสร็จพิธี

วันพฤหัสบดีที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

เวลา ๑๐.๐๐ น.	พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทภัตตาหาร และสดับปกรณ์
เวลา ๑๙.๐๐ - ๑๙.๐๕ น.	ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนคริน- ทรบรมราชชนนี
เวลา ๑๙.๐๕ - ๑๙.๓๐ น.	ประกอบพิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณข้ามสะพานเพื่อขึ้นสู่สรวงสวรรค์ชั้น พระวิมาน
เวลา ๒๐.๐๐ - ๒๐.๓๐ น.	ประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมอัญเชิญดวงพระวิญญาณข้ามสะพานเพื่อขึ้นสู่ สรวงสวรรค์ชั้นพระวิมาน
เวลา ๒๑.๔๐ น.	สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี
เวลา ๒๒.๐๐ น.	เสร็จพิธี

วันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

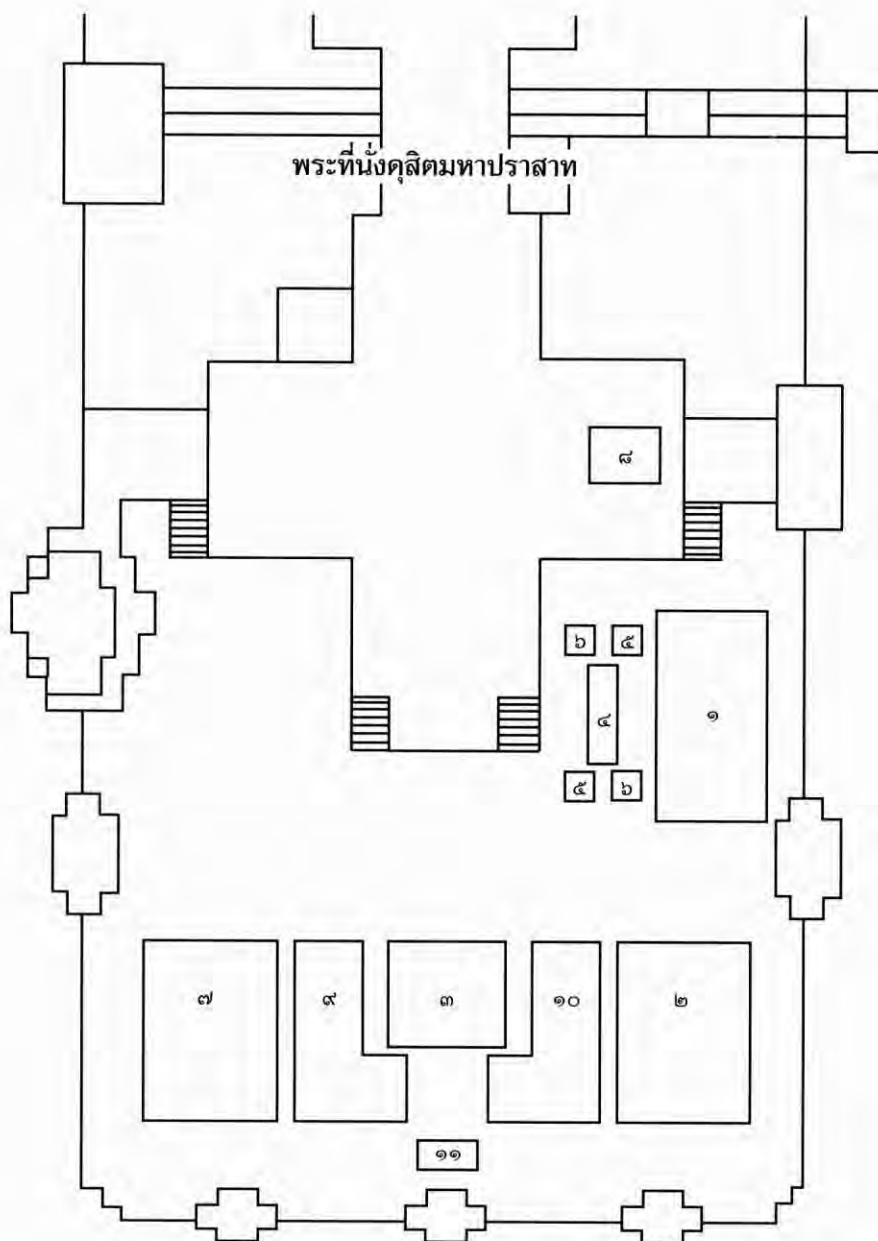
เวลา ๑๐.๐๐ น.	พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูป จบ มีพระธรรมเทศนากัณฑ์ ๑ แล้วพระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ ฉันทภัตตาหาร และสดับปกรณ์
เวลา ๑๙.๓๐ - ๑๙.๓๕ น.	ประธานจุดธูปเทียนถวายราชสักการะพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนคริน- ทรบรมราชชนนี
เวลา ๑๙.๓๕ - ๒๐.๐๐ น.	ประกอบพิธีทิ้งกระจาด แจกทานให้กับดวงวิญญาณไร้ญาติ
เวลา ๒๑.๐๐ น.	สมาคมฯ มูลนิธิ ชมรมต่างๆ ร่วมกันถวายราชสักการะพระบรมฉายาลักษณ์ สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี
เวลา ๒๑.๓๐ น.	เสร็จพิธี

ครั้น ณ วันพุธ คณะผู้จัดพิธีเด็กเตรียมการตั้งแต่งไว้พร้อมที่บริเวณลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งปะรำ ๓ หลัง ตรงกลางเป็นปะรำสำหรับตั้งพระฉายาลักษณ์
สมเด็จพระศรีนครินทรบรมราชชนนี ศาลาทิมคดหลังตะวันออกตั้งเก้าอี้สำหรับคณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจ
สัมพันธ์แห่งประเทศไทย ศาลาทิมคดหลังตะวันตกตั้งเก้าอี้สำหรับบรรพชิตจีน ๓๕ รูป ต่อจากศาลาทิมคดทั้งสอง

แผนผังพิธีงเด็กของสมาคมธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย

- | | |
|--|-------------------|
| ๑. ประธานพิธีงเด็ก | ๖. ชั้นสาคร |
| ๒. ประธานเครื่องกระดาดสำหรับเผา | ๗. ผู้มาร่วมพิธี |
| ๓. ประธานพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี | ๘. พระโกศพระบรมศพ |
| ๔. สะพานจำลอง | ๙. คณะกรรมการ |
| ๕. โต๊ะเจ้าหัวสะพานและโต๊ะเจ้าท้ายสะพาน | ๑๐. บรรพชิต |
| | ๑๑. วงดนตรี |



หลังตั้งปราสาทนละ ๑ หลัง ปราสาทนทิศตะวันตกสำหรับประชาชนผู้มาร่วมพิธี ปราสาทนทิศตะวันตกสำหรับตั้งเครื่องกระตาศจำลอง บริเวณลานด้านทิศตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นประรำมณฑลพิธี

เครื่องกระตาศจำลองสำหรับเผา ประกอบด้วย พระตำหนักคอดยดุงซึ่งประดับตกแต่งด้วยสวนดอกไม้ ด้านหน้าพระตำหนักมีรถเบนซ์สีแดงหมายเลขทะเบียน รยล ๙๕๙๕ เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง ทหารรักษาพระองค์ พระตำหนักวงสระปทุม ซึ่งประดับตกแต่งอย่างสวยงามตระการตา พร้อมด้วยเครื่องเรือนเครื่องใช้ รถยนต์หลวง หมายเลขทะเบียน รยล ๐๙๕๖ รถจักรยานยนต์ หมายเลขทะเบียน ๓ ป ๓๐๑๘ และ ๒ ป ๑๘๘๔ เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่ง เรือพระที่นั่ง เป็นต้น

ณ ประรำมณฑลพิธี จัดโต๊ะหมู่บูชาหลายตัวประกอบกันเข้าเป็นมณฑลพิธีโดยแยกจัดภาพพระปฏิมา ภาพพระโพธิสัตว์หรือพระอรหันต์ และเทพธรรมบาลองค์ต่าง ๆ ไว้ตามโต๊ะบูชาแต่ละโต๊ะตามลำดับอย่างมีระเบียบ พิธีกวดเด็กครั้งนี้ได้สั่งทำฉากกวดเด็กซึ่งทำด้วยมือ และสะพานเป็นสะพานไม้สั่งมาจากประเทศจีนโดยเฉพาะ พิธีกวดเด็กครั้งนี้นับเป็นครั้งแรกที่จัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่ที่สุดเท่าที่เคยมีมา ซึ่งจะขอกล่าวถึงรายละเอียดของพิธีเฉพาะบางวันดังนี้

วันศุกร์ที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๙ นาฬิกา ๓๐ นาที นายชิน ศรีศิริเจริญพร ประธานในพิธีและคณะ ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันตก

เวลา ๙ นาฬิกา ๓๕ นาที พระสงฆ์ ๑๐ รูป มีพระราชปริยัติวิธาน วัดดาวดึงษาราม พระราชปริยัติเมธี วัดชนะสงคราม พระมหาพิศิษฐ์ (ป.ธ. ๙) วัดชนะสงคราม พระมหามณฑล วัดชนะสงคราม พระมหาโสภณ วัดหัวลำโพง พระมหาโสรัจจ์ (มหาโสรัจจ์) วัดสวนพลู พระมหาเชษฐชาย (ป.ธ. ๙) วัดชนะสงคราม พระมหาบำเพ็ญ (ป.ธ. ๙) วัดสวนพลู พระครูปลัดสถิตพงษ์ วัดแก้วแจ่มฟ้า พระมหาเรวัต ถาวโร วัดสวนพลู ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันตกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา นายชิน ศรีศิริเจริญพร จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิมเจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดพระพุทธรมนต์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๒๐ นาที พระสงฆ์สวดพระพุทธรมนต์ จบแล้ว นายชิน ศรีศิริเจริญพร จุดเทียนคูดหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมมาสน์เทศน์และจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม แล้วไปจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ เจ้าพนักงานนิมนต์พระราชปริยัติวิธาน ซึ่งเป็นประธานสงฆ์และเป็นผู้ถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมมาสน์เทศน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล นายชิน ศรีศิริเจริญพร รับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชปริยัติวิธานถวายพระธรรมเทศนา อัดตัสัมมาปณิธิกา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๕ นาที นายชิน ศรีศิริเจริญพร ประเคนภัตตาหารถวายพระราชปริยัติวิธาน ผู้เป็นประธานสงฆ์และนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้น เพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น คณะกรรมการสมาคมกัศกรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานถอนสัรับและภาชนะออกไป นายชิน ศรีศิริเจริญพร ประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชปริยัติวิธาน แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ นายชิน ศรีศิริเจริญพร ไปทอดผ้าไตร แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้น เจ้าพนักงานภูษา

มาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายชิน ศรีศิริเจริญพร กรวดน้ำ ถวายพระราชกุศล ขณะนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นายชิน ศรีศิริเจริญพร และคณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยไปกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออกเมื่อเวลา ๑๑ นาฬิกา ๕๐ นาที จึงเสร็จพิธีถวายภัตตาหารพระสงฆ์

จากนั้น เวลาประมาณ ๑๕ นาฬิกา ๓๐ นาที สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยประกอบพิธี กงเต็กถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง ร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย สมาคม มูลนิธิ และชมรมต่างๆ ตลอดจนชาวไทยเชื้อสายจีน มาพร้อมเพรียงที่บริเวณลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๔๕ นาที นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย ถวายสักการะที่หน้าพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ มณฑลพิธีกงเต็ก เสร็จแล้วขรवासผู้สวดมนต์ภาวนาเดินออกจากมณฑลพิธีตามด้วย นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง ร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประกอบพิธีอัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จฯ สถิต ณ ถังพวง

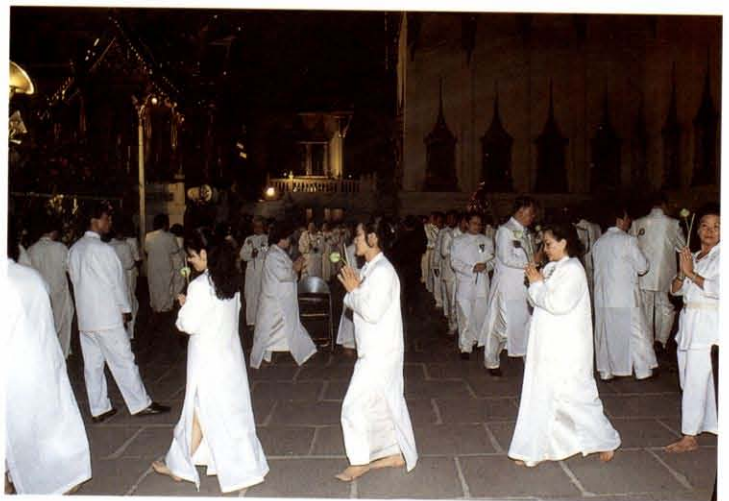
เวลา ๒๐ นาฬิกา ๕๕ นาที ขรवासผู้สวดมนต์ภาวนา นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง เชิญเครื่องทองน้อย ร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา อัญเชิญถังพวง ซึ่งเป็นที่สถิตดวงพระวิญญาณ นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย เดินลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังมณฑลพิธีกงเต็ก ขรवासผู้สวดมนต์สวดพระพุทธรูปเพื่ออุทิศดวงพระวิญญาณให้เป็นสุขในขณะนั้น คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประชาชนที่จะเดินเวียนรูป ดอกบัว ยืนเข้าแถวแบ่งเป็น ๒ แถว พนมมือถือดอกบัวและรูป ที่บริเวณหน้ามณฑลพิธี

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๕ นาที เริ่มพิธีเดินเวียนรูป ดอกบัว ขรवासผู้สวดมนต์ภาวนา นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง เชิญเครื่องทองน้อย ร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา อัญเชิญถังพวงดวงพระวิญญาณ นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ออกจากมณฑลพิธีกงเต็ก ตรงไปยังริมประตูกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกแล้วเดินเลี้ยวขวา เป็นแนวขนานกับกำแพงแก้ว ไปสุดทางด้านมุขตะวันออกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แล้วเลี้ยวซ้ายหันกลับทางเดิม จะเดินสลับกลับไปมา เมื่อผู้สวดมนต์ภาวนาผู้เดินนำคนแรก เดินนำเป็นแนวขนานกับบันไดมุขเหนือแล้วจะเลี้ยวซ้ายเดินไปตามลานหน้ามุขเหนือแล้วเดินหันกลับทางขวา เดินสลับกันไปมาจนสุดการเดินทางที่หน้าปะรำที่ประดิษฐานพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง เชิญเครื่องทองน้อยวางที่โต๊ะหน้าพระฉายาลักษณ์ ร้อยเอก กฤษฏา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา วางถังพวงที่สถิตดวงพระวิญญาณที่หน้าแท่นบูชาพระฉายาลักษณ์ แล้วถอยออกมายืนที่ด้านหน้าปะรำพิธี จากนั้น ผู้เดินเวียนรูป ดอกบัว จะร่วมกันถวายราชสักการะพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยการคุกเข่ากราบไม่แบมือ ๔ ครั้ง แล้วยืนคำนับ ๑ ครั้ง เป็นเสร็จพิธี

อนึ่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเสร็จสิ้นพระราชภารกิจการบำเพ็ญพระราชกุศลบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในช่วงเย็นแล้ว ได้เสด็จพระราชดำเนินมายังมณฑลพิธีกงเต็ก แล้วเสด็จฯ ไปทอด



พิธีกึ่งเตี๊ยกของสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย (๒๖ ตุลาคม - ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘)





พิธีกึ่งเด็กของสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย (๒๖ ตุลาคม - ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘)



พระเนตรเครื่องกระดาศสำหรับเผา โดยมี นายติลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย กราบบังคมทูลถวายคำอธิบาย ได้เวลาสมควรจึงเสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันจันทร์ที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๐ นาที นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล ประธานในพิธีและคณะ ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๕ นาที พระสงฆ์ ๑๐ รูป ซึ่งมีพระราชสิทธิโมลี วัดเทพศิรินทราวาส พระครูสาธุกิจโกศล วัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระครูวิมลวิฑาร วัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระครูอนุกุลศาสนกิจ วัดราชบพิตรสถิตมหาสีมาราม พระครูสุนทรธรรมโกศล วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระครูโกศลธรรมโสภิต วัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระครูพิเศษสรวิชัย วัดเทพศิรินทราวาส พระมหาวรณรงค์ วัดเทพศิรินทราวาส พระครูปลัดสว่าง วัดเทพศิรินทราวาส พระมหาประสาร วัดเทพศิรินทราวาส ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม

จากนั้น เจ้าหน้าที่จากกรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธรูปมนต์จบแล้ว พระราชสิทธิโมลี ผู้ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมาสน์เทศน์และจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับพิธีธรรม แล้วไปจุดเทียนเครื่องทองน้อยหน้าประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม ขณะนั้นชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล รับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชสิทธิโมลีถวายพระธรรมเทศนา อภินทปัจจเวกขณกถา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ จบ นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล ประเคนภัตตาหารถวายพระราชสิทธิโมลี ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น คณะสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ

เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะออกไป นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระราชสิทธิโมลี แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป เสร็จแล้วทำความเคารพ นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล ไปทอดผ้าไตร แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล กรวดน้ำถวายพระราชกุศล ขณะนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ นายณรงค์ พิงชาญชัยกุล และคณะสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร และกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก

เวลา ๑๙ นาฬิกา คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยผู้จัดงานพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล (กองเด็ก) พร้อมกัน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๙ นาฬิกา ๓๐ นาที ประธานในพิธีจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยถวายสักการะพระบรมศพสมเด็จพระ

พระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่หน้ามณฑลพิพิธเด็ก

เวลา ๑๙ นาฬิกา ๓๕ นาที สวคมนตรีพระพุทธองค์ทรงเวียนนำทางดวงพระวิญญาณสู่สรวงสวรรค์ (ซึ่งกิมซัว) โดยผู้สวคมนตรีเป็นฆราวาส แต่งกายสวมเสื้อสีขาว กางเกงขาวสีดำ ยืนสวคมนตรีหน้ามณฑลพิพิธเด็ก

เวลา ๒๐ นาฬิกา สวคมนตรีประกอบพิธีเดินเวียนรูป ดอกบัว เพื่อเป็นการบวงสรวงดวงพระวิญญาณ คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย และประชาชนร่วมกันสวคมนตรี เดินเวียนรูป ดอกบัว โดยการเดินตั้งแต่หน้ามณฑลพิพิธวันขวาผ่านประรำพระฉายาลักษณ์ ๓ รอบ

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๐ นาที คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย มูลนิธิ ชมรมต่าง ๆ ร่วมกันถวายสักการะพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่ประรำพระฉายาลักษณ์ จนกระทั่งถึงเวลา ๒๑ นาฬิกา ๓๐ นาที เป็นอันเสร็จพิธี

วันพุธที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๑๕ นาที นายปรีชา พิลิตฐเกษม ประธานกิตติมศักดิ์ตลอดชีพของสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประธานพิธี จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าหน้าที่กรรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ ซึ่งในวันนี้พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์ มาจากวัดดุสิตาราม ทั้ง ๑๐ รูป มีพระเทพวิสุทธิโสภณ พระมหาบุญสิน พระมหาสมพร พระมหาวิศิษฐ์ พระมหาบุญกุล พระครูวิบูลธรรมสุนทร พระมหาสุวิทย์ พระครูปลัดสุนทร พระครูปลัดทอง พระมหาสุธน จบแล้ว

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาฬิกา นายปรีชา พิลิตฐเกษม จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมมาสน์เทศน์ และจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรมแล้วไปจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานนิมนต์พระเทพวิสุทธิโสภณผู้ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมมาสน์เทศน์ เจ้าหน้าที่กรรมการศาสนาอาราธนาศีล นายปรีชา พิลิตฐเกษม รับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระเทพวิสุทธิโสภณถวายพระธรรมเทศนา จบแล้ว กลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ จบ

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๕ นาที นายปรีชา พิลิตฐเกษม ประเคนภัตตาหารถวายพระเทพวิสุทธิโสภณผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะออกไป นายปรีชา พิลิตฐเกษม ไปประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระเทพวิสุทธิโสภณ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป จากนั้น คณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ทอดผ้าไตร จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายปรีชา พิลิตฐเกษม กรวดน้ำถวายพระราชกุศล ขณะนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก นายปรีชา พิลิตฐเกษม และคณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ไปกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออกเมื่อเวลา ๑๑ นาฬิกา ๕๕ นาที เป็นอันเสร็จพิธี

อนึ่ง การประกอบพิธีเด็กในวันนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยาม

มกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินไปในการพิธีกึ่งเด็กของสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เสด็จพระราชดำเนินในการที่นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย
ประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล (พิธีกึ่งเด็ก) ถวายพระบรมศพ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
วันพุธที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

-
- เวลา ๑๙.๑๕ น. - สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักถนนทบุรี ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
- เวลา ๑๙.๓๐ น. - เสด็จฯ ถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง (ดนตรีบรรเลงเพลงถวายความจงรักภักดีของภาษาจีน)
- เสด็จฯ เข้าสู่ประทับบนศาลา
 - นางสุกุล เสริมศิริมงคล กรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ทูลเกล้าฯ ถวายสูจิบัตร
 - นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย กราบบังคมทูลรายงาน
 - เสด็จฯ ไปยังมณฑลประกอบพิธี (กึ่งเด็ก)
 - ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระรัตนตรัย
 - ทรงกราบ
 - เสด็จฯ ขึ้นสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
 - ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยที่หน้าพระบรมศพ
 - ทรงกราบ
 - ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยประจำพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
 - ทรงคม
 - เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระระบะถมที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร
 - ทรงกราบ
 - ประทับพระเก้าอี้

(ผู้สวดมนต์ภาวนา (แก๊งชื่อ) ขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทสวดพระพุทธรูปมนต์ที่หน้าพระบรมศพเพื่ออัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จฯ สถิต ณ ธงพุ่ม (ถ่งพวง)

- สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงรับเครื่องทองน้อย จากพนักงานพระราชพิธี
- เสด็จฯ ตามผู้สวดมนต์ภาวนา (แก๊งชื่อ) ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มายังมณฑลพิธี พระบรมวงศานุวงศ์เชิญธงพุ่ม (ถ่งพวง) ตามเสด็จฯ
- ทรงวางเครื่องทองน้อยไว้บนโต๊ะข้างเครื่องนมัสการบูชากระบะมุก
- เสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้บนศาลา

(ผู้สวดมนต์ภาวนา (แก๊งชื่อ) สวดพระพุทธรูปมนต์ประกอบพิธีถวายพุทธรูปฯ ทรงรับเครื่องทองน้อย จากพนักงานพระราชพิธี)

- เสด็จฯ ตามผู้สวดมนต์ภาวนา (แก๊งชื่อ) พระบรมวงศานุวงศ์เชิญธงพุ่ม (ถ่งพวง) ตามเสด็จฯ เวียนรอบสระบัว ๕ รอบ เพื่อบวงสรวงถวายแด่ดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

(ทรงหยิบเศษสตางค์ไปรยไปที่สระบัวรอบละ ๑ ครั้ง)

- เสด็จฯ ประทับพระเก้าอี้บนศาลา
- นายปรีชา พิลลิตกุล ประธานกิตติมศักดิ์ตลอดชีพของสมาคมฯ ประธานจัดงานเข้ารับพระราชทานไม้ตีกอล์ฟ ส้มมวง ๔ ผล และเงินก้นถุง
- นายปรีชา พิลลิตกุล ประธานกิตติมศักดิ์ตลอดชีพของสมาคมฯ ประธานจัดงานประโคมกลองชัยพิธีเด็ก
- คณะกรรมการฯ ๓๖ ท่านประกอบพิธีถวายความเคารพแบบจีนโบราณ
- เสด็จฯ ไปทรงกราบที่หน้าเครื่องนมัสการ
- เสด็จฯ ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว
- เสด็จพระราชดำเนินกลับพระตำหนักนันทบุรี

การแต่งกาย - ราของครุฑฯ เครื่องแบบชุดปกติขาวไว้ทุกข์
- เจ้าหน้าที่งานในพระองค์ เครื่องแบบปกติขาวไว้ทุกข์

ณ บริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งที่ประจำพิธีเด็ก ด้านหน้าแท่นพุทธรูปฯ บูรณมณีแดงลาดพระสุทนต์ฯ ตั้งโต๊ะลายทองวางเครื่องบูชากระบะมุกและเครื่องทองน้อย พร้อมพระแท่นทรงกราบ ที่ศาลาทิมคดหลังตะวันออก ทอดพระเก้าอี้สำหรับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระเก้าอี้สำหรับหม่อมเจ้ามณฑลเฉลิม ยุคล และเก้าอี้ผู้ตามเสด็จฯ ที่กลางลานหน้าพระที่นั่ง คณะผู้จัดพิธีเด็กเตรียมการตั้งแต่งซุ้มเจดีย์สระบัว มีชั้นสาครตั้งบนโต๊ะข้างเสาซุ้ม ที่ระหว่างกลางเสาซุ้มแขวนเจดีย์หกเหลี่ยมประกอบด้วย เทวดาทั้งแปดพระองค์ (ไปยเขียน) ประทับพร้อมทั้ง ๒๔ ยอดนกกตัญญูไหว้พระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์ คือ พระพุทธรูปเจ้า อมิตาภะพุทธรูปเจ้า พระโพธิสัตว์ (เจ้าแม่กวนอิม) กราบไหว้เทพเทวดา กราบไหว้เจ้าที่ ส่วนชั้นสาครที่สมมติเป็นสระบัวบรรจุน้ำสะอาดลอยดอกบัวสีขาว ๗ ดอก ตรงกลางสระมีเชิงเทียนตั้งอยู่ ๑ ที่ ที่ด้านหน้าประจำพิธีเด็กก่อนไปทางซ้าย ตั้งกลองชัยพิธีเด็ก

ครั้นใกล้เวลาเริ่มพิธี หม่อมเจ้ามณฑลเฉลิม ยุคล เสด็จมาถึงมณฑลพิธี คณะกรรมการสมาคมกษัตริย์สยามแห่งประเทศไทย สมาคม มูลนิธิ และชมรมต่างๆ มาพร้อมที่บริเวณพิธีเพื่อเตรียมการรับเสด็จ ซึ่งการ

ประกอบพิธีถวายราชสักการะพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในวันที่จะถวายความเคารพแบบจีนโบราณ คณะกรรมการสมาคมฯ ที่จะประกอบพิธีถวายราชสักการะ จะแต่งกายอย่างจีนโบราณ คือ สวมเสื้อยาวกรอมเท้าแขนยาว ผ่าข้าง สีครีม แล้วสวมเสื้อผ้าแพรครึ่งท่อน แขนยาว สีดำ ทับชั้นนอก สวมหมวกจีน สีดำ ถักปักจีบ อีกกลุ่มแต่งกายด้วยเสื้อคลุมยาวกรอมเท้า แขนยาว สีน้ำเงินอ่อน

เวลา ๑๙ นาฬิกา ๕๐ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักนทบุรีไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้ว คนตรีบรรเลงเพลงถวายความจงรักภักดีเป็นภาษาจีน หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล นายปรีชา พิลลิตกุลเกษม ประธานกิตติมศักดิ์ตลอดชีพของสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคม นักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย และคณะกรรมการสมาคมฯ เผ่าฯ รับเสด็จฯ ที่หน้าประตูกำแพงแก้วด้านนอก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ เข้าสู่มณฑลพิธี ประทับพระเก้าอี้ที่จัดไว้บนศาลาทิมกด หลังตะวันออก หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล ประทับที่พระเก้าอี้ด้านหลังที่ประทับ นางสุกุล เสริศรีกรมกุล กรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ทูลเกล้าฯ ถวายสูจิบัตร นายดิลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคม นักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย กราบบังคมทูลรายงาน ความว่า

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า นายดิลก ปัญญาประภาพร ในนามของนายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย สมาคมพุทธธรรมเด็กแห่งประเทศไทย สมาคม มูลนิธิ การกุศลทั่วประเทศตลอดจนคนไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน ทุกหมู่เหล่า ได้จัดพิธีบำเพ็ญกุศล (กงเต๊ก) ในครั้งนี้รวม ๙ คืน เพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศล โดยคุณปรีชา พิลลิตกุลเกษม เป็นประธานจัดงาน ถึงแม้ว่าการสวรรคตของพระองค์ จะเป็นเรื่องกฎธรรมชาติ ต้องมีการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ตาม พวกพสกนิกรทั้งหลายต่างทราบดีว่า ขณะที่สมเด็จพระย่าทรงมีพระชนมชีพ นั้น พระองค์ได้ทรงประกอบแต่ความดี เป็นแม่ที่ยิ่งใหญ่ของโลก ทรงมีบุตรได้เป็นพระมหากษัตริย์ถึง ๒ พระองค์ ทั้งหน่วยแพทย์รักษาชาวไทย ในถิ่นทุรกันดาร สร้างคนในชาติให้มีความรู้ การศึกษา สมเด็จพระย่าทรงรักห่วงใยชาวไทย และคนไทยทุกเชื้อชาติ ไม่มี การแบ่งชั้น วรรณะ มีความเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ของชาวไทยอยู่เสมอ นับว่าเป็นผู้เสียสละอันยิ่งใหญ่ ที่หาได้ยากยิ่งในโลกนี้ คุณงาม ความดี ภารกิจของพระองค์ถูกจารึกไว้ในหัวใจของคนไทยทุกคนตลอดกาล

ดังนั้น การสวรรคตของสมเด็จพระย่า ย่อมนำความเศร้าโศกเสียใจ มาสู่พสกนิกรชาวไทยอย่างยิ่ง พวกข้าพระพุทธเจ้าเชื่อมั่นว่า ดวงพระวิญญาณของพระองค์ท่าน จะสิงสถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นใดก็ตาม พระองค์คงจะทราบถึงความโศกเศร้า เสียใจอาลัยอาวรณ์ ของบรรดาพสกนิกรชาวไทยทุกเชื้อชาติซึ่งเปรียบเสมือนลูกหลานของพระองค์ ได้มาแสดงออกถึงความจงรักภักดีกตัญญูกตเวที ดังที่ได้ทอดพระเนตรอยู่แล้วขณะนี้

อนึ่ง การจัดพิธีกงเต๊กมหากุศลครั้งนี้ ซึ่งมีการจัดมณฑลพิธีตามแบบจีนโบราณครบครันและยิ่งใหญ่ซึ่งไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ได้เชิญชวนสมาคม ชมรม มูลนิธิ ทั่วประเทศ คนไทย ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกหมู่เหล่าร่วมถวายความจงรักภักดีแด่สมเด็จพระย่า

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

จากนั้น นายปรีชา พิลลิตกุลเกษม ประธานกิตติมศักดิ์ตลอดชีพของสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ทูลเกล้าฯ ถวายเงินจำนวน ๑ ล้านบาท และนายไพโรจน์ จิรชานนท์ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินจำนวน ๒ แสนบาท เพื่อสมทบทุนการก่อสร้างโรงพยาบาลสมเด็จพระศรีนครินทร์

เวลา ๑๙ นาฬิกา ๕๙ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปยังปะรำพิธีงเด็ก ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูป ทรงกราบ หม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล ตามเสด็จฯ ไปทรงยืนอยู่ด้านหน้าปะรำพิธีงเด็ก จากนั้น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ออกจากปะรำพิธีงเด็ก เสด็จฯ ตามผู้สวดมนต์ภาวนาซึ่งยืนเฝ้าฯ อยู่ด้านหน้าของปะรำ ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยหม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าโต๊ะประดิษฐานพระบรมศพ ทรงกราบ แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยประจำพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงคม เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ แล้วประทับพระเก้าอี้ ผู้สวดมนต์ภาวนาสวดพระพุทธมนต์ที่หน้าพระบรมศพเพื่ออัญเชิญดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จฯ สถิต ณ ถังพวง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงรับเครื่องทองน้อยจากเจ้าพนักงานพระราชพิธี

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๔ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเชิญเครื่องทองน้อย หม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล ทรงอัญเชิญถังพวงซึ่งเป็นที่สถิตดวงพระวิญญาณ เสด็จฯ ตามผู้สวดมนต์ภาวนา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปยังปะรำพิธีงเด็ก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงวางเครื่องทองน้อยที่โต๊ะข้างเครื่องบูชากระบะมุก หม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล ทรงตั้งถังพวงดวงพระวิญญาณที่ด้านขวาข้างพระแท่นทรงกราบ แล้วเสด็จฯ ไปประทับที่พระเก้าอี้บนศาลาทิมคด ผู้สวดมนต์ภาวนาสวดพระพุทธมนต์ประกอบพิธีถวายพุทธบูชาบนปะรำพิธี ขณะนั้น เจ้าพนักงานที่นั่งอยู่ที่ข้างเสาซุ้มเจดีย์สระบัว จุดเทียนที่สระบัว

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๑๕ นาที ผู้สวดมนต์ภาวนา ลงจากปะรำพิธีงเด็กเดินไปหยุดยืนที่ซุ้มเจดีย์สระบัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พร้อมด้วยหม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล เสด็จฯ ไปทรงรับเครื่องทองน้อย และถังพวงดวงพระวิญญาณจากเจ้าพนักงานพระราชพิธีเสด็จฯ ตามผู้สวดมนต์ภาวนา นายติลก ปัญญาประภาพร คณะกรรมการสมาคมฯ ที่แต่งกายชุดจีนโบราณ และกรรมการอื่นๆ ตามเสด็จฯ

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๒๓ นาที เริ่มพิธีเดินเวียนสระบัว ผู้สวดมนต์ภาวนาที่เดินนำหมุนเจดีย์ ๑ ครั้ง แล้วเดินเวียนจากซ้ายไปขวา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ถึงซุ้มสระบัวทรงหยิบสแตงค์จากพานที่เจ้าพนักงานพระราชพิธีนั่งคุกเข่า คอยถือถวายไปรยทานลงในสระบัว หม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล ทรงหยิบสแตงค์จากพานแล้วไปรยทานลงในสระบัวเช่นเดียวกัน ส่วนคณะกรรมการที่ตามเสด็จฯ จะเตรียมสแตงค์ไว้เป็นการส่วนตัวสำหรับไปรยทานลงในสระบัว การเดินเวียนสระบัวนี้จะเดินเวียนด้วยกัน ๕ รอบ เมื่อเดินครบ ๑ รอบ ผู้สวดมนต์ภาวนาที่เดินนำจะหมุนเจดีย์ ๑ ครั้ง และจะมีการไปรยทานเช่นนี้รอบละ ๑ ครั้ง จนครบ ๕ รอบ

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๒๘ นาที สิ้นสุดการเดินเวียนสระบัว ผู้สวดมนต์ภาวนาเดินไปที่ปะรำที่ประดิษฐานพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และหม่อมเจ้ามิ่งคลเฉลิม ยุคล พระราชทานเครื่องทองน้อยและประทานถังพวงดวงพระวิญญาณแก่เจ้าพนักงาน แล้วเสด็จฯ ไปประทับที่พระเก้าอี้บนศาลาทิมคด เจ้าพนักงานเชิญเครื่องทองน้อยไปวางบนโต๊ะหน้าโต๊ะเครื่องสังเวย ตั้งถังพวงดวงพระวิญญาณที่ด้านหน้าโต๊ะเครื่องสังเวย นายปรีชา พิลิตฐเกษม เข้ารับพระราชทานไม้ตักทอง ส้มมงคล ๔ ผล และเงินก้นถุง จำนวน ๑ ถุง จากนั้นเดินไปประโคมกลองชัยพิธีงเด็ก ๓ ครั้ง ผู้สวดมนต์ภาวนาหยุดสวด คณะกรรมการสมาคมฯ ในชุดจีนโบราณ ทั้ง ๓๖ คน เดินไปเข้าแถวที่หน้าปะรำพิธีเครื่องสังเวย แบ่งเป็น ๔ แถว หน้ากระดาน ถวายความเคารพพระฉายาลักษณ์ ๓ ครั้ง ผู้ประกอบพิธีถวายความเคารพในชุดสีน้ำเงินอ่อนจะเป็นผู้กำกับการถวายความเคารพ คลี่พัดจีบร่ายรำอยู่ด้านหน้าแถว คณะกรรมการคลี่พัดตามแล้วพัดโบกขึ้นลงเป็นจังหวะ แล้วนั่งคุกเข่าบนเบาะหยุดพัด นายติลก ปัญญาประภาพร ซึ่งนั่งคุกเข่าอยู่ทางด้านหน้าในปะรำพิธีจุดธูปถวายราชสักการะแล้ว นำไปปักที่หน้าโต๊ะเครื่องสังเวย แล้วกลับมานั่งคุกเข่าที่เดิม ถวายความเคารพ ๔ ครั้ง จากนั้นคณะกรรมการสมาคมฯ ถวายความเคารพ ๔ ครั้ง แล้วลุกขึ้นยืน ทำเช่นนี้สลับกัน ๔ เที้ยว เป็นเสร็จพิธี

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๕๕ นาที สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารเสด็จฯ ไปทรงกราบ พระพุทธรูปที่หน้าเครื่องนมัสการบนประรำพิธีงเด็ก แล้วเสด็จฯ ประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จพระราชดำเนินกลับพระตำหนักนันทบุรี

วันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๕ นาที นายเกษม วิศว์พลานนท์ ประธานในพิธีและคณะ ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก

เวลา ๙ นาฬิกา ๕๕ นาที พระสงฆ์ ๑๐ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา นายเกษม วิศว์พลานนท์ จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้น เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว พระราชรัตนโมลี วัดหนึ่ง ผู้ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมมาสน์เทศน์ นายเกษม วิศว์พลานนท์ จุดเทียนดูหนังสือเทศน์ ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมมาสน์เทศน์ และจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม แล้วไปจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม กราบและกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม ขณะนั้นชาวพนักงานประโคมสังข์ แคร่ฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล นายเกษม วิศว์พลานนท์ และผู้ร่วมพิธี รับศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระราชรัตนโมลีถวายพระธรรมเทศนา อดตสมมาปณิธิกา จบแล้ว

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๔๐ นาที พระราชรัตนโมลี กลับลงมา นั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ จบ นายเกษม วิศว์พลานนท์ ประเคนภัตตาหารถวายพระราชรัตนโมลี ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น คณะสมาคมกัศกรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๐ นาที เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นายเกษม วิศว์พลานนท์ และคณะกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะออกไป นายเกษม วิศว์พลานนท์ ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชา กัณฑ์เทศน์ถวายพระราชรัตนโมลี เครื่องบูชา กัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วย กระเป่า ผ้าห่ม สบู่ ผงซักฟอก ยาตำราหลวง ใบชา น้ำยาซักแห้ง ยาสีฟัน ไฟฉาย ร่ม ดอกไม้ ธูปเทียน แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป แล้วทำความเคารพ นายเกษม วิศว์พลานนท์ ไปทอดผ้าไตร แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม นายเกษม วิศว์พลานนท์ กรวดน้ำถวายพระราชกุศล ขณะนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แคร่ฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ นายเกษม วิศว์พลานนท์ และคณะกรรมการสมาคมกัศกรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร และกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันตก

เวลา ๑๗ นาฬิกา คณะกรรมการสมาคมกัศกรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ผู้จัดงานพิธีบำเพ็ญพระราชกุศล (กงเด็ก) พร้อมกัน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท บรรพชิตจีน ๓๕ รูป ประกอบด้วย พระคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร (เย็นเต็ก) เจ้าคณะใหญ่สงฆ์จีนนิกาย เจ้าอาวาสวัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเย็นอี วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเย็นจิ่ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเย็นเต็ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี้ยล้ง วัดโพธิ์แมนคุณาราม

หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม
หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม
หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์แมนคุณาราม หลวงจีนเสี้ยว วัดมิ่งกรมลาวาส หลวงจีนเสี้ยว วัดมิ่งกรมลาวาส หลวง
จีนเสี้ยว วัดมิ่งกรมลาวาส หลวงจีนเยนหวย วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเยนหอง วัดโพธิ์เยน
จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว เหลียง วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจน-
บุรี หลวงจีนเสี้ยว วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว กัก วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว คี
วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว คัง วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว สก วัดโพธิ์เยน จังหวัด
กาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว เอี้ยว วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว สือ วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี
หลวงจีนเสี้ยว ล่ง วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว ชุง วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว กิม วัด
โพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว คัก วัดโพธิ์เยน จังหวัดกาญจนบุรี หลวงจีนเสี้ยว เต่า วัดบำเพ็ญจินพรต
หลวงจีนเสี้ยว เจี่ยม วัดบำเพ็ญจินพรต หลวงจีนเสี้ยว พัง วัดโพธิ์ทศดาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี้ยว เจ่ง วัดโพธิ์ทศ-
ดาราม จังหวัดชลบุรี หลวงจีนเสี้ยว มั่ว วัดโพธิ์ทศดาราม จังหวัดชลบุรี พร้อมกัน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เข้า
นั่งประจำที่ ณ ศาลาทิมคดหลังทิศตะวันตก

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕ นาที เจ้าหน้าที่เตรียมการตั้งแต่งสำหรับพิธีลอยกระทงบริเวณหน้าประตูเครื่อง
กระดาดจำลอง ตั้งโต๊ะเครื่องสังเวยประกอบด้วย เครื่องบูชากระบะมุก ดอกไม้ ธูปเทียน ผลไม้ มี แอปเปิ้ล สาลี่ เงาะ
ส้ม องุ่น ด้านหน้าของโต๊ะเครื่องสังเวยวางกระทงใหญ่ จำนวน ๑ กระทง เจ้าหน้าที่นำเต่า ๕ ตัว ปลาไหล ปลาอุก
มาวางไว้พร้อมสำหรับพิธีปล่อย

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๐ นาที นายยุทธ อำนาจเจริญศักดิ์ ผู้อำนวยการบริษัท เอเชียนิลส์แอดเวอร์ไทซิ่ง
จำกัด ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่โต๊ะเครื่องสังเวย บรรพชิตจีน ๔ รูป ประกอบด้วย หลวง
จีนเยนหวย หลวงจีนเยนหอง หลวงจีนเสี้ยว เหลียง หลวงจีนเสี้ยว ห่วง หลวงจีนเสี้ยว ซื่อ หลวงจีนเสี้ยว แจ้ หลวงจีนเสี้ยว กก
หลวงจีนเสี้ยว คัง หลวงจีนเสี้ยว กิม สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที นายยุทธ อำนาจเจริญศักดิ์ ถวายเครื่องสังเวยซึ่งเป็นผลไม้ ๕ ชนิด คือ
แอปเปิ้ล สาลี่ เงาะ ส้ม องุ่น

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที บรรพชิตจีนสวดจบ เจ้าหน้าที่นำเต่า ปลา ไปปล่อยทางด้านประตูเทว
ภิรมย์ นายยุทธ อำนาจเจริญศักดิ์ และคณะกรรมการสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทยนำกระทงไปลอยใน
แม่น้ำทางด้านประตูเทวภิรมย์เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากมีน้ำท่วมขึ้นมาสูงจนถึงบริเวณประตูเทวภิรมย์ จึงไม่
สามารถเดินไปลอยกระทงที่ท่าราชวรดิฐได้ จากนั้น จึงกลับมายังประรำพิธี เพื่อประกอบพิธีโยคะต้นตระกูล

ณ มณฑลพิธีเด็ก ด้านหน้าจากภาพพระปฐมมา ตั้งโต๊ะบูชาสำหรับบรรพชิตจีน ๓๕ รูป ๗ โต๊ะ
วางเป็นแถวเรียงกัน โต๊ะตรงกลาง ๓ โต๊ะ จัดเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ๓ องค์ นั่งอยู่หัวโต๊ะ ส่วนบรรพชิต
นอกนั้นเป็นตัวแทนของพระมหาโพธิสัตว์ และพระอรหันต์สิบแปดพระองค์ ด้านในของโต๊ะบรรพชิตวางถ่งพวง ด้าน
ซ้ายและด้านขวา วางเครื่องดนตรี ด้านหน้าซึ่งเป็นพื้นลานกว้างต่ำลงมาจากมณฑลพิธีวางพญายม และเครื่อง
ทั้งกระจาด

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๐ นาที ดนตรีบรรเลง บรรพชิตจีนสวดพระพุทธมนต์เจริญพระธรรมอริยฐานมีใจ
ความยกเอาคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เพื่อโปรดสรรพสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิด หรือกำลังทนทุกข์ทรมานให้ได้
รับผลานิสงส์ในการสดับพระธารณิมนต์ เมื่อเหล่าสรรพสัตว์ได้สดับพระธารณิมนต์แล้ว จะได้หลุดพ้นจากความทุกข์
ทรมานต่างๆ

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๑๕ นาที บรรพชิตจีน ๔ รูป ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทางบันไดมุขตะวันตก

เพื่ออัญเชิญดวงพระวิญญาณลงมายังมณฑลพิธิ โดยมีนายกิจ เลิศโพโรจน์ เป็นผู้อัญเชิญลงพวงดวงพระวิญญาณ นายดิลก ปัญญาประภาพร เป็นผู้เชิญเครื่องทองน้อย

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๓๐ นาที พระพยอม กัลยาโณ ถวายพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญพระราชกุศลบน พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ขณะทำพิธี ฝนตกลงมาอย่างหนัก ทำให้พิธีการดำเนินไปไม่สะดวก

เวลา ๑๙ นาฬิกา บรรพชิตจีนผู้เป็นประธานในพิธีสวดพระธารณีมนต์ประจำพระองค์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและโพธิสัตว์ ประกอบกับการกระทำหัตสมุทรา คือทำมือเป็นสัญลักษณ์ประจำพระองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและโพธิสัตว์ แต่ละพระองค์ตามลำดับ ซึ่งในพิธีครั้งนี้ได้จัดมณฑลพิธิอันมีความหมายว่า เป็นประดุจรัตนบัลลังก์ (ภาษาจีนว่า “ซาป้อไห้”) แห่งองค์พระรัตนตรัย โดยแวดล้อมด้วยองค์พระโพธิสัตว์ และเหล่าวัชรเทพธรรมบาลตลอดจนพระอรหันต์เจ้าทั้งหลายร่วมประชุมพร้อมกันเพื่อแผ่พระพุทธรังษีให้ส่องสว่างทั่วทั้งตรีสหัสโลกธาตุ โปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์หรืออภัยหนึ่ง เป็นการบำเพ็ญมหาทาน โดยแจกจ่ายเครื่องอุปโภคบริโภคต่าง ๆ ซึ่งหลักการทางพุทธศาสนาถือว่าการบำเพ็ญทานบารมีครั้งยิ่งใหญ่ ซึ่งผลแห่งการบำเพ็ญมหาทานบารมีนี้ คณะผู้สวดมนต์ภาวนา (แก๊งซือ) ตลอดจนพสกนิกรชาวไทยเชื้อสายจีน น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๕ นาที นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ได้มาดูการประกอบพิธี โดยมีนายดิลก ปัญญาประภาพร เป็นผู้อธิบายรายละเอียด

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๑๐ นาที บรรพชิตจีนทำการโปรยทาน เครื่องโปรยทานประกอบด้วย ชาลาเปา ข้าวสาร ดอกไม้ ทอพีพี เงิน

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๔๐ นาที บรรพชิตจีน ๓๕ รูป ขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ประจำที่ ณ อาสน์สงฆ์ กระทำพิธีสดับปกรณ์

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๔๕ นาที สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รอยนตร์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วข้างพระที่นั่งราชกรีถยสภา เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทผ่านพระบรมวงศานุวงศ์ เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ประทับพระราชอาสน์ บรรพชิตจีนสวดพระพุทธรังษี เพื่ออุทิศถวายบุญกุศลทั้งปวงอันได้จากการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล (กงเต็ก) ในครั้งนี้แด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จากนั้นจึงเจริญพระพุทธรังษีถวายพระพรแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ให้ทรงพระเจริญด้วยจตุรพิธพร เป็นพระมิ่งขวัญต่อปวงประชาชนชาวไทยตลอดกาลนาน

เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพับไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าบรรพชิตจีน เสร็จแล้วถวายความเคารพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงทอดผ้ามหาบังสุกุล แล้วประทับพระราชอาสน์ จากนั้น เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ บรรพชิตจีนสดับปกรณ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม ทรงหลังทักษิณทก บรรพชิตจีนถวายอนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันตก แล้วประทับพระเก้าอี้ที่ศาลาหิมคคบรรพชิตจีน นางดารณี ไพรัชเวช ถวายหนังสือที่ระลึก

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๑๕ นาที นายติลก ปัญญาประภาพร นายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย กราบบังคมทูลรายงานดังนี้

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า นายติลก ปัญญาประภาพร ในนามของนายกสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย สมาคมพุทธธรรมกึ่งเด็กแห่งประเทศไทย สมาคม มูลนิธิ การกุศลทั่วประเทศ ตลอดจนคนไทย ชาวไทยเชื้อสายจีน ทุกหมู่เหล่า ได้จัดพิธีบำเพ็ญกุศล (กึ่งเด็ก) ในครั้งนี้รวม ๙ คีน เพื่ออุทิศถวายเป็นพระราชกุศล โดยคุณปริชา พิธิษฐเกษม เป็นประธานจัดงาน ถึงแม้ว่าการสวรรคตของพระองค์ จะเป็นเรื่องกฎธรรมชาติดังกล่าวก็เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ตาม พวกพสกนิกรทั้งหลายต่างทราบดีว่า ขณะที่สมเด็จพระเจ้าทรงมีพระชนมชีพนั้นพระองค์ได้ทรงประกอบแต่ความดี เป็นแม่ที่ยิ่งใหญ่ของโลกทรงมีบุตรได้เป็นพระมหากษัตริย์ ถึง ๒ พระองค์ ทั้งหน่วยแพทย์รักษาชาวไทย ในถิ่นทุรกันดาร สร้างคนในชาติให้มีความรู้ การศึกษา สมเด็จพระเจ้าทรงรักห่วงใยชาวไทย และคนไทยทุกเชื้อชาติ ไม่มีการแบ่งชั้น วรรณะ มีความเสียสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อประโยชน์ของชาวไทยอยู่เสมอ นับว่าเป็นผู้เสียสละอันยิ่งใหญ่ ที่หาได้ยากยิ่งในโลกนี้ คุณงาม ความดี ภารกิจของพระองค์ถูกจารึกไว้ในหัวใจของคนไทยทุกคนตลอดกาล

ดังนั้นการสวรรคตของสมเด็จพระเจ้า ย่อมนำความเศร้าโศกเสียใจ มาสู่พสกนิกรชาวไทยอย่างยิ่ง พวกข้าพระพุทธเจ้าเชื่อแน่ว่า ดวงพระวิญญาณของพระองค์ท่าน จะสิงสถิตอยู่ ณ สวรรค์ชั้นใดก็ตาม พระองค์คงจะทราบถึงความโศกเศร้า เสียใจอาลัยอาวรณ์ ของบรรดาพสกนิกรชาวไทยทุกเชื้อชาติซึ่งเปรียบเสมือนลูกหลานของพระองค์ ได้มาแสดงออกถึงความจงรักภักดีกตัญญูกตเวที ดังที่ได้ทอดพระเนตรอยู่แล้วขณะนี้

อนึ่ง การจัดพิธีกึ่งเด็กมหากุศลครั้งนี้ ซึ่งมีการจัดมณฑลพิธีตามแบบจีนโบราณครบครันและยิ่งใหญ่ไม่เคยมีมาก่อนในประเทศไทย ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่สมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย ได้เชิญชวนสมาคม ชมรม มูลนิธิ ทั่วประเทศ คนไทย ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกหมู่เหล่าร่วมถวายความจงรักภักดีแด่สมเด็จพระเจ้า

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

เวลา ๒๐ นาฬิกา ๓๐ นาที ประกอบพิธีเผาเครื่องกระดาดชาจาลอง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ออกทางประตูศรีสุนทร ทรงจุดไฟเผาเครื่องกระดาดชาจาลอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้นำมาวางรวมกันที่บริเวณระหว่างวิทยาลัยในวังชายกับอาคารห้องสมุดมหามงคล บรรพชิตจีน ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๔๕ นาที เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรเครื่องตั้งกระดาดบริเวณหน้าปะรำมณฑลพิธี โดยมีนายติลก ปัญญาประภาพร ถวายคำอธิษฐาน

เวลา ๒๑ นาฬิกา ๕๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน

เมื่อการประดิษฐานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้ครบกำหนดสวดมาแต่การเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน ถวายพระบรมศพ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตามหมายกำหนดการ ดังนี้



ที่ ๑๙/๒๕๓๘

หมายกำหนดการ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วันถวายพระบรมศพ

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

พุทธศักราช ๒๕๓๘

นายกรัฐมนตรี ในตำแหน่งบังคับบัญชาสำนักพระราชวัง รับสนองพระบรมราชโองการเหนือเกล้าฯ สั่งว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จสวรรคตจะบรรจบครบ ๑๐๐ วัน ในวันพุธที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๘ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ดังมีรายการต่อไปนี้

วันพุธที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงวางพวงมาลา แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรวงดนตรีฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพ ถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม สมเด็จพระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ พระสงฆ์ที่สวดพระพุทธมนต์แล้วนั้น จะได้อ่านสวดคธาบทพรต แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ และทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินไปทรงจุดธูปเทียนที่แท่นพระสวดพระอภิธรรม เสด็จพระราชดำเนินกลับ

วันนี้ แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ ไว้ทุกข์ สายสะพายจูลจอมเกล้า หรือสายสะพายมงกุฎไทย

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม-

ราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พระราชวังดุสิต ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินเข้าสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยและเครื่องราชสักการะถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญาลมहाเศวตฉัตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อน สวดถวายพรพระ จบ ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน เสร็จแล้ว ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสนะ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม พระราชาคณะถวายศีลและถวายพระธรรมเทศนา จบ พระสงฆ์ ๕ รูปสวดธรรมคาถา แล้วทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภักดิ์เทศน์และทรงทอดผ้า พระสงฆ์ทั้งนั้นสดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา แล้วทรงทอดผ้าพระสงฆ์อีก ๔๕ รูปเท่าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สดับปกรณ์ ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา เสด็จพระราชดำเนินกลับแต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ ไว้ทุกข์

สำนักพระราชวัง

วันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๓๘

อนึ่ง ในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน ถวายพระบรมศพครั้งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์วิวัฒนาการ สำหรับพระราชทานแก่ผู้มาถวายสักการะพระบรมศพ จำนวน ๒ เล่ม คือ หนังสือ "แม่เล่าให้ฟัง" พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งเป็นพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๔๓ ถึงปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ และหนังสือ "พระธรรมเทศนา" ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาในโอกาสที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลประจำสัปดาห์ถวายพระบรมศพ ต่อจากการพระราชกุศลปณณาสมาจาร จนถึงการพระราชกุศลสดมาท พร้อมทั้งเทพธรรมะของพระเทพประสิทธิ์มุนี วัดจักรวรรดิราชาวาส จำนวน ๒ ม้วน

ครั้น ณ วันพระราชพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพระราชพิธี ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และบริเวณลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันพุธที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๔๕ นาที พระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทูตานุทูต และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๑๘ นาที สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

จากนั้น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เสด็จถึงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ที่ทิมคุด ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านเหนือ สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ นั่งพักเตรียมขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และตั้งวงปี่พาทย์ ประโประหว่างทิมคุด ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านเหนือ เป็นที่นั่งของข้าราชการและประชาชนผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ที่ลานหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านเหนือดั้งแถว

ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพพร้อมแถวและธงประจำกอง และที่ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านตะวันตก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรวง แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ดิ่งแกลงประจำที่ซีกกำแพงแก้ว ที่ถนนหน้าตึกสำนักราชเลขาธิการตรงกับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ดิ่งแกลงทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๒๓ นาที พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่จะสวดพระพุทธรูป มีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน ป.๕.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระวันรัต (จิบ จิตธมฺโม ป.๕.๙) วัดโสมนัสวิหาร สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปฺเสโน ป.๕.๙) วัดสระเกศ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (นิยม จานิสฺสโร ป.๕.๙) วัดชนะสงคราม พระญาณวโรดม (ประยูร สุนฺดงฺกูโร ป.๕.๙) วัดเทพศิรินทราวาส พระสุนทรธำมิต (บุญเลิศ ทศตฺสฺสฺสฺส ป.๕.๙) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระพรหมจริยาจารย์ (สมุทฺธ รัชตฺวณฺโณ ป.๕.๙) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม พระวิสุทธิวงศาจารย์ (พลอย ญาณสฺสโร ป.๕.๙) วัดเทพธิดาราม พระวิสุทธิธำมิต (วีระ ภาทฺทจารี ป.๕.๙) วัดสุทัศน์เทพวราราม พระธรรมวราภรณ์ (เพิ่ม อาภาโค ป.๕.๙) วัดราชผาติการาม พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.๕.๙) วัดราชโอรสาราม พระธรรมสิริสารเวที (บุญเรือน ปุณฺณโก ป.๕.๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตฺโต ป.๕.๙) วัดพระพิเรนทร์ พระเทพสุเมธมุนี (สนิท สุภาจาโร) วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี พระเทพสิทธิญาณรังสี (จันทร์ คเวสโก) วัดป่าชัยรังสี จังหวัดสมุทรสาคร พระเทพพรเมธี (สมชาย วรชาโย ป.๕.๙) วัดเทพศิรินทราวาส พระราชโมลี (โกสฺสฺสฺสฺสฺสฺส ป.๕.๙) วัดมเหยงคณ์ พระราชมงคลญาณ (สังข์ อัสมาลี) วัดปากน้ำ พระราชกวี (มนตรี คณิสฺสโร ป.๕.๙) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระราชพิพัฒน์โกศล (โกศล มหาวีโร) วัดศรีสุดาราม พระราชรัตนภรณ์ (ถนอม อภิจาโร) วัดสังเวชวิศยาราม พระราชปริยัติบดี (เอื้อน ทาสธมฺโม ป.๕.๙) วัดสามพระยา พระราชรัตนสุธี (ชวลิต อภิวฑฺฒโน ป.๕.๙) วัดพระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี พระราชสิทธิวิมล (ประเสริฐ ญาณวโร) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระทักษิณคณิสสร (บรรจง ปญฺญาวฑฺฒโน ป.๕.๓) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระอุตรคณารักษ์ (ทองใบ ปุณฺณภาโส) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระสิริชัยโสภณ (ณรงค์ ปภสฺสรวโร ป.๕.๕) วัดชัยพฤกษ์มาลา พระพิศาลวิหารกิจ (ประจวบ ชนฺตโร ป.๕.๕) วัดระฆังโฆสิตาราม พระพิศาลพัฒน์นอม (สุชาติ วิสุทธาจาโร) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระโสภณศีลวงค์ (ใหญ่ ชวโน) วัดพลับพลาย ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โดยสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะ จำนวน ๙ รูป นั่ง ณ มุขตะวันออก และพระราชาคณะอีก ๒๑ รูป ขึ้นนั่ง ณ มุขเหนือ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตถาตามดู พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แถลงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพินาณรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงวางพวงมาลาดอกไม้สดหน้าประดิษฐานพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรวง ปี่ กลองชนะ ปี่พาทย์ ทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ แถลงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี แล้วทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๓ นาที เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ จบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนคู่หนึ่งสื่อเทศน์พระราชทานให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกล ธรรมาสันเทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เจ้าพนักงานนิมนต์สมเด็จพระพุฒาจารย์ เกี้ยว อุปลิโณ ป.ธ.๙ วัคสระเกศ ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสันเทศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย หน้าประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระ บรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความ เคารพ เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราช อาสน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล ทรงศีล สมเด็จพระพุฒาจารย์ ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนา ธรรม สมเด็จพระพุฒาจารย์ ถวายพระ ธรรมเทศนา ศราทธพรต จบแล้ว กลับลง มายังยังอาสน์สงฆ์ จากนั้น พระสงฆ์ ๓๐ รูป สวดศราทธพรต จบแล้ว

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๓๖ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไป ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์ เทศน์ถวายสมเด็จพระพุฒาจารย์ เครื่อง บูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วย ธูปเทียนพนม ใส่พานมูก แจกน่มูก ๑ คู่ ปักคอกคาร์- เนชั่นสีแดง ก็มูกใส่ชุนน้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ นาฬิกาแขวนประดับมูก ๑ เรือน กระเป่าเอกสาร ๑ ใบ ผ้าห่ม ๑ ผืน เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้า พนักงานดับเทียนคู่หนึ่งสื่อเทศน์และเทียน บูชาภัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาด พระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพ นำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสันเทศน์ แล้ว ลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ ทั้ง ๙ รูป จากนั้น เชิญปลายพระภูษาโยง ทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหา กฐิน เสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทรงทอดผ้า ไดรแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระ สงฆ์ดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษา



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญกลมหาเศวตฉัตร



ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์



เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์



ทรงทอดผ้าไตร



ทรงหลังทักษิณาทก

ครบทุกเที่ยวแล้ว เจ้าพนักงานภาษามาลापับพระภุชญาโงยทั้งสองสายเข้าที่เดิม

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๑๒ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่น นพปฎลมหาเศวตฉัตร เสร็จแล้ว เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปทรงกราบถวายบังคม พระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการที่เฝ้าฯ ณ มุขเหนือ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ไปยังแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรม

เวลา ๑๘ นาฬิกา ๑๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าแท่นเบญจาพระสวดพระอภิธรรมด้านตะวันออกและทรงจุดที่หน้าแท่นเบญจาด้านตะวันตก พระสงฆ์เริ่มสวดพระอภิธรรม เสร็จแล้ว เสด็จฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาคู และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ตามเสด็จฯ ผ่านแถวคณะทูตานุทูตและข้าราชการที่เฝ้าฯ ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ขณะเสด็จพระราชดำเนินผ่านทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบรมศพถวายความเคารพ เมื่อรถยนต์พระที่นั่งเคลื่อนผ่านทหารกองเกียรติยศสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวถวายความเคารพ แครวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อเวลา ๑๘ นาฬิกา ๒๐ นาที

มาลาปับพระภุชญาโงยสายที่ลาดบนอาสน์สงฆ์และแยกพระภุชญาโงยตอนที่สอดเชื่อมกันพักไว้ แล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงหลังทักษิณาทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงาน ประโคมสังข์ แคร่ฝรั่ง แคร่ถอน ปี่พาทย์ จากนั้น เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ที่นั่งบนอาสน์สงฆ์ด้านมุขเหนือ ๒๑ รูป ลงบันไดด้านมุขเหนือ แล้วขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ด้านมุขตะวันออก โดยแบ่งขึ้นเป็น ๒ เที้ยว เที้ยวละ ๑๐ รูป และ ๑๑ รูป ตามลำดับ และมีพระพิธีธรรมชุกกลางวันและชุกกลางคืนอีก ๑๖ รูป ที่นั่งบนศาลาทิมคค แบ่งขึ้นเป็น ๒ เที้ยว เที้ยวละ ๘ รูป เมื่อพระสงฆ์ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว เจ้าพนักงานภาษามาลาลาดพระภุชญาโงยเช่นครั้งก่อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร โดยทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับเที่ยวแรก เมื่อพระสงฆ์สดับปกรณ์จน

พระธรรมเทศนา

ศราทธพรต

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ.๙)

วัดสระเกศ

ถวายในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันพุธ ที่ ๒๕ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๗ นาฬิกา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ

อปฺปมตฺตา น มียนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตฺตาติ.

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสาขมา พระธรรมเทศนา ศราทธพรตคาถา ฉลองพระเดชพระคุณพระระดับพระบารมี อานุภาพแห่งพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๐ วัน ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญถวายพระบรมศพสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ด้วยอำนาจพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม และพระอภัยมณีธรรม เป็นต้น ที่สถิตมั่นในพระราชหฤทัย ดังพระพุทธานุภาพ ความว่า กตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นภูมิฐานสำคัญทางจิตของสาธุชน

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงบำเพ็ญพระคุณูปการเป็นอนเนกอนันต์นัยไพศาลยิ่ง เป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตลอดพระชนมชีพ พระคุณูปการยิ่งสุดที่จะพรรณนา ดังจะเห็นได้เป็นนิตินัย เมื่อสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงปฏิบัติพระภาระแห่งสมเด็จพระบรมราชชนนี ทรงปกป้องผองภัย ทรงทะนุถนอม สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทั้ง ๒ พระองค์ และพระธิดา ครั้นทรงพระเยาว์และทรงศึกษา ด้วยอำนาจพระพรหมวิหารธรรม พระอัปมาทธรรม และพระขันติธรรม เป็นต้น อย่างสูงยิ่ง มิได้ทรงทอดทิ้งและทรงห่วงกลัวต่อภัยใดๆ ทั้งสิ้น เป็นเหตุให้ประเทศไทย ประชาชนชาวไทย มีพระมหากษัตริย์ที่ทรงสูงส่งในทุกประการ และทรงเป็นพระบรมโพธิสมภาร ในทุกกาล และทุกกรณี เช่นในขณะปัจจุบันเพียงนี้ ก็นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณล้นฟ้าล้นแผ่นดินไทย และล้นชีวิตของประชาชนชาวไทยทุกถ้วนหน้า

เมื่อพระภาระแห่งสมเด็จพระบรมราชชนนีผ่านคลาย สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงระลึกถึงประเทศชาติ ประชาชนชาวไทย ทรงห่วงใยประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะผู้ยากไร้และด้อยโอกาส ทรงช่วยเหลือชีวิตเขาเหล่านั้น ด้วยวิธีต่างๆ ที่เหมาะสม ซึ่งบางประการคาดคิดไม่ถึง ด้วยอำนาจพระหฤทัยสถิตมั่นในพระพรหมวิหารธรรม และพระอัปมาทธรรม เป็นต้น มิได้ทรงลืมประเทศชาติและประชาชนเลย

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จึงทรงเป็น “พระอมตะ” อยู่ในจิตใจของปวงชนชาวไทย และจะเป็นเช่นนี้เป็นอนันต์กาล เห็นได้จากการที่ประชาชนมาถวายสักการะพระบรมศพมิได้ขาดสาย

สมเด็จพระพุทธภาคีที่รับพระราชทานยกขึ้นไว้ ณ เบื้องต้นว่า **อปฺปมาโท อมตํ ปทํ** เป็นอาทิแปลความว่า **อปฺปมาทธรรม** เป็นทางแห่งอมตะ **ปมาทะ** เป็นทางแห่งมรณะ ผู้ไม่ประมาท ชื่อว่า ไม่รู้จักตาย แต่ผู้ประมาท เหมือนผู้ที่ตายแล้ว

ขอรับพระราชทานถวายวิสัชนา ความตามที่ท่านอธิบายไว้ในคัมภีร์ต่างๆ คำว่า ความไม่ประมาท ได้แก่ ความไม่เพลอสติ มีสติ คือ ความระลึกได้ ตรงตามเหตุผล ควบคุมใจไว้ได้เหนือสิ่งที่ล่อให้หลง เป็นต้น ประคองจิตให้มุ่งไปในการประกอบสิ่งที่ดี โดยมีท้อถอย อย่างรอบคอบ ความหมายในทางธรรมปฏิบัติ ได้แก่การประคองจิตให้จดจ่ออยู่ในอารมณ์ที่ดี เช่น พระพุทธคุณ เป็นต้น ที่เรียกว่า **“พุทธานุสสติกัมมัฏฐาน”** หรือการประคองจิตให้ความคิดมีเหตุผลแจ่มชัดตามเป็นจริง ที่เรียกว่า **“มหาสติปฏิฐาน”**

ความหมายโดยทั่วไป ความไม่ประมาท คือ ความไม่เพลอสติ ในทุกกรณี ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า **“พึงบำเพ็ญความไม่ประมาท”** ให้เหมาะสมในฐานะ ๔ ประการ คือ ความไม่ประมาทในสิ่งที่ล่อใจให้ต้องการ ให้ปรารถนาอย่างไม่มีเหตุผล ประการหนึ่ง ความไม่ประมาท ในสิ่งที่ก่อให้เกิดความโกรธแค้นชิงชัง จนหาทางแก้ไม่ได้ ประการหนึ่ง ความไม่ประมาท ในสิ่งที่น่าจิตให้หลงผิดไปจนไร้ปัญญา ประการหนึ่ง ความไม่ประมาท ในสิ่งที่ทำให้เกิดความมัวเมา จนควบคุมจิตไว้ไม่ได้ ประการหนึ่ง ความไม่ประมาท จึงจำปรารถนาในกรณีะทั้งปวง เพราะจะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ดี และถูกต้องที่เรียกว่า **“อมตะ”** ทั้งจะปิดช่องแห่งความเพลอ หรือความวางใจว่า ปลอดภัยไปแล้ว ไม่มีภัยใดๆ แล้ว

คำว่า **อมตะ** โดยความหมายสูงสุด ได้แก่ พระนิพพาน การดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้หมดสิ้น โดยความหมายทั่วไป ได้แก่ สิ่งที่ดีและถูกต้อง ซึ่งเกิดขึ้นจาก การทำ การพูด และความคิด เช่น การทำการป้องกันรักษาบุคคล หรือสิ่งที่ดีงาม การกล่าววาจาแนะนำในทางที่เจริญของงาม ความคิดอนุเคราะห์สังเคราะห์ที่ถูกต้องเป็นธรรม

คำว่า **ปมาทะ** ความประมาท มีความหมายตรงกันข้ามจากความไม่ประมาท ที่นิยมพูดกันว่าความประมาทเลินเล่อ ความเพลอสติ หมายถึง เพลอสติตน และบุคคล หรือสิ่งหนึ่งเนื่องด้วยตน นำความคิดให้ผิดทาง ก่อให้เกิดสิ่งเสียนานาประการ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตมองไม่เห็นสิ่งอื่นที่เป็นเหตุให้เกิดสิ่งเสีย เหมือนความประมาท

ผู้มีความไม่ประมาท โดยนัยข้างต้น ได้นามว่า ผู้ไม่ประมาท ย่อมบรรลุถึงสิ่งที่ดี และถูกต้องเป็นอมตะ แต่ผู้ประมาท ย่อมตาย จากสิ่งที่ดีทุกประการ เหมือนคนที่ตายแล้ว

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงดำรงอยู่ในพระอปฺปมาทธรรม จึงทรงมีพระอปฺปมาทธรรมในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และในสิ่งอื่น ส่วนอื่น เช่น พระภาวะแห่งสมเด็จพระบรมราชชนนี (อาจกล่าวโดยนัยอย่างสูงยิ่งได้ว่า ทรงมีพระอปฺปมาทธรรมในพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า และพระอริยสงฆเจ้า) เป็นเหตุให้พระองค์ทรงเป็น **“พระอมตะ”** ปรากฏไปไม่มีที่สิ้นสุด

การที่อาณาประชาราษฎร์จัดกิจกรรมเป็นกุศลทั่วประเทศ หรือมาถวายสักการะพระบรมศพ เป็นการปฏิบัติในอปฺปมาทธรรม ตามนัยแห่งศราทธพรตนั้น ด้วยประการฉะนี้

อิมินา กตปุญฺเณน ขออำนาจพระราชกุศลที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงบำเพ็ญมาโดยลำดับ พร้อมทั้งกุศลที่ประชาชนร่วมกันบำเพ็ญโดยเสด็จพระราชกุศล ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จงอำนวยการวิบากสมบัติสิริสวัสดิ์คืออิฏฐวิบูลมบุญผล แด่สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในสัมปรายภพ สมตามพระราชอุทิศทุกประการ

ในโอกาสแห่งศราทธพรตเทศนานี้ เจ้าประคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จะทรงนำพระเถรานุเถระสมณศักดิ์ สวดศราทธพรตคาถา เพื่อเพิ่มพูนพระผลานิสงส์ และพระอปฺปมาทธรรมสืบไป ด้วยประการฉะนี้

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๐ นาฬิกา พระบรมวงศานุวงศ์ องคมนตรี คณะรัฐมนตรี ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เฝ้าฯ รับเสด็จฯ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อนวันก่อน ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท मुखวันออก ๘ รูป मुखเหนือ ๑๐ รูป และที่อาสน์สงฆ์บนศาลาทิมคด หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑๒ รูป

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๓ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท รรถยนต์พระที่นั่งเทียบที่ประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างพระที่นั่งราชกรัณยสภา เสด็จฯ ขึ้นทางบันไดมุขกระสันพระที่นั่งพิมานรัตยา แล้วเสด็จฯ ออก ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ผ่านพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าฯ ไปยังที่ประดิษฐานพระบรมศพ



พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงจุดธูปเทียนเครื่องราชสักการะและเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร ฝรั่ง แตรงอน ปี่ กลองชนะ ปี่พาทย์ เสร็จแล้ว ทรงจุดธูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นมณฑลมหาเศวตฉัตร ทรงกราบ ณ ที่นั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถประทับยืนเฝ้าฯ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ จากนั้น พระสงฆ์ ๓๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อนสวดถวายพรพระ จบแล้ว

เวลา ๑๑ นาฬิกา ๖ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนภัตตาหารถวายสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วประทับพระเก้าอี้ ณ ที่นั้น เพื่อทรงปฏิบัติพระสงฆ์ขณะรับพระราชทานฉัน สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ทรงประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ ดังนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุภุมภินันท์ หม่อมเจ้าทองคำเปลวทองใหญ่ หม่อมเจ้าชมิษฐบุตร ชุมพล หม่อมเจ้าสุภัทรรติค ดิศกุล หม่อมเจ้าวัฒนาวิวัฒน์ วิฒนวงศ์ ณ मुखเหนือ หม่อมเจ้าบุญทศสวัสดิ์ สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าปุสาน สวัสดิวัตน์ หม่อมเจ้าการวิก จักรพันธ์ หม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี หม่อมเจ้ามงคลเฉลิม ยุคล หม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล หม่อมเจ้าจุลเจิมยุคล ยุคล หม่อมเจ้าเฉลิมศึก ยุคล และ หม่อมเจ้าทิมพัชร ยุคล

สำหรับภัตตาหารที่จัดถวายพระสงฆ์ในวันนี้ ของคาวประกอบด้วย ข้าวสวย แกงลูกชิ้น ยาเบ็ด น้ำพริกมะม่วงสับ ปลาทุทอด ผัดผักเจ หมูทอด น่องไก่ต้มผัก ชিংคอง ของหวานประกอบด้วย ตะโก้ จาวตาลเชื่อม เม็ดขนุน ฟรุตสลัด มะม่วงมัน ส้มโอ ลองกอง



ทรงหลังทักษิโณทก

เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงหลังทักษิโณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๒๐ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระธรรมปัญญาบดี (ช่วง วรบุญโณ ป.ธ.๙) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ที่จะถวายพระธรรมเทศนาและนิมนต์พระครูสังฆญาบัตร ฐานานุกรมพระเปรียญ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนคูหนึ่งสื่อเทคน์พระราชทาน ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมาสน์เทศน์ ขณะนั้น ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พระธรรมปัญญาบดี ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงจุดธูปเทียนเครื่องทรงธรรม แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าโต๊ะประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม ผู้เฝ้าฯ ยืนถวายความเคารพ แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาศีล ทรงศีล พระธรรมปัญญาบดี ถวายศีล จบแล้ว เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาอาราธนาธรรม พระธรรมปัญญาบดี ถวายพระธรรมเทศนา โลกภาสินิกถา จบแล้ว กลับลงมา นั่งยังอาสน์สงฆ์ จากนั้น พระสงฆ์ ๔ รูป ที่จะสวดธรรมคาถาขึ้นนั่งบนพระแท่นราชบรรจจรณ์ประดับมุก

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๕๔ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงจุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุก ที่หน้าพระแท่นราชบรรจจรณ์ประดับมุกพระสวดธรรมคาถา แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา จบแล้ว กลับลงมา นั่งยังอาสน์สงฆ์ที่เดิม

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๑ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมบูชา กัณฑ์เทศน์ถวายพระธรรมปัญญาบดี เครื่องบูชากัณฑ์เทศน์ ประกอบด้วย ธูปเทียนพนมใส่พานมุก แจกันมุก ๑ คู่ ปักดอกคาร์เนชั่นสีชมพู กิมุกใส่ชูดน้ำชาลายทอง ๑ ชุด พร้อมถ้ำชา ๑ ใบ ปากกาพร้อมแท่นที่เสียบหินอ่อน ๑ ชุด ผ้าห่ม ๑ ผืน ผ้าแพร ๑ ผืน เสร็จแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ เจ้าพนักงานดับเทียนคูหนึ่งสื่อเทคน์และเทียนบูชากัณฑ์เทศน์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพนำมาพักไว้ที่เสาบัวข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป จากนั้นเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมกันบนพานพระมหากฐิน เสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไป ทรงทอดผ้าไตรถวายพระธรรมปัญญาบดีและพระสงฆ์ที่สวดธรรมคาถาแล้ว เสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป สดับปกรณ์ จบ เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงเข้าที่เดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงหลังทักษิโณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา ลงจากพระที่นั่ง

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๙ นาที พระสงฆ์รับพระราชทานฉันทเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปประทับพระราชอาสน์ และพระราชวงศ์เสด็จไปประทับพระเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำรับและภาชนะเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมถวายสมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระราชาคณะ ที่อาสน์สงฆ์มุขตะวันออก แล้วทรงยืนประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมนอกนั้น ถวายพระราชาคณะซึ่งเดินจากมุขเหนือ เข้ามารับที่หัวอาสน์สงฆ์ด้านตะวันออกจนครบ ๓๐ รูป

คฤติมหาปราสาท ทางบันไดมุขตะวันออก เมื่อเวลา ๑๓ นาฬิกา ๑๒ นาที ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๑๓ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ที่จะสดับปกรณ์เท่าพระชนมพรรษาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ โดยแบ่งชั้นเป็น ๘ เที้ยว เที้ยวละ ๑๒ รูป เที้ยวสุดท้าย ๑๑ รูป เมื่อพระสงฆ์เที้ยวแรกขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์เรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์สวดมาติกา จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน เสร็จแล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ



พระสงฆ์สดับปกรณ์

ไปทรงทอดผ้าไตร แล้วเสด็จฯ ประทับพระราชอาสน์ พระสงฆ์สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลापัดพระภูษาโยงสายที่ลาดบนอาสน์สงฆ์ และแยกพระภูษาโยงตอนที่สอดเชื่อมกันพับไว้ แล้วถวายความเคารพ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงหลังทักษิณทก ขณะนั้น พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลา พระสงฆ์ทั้ง ๑๒ รูป ออกจากพระที่นั่งคฤติมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ เสร็จแล้วพระสงฆ์เที้ยวต่อๆ ไป ขึ้นนั่งยังอาสน์สงฆ์ เจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงเช่นครั้งก่อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์สดับปกรณ์ จนครบ ๘๕ รูป แล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลापัดพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปทรงกราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตร เสร็จแล้ว เสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ไปทรงกราบถวายบังคมพระบรมศพ ทรงรับการถวายความเคารพของผู้มาเฝ้าฯ แล้วเสด็จฯ ผ่านแถวข้าราชการเฝ้าฯ ลงทางบันไดด้านตะวันตกของมุขเหนือพระที่นั่งคฤติมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ไปประทับรถยนต์พระที่นั่งที่ประตูกำแพงแก้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับเมื่อ เวลา ๑๔ นาฬิกา ๔ นาที

พระธรรมเทศนา

โลกปภาสินীগถา

พระธรรมปิฎกญาบดี (ช่วง วรปุณฺโณ ป.ธ.๗)

วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

ถวายในการพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน ๑๐๘ วัน

พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ณ พระที่นั่งคฤติมหาปราสาท

วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๑๒ นาฬิกา

นโม คสส ภควโต อรทโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ
 ยสฺส ปาปํ กตํ กมฺมํ กุสเลน ปหียติ
 โสมี โลกํ ปภาเสติ อพฺภา มุคฺโต ว จนฺทิมาดิ ฯ

บัดนี้ จักรับพระราชทานถวายเป็นวิสัยชนาพระธรรมเทศนาในโลกภาสินีกา ฉลองพระเดชพระคุณ ประดับพระปัญญาบารมี ในการพระราชกุศล ที่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพระราชปรารภวันเสด็จสวรรคตครบสัตมวารแห่งสมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพระองค์นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพระราชพิธี ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศถวาย ตามวิธีทักษิณานุประทานในพระพุทธศาสนา ด้วยกำลังอันสูงส่งแห่งพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ที่สถิตมั่นอยู่ในพระราชหฤทัย ทรงปรารภกุศลอันยิ่งใหญ่ในการประกอบอภัยพิธิ เป็นบุพพเปตพลีธรรมบรรณาการ เทิดทูนและสนองพระคุณูปการที่ทรงมีต่อสมเด็จพระบรมพิตรทั้งสองพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ พลสกนิกรทุกหมู่เหล่า ซึ่งสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่ทรงมีต่อตนอย่างยากที่จะหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาทดแทนได้ คงมีแต่การถวายความเคารพสักการะพระบรมศพ และการประกอบพิธีถวายพระราชกุศลตามศตินิยม

สมเด็จพระบรมพิตร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี พระองค์นั้น ทรงเปี่ยมด้วยพระเมตตาคุณ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น ที่ทรงมีต่อพลสกนิกรทุกหมู่เหล่า ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทุกสิ่งทุกอย่างประการ เพื่อประโยชน์สุขของปวงประชาราษฎร์เป็นสำคัญ พระองค์ทรงทราบถึงคุณค่าแห่งการประพฤติธรรมเป็นอย่างดี ฉะนั้น จึงทรงประทานคำแนะนำ สั่งสอน ชักชวนพลสกนิกรทุกหมู่เหล่าให้อาจหาญสมาทานในการประพฤติธรรม โดยทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง เพื่อเป็นเนติแบบแผน และนิทสสนะแนวทางแห่งการศึกษาตามหลักธรรม เท่ากับเป็นการยืนยันถึงผลแห่งการปฏิบัติธรรม และสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้นแก่บุคคลโดยทั่วไป ให้สามารถที่จะเป็นคนดี ได้ตามหลักธรรมทางพระศาสนา ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน โลกวรรค ธรรมบทขุททกนิกายพระสุตตันตปิฎก ที่ได้ยกขึ้นแสดงไว้เป็นนิกเขปบทเบื้องต้นนั้นความว่า “บุคคลใดละบาปกรรมที่ได้ทำไว้แล้ว ด้วยกุศลธรรมอันดีงาม ผู้นั้นย่อมยังโลกนี้ให้สว่าง เหมือนดวงจันทร์พ้นจากเมฆหมอก ดังนี้”

อันธรรมดาว่าบุคคลผู้เกิดมาในสังสารวัฏฏ์นี้ บางครั้ง ก็ยากนักที่จะแยกดีชั่ว เพื่อกำหนดยึดถือเป็นสาระแห่งชีวิตของตนได้ ทั้งนี้ เพราะขาดการศึกษาที่ถูกต้องขาดการใส่ใจในเรื่องที่ดีงาม อีกทั้งขาดบุคคลผู้เป็น กัลยาณมิตร เป็นผู้ชี้ทาง ดังนั้น วิธีชีวิตจึงมีลักษณะมืดมนอันธการประดุจกระเบื้องบอดเที่ยวไปในป่า ซึ่งมีโอกาสที่จะประสบเภทภัยได้ทุกเวลา ฉะนั้น

ในความเป็นจริงของชีวิต ถ้าจิตใจที่ไม่รู้ และ ชาติใจที่ไม่ดี แล้ว ย่อมจะแสวงหาเหตุผลที่เป็นเพียงข้ออ้าง เครื่องรองรับความประพฤติที่ไม่ดีไม่งามของตน โดยจำแนกออกมาเป็นเรื่องของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจบีบบังคับ มักเอ่ยอ้างถึงความจำเป็นโดยส่วนอื่น ๆ เร่งเร้าบ้าง ซึ่งทุกประการล้วนแต่เป็นไปเพื่อก่อความเดือดร้อน สร้างเวรก่อภัยให้กับบุคคลอื่น หรือส่วนรวมทั้งนั้น ใช้เหตุผลที่เป็นไปเพื่อรักษาตนให้รอดโดยมิได้คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้อื่น ซึ่งก็เรียกได้ว่าหมุนไปตามจังหวะของวงเวียนชีวิต คือ กิเลส กรรม วิบาก ส่วนจะมีมากหรือน้อยนั้น ก็ขึ้นอยู่กับอกุศลธรรม คือกิเลสที่มีอยู่ในตน ๓ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ ชั้นหยาบ เป็นพฤติกรรมทางกายที่แสดงออกมาในลักษณะแห่งการประทุษร้าย ใหร้าย กล่าวร้าย อันได้ชื่อว่า **วิตกกมกิเลส**

ระดับที่ ๒ ชั้นกลางๆ เป็นชนิดที่คลุมคลุม คุกรุ่นอยู่ในใจ เช่น อยากได้ของผู้อื่น คิดปองร้ายผู้อื่น เห็นผิดเป็นชอบ เป็นต้น อกุศลธรรมเหล่านี้จะเข้ามารุมเร้าใจให้ขุ่นมัวคลั่งไคล้จนใจขาดความเป็นอิสระหันเหออกนอกทางที่ดีงามซึ่งเรียกว่า**ปรัญฐานกิเลส**

ระดับที่ ๓ ชั้นละเอียด เป็นชนิดที่ซ่อนเร้นนอนเนื่องอยู่ในดวงกลม อันเกิดจากการสะสมไว้เป็นเวลานาน สนิทแนบแน่นอยู่ในหัวใจ หากถูกกระทบกระทั่งแรงๆ จึงจะแสดงออกมาให้ปรากฏ เปรียบเสมือนตะกอนในน้ำใส นี้เรียกว่า **อนุสัย**

อกุศลธรรมคือกิเลสทั้ง ๓ ระดับนี้ เมื่อเข้ามามีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจ ทำให้ใจขาดอำนาจขาดสมรรถภาพ ขาดความเป็นปกติ และเมื่อสั่งสมไว้มาก จะมีผลให้กายวาจาเปลี่ยนแปลงสภาพไปด้วย จนขั้นสุดท้าย เป็นตะกอนใจที่ยังรากลึกนอนเนื่องแนบสนิทอยู่ในใจ ยากที่จะถ่ายทอดส่งผลให้บุคคลนั้นเห็นผิดเป็นชอบ เห็นชั่วเป็นดี มีความเห็นวิปริตผิดแตกต่างออกไป วิธีชีวิตย่อมมีแต่ตกต่ำเศร้าหมองล่มสลายในที่สุด

พระพุทธองค์ ทรงทราบชัดถึงความเป็นไปแห่งอกุศลธรรมเหล่านี้ จึงทรงตรัสสอนให้ถ่ายทอด เลิกละ ด้วยวิธี ๗ ประการ ที่ตรัสไว้ในสัพพาสวสังวรสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ พระสูตรต้นปิฎก คือ

๑. ด้วยการดูให้เห็นความเป็นจริงของสิ่งที่ตนและโทษ สืบค้น แสวงหาเบื้องต้นเบื้องต้นปลายให้ได้ โดยใช้โยนิโสมนสิการ ไตร่ตรองพิจารณาให้เห็นตามความเป็นไปของสภาวะ และให้มีผลไปในทางสร้างสรรค์ ซึ่งเรียกว่า **ทศนะ**

๒. ระวังรักษาภายใน ไม่ให้ยินดียินร้ายในเมื่อตาเห็นรูป หูได้ยินเสียงเป็นต้น วางใจเป็นกลาง ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยต้นเหตุอุปาทาน จนเกิดผลคือ ใจโปร่งสบาย ไม่เป็นทาสของสิ่งที่มากระทบ ซึ่งเรียกว่า **สังวร**

๓. ใคร่ครวญพิจารณาในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้อง แม้แต่ปัจจัยสี่อันเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต เพื่อมิให้ยึดติดอยู่กับสิ่งเหล่านั้น สิ่งใดก็ตามอันมิได้เป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ก็ให้ผ่านเลยไปเสีย แสวงหาและรับเอาแต่สิ่งที่ตั้งตามถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลทำให้ใจมีความเบาพร้อม ควรแก่การงาน มีสุขภาพจิตที่ดี เรียกว่า **ปฏิเสวน**

๔. ความอดทน อดกลั้น ต่อสภาพบีบคั้นใจของตนที่ถวิลหาสิ่งที่เคยประพฤติมา ด้วยอำนาจแห่งความเคยชินซึ่งเป็นอาภินนกรรม คุณธรรมข้อนี้มีส่วนสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของบุคคล ถ้าอดทนสิ่งเร้าในใจได้ ไม่ล่วงละเมิดสัญญาที่ให้ไว้ สามารถชนะใจตนเองได้ ผู้เช่นนี้ ได้รับการยกย่องว่า เป็นยอดคนทรง ในสงคราม ก็มี คุณธรรมในข้อนี้ได้แก่ **อิริยาสนะ**

๕. การหลีกเลี่ยง ละเว้น ไม่ข้องแวะกับบาปอกุศลทั้งหลาย เมื่อได้รู้เห็นตามความเป็นจริงแล้วว่า มีแต่ก่อภัยสร้างเวรให้แก่ตน เปรียบเสมือนบุคคลหลีกเลี่ยงอสรพิษร้ายฉะนั้น นี้ เรียกว่า **ปรีวชิชนะ**

๖. การบรรเทา ถ่ายถอน เป็นการเปิดช่องทางให้เลิกละสิ่งที่ประพฤตินั้นออกไปทีละน้อยๆ เปรียบเสมือนเขื่อนที่มีช่องระบายน้ำ เพื่อบรรเทาน้ำล้นเขื่อนหรือเขื่อนพังหลายฉะนั้น คุณธรรมข้อนี้เป็นวิธีปฏิบัติอย่างละมุนละม่อมเพื่อเลิกละสิ่งที่ประพฤตินั้นเรียกว่า **วิโนทนะ**

๗. การฝึก การอบรม การเพิ่มพูนสิ่งที่ตั้งตามเข้าไปในจิตใจคือ การสั่งสมคุณธรรม ความดีเข้าไปจนใจมีความเจริญในธรรม อันใจที่มีคุณธรรมความดีเป็นน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจ เป็นใจที่ชุ่มชื้นเบิกบาน ฟอกชำระดวงจิตให้แจ่มใส เป็นคุณภาพจิตที่ดี ควรแก่การบำเพ็ญเพียรเพื่อยกระดับจิตใจให้สูงยิ่งขึ้นเรียกว่า **ภาวนา**

ด้วยอุบายวิธีทั้ง ๗ ประการจะนี้ วิญญูชนใช้เป็นองค์ประกอบสำคัญ ในการเลิกละอกุศลธรรมทั้ง ๓ ระดับ โดยในขั้นหายาบ คือ วิตกกัมภิลสนัน ใช้คุณธรรมคือ ศีลเป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา ในขั้นกลางคือ ปริยฐานกิลส ใช้คุณธรรมคือ สมาธิภาวนา สාරอก ชำระให้ใจหยุดนิ่ง ผ่องใสมีพละมานภาพ ชั้นละเอียดคือ อนุสัย ใช้ปัญญาพิจารณาตัดขาดรากเหง้าของอกุศลธรรมที่นอนเนื่องอยู่ในกมล

เมื่อบาปอกุศลเหล่านี้ถูกชำระสะสางด้วยบุญคือ กุศลธรรมแล้ว ผู้นั้นย่อมมีจิตใจที่สงบเยือกเย็นทั้งโดยส่วนตนและเป็นที่พึ่งพิงอาศัยของบุคคลทั้งหลายผู้ได้รับกระแสแห่งความเย็นกายเย็นใจอันเนื่องมาจากกระแสธรรมผู้เช่นนี้ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นนาถะของชาวโลก ปรากฏอยู่ในโลกเพื่อสร้างความสว่างใจให้แก่ชาวโลก เปรียบเสมือนดวงจันทร์ที่พ้นจากเมฆหมอกบดบัง ย่อมส่องสว่าง ให้ความเย็นตาเย็นใจแก่ผู้มองดูฉะนั้น

ในเรื่องของการละบาบ้ำเพ็ญบุญนี้ มีเรื่องปรากฏในอดีตกาลว่า พระองค์สิริมาลเถระ ก่อนบวชได้ทำลายชีวิตคนเป็นจำนวนมาก ภายหลัง เมื่อบวชในพระศาสนาแล้ววิถีชีวิตได้แปรเปลี่ยนไป ขึ้นสุดท้ายได้บำเพ็ญเพียรจนถึงบรรลุพระอรหัต ตามปกติท่านเป็นพระเถระผู้ชอบการทลิกเร้น อยู่ในที่อันสงบสงัด ยินดีในการประกอบสุขวิหารธรรมได้รับการยกย่องว่า เป็นพระเถระผู้สง่า งามอาจ ผึ่งผาย กว้างใหญ่ทั้งหลาย แล้วได้เข้าสู่ปรินิพพาน พวกภิกษุพากันสงสัยในคติที่ไปของท่าน พระพุทธองค์ได้ตรัสว่าองค์สิริมาลนั้น ได้เข้าสู่ปรินิพพานแล้ว สร้างความแปลกใจให้เกิดขึ้นกับภิกษุทั้งหลายว่าพระองค์สิริมาลทำลายชีวิตมนุษย์มากนัก จะปรินิพพานได้อย่างไร จึงได้ตรัสทำลายความสงสัยของภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลาย ก่อนหน้านั้น องค์สิริมาลไม่ได้บุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรเลยสักคนเดียว จึงต้องทำกรรมหนักถึงเพียงนี้ แต่ในภายหลัง เธอได้ตกตาคเป็นกัลยาณมิตร จึงเป็นผู้ไม่ประมาท บำเพ็ญเพียร บรรลุพระอรหัต และปรินิพพานแล้ว บาปกรรมที่เธอทำไว้นั้น เธอจะได้ด้วยกุศลแล

ในเรื่องนี้ ทรงชี้ให้เห็น ถึงการละบาบสร้างบุญ อาศัยบุญหนุนนำให้พานพบกับศานตสิริขันธ์ถาวร ความจริงพระองค์สิริมาลนั้น ถึงแม้จะทำลายชีวิตมนุษย์เป็นจำนวนมาก นับเป็นบาปอกุศลก็จริง แต่โดยเนื้อแท้ มิใช่เกิดจากอหิคารุญอันโหดร้ายทารุณ เป็นเพราะประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาการ จึงถูกอุบายให้ต้องทำลายชีวิตมนุษย์มากมายถึงเพียงนี้ แต่เนื่องจากมีบุญบารมีอันได้บำเพ็ญแล้ว จึงให้ได้พานพบบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตรคือพระพุทธองค์ และทรงรณมานให้เลิกละสิ่งที่เป็นบาปอกุศล ให้สมาทานอาจหาญร่ำเรืองในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม จนในที่สุดได้บรรลุถึงคุณธรรมชั้นสูงในพระศาสนา นับเป็นตัวอย่างอันดี ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกัลยาณมิตร

สมเด็จพระมโหฬาร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ พระองค์ผู้เป็นเมตตาวิหारीบุคคล มุ่งคลาญทุกข์ เกื้อสุข เพื่อปวงประชาเป็นสำคัญ ทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง ทรงดำรงพระองค์ เป็นกัลยาณมิตร เป็นมิ่งขวัญ และกำลังใจให้ทุกคนได้มีใจอาจหาญแก้อภัย ให้เลิกละสิ่งไม่ดีไม่งาม หรือสิ่งอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความท้อแท้ผิดหวังนั้นเสีย ให้สมาทานอาจหาญร่ำเรืองอยู่ในกุศลธรรม เพื่อให้เป็นคนดีศรีสง่าของบ้านเมือง สร้างสรรค์คุณประโยชน์อย่างค่องเนื่องต่อแผ่นดิน ด้วยน้ำพระทัยอันเปี่ยมด้วยพระเมตตาคุณ พระมหากรุณาธิคุณ เป็นล้นพ้นฉะนี้แล พระองค์จึงได้พระนามว่า ทรงเป็นพระมิ่งขวัญของปวงชนชาวไทย ส่องสว่างกลางใจของพสกนิกรอยู่ตลอดเวลา คุณจันทร์เพ็ญ พันจากเมฆหมอกบดบัง ส่องสว่างกลางเวหา ฉะนั้น ทั้งนี้ เพราะพระองค์ทรงมั่นอยู่ด้วยอุบายวิธีทั้ง ๗ ประการนั้นแล

สมเด็จพระมโหฬารพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงมั่นในพระกตัญญูกตเวทิตาธรรม ได้ทรงรำลึกถึงพระราชอุปการคุณอันไพศาลในสมเด็จพระมโหฬาร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดการพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลถวายเป็นลำดับมา

ขออำนาจพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ที่ทรงบำเพ็ญพระราชอุทิศถวายทั้งปวง จงสัมฤทธิ์ประสิทธิ์คุณผลเป็นพระราชกัลยาณเกียรติและสุขวิปากสมบัติ แต่ สมเด็จพระมโหฬาร สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชบรมราชชนนี สมตามพระราชปณิธานทรงอุทิศถวายโดยฐานนิยมทุกประการ

รับพระราชทานถวายวิสาขนาพระธรรมเทศนาใน โลกปภาสิณีกถา ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี สมควรด้วยเวลา ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์จตุรวรรค จักได้สวดธรรมคาถา เพื่อเพิ่มพูนพระผลานิสงส์ ในพระราชกุศลบุญราศีกทักษิณานุประทานโดยยิ่ง เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้

ขอถวายพระพร

ชาวไทยเชื้อสายมอญบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ

คณะกรรมการชาวไทยเชื้อสายมอญ ชมรมเยาวชนมอญ กรุงเทพฯ องค์การกาชาดมอญ ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้บำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามแบบธรรมเนียมประเพณีมอญ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในวันอังคารที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตะและถวายความจงรักภักดีแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีตลอดจนพระบรมราชจักรีวงศ์ ที่ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นต่อชาวไทยเชื้อสายมอญตลอดมา ทั้งยังเป็นความร่วมมือในการอนุรักษ์จารีตประเพณีอันดีงามของมอญให้คงอยู่และแพร่หลาย เป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของชาวไทยเชื้อสายมอญในวาระอันสำคัญยิ่งครั้งนี้ โดยมีกำหนดการดังนี้

กำหนดการบำเพ็ญกุศลของชาวไทยเชื้อสายมอญน้อมเกล้าฯ ถวาย สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันอังคารที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๓๘

เวลา ๐๘.๐๐ น.	คณะกรรมการและแขกผู้มีเกียรติ เชิญพวงมาลาถวายราชสักการะหน้าพระบรมโกศ
เวลา ๐๘.๓๐ น.	พิธีสมโภชพระพุทธรูปตามพิธีมอญอุทิศถวายแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (เท้าะอะโยงจายจก)
เวลา ๑๐.๐๐ น.	พระสงฆ์มอญ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์มอญ
เวลา ๑๐.๓๐ น.	พระราชาคณะมอญแสดงพระธรรมเทศนามอญกัณฑ์ ๑ แล้ว พระสงฆ์ทั้งนั้นถวายพรพระ
เวลา ๑๑.๐๐ น.	ฉันภัตตาหาร สดับปกรณ์
เวลา ๑๓.๓๐ น.	พิธีกรวดน้ำและถวายไทยทานตามธรรมเนียมมอญ
เวลา ๑๔.๐๐ น.	พิธีบวงสรวงดวงพระวิญญาณ (พิธีรำสามภาค) การถวายคำพรธรรมาสดูตีพระเกียรติคุณ
เวลา ๑๔.๓๐ น.	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม
เวลา ๑๕.๐๐ น.	รำบวงสรวงถวายราชสักการะ การประโคมปี่พาทย์มอญ

ครั้น ณ วันพิธี เจ้าพนักงานเตรียมการตั้งแต่งและตรวจแต่งเครื่องประกอบพิธีภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท และตั้งมณฑลพิธีอาสน์สงฆ์ที่บริเวณลานด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอังคารที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘

เวลา ๙ นาฬิกา หม่อมราชวงศ์ยงสวาสดิ์ กฤดากร ประธานในพิธี และคณะกรรมการจัดงานเชิญพวงมาลาซึ่งประดิษฐ์ด้วยธนบัตรเป็นรูปหงส์ จำนวน ๑๒,๐๐๐ บาท วางถวายสักการะหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสร็จแล้วลงจากพระที่นั่งมายังมณฑลพิธี



ชาวไทยเชื้อสายมอญบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ



เวลา ๙ นาฬิกา ๑๘ นาที หม่อมราชวงศ์ยงสวาสดิ์ กฤดากร จุฑารูปเทียนบูชาพระพุทธรูปมอญ ๓ มณฑลพิธีลานด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท จากนั้น นายเพียร จุลสวัสดิ์ ชาวไทยเชื้อสายมอญ กล่าวคำสมาหารัตนตรัยเป็นคำบาลีสำนะมอญ ผู้มาร่วมพิธีกล่าวตาม จบแล้ว อาราธนาศีลแบบมอญ พระสงฆ์ให้ศีลแบบมอญ จากนั้นพระสงฆ์รามัญนิกาย ๑๒ รูป สวดคอกเนกขา ขณะที่พระสงฆ์เริ่มสวดคอกเนกขาประธานในพิธีจับใบพระศรีมหาโพธิ์ที่มีหญ้าแพรก และเหรียญอยู่เหนือถาด เมื่อพระสงฆ์สวดจบแรก ประธานในพิธีทิ้งเหรียญลงในถาดให้มีเสียงดัง เมื่อพระสงฆ์สวดจบต่อๆ ไปประธานในพิธีก็จับใบพระศรีมหาโพธิ์และทิ้งเหรียญลงในถาดเหมือนเมื่อสวดจบแรก และทำเช่นนั้นจนถึงในจบที่ ๘ ผู้เป็นประธานรวมใบพระศรีมหาโพธิ์ หญ้าแพรกและเหรียญทั้งหมดเข้าด้วยกันแล้วทิ้งลงในถาด

เวลา ๙ นาฬิกา ๔๖ นาที คณะกรรมการชาวไทยเชื้อสายมอญประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ๑๒ รูป จากนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว หม่อมราชวงศ์ยงสวาสดิ์ กฤดากร กรวดน้ำถวายพระราชกุศล พระสงฆ์รามัญนิกาย ๑๒ รูป ลงจากอาสน์สงฆ์ ปี่พาทย์มอญประโคม เป็นอันเสร็จพิธีสมโภชพระพุทธรูปมอญ

จากนั้น ราชสกุลกฤดากรและคณะกรรมการชาวไทยเชื้อสายมอญ ที่มาร่วมในพิธีทยอยขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท โดยขึ้นทางบันไดมุขตะวันออก

เวลา ๑๐ นาฬิกา เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์รามัญนิกาย ๑๐ รูป มีพระเทพสุเมธมุนี วัดจันทน์กะพ้อ จังหวัดปทุมธานี เป็นประธานสงฆ์ ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๖ นาที พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร ประธานในพิธี จุฑารูปเทียนเครื่องทองน้อยกราบถวายบังคมพระบรมศพ เสร็จแล้วจุฑารูปเทียนเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นพญามหาเศวตฉัตร กราบ แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิมตรงข้ามกับอาสน์สงฆ์

เวลา ๑๐ นาฬิกา ๑๐ นาที นายดำรงค์ ปุ๋งบางกะดี ชาวไทยเชื้อสายมอญอาราธนาพระปริตรเป็นคำบาลีสำนะมอญ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์ภาษามอญ จบแล้ว พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร จุฑารูปเทียนดูหนังสือเทศน์ให้เจ้าพนักงานพระราชพิธีเชิญไปตั้งที่จงกลธรรมาสน์เทศน์ เสร็จแล้วเจ้าพนักงานนิมนต์พระครูสิทธิเดชะ วัดชนะสงคราม ผู้ที่จะถวายพระธรรมเทศนา ขึ้นนั่งบนธรรมาสน์ ขณะนั้นชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์

พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร จุฑารูปเทียนเครื่องทองน้อยสำหรับฟังธรรม เสร็จแล้วจุฑารูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม แล้วกลับมานั่งเก้าอี้ที่เดิม นายดำรงค์ ปุ๋งบางกะดี กล่าวคำสมาหารัตนตรัยเป็นคำบาลีสำนะมอญ ผู้มาร่วมในพิธีกล่าวตาม จบแล้ว อาราธนาศีลแบบมอญ พระครูสิทธิเดชะให้ศีลแบบมอญ นายดำรงค์ ปุ๋งบางกะดี กล่าวคำบูชาพระธรรม จบแล้ว อาราธนาธรรมพระครูสิทธิเดชะ ถวายพระธรรมเทศนาแบบมอญ ๑ กัณฑ์ จบแล้ว พระครูสิทธิเดชะกลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สวดถวายพรพระ จบ พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร ไปประเคนภัตตาหารถวายพระเทพสุเมธมุนี ผู้เป็นประธานสงฆ์ แล้วนั่งเก้าอี้ ณ ที่นั้นเพื่อปฏิบัติพระสงฆ์ขณะฉันภัตตาหาร สำหรับภัตตาหารนอกนั้น ราชสกุลกฤดากรประเคนและปฏิบัติพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับดังนี้ พลเรือเอก หม่อมราชวงศ์พันธุ์ม ทวีวงศ์ นายไพศาล หุ่นแก้ว นายวิรุฒม์ สีนธพันธ์ หม่อมราชวงศ์อคิน รพีพัฒน์ นาวาตรี ภากร ศุภชลาศัย นายประเสริฐ เงงเกษม หม่อมหลวงศักดิ์สิริ กฤดากร หม่อมราชวงศ์ทรงวิทย์ ทวีวงศ์ นายพลวิตร วสุธาร ส่วนคณะกรรมการจัดงานคนอื่นๆ ประเคนภัตตาหารถวายพระสงฆ์รามัญนิกาย ๔๕ รูป ซึ่งนิมนต์มาฉันภัตตาหารเพลที่อรรถวิจิตรศาลาซึ่งอยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร และผู้ปฏิบัติพระสงฆ์คนอื่นๆ กลับไปนั่งยังเก้าอี้ที่เดิม เจ้าพนักงานถอนสำหรับและภาชนะออกไป พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชากัณฑ์เทศน์ถวายพระครูสิทธิเดชะ ส่วน

จุดปัจจัยไทยธรรมนอกนั้น ราชสกุลกฤดากรประเคนพระสงฆ์รูปต่อไปตามลำดับ เครื่องบูชาภัณฑ์เทศน์ประกอบด้วยผ้าไตร กระเป่า ผ้าขนหนู สบู่ ยาหอม น้ำยาซักแห้ง ผงซักฟอก ร่ม รูป เทียน แปรงสีฟัน ยาสีฟัน ยาสามัญประจำบ้าน ใบชา ไฟฉาย แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาลาดพระภูษาโยงจากที่ประดิษฐานพระบรมศพและนำมาพักไว้ที่เสาว์ข้างธรรมาสน์เทศน์ แล้วลาดพระภูษาโยงอีกสายหนึ่งที่หน้าพระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูปเสร็จแล้วทำความเคารพ พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร ไปทอผ้าไตรแล้วกลับมาตั้งเก้าอี้ที่เดิม จากนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญปลายพระภูษาโยงทั้งสองสายสอดเชื่อมเข้าด้วยกันบนพานพระมหากฐินที่ข้างอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป สดับปกรณ์ จบแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาพับพระภูษาโยงทั้งสองสายเข้าที่เดิม พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้นพระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว นายดำรงค์ ปุ๊งบางกะดี กล่าวคำสมาสงฆ์ พระเทพสุเมธมณีให้พร ผู้ร่วมในพิธีพร้อมกันกล่าวสาธุ พระสงฆ์ทั้ง ๑๐ รูป ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางบันไดมุขตะวันออก ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่พาทย์ พลโท หม่อมราชวงศ์สมชนก กฤดากร กราบพระพุทธรูปที่หน้าพระแท่นนพปฎลมหาเศวตฉัตรและกราบถวายบังคมพระบรมศพ แล้วออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อเวลา ๑๑ นาฬิกา ๔๕ นาที

ในขณะเดียวกัน เวลา ๑๑ นาฬิกา ๓๐ นาที ศิลปินหญิงมอญจากเกาะเกร็ด จำนวน ๖ คน ฟ้อนมอญรำที่บริเวณลานด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท การฟ้อนมอญรำนี้เป็นธรรมเนียมมอญในการจัดงานศพผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ และเป็นเกียรติแก่ผู้ล่วงลับโดยไม่มีการจ้างวาน ผู้รำมีศรัทธาและประสงค์จะแสดงกตเวทิตาคุณต่อผู้ล่วงลับอย่างแท้จริง ผู้รำแต่งกายแบบมอญ สวมเสื้อผ้าลูกไม้แขนกระบอกสีดำ นุ่งผ้าถุงสีดำ ทอยผ้าสไบสีทองที่คอ และเกล้าผมมวย

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๔๕ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป มีพระครูสาครคุณสาร วัดบ้านเกาะจังหวัดสมุทรสาคร ประธานสงฆ์ และเป็นผู้ที่จะถวายพระธรรมเทศนาขึ้นนั่งบนธรรมาสน์เทศน์ และพระสงฆ์ที่จะสวดพระธรรมคาถา ๔ รูป จากวัดชนะสงคราม ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๒ นาฬิกา ๕๕ นาที นายกิตติ วรกุลกิตติ รองประธานชมรมเยาวชนมอญ กรุงเทพฯ และเลขาธิการองค์การกาชาดมอญ ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องฟังธรรม เสร็จแล้วจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพสำหรับพระบรมศพทรงธรรม นายบุญชู ทองประยงค์ ชาวไทยเชื้อสายมอญ อาราธนาศีลแบบมอญ พระครูสาครคุณสาร ให้ศีลแบบมอญ นายบุญชู ทองประยงค์ กล่าวนำบูชาพระธรรม จบแล้ว อาราธนาธรรม พระครูสาครคุณสารถวายพระธรรมเทศนาแบบมอญ ๑ กัณฑ์ จบแล้ว พระครูสาครคุณสารกลับลงมานั่งยังอาสน์สงฆ์ จากนั้น นายกิตติ วรกุลกิตติ จุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าอาสน์สงฆ์ พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระธรรมคาถาแบบมอญ จบแล้ว นายกิตติ วรกุลกิตติ ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมบูชาภัณฑ์เทศน์ถวายพระครูสาครคุณสาร และคณะกรรมการจัดงานฯ ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมถวายพระสงฆ์ที่สวดธรรมคาถา แล้วกลับไปนั่งที่เดิม นายกิตติ วรกุลกิตติ กรวดน้ำถวายพระราชากุศล ขณะนั้น พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว นายบุญชู ทองประยงค์ กล่าวคำสมาสงฆ์ พระครูสาครคุณสารให้พร ผู้ร่วมในพิธีพร้อมกันกล่าวสาธุ พระสงฆ์ทั้ง ๕ รูป ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ปี่พาทย์มอญประโคม

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๔๕ นาที ชาวไทยเชื้อสายมอญ ๕ คน จากตำบลเสากระโดง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทำพิธีถวายคำพรรณนาสดุดีพระเกียรติคุณหน้าที่ประดิษฐานพระบรมศพ หรือที่เรียกกันว่ามอญร้องไห้ ตามธรรมเนียมมอญ ซึ่งมักจัดให้มีมอญร้องไห้ในงานศพ มอญร้องไห้มีใช้เป็นการร้องไห้อย่างธรรมดา แต่เป็นการร้องคำกลอนเป็นทำนองปี่พาทย์มอญบรรเลงประกอบ เนื้อร้องพรรณนาคุณงามความดีของผู้ล่วงลับ

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๐ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์ ๑๗ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ในมณฑลพิธีบริเวณลานด้านทิศตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕๕ นาที หม่อมราชวงศ์ยงสวาสดิ์ กฤดากร ประธานในพิธี จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จากนั้น หม่อมราชวงศ์ยงสวาสดิ์ กฤดากร และคณะกรรมการจัดงานฯ ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมถวายพระสงฆ์ทั้ง ๑๗ รูป ตามธรรมเนียมมอญ ในการนี้เจ้าภาพได้จัดกระบวนกรวดน้ำซึ่งมีเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น มั่ง หมอน กาน้ำ จาน ชาม ข้าวสาร ผลไม้ พริกแห้ง เครื่องกระป๋อง ผ้าขนหนู ฯลฯ ถวายแด่พระธรรมวโรดม วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ผู้เป็นประธานสงฆ์ ตามธรรมเนียมมอญซึ่งต้องถวายเครื่องอุปโภคบริโภคแด่พระสงฆ์ก่อน แล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย จากนั้น นายสมนึก งามกาละ กล่าวนำคำกรวดน้ำถวายพระราชกุศลเป็นภาษามอญ พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ออกจากมณฑลพิธี ปีพาทย์มอญประโคม

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๓๐ นาที เจ้าพนักงานนิมนต์พระสงฆ์รามัญนิกาย ซึ่งจะสวดพระอภิธรรมจากวัดบัวงามจังหวัดราชบุรี ๓ รูป และวัดม่วง จังหวัดราชบุรี ๑ รูป ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์มุขตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท จากนั้น นายมิตร ชำเลีย ประธานในพิธี จุดธูปเทียนเครื่องบูชากระบะมุกที่หน้าอาสน์สงฆ์ จากนั้นพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมภาษามอญ จบแล้ว นายมิตร ชำเลีย ประเคนจุดปัจจัยไทยธรรมถวายพระสงฆ์ แล้วกลับไปนั่งเก้าอี้ที่เดิม นายมิตร ชำเลีย กรวดน้ำ พระสงฆ์อนุโมทนา จบแล้ว ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ปีพาทย์มอญประโคม

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๓๐ นาที ประธานในพิธีจุดธูปเทียนถวายราชสักการะสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ มณฑลพิธีบริเวณลานด้านตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ปีพาทย์มอญประโคม

เวลา ๑๕ นาฬิกา ชาวมอญจากตำบลปากลัด อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน ๓ คน ทำพิธีถวายเครื่องบูชาและบวงสรวงดวงพระวิญญาณสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หรือพิธีรำสามภาค การรำสามภาคนี้เป็นประเพณีของชาวมอญที่ทำสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งจะกระทำทุกปี ปีละ ๑ ครั้ง ส่วนใหญ่จะเป็นงานที่สำคัญๆ ภายในภาคซึ่งนำมาบวงสรวงนี้มด้วยกัน ๓ ภาค ประกอบด้วย กล้วยน้ำว่า มะพร้าวอ่อน ขนมหวาน ๖ อย่าง พวงมาลัยมือ พวงมาลัยคอ เหล้าขาว นอกจากนี้แล้วยังมีเครื่องประกอบช่วงการรำ คือ ใบพิทูล ไม้สำหรับเข้าพิธี ดาบ ผู้รำทั้ง ๓ คน จะรำ ๓ ท่า ผู้รำคนที่หนึ่งคือ นางสะอาด อุ่มชู สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำ นุ่งผ้าถุงสีแดง ผ้าคาดเอวสีชมพูห้อยผ้าสไบลายผ้าขาวม้า ผู้รำคนที่สองคือ นางเชื่อม ทิรัญเพิ่ม สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำ นุ่งผ้าถุงสีเขียว ผ้าคาดเอวสีแดงห้อยผ้าสไบสีเขียว ผู้รำคนที่สามคือ นางศิริ กุลปรการ สวมเสื้อแขนกระบอกสีดำ นุ่งผ้าถุงสีชมพู ผ้าคาดเอวสีแดงห้อยผ้าสไบสีชมพู ระหว่างรำ ผู้รำจะคล้องพวงมาลัยคอและพวงมาลัยมือ จบแล้ว เป็นการบรรเลงปีพาทย์มอญที่ปะรำข้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เวลา ๑๕ นาฬิกา ๕๐ นาที ศิลปินหญิงมอญจากเกาะเกร็ด จำนวน ๔๐ คน ฟ้อนมอญรำชุดใหญ่ที่ลานพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทผู้รำแต่งกายแบบมอญ สวมเสื้อผ้าลูกไม้แขนกระบอกสีดำแซมสีทอง นุ่งผ้าถุงสีดำเชิงทอง ห้อยผ้าสไบสีเหลืองที่คอ และเกล้าผมมวย จบเวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที

ภาคที่ ๓

การจัดเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ





สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราช-
กุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยาม-
บรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเข้าร่วม
ประชุมคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวาย
พระเพลิงพระบรมศพฯ



สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราช-
ดำเนินไปทรงตรวจงานก่อสร้าง
พระเมรุมาศ



นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี และคณะ เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อกราบบังคมทูลรายงานเกี่ยวกับความคืบหน้าในการจัดเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ



นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ตรวจสอบและติดตามความคืบหน้าในการก่อสร้างพระเมรุมาศ

พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ
รองนายกรัฐมนตรี ตรวจ
เยี่ยมและติดตามความคืบ
หน้าในการก่อสร้างพระเมรุ-
มาศ



คณะบุคคลเข้าเยี่ยมชมการก่อสร้างพระเมรุมาศและเครื่อง
ใช้ประกอบพระราชพิธี



พระมหาพิชัยราชรถ



ราชรถน้อย



เกรินบันไดนาค



พระยานมาศสามลำคาน



เสลียงกลีบบัว



พระที่นั่งราเชนทรยาน



พระวอสีวิกาภรณ์



พระโกศพระบรมอัฐิ



พระโกศจันทน์

ภาคที่ ๓

การจัดเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ภายหลังที่สำนักพระราชวังได้ออกประกาศการเสด็จสวรรคตของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี นายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ได้แจ้งต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในคราวประชุมเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชกระแสให้จัดการพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ถวายพระเกียรติยศสูงสุดตามราชประเพณี โดยเทียบเคียงกับการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ และให้จัดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพโดยเร็วที่สุด ดังนั้น ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้เตรียมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสมพระเกียรติ ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้มีคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีแต่งตั้ง คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี เป็นประธานกรรมการ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นกรรมการและเลขานุการ มีหัวหน้าหน่วยงาน ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการ โดยมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามราชประเพณี และสมพระเกียรติ และต่อมาได้มีคำสั่งแก้ไขเพิ่มเติมชื่อคณะกรรมการและรายชื่อกรรมการเพิ่มเติมอีก ๕ ฉบับ รวมเป็นคณะกรรมการที่รัฐบาลแต่งตั้งขึ้นเพื่อปฏิบัติงานสนองพระเดชพระคุณในการนี้ ๔๖ คน ดังรายนามต่อไปนี้

คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^๑

- | | |
|---------------------------|------------------|
| ๑. นายกรัฐมนตรี | ประธานกรรมการ |
| ๒. รองนายกรัฐมนตรี | รองประธานกรรมการ |
| (พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์) | |

^๑ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ ๔๘/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ให้ชื่อว่า “คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” ต่อมาได้แก้ไขโดยคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๐๓/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็น “คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” กรรมการหมายเลข ๘, ๓๘ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๒๘/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๔ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ กรรมการหมายเลข ๙ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๖๒/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ กรรมการหมายเลข ๑๑, ๒๙ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๑๗๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ กรรมการหมายเลข ๑๒ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๒๗๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๓. รองนายกรัฐมนตรี (พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ)	รองประธานกรรมการ
๔. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายปองพล อดิเรกสาร)	รองประธานกรรมการ
๕. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายปิยะฉัตร วัชรภรณ์)	รองประธานกรรมการ
๖. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ^๔	รองประธานกรรมการ
๗. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ^{๑๐}	รองประธานกรรมการ
๘. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายเรืองวิทย์ ลิกค์)	กรรมการ
๙. รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ร้อยตำรวจโท เขาวริน ลัทธศักดิ์ศิริ)	กรรมการ
๑๐. ราชอาณาจักร ^{๑๑}	กรรมการ
๑๑. เลขาธิการพระราชวัง ^{๑๒}	กรรมการ
๑๒. เลขาธิการคณะองคมนตรี ^{๑๓}	กรรมการ
๑๓. สมุหราชองครักษ์ ^{๑๔}	กรรมการ
๑๔. เลขาธิการนายกรัฐมนตรี ^{๑๕}	กรรมการ
๑๕. ปลัดกระทรวงกลาโหม ^{๑๖}	กรรมการ
๑๖. ปลัดกระทรวงการคลัง ^{๑๗}	กรรมการ
๑๗. ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ^{๑๘}	กรรมการ
๑๘. ปลัดกระทรวงมหาดไทย ^{๑๙}	กรรมการ
๑๙. ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ^{๒๐}	กรรมการ
๒๐. ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ^{๒๑}	กรรมการ

^๔นายบรรหาร ศิลปอาชา.

^{๑๐}นายสุขวิช รังสิตพล.

^{๑๑}หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์ , หม่อมหลวงพีระพงศ์ เกษมศรี.

^{๑๒}นายแก้วขวัญ วัชโรทัย.

^{๑๓}หม่อมราชวงศ์ทองน้อย ทองใหญ่.

^{๑๔}พลเอก ดำรง สิกขะมณฑล.

^{๑๕}นายเดช บุญหลง.

^{๑๖}พลเอก ไพบูลย์ อดิเรกสาร.

^{๑๗}หม่อมราชวงศ์จัตุมงคล โสณกุล.

^{๑๘}หม่อมราชวงศ์เทพ เทวกุล.

^{๑๙}นายอารีย์ วงศ์อารยะ.

^{๒๐}นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ , นายสุรัฐ ศิลปอนันต์.

^{๒๑}นายแพทย์วิฑูร แสงสิงแก้ว.

๒๑.	ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย ^{๒๑}	กรรมการ
๒๒.	ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ^{๒๒}	กรรมการ
๒๓.	เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ^{๒๓}	กรรมการ
๒๔.	ผู้อำนวยการสำนักงานงบประมาณ ^{๒๔}	กรรมการ
๒๕.	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ ^{๒๕}	กรรมการ
๒๖.	อธิบดีกรมโยธาธิการ ^{๒๖}	กรรมการ
๒๗.	อธิบดีกรมตำรวจ ^{๒๗}	กรรมการ
๒๘.	อธิบดีกรมการศาสนา ^{๒๘}	กรรมการ
๒๙.	อธิบดีกรมธนารักษ์ ^{๒๙}	กรรมการ
๓๐.	ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ^{๓๐}	กรรมการ
๓๑.	หม่อมเจ้าสุภัทรัตติศ ดิศกุล	กรรมการ
๓๒.	ท่านผู้หญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม	กรรมการ
๓๓.	หม่อมราชวงศ์คึกคักดา ดิศกุล	กรรมการ
๓๔.	นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	กรรมการ
๓๕.	นายเศวต ธนประดิษฐ์	กรรมการ
๓๖.	พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์	กรรมการ
๓๗.	นายอภิลาศ โอสถานนท์	กรรมการ
๓๘.	หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ	กรรมการ
๓๙.	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ^{๓๑}	กรรมการและเลขานุการ
๔๐.	รองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ^{๓๒}	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๑.	อธิบดีกรมศิลปากร ^{๓๓}	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๒.	เลขาธิการกรม สำนักพระราชวัง ^{๓๔}	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

^{๒๑}ศาสตราจารย์ นายแพทย์เกษม วัฒนชัย.

^{๒๒}พลเอก วัฒนชัย วุฒิศิริ, พลเอก วิโรจน์ แสงสนิท.

^{๒๓}นายวิษณุ เครืองาม.

^{๒๔}นายบดี จุณณานนท์.

^{๒๕}นายอรุณ งามดี, นายชิน พูลสมบัติ.

^{๒๖}นายปรัชญา สุตะบุตร.

^{๒๗}พลตำรวจเอก พจน์ บุณยะจินดา.

^{๒๘}นายพนม พงษ์ไพบูลย์, นายถวัลย์ ทองมี.

^{๒๙}นายนิพัทธ์ พุกกะณะสุต.

^{๓๐}ศาสตราจารย์ ร้อยเอก กฤษณา อรุณวงษ์ ณ อยุธยา.

^{๓๑}นายอภิลาศ โอสถานนท์, นายลิขิต เทอดสิทธิ์ศักดิ์.

^{๓๒}นายอภัย อิงคะวัฒน์.

^{๓๓}นายสมคิด โชติกวีนิชัย.

^{๓๔}คุณหญิงวรรณนิตย์ พิสมพ์.

๔๓.	ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ^{๖๖}	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔.	ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ^{๖๗}	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕.	นายบรรจบ จันทิมางกูร	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๖.	นางวันเพ็ญ แก้วทองค์	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามราชประเพณี และสมพระเกียรติ ตรงตามเจตนารมณ์ของรัฐบาล
๒. ประสานงานกับหน่วยงานและบุคคลทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งอำนวยความสะดวกงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีให้สมพระเกียรติ
๓. มีอำนาจแต่งตั้งคณะที่ปรึกษา คณะอนุกรรมการ และคณะทำงาน เพื่อช่วยการปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น
๔. ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

โดยที่การจัดเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีรายละเอียดที่จะต้องดำเนินการทั้งส่วนที่เกี่ยวกับการพระราชพิธี การปลูกสร้างพระเมรุมาศและอาคารประกอบพระเมรุมาศ รวมทั้งการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในการพระราชพิธีให้ตรงตามควรแก่พระราชอิสริยยศและถูกต้องตามราชประเพณี นายกรัฐมนตรีจึงได้นำความกราบบังคมทูลเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และกราบทูลเชิญสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นองค์ที่ปรึกษา เมื่อความทราบฝ่าละอองพระบาท สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาฯ รับเป็นองค์ที่ปรึกษาของคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ พร้อมทั้งได้เสด็จพระราชดำเนินเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการฯ ทุกครั้ง และได้พระราชทานกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับการจัดเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ หลายประการ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมอย่างหาที่สุดมิได้ ซึ่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้รับใส่เกล้าใส่กระหม่อมนำไปปฏิบัติสนองพระเดชพระคุณถวายพระเกียรติยศแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพระผู้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณล้นพ้นอนเนกอนันต์

ในการจัดเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ด้านต่างๆ อาทิ การจัดงานพระราชพิธี การก่อสร้างพระเมรุมาศ สิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ ราชรถ พระยานมาศ และส่วนประกอบพระราชพิธี การประชาสัมพันธ์ การรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร การจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก การบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ เป็นต้น นายกรัฐมนตรี ประธานคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้นำเสนอที่ประชุมพิจารณาแล้วเห็นชอบให้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ขึ้นเพื่อปฏิบัติงานในแต่ละด้านรวม ๗ คณะ ดังนี้

^{๖๖}นางประพิม โคยฤทธิ์.

^{๖๗}นายเครือ กัณทานนท์.

๑. คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธี^{๓๘} ประกอบด้วยอนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๓๔

คน คือ

๑.	รองนายกรัฐมนตรี (พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์)	ประธานอนุกรรมการ
๒.	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (นางสุตารัตน์ เกยุราพันธุ์)	รองประธานอนุกรรมการ
๓.	เลขาธิการพระราชวัง	รองประธานอนุกรรมการ
๔.	ราชเลขาธิการ	รองประธานอนุกรรมการ
๕.	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๖.	ปลัดกระทรวงกลาโหม	อนุกรรมการ
๗.	ปลัดกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ
๘.	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการ
๙.	เลขาธิการคณะองคมนตรี	อนุกรรมการ
๑๐.	สมุหราชองครักษ์	อนุกรรมการ
๑๑.	ผู้บัญชาการทหารสูงสุด	อนุกรรมการ
๑๒.	ผู้บัญชาการทหารบก	อนุกรรมการ
๑๓.	ผู้บัญชาการทหารเรือ	อนุกรรมการ
๑๔.	ผู้บัญชาการทหารอากาศ	อนุกรรมการ
๑๕.	ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑๖.	ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ	อนุกรรมการ
๑๗.	อธิบดีกรมตำรวจ	อนุกรรมการ
๑๘.	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๑๙.	อธิบดีกรมพิธีการทูต	อนุกรรมการ
๒๐.	อธิบดีกรมโยธาธิการ	อนุกรรมการ
๒๑.	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๒๒.	อธิบดีกรมการศาสนา	อนุกรรมการ
๒๓.	ผู้อำนวยการกองพิธีการ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๒๔.	นายเสวต ธนประดิษฐ์	อนุกรรมการ
๒๕.	หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๒๖.	นายบรรจบ จันทิมางกูร	อนุกรรมการ
๒๗.	นางวันเพ็ญ แก้วทองค์	อนุกรรมการ

^{๓๘} คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๒ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑๐/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๙ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๒๘.	ผู้อำนวยการสำนักอาลักษณ์และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๒๙.	นางพรทิพย์ อุทกภาชน์	อนุกรรมการ
๓๐.	รองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายอาลัย อิงคะวณิช)	อนุกรรมการและเลขานุการ
๓๑.	เลขานุการกรม สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๒.	ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๓.	ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔.	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายสุนทร นะเขิน)	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

- กำหนดการพระราชพิธี และดำเนินการจัดงานพระราชพิธีให้ถูกต้องตามราชประเพณีและสมพระเกียรติ
- ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
- จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ
- เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
- รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะๆ
- ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
- ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๒. คณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศ สิ่งก่อสร้างประกอบ

พระเมรุมาศ ราชรถ พระยานมาศ และส่วนประกอบพระราชพิธี^{๓๔} ประกอบด้วยอนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๓๒ คน คือ

- | | | |
|----|---|---------------------|
| ๑. | รองนายกรัฐมนตรี
(พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ) | ประธานอนุกรรมการ |
| ๒. | รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ | รองประธานอนุกรรมการ |

^{๓๔}คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๒/๒๕๓๘ วันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๑๘,๑๙ เปลี่ยนแปลงอนุกรรมการโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑๓/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๒๑ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑๓/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๓.	รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ร้อยตำรวจโท เชาวรินทร์ ลัทธศักดิ์ศิริ)	รองประธานอนุกรรมการ
๔.	ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	รองประธานอนุกรรมการ
๕.	เลขาธิการพระราชวัง	รองประธานอนุกรรมการ
๖.	ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ	อนุกรรมการ
๗.	เลขาธิการคณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธี	อนุกรรมการ
๘.	อธิบดีกรมศิลปากร	อนุกรรมการ
๙.	อธิบดีกรมโยธาธิการ	อนุกรรมการ
๑๐.	อธิบดีกรมธนารักษ์	อนุกรรมการ
๑๑.	อธิบดีกรมป่าไม้	อนุกรรมการ
๑๒.	ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑๓.	ปลัดกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๑๔.	ผู้ว่าการการไฟฟ้านครหลวง	อนุกรรมการ
๑๕.	เจ้ากรมสรรพาวุธทหารบก	อนุกรรมการ
๑๖.	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านบูรณปฏิบัติสังขรณ์ กรมศิลปากร (เรืออากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น)	อนุกรรมการ
๑๗.	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านช่างศิลป์ไทย กรมศิลปากร (นายพนวัฒน์ สมพิน)	อนุกรรมการ
๑๘.	นายจำลอง สมวงศ์	อนุกรรมการ
๑๙.	นายกนก บุญโพธิ์แก้ว	อนุกรรมการ
๒๐.	หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๒๑.	นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์	อนุกรรมการ
๒๒.	นายสุวิชัย รัศมิภุติ	อนุกรรมการ
๒๓.	นายประเวศ ลิ้มปริงซี	อนุกรรมการ
๒๔.	รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช	อนุกรรมการ
๒๕.	นายอารักษ์ สังหิตกุล	อนุกรรมการ
๒๖.	นายบรรจบ จันทิมางกูร	อนุกรรมการ
๒๗.	นายภิญโญ สุวรรณศิริ	อนุกรรมการ
๒๘.	รองอธิบดีกรมศิลปากร (นายฐิติ บุรกรรมโกวิท)	อนุกรรมการ
๒๙.	รองอธิบดีกรมศิลปากร (นายสวัสดิ์ ปิยะกาญจน์)	อนุกรรมการและเลขานุการ
๓๐.	เลขานุการกรม กรมศิลปากร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๑.	ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๒.	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายปริญญา จุลสุคนธ์)	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการก่อสร้างพระเมรุมาศ สิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ และส่วนประกอบในพระราชพิธี
๒. พิจารณาซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์ราชรถ พระยานมาศ
๓. จัดระเบียบและตกแต่งสถานที่บริเวณพระราชพิธีให้เรียบร้อยและสมพระเกียรติ
๔. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๕. จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ
๖. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
๗. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะๆ
๘. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงานเพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
๙. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๓. คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์^{๕๐} ประกอบด้วยอนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๖๔

คน คือ

๑. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายปองพล อดิเรกสาร)	ประธานอนุกรรมการ
๒. รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (นายปิยะฉัตร วัชรารักษ์)	รองประธานอนุกรรมการ
๓. ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	รองประธานอนุกรรมการ
๔. โฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๕. ผู้อำนวยการสำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด	อนุกรรมการ
๖. เจ้ากรมการทหารสื่อสาร	อนุกรรมการ
๗. เจ้ากรมสื่อสารทหารเรือ	อนุกรรมการ
๘. เจ้ากรมสื่อสารทหารอากาศ	อนุกรรมการ
๙. อธิบดีกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ	อนุกรรมการ
๑๐. ผู้บังคับการกองตำรวจสื่อสาร	อนุกรรมการ
๑๑. ผู้บังคับการกองตำรวจดับเพลิง	อนุกรรมการ
๑๒. ผู้อำนวยการกองสารนิเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการ

^{๕๐}คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๓/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๕๒-๕๙ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๗/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๑๓.	หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑๔.	ผู้แทนสำนักราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๑๕.	ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑๖.	ผู้ว่าการการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๑๗.	กรรมการผู้อำนวยการใหญ่ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	อนุกรรมการ
๑๘.	ผู้แทนองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย (นายอารี สวัสดิ์)	อนุกรรมการ
๑๙.	ผู้แทนการไฟฟ้านครหลวง (นายณรงค์ เกลี้ยงสะอาด)	อนุกรรมการ
๒๐.	ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๒๑.	ประธานสมาพันธ์นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๒๒.	นายกสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๒๓.	นายกสมาคมช่างภาพสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๒๔.	นายกสมาคมนักวิทยุและโทรทัศน์แห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๒๕.	ประธานโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๒๖.	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓	อนุกรรมการ
๒๗.	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕	อนุกรรมการ
๒๘.	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗	อนุกรรมการ
๒๙.	ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๓๐.	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง ๑๑	อนุกรรมการ
๓๑.	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย	อนุกรรมการ
๓๒.	หัวหน้าส่วนผลิตรายการและข่าว ฝ่ายกิจการพลเรือน กองทัพบก	อนุกรรมการ
๓๓.	กรรมการผู้จัดการ บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด	อนุกรรมการ
๓๔.	รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ	อนุกรรมการ
๓๕.	นายปิยะ มาลากุล ณ อยุธยา	อนุกรรมการ
๓๖.	นายสันติ ภิรมย์ภักดี	อนุกรรมการ
๓๗.	นายอำนาจ สอนอิมศาสตร์	อนุกรรมการ
๓๘.	นายยุพน ธรรมศรี	อนุกรรมการ
๓๙.	นายโมลิต สุวินิจจิต	อนุกรรมการ
๔๐.	นายไพบูลย์ ดำรงชัยธรรม	อนุกรรมการ
๔๑.	นายวิเชียร อัครวิริยะกุล	อนุกรรมการ
๔๒.	นายบรรจบ จันทิมางกูร	อนุกรรมการ
๔๓.	นายสุพล อินทวงศ์	อนุกรรมการ
๔๔.	นายภักธร วชิรานวงศ์	อนุกรรมการ

๔๕.	นายธรรมพ ณะเรือง	อนุกรรมการ
๔๖.	นายเกียรติสม กลิ่นสุวรรณ	อนุกรรมการ
๔๗.	นางสาววันเพ็ญ เข็นตระกูล	อนุกรรมการ
๔๘.	นายบุญพิร์ พันธุ์วร	อนุกรรมการ
๔๙.	นางนงเยาว์ โอภาส	อนุกรรมการ
๕๐.	นายสาธิต ยวนันท์การุญ	อนุกรรมการ
๕๑.	นางสาวศศิธร ลิ้มศรีมณี	อนุกรรมการ
๕๒.	นายจิระพงษ์ สิวายะวิโรจน์	อนุกรรมการ
๕๓.	ผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน	อนุกรรมการ
๕๔.	นายอรุณ งามดี	อนุกรรมการ
๕๕.	นายธนิศ ธรรมสุคติ	อนุกรรมการ
๕๖.	นายสมเกียรติ อ่อนวิมล	อนุกรรมการ
๕๗.	นายวันชัย อรรถเวทย์วรภูมิ	อนุกรรมการ
๕๘.	นายเก่งกาจ จงใจพระ	อนุกรรมการ
๕๙.	นางมณูญศรี โชติเทวัญ	อนุกรรมการ
๖๐.	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและเลขานุการ
๖๑.	รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๒.	เลขานุการกรม กรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๓.	ผู้อำนวยการกองข่าวในประเทศ กรมประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๖๔.	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นางทัศนีย์ เกตุญาติ)	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและสมพระเกียรติ
๒. เชิญชวนประชาชนน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและสถาบันพระมหากษัตริย์
๓. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๔. จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์และปฏิทินการดำเนินงานเสนอคณะกรรมการฯ ทราบ
๕. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
๖. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะๆ
๗. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติได้ตามความเหมาะสม
๘. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๔. คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย

และการจราจร^{๔๑} ประกอบด้วยอนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๒๖ คน คือ

๑. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย	ประธานอนุกรรมการ
๒. รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย (นางสุตารัตน์ เกยุราพันธุ์)	รองประธานอนุกรรมการ
๓. เลขาธิการพระราชวัง	รองประธานอนุกรรมการ
๔. สมุหราชองครักษ์	รองประธานอนุกรรมการ
๕. ปลัดกระทรวงมหาดไทย	รองประธานอนุกรรมการ
๖. ปลัดกระทรวงกลาโหม	รองประธานอนุกรรมการ
๗. อธิบดีกรมตำรวจ	รองประธานอนุกรรมการ
๘. ผู้อำนวยการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ	อนุกรรมการ
๙. หัวหน้าหน่วยแยกรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญ ประจำกรมราชองครักษ์	อนุกรรมการ
๑๐. ผู้บัญชาการศูนย์รักษาความปลอดภัย กองบัญชาการทหารสูงสุด	อนุกรรมการ
๑๑. ผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน	อนุกรรมการ
๑๒. ผู้บัญชาการตำรวจสันติบาล	อนุกรรมการ
๑๓. ผู้บังคับการกองปราบปราม	อนุกรรมการ
๑๔. ผู้บังคับการตำรวจจราจร	อนุกรรมการ
๑๕. ผู้บังคับการตำรวจดับเพลิง	อนุกรรมการ
๑๖. ผู้แทนกองทัพบก	อนุกรรมการ
๑๗. ผู้แทนกองทัพเรือ	อนุกรรมการ
๑๘. ผู้แทนกองทัพอากาศ	อนุกรรมการ
๑๙. ผู้แทนมณฑลทหารบกที่ ๑๑	อนุกรรมการ
๒๐. ผู้แทนสำนักราชเลขาธิการ	อนุกรรมการ
๒๑. ผู้แทนสำนักพระราชวัง	อนุกรรมการ
๒๒. ผู้แทนกรุงเทพมหานคร	อนุกรรมการ
๒๓. ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๔. ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

^{๔๑}คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๔ เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๘/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘.

- | | | |
|-----|---|-------------------------------|
| ๒๕. | ผู้กำกับการณ์นโยบายและแผน
กองบังคับการอำนวยการ
กองบัญชาการตำรวจนครบาล | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |
| ๒๖. | ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
(ว่าที่ร้อยตรี ธนาศักดิ์ วิวัฒน์นรินทร์) | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจลาจลระหว่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๒. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๓. จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ
๔. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
๕. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะ ๆ
๖. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
๗. ดำเนินงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๕. คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก^{๔๒}

ประกอบด้วยอนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๒๗ คน คือ

- | | | |
|----|---|---------------------|
| ๑. | รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ | ประธานอนุกรรมการ |
| ๒. | รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
(ร้อยตำรวจโท เขาวริน ลัทธศักดิ์ศิริ) | รองประธานอนุกรรมการ |
| ๓. | ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ | รองประธานอนุกรรมการ |
| ๔. | ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย | รองประธานอนุกรรมการ |
| ๕. | เลขาธิการพระราชวัง | รองประธานอนุกรรมการ |
| ๖. | ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ | อนุกรรมการ |
| ๗. | เลขาธิการสภาสถาบันราชภัฏ | อนุกรรมการ |
| ๘. | อธิบดีกรมศิลปากร | อนุกรรมการ |
| ๙. | อธิบดีกรมสามัญศึกษา | อนุกรรมการ |

^{๔๒}คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๕/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๒๒ เปลี่ยนแปลงตำแหน่งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑๒/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ (ดำรงตำแหน่งสืบแทนนายสาโรช จารักษ์ ซึ่งเกษียณอายุราชการ) หมายเลข ๕,๑๘ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๘ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๑๐.	อธิบดีกรมวิชาการ	อนุกรรมการ
๑๑.	ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านภาษาเอกสารและหนังสือ กรรมศิลป์ากร (นางประกอบ ลากเพชร)	อนุกรรมการ
๑๒.	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการ
๑๓.	ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติ กรรมศิลป์ากร	อนุกรรมการ
๑๔.	หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล	อนุกรรมการ
๑๕.	คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ	อนุกรรมการ
๑๖.	คุณหญิงแมนมาส ชวลิต	อนุกรรมการ
๑๗.	หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ	อนุกรรมการ
๑๘.	ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑๙.	นางวันเพ็ญ แก้วทองค์	อนุกรรมการ
๒๐.	นางสาวเพลินพิศ กำราญ	อนุกรรมการ
๒๑.	นายบุญพีร์ พันธวัชร	อนุกรรมการ
๒๒.	รองอธิบดีกรมศิลป์ากร (นายกนก บุญโพธิ์แก้ว)	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๓.	ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรรมศิลป์ากร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔.	ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรรมศิลป์ากร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๕.	นางสายไหม จบกมลศึก	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๖.	นางสุริย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๗.	ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นางสาวพรทิพย์ อุตมเวทยานันท์)	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อำนาจหน้าที่

๑. ดำเนินการจัดทำจดหมายเหตุและจัดทำหนังสือที่ระลึกงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๒. ดำเนินการบันทึกเหตุการณ์โดยการถ่ายภาพเก็บไว้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์
๓. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๔. จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ
๕. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
๖. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะๆ
๗. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
๘. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๖. คณะอนุกรรมการฝ่ายเลขานุการและประสานงาน^{๔๓} ประกอบด้วย

อนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๒๕ คน คือ

๑.	ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	ประธานอนุกรรมการ
๒.	เลขาธิการนายกรัฐมนตรี	รองประธานอนุกรรมการ
๓.	เลขาธิการคณะรัฐมนตรี	รองประธานอนุกรรมการ
๔.	รองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายอาลัย อิงคะวณิช)	รองประธานอนุกรรมการ
๕.	เลขานุการคณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธี	อนุกรรมการ
๖.	เลขานุการคณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศ สิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ ราชรถ พระยานมาศ และส่วนประกอบพระราชพิธี	อนุกรรมการ
๗.	เลขานุการคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์	อนุกรรมการ
๘.	เลขานุการคณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อยและการจราจร	อนุกรรมการ
๙.	เลขานุการคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุ และหนังสือที่ระลึก	อนุกรรมการ
๑๐.	เลขานุการกรม สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑๑.	ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	อนุกรรมการ
๑๒.	ผู้แทนสำนักงบประมาณ	อนุกรรมการ
๑๓.	นายบรรจบ จันทิมางกูร	อนุกรรมการ
๑๔.	นางสายไหม จบกมลศึก	อนุกรรมการ
๑๕.	นางวันเพ็ญ แก้วทงศ์	อนุกรรมการ
๑๖.	นายบุญฤทธิ์ พันธุ์วร	อนุกรรมการ
๑๗.	นางพรทิพย์ อุทกภาชน์	อนุกรรมการ
๑๘.	นางเอี่ยมพร ทองศิริ	อนุกรรมการ
๑๙.	ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	อนุกรรมการและเลขานุการ
๒๐.	นางทัศนีย์ เกตุนุติ	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑.	นางสาวพรทิพย์ อุดมเวทยานันท์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๒.	นางสาวสุจิตรา คชศิริพงศ์	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๓.	นายอุดม วิไลบัญชา	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๔.	นายจักรวาล สัจจวิจิตร	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๕.	นางยง ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

^{๔๓} คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๖/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ และหน่วยงาน รวมทั้งบุคคลทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๒. รวบรวมแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ
๓. รวบรวมและติดตามปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาต่อประธานกรรมการฯ เพื่อสั่งการโดยตรง
๔. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะๆ
๕. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
๖. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

๗. คณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^{๔๔}

ประกอบด้วยที่ปรึกษา ๗ คน และอนุกรรมการรวมทั้งสิ้น ๓๔ คน คือ

ที่ปรึกษา

- | | |
|-----------------------------------|-----------|
| ๑. เลขาธิการพระราชวัง | ที่ปรึกษา |
| ๒. นายขวัญแก้ว วัชโรทัย | ที่ปรึกษา |
| ๓. หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล | ที่ปรึกษา |
| ๔. หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ | ที่ปรึกษา |
| ๕. นายอภิลาศ ไสงานนท์ | ที่ปรึกษา |
| ๖. รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ | ที่ปรึกษา |
| ๗. นายพรเทพ พรประภา | ที่ปรึกษา |

คณะอนุกรรมการฯ

- | | |
|--|---------------------|
| ๑. ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี | ประธานอนุกรรมการ |
| ๒. รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์
(นายวิจิตร วุฒิอำพล) | รองประธานอนุกรรมการ |
| ๓. รองอธิบดีกรมศิลปากร
(ตามที่อธิบดีกรมศิลปากรมอบหมาย) | รองประธานอนุกรรมการ |
| ๔. ผู้อำนวยการกองข่าว สำนักพระราชวัง | อนุกรรมการ |
| ๕. ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี | อนุกรรมการ |
| ๖. ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย | อนุกรรมการ |

^{๔๔}คณะอนุกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

- | | | |
|-----|---|-------------------------------|
| ๗. | ผู้อำนวยการทอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร | อนุกรรมการ |
| ๘. | ผู้อำนวยการกองผลิตโสตทัศนอุปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์ | อนุกรรมการ |
| ๙. | ผู้อำนวยการส่วนไทยนิทัศน์
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ | อนุกรรมการ |
| ๑๐. | ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์
การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย | อนุกรรมการ |
| ๑๑. | ผู้อำนวยการสำนักประชาสัมพันธ์
บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) | อนุกรรมการ |
| ๑๒. | หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ สำนักพระราชวัง | อนุกรรมการ |
| ๑๓. | พลตำรวจตรี เฉลิมพงษ์ โกมารกุล ณ นคร | อนุกรรมการ |
| ๑๔. | หม่อมเจ้าชาติตรีเฉลิม ยุคล | อนุกรรมการ |
| ๑๕. | นายบรรจบ จันทิมางกูร | อนุกรรมการ |
| ๑๖. | นายรังสรรค์ ตันติวงศ์ | อนุกรรมการ |
| ๑๗. | นายสงคราม โพธิ์วิไล | อนุกรรมการ |
| ๑๘. | นางสาวดวงดาว สุวรรณรังษี | อนุกรรมการ |
| ๑๙. | นายสุกล บัวทรัพย์ | อนุกรรมการ |
| ๒๐. | นายชนินทร์ เพ็งพริ้ง | อนุกรรมการ |
| ๒๑. | นายเลิศ อุณหะนันท์ | อนุกรรมการ |
| ๒๒. | นายไพโรจน์ สินะวัต | อนุกรรมการ |
| ๒๓. | นายวรนนท์ ชัชวาลทิพากร | อนุกรรมการ |
| ๒๔. | นายสยาม เอี่ยมพิชัยฤทธิ์ | อนุกรรมการ |
| ๒๕. | นายบรรจบ ไมตรีจิตต์ | อนุกรรมการ |
| ๒๖. | นายสิงห์คม บริสุทธิ์ | อนุกรรมการ |
| ๒๗. | นายสมชาย วรศาสตร์ | อนุกรรมการ |
| ๒๘. | นางสาววิภา อุไรรัตน์ | อนุกรรมการ |
| ๒๙. | นางพรทิพย์ อุทกภาชน | อนุกรรมการและเลขานุการ |
| ๓๐. | นายบุญพีร์ พันธวัชร | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |
| ๓๑. | นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |
| ๓๒. | นายเวชยันต์ งามเหมาะ | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |
| ๓๓. | นางสาวพรทิพย์ อุดมเวทยานันท์ | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |
| ๓๔. | นางจิตติมา จารุจินดา | อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ |

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการบันทึกภาพเหตุการณ์พระราชพิธี และภาพการจัดงานต่างๆ ทุกขั้นตอน ทั้งที่เป็นภาพขาวดำ ภาพสี ภาพสไลด์ วิดิทัศน์ ภาพยนตร์ และอื่นๆ เพื่อเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และเพื่อการประชาสัมพันธ์

๒. ดำเนินการจัดแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
๓. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้อง และเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๔. จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบ
๕. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
๖. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฯ ทราบเป็นระยะๆ
๗. ให้มีอำนาจแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อช่วยเหลือการปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
๘. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

ในด้านงบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการอย่างสมพระเกียรติและให้ทันตามกำหนดเวลา คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในการขอใช้งบประมาณเพื่อความสะดวกแก่ส่วนราชการที่จะปฏิบัติในการเบิกจ่ายเงินงบประมาณ โดยให้ฝ่ายเลขานุการของคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ แจ้งมติที่ประชุมของคณะกรรมการฯ ให้สำนักงบประมาณทราบ และในเวลาเดียวกัน ส่วนราชการที่เป็นผู้ปฏิบัติเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการฯ ให้ดำเนินการในเรื่องใดขอให้รับแจ้งสำนักงบประมาณ เพื่อขออนุมัติเงินงบประมาณจากเงินงบกลางรายการเงินสำรองจ่าย เพื่อกรณีฉุกเฉินหรือจำเป็น เฉพาะปีงบประมาณ ๒๕๓๘ โดยด่วน เพื่อสำนักงบประมาณจะได้รับพิจารณาอนุมัติให้ส่วนราชการต่างๆ นำมาดำเนินการว่าจ้างทำสัญญา และเบิกจ่ายงบประมาณต่อไป ส่วนค่าใช้จ่ายเพื่อการดำเนินงานในปี ๒๕๓๙ ขอให้ส่วนราชการต่างๆ ที่จะต้องใช้จ่ายเงินติดต่อขออนุมัติเงินงบประมาณจากสำนักงบประมาณก่อนที่จะถึงปีงบประมาณ ๒๕๓๙ ในกรณีที่จะเบิกจ่ายงบประมาณปี ๒๕๓๙ และสำนักงบประมาณจะได้รับอนุมัติดำเนินการให้โดยเร็ว เพื่อไม่ให้งานดำเนินงานมีปัญหาหรือมีอุปสรรคขัดข้อง

ในเรื่องเกี่ยวกับการเบิกจ่ายงบประมาณนั้น ขอให้คณะกรรมการแต่ละฝ่ายจัดทำรายละเอียดของการขอใช้งบประมาณ และนำกราบเรียนนายกรัฐมนตรี ประธานคณะกรรมการฯ โดยผ่านปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี กรรมการและเลขานุการ เพื่อขออนุมัติการใช้งบประมาณ

ส่วนงบประมาณที่เป็นงบบริหารของคณะกรรมการฯ หรือคณะอนุกรรมการฯ ให้เบิกจ่ายที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะเกิดความคล่องตัว เนื่องจากปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นเลขานุการของคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงการเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยจะแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ การจัดเตรียมงานพระราชพิธี ได้แก่ การจัดเตรียมงานด้านการพระราชพิธี การซ่อมสร้างพระเมรุมาศ ราชรถ ราชยาน และสิ่งประกอบพระราชพิธี การประชาสัมพันธ์ การรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อยและการจราจร การจัดทำจดหมายเหตุและจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก การบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

ส่วนที่ ๒ การสร้างพระเมรุมาศและจัดเตรียมเครื่องประกอบในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งปลูกสร้างและเครื่องใช้สำหรับพระราชพิธีที่ได้ซ่อมสร้างจัดทำขึ้น อาทิ พระเมรุมาศและอาคารภายในบริเวณทล ราชรถ ราชยาน สิ่งอนุสรณ์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ เครื่องใช้สำหรับริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมศพและการถวายพระเพลิง เป็นต้น

การจัดเตรียมงานพระราชพิธี

ประวัติศาสตร์ชาติไทยนับแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำในการก่อตั้งพระราชอาณาจักร ทำนุบำรุง สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมและระเบียบประเพณีต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตให้เป็นมรดกสมบัติสืบทอดมา

เฉพาะประเพณีนั้นได้กำหนดเป็นแบบอย่างที่ดีงามเพื่อประชาชนในชาติถือปฏิบัตินับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นชาติที่มีอารยธรรม ด้วยเหตุนี้ ชาวไทยจึงยกย่องเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างสนิทแน่นแฟ้น ตามระบอบเทวนิยมในสมัยอยุธยา แม้วาระสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ เมื่อเสด็จสวรรคตอันมีความหมายว่าเสด็จไปสู่เทวาลัยสถาน ณ เขาพระสุเมรุ ก็จะมีการถวายพระเพลิงพระบรมศพตามราชประเพณี เป็นคติความเชื่อสืบมาแต่โบราณกาล จะได้อัญเชิญพระบรมศพไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุที่สร้างขึ้นใจกลางพระนคร เฉพาะการประกอบพิธีเกี่ยวกับพระบรมศพนั้น ได้ยึดถือการบำเพ็ญพระราชกุศลตามหลักของพระพุทธศาสนา

ตามโบราณราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์ พระบรมราชินี หรือพระบรมวงศ์ ซึ่งทรงประกอบคุณงามความดีไว้แก่ชาติบ้านเมืองสิ้นพระชนม์ พระมหากษัตริย์ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการบำเพ็ญพระราชกุศลและถวายพระเพลิงตามลำดับเกียรติยศหรือพระอิสริยยศศักดิ์

พระบรมศพจะบรรจุไว้ในพระโกศทอง อัญเชิญขึ้นประดิษฐานเหนือพระเบญจาทองในพระมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ตกแต่งที่ประดิษฐานพระโกศตามพระเกียรติยศ แล้วบำเพ็ญพระราชกุศลทางพระพุทธศาสนา เมื่อถึงกาลอันควรก็อัญเชิญพระบรมศพออกไปถวายพระเพลิง ณ พระเมรุมาศ ซึ่งสร้างเป็นพิเศษดังกล่าวแล้ว เรียกว่า “งานออกพระเมรุ”

การสร้าง “พระเมรุมาศ” จะมีขนาดและแบบงดงามวิจิตรแตกต่างกันตามยุคสมัย และตามความบันดาลใจของช่างที่มีปรัชญาในการออกแบบ ว่าเป็นพระเมรุของกษัตริย์ นักรบ หรือฝ่ายสตรี ซึ่งจะประกอบขึ้นเป็นพระเมรุมาศและปริมณฑล

แผนผังพระเมรุมาศเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส พระเมรุมาศอยู่กลาง แวดล้อมด้วยอาคารรายรอบเป็นปริมณฑล ประดับโบสถ์หรือวิหารซึ่งมีระเบียงล้อมรอบ คือ ทับเกษตร เป็นที่พัก ส่างหรือสำล้าง คือมุขมคดของทับเกษตร ทั้ง ๔ มุม เป็นที่พระสวดพระอภิธรรม ตรงข้ามพระเมรุมาศจะเป็นพระที่นั่งทรงธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จในการถวายพระเพลิง บริเวณองค์พระเมรุมาศจะประดับตกแต่งด้วยราชวัติฉัตรธง เสาดอกไม้พุ่ม สรรพสัตว์ตกแต่งให้ประดุกเขาพระสุเมรุราชในเรื่องไตรภูมิ กล่าวกันว่าในสมัยโบราณพระเมรุมีขนาดใหญ่โอฬารมาก เช่น พระเมรุมาศของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชในสมัยอยุธยา ระบุว่า “พระเมรุมาศ...โดยขนาดใหญ่ช่อ ๗ วา ๒ ศอก โดยสูง ๒ เส้น ๑๑ วา สอกคืบ มียอด ๕ ยอด ภายในพระเมรุทองนั้นประกอบด้วยเครื่องสรรพโสภณวิจิตรต่างๆ สรรพด้วยพระเมรุทิศ พระเมรุแทรกแลสามสร้าง”

ด้วยความเชื่อของคนไทยแต่เดิมยึดถือเรื่องไตรภูมิตามคติทางพระพุทธศาสนา กล่าวถึงภาพจักรวาล อันมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของภูมิทั้งสาม และรายล้อมด้วยสรรพสิ่งนานา นับมาแต่วิมานท้าวจตุโลกบาล เขาสัตตบริภัณฑ์ ชาวไทยจึงนำคติความเชื่อจากไตรภูมิมาเป็นแนวทางในการประกอบพิธีถวายพระเพลิง จุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ถึงภพแห่งความดีงามอันมีแดนอยู่ที่เขาพระสุเมรุนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้ สิ่งก่อสร้างในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงจึงมีส่วนจำลองให้ละม้ายกับดินแดนเขาพระสุเมรุด้วย เช่น การสร้างพระเมรุมาศในสมัยโบราณนับแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา จะมีรูปสัตว์ป่าหิมพานต์ มีลักษณะหลากหลายนานาชนิด บนหลังตั้งสังเค็ดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ อยู่ในกระบวนอิสริยยศอัญเชิญแห่พระบรมศพสู่พระเมรุมาศ

การถวายพระเพลิง หรือ “ออกพระเมรุ” ในสมัยโบราณจะทำงานใหญ่แล้วแต่กำหนดจะมีตั้งแต่ ๓ วัน

๕ วัน ๗ วัน ๙ วัน ถึง ๑๕ วัน สุดแต่สะดวก ซึ่งในปัจจุบันพระราชพิธีจะมีขอบเขต คือ

วันแรก อัญเชิญพระบรมศพออกสู่พระเมรุ ด้วยกระบวนพระราชอิสริยยศชั้นประดิษฐานบนพระเมรุมาศ
วันที่สอง ถวายพระเพลิงพระบรมศพ จะมีเครื่องประกอบพระราชพิธีและวิธีปฏิบัติเฉลิมพระเกียรติยิ่งใหญ่
วันที่สาม สมโภชพระบรมอัฐิ

เมื่อถวายพระเพลิงแล้วจะประกอบพระราชพิธีสามหอบตามหลักพระพุทธศาสนา แล้วอัญเชิญพระบรมอัฐิ
ด้วยกระบวนพระราชอิสริยยศ อัญเชิญเข้าสู่สมโภชภายในพระบรมมหาราชวัง พระบรมอัฐิจะบรรจุในพระโกศทองคำ
แล้วประดิษฐานไว้บนพระมหาปราสาท จัดให้มีการบำเพ็ญพระราชกุศล ส่วนพระบรมราชสรีรางคารจะนำไป
ประดิษฐานไว้ยังพุทธสถานพระอารามหลวงตามราชประเพณี

การจัดกระบวนพระราชอิสริยยศในการประกอบพิธีแต่ละวันได้กำหนดไว้กระบวนไว้สวยงาม ดังนี้

- กระบวนที่ ๑ อัญเชิญพระโกศจากพระมหาปราสาทโดยพระยานมาศสามลำคานไปยังพระมหาพิชัย
ราชรถ ที่จอดคอยอยู่ที่หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
- กระบวนที่ ๒ กระบวนพระมหาพิชัยราชรถ จะมีราชรถนำและตาม คือ ราชรถโยง ราชรถโปรยข้าว
ตอกดอกไม้ ราชรถพระน้า ติดตามด้วยกองเกียรติยศของข้าราชการหน่วยต่างๆ
- กระบวนที่ ๓ เป็นกระบวนพระอิสริยยศอย่างเดียวกับวันที่ ๑ เพื่อเวียนรอบพระเมรุมาศ พระบรมศพ
จะทรงพระยานมาศหรือราชรถปืนใหญ่ก่อนอัญเชิญพระโกศขึ้นสู่พระเมรุมาศ
- กระบวนที่ ๔,๕ อัญเชิญพระบรมอัฐิเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง หลังจากถวายพระเพลิงแล้วด้วยราชนทร
ยานหรือพระวอสีวิกากาญจน์
- กระบวนที่ ๖ อัญเชิญพระบรมราชสรีรางคารไปบรรจุในพระอารามโดยกระบวนม้า หรือพระราชนทร
คานหาม

การจัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพของไทยเป็นราชประเพณีที่แสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรมของ
บรรพชนไทยที่ควรแก่การภาคภูมิใจอย่างยิ่ง

การจัดเตรียมงานด้านการพระราชพิธี

การกำหนดรายละเอียดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้
ถูกต้องตามราชประเพณีและสมพระเกียรติ เป็นภารกิจสำคัญซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของคณะอนุกรรมการฝ่ายพระ
ราชพิธี โดยมีสำนักพระราชวังเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินการ ทั้งนี้ สำนักพระราชวังได้พิจารณาเตรียมการ
พระราชพิธีและกำหนดแนวทางการดำเนินงานให้ตรงตามพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ให้จัดการ
พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ถวายพระเกียรติยศสูงสุดตามราชประเพณี โดยเทียบเคียงกับการ
จัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ และให้
จัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพโดยเร็วที่สุด

คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีได้มีมติเห็นชอบดำเนินการจัดงานถวายพระเกียรติยศและถวายพระเพลิง
พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้เป็นไปตามแบบแผนราชประเพณี เช่นเดียวกับเมื่อครั้งงาน
ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ การจัดเตรียมงานด้านการ
พระราชพิธีแบ่งออกได้เป็น ๔ ด้าน คือ

การจัดทำหมายกำหนดการพระราชพิธีและการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี

การอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเข้าถวายสักการะและถวายพระเพลิงพระบรมศพ

การรับรองผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่พระเมรุมาศ
การจัดริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศ

การจัดทำหมายกำหนดการพระราชพิธีและการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี

คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีได้พิจารณาเห็นสมควรกำหนดจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ในช่วงระหว่างวันที่ ๒ - ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ได้ให้ความเห็นชอบและมีหนังสือแจ้งสำนักพระราชเลขานุการขอให้นำความกราบบังคมทูลเพื่อขอรับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย ต่อมาได้รับแจ้งจากสำนักพระราชเลขานุการว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กำหนดการพระราชพิธีและการพระราชกุศลออกพระเมรุมาศ ตามหมายกำหนดการที่เสนอ ดังนี้

วันเสาร์ที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๗ นาฬิกา ๑๙ นาที ถึง ๑๗ นาฬิกา ๔๙ นาที ยกฉัตรยอดพระเมรุมาศ

วันเสาร์ที่ ๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที การพระราชกุศลออกพระเมรุมาศ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๗ นาฬิกา เชิญพระบรมศพออกพระเมรุมาศ จากพระบรมมหาราชวังไปประดิษฐานบนพระจิตกาธาน พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที และเวลา ๒๒ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินถวายพระเพลิงพระบรมศพ

วันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๘ นาฬิกา เก็บพระบรมอัฐิ

วันอังคารที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที และวันพุธที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที การพระราชกุศลพระบรมอัฐิ ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที การบรรจุพระราชสรีรังคาร ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ในส่วนของการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีได้มอบหมายภารกิจให้ส่วนราชการต่างๆ รับไปปฏิบัติ ดังนี้

สำนักพระราชวัง รับผิดชอบศึกษาแบบแผนพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และสิ่งประกอบพระราชพิธีที่ต้องก่อสร้างหรือซ่อมแซมขึ้นใช้ตามราชประเพณีและปรับปรุงให้เหมาะสมแก่กาลปัจจุบัน กำหนดรายละเอียดพระราชพิธีทุกขั้นตอน จัดเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติตลอดจนซักซ้อมการปฏิบัติให้ถูกต้อง งดงเมสมพระเกียรติ จัดเตรียมเครื่องแต่งกายสำหรับผู้เดินริ้วกระบวน เครื่องประโคม เครื่องสูง และศาสตราวุธที่ใช้เชิญในกระบวน เครื่องจุดปัจจัยไทยธรรมในการบำเพ็ญพระราชกุศล เครื่องใช้ต่างๆ ในการถวายพระเพลิงพระบรมศพ การเก็บพระบรมอัฐิ และการบรรจุพระราชสรีรังคาร เครื่องตกแต่งและปลูตามสถานที่ประกอบพระราชพิธี พระลงในปิดทองสำหรับถวายพระเพลิงพระบรมศพ และโกศแปดเหลี่ยมสำหรับใช้ข้อมในริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศ รวมทั้งการจัดเลี้ยงน้ำรับรองผู้มาเฝ้าฯ ที่พระที่นั่งทรงธรรม ศาลาลูกขุน ทับเกษตร ทิม และปะรำในปริมณฑลพระเมรุมาศ

การดำเนินการในด้านการจัดทำหมายกำหนดการพระราชพิธี สำนักพระราชวังได้จัดเตรียมหมายกำหนดการพระราชพิธี และรวบรวมหมายรับสั่งการปฏิบัติทั้งในส่วนของสำนักพระราชวัง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เพื่อจัดทำเป็นเล่มสำหรับแจกจ่ายให้ผู้เกี่ยวข้องต่อไป

กรมศิลปากร รับผิดชอบในการจัดข้อมสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี ได้แก่ ราชรถเชิญพระโกศพระบรม-

ศพ (พระมหาพิชัยราชรถ) ราชรถน้อย เสลียงกลีบบัว พระยานมาศสามลำคาน พระที่นั่งราชนทรยาน พระวอ สี่วิกากาญจน์ รวมทั้งพระจิตกาธานและเครื่องตั้งแต่งที่สำนักพระราชวังจะต้องจัดตกแต่งด้วยดอกไม้สด

กรมธนารักษ์ รับผิดชอบในการจัดทำพระโกศพระบรมอัฐิ จัดสร้างเหรียญที่ระลึก และเหรียญกษาปณ์

กรุงเทพมหานคร รับผิดชอบในการจัดเตรียมสถานที่บริเวณท้องสนามหลวงและบริเวณโดยรอบที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี จัดระเบียบถนนและปรับปรุงผิวจราจรบริเวณเส้นทางที่ริ้วกระบวนผ่าน จัดปะรำสำหรับประชาชนและชาวต่างประเทศทั่วไป และปะรำสำหรับเจ้าหน้าที่รักษาการณ์ในบริเวณท้องสนามหลวงพร้อมทั้งจัดหา น้ำดื่มและห้องสุขาบริการประชาชนทั่วไป จัดตกแต่งสวนไม้ดอกไม้ประดับบริเวณพระเมรุมาศ รวมทั้งในบริเวณท้องสนามหลวงและถนนสายต่างๆ โดยประสานงานกับกรมศิลปากร ก่อสร้างซุ้มรับดอกไม้จันทน์บริเวณสนามหลวงรวม ๘ ซุ้ม ตามแบบที่กรมศิลปากรกำหนด จัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในเขตกรุงเทพมหานคร รวมทั้งจัดเจ้าหน้าที่รับผิดชอบซุ้มรับดอกไม้จันทน์บริเวณสนามหลวง และร่วมกับกระทรวงมหาดไทยกำหนดรูปแบบการเข้าถวายดอกไม้จันทน์ของประชาชน

กรมโยธาธิการ รับผิดชอบการจัดตั้งปะรำเพิ่มเติมทางด้านหลังพระที่นั่งทรงธรรม ปะรำเลี้ยงน่านอกกราช-
วัติ ปะรำรับรองข้าราชการผู้มาเฝ้าฯ

กองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ รับผิดชอบในการจัดตั้งปะรำเป็นที่เฝ้าฯ ของสมาชิกราช-
สกุลมหาสาชาต่างๆ นอกกราชวัติ

การไฟฟ้านครหลวง รับผิดชอบจัดระเบียบสายไฟฟ้าบริเวณเส้นทางที่ริ้วกระบวนผ่าน รวมทั้งดูแลเรื่อง
กระแสไฟฟ้าในการจัดงานพระราชพิธีทั้งหมด ต่อมาได้รับมอบหมายเพิ่มเติมจากคณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธี
ให้ดูแลจัดระเบียบสายไฟฟ้าบริเวณถนนเขื่อนชั้นธนิเวศน์ภายในกำแพงพระบรมมหาราชวัง และติดตั้งไฟฟ้าที่ศูนย์
อำนวยการประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีฯ บริเวณหอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นอกจากนี้ได้เตรียม
สำรองเครื่องปั่นกระแสไฟฟ้าสำหรับกรณีฉุกเฉินไว้ด้วย

การประปานครหลวง รับผิดชอบติดตั้งน้ำประปาในบริเวณงานพระราชพิธีโดยประสานงานกับกรมศิลปากร
และบริการน้ำดื่มแก่ประชาชนทั่วไปร่วมกับกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ได้เตรียมน้ำดื่มบรรจุขวดสำหรับบริการแก่
เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในช่วงงานพระราชพิธีด้วย

องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย รับผิดชอบจัดระเบียบสายโทรศัพท์บริเวณเส้นทางที่ริ้วกระบวนผ่าน
รวมทั้งดูแลการติดตั้งเครื่องโทรศัพท์ในบริเวณอาคารและปะรำต่างๆ โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถึงบริเวณ
และจำนวนที่จะต้องดำเนินการติดตั้งเครื่องโทรศัพท์ นอกจากนี้ได้ดำเนินการติดตั้งเครื่องโทรศัพท์ที่ศูนย์อำนวยการ
ประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีฯ บริเวณหอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วย

กรมการศาสนา รับผิดชอบด้านศาสนพิธี และจัดเตรียมเครื่องประกอบศาสนพิธี เช่น พัดรอง ไตรจักร

การอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเข้าถวายสักการะและถวายพระเพลิง

พระบรมศพ

เนื่องจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระมหากรุณาธิคุณและพระเมตตาต่อพสกนิกรชาว
ไทยอย่างล้นพ้น และทรงเป็นที่เคารพรักของปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ในวันถวายพระเพลิงพระบรมศพ ทางคณะ
อนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีคาดว่าจะมีประชาชนจากทุกสารทิศของประเทศเข้ามาถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ
พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เป็นจำนวนมาก หากจัดระเบียบการเข้าถวายพระเพลิงพระบรมศพไม่รัดกุมดีพออาจ
เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นได้ ดังนั้น เพื่อให้การถวายพระเพลิงพระบรมศพเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและเพื่อให้

ประชาชนที่มาร่วมงานในพระราชพิธีได้มีโอกาสถวายสักการะและถวายพระเพลิงพระบรมศพได้ทั่วถึงกัน รวมทั้งเป็นการสนองพระราชกระแสรับสั่งของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงห่วงใยในเรื่องนี้ด้วย คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีจึงได้พิจารณากำหนดให้มีจุดรับดอกไม้จันทน์จากประชาชนในบริเวณต่างๆ ของท้องสนามหลวง แล้วให้เจ้าหน้าที่ซึ่งจัดเตรียมไว้ นำขึ้นถวายบนพระเมรุมาศ โดยกำหนดจัดสร้างจุดรับดอกไม้จันทน์ในบริเวณท้องสนามหลวง จำนวน ๔ จุด ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้มอบหมายให้กรมศิลปากรดำเนินการออกแบบจุดรับดอกไม้จันทน์โดยความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศฯ แล้วมอบให้กรุงเทพมหานครดำเนินการก่อสร้างโดยคำนึงถึงความเหมาะสม ประหยัด และสมพระเกียรติ คณะกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยฯ จะเป็นผู้กำหนดจุดติดตั้งโดยประสานงานกับกรมศิลปากรในด้านความเหมาะสม และดูแลจัดช่องทางเดินเข้า-ออกของประชาชนที่จะมาถวายดอกไม้จันทน์ที่ขุมในบริเวณท้องสนามหลวง ในกรณี คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยฯ ได้เสนอให้เพิ่มจุดรับดอกไม้จันทน์ให้มีมากกว่า ๔ จุด ตั้งกระจายออกไปยังบริเวณที่ใกล้เคียงตามความเหมาะสม เพื่อความสะดวกในด้านการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร

การจัดสร้างจุดรับดอกไม้จันทน์ในบริเวณสนามหลวง รวม ๘ จุด กรมศิลปากรได้ทำการออกแบบโดยจำลองรูปแบบของพระเมรุมาศในลักษณะกว้างยาวเป็น ๒ มิติ โดยมีพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีประดิษฐานอยู่ด้วย และมอบแบบให้กรุงเทพมหานครดำเนินการก่อสร้างให้แล้วเสร็จตามกำหนดในวันที่ ๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ส่วนจุดติดตั้งได้ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยฯ โดยกำหนดจุดติดตั้งกระจายในท้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ ๔ จุด หน้าศาลพระหลักเมือง ๑ จุด บนทางเท้าฝั่งตรงข้ามพระแม่ธรณีบีบมวยผม ๑ จุด บนสวนหย่อมหน้าสวนสันติพร (กรมประชาสัมพันธ์เดิม) ๑ จุด และบนสวนหย่อมหน้ากรมสรรพากร ๑ จุด พร้อมทั้งได้มีการชักซ้อมเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร ตำรวจตระเวนชายแดน และลูกเสือ ในการจัดระเบียบประชาชนที่จะเข้ามาถวายดอกไม้จันทน์ที่จุดรับดอกไม้จันทน์เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ดอกไม้จันทน์บางส่วนที่ประชาชนนำมาถวาย กรุงเทพมหานครจะจัดใส่พานที่สวยงามให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ๑๖ นาย พร้อมกองลูกเสือเกียรติยศนำดอกไม้จันทน์ขึ้นไปถวาย ณ บริเวณหอเปลื้องในพระเมรุมาศก่อนเวลาเสด็จฯ ถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (จริง) ๑ ชั่วโมง และส่วนที่เหลือนำไปเผา ณ วัดที่ใกล้เคียงในเวลาหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (จริง) ในกรณี กรุงเทพมหานครได้จัดเตรียมดอกไม้จันทน์ไว้แจกประชาชนจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ ดอก

นอกจากนั้นคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ว่า ในเขตกรุงเทพมหานครควรจะได้กระจายออกไป ทั้งนี้เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนได้มีโอกาสเข้าถวายสักการะและถวายดอกไม้จันทน์โดยทั่วถึง จึงได้มอบหมายให้กรุงเทพมหานครประสานงานกับกระทรวงศึกษาธิการพิจารณากำหนดวัดเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในแต่ละเขตของกรุงเทพมหานครตามความเหมาะสม และมอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในส่วนภูมิภาค

การจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ตามวัดต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร กรุงเทพมหานครได้มอบหมายให้สำนักงานเขตพิจารณาวัดที่เหมาะสมและสมพระเกียรติสำนักงานเขตละ ๑ วัด รวม ๓๘ วัด จัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พร้อมกับพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง และนำดอกไม้จันทน์ไปเผาตั้งแต่เวลา ๒๒ นาฬิกา ซึ่งเป็นเวลา

เสด็จฯ ถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (จริง) โดยมอบหมายให้ผู้อำนวยความสะดวกเป็นประธานในพิธี พร้อมด้วยข้าราชการ พ่อค้า และประชาชน ร่วมในพิธี โดยมีรูปแบบในการดำเนินการดังนี้

๑. การจัดเตรียมสถานที่ ให้สำนักงานเขตประดิษฐานพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพร้อมติดตั้งโต๊ะหมู่บูชา เครื่องราชสักการะ และพานรองรับดอกไม้จันทน์หน้าพระฉายาลักษณ์บนเมรุประจำวัด และตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับโดยรอบบริเวณพิธี พร้อมทั้งติดตั้งโทรทัศน์ขนาดใหญ่ให้ประชาชนได้ชมการถ่ายทอดพระราชพิธีที่พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง

๒. การจัดเตรียมดอกไม้จันทน์สำหรับประชาชนนำขึ้นถวายได้มอบหมายให้โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร และโรงเรียนส่งเสริมอาชีพกรุงเทพมหานครจัดทำขึ้นแจกจ่ายแก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่าว่าดละ ๗,๐๐๐ ดอก

๓. การจัดแสดงพระธรรมเทศนาถวายสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีก่อนพิธีถวายดอกไม้จันทน์ โดยให้สำนักงานเขตประดิษฐานพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมติดตั้งโต๊ะหมู่บูชาและเครื่องราชสักการะในพระอุโบสถ ณ วัดที่กำหนดจัดให้มีพิธีถวายดอกไม้จันทน์

๔. การจัดนิทรรศการและการแสดงมหรสพสมโภช มอบหมายให้ทุกสำนักงานเขตจัดนิทรรศการพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และจัดแสดงมหรสพที่เหมาะสม ณ วัดที่กำหนด

การจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในส่วนภูมิภาค คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง

พระบรมศพฯ ได้มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยพิจารณาศึกษารูปแบบการจัดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ในต่างจังหวัดโดยประสานงานกับสำนักพระราชวัง เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่าในท้องถิ่นได้มีโอกาสถวายสักการะและร่วมในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีโดยทั่วถึงกัน ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้กำหนดให้มีพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ในต่างจังหวัด โดยได้กำหนดแนวทางและรูปแบบการจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในส่วนภูมิภาค เพื่อให้จังหวัดและอำเภอถือปฏิบัติดังนี้

๑. พิจารณาคัดเลือกวัดหรือสถานที่ที่เหมาะสมและสมพระเกียรติเพื่อประกอบพิธีถวายดอกไม้จันทน์ ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ และให้สามารถรองรับประชาชนที่คาดว่าจะมาร่วมพิธีจำนวนมากได้

๒. ดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ ณ จังหวัดและอำเภอ เพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าในพื้นที่ได้รับทราบ โดยใช้สื่อทุกประเภทที่มีอยู่ในท้องถิ่น และได้สั่งการให้มีการประชุมหัวหน้าส่วนราชการระดับจังหวัด อำเภอ กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน เพื่อชี้แจงแก่ผู้ได้บังคับบัญชาและราษฎรในหมู่บ้านได้รับทราบเกี่ยวกับพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในจังหวัดและอำเภอ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน โดยไม่ต้องเดินทางเข้ามาในกรุงเทพมหานคร และให้เชิญชวนชมการถ่ายทอดพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ณ จังหวัดและอำเภอ

๓. ให้ติดตั้งเครื่องรับโทรทัศน์บริเวณสถานที่จัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์เพื่อให้ประชาชนได้รับชมพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ณ บริเวณพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง ไปพร้อมๆ กัน

๔. ให้จังหวัดและอำเภอในฐานะเจ้าภาพ เป็นผู้จัดหาดอกไม้จันทน์ไว้สำหรับให้ประชาชนนำไปถวาย

๕. ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและนายอำเภอเป็นประธานนำคณะข้าราชการ พ่อค้า คหบดี และประชาชนทุกหมู่เหล่าประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลในเวลาประมาณ ๑๔ นาฬิกา ๓๐ นาที ถวายดอกไม้จันทน์ในเวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที และเผาดอกไม้จันทน์ในเวลาประมาณ ๒๒ นาฬิกา ภายหลังจากที่เสด็จฯ ถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (จริง) ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

๖. ให้จังหวัดรายงานผลการเตรียมงานพิธีถวายดอกไม้จันทน์ทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ ให้กระทรวงมหาดไทยทราบ เพื่อรวบรวมรายงานสำนักพระราชวังนำความกราบบังคมทูลเกี่ยวกับความพร้อมของจังหวัดและ

อำเภอในการเตรียมการจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์

๗. ให้รวบรวมดอกไม้จันทน์ที่ประชาชนถวายในพิธีดังกล่าวไปเผา ณ วัดใดวัดหนึ่ง หรือสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะสม พร้อมทั้งให้จังหวัดและอำเภอจัดเตรียมรถดับเพลิงหรือรถน้ำ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ดูแลความปลอดภัยในช่วงเวลาที่มีการเผาดอกไม้จันทน์ตลอดเวลา

๘. ให้จังหวัดรายงานผลการดำเนินการจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ในระดับจังหวัดและอำเภอโดยสังเขป พร้อมทั้งส่งภาพถ่ายการจัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ให้กระทรวงมหาดไทยทราบ เพื่อจะได้รวบรวมรายงานสำนักพระราชวัง นำความกราบบังคมทูล (กำหนดให้รายงานภายในวันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙)

การรับรองผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่พระเมรุมาศ

คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีได้จัดเตรียมสถานที่สำหรับรับรองผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ดังนี้

๑. พระที่นั่งทรงธรรม ปีกขวาบน จัดเป็นที่เฝ้าฯ ของนายกรัฐมนตรี ประธานองคมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา คณะรัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา คณะทูตานุทูต อดีตนายกรัฐมนตรี และข้าราชการพลเรือน สายสะพายราชอิสริยาภรณ์สูงสุดลงมา ตามลำดับ ที่ชั้นลดเป็นที่สำหรับข้าราชการเฝ้าฯ ปีกซ้ายบน จัดเป็นที่เฝ้าฯ ของพระราชวงศ์ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน คณะองคมนตรี ราชสกุลผู้มีตำแหน่งเฝ้าฯ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ และสตรีผู้มีตำแหน่งเฝ้าฯ ที่ชั้นลดเป็นที่สำหรับสตรีผู้มีตำแหน่งเฝ้าฯ รวมทั้งนั้บนพระที่นั่งทรงธรรมทั้งหมดจำนวน ๑,๐๒๒ ที่นั่ง

๒. ศาลาลูกขุน จัดเป็นที่เฝ้าฯ ของข้าราชการบริพาร จำนวน ๒ หลังๆ ละ ๒๕๒ ที่นั่ง รวมทั้งนั้บนศาลาลูกขุนทั้งหมด จำนวน ๕๐๔ ที่นั่ง

๓. ทับเกษตร จัดเป็นที่เฝ้าฯ ของข้าราชการ จำนวน ๘ หลังๆ ละ ๙๐ ที่นั่ง รวมทั้งนั้บนทับเกษตรทั้งหมด ๗๒๐ ที่นั่ง

๔. ประรำหลังพระที่นั่งทรงธรรม จัดเป็นที่เฝ้าฯ ของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ข้าราชการองคมนตรีสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จำนวน ๒ หลังๆ ละ ๑๖๕ ที่นั่ง รวมทั้งนั้บนประรำหลังพระที่นั่งทรงธรรมทั้งหมด จำนวน ๓๓๐ ที่นั่ง

๕. ทิม จัดเป็นที่ตั้งวงพิณพาทย์เครื่องใหญ่ของกรมศิลปากร ที่เหลือจัดให้เป็นเป็นที่เฝ้าฯ ของข้าราชการฝ่ายหน้า รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ที่ใกล้ชิดในพระองค์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และข้าราชการสตรีจำนวน ๖ หลัง (ขนาด ๗๐ ที่นั่ง ๔ หลัง และขนาด ๔๐ ที่นั่ง ๒ หลัง) รวมทั้งนั้บนทิมทั้งหมด จำนวน ๓๖๐ ที่นั่ง

๖. อาคารกองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร จัดเป็นที่พักของสมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และในระเบียบพระอุโบสถวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ จัดเป็นที่พักของพระราชาคณะ

นอกจากนี้มีประรำอื่นๆ ที่อยู่ในบริเวณนอกราชวัติอีกจำนวน ๑๕ หลังๆ ละ ๑๖๕ ที่นั่ง รวมทั้งนั้บนประรำทั้งหมด ๒,๔๗๕ ที่นั่ง และยังสามารถสร้างประรำเพิ่มเติมในบริเวณใกล้เคียงได้อีก ๗ หลังๆ ละ ๑๖๕ ที่นั่ง รวมจำนวน ๑,๑๕๕ ที่นั่งเพื่อใช้รับรองผู้มาเฝ้าฯ จำนวนหนึ่งด้วย

ในส่วนของการรับรองผู้มาเฝ้าฯ นั้น สำนักพระราชวัง สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา ได้จัดข้าราชการรับรองผู้มาเฝ้าฯ บนพระที่นั่งทรงธรรม กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ กรมตำรวจ จัดนักเรียนนายร้อย นายเรือ นายเรืออากาศ และนายร้อยตำรวจ รับรองผู้มาเฝ้าฯ บนพระที่นั่งทรงธรรม ทับเกษตร ศาลาลูกขุนด้านเหนือ ทิมหลังพระที่นั่งทรงธรรมด้านเหนือ ทิมหลังพระเมรุมาศด้านตะวันออก และประรำด้านทิศใต้ ร่วมกับข้าราชการจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

การจัดริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศ

การเชิญพระบรมศพจากที่ประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังออกสู่พระเมรุมาศนั้น ประเพณีโบราณถือว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษเป็นการถวายพระเกียรติยศแก่พระบรมศพ ในครั้งนี้คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีรับผิดชอบดำเนินการ และเนื่องจากการจัดริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมศพ เป็นงานที่มีรายละเอียดและขั้นตอนการปฏิบัติมาก จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดริ้วกระบวนในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ขึ้นประกอบด้วยผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนและผู้เชี่ยวชาญด้านราชประเพณีโดยมีเลขาธิการพระราชวัง นายแก้วขวัญ วัชโรทัย เป็นประธาน และเจ้ากรมกิจการพลเรือนทหารบก (พลตรี เลิศรัตน์ รัตนวานิช) เป็นเลขานุการคณะทำงาน

คณะทำงานจัดริ้วกระบวนในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^{๔๔}

๑. เลขาธิการพระราชวัง	ประธานคณะทำงาน
๒. ผู้แทนสำนักกราชเลขาธิการ	คณะทำงาน
๓. ผู้แทนกรมราชองครักษ์	คณะทำงาน
๔. ผู้แทนกองบัญชาการทหารสูงสุด	คณะทำงาน
๕. ผู้แทนกองทัพบก	คณะทำงาน
๖. ผู้แทนกองทัพอากาศ	คณะทำงาน
๗. ผู้แทนกรมตำรวจ	คณะทำงาน
๘. ผู้แทนหน่วยแยกรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญประจำกรมราชองครักษ์	คณะทำงาน
๑๐. ผู้แทนกรุงเทพมหานคร	คณะทำงาน
๑๑. ผู้แทนกรมศิลปากร	คณะทำงาน
๑๒. ผู้อำนวยการกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง	คณะทำงาน
๑๓. เจ้ากรมกำลังพลทหารบก กองทัพบก	คณะทำงาน
๑๔. รองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายอालัย อิงคะวณิช)	คณะทำงาน
๑๕. นางวันเพ็ญ แก้วทงศ์	คณะทำงาน
๑๖. เจ้ากรมกิจการพลเรือนทหารบก กองทัพบก	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๗. ผู้ช่วยเจ้ากรมกิจการพลเรือนทหารบก กองทัพบก	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๘. รองเสนาธิการกองพลที่ ๑ รอ. กองทัพบก	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๙. พันเอก สมควร สุผล	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐. ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี (นายสุนทร นະเขิน)	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

^{๔๔}คณะทำงานนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีครั้งที่ ๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ หมายเลข ๑๔,๑๕ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีครั้งที่ ๒/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดริ้วกระบวนและกำหนดเส้นทางในการอัญเชิญพระบรมศพฯ พระบรมอัฐิ และพระราชสรีรางคาร ให้เป็นไปอย่างเหมาะสมถูกต้องตามพระราชประเพณีที่ได้กำหนดไว้แล้ว
๒. กำหนดสถานที่สำหรับประชาชนและนักท่องเที่ยวตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในวันพระราชพิธีอย่างเหมาะสมโดยคำนึงถึงความสะดวกและไม่เป็นอุปสรรคต่อพระราชพิธี
๓. กำหนดและวางแนวทางปฏิบัติอื่น ๆ ที่เหมาะสมเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีทั้งปวง
๔. จัดทำแผนปฏิบัติงานและปฏิทินการดำเนินงานให้คณะอนุกรรมการฯ ทราบ
๕. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน
๖. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะอนุกรรมการฯ ทราบเป็นระยะ ๆ
๗. ประสานงานกับคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อยจนกว่าพระราชพิธีจะแล้วเสร็จ
๘. ดำเนินงานอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

คณะทำงานจัดริ้วกระบวนฯ ได้ดำเนินการจัดเตรียมงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยกำหนดให้มีริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมศพฯ รวม ๖ ริ้วกระบวนพร้อมทั้งจัดทำรายละเอียดริ้วกระบวน ซึ่งได้แก่ การกำหนดการปฏิบัติ รูปแบบ ตำแหน่งต่าง ๆ ในริ้วกระบวน หน่วยปฏิบัติและบุคคลที่เกี่ยวข้องตามตำแหน่งหน้าที่ที่กำหนดไว้ รวมทั้งจัดรวมพลที่ตั้งกระบวน และเส้นทางเคลื่อนกระบวน ดังนี้

กำหนดวันเข้าริ้วกระบวน

วันถวายพระเพลิง : วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ริ้วที่ ๑ เชิญพระโกศโดยพระยานมาศสามลำคานจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปยังพระมหาพิชัยราชรถหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ริ้วที่ ๒ เชิญพระโกศโดยพระมหาพิชัยราชรถจากหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามไปยังพระเมรุมาศท้องสนามหลวง

ริ้วที่ ๓ เชิญพระโกศโดยพระยานมาศสามลำคานเวียนพระเมรุมาศโดยอุตราวิถี (เวียนซ้าย) ครบ ๓ รอบแล้ว เชิญพระโกศประดิษฐานบนพระเมรุมาศ

วันเก็บพระบรมอัฐิ : วันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ริ้วที่ ๔ เชิญพระโกศพระบรมอัฐิโดยพระที่นั่งราชนทรยานและพระราชสรีรางคารโดยพระวอสีวิภากาญจน์จากพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

วันเชิญขึ้นประดิษฐานบนพระวิมาน พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ภายหลังบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมอัฐิ : วันพุธที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ริ้วที่ ๕ เชิญพระโกศพระบรมอัฐิโดยพระที่นั่งราชนทรยาน จากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทขึ้นประดิษฐานบนพระวิมาน บนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันบรรจุพระราชสรีรางคาร : วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ริ้วที่ ๖ เชิญพระราชสรีรางคารจากพระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดารามโดยรถยนต์พระที่นั่งไปบรรจุ ณ อนุสรณ์สถานรังษีวิวัฒนา วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

ขั้นตอนการปฏิบัติและบัญชีการจัดกำลังของรั้วกระบวนต่างๆ

รั้วกระบวนที่ ๑ อัญเชิญพระโกศพระบรมศพ จากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปยังพระมหาพิชัยราชรถหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๑. จุดตั้งรั้วกระบวน หน้าประตูศรีสุนทร ไปตามถนนเขื่อนขันธนิเวศ ในพระบรมมหาราชวัง
๒. เส้นทาง จากประตูศรีสุนทร - ถนนเขื่อนขันธนิเวศ - ประตูองครักษ์ - ถนนท้ายวัง - ถนนสนามไชย
๓. การประกอบกำลัง ปราบภูรายละเอียดในภาคที่ ๔
๔. การปฏิบัติที่สำคัญ

๔.๑ เมื่อได้เวลาเจ้าพนักงานเปลื้องพระลองทองใหญ่ประกอบพระโกศพระบรมศพถวายคาดคุดแล้ว นายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ๕ นาย เชิญพระโกศพระบรมศพลงจากพระแท่นสุวรรณเบญจดล ออกพระทวารทางมุขตะวันตก ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทประดิษฐานบนพระเสลี่ยงแว่นฟ้าเชิญไปประดิษฐานที่พระยานมาศสามลำคานที่หน้าประตูกำแพงแก้ว ด้านตะวันตก

๔.๒ ขณะที่นายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เชิญพระโกศพระบรมศพจากพระแท่นสุวรรณเบญจดลนั้น ทหารปืนใหญ่จะได้ยิงปืนถวายพระเกียรติ นาทีละ ๑ นัด ตลอดเวลาที่เชิญพระโกศพระบรมศพไปเทียบยังพระมหาพิชัยราชรถ หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จึงหยุดยิง และเมื่อนายทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์เชิญพระโกศพระบรมศพลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพถวายความเคารพตรงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

๔.๓ เมื่อพระโกศพระบรมศพขึ้นประดิษฐานที่พระยานมาศสามลำคาน เจ้าพนักงานภูษามาลาขึ้นถวายบังคมประคองหน้าหลัง ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ ทหารนายพลราชองครักษ์เป็นคู่เคียง

๔.๔ ขณะเปลื้องพระลองทองใหญ่ประกอบพระโกศพระบรมศพ ณ ที่ประดิษฐานพระแท่นสุวรรณเบญจดล ภายได้สัปดาห์เสด็จครั้งนั้น ชาวพนักงานในรั้วกระบวนจะได้ประโคมสังข์ แตรวงดนตรี เป่า กลอง ขณะตลอดเวลา และหยุดประโคมเมื่อเทียบพระยานมาศสามลำคานที่เกรินพระมหาพิชัยราชรถ

๔.๕ พร้อมแล้ว ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระยานมาศสามลำคานเชิญพระโกศพระบรมศพออกทางประตูศรีสุนทร เข้าประจำรั้วกระบวนพระราชอิสริยยศ เจ้าหน้าที่ยกสัปดาห์เสด็จครั้งนั้นด้านถวายกางกั้นพระโกศพระบรมศพ ซึ่งประดิษฐานบนพระยานมาศสามลำคาน ยাত্রากระบวนพระราชอิสริยยศไปตามถนนเขื่อนขันธนิเวศ ออกจากพระบรมมหาราชวังทางประตูองครักษ์สู่พระมหาพิชัยราชรถในรั้วกระบวนที่ ๒ ณ ถนนสนามไชย หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

๔.๖ รั้วกระบวนที่ ๑ ก่อนออกจากประตูองครักษ์ กำลังพลที่ประจำพระยานมาศสามลำคานจะผลัดเปลี่ยนเป็นชุดใหม่ ชุดเก่าจะถอนตัวไปปฏิบัติหน้าที่ประจำพระยานมาศสามลำคานอีกองค์หนึ่ง ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง

รั้วกระบวนที่ ๒ กระบวนพระราชอิสริยยศเชิญพระบรมศพ โดยพระมหาพิชัยราชรถไปยังพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง

๑. จุดตั้งรั้วกระบวน ตามถนนสนามไชย ตรงหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม โดยพระมหาพิชัยราชรถจะตั้งอยู่ ณ บริเวณวงเวียนหน้ากรมการรักษาดินแดน
๒. เส้นทาง จากหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม - ถนนสนามไชย - ถนนราชดำเนินใน - ถนนเส้น

กลางสนามหลวง - พระเมรุมาศ

๓. การประกอบกำลัง ปรากฏรายละเอียดในภาคที่ ๔

๔. การปฏิบัติที่สำคัญ

๔.๑ รั้วกระบวนที่ ๒ จะตั้งกระบวนคอยรั้วกระบวนที่ ๑ จะเข้ามาสมทบ ณ บริเวณถนนสนามไชย หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ให้มีระยะต่อระหว่างกระบวนตามที่กำหนดไว้ (ซึ่งเมื่อเดินแล้วจะไม่มีหยุดกระบวนปรับระยะอีก เว้นกระบวนในส่วนพระประยูรญาติอาจมีหยุดชั่วขณะหนึ่ง ในขณะที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินจากพลับพลาฯ หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมายังรั้วกระบวนฯ)

๔.๒ เมื่อกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมศพ (รั้วที่ ๑) ถึงถนนสนามไชย ณ ที่ตั้งรั้วกระบวนที่ ๒ กระบวนหน้าพระยานมาศสามลำคาน จะเดินหลีกพระมหาพิชัยราชรถ ไปต่อท้ายกระบวนทหารนำโดยสอดสมทบกับส่วนของรั้วกระบวนที่ ๒ ที่เว้นที่ว่างไว้ แล้วหันกลับสู่ที่ตั้งพระมหาพิชัยราชรถ สมเด็จพระราชาคณะลงจากเสลี่ยงกลับบัว เปลี่ยนไปขึ้นนั่งในบุษบกราชรถพระที่นั่งที่ตั้งคอยอยู่ในรั้วกระบวนที่ ๒ คู่เคียง อินทร์ พรหม เข้าประจำที่ราชรถพระที่นั่ง (เสลี่ยงกลับบัวนำไปใช้ที่พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง อีกครั้งหนึ่งโดยกำลังพลชุดเดิม) จากนั้นกองทหารกระบวนหน้า และกระบวนพระราชอิสริยยศคอนหน้า หันหน้าสู่พระมหาพิชัยราชรถ

๔.๓ พระยานมาศสามลำคานทรงพระโกศพระบรมศพเทียบที่เกรินบันไดนาคพระมหาพิชัยราชรถ เจ้าพนักงานภูษามาลาเลื่อนพระโกศพระบรมศพ จากพระยานมาศสามลำคานเข้าสู่ท้ายเกรินบันไดนาคเข้าที่แล้ว ถอนพระยานมาศสามลำคานออกไป (เก็บไว้ที่กรมการรักษาดินแดนชั่วคราว) สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร ครั้งละ ๕ ไตร ตามลำดับที่พระโกศพระบรมศพท้ายเกริน (เสร็จแล้วเสด็จฯ ขึ้นประทับ ณ พลับพลาฯ หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม)

๔.๔ เจ้าพนักงานภูษามาลาขึ้นท้ายเกริน ถวายบังคมพระบรมศพ ประคองพระโกศเจ้าหน้าที่ผู้จุดชกพระมหาพิชัยราชรถ ถวายบังคมพร้อมกันกับเจ้าพนักงานภูษามาลา แล้วเลื่อนเกรินเชิญพระบรมศพขึ้นสู่บุษบกพระมหาพิชัยราชรถ ขณะนั้นกระบวนพระราชอิสริยยศประโคมสังข์ แตร ปี่ กลองชนะ และกองทหารเกียรติยศพระบรมศพ แตรวงโยธวาทิต บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี จบแล้ว กระบวนหน้าทั้งหมด หันกลับสู่ราชวิถี ที่จะเชิญพระมหาพิชัยราชรถ ไปยังพระเมรุมาศท้องสนามหลวง (เมื่อพร้อมแตรเดี่ยวของกองทหารนำ จะเป่าสัญญาณเดิน ๑ จบ)

๔.๕ เมื่อเคลื่อนกระบวน ทหารปืนใหญ่ยิงปืนถวายพระเกียรติยศนาทีละ ๑ นัด จนกว่าพระบรมศพขึ้นประดิษฐานบนพระจิตกาธานในพระเมรุมาศแล้ว จึงหยุดยิง กระบวนพระราชอิสริยยศสังข์ แตร ปี่ กลองชนะ ประโคมตลอดเวลา

๔.๖ เมื่อประคองหลังกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมศพ ผ่านพลับพลาที่ประทับหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามไปแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเข้ากระบวนตามพระบรมศพ (ในระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินเข้ากระบวนนั้นในส่วนนี้จะหยุดชั่วขณะหนึ่ง)

รั้วกระบวนที่ ๓ เชิญพระบรมศพ โดยพระยานมาศสามลำคาน เวียนรอบพระเมรุมาศ

๑. จุดตั้งรั้วกระบวน

๑.๑ คู่แห่ นายทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ นำรั้วธง ๓ ชาย สังข์ แตร ปี่ กลองชนะ จากรั้วกระบวนที่ ๒ เดินไปตั้งแถวในพระเมรุมาศตามแนวริมราชวัติ ด้านเหนือ ด้านตะวันออก และด้านใต้ แล้วนำรั้วธง ๓ ชายไปยืนอยู่ที่ประตูราชวัติทางเข้าพระเมรุมาศ

๑.๒ เครื่องสูงหักทองขวาง พระแสงหว่างเครื่องหน้าและหลัง เข้าตั้งพักรอที่สนามริมประตูราชวัติทางเข้าพระเมรุมาศ

๒. เส้นทาง เวียนรอบพระเมรุมาศ ในราชวัติ

๓. การประกอบกำลัง ปราบกฏรายละเอียดในภาคที่ ๔

๔. การปฏิบัติที่สำคัญ จะเริ่มจากรีว้กระบวนที่ ๒ เมื่อเดินเข้าสู่ถนนสายกลางสนามหลวงดังนี้

๔.๑ ทหารกองเกียรติยศกระบวนหน้านำพระบรมศพ เลี้ยวเข้าไปตั้งแถวแต่ละกองพันในสนามด้านเหนือ หลังแถวทหารกองเกียรติยศพระบรมศพ หน้าพลับพลายกนอกราชวัติพระเมรุมาศ

๔.๒ กระบวนพระราชอิสริยยศตอนหน้าพระมหาพิชัยราชรถ ตรงไปตามถนนตัดกลางสนามหลวงเทียบราชรถพระนำที่มูมราชวัติต่อถนนพระจันทร์ ส่งสมเด็จพระราชาคณะลงจากราชรถพระนำแล้วราชรถพระนำเลยไปพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พร้อมด้วยฉัตรพระนำ

๔.๓ สมเด็จพระราชาคณะ และคู่เคียง อินทร์ พรหม ไปพักที่ทิมท้ายพระที่นั่งทรงธรรม

๔.๔ คู่แห่ นายทหารบก ทหารเรือ ทหารอากาศ นำรีว้ธง ๓ ชาย สังกั แตร ปี่ กลองชนะ เดินเข้าไปตั้งแถวในพระเมรุมาศตามแนวริมราชวัติ ด้านเหนือ ด้านตะวันออก และด้านใต้ แล้วนำรีว้ธง ๓ ชาย ไปยืนอยู่ที่ประตูราชวัติทางเข้าพระเมรุมาศ

๔.๕ ฉัตรเครื่องสูงหักทองขวางหน้า พระแสงหว่างเครื่องหน้า จะเดินเลี้ยวเข้าประตูราชวัติ ผู้นำรีว้ผู้เชิญธง ๓ ชาย และประตูหน้าจะได้นำไปตั้งกระบวนระหว่างหน้าพระที่นั่งทรงธรรม กับพระเมรุมาศ

๔.๖ เมื่อพระมหาพิชัยราชรถ จะถึงที่เทียบสะพานเกรินบันไดนาคหน้าพลับพลายกนอกราชวัติพระเมรุมาศ กองทหารเกียรติยศพระบรมศพถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี กองทหารแห่หน้าพระบรมศพถวายความเคารพ

๔.๗ พระมหาพิชัยราชรถทรงพระโกศพระบรมศพเทียบที่สะพานเกรินบันไดนาคเรียบร้อยแล้ว ผู้บอกกระบวนถือกรับสัญญาณ ผู้กำกับพระมหาพิชัยราชรถ ผู้ควบคุมพระมหาพิชัยราชรถ คู่เคียงพระบรมศพ ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ และทหารนายพลราชองครักษ์ ตำรวจหลวง และทหารมหาดเล็กหลวงคู่แห่อินทร์ พรหมเชิญพุ่มต้นไม้ทอง เงิน เดินหลีกพระมหาพิชัยราชรถ ทางด้านขวา และด้านซ้ายตามสายรีว้ของตน ไปยืนเข้าแถวขวาและแถวซ้ายรอเผ้า ที่สนามสองข้างทางเข้าประตูราชวัติด้านเหนือ หันหน้าสู่พระมหาพิชัยราชรถ แล้วพักในรูปกระบวน

- ผู้เชิญฉัตรเครื่องสูงหักทองขวางหลังพระบรมศพ มหาดเล็กหลวงเชิญพระแสงหว่างเครื่องหลัง และประตูหลัง เดินหลีกซ้ายปลายเชือกผูกชุดชักพระมหาพิชัยราชรถ ไปตั้งรีว้ในลำดับหลังแถวตำรวจหลวงคู่แห่ ที่สนามหน้ารั้วราชวัติด้านเหนือฝั่งตะวันตก โดยยืนเป็นสายขนานกับแนวถนนตัดกลางท้องสนามหลวง แล้วพักในรูปกระบวน

- พระประยูรญาติเชิญเครื่องพระราชอิสริยยศพระบรมศพและนาลิวัน เดินหลีกขวาพระมหาพิชัยราชรถ เข้าไปพักรอเผ้า ที่ท้ายพระที่นั่งทรงธรรม และเมื่อได้เวลาสมควร เจ้าหน้าที่จะได้เชิญไปเตรียมเข้ารีว้กระบวนหลังพระยานมาศสามลำคานต่อไป

๔.๘ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ ไปเผ้า ที่พลับพลายก กระบวนพระราชอิสริยยศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ยืนเผ้า ที่หลังพลับพลายก ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์แซงเสด็จฯ เดินหลีกขวาพระมหาพิชัยราชรถ ไปตั้งรีว้ในสนามหญ้าริมรั้วราชวัติด้านเหนือซีกตะวันตก คู่กับผู้เชิญฉัตรเครื่องสูงหักทองขวางหลังพระบรมศพ

๔.๙ พระราชวงศ์ที่ตามพระบรมศพ เข้าในพระองค์ฯ ยืนเผ้า ที่ท้ายพลับพลายก

๔.๑๐ คณะครูนักเรียนและสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย หยุดยืนเผ้า ในถนนตัดกลาง

ท้องสนามหลวง และเมื่อเชิญพระบรมศพเข้าเวียนพระเมรุมาศ จึงออกจากกระบวน ผ่านพระมหาพิชัยราชรถ อ้อมไปหลังพระที่นั่งทรงธรรม เข้าพักรอเฝ้าฯ ที่ท้ายพระที่นั่งทรงธรรม และที่ทิมด้านใต้ตามลำดับ

๔.๑๑ กระบวนทหารเกียรติยศกองหลังเสี้ยวเข้าถนนตัดกลางสนามหลวง แล้วเสี้ยวซ้ายไปตั้งแถวตรงประตูราชวัติพระเมรุมาศ ด้านตะวันออกและด้านใต้ ตามลำดับกองพัน

๔.๑๒ เทียบพระมหาพิชัยราชรถที่เกรินบันไดนาค (ตรงหน้าพลับพลาฯ) และเทียบพระยานมาศสามลำคานเรียบร้อยแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายบังคมพร้อมกับผู้จุดซึกพระมหาพิชัยราชรถ แล้วเจ้าพนักงานภูษามาลาจะได้เลื่อนเชิญพระโกศพระบรมศพเคลื่อนลงทางเกรินบันไดนาคประดิษฐานที่พระยานมาศสามลำคานภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร ตั้งกระบวนพระราชอิสริยยศอย่างน้อยมีคู่เคียง ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ ทหารนายพลราชองครักษ์ อินทร์ พรหม (หัวกระบวนเริ่มที่มุมใกล้ประตูราชวัติด้านใต้ อยู่ในกระบวนยืนหันหน้าสู่พระโกศพระบรมศพ ที่พระยานมาศสามลำคาน)

๔.๑๓ สมเด็จพระราชาคณะ นั่งเสด็จกลับบัวอ่านพระอภิธรรมนำ มีข้าราชการผู้ใหญ่กระทรวงศึกษาธิการ เป็นคู่เคียง และอินทร์ พรหม พนักงานนำริ้วประคุดหน้าธง ๓ ชาย เครื่องสูงหักทองขวาง พระแสงหว่างเครื่องหน้า-หลัง และพระประยูรญาติเชิญเครื่องพระราชอิสริยยศ นาลิวัน ประคุดหลัง ยাত্রาเข้าสู่ในราชวัติเชิญพระโกศพระบรมศพโดยพระยานมาศสามลำคาน เมื่อเคลื่อนกระบวนเชิญพระโกศพระบรมศพ ยাত্রาเข้าสู่พระเมรุมาศ ทหารกองเกียรติยศพระบรมศพถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี (เมื่อจบเพลงสรรเสริญพระบารมี เจ้าหน้าที่ผู้ประจำริ้วกระบวนตอนหน้าพระบรมศพ กลับหลังหันสู่ทิศใต้เตรียมพร้อมที่จะยাত্রากระบวนนำพระบรมศพ)

๔.๑๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมศพ เวียนพระเมรุมาศ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมวงศ์ โดยมี ๘ ตำรวจหลวง นายทหารราชองครักษ์เชิญธงชัยพระครุฑพ่าห์ ธงชัยราชกระบี่ยุทธ นายทหารราชองครักษ์ ข้าราชการมหาดเล็กหลวงเชิญเครื่องพระบรมราชอิสริยยศ ทหารมหาดเล็กแซงเสด็จฯ (๑๖๐ นาย) พระราชวงศ์ฝ่ายหน้าเวียนพระเมรุมาศโดยอุตราวัฏฏกรบ ๓ รอบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นประทับ ณ มุขพระที่นั่งทรงธรรม

- กระบวนตอนเสด็จกลับบัวพระนำพร้อมอินทร์ พรหม เชิญจามรหักทองขวางเดินเลยไปออกประตูราชวัติด้านใต้เจ้าหน้าที่กรมการศาสนาพนมดงพระราชาคณะและนำผู้เดินริ้วไปพักที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ส่วนคู่เคียงพระนำ ข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการไปพักเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่ประจำท้ายพระที่นั่งทรงธรรม

- ข้าราชการพลเรือนชั้นผู้ใหญ่ และทหารนายพลราชองครักษ์ ที่เป็นคู่เคียงพระบรมศพ เจ้าหน้าที่เชิญไปยืนพักเฝ้าฯ ที่หน้านายทหารคู่หน้าด้านตะวันออก

- ทหารมหาดเล็กรักษาทะรองค์แซงเสด็จฯ เสี้ยวขวาออกประตูราชวัติด้านทิศเหนือ ไปหยุดที่สนามนอกรั้วราชวัติด้านเหนือฝั่งทิศตะวันตก แล้วพักในรูปกระบวน

๔.๑๕ เมื่อเทียบพระยานมาศสามลำคานที่สะพานเกรินบันไดนาคพระเมรุมาศเรียบร้อยแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาเลื่อนพระโกศพระบรมศพที่ประกอบพระลงทองใหญ่เชิญขึ้นเกรินบันไดนาคแล้วถอยพระยานมาศสามลำคาน ออกไปยังพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่ยกฉัตรสัปตปฎลเศวตฉัตรคั่นคานถวายกางกั้นพระโกศพระบรมศพแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาลาขึ้นถวายบังคมประคองพระโกศพระบรมศพ เจ้าหน้าที่เลื่อนเกรินเชิญพระโกศพระบรมศพขึ้นสู่ที่ตั้งพระจิตกาธานในพระเมรุมาศ ครั้นถึงที่แล้วปิดพระวิสูตรพระฉาก เพื่อเบี่ยงพระลงทองใหญ่ที่ประกอบพระโกศพระบรมศพ แล้วเชิญพระโกศพระบรมศพประดิษฐานในบุษบกพระจิตกาธานยอดสัปตปฎลดอกไม้สดประกอบพระโกศจันทร์ ตั้งแต่งแวดล้อมด้วยฉัตรดอกไม้สด ๔ มุมพระจิตกาธาน ทหารมหาดเล็กรักษาทะรองค์เข้ายืนยามถวายพระเกียรติยศ ๔ มุมพระจิตกาธาน และวางยามตามมุมบันไดพระเมรุมาศ พร้อมแล้วเปิดพระฉาก

พระวิสูตร หุดประโคมสังข์ แตรองอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ทหารปืนใหญ่หุดยิงปืนถวายพระเกียรติ

๔.๑๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระเมรุมาศโดยมี ๖ ตำรวจหลวง นายทหารราชองครักษ์เชิญธงชัยพระครุฑพ่าห์ ธงชัยราชกระบี่ยุทธ นำเสด็จ ฯ ราชองครักษ์ตามเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ ทรงจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อยถวายราชสักการะพระบรมศพ แล้วเสด็จพระราชดำเนินลงจากพระเมรุมาศ เสด็จขึ้นพระที่นั่งทรงธรรม แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับ ทหารกองเกียรติยศ ถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

๔.๑๗ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการทหาร พลเรือน และผู้มีตำแหน่งเผ่าฯ จะได้กราบถวายบังคมพระบรมศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำทั้งกลางวัน กลางคืน ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตร ปี่ กลองชนะประจำยามตามราชประเพณี

๔.๑๘ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับแล้วผู้บัญชาการกระบวนทหารเกียรติยศแห่งพระบรมศพสั่งเป่าแตรเดี่ยวสัญญาณเลิกกระบวน ๒ จบ

- กองดุริยางค์ทหาร นำตาม บรรเลงเพลงมาร์ชนำเคลื่อนกระบวนออกจากบริเวณพิธี ไปเลิกแถว ณ ถนนกัลยาณไมตรี ข้างกระทรวงกลาโหม

- เจ้าหน้าที่กรมการขนส่งทหารบก และกรมสรรพาวุธทหารบก เชิญพระยานมาศสามลำคาน พระเสลี่ยงกลีบบัว และพระมหาพิชัยราชรถ ไปเก็บ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ริ้วกระบวนที่ ๔ กระบวนพระราชอิสริยยศเชิญพระบรมอัฐิ และพระราชสรีรังคารจากพระเมรุมาศเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

๑. จุดที่ตั้งริ้วกระบวน

- กระบวนพระราชอิสริยยศนี้ ได้ตั้งรูปกระบวนรออนุสรณ์พระเมรุมาศด้านทิศใต้

- คู่เคียงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ทหารนายพลราชองครักษ์ ผู้โดยเสด็จฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินเข้ากระบวนตามพระบรมอัฐิ และพระราชวงศ์ฝ่ายหน้าพักรอเผ่าฯ ที่ท้ายพระที่นั่งทรงธรรมด้านทิศใต้และเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง จะได้เชิญไปเข้ากระบวน เมื่อจะเชิญพระบรมอัฐิ และพระราชสรีรังคารขึ้นประดิษฐานในบุษบก พระที่นั่งราเชนทรยานและพระวอสีวิกากาญจน์

๒. เส้นทาง ถนนสายกลางสนามหลวง - ราชดำเนินใน - ถนนหน้าพระลาน - ประตูดุสิตไชยศรี พระบรมมหาราชวัง

๓. การประกอบกำลัง ปรากฏรายละเอียดในภาคที่ ๔

๔. การปฏิบัติที่สำคัญ

๔.๑ ระหว่างที่พระสงฆ์รับพระราชทานภัตตาหารสามหาบ และสวดมาติกา เจ้าหน้าที่จะได้ตั้งริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศเทียบพระที่นั่งราเชนทรยานสำหรับเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ ตรงกับมุขหน้าพระที่นั่งทรงธรรม และเทียบพระวอสีวิกากาญจน์ไว้พร้อม

๔.๒ ได้เวลา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานภูษามาลา เชิญพระโกศพระบรมอัฐิ จากบุษบกแว่นฟ้าทอง ไปประดิษฐาน ณ พระที่นั่งราเชนทรยาน พร้อมกันนั้นเจ้าพนักงานภูษามาลา ก็เชิญพระผอบพระราชสรีรังคารจากพระเมรุมาศ ไปประดิษฐาน ณ พระวอสีวิกากาญจน์

๔.๓ เมื่อกระบวนพระราชอิสริยยศ พร้อมทั้งจะยาดรากระบวนเชิญพระบรมอัฐิ และพระราชสรีรังคารเข้าสู่พระบรมมหาราชวังแล้ว ผู้อำนวยการกระบวนสิ่งเคลื่อนกระบวน ผู้บอกกระบวนรับสัญญาณให้เคลื่อน

กระบวน ชาวพนักงานประโคมสังข์ แตรฝรั่ง แตรงอน ปี่ กลองชนะ ขึ้นพร้อมกัน นายตำรวจขี่ม้านำกระบวน และผู้นำริ้วเริ่มยาดรากระบวนออกนอกประตูราชวัติพระเมรุมาศไปโดยลำดับ

๔.๔ ขณะเมื่อกระบวนพระที่นั่งราชนทรยานทรงพระบรมอัฐิเคลื่อนออกจากที่หน้าพระที่นั่งทรงธรรม ทหารกองเกียรติยศพระบรมอัฐิถวายความเคารพ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

๔.๕ จบเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งทรงธรรม แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปประทับรถยนต์พระที่นั่ง ไปยังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เพื่อทรงรอรับพระบรมอัฐิ

๔.๖ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ยังคงประทับรอเพื่อเข้ากระบวน ตามพระบรมอัฐิ แทนองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๔.๗ กระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมอัฐิ ตอนกระบวนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เคลื่อนมาถึงมุขหน้าพระที่นั่งทรงธรรม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเข้าไปในกระบวน

๔.๘ กระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมอัฐิจากพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เคลื่อนกระบวนตามถนนกลางสนามหลวงออกถนนราชดำเนินใน ถนนหน้าพระลาน เข้าสู่ประตูวิเศษไชยศรีตรงไปตามถนนจักรีจรัญย์ เข้าประตูพินามไชยศรี ตรงไปเข้าสนามตรงกับอัมจันทร์ตะวันออกของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเข้าตั้งริ้วที่สนามกลาง หันหน้าสู่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท

๔.๙ พระที่นั่งราชนทรยานทรงพระบรมอัฐิ เมื่อผ่านประตูพินามไชยศรีแล้ว เลี้ยวขวาเข้าถนนอมรวิที ตรงไปยังประตูกำแพงแก้ว พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เลี้ยวซ้ายไปเทียบที่เกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ส่วนคู่เคียงพระบรมอัฐิ และอินทร์พรหม เชิญพุ่มต้นไม้เงินทอง หยุดต่อท้ายพระที่นั่งราชนทรยาน

๔.๑๐ พระวอสิวิกากาญจน์ทรงพระราชสรีรางคาร เมื่อเข้าประตูวิเศษไชยศรี ถึงแยกถนนหน้าศาลาสหทัยสมาคมแล้ว ตำรวจหลวง เดินนำพระวอสิวิกากาญจน์ พร้อมด้วยคู่เคียงพระราชสรีรางคาร และอินทร์พรหม เชิญจามร แยกเลี้ยวซ้ายออกจากกระบวนพระบรมอัฐิ ตรงไปเทียบพระราชนยานที่ประตูเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญพระผอบพระราชสรีรางคารจากพระวอสิวิกากาญจน์เชิญไปโดยพระเสด็จเข้าประตูวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เชิญไปประดิษฐานพักไว้ในคูหาพระศรีรัตนเจดีย์ คู่เคียงพระราชสรีรางคาร และอินทร์พรหม เชิญจามรนั้นหยุดรอที่เกย เมื่อเชิญพระราชสรีรางคารเข้าวัดพระศรีรัตนศาสดารามเรียบร้อยแล้ว จึงเลิกกระบวน

๔.๑๑ กระบวนเชิญเครื่องสูงหักทองขวางหลังพระบรมอัฐิ ผู้เชิญเครื่องพระราชอิสริยยศพระบรมอัฐิ ผู้เชิญพระแสงท่วงเครื่องหลังพระบรมอัฐิ ยาดรากระบวนตามพระบรมอัฐิ ไปเข้าประตูพินามไชยศรี แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าสู่สนามเล็ก ตรงกับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท เข้าตั้งริ้วตรงกลาง ในลำดับต่อจากกระบวนเชิญเครื่องสูงหักทองขวางหน้าพระบรมอัฐิ

๔.๑๒ กระบวนของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมอัฐิ เมื่อผ่านเข้าประตูพินามไชยศรีแล้วเลี้ยวขวา ตำรวจหลวง นำเสด็จฯ เข้าประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พร้อมด้วยนายทหารมหาดเล็กเชิญธงยาวราชใหญ่ ราชองครักษ์และมหาดเล็กเชิญเครื่องพระราชอิสริยยศ ส่วนแถวทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ที่แซงเสด็จฯ มานั้นหยุดยืนตั้งริ้วสองฟากถนนอมรวิที

๔.๑๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จฯ ไปตามชานเชื่อมระหว่างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทกับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทแล้วทรงยืนที่หน้าพระราชอาสน์ในพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท เพื่อทรงรอรับพระบรมอัฐิ

๔.๑๔ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ขึ้นเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ที่มุขตะวันออกระหว่างขานเชื่อมพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ดำรวจหลวงและผู้ตามเสด็จฯ ส่งเสด็จฯ แล้วรอเฝ้าฯ

๔.๑๕ เจ้าพนักงานภูษามาลาที่พระที่นั่งราชนทรยานและที่เกย ถวายบังคมแล้วเชิญพระโกศพระบรมอัฐิออกจากบุษบกพระราชยานเจ้าพนักงานภูษามาลาที่รอรับอัฐิที่เกยรับพระโกศพระบรมอัฐิแล้วเชิญไปยังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมอัฐิ

๔.๑๖ เจ้าพนักงานภูษามาลา เชิญพระโกศพระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐานในบุษบกทองเหนือพระแท่นสุวรรณเบญจดลภายใต้สัปตปฎลเศวตฉัตร ขณะนั้นชาวพนักงานประโคม กลองชนะ สังข์ แตร ในกระบวนพระราชอิสริยยศ ซึ่งคงประโคมต่อเนื่องกันไปในที่ตั้งริ้ว ประโคมขึ้นพร้อมกันแล้วเป็นสัญญาณ แล้วหยุดประโคม

๔.๑๗ หลังจากเสด็จพระราชดำเนินกลับแล้ว เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังได้เชิญเครื่องพระราชอิสริยยศพระบรมอัฐิ เข้าตั้งแต่งที่หน้าพระแท่นสุวรรณเบญจดล ผู้เดินริ้วกระบวนฯ เลิกกระบวนกลับ

ริ้วกระบวนที่ ๕ เชิญพระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐาน ณ พระวิมาน พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๑. จุดที่ตั้งริ้วกระบวน เริ่มแต่ผู้นำริ้วถึงผู้เชิญเครื่องสูงทักทองขวางหน้าพระบรมอัฐิ ตั้งกระบวนในถนนอมรวิถิ เริ่มจากทางแยกหน้าประตูพินาศไชยศรีเป็นต้นกระบวนถึงหน้าประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

๒. เส้นทาง พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท - พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๓. การประกอบกำลัง ปรากฏรายละเอียดในภาคที่ ๔

๔. การปฏิบัติที่สำคัญ

๔.๑ เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญพระโกศพระบรมอัฐิออกจากพระทวารด้านเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มุขตะวันออกไปยังเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จฯ ตามพระบรมอัฐิ ไปยังพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทประทับยืนที่หน้าพระราชอาสน์สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ตามเสด็จฯ ไปเฝ้าฯ อยู่ที่ชานค่อมุขพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทกับพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท

๔.๒ เมื่อได้เวลา ผู้บอกระบวนริ้วรับสัญญาณเคลื่อนกระบวน ผู้ประโคมกลองชนะ แตรฝรั่ง แตรงอน สังข์ ในริ้วกระบวนฯ เริ่มประโคมขึ้นพร้อมกัน พระที่นั่งราชนทรยานทรงพระบรมอัฐิเคลื่อนออกจากเกย

๔.๓ ครั้นกระบวนพระราชอิสริยยศพระบรมอัฐิ ดอนหลังเคลื่อนออกผ่านเลยประตูกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินลงจากอัฒจันทร์พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทด้านหลัง เพื่อตามส่งพระบรมอัฐิ โดยมี ๘ ดำรวจหลวงนำนายทหารราชองครักษ์ตามเสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๔.๔ พระที่นั่งราชนทรยานทรงพระบรมอัฐิเทียบที่เกยอัฒจันทร์ตะวันออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาใกล้จะถึงเกย เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายบังคมแล้ว รับพระโกศพระบรมอัฐิเชิญขึ้นสู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินตามพระบรมอัฐิขึ้นไปยังพระวิมาน

ริ้วกระบวนที่ ๒ บรรจุพระราชสรีรางคาร

๑. จุดที่ตั้งริ้วกระบวน ณ พระบรมมหาราชวัง ที่พระศรีรัตนเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

- ถนนใกล้เคียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ด้านตะวันตก เทียบรถยนต์พระที่นั่งที่จะประดิษฐานพระราชสรีรางคารไว้พร้อม

- สนามหญ้าหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทหารม้ากองเกียรติยศที่จะแห่หน้าและตามเชิญพระราชสรีรางคารไปยังวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เข้าที่รวมพล

๒. เส้นทาง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม - ประตูวิเศษไชยศรี - ถนนหน้าพระลาน - ถนนสนามไชย - ถนนกัลยาณไมตรี - ถนนอัษฎางค์ - ถนนราชบพิธ - วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๓. การประกอบกำลัง ปราบกฏรายละเอียดในภาคที่ ๔

๔. การปฏิบัติที่สำคัญ

๔.๑ เมื่อใกล้เวลาเสด็จฯ กระบวนทหารม้าแห่หน้าจะเคลื่อนไปตั้งริ้วในถนนจักรีจรัญย์หัวกระบวนอยู่ที่ทางแยกข้างกองรักษาการณ์ ท้ายกระบวนถึงใกล้ทางแยกเข้าถนนหน้าศาลาสหทัยสมาคม

๔.๒ กระบวนทหารม้าแห่ตาม จะเคลื่อนไปตั้งริ้วบนถนนหน้าศาลาสหทัยสมาคมหัวกระบวนอยู่ใกล้ทางแยกออกถนนจักรีจรัญย์

๔.๓ ต่อจากกระบวนทหารม้าแห่หน้า เป็นรถยนต์พระที่นั่งทรงพระราชสรีรางคาร ๑ คัน

๔.๔ ต่อจากรถยนต์พระที่นั่งทรงพระราชสรีรางคาร เป็นกระบวนรถพระที่นั่งตามเสด็จฯ

๔.๕ เมื่อเชิญพระราชสรีรางคารเข้าสู่พระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามแล้วกระบวนพระราชอิสริยยศทั้งหมดรอสั่งเสด็จกลับ

แผนการฝึกซ้อมริ้วกระบวน

ครั้งที่ ๑ วันที่ ๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๙ นาฬิกา

การปฏิบัติ : ซ้อมเดินเปลี่ยนสูงให้กับโรงเรียนในพระอุปถัมภ์และสมาคมนักธุรกิจสัมพันธ์แห่งประเทศไทย

สถานที่ : กองพลที่ ๑ รักษาพระองค์

การแต่งกาย : ปกติคอพับแขนสั้นสวมหมวกหมื่นปี พลทหารของหน่วยทหารรักษาพระองค์ ชุดฝึกสวมหมวกหมื่นปี (ทหาร)

ครั้งที่ ๒ วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๙ นาฬิกา

การปฏิบัติ : ซ้อมย่อยเฉพาะกองบังคับการกองผสมและกระบวนทหารนำ - ตาม (๑๐ กองพัน)

สถานที่ : ลานอเนกประสงค์ กองทัพอากาศที่ ๑ ในกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

การแต่งกาย : ปกติคอพับแขนสั้นสวมหมวกหมื่นปี พลทหารของหน่วยทหารรักษาพระองค์ ชุดฝึกสวมหมวกหมื่นปี (ทหาร)

ครั้งที่ ๓ วันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๘ นาฬิกา ๓๐ นาที

การปฏิบัติ : ซ้อมเข้าประจำหน้าที่และเดินเฉพาะริ้วกระบวนที่ ๑

สถานที่ : พระบรมมหาราชวัง

การแต่งกาย : ปกติคอพับแขนสั้นสวมหมวกหมื่นปี พลทหารของหน่วยทหารรักษาพระองค์ ชุดฝึกสวมหมวกหมื่นปี (ทหาร)

ครั้งที่ ๔ วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๖ นาฬิกา

การปฏิบัติ : ซ้อมเข้าประจำหน้าที่และเดินรั้วกระบวนที่ ๑ และ ๒
 สถานที่ : ลานอเนกประสงค์ กองทัพอากาศที่ ๑ ในกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์
 การแต่งกาย : ปกติคอปับแขนสั้นสวมหมวกหนึบ พลทหารของหน่วยทหารรักษาพระองค์ ชุดฝึก
 สวมหมวกหนึบ (ทหาร)

ครั้งที่ ๕ วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๖ นาฬิกา

การปฏิบัติ : ซ้อมย่อยทุกรั้วกระบวน (๑ - ๖)
 สถานที่ : สถานที่จริง
 การแต่งกาย : ปกติคอปับแขนสั้นสวมหมวกหนึบ พลทหารของหน่วยทหารรักษาพระองค์ ชุดฝึก
 สวมหมวกหนึบ (ทหาร)

ครั้งที่ ๖ วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๖ นาฬิกา

การปฏิบัติ : ซ้อมใหญ่ทุกรั้วกระบวน (๑ - ๖)
 สถานที่ : สถานที่จริง
 การแต่งกาย : เครื่องแบบตรวจราชการ : กากีคอปับแขนยาว ไม่สวมหมวก (พลเรือน)
 เครื่องแบบพิธี : ชุดไทยโบราณ (แบก หาม ยก ชัก - ลาก ราชยานและเครื่องสูง)
 ปกติคอปับแขนยาวสวมหมวกมีพู่ (กระบวนทหารนำ - ตามและกองบังคับการกองผสม)

การจัดเตรียมงานด้านการซ่อมสร้างพระเมรุมาศ ราชรถ ราชยาน และสิ่งประกอบพระราชพิธี

การก่อสร้างพระเมรุมาศและอาคารในปริมณฑล ตลอดจนการซ่อมบูรณะ ราชรถ ราชยาน และสิ่งประกอบพระราชพิธี รวมทั้งการจัดระเบียบและตกแต่งสถานที่บริเวณพระราชพิธีให้เรียบร้อย สวยงาม สมพระเกียรติ โดยเร่งรัดให้เสร็จทันการประกอบพระราชพิธี เป็นภารกิจของคณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศสิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ ราชรถ พระยานมาศ และส่วนประกอบพระราชพิธีทั้งนี้โดยประสานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีในการกำหนดรายการอาคารที่จะต้องดำเนินการก่อสร้าง ตลอดจนงานศิลปกรรมที่จะต้องสร้างทำนำเข้าประกอบตกแต่งตัวอาคารให้ถูกต้องตามโบราณราชประเพณี รายการสิ่งของเครื่องใช้ ราชรถ ราชยาน และสิ่งประกอบพระราชพิธีที่จะต้องซ่อมบูรณะหรือสร้างทำขึ้นใหม่ให้เหมาะสมถูกต้องตามลักษณะของการใช้งานตามแบบแผนการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

คณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศฯ ได้จัดทำบัญชีจำนวนอาคาร สิ่งก่อสร้าง และสิ่งของเครื่องใช้ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีไว้ ดังนี้

สิ่งก่อสร้างในรั้วราชวัติ ท้องสนามหลวง

๑. พระเมรุมาศ ๑ องค์ (พร้อมเกรินยกพระโกศ ฉากบังเพลิง ๔ ฉาก) และสัปดาห์ปฐมฤกษ์เศวตฉัตรยอดพระเมรุมาศ ๑ องค์
๒. พระจิตกาธาน ๑ องค์
๓. พระที่นั่งทรงธรรม ๑ หลัง
๔. ศาลาลูกขุน ๒ หลัง
๕. หอเปลื้อง ๑ หลัง

๖. ช่าง ๔ หลัง (ติดรั้วราชวัติ)
๗. ทับเกษตร ๘ หลัง (ติดรั้วราชวัติ)
๘. ทิม ๖ หลัง (ติดรั้วราชวัติ)
๙. ห้องสุขา ๒ หลัง (ติดรั้วราชวัติ)
๑๐. รั้วราชวัติ วงรอบบริเวณพล ความยาวรวมทั้งสิ้น ๔๖๐ เมตร (ยกเว้นที่ติดช่วงทับเกษตร ทิม และห้องสุขา)
๑๑. พื้นลาน
๑๒. จัดสวน

สิ่งก่อสร้างนอกรั้วราชวัติ ห้องสนามหลวง

๑. พลับพลายก ๑ หลัง
๒. ประตู ๒๘ หลัง
๓. โรงปฏิบัติการเขียนแบบขยายแบบ ๑ หลัง
๔. โรงปฏิบัติการด้านศิลปกรรม ๑ หลัง
๕. ถนน - ทางเดิน

สิ่งก่อสร้างอื่นๆ

๑. พลับพลายกที่หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ หลัง
๒. พลับพลายกที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ๑ หลัง
๓. เกยลาที่กำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑ หลัง
๔. ซ่อมและรื้อเกาะกลางถนน

พระราชยานต่างๆ ที่จะต้องซ่อม

๑. พระมหาพิชัยราชรถ ๑ องค์ (พร้อมเชือก)
๒. ราชรถน้อยสำหรับสมเด็จพระราชาคณะ ๑ องค์ (พร้อมเชือก)
๓. ราชรถน้อย (โปรดให้ซ่อมเตรียมไว้) ๑ องค์ (พร้อมเชือก)
๔. พระยานมาศสามลำคาน ๒ องค์ (พร้อมม้ารอง ๔ ชุด สำหรับใช้ที่เกรินบันไดนาค ๒ ชุด ใช้ที่เกยพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ๑ ชุด ใช้ที่สะพานเกรินพระเมรุมาศ ๑ ชุด)
๕. เกรินบันไดนาค ๒ เกริน
๖. พระที่นั่งราเชนทรยาน ๑ องค์ (พร้อมม้ารอง)
๗. พระเสลี่ยงกลีบบัว ๑ องค์ (อยู่ที่สำนักพระราชวัง) พร้อมม้ารอง
๘. พระวอสีวิภากาญจน์ ๑ องค์ (อยู่ที่สำนักพระราชวัง) พร้อมม้ารอง
๙. แท่นเทียบพระจิตกาธาน ๑ แท่น
๑๐. ม้าประทับพระจิตกาธาน ๑ ตัว

สิ่งของเครื่องใช้และประดับตกแต่ง

๑. ฉัตรเครื่องสูงบนพระเมรุมาศ ๑๒ คัน (ทำใหม่)
๒. เทวตาสีดาลบัตรแว่นแก้ว ๒๐ องค์ (ทำใหม่ ตาลบัตรซ่อม)
๓. สัปตภูลเศวตฉัตรคันทาน ๕ องค์ (อยู่ที่สำนักพระราชวัง)
 - ที่พระยานมาศสามลำคาน ๒ องค์
 - ที่เกรินบันไดนาคขึ้น - ลง ๒ องค์ (ที่สนามหลวงและหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม)

- ที่เกรินบันไดนาคพระเมรุมาศ ๑ องค์
- ๔. ลับตปฏูลเศวตฉัตรพระบรมอัฐิ ๑ องค์ (อยู่ที่สำนักพระราชวัง)
- ๕. ฉัตรโลหะกลีบบัวที่รั้วราชวัติ ๓๖ คัน (ซ่อม)
- ๖. ฐานรองพระโกศสำหรับเลื่อนพระโกศ ๑ ชุด
- ๗. พระโกศจันทน์ ๑ องค์

โดยที่กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการตามภารกิจดังกล่าว ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงาน ออกแบบและปลูกสร้างพระเมรุมาศสิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ การซ่อมสร้างราชรถ ราชยาน และเครื่อง ประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สามารถดำเนินไปด้วยความ เรียบร้อย สำเร็จลุล่วงตามกำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ กรมศิลปากรจึงแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจัดงานพระ ราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (ในส่วนที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลป- ากร) พร้อมกันนี้ได้เร่งระดมช่างฝีมือที่มีความสามารถในการเตรียมการก่อสร้างพระเมรุมาศและอาคารในปริมณฑล ตลอดจนสิ่งก่อสร้างอื่นๆ นอกปริมณฑลพระราชพิธี รวมทั้งเร่งซ่อมสร้างราชรถ ราชยาน และเครื่องประกอบพระราชพิธี เพื่อให้แล้วเสร็จทันกำหนดวันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

การก่อสร้างพระเมรุมาศและอาคารภายในปริมณฑล

๑. พระเมรุมาศ ๑ องค์ ปลูกสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทยทรงปราสาทจตุรมุข ยอดเกี้ยว ตัวอาคาร ประกอบด้วย ชั้นฐานชานา และชั้นพระเมรุมาศ องค์พระเมรุมาศ ส่วนหลังคาประกอบด้วยมุขทิศสอดเข้าได้เครื่องยอด ประดับตกแต่งลวดลายด้วยกระดาศทองย่นฉลุสาบสี พร้อมเครื่องใช้และเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ เช่น พระ- จิตกาธาน ฉัตรประดับ
๒. หอเปลื้อง ๑ หลัง ลักษณะเป็นอาคารทรงไทย หลังคาจั่ว ใช้เป็นสถานที่สำหรับพักพระลงทองใหญ่ ภายหลังจากที่ได้เปลื้องออกจากพระโกศ (ลองใน) และใช้เป็นที่เก็บสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนสัมภาระต่างๆ ในการ พระราชพิธี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระเมรุมาศ
๓. พระที่นั่งทรงธรรม ๑ หลัง ลักษณะเป็นพระที่นั่งโถงทรงไทยจตุรมุข ใช้เป็นสถานที่สำหรับประกอบ พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในการออกพระเมรุมาศ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของพระเมรุมาศภายในเขตราชวัติ
๔. ศาลาลูกขุน ๒ หลัง ลักษณะเป็นศาลาโถงทรงไทย ใช้เป็นสถานที่สำหรับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ข้าราชการสำนักพระราชวัง สำนักราชเลขาธิการ และข้าในพระองค์ฯ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตั้งอยู่ทางด้านทิศ เหนือและทิศใต้ของพระที่นั่งทรงธรรม
๕. ช่าง ๔ หลัง ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยสี่เหลี่ยมจตุรัส หลังคาปรก ใช้เป็นสถานที่สำหรับพระสงฆ์ สวดพระอภิธรรม ตั้งอยู่ติดกับแนวรั้วราชวัติที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มุขด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ และ คอนที่ตรงกับมุขด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ขององค์พระเมรุมาศ
๖. ทับเกษตร ๘ หลัง ลักษณะเป็นอาคารโถงทรงไทยรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาจั่ว ใช้เป็นสถานที่ สำหรับฝังสวดพระอภิธรรมในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพเป็นอาคารขนาดสองข้างของช่างตามแนวรั้วราชวัติ
๗. ทิม ๖ หลัง ลักษณะเป็นอาคารโถงโล่งรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หลังคาปะรำ ใช้เป็นสถานที่สำหรับข้าราชการ- บริหารและผู้มาร่วมพระราชพิธีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตั้งอยู่ติดกับแนวรั้วราชวัติตรงกับปลายมุขเหนือและใต้ของ พระที่นั่งทรงธรรมด้านทิศตะวันออก ๒ หลัง ตั้งอยู่ระหว่างทับเกษตรมุขทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทับเกษตรมุข ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ๒ หลัง และตั้งอยู่ปลายปีกมุขทิศตะวันตกของพระที่นั่งทรงธรรม ๒ หลัง

๘. ห้องสุขา ๒ หลัง ลักษณะเป็นอาคารหักมุมคอกตามแนวรั้วราชวัติ ตั้งอยู่ที่มุมรั้วราชวัติทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และมุมรั้วราชวัติทิศตะวันตกเฉียงใต้

๙. รั้วราชวัติ เป็นรั้วไม้กั้นบริเวณขอบเขตปริมณฑลพระราชพิธี มีความยาวรวม ๔๖๐ เมตร

๑๐. ประตู ๒๘ ประตู ลักษณะเป็นอาคารโถง ใช้เป็นสถานที่สำหรับราชสกุลและข้าราชการเฝ้าฯ ตั้งอยู่ด้านหลังพระที่นั่งทรงธรรมภายในรั้วราชวัติสำหรับราชสกุลเฝ้าฯ ๘ ประตู และตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ นอกรั้วราชวัติ ด้านหลังทับเกษตรและทิมสำหรับข้าราชการเฝ้าฯ ๒๐ ประตู

การก่อสร้างนอกปริมณฑลพระราชพิธี

๑. พลับพลา ๓ หลัง หลังที่หนึ่งอยู่ที่ห้องสนามหลวงบริเวณนอกรั้วราชวัติด้านเหนือ ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยจตุรมุข ใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในขณะเชิญพระบรมศพลงจากพระมหาพิชัยราชรถ หลังที่สองอยู่ที่หน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ลักษณะเป็นอาคารทรงไทยจตุรมุข ใช้เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในขณะเชิญพระโกศขึ้นประดิษฐานบนพระมหาพิชัยราชรถ หลังที่สามอยู่ที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท ลักษณะเป็นอาคารโถง หลังคาประจํา ใช้เป็นที่ประทับส่งพระบรมศพของพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน

๒. เกย ๑ หลัง อยู่ที่หน้าประตูกำแพงแก้วด้านตะวันตกของพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ลักษณะเป็นแท่นฐานปัทม์ไม้ย่อมุมแปดเหลี่ยมใช้สำหรับเทียบพระยานมาศสามลำคานเพื่อเชิญพระโกศขึ้นประดิษฐาน

การข้อมบูรณะราชรถ ราชยาน และเครื่องประกอบพระราชพิธี

๑. พระมหาพิชัยราชรถ ๑ องค์ สำหรับเชิญพระโกศ
๒. ราชรถน้อย ๒ องค์ สำหรับเป็นราชรถพระที่นั่งสมเด็จพระราชาคณะนั่งอ่านพระอภิธรรม
๓. เกรินบันไดนาค ๒ เกริน สำหรับเลื่อนเชิญพระโกศขึ้นหรือลงจากพระมหาพิชัยราชรถ
๔. พระยานมาศสามลำคาน ๒ องค์ สำหรับเชิญพระโกศไปประดิษฐานที่พระมหาพิชัยราชรถ และเวียนพระเมรุมาศ
๕. พระที่นั่งราชนทรยาน ๑ องค์ สำหรับเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ
๖. เสลี่ยงกลีบบัว ๑ องค์ สำหรับสมเด็จพระราชาคณะนั่งอ่านพระอภิธรรม
๗. พระวอสิวกากาญจน์ ๑ องค์ สำหรับเชิญพระศพพระราชสรีรังคาร

ในการข้อมบูรณะราชรถ ราชยาน คณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศฯ ได้มอบหมายให้กรมสรรพาวุธทหารบกเป็นผู้ดำเนินการในส่วนของการเสริมความมั่นคงแข็งแรงของโครงสร้างส่วนล่าง และกรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการด้านประณีตศิลป์ เช่นการทำความสะอาด ข้อมแซมส่วนที่ชำรุด ลงรักปิดทอง ประดับกระฉก

การปรับปรุงบริเวณ จัดสวน ตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับ

กรมศิลปากรได้ออกแบบการใช้พื้นที่และตกแต่งภูมิทัศน์บนพื้นที่ระหว่างอาคารภายในรั้วราชวัติและบริเวณโดยรอบ เพื่อให้มีการใช้สอยได้ตามวัตถุประสงค์ส่งเสริมให้พระเมรุมาศและบรรยากาศโดยรอบมีความงดงามและมีความหมายที่สมบูรณ์ตามคติความเชื่อในเรื่องเขาพระสุเมรุที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ คือ การจำลองรูปแบบของภูมิจักรวาลที่มีเขาพระสุเมรุตั้งอยู่ ณ จุดศูนย์กลาง โดยการตีความหมายจากผังของจักรวาลตามคติความเชื่อถ่ายทอดลงมาในรูปแบบของลวดลายที่ออกแบบลงบนพื้นที่ลานที่อยู่รอบอาคารพระเมรุมาศ

การจัดสวนและตกแต่งไม้ดอกไม้ประดับในบริเวณปริมณฑลพระเมรุมาศมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงและโครงการพัฒนาตอยตุง (พื้นที่ทรงงานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ) ได้ร่วมดำเนินการโดยนำพันธุ์ไม้จากตอยตุงมาใช้ในการจัดสวนจำนวน ๒๐๕,๐๐๐ ต้น

การจัดสร้างพระโกศจันทน์และพระจิตกาธาน

กรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้ดำเนินการออกแบบจัดสร้างพระโกศจันทน์และพระจิตกาธาน และเริ่มดำเนินการจัดสร้างเมื่อวันที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ ได้จัดทำโครงสร้างฐานรองรับพระโกศและประดับลวดลายไม้จันทน์ โดยได้รับมอบไม้จันทน์จากกรมป่าไม้เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ ซึ่งกรมป่าไม้จัดหาจากไม้จันทน์ที่ล้มหมอนนอนไพรในบริเวณอุทยานแห่งชาติต่างๆ จำนวน ๑๐๕ ลูกบาศก์ฟุต และได้รับมอบจากภาคเอกชนอีกส่วนหนึ่ง พร้อมกันนี้ได้นำไม้จันทน์ที่กรมป่าไม้ยึดได้จากการลักลอบตัดและแปรรูปมารวมสมทบด้วยจำนวนไม้จันทน์ที่ได้รับทั้งหมดมีดังนี้

๑. ขนาดกว้าง ๔ นิ้ว ยาวประมาณ ๑ เมตร หนา ๖ มิลลิเมตร จำนวน ๕๒๐ แผ่น
๒. ขนาดกว้าง ๔ นิ้ว ยาวประมาณ ๑ เมตร หนา ๓ มิลลิเมตร จำนวน ๘๕๐ แผ่น
๓. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓ นิ้ว ยาว ๓ - ๕ นิ้ว (กรมป่าไม้ได้รับมอบจากเอกชน) ประมาณ ๑๓๐ กิโลกรัม
๔. ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ เซนติเมตร ยาว ๖๐ เซนติเมตร จำนวน ๑๐ ท่อน
๕. เศษไม้จันทน์ จำนวน ๑๐ กระสอบ

การจัดสร้างโรงมหรสพและการเตรียมการแสดงมหรสพสมโภช

ด้วยกรมศิลปากรได้รับแนวพระราชดำริจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีฯ น่าจะมีการจัดการแสดงมหรสพสมโภชด้วย กรมศิลปากรจึงได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการถวายพระเพลิงพระบรมศพซึ่งในครั้งโบราณจะจัดเป็นงานใหญ่ กำหนดหลายวันหลายคืน มีการสร้างพระเมรุมาศอย่างมโหฬาร จุดดอกไม้เพลิงและมีการแสดงมหรสพสมโภช โดยมีวัตถุประสงค์ให้ประชาชนชม และถือเป็นการออกทุกข์ในเวลาเดียวกัน การแสดงมหรสพเท่าที่ปรากฏหลักฐานนั้น ได้แก่ โขน หุ่น หนัง จั้ว ละคร กายกรรม ฯลฯ

การจัดแสดงมหรสพสมโภชครั้งนี้ กรมศิลปากรได้นำผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแสดงนาฏศิลป์เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเห็นชอบให้กรมศิลปากรจัดการแสดงมหรสพที่สำคัญของไทย ๔ ประเภท ได้แก่ โขน ละคร หนังใหญ่ และหุ่นกระบอก โดยใช้ผู้แสดงผู้ขับร้องและบรรเลงทั้งหมดประมาณ ๘๐๐ คน

ในส่วนของการจัดสร้างโรงมหรสพนั้น กรมศิลปากรได้กำหนดจัดสร้างโรงมหรสพ ณ บริเวณท้องสนามหลวงด้านทิศเหนือ จำนวน ๓ โรง ประกอบด้วยโรงโขนและหนังใหญ่ โรงละคร และโรงหุ่นกระบอก

การรื้อพระเมรุมาศและอาคารในปริมณฑล

คณะอนุกรรมการฝ่ายก่อสร้างพระเมรุมาศฯ ได้ประสานกับเลขาธิการพระราชวัง ในการดำเนินการรื้อถอนพระเมรุมาศและอาคารในปริมณฑลแล้วทราบว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้รื้ออาคารสิ่งก่อสร้างต่างๆ ดังกล่าวไปถวายและปลูกสร้างในบริเวณวัดพุทธมณฑลตามโครงการพัฒนาวัดพุทธมณฑล เนื่องจากในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี และจากการประสานรายละเอียดกับสำนักพระราช-

วังกำหนดสิ่งก่อสร้างที่จะนำไปปลูกสร้างในที่ดังกล่าว ได้แก่ พระที่นั่งทรงธรรม ช่างและทับเกษตร ทิมและรั้วราชวัติ ส่วนศาลาลูกขุน จำนวน ๒ หลัง จะนำไปปลูกสร้าง ณ สำนักสงฆ์วัดคงคสถานถาวรนิมิต จังหวัดนครนายก

ในส่วนของการเตรียมการรื้อย้ายอาคารเพื่อจะนำไปปลูกสร้าง ณ วัดปทุมวนารามและสำนักสงฆ์วัดคงคสถานถาวรนิมิต กรมศิลปากรได้เตรียมการเบื้องต้นพร้อมทั้งได้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เพื่อดำเนินการโยกย้ายบ้านเรือนราษฎร และกองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติเพื่อดำเนินการขนย้ายวัสดุ

การจัดเตรียมงานด้านการประชาสัมพันธ์

คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้กำหนดเป้าหมายการประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ไว้ ๔ ประการคือ

เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนเข้าสักการะและถวายบังคมพระบรมศพอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงวันถวายพระเพลิงพระบรมศพ

เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ให้ความรู้ประชาชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันดีงามของชาติ

เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อร่วมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

เพื่อให้ประชาชนทั้งในและนอกประเทศไทยทราบถึงการเตรียมงานพระราชพิธีตั้งแต่ระยะแรกก่อนงานถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ระยะระหว่างงานพระราชพิธี และระยะหลังงานพระราชพิธี ตลอดจนประชาสัมพันธ์ให้ทราบข้อมูลข่าวสาร การอำนวยความสะดวกเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการถวายความจงรักภักดีในแต่ละขั้นตอน

ในการนี้ คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้วางแนวทางการประชาสัมพันธ์ไว้เป็น ๒ ระยะ คือ

ระยะก่อนการถวายพระเพลิง

จัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อเป็นหน่วยกลางในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารและผลการดำเนินงานแก่สื่อมวลชนทั้งภายในและต่างประเทศ ดัดตั้งอำนวยความสะดวกและประสานงานกับสื่อมวลชน จัดทำรายการในรูปแบบต่างๆ เกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ เสนอทางสื่อทุกประเภท จัดนิทรรศการเพื่อเทิดพระเกียรติและออกหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่พร้อมหน่วยแพทย์อาสา ผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น แผ่นปลิวและหนังสือภาษาอังกฤษ โปสเตอร์เผยแพร่พระราชกรณียกิจ พระราชประวัติ และหมายกำหนดการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์และแสดงความอาลัย ถ่ายทอดกิจกรรมที่หน่วยงานราชการและเอกชนจัดขึ้นเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล

ระยะระหว่างงานพระราชพิธี

จัดตั้งศูนย์อำนวยการประชาสัมพันธ์ในบริเวณพระราชพิธีพร้อมอุปกรณ์สื่อสารอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน สื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศ ดัดตั้งเครื่องขยายเสียง และการจัดเตรียมในด้าน การติดต่อสื่อสาร ตลอดจนติดตั้งโทรทัศน์วงจรปิดถ่ายทอดงานพระราชพิธีทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เผยแพร่กิจกรรมที่ส่วนราชการและเอกชนในจังหวัดต่างๆ จัดขึ้นในวันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ในรูปข่าวสารการรายงานสดทั้งทางวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ และเพื่อให้การปฏิบัติงานประชาสัมพันธ์บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้แต่งตั้งคณะทำงานขึ้นรวม ๕ คณะ คือ

คณะกรรมการเฉพาะกิจด้านผลิตรายการและถ่ายทอดพระราชพิธี^{๔๖}

๑.	รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ	ที่ปรึกษา
๒.	คณบดีคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุรัตน์ เมธิกุล)	ที่ปรึกษา
๓.	คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)	ที่ปรึกษา
๔.	คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (นายราชันย์ ฮูเซ็น)	ที่ปรึกษา
๕.	อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	ประธานคณะกรรมการ
๖.	ประธานโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย	รองประธานคณะกรรมการ
๗.	ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย	รองประธานคณะกรรมการ
๘.	รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์	รองประธานคณะกรรมการ
๙.	เลขานุการกองทัพบก	คณะกรรมการ
๑๐.	เลขานุการกองทัพอากาศ	คณะกรรมการ
๑๑.	เลขานุการกองทัพอากาศ	คณะกรรมการ
๑๒.	ผู้อำนวยการสำนักงานสารนิเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๓.	ผู้อำนวยการสำนักงานสารนิเทศ กรมตำรวจ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๔.	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียง องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๕.	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๖.	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๗.	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๕ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๘.	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๑๙.	ผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๒๐.	ผู้อำนวยการสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง ๑๑ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๒๑.	ผู้อำนวยการสำนักข่าวไทย องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๒๒.	ผู้อำนวยการกองข่าวในประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ

^{๔๖} คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ที่ ๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๒๓.	ผู้อำนวยการกองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๔.	นายกสมาคมนักวิทยุและโทรทัศน์แห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๕.	นายสนธิญาณ หนูแก้ว สำนักข่าว ไอ เอ็น เอ็น	คณะทำงาน
๒๖.	ผู้แทนกรุงเทพมหานคร	คณะทำงาน
๒๗.	ผู้แทนการไฟฟ้านครหลวง	คณะทำงาน
๒๘.	ผู้แทนการสื่อสารแห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๒๙.	ผู้แทนองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๓๐.	ผู้แทนสำนักพระราชวัง	คณะทำงาน
๓๑.	ผู้อำนวยการกองข่าว สำนักราชเลขาธิการ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๓๒.	ผู้อำนวยการสำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๓๓.	ผู้อำนวยการสำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๓๔.	ผู้อำนวยการสำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา กรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๓๕.	ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการเสริมสร้าง เอกลักษณ์ของชาติ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๓๖.	นางสายไหม จบกมลศึก กรมศิลปากร	คณะทำงาน
๓๗.	นางเฉลิมศรี หุนเจริญ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๓๘.	นายมงคล พึ่งไตรรัตน์ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๓๙.	นายประพจน์ สาครบุตร กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๔๐.	นางจารุลินทร์ มุสิกพงษ์ ผู้อำนวยการกองงานคณะกรรมการบริหารวิทยุ กระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและเลขานุการ
๔๑.	นางสิริพร ทองคำวงศ์ ศูนย์ผลิตรายการ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๒.	นายชูศักดิ์ รongสวัสดิ์ ฝ่ายผลิตรายการ สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ไทยช่อง ๑๑ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

๔๓. นางสาวสุน โมรากุล

คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ

กรมประชาสัมพันธ์

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ประชาสัมพันธ์พระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ความคืบหน้าของการเตรียมงานโครงการ/กิจกรรม ที่ภาคเอกชนและหน่วยงานของรัฐจัดขึ้นออกเผยแพร่ทางสื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ รวมทั้งการจัดรายการในรูปแบบต่างๆ และการถ่ายทอดสด
๒. จัดทำแผนการปฏิบัติงานและงบประมาณค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งหมด นำเสนอคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
๓. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ทราบเป็นระยะ ๆ
๔. การถ่ายทอดพระราชพิธีและกิจกรรมสำคัญที่จัดขึ้นในวาระต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ตั้งแต่ช่วงระยะเวลาก่อนงานจนเสร็จงานพระราชพิธีบรรจุพระราชาสรีรางคาร ทางสื่อวิทยุกระจายเสียงให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยเป็นแม่ข่าย ส่วนสื่อวิทยุโทรทัศน์ให้โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยเป็นแม่ข่าย และให้สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง ๑๑ กรมประชาสัมพันธ์ให้การสนับสนุนการถ่ายทอดด้วย
๕. ประสานงานกับคณะกรรมการฯ และคณะทำงานเฉพาะกิจฯ ทุกคณะ เพื่อนำข้อมูลมาเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ต่อไป
๖. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์มอบหมาย

คณะกรรมการเฉพาะกิจด้านจัดทำเอกสารภาษาต่างประเทศ^๘

- | | |
|--|---------------------|
| ๑. ท่านผู้หญิงนวลผ่อง เสนาณรงค์ | ที่ปรึกษา |
| ๒. รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ | ที่ปรึกษา |
| ๓. ดร. ดวงทิพย์ สุรินทรธิป | ที่ปรึกษา |
| ๔. รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ | ประธานคณะกรรมการ |
| ๕. ผู้อำนวยการกองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ | รองประธานคณะกรรมการ |
| ๖. ผู้อำนวยการกองการต่างประเทศ
สำนักราชเลขาธิการ หรือผู้แทน | คณะกรรมการ |
| ๗. ผู้แทนสำนักพระราชวัง | คณะกรรมการ |
| ๘. ผู้แทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย | คณะกรรมการ |
| ๙. ผู้แทนบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๑๐. ผู้แทนกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ | คณะกรรมการ |
| ๑๑. ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี | คณะกรรมการ |

^๘ คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ที่ ๒/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๑๒.	เลขานุการคณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุ และหนังสือที่ระลึก หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๓.	นายนพดล คล้ายเขียว กองผลิตโสตทัศนอุปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๑๔.	นายวิชัย จันทามฤต กองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๑๕.	นางพรสวรรค์ อุทาร์วุฒิมงคล กองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๑๖.	นางอัญชลารักษ์ ศิริวรรณ กองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๑๗.	นางเดือนใจ สินธุภูมิ กองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงาน
๑๘.	ร้อยตรี หม่อมหลวงสิทธิไชย ไชยันต์ กองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๙.	นางสาวอมรภรณ์ รั้ววินิจ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๐.	นางสาววันเพ็ญ อัทธัน กองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑.	นางกัญญา พรปรีชา กองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. พิจารณาและดำเนินการจัดทำเอกสารเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ เรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นภาษาต่างประเทศ
๒. กำหนดเนื้อหา ลักษณะและขนาดของเอกสาร โดยแบ่งประเภทเอกสาร ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายที่จะเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ตามความจำเป็นและเหมาะสม
๓. วางแผนและเสนอวงเงินงบประมาณค่าใช้จ่ายในการจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ นำเสนอคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
๔. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ทราบเป็นระยะ โดยผ่านคณะทำงานเฉพาะกิจด้านเลขานุการและประสานงาน
๕. ประสานการดำเนินงานกับคณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกในการจัดทำเอกสารเผยแพร่
๖. ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์มอบหมาย

คณะทำงานเฉพาะกิจด้านการประชาสัมพันธ์ภาคเอกชน^{๔๔}

- | | | |
|-----|---|-----------|
| ๑. | นายจิระพงษ์ สีวาระวิโรจน์
ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี | ที่ปรึกษา |
| ๒. | นายอรุณ งามดี
นายกสมาคมนักประชาสัมพันธ์แห่งประเทศไทย | ที่ปรึกษา |
| ๓. | อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ | ที่ปรึกษา |
| ๔. | รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ | ที่ปรึกษา |
| ๕. | นายแสงชัย สุนทรวัฒน์
ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย | ที่ปรึกษา |
| ๖. | นายบรรจบ จันทิมางกูร | ที่ปรึกษา |
| ๗. | นายประวิทย์ มาลินนท์
สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓ | ที่ปรึกษา |
| ๘. | พลโท แบ่ง มาลากุล
สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๕ | ที่ปรึกษา |
| ๙. | นายเชื้อชาติ วรรณสุด
สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง ๗ | ที่ปรึกษา |
| ๑๐. | นายสรวุฒ วัชรพล
หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ | ที่ปรึกษา |
| ๑๑. | นายประชา เติระกุล
หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ | ที่ปรึกษา |
| ๑๒. | นายชรรค์ชัย บุนปาน
หนังสือพิมพ์มติชน | ที่ปรึกษา |
| ๑๓. | นายพงษ์ศักดิ์ พษ์วิเชียร
หนังสือพิมพ์มติชน | ที่ปรึกษา |
| ๑๔. | นายสมศักดิ์ ศรีวุฒิชาย
หนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ | ที่ปรึกษา |
| ๑๕. | นายสนธิ ลิ้มทองกุล
หนังสือพิมพ์ผู้จัดการ | ที่ปรึกษา |
| ๑๖. | นายสุทธิชัย หยุ่น
หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่นและกรุงเทพธุรกิจ | ที่ปรึกษา |
| ๑๗. | นางผาณิต พูนศิริวงศ์
หนังสือพิมพ์แนวหน้า | ที่ปรึกษา |
| ๑๘. | นายพิชาย ชื่นสุขสวัสดิ์
หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ | ที่ปรึกษา |

^{๔๔}คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ที่ ๓/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

- | | | |
|-----|--|---------------------|
| ๑๙. | นายอนันต์ กาญจนพาสน์
บริษัท บางกอกแลนด์ จำกัด (มหาชน) | ที่ปรึกษา |
| ๒๐. | นายยุพน ธรรมศรี | ที่ปรึกษา |
| ๒๑. | นายโฆสิต สุวินิจจิต
บริษัท มีเดีย ออฟ มีเดียส์ จำกัด (มหาชน) | ประธานคณะกรรมการ |
| ๒๒. | ดร. สุวพล อินทวงศ์
บริษัท ปีโตรเลียมไทย คอร์ปอเรชั่น จำกัด | รองประธานคณะกรรมการ |
| ๒๓. | ศาสตราจารย์ เจริญ วรธนะสิน
บริษัท มีเดีย ออฟ มีเดียส์ จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๒๔. | นายมานิต รัตนสุวรรณ
บริษัท มีเดีย ออฟ มีเดียส์ จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๒๕. | นายประดิษฐ์ รัตนวิจารณ์
บริษัท มีเดีย ออฟ มีเดียส์ จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๒๖. | ดร. เสรี วงษ์มณฑา
บริษัท สยามวิชั่น จำกัด | คณะกรรมการ |
| ๒๗. | ดร. สมเกียรติ อ่อนวิมล
บริษัท แปซิฟิก คอมมูนิเคชั่น จำกัด | คณะกรรมการ |
| ๒๘. | นายไพโรจน์ มายุรักษ์
บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๒๙. | นางจุฬามาศ ศิริวรรณ
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย | คณะกรรมการ |
| ๓๐. | นายสุเทพ เลหาะวัฒน์
บริษัท มีเดีย ออฟ มีเดียส์ จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๓๑. | นายวิชัย สุภาสมบูรณ์
สมาคมโฆษณาธุรกิจแห่งประเทศไทย | คณะกรรมการ |
| ๓๒. | นายสุภกิต เจียรนนท์
บริษัท ยูนิเวอร์แซล เคเบิลทีวี เน็ตเวิร์ค จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๓๓. | นายสนธิญาณ หนูแก้ว
สำนักข่าว ไอ เอ็น เอ็น | คณะกรรมการ |
| ๓๔. | นางเพ็ญภา ธนะสารลิปป์
บริษัท สหพัฒนพิบูล จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๓๕. | นายธวัชชัย วิไลลักษณ์
บริษัท สามารถ คอร์ปอเรชั่น จำกัด | คณะกรรมการ |
| ๓๖. | นายไพบูลย์ ดำรงชัยธรรม
บริษัท แกรมมี เอนเตอร์เทนเมนท์ จำกัด (มหาชน) | คณะกรรมการ |
| ๓๗. | นายกิตติ โรจน์ขลาลิทธิ
บริษัท กันตนา กรุป จำกัด | คณะกรรมการ |

๓๘.	นางลาววัลย์ กันชาติ บริษัท เจ เอส แอล จำกัด	คณะกรรมการ
๓๙.	ดร. สรจักร เกษมสุวรรณ บริษัท มีเดียพลัส จำกัด	คณะกรรมการ
๔๐.	นายวิทยา ศุภพรโอภาส บริษัท เอ็มสแควร์ เอนเตอร์เทนเมนท์ จำกัด	คณะกรรมการ
๔๑.	นายสมพงษ์ วรรณภิญโญ บริษัท ทีวี ธันเดอร์ จำกัด	คณะกรรมการ
๔๒.	นายกิตติ อัครเศรณี บริษัท อัครมีเดีย จำกัด	คณะกรรมการ
๔๓.	นางสายทิพย์ มนตรีกุล ณ อรุณยา บริษัท เอ - ไทม์ มีเดีย จำกัด	คณะกรรมการ
๔๔.	ดร. กันทิมา ธนะโสภณ กลุ่มชินวัตร	คณะกรรมการ
๔๕.	นายวิทวัส สุนทรวิเนตร บริษัท คอนสแตนท์ แอ็คเตอร์โหซิ่ง จำกัด	คณะกรรมการ
๔๖.	นายไครภพ ลิมปพัทธ์ บริษัท บอร์น แอนด์ แอสโซซิเอทส์ จำกัด	คณะกรรมการ
๔๗.	นายเศรษฐา ศิระฉายา บริษัท ทีวีสแควร์ จำกัด	คณะกรรมการ
๔๘.	ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน)	คณะกรรมการ
๔๙.	ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)	คณะกรรมการ
๕๐.	ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ธนาคารกสิกรไทย จำกัด (มหาชน)	คณะกรรมการ
๕๑.	ผู้อำนวยการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน)	คณะกรรมการ
๕๒.	นางสุนน โมรากุล กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๕๓.	นางลดาวัลย์ บัวเอี่ยม กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๕๔.	นายมีงขวัญ แสงสุวรรณ บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ (ประเทศไทย) จำกัด	คณะกรรมการและเลขานุการ
๕๕.	นางสาววัลย์ลักษณ์ อธิระสวัสดิ์ บริษัท มีเดีย ออฟ มีเดียส์ จำกัด (มหาชน)	คณะกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกประเภท ทั้งภาครัฐและเอกชน
๒. ดำเนินการเชิญชวนหน่วยงานภาคเอกชน ให้ตระหนักถึงความสำคัญและประสานความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์งาน ไปสู่ประชาชนทั้งประเทศ ให้น้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสถาบันพระมหากษัตริย์
๓. ประสานงานกับคณะอนุกรรมการและคณะทำงานฝ่ายต่าง ๆ ตลอดจนสื่อมวลชนในการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่การจัดงานให้เกิดความสอดคล้อง และเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
๔. จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์และปฏิทินการดำเนินงาน เสนอคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์เพื่อทราบ
๕. เสนอวงเงินงบประมาณในการดำเนินงาน ต่อคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
๖. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ทราบเป็นระยะ
๗. ดำเนินงานอื่น ๆ ตามที่คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์มอบหมาย

คณะทำงานเฉพาะกิจด้านประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ^{๔๔}

๑. รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ	ที่ปรึกษา
๒. นายบรรจบ จันทิมางกูร	ที่ปรึกษา
๓. อธิบดีกรมสารนิเทศ	ประธานคณะทำงาน
๔. ผู้อำนวยการองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย	รองประธานคณะทำงาน
๕. รองผู้ว่าการการสื่อสารแห่งประเทศไทย (นายถาวร เยาวพันธ์)	คณะทำงาน
๖. ผู้อำนวยการกองข่าว สำนักราชเลขาธิการ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๗. ผู้แทนสำนักพระราชวัง	คณะทำงาน
๘. ผู้แทนการทูตเที่ยวแห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๙. ผู้แทนโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๑๐. ผู้แทนบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)	คณะทำงาน
๑๑. ผู้แทนการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๑๒. ผู้แทนองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๑๓. ผู้แทนกรมศุลกากร	คณะทำงาน
๑๔. ผู้แทนสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง	คณะทำงาน
๑๕. ผู้แทนกองบังคับการตำรวจท่องเที่ยว	คณะทำงาน
๑๖. ผู้แทนสำนักข่าวไทย องค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๗. ผู้แทนกลุ่มชินวัตร	คณะทำงาน

^{๔๔}คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ครั้งที่ ๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๑๘.	ผู้แทนบริษัท เทเลคอม เอเชีย จำกัด	คณะทำงาน
๑๙.	นางเพ็ญโสภณ ดามาพงษ์ บริษัท International Broadcasting Corporation Ltd. (IBC)	คณะทำงาน
๒๐.	นางพรศรี หลูไพบูลย์ บริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ จำกัด	คณะทำงาน
๒๑.	ผู้อำนวยการกองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๒.	ผู้อำนวยการกองข่าวต่างประเทศ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๓.	ผู้อำนวยการกองผลิตโสตทัศนูปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๔.	นางอัมพร สโมสร ฝ่ายกระจายเสียงต่างประเทศ สถานีวิทยุกระจายเสียง แห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๒๕.	เลขานุการคณะกรรมการฝ่ายพระราชพิธี หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๖.	เลขานุการคณะทำงานเฉพาะกิจ ด้านจัดทำเอกสารภาษาต่างประเทศ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๗.	เลขานุการคณะทำงานเฉพาะกิจ ด้านเลขานุการ และประสานงานประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๒๘.	ผู้อำนวยการกองการหนังสือพิมพ์ กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๙.	ผู้แทนกรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๐.	นางชนิษฐา จิตต์ประกอบ กองผลิตโสตทัศนูปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการประชาสัมพันธ์การจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อเผยแพร่ทางด้านการต่างประเทศ โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนตลอดจนสื่อมวลชนต่างประเทศ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ
๒. พิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ในการอนุญาตให้สื่อมวลชนต่างประเทศเข้ามาถ่ายทอดสด บันทึกภาพนิ่ง ภาพยนตร์ หรือ วิทยุทัศน์ งานพระราชพิธี
๓. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่สื่อมวลชนต่างประเทศในการปฏิบัติงานถ่ายทำข่าวและสารคดีเกี่ยวกับพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ตลอดจนการนำเข้าและส่งออกสิ่งอุปกรณ์ เครื่องมือบันทึกภาพนิ่ง ภาพยนตร์ หรือกล้องถ่ายวิทยุโทรทัศน์
๔. ประสานงานกับคณะทำงานเฉพาะกิจด้านจัดทำเอกสารภาษาต่างประเทศเพื่อเผยแพร่ข่าวสารให้ชาวไทยในต่างประเทศและชาวต่างประเทศ ได้ตระหนักถึงความสำคัญ และน้อมรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และสถาบันพระมหากษัตริย์

๕. จัดทำแผนและปฏิทินการปฏิบัติงาน รวมทั้งจัดทำงบประมาณการดำเนินงานเสนอคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์
๖. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ทราบเป็นระยะ
๗. ปฏิบัติงานอื่นๆ ตามที่คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ฯ มอบหมาย

คณะกรรมการกิจด้านเลขานุการและประสานงานประชาสัมพันธ์^{๔๐}

๑. รองอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ (นายวิจิตร วุฒิอำพล)	ประธานคณะกรรมการ
๒. เลขานุการกรมประชาสัมพันธ์	รองประธานคณะกรรมการ
๓. ผู้อำนวยการกองข่าวในประเทศ กรมประชาสัมพันธ์	รองประธานคณะกรรมการ
๔. ผู้อำนวยการกองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๕. ผู้อำนวยการกองช่างและทะเบียนวิทยุ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๖. ผู้อำนวยการกองคลัง กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๗. ผู้อำนวยการกองวิชาการ กรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน	คณะกรรมการ
๘. นางพรทิพย์ อุทกภาชน์ ศูนย์บริการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๙. นายมงคล พึ่งไตรรัตน์ สำนักงานเลขานุการกรม กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๑๐. นางลดาวัลย์ บัวเอี่ยม กองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๑๑. นายบุญฤทธิ์ แผลมหลวง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๑๒. นายนพดล คล้ายเขียว กองผลิตโสตทัศนูปกรณ์ กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการ
๑๓. ผู้แทนนิตยสารสตรีสาร	คณะกรรมการ
๑๔. นางยุพา งามสมจิตร นิตยสารกุลสตรี	คณะกรรมการ
๑๕. นางสุมน โมรากุล กองงานคณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์	คณะกรรมการและเลขานุการ

^{๔๐}คณะกรรมการคณะนี้แต่งตั้งโดยคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ที่ ๔/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

จัดอบรมผู้แทนจากสถานีโทรทัศน์ทุกช่องที่จะทำหน้าที่บรรยายถ่ายทอดงานพระราชพิธีฯ เพื่อให้การปฏิบัติงานต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างถูกต้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

รายการสารคดีเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งนำเสนอทางโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย มีจำนวน ๒ ชุด ชุดที่ ๑ เป็นบทความสารคดีเทิดพระเกียรติจำนวน ๗ ตอน ความยาวตอนละ ๗ - ๑๐ นาที เขียนบทโดย รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ ได้มอบหมายให้หน่วยงานต่างๆ รับผิดชอบในการจัดทำเพื่อเผยแพร่ ตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม ถึง วันที่ ๘ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ชุดที่ ๒ บทความสารคดีเทิดพระเกียรติ จำนวน ๒๔ ตอน ความยาวตอนละ ๓ นาที เขียนบทโดย นายทองค้อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา โดยมีสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ และบริษัท บางกอก เอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด (ชอง ๓) รับผิดชอบในการผลิตโดยได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากการสื่อสารแห่งประเทศไทย นำมาเผยแพร่ในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ได้รับความร่วมมือจากสำนักข่าว ไอ เอ็น เอ็น รับผิดชอบผลิตรายการเทิดพระเกียรติ ในรูปแบบของเทปเสียงสี่พื้นบ้าน โดยเชิญศิลปินแห่งชาติมาร่วมร้องลำตัดเทิดพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า ๙ พระองค์ เผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยและสถานีวิทยุในเครือข่าย

ระยะที่ ๒ การถ่ายทอดสดพระราชพิธีทางวิทยุและโทรทัศน์ กำหนดให้หน่วยงานต่างๆ รับผิดชอบเตรียมงานตามภารกิจที่เกี่ยวข้อง คือ

๑. โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย และสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง ๑๑ ของกรมประชาสัมพันธ์ ได้จัดเตรียมการถ่ายทอดงานพระราชพิธีตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม จนถึงวันที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เฉพาะวันที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ นอกจากจะถ่ายทอดสดจากบริเวณท้องสนามหลวงแล้ว ได้ดำเนินการถ่ายทอดงานพิธีจากต่างจังหวัดด้วย

๒. สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจะเป็นแม่ข่ายดำเนินการถ่ายทอดเสียงทั่วประเทศทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

๓. การสื่อสารแห่งประเทศไทยร่วมกับโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยได้จองเวลาส่งสัญญาณผ่านดาวเทียมเพื่อถ่ายทอดสดไปทั่วโลกได้ ๒ ช่วงเวลา คือ ช่วงเช้าตั้งแต่เวลา ๗ นาฬิกา ถึง ๑๒ นาฬิกา และช่วงบ่ายตั้งแต่เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที ถึง ๑๘ นาฬิกา และให้บริการส่งสัญญาณ (UPLINK) และได้เตรียมการบรรยายเป็นภาษาอังกฤษสำหรับโทรทัศน์ที่มีระบบรับฟังได้ ๒ ภาษา ช่วงเวลาที่ถ่ายทอดงานพระราชพิธี ฯ มีดังนี้

วันเสาร์ที่ ๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธียกสัปตปฎลเศวตฉัตรขึ้นประดิษฐานบนยอดพระเมรุมาศ เริ่มเวลาประมาณ ๑๗ นาฬิกา ๑๙ นาที ถึง ๑๗ นาฬิกา ๔๙ นาที

วันเสาร์ที่ ๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธีพระราชกุศลออกพระเมรุมาศ เริ่มเวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที จนเสร็จพิธี

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธีเชิญพระบรมศพออกพระเมรุมาศจากพระบรมมหาราชวังไปประดิษฐานบนพระจิตกาธานพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง จนถึงถวายพระเพลิงพระบรมศพ ฯ กำหนดเวลาเป็นสามช่วงตอนคือ เวลาประมาณ ๗ นาฬิกา เวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที และเวลาประมาณ ๒๒ นาฬิกา จนเสร็จพิธี

วันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธีเก็บพระบรมอัฐิ การจัดตั้งริ้วกระบวนเทียบพระที่นั่งราชนทรยานเชิญพระโกศพระบรมอัฐิ พระศพพระราชสรีระการประดิษฐานในพระวอสิวิกาภาณูจน์กระบวนพระราชอิสริยยศเชิญพระบรมอัฐิและพระราชสรีระการ เริ่มเวลาประมาณ ๘ นาฬิกา จนเสร็จพิธี

วันอังคารที่ ๑๒ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธีการพระราชกุศลพระบรมอัฐิ เริ่มเวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที จนเสร็จพิธี

วันพุธที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธีการพระราชกุศลพระบรมอัฐิ (เสด็จพระ) และเชิญพระบรมอัฐิขึ้นประดิษฐาน ณ พระวิมาน พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เริ่มเวลาประมาณ ๑๐ นาฬิกา ๓๐ นาที จนเสร็จพิธี

วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ถ่ายทอดพระราชพิธีบรรจุพระราชสรีรางคาร เริ่มเวลาประมาณ ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที จนเสร็จพิธี

การจัดทำเอกสารภาษาอังกฤษ

คณะทำงานเฉพาะกิจด้านจัดทำเอกสารภาษาต่างประเทศได้จัดทำเอกสารเผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษ เพื่อแจ้งหมายกำหนดการตลอดจนประวัติความเป็นมาของงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และเครื่องประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ สำหรับเผยแพร่แก่สื่อมวลชนต่างประเทศ โดยประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกเพื่อมิให้เกิดการดำเนินงานซ้ำซ้อน และประสานงานกับสำนักพระราชวังและสำนักราชเลขาธิการเกี่ยวกับข้อมูลในการจัดพิมพ์ คณะทำงานเฉพาะกิจด้านจัดทำเอกสารภาษาต่างประเทศได้รับความอนุเคราะห์จากสำนักราชเลขาธิการดำเนินการจัดส่งต้นฉบับที่ได้รับการตรวจสอบแล้ว เพื่อนำไปดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่ในลักษณะดังนี้

๑. แผ่นปลิวภาษาอังกฤษ จำนวน ๓ ฉบับๆ ละ ๑๐,๐๐๐ แผ่น เนื้อหาฉบับที่หนึ่ง พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ ฉบับที่สอง พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ ฉบับที่สาม กำหนดการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

๒. หนังสือภาษาอังกฤษขนาดเล็ก รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติพระราชกรณียกิจและพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ซึ่งเป็นการนำเนื้อหาจากแผ่นปลิวทั้ง ๓ ฉบับ มาพิมพ์รวมเป็นเล่มจำนวน ๒๐,๐๐๐ เล่ม

การประชาสัมพันธ์ภาคเอกชน

คณะทำงานด้านการประชาสัมพันธ์ภาคเอกชน ซึ่งประกอบด้วย ภาครัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ได้ร่วมกันปฏิบัติงานเพื่อเป็นการเสริมการประชาสัมพันธ์ภาครัฐปรากฏผลการดำเนินการดังนี้

๑. การเผยแพร่สื่อบุคคลประชาสัมพันธ์ ทางสื่อโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียงและสื่อสิ่งพิมพ์โดยออกเผยแพร่สาธารณชน ตั้งแต่วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ถึง ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยมีสำนักข่าว ไอ เอ็น เอ็น ดำเนินการประสานงานยังหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านวิทยุกระจายเสียง อาทิ เจ้ากรมสื่อสารทหารอากาศ เจ้ากรมสื่อสารทหารบก เจ้ากรมสื่อสารทหารเรือ วิทยุเนชั่น เป็นต้น

๒. บริษัท โตโยต้า มอเตอร์ (ประเทศไทย) จำกัด ประสานงานการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร (Press Center) กับบริษัท สเปา แอดเวอร์ไทซิ่ง จำกัด ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

๓. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) จัดนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี เป็นเวลา ๖ เดือน ณ ธนาคารไทยพาณิชย์ สำนักงานใหญ่

๔. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) จัดพิมพ์แผ่นพับเพื่อแจกจ่ายยังลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการของธนาคาร

๕. สำนักข่าว ไอ เอ็น เอ็น ดำเนินการผลิตสารคดี “เพลงพื้นบ้านเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้า” จำนวน ๔๐ ตอน เผยแพร่ทางวิทยุทหารอากาศ เอฟ เอ็ม ๑๐๒.๕ เมกกะเฮิร์ตและวิทยุเครือข่ายทหารอากาศ

๖. บริษัท สามารถคอร์ปอเรชั่น จำกัด ดำเนินการประสานงานไปยังเจ้าของเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทั่ว

ประเทศในการเผยแพร่ข่าวประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

๗. ธนาคารพาณิชย์ทุกแห่งเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ผ่านเครือข่ายเอทีเอ็ม ทั่วประเทศ

การประชาสัมพันธ์ต่างประเทศ

คณะทำงานเฉพาะกิจด้านการประชาสัมพันธ์ต่างประเทศได้ประสานงานกับกระทรวงการต่างประเทศเกี่ยวกับการพิจารณาอนุญาตให้สื่อมวลชนต่างประเทศเข้ามาทำข่าวพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ และศูนย์อำนวยความสะดวกจะให้บริการข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ และให้บริการอุปกรณ์เครื่องมือสื่อสารเพื่อให้สามารถส่งข่าวข้อมูลได้รวดเร็ว นอกจากนี้แล้วจะได้รับข่าวสารข้อมูลจากการถ่ายทอดของโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย ซึ่งโทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทยจะร่วมกับการสื่อสารแห่งประเทศไทยและองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย อำนาจความสะดวกจัดส่งสัญญาณภาพและเสียงของสัญญาณถ่ายทอดผ่านดาวเทียมกลับประเทศได้โดยตรง ส่วนชาวต่างประเทศในประเทศไทยจะได้รับฟังเสียงบรรยายพระราชพิธีเป็นภาคภาษาอังกฤษจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย

การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลและข่าวสาร

คณะทำงานเฉพาะกิจด้านเลขานุการและประสานงานประชาสัมพันธ์ได้จัดตั้งศูนย์ข้อมูลและข่าวสารงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ณ อาคารฟอร์จูนทาวน์ ชั้น ๒๖ ถนนรัชดาภิเษก เพื่อเป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ตั้งแต่วันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและประสานข้อมูลจากคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ จัดระบบข่าวสารข้อมูลเพื่อผลิตข่าวสาร บทความ เอกสารข่าวทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษทั้งนี้ร่วมมือกับคณะทำงานด้านต่างๆ ในคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ดำเนินการแจกจ่ายแก่สื่อมวลชนและประชาชน ข่าวสารที่เผยแพร่ในช่วงแรกจะเป็นข่าวสารเรื่องต่างๆ ที่สมควรเผยแพร่ให้ประชาชนและสื่อมวลชนทราบในเรื่องต่างๆ ไปและการจัดเตรียมงานด้านพระราชพิธี

อนึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ถึง ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้จัดตั้งศูนย์อำนวยความสะดวกประชาสัมพันธ์ ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่ออำนวยความสะดวกและให้ข้อมูลข่าวสารแก่สื่อมวลชนทั้งในและต่างประเทศ โดยความร่วมมือของการสื่อสารแห่งประเทศไทย องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย และภาคเอกชน รวมทั้งเป็นจุดให้บริการส่งสัญญาณผ่านดาวเทียมไปยังสำนักข่าวในต่างประเทศ ให้บริการภาพถ่ายในจุดที่สื่อมวลชนไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปถ่ายทำ จัดให้มีการติดตั้งเครื่องรับโทรทัศน์บนพระที่นั่งทรงธรรม บริเวณพระเมรุมาศ และบริเวณทางด้านทิศเหนือของท้องสนามหลวง จำนวน ๑๒๐ เครื่อง เพื่อให้ประชาชนได้รับชมภาพเหตุการณ์โดยตลอด ฝ่ายมวลชนสัมพันธ์เตรียมหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ประกาศกระจายเสียงเพื่อประชาสัมพันธ์ในบริเวณงานร่วมกับกองรักษาการณ์ของฝ่ายรักษาความปลอดภัยและติดตั้งเครื่องขยายเสียงตามจุดต่างๆ รอบท้องสนามหลวง และตามแนวถนนมหาราช เพื่อรับสัญญาณเสียงจากรีวอร์บวน

การจัดระเบียบช่างภาพและสื่อมวลชน

การปฏิบัติงานของผู้สื่อข่าวและช่างภาพสื่อมวลชนทั้งในและนอกประเทศในวันงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ จำเป็นต้องอยู่ในบริเวณจุดที่แน่นอนและมีการควบคุมให้เป็นไปตามกำหนด ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็น

ระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม โดยคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้ประสานงานกับกรมตำรวจดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ กรมประชาสัมพันธ์จะทำการสำรวจสื่อมวลชนที่จะเข้าปฏิบัติหน้าที่ทุกสาขา เพื่อรวบรวมจัดทำทะเบียนรายชื่อสื่อมวลชนและพิจารณาออกบัตรประจำตัวพิเศษให้โดยมีรูปติดบัตรแบ่งประเภทบัตรตามการปฏิบัติหน้าที่ สื่อมวลชนต่างประเทศจะต้องผ่านขั้นตอนการพิจารณาจัดทำทะเบียนรายชื่อสื่อมวลชนโดยกระทรวงการต่างประเทศ สื่อมวลชนทุกคนที่ได้รับอนุญาตเข้าปฏิบัติหน้าที่จะต้องติดบัตรและผ่านการตรวจกล้องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจและรับปลอกแขนจากเจ้าหน้าที่กรมประชาสัมพันธ์ จึงจะสามารถให้เข้าประจำที่ได้ ทั้งนี้ในวันพระราชพิธี ช่างภาพและสื่อมวลชนแต่ละคนจะต้องปฏิบัติงาน ณ จุดที่ได้รับมอบหมายโดยไม่เคลื่อนที่จนกว่าริ้วกระบวนจะสิ้นสุดหรือเสร็จสิ้นพระราชพิธีในแต่ละจุด คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้กำหนดจุดปฏิบัติงานในวันพระราชพิธีสำหรับสื่อมวลชนโดยเริ่มตั้งแต่บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตามรายการที่ริ้วกระบวนผ่านจะตั้งอัฒจันทร์สื่อมวลชนอยู่เป็นจุดๆ ตลอดจนถึงพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง ส่วนสถานที่ซึ่งไม่อนุญาตให้สื่อมวลชนเข้าไปปฏิบัติงานนั้น กรมประชาสัมพันธ์จะรับผิดชอบในการบันทึกภาพและอัดแจกจ่ายแก่สื่อมวลชน การแต่งกายของสื่อมวลชนนั้น กรมประชาสัมพันธ์ได้กำหนดให้สื่อมวลชนทั้งชายและหญิงแต่งกายชุดสากลสีดำ ติดปลอกแขนทุกซ์ รองเท้าหนังสีดำ (หญิงสวมกระโปรงยาวคลุมเข่าและสวมถุงน่องสีดำ) และเพื่อให้การถ่ายภาพและการทำข่าวในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์จึงได้จัดทำระเบียบการปฏิบัติของสื่อมวลชนเพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติครั้งนี้

การจัดเตรียมงานด้านการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร

คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ได้พิจารณาเห็นชอบให้ใช้แนวทางการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร เมื่อครั้งงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ เป็นแบบอย่างในการจัดทำแผนงานด้านต่างๆ โดยมีผู้แทนของคณะอนุกรรมการฝ่ายพระราชพิธีและผู้แทนของคณะทำงานจัดริ้วกระบวนฯ เข้าร่วมพิจารณาด้วย เพื่อจะได้ทราบข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ นอกจากนี้ได้ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ทุกระยะ เพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในด้านการรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย โดยเฉพาะแผนการจราจรทั้งในวันซ้อมริ้วกระบวนและในวันพระราชพิธี ซึ่งจะมีผลกระทบต่อประชาชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งใช้รถใช้ถนนตามสายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องนั้น จะต้องมีการประชาสัมพันธ์และแถลงให้ประชาชนทราบล่วงหน้าโดยชัดเจนและทั่วถึง คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยฯ ได้ผนึกกำลังในการถวายอารักขาความปลอดภัยฯ โดยใช้กำลังของกองบัญชาการตำรวจนครบาลและกองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน รวมทั้งสิ้น ๑๒,๐๐๐ นาย

กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักดำเนินการถวายความปลอดภัยและรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และอำนวยความสะดวกงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ ท้องสนามหลวง และพื้นที่ที่เกี่ยวข้องทั้งในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลพิธี ตั้งแต่เริ่มซักซ้อมจนกระทั่งเสร็จสิ้นพระราชพิธี โดยมีกระทรวง ทบวง กรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน โดยกระทรวงมหาดไทยได้มอบหมายให้กรมตำรวจเป็นหน่วยงานหลักในการวางแผนจัดกำลังปฏิบัติการกิจครั้งนี้ โดยจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศปก.ร.สจ.) ทำหน้าที่ควบคุมบังคับบัญชาการปฏิบัติของฝ่ายปฏิบัติการ มีส่วนราชการและหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุน คือ กระทรวงกลาโหม จัดสารวัตรทหารบก ทหารเรือ

ทหารอากาศ ร่วมในการรักษาความสงบเรียบร้อยกับกองบัญชาการตำรวจนครบาล ศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศอร.ร.สจ.) กรมตำรวจ กระทรวงคมนาคม กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม กระทรวงการต่างประเทศ สำนักนายกรัฐมนตรี กรมราชองครักษ์ สำนักข่าวกรองแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย กรุงเทพมหานคร กองบัญชาการตำรวจนครบาล และหน่วยงานอื่นๆ ของกระทรวงมหาดไทย

การรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ในวังงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้จัดเตรียมแผนการดำเนินงานไว้ดังนี้

การจัดทำแผนรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร

คณะกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจรได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำแผนรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจรขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีเจ้าหน้าที่จากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นคณะทำงาน คือ

คณะทำงานจัดทำแผนรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร การจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^๑

๑. อธิบดีกรมตำรวจ	หัวหน้าคณะทำงาน
๒. รองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายกิจการพิเศษ	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๓. ผู้ช่วยอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายกิจการพิเศษ	รองหัวหน้าคณะทำงาน
๔. ผู้บัญชาการตำรวจนครบาล	คณะทำงาน
๕. ผู้บัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง	คณะทำงาน
๖. ผู้บัญชาการตำรวจสันติบาล	คณะทำงาน
๗. ผู้บัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน	คณะทำงาน
๘. ผู้บัญชาการสำนักงานแพทย์ใหญ่	คณะทำงาน
๙. ผู้แทนผู้บัญชาการทหารสูงสุด	คณะทำงาน
๑๐. ผู้แทนกรมราชองครักษ์	คณะทำงาน
๑๑. ผู้แทนกรุงเทพมหานคร	คณะทำงาน
๑๒. ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย	คณะทำงาน
๑๓. ผู้อำนวยการกองการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย	คณะทำงาน
๑๔. ผู้แทนสำนักพระราชวัง	คณะทำงาน
๑๕. ผู้แทนกองทัพบก	คณะทำงาน
๑๖. ผู้แทนกองทัพเรือ	คณะทำงาน

^๑คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ที่ ๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

๑๗.	ผู้แทนกองทัพอากาศ	คณะทำงาน
๑๘.	ผู้แทนองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ	คณะทำงาน
๑๙.	ผู้บังคับการตำรวจนครบาลพระนครเหนือ	คณะทำงาน
๒๐.	ผู้บังคับการตำรวจนครบาลพระนครใต้	คณะทำงาน
๒๑.	ผู้บังคับการตำรวจนครบาลธนบุรี	คณะทำงาน
๒๒.	ผู้บังคับการตำรวจสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษ	คณะทำงาน
๒๓.	ผู้บังคับการตำรวจจราจร	คณะทำงาน
๒๔.	ผู้บังคับการตำรวจดับเพลิง	คณะทำงาน
๒๕.	ผู้บังคับการกองปราบปราม	คณะทำงาน
๒๖.	ผู้บังคับการตำรวจสื่อสาร	คณะทำงาน
๒๗.	ผู้บัญชาการสำนักงานแผนงานและงบประมาณ	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๘.	ผู้บังคับการกองแผนงาน ๑ สำนักงานแผนงานและงบประมาณ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๙.	ผู้กำกับການนโยบายและแผนงาน กองบังคับการอำนวยการ กองบัญชาการตำรวจนครบาล	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

แผนรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ที่คณะทำงานได้จัดทำขึ้น และได้รับความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยฯ และคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มีสาระสำคัญดังนี้

๑. การถวายความปลอดภัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถและพระบรมวงศานุวงศ์ ให้ถือปฏิบัติตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรักษาความปลอดภัยพระมหากษัตริย์ พระรัชทายาท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนพระองค์ และพระราชอาคันตุกะ พุทธศักราช ๒๕๒๑ โดยมีกรมราชองครักษ์เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินงาน

๒. การรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายต่างประเทศ ซึ่งได้แก่ การรักษาความปลอดภัยให้แก่คณะรัฐมนตรี พุทธทูต ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมพิธี บุคคลสำคัญที่ได้รับเชิญทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้จัดเจ้าหน้าที่ตำรวจนอกเครื่องแบบเฝ้าติดตามบุคคลสำคัญในพิธี ติดตามข่าวเฝ้าสังเกตสิ่งบอกรหัสและความเคลื่อนไหวของการก่อการร้ายภายในประเทศและการก่อการร้ายสากล นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการติดตามและอารักขาบุคคลสำคัญให้เพิ่มความระมัดระวังยิ่งขึ้นจากอันตรายที่มีแผนหรือโดยอุบัติเหตุ โดยมีกรมตำรวจเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินงาน

ส่วนการถวายความปลอดภัย การรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญ และการรักษาความปลอดภัยในเขตราชวดีและนอกเขตราชวดี มีการปฏิบัติดังนี้

บริเวณที่ประทับ มีแนวทางปฏิบัติ ๒ ส่วน คือ ส่วนตามเสด็จฯ และส่วนล่วงหน้าเพื่อปฏิบัติการตรวจที่ประทับ

ในเขตราชวดี เป็นการรับผิดชอบร่วมกันระหว่างกองบังคับการตำรวจสันติบาล กองบังคับการตำรวจนครบาล สำนักข่าวกรองแห่งชาติ กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และกำลังเสริมจากศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศอ.ร.ร.จ.) อีกส่วนหนึ่ง

นอกเขตราชวดี อยู่ในความรับผิดชอบของตำรวจนครบาล

บริเวณพลับพลายกหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักข่าวกรองแห่งชาติ กองบังคับการตำรวจสันติบาล กองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ กรมราชองครักษ์ และศูนย์รักษาความปลอดภัย กองบัญชาการทหารสูงสุด

ทั้งนี้ ภายในเขตราชวัติ พลับพลายกด้านเหนือพระเมรุมาศและพลับพลายกหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรมตำรวจโดยตำรวจสันติบาลรับผิดชอบและจัดชุดตรวจค้นวัตถุระเบิดร่วมกับสำนักข่าวกรองแห่งชาติ และศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศอ.ร.ส.จ.) ตรวจค้นพื้นที่ให้เสร็จก่อนเวลา ๑๖ นาฬิกา ของวันเสาร์ที่ ๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ และเฝ้ารักษาจนกว่าจะเสร็จพระราชพิธีเก็บพระบรมอัฐิ ในวันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

รอบบริเวณพระราชพิธีท้องสนามหลวง เว้นพื้นที่ตามข้อ ๑ กองบัญชาการตำรวจนครบาล จัดกองรักษาการณ์ร่วมประจำพื้นที่รวม ๑๕ พื้นที่ เพื่อควบคุมอำนวยการและประสานการปฏิบัติกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยในแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วย

- ๑) กองรักษาการณ์แยกผ่านฟ้า รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่สะพานผ่านฟ้าลีลาศ ถึงถนนราชดำเนินกลางตัดถนนรอบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย
- ๒) กองรักษาการณ์อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ถึงถนนราชดำเนินตัดถนนตะนาว
- ๓) กองรักษาการณ์แยกคอกวัว รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่แยกคอกวัว ถึงสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล
- ๔) กองรักษาการณ์กองสลากกินแบ่งรัฐบาล รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลถึงสะพานผ่านพิภพลีลา
- ๕) กองรักษาการณ์ตรอกสาเก รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่สะพานเจริญศรี ถึงถนนราชดำเนินกลาง
- ๖) กองรักษาการณ์แม่พระธรณีบีบมวยผม รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ถึงถนนราชดำเนินในตัดถนนผ่านกลางท้องสนามหลวง ด้านกระทรวงยุติธรรม
- ๗) กองรักษาการณ์กระทรวงยุติธรรม รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ถึงถนนผ่านกลางท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออก
- ๘) กองรักษาการณ์หน้าศาลหลักเมือง รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่ถนนราชดำเนินใน ตัดถนนผ่านกลางท้องสนามหลวง ถึงป้อมเฝ้าจัดัสกร ด้านกระทรวงยุติธรรม
- ๙) กองรักษาการณ์ประตูวิเศษไชยศรี รับผิดชอบพื้นที่รอบท้องสนามหลวงทั้งรอบในและนอก จากถนนทางเข้าผ่านกลางท้องสนามหลวงด้านทิศตะวันออกไปตามโค้งด้านทิศใต้ ถึงเขตพระเมรุมาศด้านกรมศิลปากร รวมถึงถนนหน้าพระลาน ตัดถนนหน้าพระธาตุ ถึงแยกท่าพระจันทร์
- ๑๐) กองรักษาการณ์สนามไชย รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่แยกป้อมเฝ้าจัดัสกร ไปทางถนนสนามไชย ถึงแยกถนนพระเชตุพนไปถึงแยกชอยเศรษฐการ
- ๑๑) กองรักษาการณ์ท่าช้าง รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่ถนนหน้าพระลานตัดถนนหน้าพระธาตุ ถึงแยกท่าช้างและถนนมหาราชถึงทำเนียบเวศน์วรดิฐ
- ๑๒) กองรักษาการณ์ท่าพระจันทร์ รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่ท่าพระจันทร์ ถึงแยกท่าพระจันทร์
- ๑๓) กองรักษาการณ์ธรรมศาสตร์ รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่เชิงสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าถึงถนนผ่านกลางท้องสนามหลวง ด้านทิศตะวันตก
- ๑๔) กองรักษาการณ์อนุสาวรีย์ทหารอาสา รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่แยกท่าพระจันทร์ ถึงอนุสาวรีย์ทหารอาสา
- ๑๕) กองรักษาการณ์ศรีวังหน้า รับผิดชอบพื้นที่ตั้งแต่จากอนุสาวรีย์ทหารอาสา ถึงศรีวังหน้าได้สะพาน

สมเด็จพระปิ่นเกล้า และบนสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า

กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน รับผิดชอบการตรวจค้นเก็บกู้วัตถุระเบิด

การตรวจช่างภาพและกล้องถ่ายภาพ ตำรวจสันติบาลรับผิดชอบร่วมกับเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสัมพันธ์ ศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศอร.รสง.)

๓. การรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยทั่วไป ระหว่างวันเสาร์ที่ ๙ ถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เน้นหนักในจุดที่เกี่ยวข้องกับพระราชพิธี พื้นที่และเส้นทางต่างๆ ที่ริ้วกระบวนจะต้องผ่านและในบริเวณพระราชพิธี ณ ท้องสนามหลวง โดยเฉพาะในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งเป็นวันถวายพระเพลิงพระบรมศพ โดยมีกรมตำรวจเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินงาน ทั้งนี้โดยแบ่งพื้นที่ท้องสนามหลวงออกเป็นส่วนๆ เพื่อมอบความรับผิดชอบควบคุมการปฏิบัติได้โดยชัดเจนและใกล้ชิด จัดตั้งกองรักษาการณ์ในพื้นที่เพื่อควบคุมการปฏิบัติโดยใกล้ชิด ระดมกำลังจากสถานีตำรวจนครบาลในเขตกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้เป็นกำลังหลัก โดยมีกำลังสนับสนุนจากกองร้อยปราบปรามจลาจล กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กองบังคับการกองปราบ นักเรียนพลตำรวจ สารวัตรทหารทั้งสามเหล่าทัพ ลูกเสือและนักศึกษาวิชาทหาร จัดกำลังตำรวจนอกเครื่องแบบปะปนในฝูงชน เพื่อติดตามเฝ้าสังเกตและช่วยเหลือตำรวจในเครื่องแบบเมื่อเกิดความไม่สงบ

การปฏิบัติงานของกองรักษาการณ์ตำรวจ กองบังคับการตำรวจนครบาลเหนือได้จัดกองรักษาการณ์ตำรวจ ๖ กอง ได้แก่

- | | |
|--------------------|---|
| กองรักษาการณ์ที่ ๑ | ตั้งอยู่ในบริเวณท้องสนามหลวงใกล้พลับพลาที่ประทับ |
| กองรักษาการณ์ที่ ๒ | ตั้งอยู่บริเวณอนุสาวรีย์ทหารอาสา |
| กองรักษาการณ์ที่ ๓ | ตั้งอยู่บริเวณหน้ามหาวิทยาลัยศิลปากร |
| กองรักษาการณ์ที่ ๔ | ตั้งอยู่บริเวณตรงข้ามกับอุทกทาน (รูปแม่พระธรณีบีบมวยผม) |
| กองรักษาการณ์ที่ ๕ | ตั้งอยู่บริเวณหน้าศาลแพ่ง |
| กองรักษาการณ์ที่ ๖ | ตั้งอยู่บริเวณหน้าวังสราญรมย์ ถนนสนามไชย |

ทั้ง ๖ กอง มีหน้าที่รักษาความสงบในพื้นที่ที่รับผิดชอบและถวายความอารักขาในเส้นทางเสด็จฯ ในบริเวณพระเมรุมาศ ในบริเวณรอบนอกพระเมรุมาศและประจำจุดสูงข่มในเส้นทางเสด็จฯ ในการปฏิบัติงานของกองรักษาการณ์ตำรวจทุกกอง เมื่อจัดส่งเจ้าหน้าที่ออกไปปฏิบัติงานแล้ว จะมีกำลังหนุนอีกส่วนหนึ่งอยู่ประจำกองรักษาการณ์ทุกกอง เพื่อป้องกันเหตุฉุกเฉินโดยมีกองอำนวยการร่วมเป็นศูนย์การบังคับบัญชาระหว่างกองรักษาการณ์ต่างๆ และจัดให้มีหน่วยพยาบาลและรถพยาบาลศูนย์ส่งกลับจากโรงพยาบาลตำรวจประจำกองรักษาการณ์ทุกแห่ง

การรักษาความสงบเรียบร้อยตามเส้นทางที่ริ้วกระบวนผ่านซึ่งมีทหารและตำรวจยืนปฏิบัติหน้าที่อยู่ตลอดแนวนั้น จุดหมายในการยืนของทั้งสองฝ่ายแตกต่างกัน กล่าวคือ ทหารยืนเพื่อถวายพระเกียรติยศ แต่ตำรวจยืนเพื่อรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อย ทั้งนี้ได้กำหนดให้ทหารยืนห่างขอบทางเท้าประมาณ ๗๕ เซนติเมตร หันหน้าเข้าหาริ้วกระบวน ส่วนตำรวจยืนสลับกับทหารโดยยืนแถวหลังชิดขอบทางเท้า หันหน้าเข้าหาประชาชน หันหลังให้ริ้วกระบวน

ในส่วนที่เกี่ยวกับประชาชนซึ่งคาดว่าจะมีเป็นจำนวนมากนั้น ได้พยายามจัดระเบียบโดยกำหนดจุดเข้าออกและช่องทางเดินต่างๆ ไว้ให้เพียงพอ ทั้งนี้บริเวณสนามหลวงด้านทิศเหนือนอกรั้วราชวัติ จากถนนตัดกลางไปประมาณ ๓๐ เมตร กั้นรั้วเหล็กตามความยาวของถนนตัดกลาง เป็นที่สำหรับประชาชนเฝ้าฯ ในเส้นทางริ้วกระบวนที่ ๑ และ ๒ ผ่านกำหนดให้ประชาชนอยู่บนถนนทั้งสองฝั่ง โดยพยายามจัดระเบียบให้ประชาชนอยู่กับที่ไม่ล้าลึกไปที่ถนนและเพื่อป้องกันประชาชนล้มหลามเข้ามาเกินเขตของทางเท้า กรุงเทพมหานครได้กั้นรั้วเหล็กตลอดแนวเพื่อความ เป็นระเบียบและสวยงาม

การจัดระเบียบให้ประชาชนเข้าถวายดอกไม้จันทน์ตามซุ้มต่างๆ ณ บริเวณท้องสนามหลวง กรุงเทพมหานคร ได้จัดช่องทางเดินสำหรับประชาชนเข้า - ออกเป็น ๖ ช่องทาง และ ณ จุดทางออก ประชาชนจะได้รับแผ่นพับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ในส่วนที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของผู้สื่อข่าว ช่างภาพ และสื่อมวลชนต่างๆ ในระหว่างพระราชพิธี คณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ได้ดำเนินการกำหนดจุดที่แน่นอน รวมทั้งการจัดทำเครื่องหมายแสดงฝ่าย ซึ่งเป็นการรักษาความปลอดภัยและการอำนวยความสะดวกต่างๆ ตามแผนที่ได้ประสานงานระหว่างคณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย และคณะอนุกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

๔. การจัดการจราจรในระหว่างพระราชพิธี คือระหว่างวันเสาร์ที่ ๙ ถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ และในวันซ้อมรีวาระบวน ๒ ครั้ง คือในวันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ และวันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เพื่อให้การจราจรมีความคล่องตัว และประชาชนผู้ใช้รถใช้ถนนได้รับความสะดวกตามสมควร คณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัยฯ ได้มอบให้กรมตำรวจเป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินงาน โดยถือแนวทางในการวางแผนจราจร ดังนี้

การจราจรด้วยรถยนต์ภายในบริเวณงาน กำหนดให้มีน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น รถยนต์ที่มีความจำเป็นผ่านเข้าไปในบริเวณงานแล้ว ให้ออกนอกบริเวณงานให้เร็วที่สุด กำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ทุกแยกและที่คับขันทุกแห่งพร้อมเครื่องมือสื่อสาร รวมทั้งกำหนดผู้รับผิดชอบพื้นที่ย่อยและจัดสายตรวจจราจร และจะมีการปิดกั้นจราจร ดังนี้

วันอาทิตย์ที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ และวันอาทิตย์ที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ปิดการจราจรตั้งแต่เวลา ๕ นาฬิกา จนกว่าจะเสร็จสิ้นการซ้อมรีวาระบวน

วันเสาร์ที่ ๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตั้งแต่เวลา ๑๘ นาฬิกา ถึงเวลา ๕ นาฬิกาของวันรุ่งขึ้น ห้ามจอดรถทุกชนิดในบริเวณท้องสนามหลวงและถนนผ่านกลางท้องสนามหลวงทั้งหมด ถนนราชดำเนินใน ถนนหน้าพระธาตุ ถนนหน้าพระลาน ถนนโค้งสนามหลวงด้านทิศเหนือ ถนนสนามไชย ถนนมหาราช ถนนราชินี ถนนหน้าทับเผย ถนนหลักเมือง ถนนกัลยาณไมตรี ถนนสราญรมย์ ถนนเจริญกรุง ตั้งแต่แยกถนนสนามไชยถึงแยกถนนราชินี ถนนพระพิพิธ ถนนท้ายวัง ถนนพระจันทร์ ยกเว้น รถของสำนักพระราชวังและเจ้าหน้าที่ในการจัดการพระราชพิธี

วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตั้งแต่เวลา ๑ นาฬิกา เป็นต้นไปจนกว่าจะเสร็จพระราชพิธี ห้ามรถเข้าในถนนราชดำเนิน ถนนราชินี ถนนหน้าพระธาตุ ถนนพระจันทร์ ถนนมหาราช ถนนหน้าพระลาน ถนนหน้าทับเผย ถนนหลักเมือง ถนนสนามไชย ถนนกัลยาณไมตรี ถนนสราญรมย์ ถนนท้ายวัง ถนนพระพิพิธ ถนนเจริญกรุง ตั้งแต่ถนนสนามไชยถึงถนนอัษฎางค์ ถนนเซตุพน ขอยศราชการ ยกเว้นรถที่มีบัตรอนุญาตและตั้งแต่เวลา ๕ นาฬิกา เป็นต้นไปจนกว่าจะเสร็จพระราชพิธี ห้ามรถเข้าในถนนราชดำเนินกลาง ถนนราชดำเนินนอกตั้งแต่แยกผ่านฟ้าถึงแยกถนนวิสุทธิกษัตริย์ (แยก จปร.) สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้าตั้งแต่สะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้าถึงแยกถนนอรุณอมรินทร์ ถนนจักรพงษ์ ถนนตะนาว ถนนบ้านดินสอ ถนนประชาธิปไตย ถนนสามเสน ตั้งแต่แยกถนนวิสุทธิกษัตริย์ (แยกบางขุนพรหม) ถึงแยกถนนพระสุเมรุ (แยกบางลำพู) ถนนพระสุเมรุ ถนนอัษฎางค์ตั้งแต่แยกถนนราชดำเนินกลางถึงแยกถนนเจริญกรุง ถนนเฟื่องนคร ถนนพระอาทิตย์ ถนนนครสวรรค์ตั้งแต่แยกถนนจักรพรรดิพงษ์ถึงแยกผ่านฟ้า ถนนหลานหลวง ตั้งแต่แยกถนนจักรพรรดิพงษ์ (แยกหลานหลวง) ถึงแยกผ่านฟ้า ถนนมหาไชยตั้งแต่แยกถนนราชดำเนินกลางถึงแยกถนนบำรุงเมือง (แยกสำราญราษฎร์) ถนนบริพัตร ตั้งแต่แยกถนนบำรุงเมืองถึงแยกถนนดำรงรักษ์ ถนนดำรงรักษ์ตั้งแต่แยกผ่านฟ้าถึงแยกถนนจักรพรรดิพงษ์ ยกเว้นรถประจำทางและรถที่มีบัตรอนุญาต

ตั้งแต่เวลา ๑ นาฬิกา เป็นต้นไปจนกว่าจะเสร็จพระราชพิธี จัดให้รถเดินทางเดียวในถนนอัษฎางค์ ตั้งแต่ทางแยกถนนราชดำเนินกลางถึงทางแยกถนนบำรุงเมืองเข้าจากทางแยกถนนราชดำเนิน ออกทางแยกถนนบำรุงเมือง

ถนนบำรุงเมืองตั้งแต่ทางแยกถนนอัษฎางค์ ถึงทางแยกถนนเฟื่องนคร (สี่กั๊กเสาชิงช้า) เข้าจากทางแยกถนนอัษฎางค์ ออกทางแยกถนนเฟื่องนคร ถนนพระอาทิตย์เข้าจากทางแยกถนนเจ้าฟ้าออกทางแยกถนนพระสุเมรุ ถนนพระสุเมรุ เข้าจากถนนพระอาทิตย์ออกทางแยกถนนจักรพงษ์ (แยกบางลำพู)

ตั้งแต่เวลา ๕ นาฬิกา เป็นต้นไปจนกว่าจะเสร็จพระราชพิธี ห้ามจอดรถทุกชนิดในถนนอัษฎางค์ตลอดสาย ถนนพระพิพิธ ถนนบ้านหม้อ ถนนเฟื่องนคร ถนนเจริญกรุง ตั้งแต่แยกถนนอัษฎางค์ถึงทางแยกถนนตรีเพชร ถนนบำรุงเมืองตั้งแต่แยกถนนอัษฎางค์ถึงทางแยกถนนจักรพรรดิพงษ์ ถนนตะนาว ถนนบุญศิริ ถนนบ้านดินสอ ถนนมหาไชย ตั้งแต่ถนนราชดำเนินกลางถึงแยกถนนหลวง ถนนพระสุเมรุ ถนนจักรพงษ์ ถนนสามเสนตั้งแต่แยกถนนพระสุเมรุถึงแยกถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถนนประชาธิปไตย ถนนบวรนิเวศ ถนนลิบบสามห้าง ถนนนครสวรรค์ตั้งแต่แยกผ่านฟ้าถึงแยกถนนกรุงเกษม ถนนหลานหลวงตั้งแต่แยกผ่านฟ้าถึงแยกถนนกรุงเกษม ถนนวิสุทธิกษัตริย์ ถนนจักรพรรดิพงษ์ ถนนวรจักร ถนนตีทอง การจราจรโดยรอบจะเปิดเป็นปกติ หากมีปัญหาการจราจรจะพิจารณาจัดให้มีการเดินรถทางเดียวตามความเหมาะสม

การอำนวยความสะดวกการจราจร กำหนดพื้นที่จอดรถสำหรับผู้ได้รับเชิญมาร่วมในพระราชพิธีที่บริเวณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บริเวณกระทรวงยุติธรรม กระทรวงการต่างประเทศ กรมการรักษาดินแดนและถนนซอย บริเวณรอบท้องสนามหลวง ได้แก่ถนนหน้าทับเผย ถนนกัลยาณไมตรี ถนนหลักเมือง ถนนราชินี ถนนสรายุกรมัย ถนนพระพิพิธ โดยจัดทำบัตรอนุญาตและกำหนดพื้นที่จอดรถไว้อย่างชัดเจน

รถยนต์พระที่นั่งและพระบรมวงศานุวงศ์ จอดรถ ณ บริเวณท้องสนามหลวงด้านทิศใต้ ส่วนทูตานุทูตและบุคคลสำคัญที่เป็นแขกรับเชิญ กำหนดให้จอดรถที่บริเวณโรงละครแห่งชาติและภายในศาลาอาญา

สำหรับประชาชนที่เดินทางมาจากต่างจังหวัด โดยการเช่ารถยนต์โดยสารประจำทาง กำหนดพื้นที่จอดรถไว้ ณ บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้า สนามม้าบางลิ้ง สนามกีฬากองทัพบก บริเวณโรงเรียนตำรวจนครบาล สนามกีฬากองทัพอากาศ สนามศุภชลาศัย โรงเรียนเตรียมทหาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บริเวณสวนลุมพินี ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้าฝั่งธนบุรี ถนนบรมราชชนนี ถนนสิรินธร ถนนลาดหญ้า ถนนกรุงธนบุรี สะพานสมเด็จพระเจ้าตากสิน โดยประสานกับองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ จักรกรับ - ส่งเข้ามาในบริเวณท้องสนามหลวง

ส่วนประชาชนที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานครและนักท่องเที่ยวที่เป็นหมู่คณะกำหนดที่จอดรถไว้ ณ บริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร ถนนราชินี ถนนหน้าทับเผย ถนนสรายุกรมัย ถนนสนามไชย และประสานกับองค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพ จักรกรับ - ส่งเข้ามาในบริเวณท้องสนามหลวง

สำหรับชาวต่างประเทศที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วมในพระราชพิธี ซึ่งพำนักอยู่ตามโรงแรมในเขตกรุงเทพมหานครที่สามารถเดินทางร่วมกันเป็นหมู่คณะได้ก็จะจอดรถโดยสารที่เหมาะสม เพื่อเดินทางเข้ามายังท้องสนามหลวง โดยจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจในการอำนวยความสะดวกและที่จอดรถให้ตามความเหมาะสม

วันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๗ นาฬิกา จัดระเบียบการจราจรในการอัญเชิญพระบรมอัฐิจากพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เข้าสู่พระบรมมหาราชวัง โดยการปิดการจราจรในถนนผ่านกลางสนามหลวง ถนนราชดำเนินใน ถนนหน้าพระลาน เข้าพระบรมมหาราชวังทางประตูวิเศษไชยศรี

วันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที จัดระเบียบการจราจรในการอัญเชิญพระราชสรีรางคารโดยรถยนต์พระที่นั่งจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามไปบรรจุ ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม โดยปิดการจราจรในถนนหน้าพระลาน ถนนราชดำเนิน ถนนสนามไชย ถนนกัลยาณไมตรี ถนนอัษฎางค์ และถนนราชบพิธ จนกว่าจะเสร็จพระราชพิธี

อนึ่ง หลังจากที่สำนักพระราชวังได้ประกาศเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ แจ้งว่า สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคต โดยได้เชิญพระบรมศพมาประดิษฐาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ใน

พระบรมมหาราชวัง ในการนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีสวดพระอภิธรรมพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีประจำทั้งกลางวันและกลางคืน มีกำหนด ๑๐๐ วัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าเฝ้าถวายบังคมพระบรมศพได้ ตั้งแต่วันที่ ๒๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เป็นต้นมาจนถึงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งปรากฏว่าที่ผ่านมามีประชาชนและบุคคลสำคัญเข้าถวายบังคมพระบรมศพเป็นจำนวนมากนับล้านคน

กองบัญชาการตำรวจนครบาล มีหน้าที่ในการถวายความปลอดภัยแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ ที่เสด็จฯ มาในการสวดพระอภิธรรมพระบรมศพ รักษาความสงบเรียบร้อยและอำนวยความสะดวกการจราจรแก่ประชาชนที่มาถวายบังคมพระบรมศพ จึงได้กำหนดมาตรการในการถวายความปลอดภัย รักษาความสงบเรียบร้อย และอำนวยความสะดวกในการจราจร ดังนี้

จัดตั้งกองรักษาการณ์บริเวณสามเหลี่ยมประตู่พิเศษไชยศรีมีสารวัตรขึ้นไปเป็นผู้อำนวยความสะดวก มีกำลังพลจากสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม จำนวน ๕ นาย ประจำกองรักษาการณ์พร้อมด้วยวิทยุสื่อสารและโทรศัพท์ และตำรวจกองกำกับการปราบจลาจล จำนวน ๑ หมู่ ประจำตลอด ๒๔ ชั่วโมง กำลังส่วนนี้ใช้เป็นสายตรวจเดินเท้าร่วมกับสถานีตำรวจนครบาลท้องที่

การรักษาความปลอดภัยและความสงบเรียบร้อยในเขตพระบรมมหาราชวังโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จฯ มาในการสวดพระอภิธรรมพระบรมศพฯ มีกำลังตำรวจจากกองกำกับการอารักขาและรักษาความปลอดภัย จำนวน ๔๐ นาย รักษาการณ์ในเขตพระราชฐานชั้นนอก ตลอดทุกวัน และเสริมการปฏิบัติเฉพาะในวันจันทร์และวันอังคารอีกจำนวน ๓๐ นาย กำลังตำรวจหญิงชุดควบคุมฝูงชน ๑ หมวด ในเขตพระราชฐานชั้นนอกและชั้นในและกำลังฝ่ายสืบสวนนอกเครื่องแบบ จำนวน ๑๕ นาย ปฏิบัติหน้าที่ระหว่างเวลา ๘ นาฬิกา ถึง ๒๒ นาฬิกา

จัดสายตรวจบริเวณรอบนอก เป็นสายตรวจเดินเท้า ๖ สาย สายละ ๒ นาย ตลอด ๒๔ ชั่วโมง ที่ถนนหน้าพระลาน ๓ สาย ถนนหน้าพระธาตุ ๑ สาย รอบบริเวณสนามหลวง ๒ สาย กำลังฝ่ายสืบสวนนอกเครื่องแบบ จำนวน ๑๕ นาย ปฏิบัติหน้าที่ระหว่างเวลา ๘ นาฬิกา ถึง ๒๒ นาฬิกา เพื่อป้องกันเหตุร้ายต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประทุษร้ายต่อทรัพย์สินของประชาชนที่มาถวายบังคมพระบรมศพฯ

การอำนวยความสะดวกการจราจร โดยใช้กำลังพลจากสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม กองบังคับการตำรวจจราจร จำนวน ๑๐ นาย/ผลัด ระหว่างเวลา ๖ นาฬิกา ถึง ๒๒ นาฬิกา และกำลังตำรวจจากโครงการพระราชดำริบรรเทาปัญหาจราจร จำนวน ๑๐ นาย/ผลัด ระหว่างเวลา ๖ นาฬิกา ถึง ๒๒ นาฬิกา

การจัดตั้งกองบรรเทาทุกข์เพื่ออำนวยความสะดวกในด้านน้ำดื่ม น้ำใช้ รถสุขา และการปฐมพยาบาล

การบริการน้ำดื่มแก่ประชาชนภายในพื้นที่สนามหลวงและบริเวณรอบสนามหลวง ภายในบริเวณสนามหลวง กรุงเทพมหานครร่วมกับบริษัท คาร์ลสเบอร์ก บริวเวอรี (ประเทศไทย) จำกัด ได้จัดน้ำดื่มพร้อมด้วยพนักงานของบริษัทและเจ้าหน้าที่ของกรุงเทพมหานคร คอยให้บริการแก่ประชาชน

ทางเข้าบริเวณถนนหน้าพระธาตุและฝั่งศาลอาญายาวตลอดแนวสนามหลวง การประสานนครหลวงประสานกับกรุงเทพมหานคร ตั้งถังน้ำสแตนเลสขนาด ๒๐๐ ลิตร บรรจุน้ำดื่มเพื่อบริการแก่ประชาชนโดยรอบท้องสนามหลวง

บริเวณทางเข้าหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตลอดแนวสนามหลวง กรุงเทพมหานครร่วมกับมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง

จัดตั้งประจำบริการน้ำดื่มตลอดงาน

บริเวณทางเท้ารอบสนามหลวง กรุงเทพมหานครได้รับความร่วมมือจากองค์กรเอกชนจัดบริการน้ำดื่มและอาหาร อาทิ โรงทานของโครงการอาหารร่วมใจศรัทธา โรงทานวัดโพธิ์ โรงทานมูลนิธิประมาณ ชั้นชื่อ ประธาน ศาลฎีกา มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง มูลนิธิร่วมกตัญญู

การจัดรถสุขา และสุขาชั่วคราว ได้มีการจัดตั้งสุขาชั่วคราวรวม ๒ จุด จุดละ ๒๐ ห้อง คือ ด้านทิศเหนือของท้องสนามหลวง บริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุทนต์ บริเวณหลังแนวจุดที่ตั้งปืนใหญ่ ทางด้านเหนือของสนามหลวง และจัดรถสุขาชั่วคราวเคลื่อนที่จำนวน ๓๐ คัน เพื่อบริการประชาชน โดยจะจอดรถสุขากระจายอยู่รอบสนามหลวง ส่วนทางด้านศาลฎีกาได้จัดห้องน้ำเคลื่อนที่ จำนวน ๔ แห่ง พร้อมทั้งเปิดห้องน้ำภายในสโมสรชั้นล่างให้บริการร่วมด้วย

การให้บริการปฐมพยาบาลประชาชนที่มาร่วมในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

สำนักงานการแพทย์กรุงเทพมหานคร ได้จัดหน่วยปฐมพยาบาลพร้อมกระเป๋าเวชภัณฑ์มาประจำตามชุ้มดอกไม้จันทร์รอบท้องสนามหลวงทั้ง ๘ ชุ้ม ในแต่ละชุ้มจะแบ่งการให้บริการเป็น ๓ ผลัด ตั้งแต่เวลา ๗ นาฬิกาของวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม ถึงเวลา ๒ นาฬิกา ของวันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ และได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน สถานพยาบาลเอกชนต่างๆ จัดเจ้าหน้าที่และเวชภัณฑ์ช่วยให้การปฐมพยาบาลร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้วย นอกจากนี้สำนักงานอนามัยแต่ละเขต ได้จัดหน่วยปฐมพยาบาลประจำที่บริเวณจัดงานถวายดอกไม้จันทร์ของวัดต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร และทางโรงพยาบาลต่างๆ ได้เตรียมพร้อมเพื่อรับผู้ป่วยที่ส่งมาจากกองรักษาการณ์บริเวณมณฑลพระราชพิธีท้องสนามหลวงและจากหน่วยปฐมพยาบาลทั่วไปที่ประจำ ณ วัดต่างๆ

การรักษาพยาบาลและการส่งกลับทางการแพทย์

การเตรียมการด้านการรักษาพยาบาลแก่ผู้เข้าร่วมในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และแก่ประชาชนระหว่างวันเสาร์ที่ ๙ ถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เพื่อให้ความรับผิดชอบในการสนับสนุนทางการแพทย์เกี่ยวกับการรักษาพยาบาลและการส่งกลับทางการแพทย์ได้ดำเนินการไปด้วยความเรียบร้อยและมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างส่วนราชการสายแพทย์ด้วยกันและกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ จึงเห็นสมควรแต่งตั้งผู้รับผิดชอบในการจัดเตรียมแพทย์พยาบาล เวชภัณฑ์ และรถพยาบาลเพื่อการรักษาพยาบาลไว้ให้เรียบร้อย โดยให้ประธานมีอำนาจในการอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแลการปฏิบัติการสนับสนุนหน่วยสายแพทย์ที่เกี่ยวข้องตามที่เห็นสมควร และให้มีอำนาจแต่งตั้งเจ้าหน้าที่สายแพทย์ของหน่วยงานต่างๆ ช่วยเหลือปฏิบัติงานได้ตามความจำเป็น

ในการรักษาความปลอดภัยด้านการแพทย์ กระทรวงมหาดไทยได้มอบหมายให้ศูนย์ส่งกลับและรถพยาบาลโรงพยาบาลตำรวจ สำนักงานแพทย์ใหญ่ กรมตำรวจ เป็นศูนย์กลาง รับผิดชอบจัดแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่พร้อมรถพยาบาลจากโรงพยาบาลต่างๆ มาปฏิบัติหน้าที่ให้บริการรักษาพยาบาลแก่ข้าราชการทหาร ตำรวจ พลเรือนที่มาปฏิบัติหน้าที่และประชาชนทั่วไปที่มาขอรับความช่วยเหลือ โดยจัดแพทย์พยาบาลและเจ้าหน้าที่พร้อมรถพยาบาลประจำกองรักษาการณ์รวม ๑๖ กองรักษาการณ์ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ ตั้งแต่เวลา ๖ นาฬิกาถึง ๒ นาฬิกาของวันรุ่งขึ้น โดยแบ่งออกเป็น ๓ ผลัด โรงพยาบาลที่รับผิดชอบกองรักษาการณ์ มีดังนี้

๑. กองรักษาการณ์ร่วมท้องสนามหลวง อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ และโรงพยาบาลตำรวจ
๒. กองรักษาการณ์ผ่านฟ้า อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลราชวิถี

๓. กองรักษาการณ์อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลรามธิบดี
๔. กองรักษาการณ์แยกคอกวัว อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลกลาง
๕. กองรักษาการณ์กองสลากกินแบ่งรัฐบาล อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
๖. กองรักษาการณ์ตรอกสาเก อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์
๗. กองรักษาการณ์แม่พระธรณีบีบมวยผม อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลตำรวจ
๘. กองรักษาการณ์กระทรวงยุติธรรม อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลวชิรพยาบาลและสภากาชาดไทย
๙. กองรักษาการณ์หลักเมือง อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลเลิศสินและสภากาชาดไทย
๑๐. กองรักษาการณ์ประตูพิเศษไชยศรี อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช
๑๑. กองรักษาการณ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช
๑๒. กองรักษาการณ์อนุสาวรีย์ทหารอาสา อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช
๑๓. กองรักษาการณ์ครัววังหน้า อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลวชิรพยาบาล
๑๔. กองรักษาการณ์สนามไชย อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลตากสิน
โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์
๑๕. กองรักษาการณ์ท่าช้าง อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช
๑๖. กองรักษาการณ์ถนนพระจันทร์ อยู่ในความรับผิดชอบของคณะแพทย์และพยาบาลโรงพยาบาลศิริราช

ในวันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ได้จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ประจำกองรักษาการณ์จำนวน ๔ แห่ง คือที่ประำบนทางเท้าภายในรั้วของกระทรวงยุติธรรม ครัววังหน้า สี่แยกคอกวัว และถนนสนามไชย ในแต่ละจุด จะแบ่งออกเป็น ๓ ผลัด คือผลัดแรกตั้งแต่เวลา ๗ นาฬิกาถึง ๑๓ นาฬิกา ผลัดที่สอง ตั้งแต่เวลา ๑๓ นาฬิกาถึงเวลา ๒๐ นาฬิกา และผลัดที่สาม จะเริ่มตั้งแต่เวลา ๒๐ นาฬิกาจนถึงเวลา ๒ นาฬิกาของวันจันทร์ที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ และมีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่สมทบอีกจำนวน ๕ หน่วย หน่วยละ ๑๒ คน ต่อ ๑ ผลัด

ส่วนสถานที่ถวายดอกไม้จันทน์ตามเขตต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร กระทรวงสาธารณสุข ได้สั่งการให้กรมการแพทย์ กรมอนามัย กรมควบคุมโรคติดต่อ ซึ่งมีสถานพยาบาลในสังกัดประมาณ ๑๐ แห่ง จัดคณะแพทย์และพยาบาลออกให้บริการในจุดต่างๆ

นอกจากนี้ทางโรงพยาบาลศิริราช ได้จัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่สมทบ จำนวน ๖ หน่วย ตั้งประจำอยู่ ณ บริเวณท้องสนามหลวงด้วย และหากมีผู้ป่วยที่จำเป็นจะต้องได้รับการรักษาในโรงพยาบาล ทางคณะแพทย์จะลำเลียงผู้ป่วยไปส่ง ณ โรงพยาบาลศิริราช โดยผ่านทางทำนบกั้นบริเวณท่าช้าง และขนย้ายผู้ป่วยโดยทางเรือเข้าไปยังโรงพยาบาลศิริราชเพื่อทำการรักษาต่อไป

ในส่วนภูมิภาค กระทรวงสาธารณสุข ได้สั่งการให้หน่วยงานในสังกัดที่อยู่ใน ๗๕ จังหวัด โดยมีนายแพทย์

สาธารณสุขจังหวัด และผู้อำนวยการโรงพยาบาลทุกแห่งจัดแพทย์และสาธารณสุขเคลื่อนที่ออกให้บริการแก่ประชาชน ที่มาร่วมพิธีถวายดอกไม้จันทน์ตามบริเวณจุดต่างๆ ในจังหวัดของตน

การจัดตั้งศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศอร.รสจ.)

คณะกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ได้จัดตั้งศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร (ศอร.รสจ.) เพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการถวายความปลอดภัยและรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในระหว่างวันเสาร์ที่ ๙ มีนาคม ถึงวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เพื่อรับผิดชอบในการอำนวยการประสานงาน สั่งการ และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบด้านการถวายความปลอดภัยและการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยทัน่วงทีและทันต่อเหตุการณ์ นอกจากนี้ผู้ปฏิบัติหน้าที่ยังมีหน้าที่ในการรวบรวมข้อมูลในหน้าที่เกี่ยวกับงานในความรับผิดชอบของตน เพื่อเสนอต่อผู้อำนวยการศูนย์ฯ พิจารณาคงใจในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โดยศูนย์อำนวยการร่วมฯ จะมีเจ้าหน้าที่ประจำอยู่ตลอด ๒๔ ชั่วโมง และมีเครื่องมือสื่อสารรับฟังสถานการณ์ตลอดเวลา

ศูนย์อำนวยการร่วมรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ประกอบด้วย ส่วนบังคับบัญชา มีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ ส่วนอำนวยการ มีปลัดกระทรวงมหาดไทยเป็นหัวหน้าฝ่ายอำนวยการ และศูนย์ปฏิบัติการรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร มีอธิบดีกรมตำรวจเป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ

การจัดเตรียมงานด้านการจัดทำจดหมายเหตุและจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก

คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีไว้เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ จึงได้มอบหมายภารกิจนี้แก่คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกดำเนินการ นอกจากการจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพฯ แล้ว ยังได้พิจารณาจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกในนามของรัฐบาล เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณในงานถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ด้วย คณะกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้กำหนดแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้ภารกิจต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ดังนี้

การจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

การจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นการบันทึกเหตุการณ์และเรียบเรียงจดหมายเหตุงานพระบรมศพฯ นับแต่แรกเสด็จสวรรคต การบำเพ็ญพระราชกุศลตามราชประเพณี การบำเพ็ญพระกุศล และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ ตลอดจนการจัดเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ การก่อสร้างพระเมรุมาศและอาคารในปริมณฑล การซ่อมบูรณะราชรถ ราชยาน และเครื่องใช้ในการพระราชพิธี การบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ การถวายพระเพลิงพระบรมศพ การบำเพ็ญพระราชกุศลฉลองพระบรม-

อิจิ และการบรรจุพระราชพิธีรางคาร คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้มอบหมายให้หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร รับผิดชอบภารกิจด้านการจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยแต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเข้าสู่เหตุการณ์พระราชพิธี พิธีต่างๆ รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง สอบค้นเอกสารอ้างอิง สัมภาษณ์ ตลอดจนเข้าฟังการประชุมของคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานฝ่ายต่างๆ เพื่อให้สามารถประมวลข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการเรียบเรียงจดหมายเหตุได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และถูกต้องมากที่สุด ทั้งนี้กจดหมายเหตุได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เข้าสู่เหตุการณ์และถ่ายภาพงานพระราชพิธีได้โดยตลอด ดันฉบับจดหมายเหตุที่เรียบเรียงแล้วเสร็จ ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องจากที่ปรึกษา ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ก่อนดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติต่อไป

คณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^{๔๖}

คณะที่ปรึกษา

๑. นายแก้วขวัญ วัชโรทัย
๒. นายเศวต ธนประดิษฐ์
๓. นายเครือ กัณทานนท์
๔. นายสมคิด โชติกวณิชย์
๕. นายฉัตร บุกรกรมโกวิท
๖. นายเสรี หวังในธรรม
๗. เรืออากาศเอก อาวุธ เงินชูกลิ่น
๘. นางประกอบ ลาภเกษร
๙. นายณพวัฒน์ สมพิน
๑๐. นายอาร์กซ์ สังหิตกุล
๑๑. นายวีระ โรจน์พจนรัตน์

คณะทำงาน

- | | |
|---|----------------|
| ๑. ผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
(นางกุลพันธุ์ธาดา จันทร์โพธิ์ศรี) | ประธานคณะทำงาน |
| ๒. นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม | คณะทำงาน |
| ๓. นายเกรียงไกร วิศวกรรมิตร | คณะทำงาน |
| ๔. นางสาวเพลินพิศ กำราญ | คณะทำงาน |
| ๕. นายประมรรัตน์ มาลากุล ณ อยุธยา | คณะทำงาน |
| ๖. นางสาวนัยนา แยมสาขา | คณะทำงาน |
| ๗. นางสาวสุมล ดีคง | คณะทำงาน |

^{๔๖} คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก ที่ ๔/๒๕๓๙ ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙.

๘.	นางสาวทัศนีย์ มังคะลา	คณะทำงาน
๙.	นางวลัย เนาวโรจน์	คณะทำงาน
๑๐.	นายวีระศักดิ์ ตันติศักดิ์ชัยชาญ	คณะทำงาน
๑๑.	นางบุศยารัตน์ คู่เทียม	คณะทำงาน
๑๒.	นางสาวอักษร เสนะเปรม	คณะทำงาน
๑๓.	นางสาวอรพินท์ เปรมใจ	คณะทำงาน
๑๔.	นางสาวคันสนีย์ มานะกุล	คณะทำงาน
๑๕.	นางสาวพจนา ผลิผลเกิด	คณะทำงาน
๑๖.	นางสาวพนาวลัย จ่างแสง	คณะทำงาน
๑๗.	นางสาวพรพิมล ศรีอินทร์	คณะทำงาน
๑๘.	นางสาวชนิกา โพธิอาสน์	คณะทำงาน
๑๙.	นางสาวสุวคนธ์ ตั้งสุहन	คณะทำงานและเลขานุการ
๒๐.	นางสาวเสาวนีย์ เพชรพิรุณ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๒๑.	นางณัฐริตา สวัสดิ์ศุภผล	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

การจัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้พิจารณาจัดพิมพ์หนังสือจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และต้นฉบับหนังสือที่มีคุณค่าเหมาะสมที่จะนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ โดยมอบหมายให้กรมศิลปากรดำเนินการจัดพิมพ์ขึ้นในนามของรัฐบาลเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สำหรับพระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และแก่ท้องสมุคและสถานศึกษาต่างๆ ทุกระดับ รวม ๕ รายการ คือ

๑. หนังสือจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี จำนวนพิมพ์ ๓๘,๕๐๐ ชุด (ชุดละ ๒ เล่ม)
๒. หนังสือเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ จำนวนพิมพ์ ๕๐,๐๐๐ เล่ม
๓. หนังสือราชสดุดีสมาเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (คำประพันธ์ร้อยกรอง) จำนวนพิมพ์ ๕๐,๐๐๐ เล่ม
๔. หนังสือพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (ฉบับย่อ) จำนวนพิมพ์ ๕๐,๐๐๐ เล่ม
๕. แผ่นพับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และความรู้โดยสังเขปเกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) จำนวน ๑,๕๐๐,๐๐๐ ฉบับ โดยจัดพิมพ์ภาษาไทย ๑,๔๐๐,๐๐๐ ฉบับ ภาษาอังกฤษ ๑๐๐,๐๐๐ ฉบับ

หนังสือจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้นำต้นฉบับจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งคณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำจดหมายเหตุงานพระบรมศพฯ บันทึกเรียบเรียงไว้มาจัดพิมพ์ขึ้นใน

นามของรัฐบาล ทูลเกล้าฯ ถวายเป็นหนังสือที่ระลึกงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เนื้อหาของหนังสือประกอบด้วย พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี การประดิษฐานพระบรมศพ การบำเพ็ญพระราชกุศล การบำเพ็ญพระกุศล และการบำเพ็ญกุศลถวายพระบรมศพ การจัดเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ และงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ จัดพิมพ์จำนวน ๓๘,๕๐๐ ชุด สำหรับพระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ห้องสมุดของรัฐและเอกชน ห้องสมุดสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป ส่วนที่เหลือจัดจำหน่ายให้แก่ประชาชนผู้สนใจ

หนังสือเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินการจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์ เนื้อหาสาระแบ่งเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกคือ พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ส่วนที่สอง คือ เรื่องเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ กล่าวถึงประวัติ วิวัฒนาการ การใช้งาน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง รูปแบบองค์ประกอบและความงามทางศิลปะของราชยาน และราชรถ คติเกี่ยวกับการสร้างพระเมรุมาศ และลักษณะรูปแบบในสมัยรัตนโกสินทร์ มีภาพถ่ายของราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ ตลอดจนภาพพระราชพิธีเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังมีภาพลายเส้นแสดงโครงสร้างหรือลวดลายส่วนประกอบที่สำคัญด้วย เนื้อหาของหนังสือจะเน้นทั้งด้านวิชาการและศิลปกรรม จัดพิมพ์จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม สำหรับพระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ห้องสมุดของรัฐและเอกชน ห้องสมุดสถานศึกษาของรัฐทุกระดับ ส่วนที่เหลือจัดจำหน่ายให้แก่ประชาชนผู้สนใจ

ในการนี้ คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้แต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้นเพื่อปฏิบัติภารกิจดังกล่าว ดังรายชื่อต่อไปนี้

คณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำหนังสือที่ระลึกเรื่อง “เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ”^{๔๓}

คณะที่ปรึกษา

๑. คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ
๒. นายเศวต ธนประดิษฐ์
๓. นายประเวศ ลิ้มปริงชี
๔. รองศาสตราจารย์ เสนอ นิลเดช
๕. นายณพวัฒน์ สมพันธ์

คณะทำงาน

- | | |
|---|----------------|
| ๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
(นางสาวศิวะลีย์ ภู่อินทร์) | ประธานคณะทำงาน |
| ๒. ผู้อำนวยการวิทยาลัยช่างศิลป์
(นายธงชัย รักปทุม) | คณะทำงาน |

^{๔๓}คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก ที่ ๑/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๕.

๒. นางปรุงศรี วัลลิโภดม	คณะทำงาน
๓. นางสาวใหม่ จบกลศึก	คณะทำงาน
๔. นางพันธ์อร จงประสิทธิ์	คณะทำงาน
๕. นางสาวผกาวรรณ เตชเทพพร	คณะทำงานและเลขานุการ

หนังสือพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (ฉบับย่อ) กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินการจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์ หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเพื่อให้การจัดทำต้นฉบับมีความถูกต้องสมบูรณ์จึงได้มอบให้สำนักพระราชเลขาธิการเป็นผู้ตรวจสอบต้นฉบับ จัดพิมพ์จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม สำหรับพระราชทานแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ห้องสมุดของรัฐและเอกชน ห้องสมุดสถานศึกษาของรัฐทุกระดับ ส่วนที่เหลือจัดจำหน่ายให้แก่ประชาชนผู้สนใจ

ในการนี้ คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้แต่งตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจขึ้น เพื่อปฏิบัติภารกิจดังกล่าว ดังรายชื่อต่อไปนี้

คณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำหนังสือที่ระลึกเรื่อง “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” (ฉบับย่อ)^{๔๔}

ที่ปรึกษา

๑. หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ

คณะทำงาน

๑. ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ (นางสาวศิวิไลย์ ภูเพ็ชร)	ประธานคณะทำงาน
๒. นางสาวใหม่ จบกลศึก	คณะทำงาน
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิโชค มุกดามณี	คณะทำงาน
๔. นางสาววิณา โรจนราธา	คณะทำงาน
๕. นางสาวศิริพันธ์ บุญศิริ	คณะทำงาน
๖. นางนันทนา ตันติเวสส	คณะทำงาน
๗. นางนุชนารถ กิจงาม	คณะทำงานและเลขานุการ
๘. นางสาวธิดา ธีรเดช	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

แผ่นพับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และความรู้โดยสังเขปเกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ (ภาษาไทย-ภาษาอังกฤษ) กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานหลักรับผิดชอบดำเนินการจัดทำต้นฉบับและจัดพิมพ์ เนื้อหากล่าวถึงพระราชประวัติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและพระราชกรณียกิจที่สำคัญโดยสังเขป และ

^{๔๔} คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก ที่ ๓/๒๕๓๕ ลงวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๕.

ความรู้เกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ข้อมูลของเนื้อหาส่วนพระราชประวัติได้ประสานกับหม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ ส่วนความรู้โดยสังเขปเกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ นางสายไหม จบกสิค เป็นผู้ค้นคว้าเรียบเรียงและจัดหาภาพประกอบ แผ่นพับนี้มีขนาด ๔ พับ กว้าง ๕.๕ นิ้ว ยาว ๑๐ นิ้ว ปกหน้าและปกหลังสีแดงปูนแห้ง ปกหน้าด้านบนมีอักษรพระนามาภิไธย “สว” สีขาวอยู่เหนือพระฉายาลักษณ์และภาพลายเส้นพระเมรุมาศ เบื้องล่างมีอักษรข้อความว่า “พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๙” ปกหลังมีพระฉายาลักษณ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงฉายร่วมกับสมเด็จพระบรมราชชนก ภาพวังสระปทุม และพระตำหนักดอยตุง เนื้อในพื้นสีครีม จัดพิมพ์ทั้งหมด ๑,๕๐๐,๐๐๐ ฉบับ แบ่งเป็นภาษาไทย ๑,๔๐๐,๐๐๐ ฉบับ และภาษาอังกฤษ ๑๐๐,๐๐๐ ฉบับ สำหรับพระราชทานแก่ประชาชนที่มาร่วมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ ชุมรับดอกไม้จันทน์ บริเวณท้องสนามหลวง ประชาชนที่มาร่วมพิธีถวายดอกไม้จันทน์ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทั่วประเทศ และประชาชนที่มาชมนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ พระเมรุมาศท้องสนามหลวง รวมทั้งผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ท้องสมุดของรัฐและเอกชน ท้องสมุดสถานศึกษาของรัฐทุกระดับ

ทั้งนี้ คณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำแผ่นพับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และความรู้โดยสังเขปเกี่ยวกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพนั้น เป็นคณะทำงานชุดเดียวกับคณะทำงานเฉพาะกิจจัดทำหนังสือที่ระลึกเรื่อง “พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” (ฉบับย่อ)

การแจกจ่ายหนังสือที่ระลึก

คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกได้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการวางแผนปฏิบัติการแจกจ่ายหนังสือที่ระลึกในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ดังนี้

๑. การแจกจ่ายแก่ผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ บริเวณปริมณฑลพระเมรุมาศ ได้ประสานงานกับกองบัญชาการทหารสูงสุด เพื่อมอบหมายให้นักเรียนนายร้อย ๓ เหล่าทัพ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการรับรองผู้ทั่วไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ บริเวณปริมณฑลพระเมรุมาศ ทำหน้าที่แจกบัตรรับหนังสือที่ระลึก โดยมีข้าราชการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร และสำนักพระราชวังควบคุมการแจกจ่าย ผู้ได้รับบัตรรับหนังสือที่ระลึกสามารถนำมารับหนังสือได้ที่ห้องจดหมายเหตุแห่งชาติ

๒. การแจกจ่ายแก่ประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ประสานงานกับกรุงเทพมหานคร เพื่อจัดส่งแผ่นพับภาษาไทย จำนวน ๒๕๐,๐๐๐ ฉบับ สำหรับแจกจ่ายแก่ประชาชน บริเวณชุมรับดอกไม้จันทน์ ๘ ชุม ที่ท้องสนามหลวง และจัดส่งแผ่นพับภาษาไทย จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ ฉบับ ไปแจกจ่ายแก่ประชาชน ณ วัดในเขตกรุงเทพมหานคร รวม ๓๘ แห่งๆ ละ ๕,๐๐๐ ฉบับ

๓. การแจกจ่ายแก่ประชาชนในส่วนภูมิภาค ได้ประสานงานกับกระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดส่งแผ่นพับภาษาไทย จำนวน ๘๓๐,๐๐๐ ฉบับ ไปแจกจ่ายแก่ประชาชน ณ สถานที่จัดงานในอำเภอและกิ่งอำเภอทั่วราชอาณาจักร รวม ๘๓๐ แห่งๆ ละ ๑,๐๐๐ ฉบับ

๔. การแจกจ่ายแก่ประชาชนที่มาชมนิทรรศการ ได้ประสานงานกับคณะทำงานจัดนิทรรศการฯ เพื่อจัดส่งแผ่นพับภาษาไทยจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ ฉบับ ไปแจกจ่ายแก่ประชาชน ณ ปริมณฑลพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง

๕. การแจกจ่ายแก่บุคคลและสถาบันต่างๆ การแจกจ่ายให้แก่คณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะ

ทำงาน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สถาบันสงฆ์ สถาบันทางการเมือง การปกครอง ห้องสมุด สถานทูต และเก็บไว้เป็นหลักฐานทางจดหมายเหตุนั้น คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำจดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึก โดยหอจดหมายเหตุแห่งชาติจะเป็นผู้ดำเนินการแจกจ่ายและจัดส่งให้โดยตรง สำหรับห้องสมุดต่างๆ จะมีหนังสือแจ้งไปยังหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อประสานการแจกจ่ายแก่หน่วยงานในสังกัดต่อไป

การจัดเตรียมงานด้านการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการ

ในการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการ คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้มอบหมายให้คณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการรับผิดชอบดำเนินการ โดยเริ่มบันทึกภาพเหตุการณ์ตั้งแต่เสด็จสวรรคตจนเสร็จสิ้นพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ภาพเหตุการณ์ที่บันทึกไว้จะนำไปใช้เป็นเอกสารจดหมายเหตุและใช้เป็นเอกสารประกอบการจัดแสดงนิทรรศการ เพื่อการประชาสัมพันธ์งานพระราชพิธีครั้งนี้ โดยเริ่มจัดแสดงเมื่อพระราชพิธีเสร็จสิ้นแล้ว ดังนั้นคณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการจึงแต่งตั้งคณะทำงาน เพื่อปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าว รวม ๒ คณะ ดังนี้

คณะทำงานจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^{๕๖}

คณะที่ปรึกษา

๑. นายลิขิต เทอดสถิรศักดิ์	ที่ปรึกษา
๒. นายขวัญแก้ว วัชโรทัย	ที่ปรึกษา
๓. นายอालย์ อิงคะวนิช	ที่ปรึกษา
๔. หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล	ที่ปรึกษา
๕. หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ	ที่ปรึกษา
๖. หม่อมราชวงศ์จักรรถ จิตรพงศ์	ที่ปรึกษา
๗. รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ	ที่ปรึกษา
๘. พลตำรวจตรี เฉลิมพงษ์ โกมารกุล ฦ นคร	ที่ปรึกษา
๙. นายสุวพล อินทวงศ์	ที่ปรึกษา
๑๐. นายพรเทพ พรประภา	ที่ปรึกษา
๑๑. นายพูนทรัพย์ ชิงสกุล	ที่ปรึกษา

^{๕๖}คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑/๒๕๓๙ ลงวันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ หมายเลข ๑๒๘-๑๔๓ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๒/๒๕๓๙ ลงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ หมายเลข ๑๔๔-๑๕๑ แต่งตั้งเพิ่มเติมโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๓/๒๕๓๙ ลงวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙.

๑๒.	นายณรงค์ จีวังกูร	ที่ปรึกษา
	คณะทำงาน	
๑.	นายบรรจบ จันทิมางกูร	ประธานคณะทำงาน
๒.	นางประพิม ไคยฤทธิ์	รองประธานคณะทำงาน
๓.	นายสุกมล บัวทรัพย์	รองประธานคณะทำงาน
๔.	นายไพโรจน์ ลิณะวัต	รองประธานคณะทำงาน
๕.	นายบุญพีร์ พันธุ์วร	รองประธานคณะทำงาน
๖.	นายกสมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์	คณะทำงาน
๗.	นายกสมาคมถ่ายภาพสยามคัลเลอร์สไลด์	คณะทำงาน
๘.	นายกสมาคมถ่ายภาพกรุงเทพ	คณะทำงาน
๙.	ผู้แทนศูนย์รักษาความปลอดภัยแห่งชาติ กองบัญชาการทหารสูงสุด	คณะทำงาน
๑๐.	ผู้แทนกรมยุทธบริการทหาร กองบัญชาการทหารสูงสุด	คณะทำงาน
๑๑.	ผู้แทนคณะกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อยและการจราจร	คณะทำงาน
๑๒.	หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สำนักพระราชวัง	คณะทำงาน
๑๓.	นายสงคราม โพธิ์วิล	คณะทำงาน
๑๔.	นายชินินทร์ เพ็ญพริ้ง	คณะทำงาน
๑๕.	นายเดโช บุรณบรรพต	คณะทำงาน
๑๖.	นายจักรรงค์ พรราหมณ์แก้ว	คณะทำงาน
๑๗.	นายไพบูลย์ มุสิกโปดก	คณะทำงาน
๑๘.	นายชูศักดิ์ วรพิทักษ์	คณะทำงาน
๑๙.	นายสยาม เอี่ยมพิชัยฤทธิ์	คณะทำงาน
๒๐.	นางสาววันเพ็ญ เข็นตระกูล	คณะทำงาน
๒๑.	นางอัญชลีพรรณ อมรวิวัฒน์	คณะทำงาน
๒๒.	พันเอก ประดิษฐ์ บุญเกิด	คณะทำงาน
๒๓.	พันตำรวจเอก ดุสิตสันต์ เถระพัฒน์	คณะทำงาน
๒๔.	นายสุทธิพงษ์ สิงคาลวณิช	คณะทำงาน
๒๕.	นายเสริมคุณ คุณาวงศ์	คณะทำงาน
๒๖.	นายเชน นันทวิญญู	คณะทำงาน
๒๗.	นายตระกูล ผิวดำ	คณะทำงาน
๒๘.	นายจรัล แสงมุกดา	คณะทำงาน
๒๙.	นางสาววิภา อุไรรัตน์	คณะทำงาน
๓๐.	นายจรรยาศักดิ์ สุขวัฒน์	คณะทำงาน
๓๑.	นายชัตติยะ โสตะจินดา	คณะทำงาน
๓๒.	นายสมพงษ์ เทวินบูรานวงศ์	คณะทำงาน
๓๓.	นายเกษมสันต์ เรืองสรณะรัตน์	คณะทำงาน

๓๔.	นางสาวรัชชนิดา ชำนาญมนต์	คณะทำงาน
๓๕.	นายเลิศหล้า ซอลิฮี	คณะทำงาน
๓๖.	นายวีรวุฒิ สังฆพรหม	คณะทำงาน
๓๗.	นางสาวนงนุช ประทวน	คณะทำงาน
๓๘.	นายสมชาย อินทิวรรณนท์	คณะทำงาน
๓๙.	นางอรทัย วงศ์กิ่งแห	คณะทำงาน
๔๐.	นายสุระ เกนทะนะศิลป์	คณะทำงาน
๔๑.	นายชวลิต โพธิ์ศรี	คณะทำงาน
๔๒.	นายธีระพล ถนอมธนูศิลป์	คณะทำงาน
๔๓.	นายสุเทพ บวรพานิช	คณะทำงาน
๔๔.	นายอรรถนพ อยู่ประยงค์	คณะทำงาน
๔๕.	นายกิตติศักดิ์ วรรณภพ	คณะทำงาน
๔๖.	นายประมวล ไตอินทร์	คณะทำงาน
๔๗.	นายกิตติพันธ์ หิรัญพฤกษ์	คณะทำงาน
๔๘.	นายสุนทร คำภูเวียง	คณะทำงาน
๔๙.	นายอาชวัน แก้วสด	คณะทำงาน
๕๐.	นายอำนาจ นันทวิชิต	คณะทำงาน
๕๑.	นายสุรพงษ์ เอี่ยมพิชัยฤทธิ์	คณะทำงาน
๕๒.	นายนิติพันธ์ พรหมพระสิทธิ์	คณะทำงาน
๕๓.	นายจักรพันธ์ จันทร์สิริสถาพร	คณะทำงาน
๕๔.	นายวิจิตร ศรีราษฎร์	คณะทำงาน
๕๕.	นายวรกิจ วงศ์สัมพันธ์	คณะทำงาน
๕๖.	นางดาริกา การธราชวี	คณะทำงาน
๕๗.	นายกนกเทพ สถาพรพงษ์	คณะทำงาน
๕๘.	นายสุรินทร์ กฤษณเกษกุล	คณะทำงาน
๕๙.	นางสาวสมภัสสร คนแรงดี	คณะทำงาน
๖๐.	นางวาสนา เบ้าวรรณ	คณะทำงาน
๖๑.	นางสุนันทา อยู่ประยงค์	คณะทำงาน
๖๒.	นายศรศักดิ์ ประสพทรัพย์	คณะทำงาน
๖๓.	นายพิษณุ จารีย์พันธ์	คณะทำงาน
๖๔.	นายศักดิ์ชาย จิตตธรรม	คณะทำงาน
๖๕.	นายนพพร จ้อยจำรูญ	คณะทำงาน
๖๖.	นายสมเกียรติ ยอดสง่า	คณะทำงาน
๖๗.	นางสาวทัศนีย์ ดวงแก้ว	คณะทำงาน
๖๘.	นางสาวดวงดาว สุวรรณรังษี	คณะทำงาน
๖๙.	นายสุรจิต จามรมาน	คณะทำงาน
๗๐.	นายอภิรักษ์ บัวหมักดี	คณะทำงาน

๗๑.	นายวินิจ รังผึ้ง	คณะทำงาน
๗๒.	นายนัท สุมนเดมีย์	คณะทำงาน
๗๓.	นายธีรภาพ โลหิตกุล	คณะทำงาน
๗๔.	นายสกล เกษมพันธ์	คณะทำงาน
๗๕.	นางวรรณิ ชัชวาลทิพากร	คณะทำงาน
๗๖.	นายดำรงค์ จุลถาวรทรัพย์	คณะทำงาน
๗๗.	นายสาทิพย์ ทองนาโคกกรวด	คณะทำงาน
๗๘.	นายประสงค์ ไกรศักดิ์วัฒน์	คณะทำงาน
๗๙.	นายประพันธ์ ไกรศักดิ์วัฒน์	คณะทำงาน
๘๐.	นายวิรัตน์ ลิ่งทเดชากุล	คณะทำงาน
๘๑.	นายปรีชา ศิริบูรณกิจ	คณะทำงาน
๘๒.	นายรชฏ วิสราญกุล	คณะทำงาน
๘๓.	นายสุรชัย เอื้ออารีย์พิชิต	คณะทำงาน
๘๔.	นายนพดล กันบัว	คณะทำงาน
๘๕.	นายบุญมี ถนอมสุขสันต์	คณะทำงาน
๘๖.	นายจิรศักดิ์ โตเลิศมงคล	คณะทำงาน
๘๗.	นายศุภกร จิระยิ่งเจริญ	คณะทำงาน
๘๘.	นายชัชวาล ศรีสละ	คณะทำงาน
๘๙.	นายไพบูลย์ ศิลปงามเลิศ	คณะทำงาน
๙๐.	นายปลาต รักชีพ	คณะทำงาน
๙๑.	นายวิชัย พรเศรษฐถาวร	คณะทำงาน
๙๒.	นายชลิต พงษ์สมบูรณ์	คณะทำงาน
๙๓.	นายสุรศักดิ์ ขอบสงบ	คณะทำงาน
๙๔.	นายทศพล จั๋งพานิชย์กุล	คณะทำงาน
๙๕.	นายเจริญ ดันมหาพราน	คณะทำงาน
๙๖.	นายเทพชัย อริยะพันธ์	คณะทำงาน
๙๗.	นายวิระพันธ์ ไชยศิริ	คณะทำงาน
๙๘.	นายพิสิทธิ์ เสนานันทสกุล	คณะทำงาน
๙๙.	นายอดิพนธ์ ศรีสุคนธ์	คณะทำงาน
๑๐๐.	นายชาญชัย บุรารักษาเกียรติ	คณะทำงาน
๑๐๑.	นายวิศาล น้ำค้าง	คณะทำงาน
๑๐๒.	นายจิตร จิรฉัตร	คณะทำงาน
๑๐๓.	นายรังสิต ทองสมศรี	คณะทำงาน
๑๐๔.	นายพินิจ ศรีเมืองเก่า	คณะทำงาน
๑๐๕.	นายกมล หวังนิเวศน์กุล	คณะทำงาน
๑๐๖.	นายบุญกิจ เขียนกุลพัฒน์กิจ	คณะทำงาน
๑๐๗.	นายพุทธศิลป์ มุสิกกุล	คณะทำงาน

๑๐๘.	นายวิทยา รัตนพรสุข	คณะทำงาน
๑๐๙.	นายเกรียงไกร ไวกิจ	คณะทำงาน
๑๑๐.	นายภูวพงษ์ ผจญอุไรพ่าย	คณะทำงาน
๑๑๑.	นายยงยุทธ คงมหาพฤกษ์	คณะทำงาน
๑๑๒.	นายธวัช มะลิลา	คณะทำงาน
๑๑๓.	นายวิชิต สุขพัฒน์	คณะทำงาน
๑๑๔.	นายจิรวัดน์ จิตติวัฒน์	คณะทำงาน
๑๑๕.	นายสมศักดิ์ ลำพงษ์พันธ์	คณะทำงาน
๑๑๖.	นายธรรชัย ศักดิ์มังกร	คณะทำงาน
๑๑๗.	นายวิชัย สอนน้อย	คณะทำงาน
๑๑๘.	นายสุกฤษฎ์ สุวัฒน์ศิลป์	คณะทำงาน
๑๑๙.	นางสาวสุวคนธ์ ตั้งสุहन	คณะทำงาน
๑๒๐.	นายวีระศักดิ์ ตันตศักดิ์ชัยชาญ	คณะทำงาน
๑๒๑.	นางบุศยารัตน์ คู่เทียม	คณะทำงาน
๑๒๒.	นางสาวพจนา ผลิผลเกิด	คณะทำงาน
๑๒๓.	นางสาวเต็มศิริ ภูจำปา	คณะทำงาน
๑๒๔.	นางจุฑาทิพย์ อังคูลิงห์	คณะทำงาน
๑๒๕.	นางพูนสุข กอบแก้ว	คณะทำงาน
๑๒๖.	นางสาวเสาวลักษณ์ กลิ่นหอมหวล	คณะทำงาน
๑๒๗.	นางทัศนีย์ เกตุญาติ	คณะทำงาน
๑๒๘.	นายฉัตรธานี แผลมคม	คณะทำงาน
๑๒๙.	นายจำเนียร ปานสอน	คณะทำงาน
๑๓๐.	นายสมชาย เกียรติสมาน	คณะทำงาน
๑๓๑.	นายปิยะกำธร ลิ้มธีรยศ	คณะทำงาน
๑๓๒.	นางจิราภรณ์ ลิ้มธีรยศ	คณะทำงาน
๑๓๓.	นายเรืองศักดิ์ ชาญวนิชย์กุลชัย	คณะทำงาน
๑๓๔.	นายอนวัตชัย สร้อยสุวรรณ	คณะทำงาน
๑๓๕.	นางสาวเสวนี บุญนำ	คณะทำงาน
๑๓๖.	นางสาววิศรา วรรณเขจร	คณะทำงาน
๑๓๗.	นายมงคล น้ำจ๋า	คณะทำงาน
๑๓๘.	นายชวณะ จามรมาน	คณะทำงาน
๑๓๙.	นายเจริญ คิคชอบ	คณะทำงาน
๑๔๐.	นางสาวยุพาภรณ์ บุญรอด	คณะทำงาน
๑๔๑.	ประชาสัมพันธ์จังหวัด ๗๕ จังหวัด	คณะทำงาน
๑๔๒.	นายรัตนบุรี อติศัพท์	คณะทำงาน
๑๔๓.	นายสุมิตร เกิดสว่างเนตร	คณะทำงาน
๑๔๔.	นายโมฆิต วงศ์จรสุข	คณะทำงาน

๑๔๕.	นายสมาน สุท่าแปง	คณะทำงาน
๑๔๖.	นายวุฒิศักดิ์ แสงศักดิ์	คณะทำงาน
๑๔๗.	นายสุวิชา ลีริเวชชะพันธ์	คณะทำงาน
๑๔๘.	นายวีระวัฒน์ โภธิเนตร	คณะทำงาน
๑๔๙.	นายพีระพงษ์ เกิดน้อย	คณะทำงาน
๑๕๐.	นางพรทิพย์ อุทกภษาณี	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๕๑.	นายวรนนท์ ชัชวาลทิพากร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๒.	นางมณีนรัตน์ นิลพันธ์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๓.	นางจิตติมา จารุจินดา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๔.	นางสาวพรทิพย์ อุดมเวทยานันท์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๕.	นางสุรีย์พร รามสมภพ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๖.	นายจักรวาล สัชชวิจิตร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๗.	นายอุดม วิไลบัญชา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๘.	ว่าที่ร้อยตรี ธนาศักดิ์ วิวัฒน์นิรันดร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕๙.	นางยง ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖๐.	นางสาววรรณภา ศรีนนท์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการบันทึกภาพเหตุการณ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และภาพการจัดงานต่างๆ ทุกขั้นตอน ทั้งที่เป็นภาพขาวดำ ภาพสี ภาพสไลด์ วิดิทัศน์ ภาพยนตร์ และอื่นๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เพื่อใช้เป็นเอกสารทางจดหมายเหตุและการประชาสัมพันธ์
๒. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อทราบ
๓. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

คณะทำงานจัดแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี^{๔๗}

คณะที่ปรึกษา

- | | | |
|----|-----------------------------|-----------|
| ๑. | หม่อมราชวงศ์ดิศนัดดา ดิศกุล | ที่ปรึกษา |
| ๒. | หม่อมราชวงศ์บุตรี วีระไวทยะ | ที่ปรึกษา |
| ๓. | นายบรรจบ จันทิมางกูร | ที่ปรึกษา |

^{๔๗}คณะทำงานคณะนี้แต่งตั้งโดยคำสั่งคณะอนุกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่ ๑/๒๕๓๘ ลงวันที่ ๒๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘.

คณะทำงาน

๑.	รองอธิการบดีฝ่ายบริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ระบิล รัตนพานิช)	ประธานคณะทำงาน
๒.	คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (นายจรรยา นง แสงวิเชียร)	รองประธานคณะทำงาน
๓.	คณบดีคณะนิเทศศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี)	รองประธานคณะทำงาน
๔.	รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ	รองประธานคณะทำงาน
๕.	ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (นางปณิตดา พงศ์สุรย์มาศ)	คณะทำงาน
๖.	ผู้แทนสำนักพระราชวัง	คณะทำงาน
๗.	ผู้อำนวยการกองข่าว สำนักพระราชวังหรือผู้แทน	คณะทำงาน
๘.	ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ	คณะทำงาน
๙.	ผู้แทนกองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร	คณะทำงาน
๑๐.	ผู้อำนวยการกองอาคารสถานที่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๑.	ผู้อำนวยการกองกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๒.	ผู้อำนวยการกองการนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๓.	ผู้อำนวยการศูนย์รักษาความปลอดภัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๔.	นายกองค์การบริหารสโมสรนิสิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือผู้แทน	คณะทำงาน
๑๕.	ผู้อำนวยการกองกลาง สำนักปลัดกรุงเทพมหานคร	คณะทำงาน
๑๖.	ผู้แทนกรมสรรพาวุธทหารบก	คณะทำงาน
๑๗.	ผู้กำกับสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๘.	ผู้แทนการไฟฟ้านครหลวง	คณะทำงาน
๑๙.	ผู้แทนองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย	คณะทำงาน
๒๐.	นางสาวศศิธรา พิชัยชาญณรงค์	คณะทำงาน
๒๑.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์	คณะทำงาน
๒๒.	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีรัก เจริญสุข	คณะทำงาน
๒๓.	นายพนวัฒน์ สมพันธ์	คณะทำงาน
๒๔.	นายสามารถ สุขกนิษฐ์	คณะทำงาน
๒๕.	นายบุญพิร์ พันธวัชร	คณะทำงาน
๒๖.	นายธวัชชัย ธรรมมโนวานิช	คณะทำงาน
๒๗.	นางพรทิพย์ อุทกภาชนัน	คณะทำงาน

๒๘.	นายวิทัศนันท์ โรจนพานิช	คณะทำงาน
๒๙.	นายรัตนบุรี อติศัพท์	คณะทำงาน
๓๐.	นางสาวพรทิพย์ อุดมเวทยานันท์	คณะทำงาน
๓๑.	หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์เพื่อการพัฒนา กองงาน คณะกรรมการประชาสัมพันธ์แห่งชาติ กรมประชาสัมพันธ์	คณะทำงานและเลขานุการ
๓๒.	นางปราณี กุหลาบศรี	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๓.	นางรำพรรณ เป็ลยีนสกุล	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔.	นางทินกร เพียงไธสง	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕.	นายเชาวเลิศ ประสพสันต์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

มีหน้าที่ดังนี้

๑. ดำเนินการจัดแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และสมพระเกียรติ
๒. รายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์และแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อทราบ
๓. ดำเนินงานอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

การบันทึกภาพเหตุการณ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

การบันทึกภาพเหตุการณ์งานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นภารกิจของคณะทำงานจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์ฯ โดยมีสมาคมช่างภาพของหน่วยงานภาคเอกชน ๓ สมาคม ได้แก่ สมาคมถ่ายภาพแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมถ่ายภาพศิลป์สมัครสมัคร สมาคมถ่ายภาพกรุงเทพ ร่วมกับหน่วยราชการอาทิ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กรมประชาสัมพันธ์ สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๕ อ.ส.ม.ท. สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง ๑๑ ดำเนินการบันทึกภาพเหตุการณ์งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยจะแบ่งระยะเวลาในการบันทึกภาพเป็น ๓ ระยะ ดังนี้

ภาพเหตุการณ์ก่อนพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เช่น วันสวรรคตที่โรงพยาบาลศิริราช การถวายน้ำสรงพระบรมศพ การบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพ การให้ประชาชนเข้าสักการะพระบรมศพ การจัดเตรียมงานด้านการสร้างพระเมรุมาศ การซ่อมแซมราชรถ ราชยาน และสิ่งประกอบพระราชพิธีต่างๆ การจัดเตรียมงานด้านพระราชพิธี

ภาพเหตุการณ์ระหว่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เช่น การรับรองผู้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่พระเมรุมาศ การจัดริ้วกระบวนพระราชอิสริยยศ การถวายดอกไม้จันทน์ของประชาชน การประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ภาพเหตุการณ์หลังพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ เช่น การบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมอัฐิ และการบรรจุพระราชสรีรังคาร

การปฏิบัติงานบันทึกภาพเหตุการณ์ต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพจะดำเนินการบันทึกภาพตามวัตถุประสงค์ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นหลัก แล้วจึงบันทึกตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมต่างๆ ซึ่งคณะทำงานฯ ได้ขอความร่วมมือจากหน่วยงานและบุคคลต่างๆ ที่เข้าบันทึกภาพร่วมปฏิบัติตามด้วย

เมื่องานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ เสร็จสิ้นแล้วคณะทำงานฯ ได้ดำเนินการรวบรวมภาพเหตุการณ์และกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับงานพระบรมศพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีจากหน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยได้บันทึกไว้ในรูปแบบต่างๆ เช่น สไลด์และซีดีรอมจากโรงพยาบาลศิริราช फिल्मสีจากกรมประชาสัมพันธ์ फिल्मขาว-ดำจากพลตำรวจตรี เฉลิมพงษ์ โกมารกุล ณ นคร फिल्मภาพยนตร์จากสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. และธนาคารไทยพาณิชย์ วิดีโอเทปจากกรมสรรพาวุธทหารบก เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ได้ภาพเหตุการณ์ที่สมบูรณ์ครบถ้วนที่สุด เพื่อจัดทำเป็นสมุดภาพจดหมายเหตุและเพื่อนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดนิทรรศการ การประชาสัมพันธ์ การจัดพิมพ์สมุดภาพต่อไป

ระบบการบันทึกภาพที่คณะทำงานนำมาใช้ในการบันทึกภาพเหตุการณ์เพื่อจัดทำเป็นเอกสารจดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้แก่ ภาพนิ่ง ทั้งภาพขาว-ดำ ภาพสี และสไลด์ วิดิทัศน์ระบบเบต้าแคมและยูเมติกและภาพยนตร์ระบบ ๓๕ มิลลิเมตร โดยได้จัดเก็บภาพในรูปแบบของอัลบั้มภาพจำนวน ๑๐ ชุดๆ ละ ๒ เล่มๆ ละ ๑๒๐ ภาพ สมุดภาพจำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม และได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนดำเนินการจัดเก็บภาพด้วยวิธีที่ทันสมัย เช่น จัดทำซีดีรอม โดยบริษัท มิเดีย ออฟ มิเดียส์ จำกัด (มหาชน) ส่วนการจัดเก็บภาพในรูปแบบภาพยนตร์ระบบ ๓๕ มิลลิเมตร นั้น หม่อมเจ้าชาติเฉลิม ยุคล ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตบันทึกภาพยนตร์เกี่ยวกับงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การบันทึกภาพเหตุการณ์ระหว่างวันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ จนสิ้นพระราชพิธีบรรจพระราชพิธีราชคาร คณะทำงานได้จัดตั้งศูนย์บันทึกภาพที่กรมศิลปากร และจัดทำบัตรประจำตัวนักบันทึกภาพให้แก่ผู้ที่เข้าบันทึกภาพบริเวณงานพระราชพิธี เพื่อควบคุมและอำนวยความสะดวกในการบันทึกภาพ สำหรับเส้นทางที่ริ้วกระบวนทั้ง ๖ ผ่าน คณะทำงานได้กำหนดจุดบันทึกภาพเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

ประเภทแรก เป็นจุดกำหนดบันทึกภาพสำหรับนักบันทึกภาพของคณะทำงานฯ ซึ่งสื่อมวลชนทั่วไปไม่สามารถเข้าบันทึกภาพได้ เช่น ภายในพระบรมมหาราชวัง บนพระเมรุมาศ และที่พระที่นั่งทรงธรรม

ประเภทที่สอง เป็นจุดกำหนดบันทึกภาพสำหรับนักบันทึกภาพของคณะทำงานฯ รวมทั้งสื่อมวลชนทั่วไปคือ จุดต่างๆ ตามเส้นทางถนนมหาราช ถนนท้ายวัง ถนนสนามไชย ถนนราชดำเนินใน จนถึงพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง ซึ่งจะเป็นจุดที่ตั้งอัมพันท์เฉพาะให้นักบันทึกภาพได้บันทึกภาพริ้วกระบวน จำนวน ๑๒ จุด และได้ประสานงานกับคณะอนุกรรมการฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร เพื่อช่วยเหลือและอำนวยความสะดวกในการถ่ายภาพมุมสูงและได้รับการสนับสนุนจากสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๙ อ.ส.ม.ท. ดำเนินการถ่ายทอดพระราชพิธีในวันที่ ๑๐ และ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งคณะทำงานฯ สามารถขอบันทึกภาพในรูปวิดีโอเทปได้ ส่วนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานของคณะทำงานฯ สามารถเบิกจ่ายได้จากงบประมาณที่คณะกรรมการฯ ตั้งไว้ และได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนคือ โครงการอิงค์เอิร์ธ บริษัท สยามกลการ จำกัด และบริษัท บีโตร์-เลียมไทยคอร์ปอเรชั่น จำกัด ในเรื่องเครื่องแต่งกายของช่างภาพและค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

อนึ่ง फिल्मและภาพเหตุการณ์งานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่คณะทำงานฯ ได้ดำเนินการบันทึกและรวบรวมไว้ในรูปแบบต่างๆ นั้น คณะทำงานฯ โดยหอจดหมายเหตุแห่งชาติ จะจัดเก็บเป็นเอกสารจดหมายเหตุทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของชาติ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

การจัดนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

คณะทำงานจัดแสดงนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี โดยการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีมติให้ดำเนินการจัดนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระ

เพลงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ บริเวณมณฑลพิธี พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เพื่อให้
 ความรู้เกี่ยวกับงานพระบรมศพ และเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสชมความงามขององค์พระเมรุมาศและอาคารใน
 ปริณทลอย่างใกล้ชิด ระหว่างวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ ถึงวันพุธที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตั้งแต่เวลา ๘ นาฬิกา
 ถึงเวลา ๒๑ นาฬิกา เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่อยู่ในต่างจังหวัดและกรุงเทพมหานครสามารถเข้าชม
 นิทรรศการได้อย่างทั่วถึง

อาคารที่จัดแสดงนิทรรศการหลักได้แก่ พระที่นั่งทรงธรรม และศาลาลูกขุน ๒ หลัง เนื้อหาที่จัดแสดง
 ประกอบด้วย พระราชประวัติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี การบำเพ็ญพระราชกุศล และบำเพ็ญกุศลตั้งแต่
 เสด็จสวรรคตจนถึงพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ การเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ และงานพระ
 ราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพระหว่างวันเสาร์ที่ ๙ ถึงวันอังคารที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ รวมตลอด
 ถึงพระราชนิพนธ์และเครื่องใช้ประกอบพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ สำหรับเนื้อหาในส่วนของพระราชพิธี
 พระราชกรณียกิจคณะทำงานฯ ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักพระราชวัง
 กรมศิลปากร ส่วนของสำหรับจัดแสดงนิทรรศการ สำเนาภาพถ่ายประกอบการจัดแสดง และข้อมูลเรื่องอื่นๆ ได้รับความ
 ร่วมมือจากคณะทำงานจัดทำบันทึกภาพเหตุการณ์ฯ การนี้ได้นำารชรถน้อยมาจัดแสดงในบริเวณรั้วราชวัติตรง
 ประตูทางออกด้านทิศใต้ด้วย โดยคณะทำงานฯ ได้เริ่มดำเนินการติดตั้งข้อมูลและเครื่องประกอบการจัดแสดง
 นิทรรศการเข้าวันอังคารที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ จนถึงวันพุธที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ใน
 ระหว่างเวลาดังกล่าวไม่อนุญาตให้ประชาชนเข้าในบริเวณมณฑลพิธี

การจัดอำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนที่เข้าชมนิทรรศการจะจัดที่จอดรถบริเวณท้องสนามหลวงด้าน
 ทิศเหนือ และจัดเส้นทางเดินให้ผู้เข้าชมนิทรรศการเข้าและออกทางเดียว ทางราชวัติด้านทิศเหนือ (ติดถนนพระจันทร์
 หรือถนนตัดกลางท้องสนามหลวง) โดยไม่อนุญาตให้ประชาชนขึ้นบนชั้นตึกชั้นของพระเมรุมาศ และเพื่อให้
 ประชาชนที่เข้าชมนิทรรศการ ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับพระราชพิธี พระราชกรณียกิจและพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระ
 บรมศพ อย่างถูกต้อง คณะทำงานฯ ได้จัดชุดทำงานซึ่งประกอบด้วยนิสิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน ๕๐
 คน จัดเป็น ๓ ผลัด ผลัดละ ๓๐ คน เป็นผู้นำชมนิทรรศการพร้อมทั้งแจกแผ่นพับที่คณะอนุกรรมการฝ่ายจัดทำ
 จดหมายเหตุและหนังสือที่ระลึกจัดทำขึ้น จำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ ฉบับ ประกอบการชมนิทรรศการ ซึ่งจะมีการซัก
 ช่อมข้อมูลเกี่ยวกับนิทรรศการและการปฏิบัติการนำชมให้กับนิสิตเหล่านี้ล่วงหน้าก่อนวันปฏิบัติงานและคณะทำงานฯ
 ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสนับสนุนการปฏิบัติการในเรื่องดังกล่าวด้วย อาทิ

- กองบรรเทาทุกข์ สภากาชาดไทย จัดหน่วยพยาบาลเพื่อให้บริการในเวลา ๘ นาฬิกา ถึง ๑๖ นาฬิกา
 จากนั้นมีหน่วยพยาบาลจากกรมการแพทย์ทหารบกมารับหน้าที่ต่อจนถึงเวลา ๒๑ นาฬิกา
- องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย จัดโทรศัพท์ในราชการจำนวน ๔ เครื่อง และโทรศัพท์สาธารณะ
 สำหรับประชาชนจำนวน ๒ เครื่อง
- การประปานครหลวงและบริษัท คาร์ลสเบอร์ก เบเวอเรจ (ประเทศไทย) จำกัด จัดน้ำดื่มสำหรับ
 ประชาชนและเจ้าหน้าที่
- การสื่อสารแห่งประเทศไทย อำนวยความสะดวกเรื่องเครื่องมือสื่อสาร
- สถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม ได้จัดเจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัติการรักษาความปลอดภัยและการ
 จราจรร่วมกับศูนย์รักษาความปลอดภัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กำหนดพิธีเปิดนิทรรศการ ที่บริเวณมณฑลพิธีท้องสนามหลวงในวันพฤหัสบดีที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช
 ๒๕๓๙ เวลา ๘ นาฬิกา โดยมีนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี ประธานคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธี
 ถวายพระเพลิงพระบรมศพ เป็นประธานในพิธี

คณะทำงานจัดแสดงนิทรรศการฯ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นชุดทำงานต่าง ๆ เพื่อให้การเตรียมการจัดนิทรรศการฯ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ดังนี้

๑. ชุดทำงานฝ่ายนิทรรศการ มีคณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (นายจรรมนง แสงวิเชียร) เป็นผู้ประสานงานพร้อมด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักพระราชวัง กรมสรรพาวุธทหารบก กรมศิลปากร ฯลฯ โดยชุดทำงานฝ่ายนิทรรศการจะนำนิทรรศการเข้าติดตั้งระหว่างวันที่ ๑๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลาบ่ายจนถึงวันที่ ๑๓ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เพื่อให้พร้อมที่จะเปิดให้ประชาชนเข้าชมได้ในวันที่ ๑๔ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ ตามกำหนด

๒. ชุดทำงานฝ่ายรักษาความปลอดภัยและจราจร มีผู้แทนสถานีตำรวจนครบาลชนะสงคราม และผู้อำนวยการศูนย์รักษาความปลอดภัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (นายบัญชา ชลาภิรมย์) เป็นผู้ประสานงานพร้อมด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓. ชุดทำงานฝ่ายนำขมนิทรรศการ มีรองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุและผู้ช่วยศาสตราจารย์ อารดา กิระนันท์ เป็นผู้ประสานงานโดยจะใช้บัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน ๙๐ คน จัดเป็นผลัด ๓ ผลัด ผลัดละ ๓๐ คน เป็นผู้นำชม ซึ่งจะมีการซักซ้อมข้อมูลเกี่ยวกับนิทรรศการให้กับบัณฑิตเหล่านี้ล่วงหน้าก่อนวันปฏิบัติงาน

๔. ชุดทำงานฝ่ายการเงิน มีผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (นางปนัดดา พงศ์สุรย์มาศ) และผู้แทนสำนักปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ประสานงานโดยชุดทำงานฝ่ายการเงินได้ขอให้ชุดทำงานต่าง ๆ เร่งคิดคำนวณงบประมาณค่าใช้จ่าย และแจ้งให้ชุดทำงานฝ่ายการเงินทราบโดยเร็วเพื่อดำเนินการด้านงบประมาณต่อไป

๕. ชุดทำงานฝ่ายประสานงานและสนับสนุน มีรองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ เป็นผู้ประสานงานพร้อมด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรุงเทพมหานคร การไฟฟ้านครหลวง การประปานครหลวง องค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย

๖. ชุดทำงานฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีรองศาสตราจารย์ จุมพล รอดคำดี คณบดีคณะนิเทศศาสตร์ เป็นผู้ประสานงาน ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมประชาสัมพันธ์ ผู้แทนคณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์ ผู้แทนสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยชุดทำงานชุดนี้จะดำเนินการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงการจัดนิทรรศการดังกล่าว

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารและสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินร่วมในการประชุมคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ

ในการจัดเตรียมงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ครั้งนี้ คณะกรรมการฯ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงรับเป็นองค์ที่ปรึกษาและทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงร่วมประชุมคณะกรรมการฯ รวม ๖ ครั้ง ดังนี้

การประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๓๘ วันพฤหัสบดีที่ ๓ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๔ นาฬิกา ณ ตึกสันติไมตรี (หลังนอก) ทำเนียบรัฐบาล

การประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๓๘ วันพุธที่ ๑๓ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๘ นาฬิกา ณ ตึกสันติ
ไมตรี (หลังนอก) ทำเนียบรัฐบาล

การประชุมครั้งที่ ๓/๒๕๓๘ วันพุธที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๖ นาฬิกา ณ ตึก
สันติไมตรี (หลังนอก) ทำเนียบรัฐบาล

การประชุมครั้งที่ ๔/๒๕๓๘ วันศุกร์ที่ ๒๒ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๘ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที
ณ ตึกสันติไมตรี (หลังนอก) ทำเนียบรัฐบาล

การประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๓๙ วันพฤหัสบดีที่ ๒๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๖ นาฬิกา ๓๐
นาที ณ ตึกสันติไมตรี (หลังนอก) ทำเนียบรัฐบาล

การประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๓๙ วันพุธที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เวลา ๑๘ นาฬิกา ณ ตึก
สันติไมตรี (หลังนอก) ทำเนียบรัฐบาล

ในการประชุมคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ แต่ละครั้ง ทั้งสองพระองค์ได้
พระราชทานพระราชวโรกาสให้ประธานหรือเลขานุการของคณะอนุกรรมการแต่ละคณะกราบบังคมทูลรายงานความ
คืบหน้าในการจัดเตรียมงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายเพื่อทราบฝ่าละอองพระบาท พร้อมกันนี้ได้พระราชทาน
กระแสพระราชดำริในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการฯ หลายประการ อาทิ

การดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มีพระราช
กระแสรับสั่งให้ยึดความคล่องตัว ความอ่อนตัวและมีหลักการในการทำงาน ทรงแนะนำให้เลขานุการของคณะ
อนุกรรมการแต่ละฝ่ายพร้อมที่จะสามารถติดต่อประสานงานได้ และควรที่จะให้ความคล่องตัวกับคณะอนุกรรมการ
ฝ่ายต่างๆ ในการที่จะทำงานรวมทั้งให้สนองพระราชดำริและพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอก
จากนั้น ทรงขอให้ทุกฝ่ายพยายามแสวงหาข้อตกลงใจที่แน่นอนชัดเจน มีเหตุมีผล และหากมีข้อสงสัยประการใด ก็
ควรทำการสอบถามพุดจากกันให้กระจับ หรือในการสั่งการ ตลอดจนการเตรียมการ การซักซ้อมความเข้าใจ การซัก
ซ้อมการปฏิบัติ จะต้องให้ชัดเจนและมีการประสานงานที่ดี

การบันทึกจดหมายเหตุ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มีพระราชกระแสรับสั่งใน
เรื่องของการทำงานว่า ถ้ามีจดหมายเหตุบันทึกไว้ทุกขั้นตอนหรือบันทึกการประชุม บันทึกการปฏิบัติ ตลอดจนถ้อยคำ
หรือเก็บบันทึกไว้ก็จะเป็นประวัติศาสตร์และสะดวกในการปฏิบัติต่างๆ ในอนาคต

การสร้างซุ้มรับดอกไม้จันทน์ คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ได้
พิจารณาถึงการอำนวยความสะดวกให้ประชาชนเข้าถวายสักการะและถวายพระเพลิงพระบรมศพ ณ พระเมรุมาศ
ท้องสนามหลวง เพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและทั่วถึงกันรวมทั้งเป็นการสนองพระราชกระแสรับสั่งของสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทรงห่วงใยในเรื่องนี้ โดยกำหนดให้มีการสร้างซุ้มรับดอกไม้จันทน์ใน
จุดต่างๆ ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ที่ว่า การที่จะให้ประชาชนมา
ร่วมในพิธีถวายดอกไม้จันทน์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น เพราะประชาชนมีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระศรีนครินทราบ
รมราชชนนี ทรงเห็นว่า วิธีการที่ใกล้ความจริงมากที่สุดคือ จัดปะรำหรือซุ้มรับดอกไม้จันทน์ในที่ที่เหมาะสมมากกว่า
๑ ที่ อาจจะเป็น ๔ ที่ศ ในบริเวณท้องสนามหลวง โดยจัดให้สมพระเกียรติและให้ตั้งพระฉายาลักษณ์ รวมทั้งให้จัด
ช่องทางหรือจรรยาให้ประชาชนเดินเข้าไปสักการะและถวายดอกไม้จันทน์ก็น่าจะเหมาะสม ต่อมาคณะอนุกรรมการ
ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ได้ขอให้ที่ประชุมคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธี
ถวายพระเพลิงพระบรมศพ พิจารณาสั่งสร้างซุ้มดอกไม้จันทน์มากกว่า ๔ จุด โดยกระจายออกไปยังบริเวณใกล้เคียง
ตามความเหมาะสม เพื่อความสะดวกในการดูแลรักษาความปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และการจราจร ในการนี้
พระราชทานกระแสพระราชดำริว่า การเสนอให้สร้างซุ้มรับดอกไม้จันทน์เพิ่มเติมเป็นสิ่งที่ดี โดยอาจจะเพิ่มเป็น

๖ ถึง ๘ จุด แต่ไม่ควรเกิน ๘ จุด และควรอยู่ในเขตปริณทลพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง ซึ่งไม่ควรจะกระจายออกไปไกล และขอให้จัดสร้างซุ้มอย่างสวยงาม ส่วนพิธีการที่กรุงเทพมหานครได้เสนอนั้น มีความเหมาะสมและสวยงาม แต่ทรงเสนอความเห็นเพิ่มเติมว่า พานรับดอกไม้จันทน์ที่กำหนดให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของกรุงเทพมหานครนำขึ้นไปถวายบนพระเมรุมาศ ก่อนเวลาเสด็จฯ ถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ (จริง) ๑ ชั่วโมง นั้น ควรเป็นพานที่ไม่ต้องใหญ่มาก และนำดอกไม้จันทน์เพียงจำนวนเล็กน้อย เพื่อเป็นตัวแทนของประชาชน นำขึ้นไปถวายบนพระเมรุมาศ ส่วนดอกไม้จันทน์ที่เหลือให้นำไปเผาสมทบตามวัดต่างๆ โดยดำเนินการตามความเหมาะสมที่กำหนดไว้ ต่อมาที่ประชุมคณะกรรมการฯ ได้มีมติเห็นชอบให้สร้างซุ้มรับดอกไม้จันทน์ในบริเวณท้องสนามหลวงและพื้นที่ใกล้เคียงรวม ๘ จุด

การรักษาความปลอดภัยแก่ประชาชนที่มาถวายดอกไม้จันทน์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงห่วงใยประชาชนที่จะมาถวายดอกไม้จันทน์ตามซุ้มต่างๆ และได้พระราชทานกระแสพระราชดำริว่า ในด้านการรักษาความปลอดภัยควรจะมีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อแขนงต่างๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบ และเนื่องจากได้มีการกำหนดสถานที่หรือวัดต่างๆ เพื่อเผาดอกไม้จันทน์ไว้หลายแห่ง ทั้งในส่วนภูมิภาคและส่วนกลาง จึงควรที่จะจัดเตรียมรถดับเพลิงไว้ตามจุดต่างๆ ด้วย เพื่อป้องกันปัญหาเพลิงไหม้ที่อาจจะเกิดขึ้นได้

การจัดสร้างเหรียญที่ระลึกอนุสรณ์พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ประธานกรรมการฯ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับการจัดสร้างเหรียญที่ระลึกฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริเกี่ยวกับการใช้ข้อความด้านหลังของเหรียญว่า **“อนุสรณ์การพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”** ควรเติมคำว่า **“การ”** เพื่อให้ดูสละสลวยกว่า รวมทั้งพระราชทานกระแสพระราชดำริว่า เหรียญที่ระลึกในโอกาสสำคัญนี้ หากได้มีการพิจารณา ทบทวนจัดทำให้ดี จะเป็นเหรียญที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในด้านของพระราชวงศ์และด้านจิตใจ ส่วนในด้านของประชาชนรุ่นหลังๆ จะมีเหรียญนี้เป็นที่ระลึก เป็นที่จดจำ ตลอดจนเป็นการถวายพระเกียรติ ดังนั้น หากได้มีการปรับปรุงถ้อยคำหรืออื่นๆ ให้มีความหมายหรือให้ความรู้สึกซึ่ง ก็จะเป็นการดี

การซ้อมริ้วกระบวน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร พระราชทานกระแสพระราชดำริว่า ระยะเวลาของการฝึกซ้อมริ้วกระบวนมีน้อยและเป็นความคิดที่ดีที่ได้ให้ทหารหรือผู้มีประสบการณ์มาทำการฝึกซ้อม การเดินเพราะการเดินจะเดินในลักษณะสโลว์มาร์ช ซึ่งจะต้องเดินให้เข้ากับจังหวะ เพื่อความสวยงาม ดังนั้น จึงต้องทำความเข้าใจในการปฏิบัติ โดยยึดถือจากเมื่อคราวงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ ริ้วกระบวนในส่วนของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร นั้น พระองค์จะทรงรับผิดชอบในการฝึกซ้อมการเดินเอง เนื่องจากทหามหาดเล็กของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เคยร่วมเดินในริ้วกระบวนเมื่อคราวงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗ มาแล้ว

นอกจากนี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านต่างๆ หลายประการ อาทิ

๑. ในระหว่างที่มีการบำเพ็ญพระราชกุศล ทรงเป็นห่วงใยในเรื่องต่างๆ ดังนี้
 - ๑.๑ การจัดระเบียบชั้นลงพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
 - ๑.๒ การบริการประชาชนที่พิการ คนชรา เด็ก ให้ได้รับความสะดวก
 - ๑.๓ การปฐมพยาบาลผู้เจ็บป่วย
 - ๑.๔ การจราจรและที่จอดรถยนต์
๒. ในวันพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ซึ่งในวันดังกล่าว คาดว่าจะมีประชาชนทั้งในกรุงเทพฯ

และต่างประเทศ เดินทางมาร่วมพระราชพิธีเป็นจำนวนมาก ซึ่งควรเตรียมการในเรื่องดังนี้

๒.๑ การจัดระเบียบขึ้นลงบนขานพระเมรุมาศ และการจัดเก็บดอกไม้จันทน์ที่ประชาชนนำมาถวาย และเห็นควรให้มีตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานด้วย ซึ่งควรจะให้มาซักซ้อมและมาทดลองงาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่เนิ่นๆ

๒.๒ การให้บริการอำนวยความสะดวก และการปฐมพยาบาล ฯลฯ

๒.๓ การจัดระบบจราจร ที่จอดรถ และเห็นควรให้มีตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาสนับสนุนด้วย ซึ่งควรจะให้มาซักซ้อมและมาทดลองงาน ณ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่เนิ่นๆ

๒.๔ การแจกแผ่นพับแก่ประชาชนที่มาร่วมงานพระราชพิธี

๒.๕ พิจารณาให้จังหวัดต่างๆ จัดพิธีถวายดอกไม้จันทน์ สำหรับประชาชนที่ไม่มีโอกาสมาร่วมพระราชพิธีถวายพระเพลิง ณ ท้องสนามหลวง

กระแสพระราชดำริทั้งปวงนี้ คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพฯ ได้รับไว้เหนือเกล้าฯ แล้วนำไปปฏิบัติ ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม ในการจัดเตรียมงานแต่ละด้านให้สำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ เพื่อถวายพระเกียรติยศแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบราราชชนนีต่อไป

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงรายละเอียดในการปลูกสร้างและการซ่อมบูรณะพระเมรุมาศและเครื่องใช้ในการพระราชพิธี ที่คณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พร้อมด้วยส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน ต่างร่วมแรงร่วมใจเสียสละและอุทิศเวลาอย่างเต็มที่กำลังความสามารถเพื่อให้การจัดเตรียมสรรพสิ่งอันจำเป็นต้องใช้ในการพระราชพิธีครั้งนี้สำเร็จด้วยความเรียบร้อยงดงามสมพระเกียรติและถูกต้องตามราชประเพณี

โปรดอ่านต่อใน

เล่ม ๒

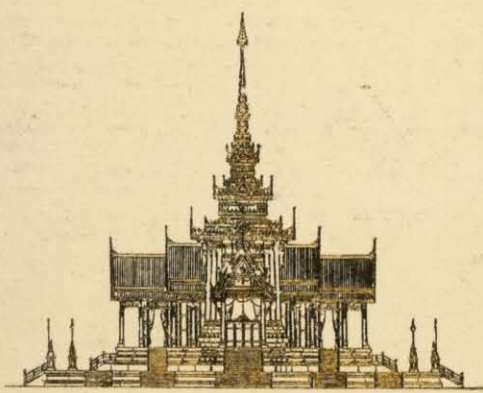
ภาคที่ ๓ การจัดเตรียมงานถวายพระเพลิงพระบรมศพ (ต่อ)





1119 ล.1

DS	จดหมายเหตุงานพระบรมศพ
578.32	สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เล่ม 1.
ศ211จ	
2541	



รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
จัดพิมพ์ทูลเกล้าฯ ถวายสนองพระมหากรุณาธิคุณ
ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี
ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง
วันอาทิตย์ที่ ๑๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๔

